

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 11424

HINTERN FORHANG

Zalmen Zylbercweig

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

זלמן זילבערצווייג

הינטערן פאַרהאַנג

ווילנע — 1928

ווילנער פארלאג פון ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

Z. Ziibercwajg — „Hintern forheng“
Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B. Kleckina, Wilno

א י נ ה א ל ט :

אַר ט י ק ל ע ן

- די זכרונות פון יצחק ליברעסקא, דער איני-
5 ציאטאר פון גאָלדפאָדענס טעאטער
יעקב גאָרדין אלט באארבעטער פון גאָלדפאָ-
118 דען און קאָברין
140 יידיש טעאטער אין ארץ-ישראל

ע פ י ו אָ ד ן

- 157 ווי מ'צאָלט מחבר-האָגאָראַר
170 יידישע ייגעלייט לאָזן נישט שפילן יידיש טעאטער
174 ער נעמט נישט קיין כאבאר
184 פעטש און קלעפ פאר קונסט
200 אַ מעשה מיטן „ווילדן מענטש“ און מיט אַן אונטערקליידל

די זכרונות פון יצחק ליברעסקא דער איניציאטאר פון גאלדפאדענס טעאטער

פ א ר ו א ר ט

עס איז אייגנטלעך שוין היינט נישט קיין מנהג צו שרייבן חקדמות, אָבער פֿאַרט קאָן איך זיך פֿון דעם דאָס מאָל נישט אָפּזאָגן, מחמת „די זכרונות פֿון יצחק ליברעסקאָ“ פֿאָדערן אַ שטיקעלע אויפקלערונג.

דאָס איז געווען אין נאָוועמבער 1926, איך בין דאָמאָלס געקומען פֿון ארץ-ישראל קיין אמעריקע, פֿדי צו זאָמלען מאַ-טעריאַלן פֿאַרן „לעקסיקאָן פֿון ייִדישן טעאָטער“. מיין פֿלאַן אַז געווען זיך צו זען מיט די ייִדישע לעבעדיקע עלטערע אין ייִנגערע אַקטיאָרן און טעאָטער-עסקנים און נעמען ביי זיי זיערע ביאָגראַפֿיעס פֿון די פֿאַרשטאַרבענע מאָהיקאַנער פֿון ייִדישן טעאָטער. פֿדי צו מאַכן אַ שטיקל טאַלע, בין איך פֿריער דורכגעגאַנגען ב. גאַרינס „ייִדישע טעאָטער-געשיכטע“, און האָב פֿון דאָרט מיר געמאַכט אַ רשימה פֿון די אַלע טעאָטער-לייט, וואָס זייערע נעמען באַמערק איך מער נישט פיגורירן אויף די טעאָטער-צעטלען, אָדער מחמת זיי זענען שוין אויפֿן עולָם-האמת, אָדער מחמת זיי זענען אַוועק פֿון דער ייִדישער בינע, און פֿאַרנעמען זיך היינט מיט אַלעם אין דער וועלט אַ הויך מיט ייִדיש טעאָטער. איך האָב געוואָסט, און דאָס האָט זיך באַלד אַרויסגעשטעלט, אַז דיִדאָזיקע רשימה איז נאָר אַ מקצת שבמקצת פֿון די, וועלכע איך וועל דאַרפֿן נאָך אויפֿזוכן, אָבער פֿאַרט איז דאָס געווען דער יסוד, און אַט האָב איך צווישן די פֿאַרשידענע נעמען געפֿונען אין גאַרינס בוך (I) ז״ו 203,

208, 209, 221 און 238) דערמאָנט דעם נאָמען פון יצחק ליערסקאָ, וואָס זאָל זיין געווען גאָלדפאָדענס סעקרעטאַר, איז דערנאָך געקומען קיין אָדעס מיטן יידישן טעאַטער, דאָן אין רומעניע און ווידער צוריק קיין אדעס, שפּעטער זאָגט אים גאָלדפאָדען אָפּ, אָבער אַ שטיקל צייט נאָכדעם קומט ליברעסקאָ קויפן פּיעסן און צום סוף טרעפן מיר אים שפּילן מיט אַ יידישער טרופּע אין בערלין.

פּאַרשטייט זיך, אז איך האָב זיך געשטעלט פאַר אַן אויפֿ-גאַבע אויפֿצוזוכן מערערע אינפֿאַרמאַציעס וועגן אָט דעמאָ-זיך יצחק ליברעסקאָ. אָבער דעם אמת געזאָגט, האָב איך אים שוין נישט געהאַלטן פאַר קיין לעבעדיקן, און ווען אפּילו יאָ, האָב איך געטראַכט, אז ער מוז זיין ערגעץ וווּ אין רומעניע, אָדער אין אַן אַנדער לאַנד אין אייראָפּע, און איך האָב דאָס זוכן אינפֿאַרמאַציעס וועגן אים אָפּגעלייגט אויף אַן אַנדער-רער צייט.

אינמאָל פּעט אַ שמועס מיטן זשורנאַליסט לעאָן גאַט-ליב, רופּט ער זיך אָן:

— איר זאַמלט דאָך מאַטעריאַלן פאַר אַ „לעקסיקאָן פון יידישן טעאַטער“, אָבער אָט וועל איך אייך אַנרופֿן אַ נאָמען פון אַ מאַן, אַ וועטעראַן, וואָס האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין יידישן טעאַטער, וואָרום מען קאָן זאָגן, אז ער איז גע-ווען דער ווירקלעכער גרינדער, און איך בין זיכער, אז איר קענט אפּילו נישט דעם נאָמען.

איך בין געוואָרן זייער נייגיריק און געפרעגט: „ווער איז דאָס דער מאַן?“

— יצחק ליברעסקאָ — האָב איך באַקומען אַן ענטפּער. איך האָב דערויף מיין חבר געענטפּערט, אז דער נאָמען געפינט זיך אין מיין ושימה, אָבער איך ווייס נישט וווּ דער מאַן איז.

דאָן האָט מיר קאַלעגע גאַטליב דערקלערט, אז ליברעסקאָ געפינט זיך אין ניו-יאָרק, אָדער אין דער סביבה. גענוי וועגן דעם וועל איך זיך קענען דערוויסן ביי זיינע קינדער, וואָס

ווינען אין ניו-יאָרק. אָבער עס איז וויכטיק, אז איך זאָל זיך מיט אים זען, וואָרום ווען מען האָט מיט א צייט צוריק גע- פֿיערט דעם יוביליי פֿון ייִדישן טעאַטער, איז ליברעסקאַ גע- קומען מיט טענות, אז דער דאָטום איז נישט קיין ריכטיקער, וואָרום ער איז געווען ביים געבורט פֿון ייִדישן טעאַטער, און ער ווייס גענוי די דאָטע.

איך בין געווען זייער דערפֿרייט פֿון מיין חברס מעל- דונג, און נאָכדעם ווי כ׳האָב זיך דערוויסט דעם אַדרעס פֿון ליברעסקאַס א זון, האָב איך צו אים געשריבן א בריוו, אז איך וויל זיך גערן זען מיט זיין פֿאָטער. דערויף האָב איך באַקומען תשובה, אז זיין פֿאָטער איז איצט אין פֿילאַדעלפֿיע, נאָר תיכף ווי ער וועט קומען קיין ניו-יאָרק, וועט ער איינ- אַרדנען, אז מיר זאָלן זיך זען.

אין אייניקע טעג ארום האָב איך באַקומען פֿאָלגנדיק פֿאָסטקארטל פֿון ליברעסקאַן אלײן:

„גענאַסע זילבערצווייג.

יאָ, איך וויל אייך מיטהעלפֿען צו אייער אונטערנע- מונג, אָבער ביז מאָנטאָג דעם 6-טן דעצ. האָב איך קיין צייט. אַלואָ, פֿאַן מאָנטאָג (ועד בכלל) און ווייטער קענט איהר מיר באַשטימען פֿלאַטן, טאָג און שעה מיר זאָלען זיך באַגעגענען.

מיט סאַצ. גרוס

אייער יצחק ליברעסקאַ

איך האָב באַלד דערויף ליברעסקאַן פֿאַרבעטן צו מיר, און צו דער באַשטימטער צייט איז געקומען אַן עלטערער מאַן מיט א פנים, וואָס האָט נאָך אין זיך א רויטלעכע פֿאַרב, מיטל- חוקס, גענוג דיקלעך, אין בריילן, קירץ געשוירענע וואַנג- סעט און א ראַזירטע באַרד.

דער מאַן האָט זיך פֿאַרגעשטעלט:

— יצחק ליברעסקאַ.

און האָט באַלד באַמערקט, אַז ער הערט אַ ביסל שווער-
לעך, דעריבער מוז איך העכער רעדן.

איינס-צוויי האָבן מיר זיך פאַרשטענדיקט. איך האָב אים
געבעטן דערציילן מיר זיין ביאָגראַפיע, אָבער ווען ער האָט
נאָר אָנגעהויבן רעדן, איז מיר קלאָר געוואָרן, אַז עס וואָלט
געווען נישט קיין יושר צו מאַכן אַ קצור פון זיין ביאָגראַפיע,
וועלכע אַנטהאַלט אַ שטיק יידישע קולטור-געשיכטע מיט איבער
פופציק יאָר צוריק, און זייער פיל אומבאַקאַנטע פרטים וועגן
דער אַנטשטייונג פון יידישן טעאַטער. איך האָב דעריבער
באַשלאָסן צו פאַרנאָטירן זיינע ווערטער אין דער פּאָרם פון
זכרונות.

דערצו איז צוגעקומען אַ מערקווירדיקער פּאַר. ווען
ליברעסקאַ רעדט, דוכט זיך, אַז גאָלדפּאַדען רעדט, אַזוי באַ-
נוצט ער די זעלבע אויסדרוקן, וואָס גאָלדפּאַדען, און טיילמאַס
כאַפט ער אויך אויפן אויסערן דעם זעלבן אַנבליק, וואָס גאָלד-
פּאַדען. עס האָט זיך מאַמענטנױו אויסגעזוכט, אַז גאָלדפּאַדען
זיצט פאַר מיר, און דערציילט זיינע זכרונות פון „יענע
ערשטע טעג“.

אײן סצענע ווען ליברעסקאַ האָט דערציילט, ווי אַזוי
ביי אים אין שטוב אין יאַס (ער זאָגט נישט „יאַסי“) האָט
גאָלדפּאַדען זיך געגרייט צו גיין אַרויסנעמען די דערלױבעניש
אַרויסצוגעבן אַ יידיש וואָכנבלאַט אין יאַסי, ליברעסקאַס פרוי
האַט אים אָבער דערפון אָפּגעהאַלטן און פאַרגעלייגט בעסער
צו גרינדן אַ יידיש טעאַטער, און גאָלדפּאַדען האָט פּהרף-עין
אָנגענומען דעם פאַרשלאַג און געענדערט זיין מאַרשרוט, האָט
ליברעסקאַ נישט נאָר דערציילט, נאָר אויך אָפּגעשפּילט ווי אַן
אַמתער קינסטלער, כאָטש ער איז קיינמאַל נישט אַרויסגעטראָטן
אויף דער בינע.

אָבער נאָכדעם ווי ער האָט אַ ביסל גערעדט, האָט ליב-
רעסקאַ געמוזט מאַכן אַ הפסקה, וואָרום ער איז פאַרט 76 יאָר
אַלט, און עס איז אים שווער לאַנג צו רעדן. עס איז אים
אויך שווער אַרויסצוגיין אין גאַס. איך האָב דעריבער באַשלאָסן

אים צו באזוכן, און אזוי בין איך 4 מאָל געווען ביי אים.
יעדעס מאָל בין איך געזעסן אייניקע שעה, און פּמעט סטע-
נאָגראַפּיש פּאַרנאָטירט אַלץ, וואָס ער האָט דערציילט. אָפּט
האָט ער זיך שפּעטער דערמאָנט זאָכן, וואָס זענען פּריער גע-
שען, און איך האָב עס נאָטירלעך ביים שרייבן סיסטעמאַטזירט.
ווי גאַנץ אָפּט ביי אַלטע לייט, געדענקט ער גענוי מיט די
קלענסטע פּרטים אַלץ, וואָס ער דערציילט, און אויף וויפּל
איך האָב טייל זאָכן פּאַרגליכן אין שפּעטערדיקע שמועסן מיט
עלטרע אַקטיאָרן און מיטן באַקאַנטן אָפּערעטן-שרייבער יאָ-
זעף לאַטיינער, וואָס האָט אויך געלעבט אין יענער עפּאָכע,
האָט אַלץ גענוי געשטימט, אזוי, אז איך קען מיט אַ רויק
געוויסן זאָגן אויף ליברעסקאַס זכּרונות, אז זיי זענען ריינע
געשיכטע, אויף וויפּל סוביעקטיווע זכּרונות, הגם געהאַלטן ווי
אַביעקטיוו, קאָנען עס בכלל זיין.

ליברעסקאַ האָט אויך געהאַט פּיל בריוו פּון גאַלדפּאַדע-
נען און פּאַרשידענע דאָקומענטן פּון יענער צייט, נאָר דאָס
אַלץ איז פּאַרניכטעט געוואָרן בעת דאָס איינפּאַלן פּון אַ הויז
אין בוקאַרעסט, אין וועלכן ער האָט געווינט.

איך האָב ביים שרייבן די זכּרונות זיך באַמיט צו האַלטן
זיי אין זיין, ליברעסקאַס, שפּראַך. איך האָב אויך אויסגעמיטן
צוצוגעבן „פעפּער און זאַלץ“, ווי מען טוט אָפּט ביים שרייבן
פּרעמדע זכּרונות.

די זאַך האָט מיר אויסגעוויזן צו הייליק, אז איך זאָל
אַנדערש האַנדלען.

איך ווער א דייטש

מיין פאָטער שטאַרַבט צו 106 יאָר — איך ווער
געבוירן צו זיין שבעים-מאַָל — די ליבע מוז אויך
אַנקומען צו אַ שדכן — די ערשטע פּיכלעך —
„חברה קאַמפּל“ און „חברה פּאַנטאַמפּל“ — די פּאַ-
זוכן ביי גוטע יידן — יידן פון לייפציג באַשטע-
טיקן, אַז ס'איז פאַראַן גאַז — אין בית-המדרש
גלויבט מען נישט די מעשיות וועגן אַ פּאַן — דער
גלח, וואָס פּראָטעסטירט דורך אַ פּריזירער — פון
ליבער ווערט ליבערעסקאַ — איך סטראַשע מיטן
גוי — מען קוקט נאָך אין גאַס דעם דייטש —
דער פּרית אין טעמפל.

געבוירן געוואָרן בין איך מיט 76 יאָר צוריק אין יאַס
רומעניע. איך געלעבט דעם דאָטום, דעם יידישן און
אויך דעם נישט-יידישן. עס איז געווען י"ד פּט"ו תרי"א, 30
נאָוועמבער (אָלטער סטי"ו) 1850.

מיין פאָטער איז דאַמאָלס אַלט געווען 70 יאָר, און האָט
נאָכדעם נאָך געלעבט 36 יאָר. נאָך מיר זענען פאַראַן נאָך 6
קינדער. דער לעצטער איז געבוירן געוואָרן ביי זיינע 86 יאָר.
מיין פאָטער איז געווען 72 יאָר אויבער-שמש אין דער „רוי-“

טער בריקער שול" אין יאס, וואָס האָט זיך גערופן „בית-
הפנסת הגדול של גשר האזורים“.

איך האָב געלערנט אין אַ חדר, אין בית-המדרש און ביי
ר' מעכעלען אין ישיבה אין יאָס. קיין נישט-יידישע לימודים
האָט מען מיך נישט געלאָזט לערנען, און ערשט ווען כ'האָב
חתונה געהאַט צו 19 יאָר, האָב איך זיך אויסגעלערנט אונג-
טערשרייבן אויף גוייש.

דער טאַטע, וואָס איז געווען אַ גרויסער פאַנאַטיקער,
האָט געוואָגט, אַז ער וויל מיר נישט מוטא זיין דעם קאַפּ מיט
די גויישע זאַכן.

מיין פאָטער האָט אָפּגעווינט 30 יאָר מיט אַ פרוי, און
צווי ווי ער האָט נישט געהאַט מיט איר קיין קינדער. האָט
דער רבי אים געהייסן זיך מיט איר גטן, דער טאַטע איז גע-
ווען עטלעכע יאָר אַ גרוש, און ווען ער איז אַלט געווען 58
יאָר, האָט ער חתונה געהאַט מיט אַ 14 יאָריק מיידל, און זי
איז עס שפעטער טאַקע געוואָרן מיין מאַמע.

מיט מיין פרוי האָב איך געווינט טיר ביי טיר. דאָס
הייסט, מיינע עלטערן און אירע עלטערן זענען געווען שכנים,
און מיר האָבן זיך פאַרליבט איינער אין אַנדערן, אָבער מיר
האָבן נישט געטאָרט קיינעם דערציילן וועגן אונדזער ליבע, וואָ-
רום אונדזערע עלטערן האָבן אויף אַזאַ זאַך געקוקט ווי אויף
טריפה-פסול, נאָר אזוי ווי מיר האָבן פאַרט געוואָלט חתונה
האָבן, האָבן מיר אונטערגעשיקט אַ שדכן צו אונדזערע על-
טערן, און זיי האָבן מסכים געווען צום שדוך, און ווען איך
בין אַלט געווען 19 יאָר, האָב איך חתונה געהאַט.

ווען איך בין נאָך געווען אַ יינגל פון אַ יאָר 12—13
האָט מיר מיין פאָטער געבראַכט וויקטאָר הוגאַס ביכל, ל'ב
הנקבר חי וברכי המת, געשריבן אין ריימען, און צו מיר
געוואָגט:

— נאָ, לייען עס!

איך האָב עס געהאַלטן אַ סך יאָרן און נישט געלייענט.

ערשט ווען כ'האָב עס איבערגעלייענט, האָב איך געהאַט דער-
פון שטאַרק הנאה.

שפעטער, ווען איך האָב נאָך געפירט אַ ליבע מיט מיין
שפעטערדיקע פרוי, האָט איינער אַ פריינט מיינער מיר אונ
טערגערוקט ליניעצקיס „פּוילישע יינגל“ און איך האָב דערפון
שטאַרק אָנגעקוואַלן. ווייל איך האָב זיך געזען דאָרט
געשילדערט. איך האָב דאָס ביכל געגעבן צו לייענען מיין
געליבטע, און זי האָט אויך מסכים געווען, און דאָס איז זייער
אַ גוט ביכל.

איך בין דאָמאָלס נאָך געווען אַ מאַמין, איך האָב אָפּ-
געהיט אַלע מצוות, אָבער איינציקווייז בין איך געוואָרן אַ
שטיקל צווייפלער. אָבער דאָס געהערט נישט דאָ אַהער. דאָ
ווייל איך נאָר רעדן וועגן מיין שייכות צום יידישן טעאַטער
און וועגן די ערשטע טעג פון יידישן טעאַטער, וועלכע איך
האָב מיטגעלעבט.

מיין פּריוואַטע ביאָגראַפיע פון מיין 3 יאָריקן ביז מיין
50 יאָריקן עלטער, ווען איך בין געקומען קיין אַמעריקע, און
זייט ווען איך האָב מער גאַרנישט געטון, ווי געגעסן און גע-
לייענט — האָב איך באשריבן און דעם מאַנוסקריפּט אָפּגע-
געבן מיינעם אַ זון, וואָס וועט עס פאַרעפּנטלעכן ערשט נאָך
מיין טויט.

ווי יעדער ייד האָט מען ביי אונדז אין שטוב אויך גע-
טראַכט וועגן תּכּלית פאַר מיר, און מען האָט גערעכנט מיך
צו מאַכן פאַר אַ שוחט. פאַרוואָס עפעס אַ שוחט? ווייל אין
בעסאַראַביע האָב איך געהאַט אַ פעטער אַ שוחט.

פאַר דער חתונה האָט דער טאַטע מיך געהייסן פאַרן
צום סאַדיגורער רבין, ווייל ער איז אַ גדול בישראל. האָט די
מאַמע געזאָגט, אַז אויב שוין יאָ פאַרן צו אַ רבי, טאָ זאָל
איך שוין פאַרן קיין ריישא, וואָרום זי איז דאָרט געבוירן
געוואָרן.

איך האָב זיך געלאָזט פאַרן קיין גאַליציע, און האָב

דאָרט באַזוכט אַלע גוטע יידן און רבנים, די שולן און בחי-
מדרשים.

ברוך שאָר איז געווען דעם טאָטנס שוועסטער-קינד, און
ער האָט מסכים געווען, אז איך זאָל פאָרן מיט דער באַן,
וועל איך שפּעטער האָבן וועגן דעם צו דערציילן אין בית-
המדרש.

אַבער עס איז מיר באַשערט געווען צו דערציילן חידושים
נישט נאָר וועגן דער באַן, נאָר אויך וועגן גאָז.
איינמאָל האָב איך ביי ברוך שאָרן אין לעמבערג געווען
דורכן פענסטער, ווי אַ גוי גייט צו מיט אַ שטעקל צו עפעס
אַ לאַמטערן און איינס-צוויי ברענט דאָרט, אין ס'לייכט זיך
פון דאָרט אַ פּלאַט, וואָס מען רופט גאָז. איך האָב פאָרשטאָ-
נען, אז דאָרט מוזן אַהרדאָ זיין אַזעלכע קנויטן, וועלכע מ'צינדט
אונטער, אָבער ברוך שאָר האָט מיר דערקלערט דעם ענין פון
גאָז, און פּדי צוצוגעבן שטאַרקייט זיינע ווערטער, האָט ער
מיך צומאָרגנס צוגעפירט אין דער גאָז-אַנשטאַלט.

זען איך בין אַהיימגעקומען קיין יאַס און וועגן דעם
דערציילט אין בית-המדרש, האָט מען מיר נישט געוואָלט
גלויבן און געשריגן, אז איך בין מגומם. געראַטעוועט האָט מיך
אַ ייד פון לייפּציג, וואָס איז גראָד געווען אין בית-המדרש
און ער האָט באַשטעטיקט, אז מיינע ווערטער זענען אמת און
אז ביי זיי אין לייפּציג, באַנוצט מען זיך שוין לאַנג מיט גאָז.
אין יאַס זענען דאַמאָלט געווען 70—80 טויזנט יידן, און
עס איז אויסגעבראָכן אַ גרויסע מחלוקת. עס זענען שוין דאָ-
מאָלט געווען אייניקע, וואָס האָבן מחלוקת שבת געווען בפרהסיא,
און מען פּלעגט זיי שטאַרק רודמן. מען פּלעגט זיי פאַרוואַרפן
מיט שטיינער, און איך אַליין בין טאַקע אויך געווען איינער
פון די, וואָס האָבן זיי געוואַרפן שטיינער. אויסער זיי זענען
געווען צוויי גרויסע פאַרטייען: „חברה קנאַפּל“ (אַנשי אמת)
און „חברה פּאַנטאָפּל“ (קאָנטערוואַטיוון). פאַרשטייט זיך, אז די
רבנים און שוחטים זענען געווען מיט דער לעצטער פאַרטיי.

די „חברה קנאַפּל“ האָבן זיך עקסטרע אַראָפּגעבראַכט אַ

פּרעדיקער פון פראנקרייך און אַ יידישן אויפגעקלערטן רב, און אויך אייגענע שוחטים. זיי וואָלטן עס אפשר נישט געטון. איך מיין צו זאָגן, אַז פיל פון זיי וואָלטן זיך געקאָנט באַגיין אינע-גאַנצן אָן די פּלי-קודש. זיי האבן זיי אָבער געבראַכט פּדי צו-צוציען צו זיך דאָס פּאַלק.

מיין פּאָטער איז געווען אויבער-שמש אין דער, רויטער בריקער שול, אָבער איינעם פון מיין טאָטנס פּריערדיקע מתפללים, וואָס איז "קאַליע" געוואָרן און איז אַריבער צו דער "חברה קנאָפּל", איז פּלוצלונג איינגעפאַלן אַ פּלאַן, אַז מען וואָלט געדאַרפט אין זייער סינאַגאָגע צונעמען אַלס שמש עפעס אַ יונגמאַן, און ער האָט אַרויסגעשטעלט מיין קאַנדידאַטור.

דער פּלאַן איז אָנגענומען געוואָרן, און אַזוי ווי עטלעכע פון זיי מתפללים, וואָס האָבן פּריער געדאַוונט ביי מיין פּאָטער אין שול, האָבן מיך געקענט, האָבן זיי מסכים געווען דערצו. זיי האָבן געזאָגט: „אַזוי ווי דער פּאָטער איז אַ לייט, וועט ער אויך אַוודאי זיין אַ לייט“.

און אַזוי בין איך נאָך דער חתונה געוואָרן אַ שמש. דער טאטע איז געווען שמש אין דער שול פון די קאַנסערוואַטיוון, און איך ביי די אויפגעקלערטע.

אָבער די „חברה קנאָפּל“ האָט זיך מיט דער סינאַגאָגע נישט באַנוגנט. די רומענישע רעגירונג האָט געוואָלט בילדן די יידן, נאָר אין די רומענישע שולן האָט מען געלערנט אין בלוזין קאָפּ, און אויטער דעם איז דאָרט געווען חלוץ-שבת. דעריבער האָבן דאָרט יידן נישט אַריינגעגעבן זייערע קינדער, נאָר זיי האָבן געהאַט אייגענע שולן, אין וועלכע מען האָט געלערנט רוי-מעניש און אַ ביסל העברעיש.

די „חברה קנאָפּל“ האָט באַשלאָסן צו עפענען אייגענע שולן אַזעלכע. מען האָט געמאַכט אַ „טאָקסע“ און יעדער מיט-גליד האָט געמוזט באַצאָלן חודש-געלט. יעדער האָט דערפאַר געהאַט אַ רעכט איינצושרייבן אַ קינד אין שולע. נאָר אַזוי ווי די רייכע האָבן עס נישט געדאַרפט פאַר זייערע קינדער, האָבן זיי אויף זייער רשות אַריינגענומען אַרעמע קינדער.

אזוי ווי מיר האָט מען אויך געגעבן אַרבעט ביי די דאָ-
זיקע שולן, האָב איך געפילט, אַז איך טו אַן עברה, אָבער איך
בין שוין דאָמאָלס געווען היפּאָקריטיש, מיין פּרומקייט איז שוין
געווען בלוז אַן אויסערלעכע, און אינערלעך האָב איך שוין
מער געהערט צו די פּרייגעזאָנענע.

די „חברה קנאַפּל“ האָט געגרינדעט צוויי אזעלכע שולן
אין אייגענע הייזער, און צוגענומען עקסטרע העברעישע.
דייטשע און רומענישע לערער - די לעצטע זענען געווען
בלויז גויים.

מיט איין לערער האָט פּאַסירט אַ מערקווירדיקער עפּיזאָד.
ער איז געווען אַ גלח, אָבער ער האָט געהאַלטן שטאַרק מיט
יידן, און איז בכלל געווען אַ שטיקל פּרייגעזאָנענער מענטש.
דער סינאַד האָט זיך אָבער דערוואַסט, אז דער גלח איז נישט
קיין גלח בלב ונפש, אַז ער איז אַן אפיקורס, אין ער האָט
פאַרפירט קעגן אים אַ פּראָצעס. דעם גלח האָט געדראָט, אַז ער
זאָל ווערן אויס גלח.

ווען דער גלח האָט זיך דערוואַסט פּון דעם פּראָצעס, איז
ער אוועק צו אַ באַרבער, און האָט זיך אינגאַנצן אָפּגעגאַלט.
דערנאָך איז ער געצאָנגען צום סינאַד. ווען ער איז דאָרט אַרייַן
געקומען, האָט אים דער שומר-הסף נישט געוואָלט אַרייַנלאָזן,
מחמת דאָרט לאָזט מען נישט אַרייַן קיין פּרייוואַטע מענטשן,
נאָר לויטער גלחים. אָבער דער גלח האָט אים אויפגעוויזן, אַז
ער איז אַ גלח, און מען האָט אים אַרייַנגעלאָזט. ווען ער איז
אַרייַנגעקומען, האָט ער אויסגערופּן מיט טרוימף, וויזנדיק אויף
זיין אָפּגעגאַלטקייט.

— כ'האָב מיך אַליין אַראָפּגעוואָרפּן.

די „חברה קנאַפּל“ האָט דאָמאָלס דעם „דימיסיאָנירטן“
גלח אָנגעזירט פאַר דער 4-טער קלאַס. בסך-הכל האָבן אין
זייערע שולן געלערנט 36 ביז 38 לערער.

אזוי ווי אין דער סינאַגאָגע איז געווען ווייניק צו טון,
האָט מען מיר אַלץ מער אַרבעט אָפּגעגעבן אין דער שולע.
אזוי האָט מען מיר אַיבערגעגעבן איינצוקאַסירן דאָס מיטגלידער-

געלט, און אויסצאלן די שכירות די לערער. איך האָב שוין דאָמאָלס געהאַט אַ ווייב, און איין קינד איז מיר שוין אָפילו געהאַט געזאָרגן, אָבער מען האָט נאָך מיר אַלץ גערופן „ינגל“. רומעניש האָב איך געקענט זייער שוואַך רעדן און שרייבן. נאָר פאַרשטאַנען וואָס יענער רעדט האָב איך יא. און איינמאָל נאָכדעם ווי אַ לערער האָט זיך מיט מיר צעשמועסט אויף רומעניש, רופט ער זיך אָן צו די אַנדערע לערער:

— פארוואָס זאָל מען אונדזער גאַנצן ברויטגעבער, יצחק (אזוי האָבן זיי מיר גערופן), נישט מאַכן פאַר אַ מענטש? ער זאָל גיין אָנגעטון ווי עס דאַרף צו זיין, ער זאָל לערנען און עפעס קענען. מ'דאַרף אים געבן צו ליינען ביכלעך.

אַ העברעישער לערער האָט מיר דערציילט וועגן מאפין, און באַלד דערויף מיר געבראַכט זיין „אשמת שמרון“ און „עיס צביע“. אזויווי נאָך דער חתונה האָבן מיר געוווינט ביי מיין פרויס עלטערן, האָט מיין שווער באַמערקט די דאָזיקע ביכער, אָבער ער האָט מיר גאָרנישט פאַרגעוואָרפן. ער איז נישט געווען שטרענג צו מיר, ער האָט מיר ליב געהאַט. ווען איך האָב געליינענט מאַפוס העברעישע ראַמאַנען, האָב איך זיי איבערזעצט וואָרט אין וואָרט פאַר מיין ווייב אויף יידיש. זי איז געווען אזוי איבערגענומען, אַז איינמאָל איז זי אויסגעשפרונגען און געשריגן: וווּ איז אַ מעסער, וואָרום זי וויל שטעקן זמרים*.

דערנאָך האָט מען מיר געבראַכט צו ליינען פרץ סמאָל לענסקיס „התועה בדרכי החיים“, וואָס איך האָב ווידער איבער-געזעצט פאַר מיין פרוי אויף יידיש, ליניעצקיס „פל בוניק“ און אַנדערע זיינע זאַכן.

די ביכער האָבן אונדז אינגאַנצן צעשרויפט, און איך מיטן ווייב האָבן אָנגעהויבן טראַכטן וועגן פירן זיך אנדערש ווי ביז היינט, און אויך זיך אַנדערש אָנטון. איך האָב אָנגעהויבן גיין אין געסט צו די לערער, און אין שטאָט האָט מען אָנגעהויבן שמועסן, אַז איך האָב זיך „געשמררט“. וואָס טוט מען? ווי אזוי

* דעם אינטריגנט פון מאַפוס ראַמאַן

נעמט מען ענדערן דאָס צרט לעבן, צו מען ווײַנט בײַ טאָטע-
מאמע, און זײ זענען מקפיד אויף יעדן שריט און טריט. בלייבט,
צו מען מוז אָפּוואַרטן אַ געלעגנהייט, און דערויף איז נישט
אויסגעקומען לאַנג צו וואַרטן.

אין יאָס איז געווען אַ גרויסער גביר און פּילאָנטראָפּ.
די שטאָט האָט אויף אים געקוקט ווי אויף אַ היימישן באַרען
הירש. געהייסן האָט דער גביר יצחק ניישאַן, און אַזוי ווי ער
האָט נישט געהאַט קיין קינדער, אָדער זײ זענען אים גע-
שטאַרבן, האָט ער זיך אויפגעפויט אַן אייגענעם טעמפל, אין
וועלכן ס'האַבן געדאוונט געוועזענע מתפללים פון דער שול. דער
דרך-אָרץ צו ניישאַן איז געווען אויבאַשרייבלעך, מען האָט
אויף אים געקוקט ממש ווי אויף אַ מיניסטער, און אַזוי ווי מען
האָט אין דאָזיקן טעמפל געדאַרפט צוגעמען אַ שמש, האָט מען
ווידער אַרויסגעשטעלט מיין קאַנדידאטור. ניישאַן אַליין האָט
מיד געקענט, און איך בין אים געפעלן, אָבער מיין הילף איז
געווען צו פרום פאַר זיין טעמפל.

דאָ האָט זיך אונטערגערוקט איינער אַ סטודענט שוואַרצ-
פּעלד, וואָס איז שפּעטער געוואָרן אַ דאָקטאָר און פאַרוואַלטער
ביים באַרען הירש, און ער איז דערנאָך אויסגעוויזן געוואָרן
פון רומעניע. ער האָט זיך גענומען מיד מאַכן פאַר אַ לייט.
ראשית פל האָט ער געענדערט מיין נאָמען, אַזוי ווי איך האָב
געהייסן לייבער, און "ליבער" האָט געקלונגען דייטש, האָט ער
דערקלערט, אַז פון היינט אָן וועל איך הייסן לייבערסקאָ. לייב-
רעסקאָ קלינגט שוין רומעניש, און נאָכדעם ווי ער האָט מיר
געפּשרט דעם נאָמען, האָט ער מיד דעם ערשטן יודי (א. ס.)
1873 צוגענומען אלס "טעמפל-שמש". דער גבאי האָט אָבער
פאַלד דערקלערט, אַז איך קאָן דאָ אין טעמפל נישט טראָגן
קיין לאַנגן קאַפּטאָן, און איך האָב זיך פאַלד צומאַרגנס אָנגעטון
דייטש". איך בין אַריינגעגאַנגען אין אַ מלבושים־געשעפּט און
געהייסן זיך געבן אַ דייטש מלבוש.

דער פאַרקויפּער, ר' שאול זאַנד, אָן אלטער, פּרומער ייד,
מיין שווערס אַ קרוב. וואָס האָט מיד גוט געקענט, האָט זיך

ליבערסקאָ (2)

אָפּגעזאָגט מיר צו פארקויפן. ער האָט גערעכנט, אָז עס וועט זיך מצאָן אַ גרויסער סקאנדאַל, און ער אַלס „גורם לַידי עברה“ וועט האָבן אַ שוואַרצן סוף.

— וואָס טוט זיך מיט דיר? — האָט ער צו מיר גע-
טענהט — דיין שווער און שוויגער וועלן דאָך מיך דערהרגענען.
איך האָב אים אָבער באַרויקט, און געקויפט ביי אים דריי
אַנציגער מיטאַמאָל, דערנאָך האָב איך צוגערופן אַ דראַשקע, און
כאָטש ס'איז געווען אַ שיינער טאָג, האָב איך געהייסן צומאַכן
די דראַשקע פון אויבן, און בין געפאָרן אין אַ הוט-געשעפט,
און זיך דאָרט געקויפט אַ צילינדער.

עס איז געווען פּרייטיק, איך געדענק עס גענוי. אַלע וויי-
בער: מיין מאַמע, די שוויגער, דער שוויגערט מוטער און מיין אייגן
ווייב זענען געווען אין שטוב, אָבער זיי האָבן זיך געפאַרעט
ביים אויבן, איך האָב זיך אינדערשטיף אַריינגעכאַפט, איבערזע-
לאָזט דאָס פּעקל מיט די נייע מלבושים און בין אַריין צום
באַרבער.

— ר' הערש — זאָג איך צו אים — שערט מיך אָפּ
פֿראַנצויזש.

דאָס איז דעמאָלט געווען אין דער מאָדע ביי די אינטע-
ליגענטן, וואָס האָבן זיך אָפּגעטיילט פון די פּרומע. דער פּאַר-
בער האָט מיך אָנגעקוקט מיט אַ פאַר אויגן פונקט ווי כ'וואָלט
משוגע געוואָרן, אָבער איך, וואָס כ'האַב שוין פּעסט באַשלאָסן
צו ווערן אַ „מענטש“, האָב זיך נישט אָפּגעשראַקן פאַר זיין
בליק, און אים געענטפּערט:

— איר שערט מיך אָפּ, אויב נישט גיי איך אַריבער
צום גוי.

ר' הערש האָט דאָן איינגעזען, אָז איך מיין נישט אויף
קאָטאָוועס, און אַזוי ווי אַרויסלאָזן מיך איז אים פאַרט געווען
אַ שאַד, האָט ער מיט אַ קרעכץ מיך געהייסן זיצן, און באַד-
מערקט:

— אָבער וואָלסט לַמען-השם נישט זאָגן דעם טאטן ווער
עס האָט דיר דאָס געטון.

ער האָט אָנגעהויבן אַרבעטן מיט דער מאַשין און די שער, אָבער די גאנצע צייט האָט ער פּסדר געקעכצט, און ווען ער איז צוגעקומען צו די פּאות, האָט ער זיך מער נישט געקאָנט אינהאַלטן, און אַריינגערופן זיין ווייב.
— דו זעסט, רחל, — זאָגט ער צו איר — איציקל ווערט דאָך אַ גוי.

און ער קרעכצט ווייטער. ער שערט און קרעכצט. איך האָב געפילט, אַז ער האָט געוואָלט, אַז איך זאָל קומען אויף אַנדערע הענט, אָבער פרנסה!...

אין שטוב האָב איך זיך אַריינגעגעבעט ווי איך וואָלט גאַר וואָס צוריקגעקומען פון עפעס אַ מאָרד, וואָס איך בין באַר גאַנגען. דערנאָך האָב איך אַריינגערופן צו אונדז אין חדר מיין ווייב, און איר געבעטן, אַז זי זאָל דערווייל פּאַררעדן די איר בעריקע לייט, פּוי ס'זאָל קיינער נישט אַריינקומען, און איך זאָל זיך קאָנען איבערטון. איך וויל זיי הייזן פּאַרטיקס — האָב איך געזאָגט.

מיין ווייב האָט מיך געהאַרט און איז צוריק אַריין צו די ווייטער. זיי זענען געווען גענוג פּאַרזעקנט, און מיין ווייב האָט נאָך צוגעהאַלטן דערצו, אַז עס זאָל זיי קיינעם נישט איינפּאַלן צוריינזוכאָפּן זיך צוליב וואָס עס איז אין אונדזער חדר. איך האָב זיך פּוּן אָנגעטון אומגעשטערט, און ערשט נאָכדעם ווי כ'בין שוין געווען אינגאַנצן אָנגעטון אַלס דייטש, האָב איך געעפנט די טיר, און האָב זיך געווענדעט צו די ווייבער:

— מאַמע, שוויגער, געמעל איך אייך אַזוי?

עס איז שווער צו שילדערן וואָס פּאַר אָן איינדרוק איך האָב אין דער ערשטער מינוט געמאַכט אויף דער מאַמען און אויף מיין שוויגער. זיי האָבן פּהרף עין באַקומען היסטעריקע, און מיין ווייב, וואָס האָט פּאַר נחת געשמייכלט, האָט זיי גענומען ראַטעווען.

אַן ענלעכע סצענע, גאַר שוין מער מאַנסביליש, האָט זיך אָפּגעשפּילט ווען דער טאַטע און דער שווער האָבן מיך דערזען אין דער גייער הילבשה, אָבער איך אין מיין ווייב האָבן שוין

פריער געהאט באשלאָסן, אַז אזוי וועט עס בלייבן און מיר זע-
 גען אויך גרייט געווען צו קעמפן פאַר אונדזער איבערצייגונג.
 די יונגע לייט, וועלכע האָבן נעבעך אויך געחלומט זיך
 אזוי אָנצוטון, נאָר זיי האָבן נישט געהאָט גענוג מוט און מעג-
 לעכקייטן צו פאַרווירקלעכן זייער חלום, האָבן אויף מיר גע-
 קוקט מיט קנאה, זיי אויף אַ העלד. אָבער ווען כ'בין דאָס ערש-
 טע מאָל אַרויס אין מיין דייטשישער הלבשה, בין איך אין הינד-
 טערגעסל פסדר געווען אויף אָבסערוואַציע. מען האָט רק געהערט
 נאָכגעשרייען:

— איטע, פעטל, זע נאָר ווער ס'גייט, ס'איז דאָך ליבער.
 משהס זון!

איך האָב זיך אומיסטן אויסגעדרייט פלומרשט צו קוקן
 ווער עס רופט, אָבער באמת האָב איך געוואָלט, אַז מען זאָל
 מיך טאַקע אָנקוקן און זען וואָס איך האָב אויפגעטון.
 פרומע לייט האָבן די געשיכטע אויפגענומען מיט צער.
 זיי האָבן געזאָגט, אַז איך בין שוין אַ פאַרלירענער, און אַז
 איך וועל שוין חזיר אויך עסן.

אָבער די גאַנצע אויסטערלישקייט האָט נאָר געקאָנט זיין
 אין הינטערגעסל, ווי כ'בין אָבער אַריין אין דער גרויסער גאַס,
 האָב איך שוין נישט געמאַכט קיין איינדרוק, וואָרום דאָרט זע-
 גען געווען פיל דייטשגעקליידעמע. דאָרט בין איך באַלד אויס-
 געמישט געוואָרן מיט אַ סך וואָס זענען געגאַנגען אָנגעטון אזוי
 ווי איך. יונגעלייט, וואָס האָבן מיך געקענט, האָבן מיך באַגריסט.
 טייל מיט אַ שמייכל, טייל מיט אַפענער פרייד.

אָבער דער עיקר שמחה איז געווען ווען איך בין געקו-
 מען אין טעמפל. דאָ איז יעדן געפעלן מיין הלבשה, און ווען
 ניישאַץ איז צוריקגעקומען פון די בעדן (*), איז ער געווען זייער
 צעפרידן וואָס איך האָב זיך אזוי אָנגעטון. דערווייל איז מיר
 געבוירן געוואָרן אַ זון. ניישאַץ אַליין איז געווען סנדק, און דער
 ברית איז געפראָוועט געוואָרן אין טעמפל.

(* בעדער.

גאָלדפּאָדען איז געקומען.

דער פאריין „ציון“ און ציוניזם — איך בין די אדרעס פון דער בארימטער בערלינער קאָנפּערענץ אין יאָר 1877 — דער שפיץנאזש אויף מיין שטוב — דער ליטוויזק ברענגט גאָלדפּאָדענס בלאַט — דער ברייטערע מיט די גולדענס — גאָלדפּאָדען וויל קומען קיין יאָסי דאָרט אַרויסגעבן זיין בלאַט — איך זאָמל אויסקינפט וועגן אים — אַ פּריץ איז געקומען! — דער קבלת-פנים ביי דער באַן — דער פאריין „הוטי-הזהב“ — גאָלדפּאָדען גרייט זיך צו זיין ערשטן אויפטריוט.

אין יאָר 1874 איז ביי אונדז געגרינדעט געוואָרן דער פאריין „ציון“. דאָס איז נישט געווען קיין ציוניסטישער פאריין. ער האָט אַבסאָלויט נישט געהאָט צו טון מיט אַרץ-ישראל. די אויפגאַבע פון פאריין איז געווען צו פאַרבעסערן די לאַגע פון די יידן אין רומעניע. אָבער דידאָזיקע אויפגאַבע זיינע האָט געמוזט זיין געהיים. וואָרום די רעגירונג, וועלכע האָט פאַר דער וועלט געשריגן, אַז זי באַהאַנדלט גוט אירע יידן, האָט דאָך נישט געקענט דערלויבן אין איר אייגן לאַנד אַ פאריין. וואָס איז קעגן איר. פאַר דער רעגירונג האָט אַלזאָ געהייסן, אַז דער פאריין איז אַ סאָציאַלער, אַ הילפס-פאַרבאַנד. דעם נאָמען „ציון“ האָט דער פאריין געהאַט, ווייל ער איז געווען אַ סימבאָלישער. סימבאָל איז דאָך אַ צייכן און „ציון“ איז אויך דער טייטש „צייכן“.

אזוי היי איך בין אויך געווען אַן אַקטיווער מיטגליד אין דאָזיקן פאריין. און ער האָט מיך זייער פאַראינטערעסירט, האָב איך אַלס אַנדענקען אַ נאָמען געגעבן מיין זון „בן-ציון“.

אין 1877 איז אין בערלין פאַרגעקומען די קאָנפּערענץ, אויף וועלכער עס זענען באַשטעטיקט געוואָרן די נאַציאָנאַלע

רעכט פון די יידן אין רומעניע. די רומענישע יידן האָבן צו דערדאָזיקער קאָנפערענץ געשיקט 3 „פמו“ דעלעגאטן, וועלכע האָבן געהאַט מיט זיך אלע דאָקומענטן, און זיי זענען געשטאַנען אין פאַרבינדונג מיט דעם „ציון-פאַרײן, וואָס האָט זיי יעדעסמאָל געדאַרפט צושיקן נייע דאָקומענטן אָדער אויפקלערונגען וועגן געוויסע ענינים.

צווישן דעם פאַרײן און די דעלעגאטן איז אַלדאָ געווען אַ שטאַרקע שריפטלעכע פאַרבינדונג. נאָר אזוי ווי די יידישע גבירים אין רומעניע האָבן זיך געשראַקן, אַז די קאַרעספּאַנ-דענץ זאָל אָנקומען אויף זייער אַדרעס, וואָרום אין פאַל ווען מען זאָל דאָס אַנטדעקן, וואָלט מען מיאוס אָפגעשניטן, האָב איך גענומען אויף מיר, אַז די בריוו פון בערלין זאָלן אָנקומען אויף מיין אַדרעס, און ווען מען האָט זיי געדאַרפט עפעס דרינגענדיק ענטפערן, פלעג איך צופאַרן קיין טשערנאָוויץ, אַריבער דאָרט די גרענעץ און טעלעגראַפירט קיין בערלין.

ביי מיין פרנסה האָב איך תמיד געהאַט גענוג צייט צו לייצענען ביכער, און אזוי איז איינציקווייז ביי מיר געוואָרן אזא מיין „בית ועד לחכמים“, דער לייען-זאַל פון דער שטאָט. נישט נאָר איך אַליין האָב געלייענט, נאָר עס פלעגן קומען צו מיר אויך אַנדערע משכילים לייצענען, און יעדער טאַטע האָט שוין געוואוסט, אַז אויב זיין קינד גייט צו ליברעסקאַן, איז ער אַן אַפיקורס.

איינמאָל האָט איינער פינקעלשטיין באַמערקט, אַז זיינע 2 זין ווערן אים פון צייט צו צייט פאַרפאלן, און גאַכדעם ווי ער האָט געמאַכט אַ חקירה וורישת, האָט ער זיך דערוואוסט, אַז די זין זיינע גייען אַריין צו ליברעסקאַן.

ווי געוויינלעך האָט מען געזאָגט, אַז ביי מיר טוען זיך אַפּ מעשים תעתינים, וואָס פאַראַ ביז און אוימנאַרמאָלישעס עס איז נאָר דאָ אויף דער וועלט, האָט מען אַרויפגעלייגט אויף די באַזוכער פון מיין שטוב, און דעריבער איז פינקעלשטיין גע-וואָרן זייער באַזאָרגט ווען ער האָט דערהערט, אַז זיינע קינדער גייען צו מיר.

פּינקעלשטיין איז אָבער נישט געווען קיין פּוילער ייד
און אָנשטאָט צו פּאַרלאָן זיך אויף דעם, וואָס אַנדערע זאָגן,
האַט ער באַשראַפֿטן זיך איבערצוצייגן מיט די אייגענע אויגן.
און אזוי איז ער איינמאָל געקומען צו מיר, און זיך געשטעלט
הינטער די פענסטער אַרײַנקוקן. פאַרשטייט זיך, אַז ער האָט
געטראָפֿן עטלעכע ייִנגעלייט זיצן בײַ אַ טיש מיט ביכער און
פֿײַענען.

ער איז באַלד דערויף אַרײַן צו מיר אין שטוב און געזאָגט
— אויב דאָס איז עס, וועל איך אַלײַן אויך קומען צו דיר.
אין יאָס איז צו יענער צײַט געווען אַ לײַטווישער מוכר-
ספרים גרינבערג, בײַ וועלכן כ׳פֿלעג קויפֿן ספרים. איינמאָל,
דאָס איז געווען אין 1876, קומט ער צו מיר מיט אַ בשורה,
אַז ער האָט פֿאַר מיר אַ נײַ בוך.

איך עפֿן דאָס בוך. עס איז אַ זשורנאַל „דאָס בוקאָווי-
נער איזרעאַליטישע פּאָלקס-בלאַט“, רעדאַקטירט פֿון אברהם
גאַלדפּאָדען.

איך האָב נאָך פֿריער געהאַט געלײַענט אַ ספר „צײַטים
ופֿרחה“ פֿון איינעם אברהם גאַלדענפֿאָדס. און כ׳האַב אפֿילו
געלײַענט אַ קריטיק פֿון לינעצקין איבער אים. אָבער איך בין
נישט געווען זיכער, אַז דאָס איז עס דער אייגענער. דאָך איז מיר
דער זשורנאַל שטאַרק געפֿעלן און כ׳האַב אים געקויפֿט. דאָרט
איז געווען אָנגעוויזן אַן אַדרעס קיין טשערנאָוויץ. און איך
האַב אהין, אָט צו דעם גאַלדפּאָדען צוגעשיקט אַ גולדן מיט אַ
בײַטע, אַז ער זאָל מיר שיקן דאָס בלאַט. באַלד דערויף האָב
איך צוריק באַקומען אַ קוויטאַנציע אויף דעם גולדן און אַ
בײַוו פֿון גאַלדפּאָדען אין וועלכן ער שרײַבט מיר, אַז עס גע-
פֿעלט אים זײַער וואָס עס האָט זיך געפֿונען אין יאַסי אַ ייד,
וואָס שרײַבט אויס זײַן בלאַט, און ער בעט מיך זײַער אונטער-
צושטיצן זײַן בלאַט.

צו יענער צײַט בין איך שוין געווען דער פּאַרטערטער
פֿון „השחר“, „העברי“ פֿון בראַד. איך בין געווען, ווי מען האָט

עס דאמאלט גערופן, דער סומן שלעמ"לם (שלא על מנת לקבל פרס. ד. ה. אן אגענט לשם מצוה, אן פארדינסט).

ארויסגעבן פערלאדישע אויסגאבן איז דאמאלס געווען זיי-ער שווער, וואָרום די עסטרייכישע רעגירונג האָט פאַרלאנגט 3000 גילדן קויפּיע פאַר אַ דערלויבעניש אַרויסצוגעבן אַ בלאַט און אזוי ווי אַזאַ סומע האָבן דאָך די אַרויסגעבער נישט גע-האַט, האָבן זיי זיך אַן עצה געגעבן, און יעדע וואָך אַן אַנדערן נאָמען געגעבן זייער בלאַט. דערצו האָבן זיי נישט געדאַרפט קיין דערלויבעניש, און דעריבער האָט דאָס דער „עברי“ גע-הייסן „עברי אנכי“, און דערנאָך ווידער אַנדערש.

ווי עס פלעגט נאָר אונטערקומען עפעס אַ ניי בלאַט, האָב איך עס געקויפט און געוואָרן דער אגענט דערפון עס צו פאַרשפּרייטן.

ווען איך האָב אַלואַ באַקומען דעם בריוו פון גאַלדפּאַ-דעני, האָב איך באַשלאָסן אויך צו ווערן זיין אַגענט, און כ'הב אָנגעהויבן זאַמלען אבאָנענטן פאַר אים. דורכשניטליך האָב איך יעדן טאָג געמאַכט איין אבאָנענט, און הייב דערויף צוגעשיקט דעם גילדן אבאָנאָמענט-געלט.

ווי גאַלדפּאַדענס פרוי, פּאָליע, האָט מיר שפּעטער דער-ציילט, איז געווען אַ צייט ווען מיט די גילדענס האָב איך זיי ממש אויפגעהאַלטן. גאַלדפּאַדען איז צו יענער צייט געווען אַ גרויסער קבאָן, און זיי האָבן זיך אוימעטום אָנגעבאָרגט, אָבער פּדי איינצוקויפּן זיך דאָס סאַמע נויטיקסטע אין גאַס, האָט פרוי גאַלדפּאַדען געמוזט האָבן געלט, און זיי פלעגן דעריבער מיט אוימגעוולד אָפּוואַרטן דעם בריוו-טרעגער, וואָרום טאַמער איז גע-ווען אַ בריוו פון ליברעסקאָן, איז אינעווייניק געלעגן אַ גילדן אָדער מער און מען האָט געקענט גיין אין גאַס אַריין עפעס קויפּן...

ווען גאַלדפּאַדען האָט געזען וואָס פאַר אַ אַגענט ער האָט אין מיר, און אז יאָט נעמט אַ שייַן ביסל עקזעמפּליאַרן פון זיין בלאַט, שרייבט ער מיר איינמאַל בערך אַזאַ בריוו:

„אומבאקאנטער פריינט ליברעסקא!“

מיין בלאַט וואָלט זייער גוט אַוועק, נאָר דאָס וואָס
יעדעס מאָל מוז איך ענדערן דעם נאָמען, דערהרגעט דאָס
געשעפט. ווידער, אַרויסגעבן פּסדר אונטער איין נאָמען
קאָן איך נישט, מחמת כ'האַב נישט קיין 3000 גילדן אויף
אַריינצוטראָגן קויצע, אָבער אזוי ווי אין יאָסי איז נישטאָ
קיין געזעץ, אַז מען מוז אַריינטראָגן 3000 גילדן אויף
קויצע, דאָרט קאָן מען פריי אַרויסגעבן אַ בלאַט, בעט
איך אייך, אַז איר זאָלט מיר שרייבן אויב עס איז נישט
גלייך דאָס צו טון און אפשר וואָלט איר מיך אַראָפּגע-
בראַכט קיין יאָסי“.

ווען כ'האַב באַקומען דעמראָזיקן בריוו, איז מיר דער
פּלאַן זייער געפעלן. איך האָב זיך געטראַכט: „עס זענען דאָ
פּאַראַן אזויפיל משפּילים, זאָל צוקומען נאָך איינער, אַלע עסן,
וועט ער אויך מיטעסן“. אָבער אזוי ווי גאָלדפּאַדען האָט נישט
געשריבן, אַז ער וויל אַליין אַראָפּקומען, נאָר, אַז איך זאָל אים
אַראָפּברענגען, האָב איך באַשלאָסן פריער זיך נאָכצופּרעגן ווער
ער איז.

גראַד איז דאַמאָלס, אין יאָר 1876 פּאַריגעקומען אַ יום=
טוב, וואָס איז פאַר טייל געווען אַ גרויסער טרויער. עס זענען
דאַמאָלס געווען 100 יאָר, ווי מען האָט בוקאָווינע צוגענומען
צו עסטרייך. לַפּבוד דעם איז אין טשערנאָוויץ געפּראָוועט גע-
וואָרן אַ גרויסער יום-טוב און אין גאַנץ רומעניע איז גע-
ווען אַ גרויסער טרויער. אָבער אזוי ווי דער גרעסטער טייל
יידן אין רומעניע זענען ווייטער געבליבן עסטרייכישע אונטער-
טאַנען, האָבן זיי זיך געפילט יום-טובדיק און לַפּבוד דער פיי-
ערונג אין טשערנאָוויץ האָט מען אויסגעוויילט 2 יידן, וועלכע
מען האָט אהין געשיקט זיך צו באַטייליקן אין דאָזיקן יום-טוב.
איינעם פון זיי, מטות שמחה ראָוונער, אַ גרויסער העב-
רעער, דירעקטאָר פון בית-היתומים, וואָס נישטאָץ האָט געגרינג-
דעט, האָב איך געבעטן, אַז ער זאָל אין טשערנאָוויץ איינציען (*

(* צונויפקלייבן.)

אינפארמאציעס וועגן גאלדפאדענען, און ווען ער איז צוריקגע-
קומען, האָט ער מיר טאַקע געבראַכט אַ גאַנצן ראַפּאָרט, וואָס
פאַראַ מענטש גאלדפאדען איז. ראָונער האָט נישט געהאַט קיין
שווערע אַרבעט, וואָרום דער ראַבינער פון טשערנאָוויץ ד"ר אב-
געל איז געווען זיין פעטער.

איך האָב באַקומען אַ ראַפּאָרט, אז גאלדפאדען איז אַ
גרויסער שרייבער, נאָר ער איז אויף גרויסע צרות.

דער ראַפּאָרט האָט מיך צופרידנגעשטעלט און איך האָב
ארויסגעשיקט צו גאלדפאדענען געלט. אַז ער זאָל קומען: נאָר
אַזוי ווי פּערזענלעך האָבן מיר זיך נישט געקענט, האָבן מיר
אין די בריוו אָפּגערעדט, אַז ווען די באַן וועט קומען, זאָלן
מיר ביידע אויסרופן איינער דעם אנדערנס נעמען.

אין יענער צייט איז אין יאָס געווען אַ זומער-גאַרטן
וואָס האָט געהייסן „מאַרקס-גאַרטן“, און דאָרטן פלעגן זינגען
פאַרשידענע לידלעך די בראָדער זינגער גראַדנער און פינקל. זיי
פלעגן אויך זינגען גאלדפאדענס לידלעך. און ווען גראַדנער האָט
דערהערט אַז גאלדפאדען קומט, האָט ער זיך זייער דערפרייט
און ווען ער האָט מיך געזען, זאָגט ער צו מיר:

— אוי, גאלדענפאדים קומט! ווער ברענגט אים, מסתמא.

איר !?

אַזוי האָט זיך די ידיעה, אז גאלדענפאדים-גאלדפאדען
קומט, פאַרשפרייט איבער גאַנץ יאָס, און ביי די משכילים איז
געוואָרן אַ גרויסע שמחה, און אין טאָג ווען גאלדפאדען איז
געקומען, זענען ביי דער באַן געשטאַנען 30-40 דראַשקעס
מיט מענטשן, וואָס זענען אים געקומען מקבל-פנים זיין.

ווען דער צוג איז אָנגעקומען איז אַרויסגעגאַנגען אַ מאַד
אַ הויכער, אַ שיינער, אַ פאָר זיקע וואָנסעס מיט אַ קמץ-באַרן
אין אַ צילינדער אין דער וואַכנס.

ער האָט פאַרשפּאַרט צו רופן, וואָרום איך האָב באַלד זיך
אָנגעשטויסן, אַז דאָס איז ער, און אינדזער שמחה איז געווען.
אַזוי גרויס, אַז מיר האָבן זיך באַלד צוקושט.

דער עולם איז תיכף צוגעלאָפן און אים געגעבן שלום

עליכם.

ווען דער קאָמיסער האָט געזען די סצענע, האָט ער גע-
פרעגט, וואָס דאָ איז אַזעלכעס, ווער דער גאַסס און.

מיר האָבן זיך באַלד אַריינגעזעצט אין אַ דראַשקע, וואָס
איז געפאָרן די ערשטע און נאָך אונדז אַלע אַנדערע דראַשקעס.
אין גאַס האָט מען אויך פּסדר געקוקט און דאָס פּאַלק
האָט זיך געדענקט, אַז דאָס איז אַוודאי געקומען אַ גרויסער
פּריץ.

ווען גאָלדפּאַדען האָט מיך געפרעגט אין וועלכן האַטעל
מיר פּאַרפאָרן, האָב איך אים געענטפּערט, אַז אין האַטעל
פּיברעסקאַ.

— איר האָט דען אַ האַטעל? — האָט ער מיך געפרעגט.

— יאָ, פֿאַר אַזעלכע חשובע געסט ווי איר — האָב איך

אים געענטפּערט.

גאָלדפּאַדען איז געווען נחפּעל. ערשטנס פּון דעם פּיינעם
קבלת-פנים, דאָן פּון דער אנטוישונג. ער האָט געמיינט צו
טרעפּן אַ שמש פּון אַ טעמפל, עפעס אַ יידל מיט פּאות, צום
סוף האָט ער געטראָפּן אַ היינטוועלטיקן יינגערמאַנטשיק.

אין שטוב ביי מיר איז דערווייל געוואָרן ערגער ווי אין
אַ האַטעל. די משפּילים האָבן געהאַלטן אין איין קומען. שטענ-
דיק איז געווען אַ געפּילדער און אַ טומל, און פּסדר האָט מען
געמוזט דערלענגען צום טיש.

מיר האָבן אויך באַלד געגרינדעט אַ פּאַריין „חומי הזהב“
(גאָלדענפּאָדים), און גאָלדפּאַדען דערקלערט אַלס ערן-פרעזי-
דענט פּון דעם פּאַריין. שפעטער האָבן זיך אָבער אָנגעהויבן צו
הערן מיינונגען, אַז אזוי ווי עס עקזיסטירט שוין אַ פּאַריין
„לבנון“ איז נישט כּדאי צו צעברעקלען די פּוּחות, און מען
האָט טאַקע מבטל געמאַכט דעם נייעם פּאַריין און באַשלאָסן
צו פּאַרשטאַרקן דעם פּאַריין „לבנון“ פּון וועלכן מיר האָבן
גאָלדפּאַדען דערקלערט אַלס ערן-פרעזידענט.

דער פּאַריין „לבנון“ האָט געהאַט אַפּטיילונגען אין גאַלצין.

כראאילא און בוקארעשט, און שפעטער געבראכט נוצן פאר דער
גרינדונג פון יידישן טעאטער.

די גאנצע צייט זינט גאלדפארען איז געקומען איז געווען
אוי ווי חיל-המועד. עס איז געווען א וואַכעדיקער יום-טוב,
אַבער איינמאָל האָט זיך גאלדפארען צו מיר אָננערופן:

— וואָס וועט זיין דער סוף, כ'בין דאָך שוין דאָ צוויי
וואַכן. מיין ווייב זיצט אין דער היים אָן אַ פרוטה, און מען
דארף דאָך איר צושיקן עפעס געלט.

האָב איך געענטפערט גאלדפארען, אַז דאָס פייכטסטע וואָלט
געווען, אַז ער זאָל געבן אַ פאַרלעזונג פון זיינע זאכן. גאלד-
פארען האָט מסכים געווען און איך בין אַריינגעגאנגען צום
בעל-הבית פון גאַרטן, שמעון מאַרק, צו פירן מיט אים אונטער.
האַנדלונגען וועגן האַנאָראַר פאַר גאלדפארען אַרויסטריט.

יידיש טעאטער אין די וויקעלער.

גאלדפאדענס אויפטריט צוליב זיין ווייב — ער זינגט און דער עולם וויל אים שלאגן — דער מאַ-מענט ווען דער געדאנק וועגן יידיש טעאטער איז געבוירן געוואָרן — גאלדפאדען זאָגט, אז „מען וועט שאַרן באַפֿאלעאָנס מיט „לאַפֿאַטעס“ — גראַדנער גאַלט זיך אָפּ די וואַנטעס — ווי אזוי גאלדפאדען שרייבט — די ערשטע טרופּע — אַ כאַראַקטעריסטישער עפיואַד וועגן פראַנצויזיש און קלאַוויר-שפּילן — אַ ייד וויל נישט געבן זיין זאַל פאר יידישע זינגער — די ערשטע פֿאַרשטעלונגען אין גאַ-טשאַן זענען אויך אויף צרות — „לבנון“ נעמט אַראָפּ די טרופּע קיין גאַלאַץ — דער ערשטער דערפאלג — קריסטלעכע אַקטיאָרן לויבן דאָס שפּילן — דער ערשטער אימפרעסאָריאָ — אין בוקאַרעסט — גאלדפאדען וויל אַנטלויפן פון טעאטער.

שמעון מאַרעקן האָב איך איינגערעדט, אז ער וועט פאַר-דינען אַ סך געלט ווען גאלדפאדען וועט ביי אים אויפטריטן. דער חשבון איז געווען אַ פשוטער: ערשטנס האָבן נאָך פריער גראַדנער און פינקל געזונגען פיל יידער גאלדפאדענס, און דאָס פובליקום הייסט שוין, אז עס איז פאַראַן איינער גאַלד-פאדען, און וועט זיכער וועלן אליין אים זען און הערן. והשנית האָט דאָך גאלדפאדען געמאַכט אזא רוסש ביי די משכילים אין שטאַט, און זיי וועלן דאָך אים זיכער קומען הערן.

און טאַקע צוליבן דאָזיקן חשבון, האָט מאַרעק מסכים געווען צו געבן גאלדפאדענען 100 פראַנק פאַר זיין אויפטריט

און דאָס געלט האָט גאָלדפאדען פאלד אוועקגעשיקט צו זיין פרוי, וואָס איז געבליבן אין טשערנאָוויץ.
 דעם אָונט ווען גאָלדפאדען איז אויפגעטראָטן, איז דער גאָרטן טאָקע געווען פול, אָבער גאָלדפאדען האָט געהאָט אַ גרויסן מאָראַלישן, דורכפאַל. גאָלדפאדען אַליין האָט וועגן זיין דורכפאַל געשריבן (*), אָבער נישט דערציילט די ריכטיקע סבה פון דורכפאַל. באַמט איז עס געקומען צוליב גאָלדפאדענס שולד. ער האָט נישט געהאָט קיין קול צו זינגען פאַר אַ פּובליקום, און ער האָט זיך געשטעלט זינגען זיינע אייגענע לידער, וועלכע גראַדווער פּלעגט פריער פאַרן זעלבן עולם זינגען מיט חן און אַ גוטן טעם.

דער עולם איז געווען דעריבער זייער ביזו. ערשטנס, וואָס זיי האָבן געצאָלט טייערע פרייזן פאַר די בילדעטן. דאָס האָט שמעזן מאַרעק געמאַכט פּדי זיך אָפּצונעמען די 100 פראַנק וועלכע ער האָט געגעבן גאָלדפאדענען עקסטערע, והשגית האָט דער עולם געקוקט אויף גאָלדפאדענען ווי אויף איינעם, וואָס שפעט אָפּ פון אים, דעה עולם; און דעריבער איז ביי טייל דער פעס געווען אזוי גרויס, אז זיי האָבן אים געוואָלט שלאַגן. גראַדווער מיט מיר האָבן קוים אָפּגעראַטעוועט גאָלדפאדענען דענען פון קלעפּ און איך האָב אים אַרויפגעזעצט אויף אַ דראַקשקע, און אָפּגעמירט צו מיר אַהיים.

נאָכן דאָזיקן דורכפאַל, האָט גאָלדפאדען ערנסט און ענערגיש זיך גענומען צו זיין פּלאַן אַרויסצוגעבן זיין בלאַט

(*) גאָלדפאדען פארענטפערט זיך, אז די יידן פון יאָסי זענען געווען אינגאָראַנטן, זיי האָבן נישט געוואָסט צו שעצן אַן אויטאָר, אָבער ס'איז נישט. אמת. די שטאַט יאָט האָט דאָמאַלט פארמאָגט זייער אַ סך געבילדעטע יידן און זייער באלעזענע אין דייטש, פראַנצויזיש, גראַד פון דעם קלאַס זענען באַשטאָנען די באַזוכער פון יענעם אָונט, ווען גאָלדפאדענען האָט זיך פאַרגלאָסט צו זינגען דער, וואָס האָט אים געוואָלט מכבד זיין מיט אַ שטעקעלע, איז אויך נישט געווען קיין גראַבער ייב, נאָר ער איז געווען אַ היציקער, און ער האָט געזאָגט, אז גאָלדפאדען מאַכט הרוק פון עולם. (י. 5.)

און צומאָרגנס רופט ער זיך אָן צו מיר, אז מיר זאָלן אַרויס-
גיין אין גאָס זאמלען אַבאַנענטן פאַר זיין בלאַט.
איך געדענק די סצענע אַזוי ווי איצט, אַזוי איינגעקריצט
האַט זיך דאָס בילד אין מיין זכרון.

גאַלדפּאָדען איז שוין געשטאַנען אָנגעטון אין צילינדער
און גענומען דעם שטעקן אין האַנט צו גיין אין גאָס אַריין,
רופט זיך פּלוצלינג אָן מיין פּרוי צו אים:

— מאַסיע גאַלדפּאָדען, אין בוקאַרעסט איז שוין פאַראַן
אַ בלאַט „היועץ“, שטאַרבט דער רעדאַקטאָר זיבן מאָל אין
טאָג פאַר הונגער. וואָס וועט איר אויפטון? איר וועט אויך
אַרויסגעבן אַ בלאַט, וועט איר ביידע שטאַרבן פאַר הונגער?
איר פּאַלגט מיך בעסער, האַקט אָפּ פון דעם משוגעת. יידן
פעלט אַ טעאַטער, נעמט זיך בעסער דערצו. איך האָב גע-
לעזן פון אייך „די מומע מוסיע“ אין 4 אַקטן, עס איז אַקט-
דראַט ווי צום שפּילן, נאָר איר האַט עס געמאַכט בלויו צום
לייענען, קאָנט איר עס דאָך מאַכן טאַקע צום שפּילן. איך
מיין אַ יידיש טעאַטער אַקוראַט ווי ביי גוים, נישט אַזוי ווי
גראַדנער און פינקל מאַכן.

ווען מיין ווייב האַט געענדיקט רעדן, האַט גאַלדפּאָדען
אָוועקגעשטעלט דעם שטעקן, אויסגעטון דעם הוט און געזאָגט
צו מיר:

— איר וויסט, ליברעסקאַ, אייער ווייב האַט מיר געגעבן
אַן אידעע. מ'וועט שאַרן „נאַפּאַלעאַנס“ מיט לאַפּאַטעס.
מיר האָבן באַלד געשיקט רופן גראַדנערן, און אים דער-
ציילט דעם פּלאַן וועגן עפּילן טעאַטער. גראַדנער האַט מספּים
געווען און געזאָגט, אַז רומענישע אַקטיאָרן, וואָס פּלעגן אים קו-
מען הערן, האָבן אים אָפט געקושט, און געבעטן, אַז ער זאָל
מאַכן אַ טעאַטער ווי ביי לייטן, נאָר ער האַט דאָס נישט גע-
טון, וואָרום ער האַט נישט געהאַט וואָס צו שפּילן.
גראַדנער האַט באלד געבראַכט אַ גאַנצע חברה. ווער זיי
זענען געווען, געדענק איך נישט. גראַדנער אליין האַט זיך אָפּ-
געגאָלט די וואָנסעס. עס איז אויך אונטערגעקומען אַ שוין יינגל

שכר גאלדשטיין. אויב פינקל איז אויך געווען, געדענק איך נישט. אָבער ער איז זיכער אויך געווען פון די ערשטע, ער האָט געשפילט צוזאמען מיט גראַדנערן אין מאַרקט גאַרטן, נאָר, דאַכט זיך, אַז שפּעטער איז ער אַוועקגעפֿאַרן, אין פינקל איז נישט געווען ביי דער גרינדונג פון יידישן טעאַטער.

גאַלדפּאָדען אַליין האָט זיך באַלד באַגייסטערט פון דעם נייעם פּלאַן. ער האָט שוין אינגאנצן פאַרגעסן צוליב וואָס ער איז איינגעלעך געקומען קיין יאַס, און האָט זיך אַוועקגעזעצט ביי מיר אין שטוב שרייבן אַ טעאַטער-שטיק. ער האָט שוין דאַמאָלס געהאַט פאַרטיק אייניקע לידער פון דער שפּעטערדי-קער פּיעסע „די באַבע מיטן אייניקל“, און ער האָט געמאַכט פון די לידער אַ גאַנץ טעאַטער-שטיק.

ווען גאַלדפּאָדען האָט זיך געזעצט שרייבן, האָט אים מיין ווייב געמוזט אַוועקשטעלן 5-6 גלעזער מיט איינגעמאַכטס מיט אַ גרויסן לעפֿל.

— אַז מען עסט איינגעמאַכטס — האָט ער געזאָגט — און מיט אַ גרויסן לעפֿל, שרייבט זיך נאָך בעסער.

אָבער נישט נאָר ער, נאָר אַזוי ווי עולם האָט געהאַלטן כּסדר אין איין קומען צו גאַלדפּאָדענען, האָבן זיי דערווייף מיטגעגעסן, און מיין ווייב, וואָס איז געווען אַ מכּניס-אורח, האָט פאַרט געהאַט פאַריבל, וואָס מען האָט איר אַזוי שנעל אַ תּל געמאַכט פון ביסל איינגעמאַכטס.

איינשטודירט דאָס שטיק „די באַבע מיטן אייניקל“ האָט מען ביי מיר אין שטוב.

דער קלעזמער, וואָס האָט מיט זיי איינשטודירט, האָט גע-הייסן וועלן דער גרויסער, וואָרום ס'איז געווען נאָך אַ וועלן קלעזמער, וועלכן מ'האַט גערופן וועלן דער קליינער.

איצט וויל איך אויף אַ רגע זיך אַוועקכאַפּן פֿון טעאַטער, און דערציילן אַן עפּיזאָד וועגן גאַלדפּאָדענען, וואָס קאָן נוצלעך זיין פאַר זיין כאַראַקטעריזירונג.

איך האָב שוין פּריער געזאָגט, אַז דער גביר פון יאַס איז געווען יעקב ניישאַץ, מיט וועלכן איך האָב זיך זייער גוט

געקענט, מחמת איך בין געווען שמש אין זיין טעמפל. איך האָב דעריבער געהאַלטן פאר מיין חוב צו באַקענען מיין גאַסט גאַלד-פאָדען מיט ניישאַצן. און כ'בין טאַקע מיט אים געגאַנגען אַהין אויף אַ באַזוך.

גאַלדפאָדען פֿלעגט תמיד זאָגן, אַז ער קען שפּילן פּיאַנאָ און רעדן פראַנצויזיש. איך בין דעריבער געווען זיכער, אַז מיט דידאַטיקע צוויי זאכן וועט גאַלדפאָדען זייער אויסנעמען אין אַזאַ אַריסטאָקראַטישע שטוב ווי ניישאַצט, און האָב וועגן די צוויי מעלות גאַלדפאָדענט זיי פריער אָנגעזאָגט. צום סוף האָב איך געהאַט עגמת־נפש.

ניישאַץ האָט געהאַט אַ פּירצן יאָריק אייניקל, וואָס האָט טאַקע ביידע זאכן געקענט און ווען ער האָט זיך געשטעלט רעדן פראַנצויזיש מיט גאַלדפאָדענען, האָט זיך ארויסגעוויזן, אַז גאַלדפאָדען קען גישט. דאָס זעלבע איז אויך געווען ווען ער האָט גענומען שפּילן אויפן קלאַוויר. אָבער דאָך האָט מען דעם דרך־ארץ צו גאַלדפאָדענען גישט פאַרלוירן, מחמת מען איז גע-ווען זיכער, אַז ער איז זייער געבילדעט אין העברעיִש. שפעטער אַריין האָט דער פראַססער עולם באַקומען אַזאַ דרך־ארץ צו גאַלדפאָדענען, אַז מען האָט אים פשוט געטראָגן אויף די הענט.

אַזאַ, מען האָט צו מזל איינשטודירט דאָס טעאַטער־שטיק, אָבער ביז וואָס־ווען איז געוואָרן הערבסט. עס האָט אָנגעהויבן רעגענען. אין גאס איז געווען קאַלט, און אין מאַרקס גאַרטן האָט מען איצט נישט געקאַנט שפּילן. מען מוז בכּן אויסזוכן אַן אַנ-דער אָרט. און דאָ איז מיר איינגעפאַלן אַריינצוגיין צו זעליג ריישער (פּאַנקיר), וואָס האָט געהאַט אַ שיינעם זאַל.

איך האָב אים דערקלערט, אַז עס וועט זיין שוין פאַר יידן אַן אייגן יידיש טעאַטער, אַז מען האָט איינשטודירט אַ שטיק, און די חברה שפּילער וואַרטן שוין אויף שפּילן ווי אויף משוון. אָבער ער האָט מיך אָפּגעגאַסן מיט קאַלט וואַסער:

— וואָס, איך וועל פאַרשמוצן מיין זאַל מיט יידישע זענער?

ליברעיקאַ (3)

— ס'איז דאָך נישט קיין זענגער — האָב איך אים גע-
ענטפערט — ס'איז גאָלדפאָדען, אַ דיכטער, אַ געבילדעטער מאַן.
אַבער, רעד היינט — רעד מאַרגן, ער וויל נישט.
איך האָב נישט געפּוּעלט.

וואָס טוט מען פאַרט? קיין פּרוּטה געלט איז נישטאַ,
אַפילו נישט אויף אַלטע מלבושים.

איך האָב שוין פריער דערמאָנט אָן דעם פאַריין „לבנון“,
פון וועלכן מיר האָבן גאָלדפאָדענען באַשטימט אַלט ערן=פרעזידענט
און אַט בין איך געקומען צום פאַריין מיט אַ פאַרשלאָג, אז אַזוי ווי זיין
ערן=פרעזידענט וויל מאַכן אַ יידיש טעאַטער, נאָר ער האָט נישט קיין
געלט=מיטלען דערצו, דארף מען אים אונטערשטיצן. קיינער האָט
זיך דערפון נישט אָפּגעזאָגט, נאָר פּראַקטיש האָט דאָס נישט
געבראַכט קיין נוצן, וואָרום דער פאַריין איז ערשט געווען אַן
אַנפאַנגער און אַרעם. אַזוי אַבער ווי דער פאַריין האָט געהאַט
אַפטיילונגען אין אַנדערע שטעט, ווי עס האָבן געווינט רייכע
מיטגלידער, האָט מען פון דער צענטראַלע אין יאָס געבעטן דאָרט,
אַז מען זאָל אונטערשטיצן גאָלדפאָדענען אין זיין אונטערנעמונג.
די נאָנטסטע גרויסע שטאָט פון יאָס איז געווען באָטאַ=
שאַן, און רייווע=הוצאות קאָסט נישט קיין סך. דאָרט וווינען
אַ סך יידן, פון וועלכע אַ גרויסער טייל זענען גאַליציאַנער,
וועלכע האָבן שוין באזוכט די בראַדער זינגער, און עס איז דער
ריבער קלאָר געווען, אַז עס איז גלייך צו פאַרן קיין באָטאַשאַן
דאָרט אָנהייבן שפּילן.

איך האָב אויפגעזוכט עפעס איינעם אַ בעקער=יינגל ראָ-
זענבלום, אַ בוכבינדער שוואַרץ, און נאָך אייניקע נישט וויכטיקע
פּערזענלעכקייטן, פון וועלכע דער גרעסטער טייל איז שפּעטער
באַלד אַוועק פון יידישן טעאַטער, און זיי, צוזאַמען מיט גאָלד=
פאָדען, גראַדנער און גאָלדשטיין, זענען אַוועק קיין באָטאַשאַן.
איך בין מיט זיי נישט מיטגעפאַרן, וואָרום איך האָב דאָך גע=
האַט אַ פאַסטן אין ניישאַצא טעמפל.

עס האָט נישט לאַנג געדויערט, האָב איך באַקומען פון
גאָלדפאָדענען אַ בריוו, אַז „זיי זענען אומגליקלעך“. אַמת, אַז

בינו לבינו איז אויסגעבראָכן אין לאַנד א גרויסע מוזיקה צוליב דער רוסיש-טערקישער מלחמה, אָבער איך מיין, אַז דער דורכ-פאל אין באַטשאַן איז נישט געווען צוליב דעם, נאָר הייל דאס פובליקום איז געווען אומצופרידן פון דער טרופע.

גאָלדפאָדען האט מיך אָנגעהויבן צו באַטראַרדירן מיט בריוו, וואָס ער זאָל טון. ער האָט געבעטן נאָר אַן עצה, וואָס-רום געלט האָט ער געוואוסט, קאָן ער נישט באַקומען.

איך האָב באַלד דערויף געמאַכט אַ זיצונג פון דער יא-סער צענטראַלע פון „לבנון“, און מיר האָבן אַוועקגעשריבן צו אונדזער פֿאַריין אין גאַלאַן, אַז אַזוי ווי גאָלדפאָדען, אַ זייער באַגעבטער מענטש, איז אין באַטשאַן אויף גרויסע צרות, וואָלט נעווען זייער גלייך, אַז ער זאָל קומען קיין גאַלאַן דאָרט שפּילן, און מיר בעטן, אַז מען זאָל אים דאָרט אונטערשיטען.

מ'האָט אויך אַרויסגעשיקט גאָלדפאָדענען מיט דער טרופע אייניקע הונדערט פראַנק אויף הוצאות, און די גאַנצע טרופע איז געקומען קיין גאַלאַן. דאָ האָט זי געשפּילט אין אַ גרויס טעאַטער און געהאַט דערפֿאַנג. די רומענישע פרעסע האָט זייער געלויבט די פֿאַרשטעלונגען. די קריסטלעכע אַקטיאָרן פון רומענישן טעאַטער האָבן זיך זייער וואַרעם אָפגערופן אין דער פרעסע.

אין בוקאַרעסט האָבן דאָמאָלס בראַדער זינגער געזונגען און ווען זיי האָבן דערהערט פון גאָלדפאָדענס טעאַטער, איז ביי זיי געוואָרן אַ גרויסער טומל און איינער, אַ געוויסער לאַזאַר, וואָס האָט געהאַט אַ קאַפּע-הויז אין בוקאַרעסט, איז ספּעציעל געקומען קיין גאַלאַן, און אויף זיינע הוצאות גענומען גאָלדפאָדענען מיט דער גאַנצער טרופע קיין בוקאַרעסט, וווּ זיי האָבן אָנגעהויבן שפּילן אין זאָל „פֿאַמיל ווערדי“ (דער גרי-נער בוים“).

ווי אַזוי רי געשעפטן האָבן אויסגעזען אין בוקאַרעסט, קאָן מען זען דערפון, וואָס אין מיטן ווינטער האָב איך באַקן-מען פון גאָלדפאָדענען אַ בריוו, אין וועלכן ער שרייבט מיר, אַז די עצה, וואָס מיין פרוי האָט אים געגעבן, וועלכע האָט

זיך אין אנהויב אויסגעוויזן אלס א גוטע עצה, טויג באמת אויף פפרות. ער, גאלדפאדען, מיט דער טרופע גייען אויס פון הונגער. דאָס איינציקע גליק איז דאָס, וואָס דורכן טעאָטער איז ער געקומען קיין בוקארעסט, און אזוי ווי עס איז איצט מלחמה צייט, האָפט ער צו קאָנען פאַרדינען ביי די פאַרראַטשיקעס.

4

אויס שמש און געוואָרן פאַרוואַלטער ביי גאלדפאדענען.

בריליאַנטענע געשעפטן צוליב די פאַרראַדטשיקעס – גראַדנער קומט מיט א צווייטער טרופע קיין יאָסי – ווי אזוי לאַטיינער ווערט א דראַמאַטורג – „צוויי קויני לעמעל“ און „שולמית“ האָבן צוויי טאטעס – איך מאַך אַ פיעסע פון דיקס אַ מעשה – גאַלד פאַדען מאַכט מיך אויס שרייבער – אברהם בער גאַטלאַבער פראַוועט זיין 63 יאָריקן געבורטסטאָג – איך זע צום ערשטן מאָל שפילן גאלדפאדענס טרום פּע – דער באַנקעט אין בוקארעסט – די יידישע קריגס-צייטונג „דער טעלעגראַף“ – איך דימיטיאָ ניר אלס שמש און פאַר אַוועק צו גאלדפאדענען אלס פאַרוואַלטער.

דער צופאַר האָט אָבער געוואַלט, אַז דאָס יידישע טעאַטער זאָל פֿאַר געגרינדעט ווערן, און טאַקע אברהם גאלדפאדען דען זאָל זיין דער גרינדער, און אזוי האָט זיך פּלוצלונג גע- מאַכט אַ בריליאַנטענע צייט אין בוקארעסט. עס איז געווען אינמיטן ברען פון דער טערקיש-רוסישער מלחמה, און אין בוקארעסט האָבן זיך אַרומגעדרייט פאַרשידענע קלייגע פאַרראַדטשיקעס און יוצר משרתים, וועלכע האָבן גע-

מאכט א לייכטן גראָשן. און זיי האָבן נאָר געזוכט אן אָרט וווּ אויסצוגעבן דאָס לייכט פאַרדינטע געלט. אין זייער זכות האָבן די געשעפטן פון גאָלדפאַדענס טעאָטער זיך אָנגעהויבן אזוי פאַר-בעסערן, אַז קיין בילעטן ביי דער קאַסע האָט מען נישט באַ-קומען, נאָר מען האָט געמוזט אָפקויפן ביי איבערקויפער און אַאָלן אָפטרעט-געלט.

דער מצב האָט אזוי געדויערט אַ יאָר צייט. אונטער דער צייט איז דערווייל יאָס געבליבן אָן יידישן טעאָטער, וואָרום גראַדנער, וועלכער איז געווען די ערשטע פידל אין יאָס, איז דאָך געווען מיט גאָלדפאַדענען אין בוקאַ-רעסט. נאָר פּלוצלונג איז אָנגעקומען קיין יאָס אַ טרופּע מיט זילבערמאַן און פרוי, וויינבערג (וואָס איז שפעטער געוואָרן אַ פּערד-דאָקטאָר), מאָגילעסקאַ און נאָך 2-3, וואָס זייערע נעמען געדענק איך נישט. געשפּילט האָבן זיי אייניקע פּיעטן, וועלכע זיי האָבן צוגעגנבעט פון גאָלדפאַדענען. זיי האָבן נישט געהאַט קיין עום מורא פאַר אים, וואָרום קיין אויטאָ-רעכט איז דאָ-מאָס אין רומעניען נישט געווען. באַזונדערס האָט פון די שטיק, וועלכע זיי האָבן געשפּילט, זייער אויסגענומען „די קאַפּריזונע בלח-מיוד“ פון גאָלדפאַדען.

איינמאָל רופן זיך אָן צו מיר אייניקע פון די, וואָס האָבן גאָלדפאַדענען אויסגעלאַכט בעת זיין ערשטן אויפטריט אין מאַרקס גאָרטן:

— ווען מיר וואָלטן געוואָסט, אַז „אייער“ גאָלדפאַדען וועט מאַכן אַזאַ שטיק, וואָלטן מיר אים גאָר אנדערש באַהאַנדלט. ס'טוט אונז פשוט באַנג וואָס מיר האָבן אים דאַמאָלס באַליי-דיקט.

צווישן די משפּילים וואָס פלעגן צו מיר אַריינקומען זע-נען געווען צוויי פּערזאָן יוסף כתבן און יצחק גאָלדנשטאַל, וואָס זענען דאַמאָלס נאָך געווען סטודענטן, און זיי האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך זייערן אַ גוטן פּריינט לאַטיינער. לאַטיינער איז אייגנטלעך נישט געווען זיין ריכטיקער נאָמען. באַזת האָט ער גאָר געהייסן אַנדערש, נאָר אזוי ווי ער

האָט נישט געהאָט קיין חשק צו גיין דינען אין מיליטער, האָט ער ביי אַן אַלטער אלמנה פאַר געלט זיך פאַרשריבן אויף איר נאָמען אַלס איר עלטערער זון, און באַקומען דעם נאָמען יוסף לאַטיינער, פון וואָס עס איז שפּעטער געוואָרן יאָזעף לאַטיינער. אָט דער לאַטיינער, ווי איך וועל אים אויך רופן, ווייל מען קען אים נאָר אונטער דעם נאָמען, איז געווען אַ יאָסער, און האָט געלערנט אין דער זעלבער ישיבה וואָס איך, ווען כ'בין געווען גאָר יונג. ווען ער האָט אָנגעהויבן אַריינצוקומען צו מיר, איז ער געצאָנגען יידיש געקליידעט, און זיין מעלה איז באַ- שטאַנען אין דעם, וואָס ער האָט געקענט שרייבן און לייענען דייטש. ער פלעגט יעדעס מאָל מיט זיך מיטברענגען דייטשישע ווערק און זיי פאַרלייענען.

איינמאָל האָט ער געבראַכט אַ דייטשיש ביכל, נאָטהאַן שלומיאַל, און ווען ער האָט עס פאַרגעליינט, זענען מיר שיעור צעזעצט געוואָרן פאַר געלעכטער. ס'ווער יעדער שורה האָבן מיר געמוזט קייכן, אזויפיל הומאָר און קאָמישעס איז דאָרט געווען. עס איז אונז אויך געפעלן, אז מיר האָבן געבעטן לאַטיינערן צו ער זאָל עס נאָכאמאָל פאַר אונדז פאַרלייענען. מיין פרוי, וואָס האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ גאַנצן טע- אַטער-מבין, האָט זיך דאָן אָנגערופן צו לאַטיינערן:

— לאַטיינער, עס וואָלט גלייך געווען צו מאַכן דערפון אַ יידישע פיעסע.

לאַטיינערן איז דער פלאַן געפעלן, און טאַקע ביי מיר אין שטוב האָט ער זיך אַוועקגעזעצט און געמאַכט דערפון די „צוויי שמואל-שמעלקעס“. עס איז גוט אַרויס, און די טרופע האָט עס גענומען שפילן, און ס'איז געווען אַ גוטער דערפאַלג. אַזוי ווי דורך דער פיעסע איז ער געוואָרן מחותן מיט די אַק- טיאָרן, און אַ „יודע סופר“ איז ער געווען, איז ער געוואָרן דער סופלער פון דער טרופע און באַלד אויך זייער „פאַר- פאַסער“.

ווען דערדאָזיקער פיעסע איז עס שפּעטער געווען אַ גאַנצע מחלוקה צווישן לאַטיינערן און גאָלדפּאַדענען. וואָרום

גאלדפאדען האָט פון זעלבן דייטשן ביכל געמאַכט זיין שפעטער באַרימטע קאָמעדיע „די צוויי קוני-לעמל“.

לאַטיינער האָט אויסערדעם געהאַט נאָך אַ טענה צו גאָלד-פאַרענען, וואָרעם אויך אויף דער טעמע פון אַ צווייטער פּיעסע האָבן זיי זיך ביידע צונויפגעטראַפן. גאָלדפאַדענס שווער, ווערבל, האָט אַרויסגעגעבן אַ העברעיִש ביכל „בור וחולדה“ האָט לאַ-טיינער דערפון געמאַכט אַ פּיעסע „די ליבע פון ירושלים“ אָדער אויף רומעניש „צמאָראַ יערוזאַליים“. שפעטער האָט גאָלדפאַדען באַאַרבעט זיין שווערס ביכל אין דער באַרימטער אָפּערעטע „שולמית“, וועלכע האָט ביי אים געהייסן „די טאַכטער פון ירושלים“.

ווען מען האָט אויפגעפירט לאַטיינערס „די ליבע פון ירושלים“ האָט מען צוגענומען נייע אַקטיאָרן, און אויך אַרויס-גענגבעט אַקטיאָרן פון וואָלדפאַדענען.

אין יאָס איז אויך געווען אַ גאָרטן, וואָס האָט געהייסן „פאַמיל ווערדי“, און אָט האָט די טרופּע אָנגעהויבן שפּילן אין דאָזיקן גאָרטן, וואָס איז געווען מער געשיצט קעגן אַ שלעכט וועטער.

און דאָ האָב איך געפרוּווט מיינע פּוּחות, אַקוראַט אַזוי ווי אַלס חסיד האָב איך געהאַלטן פון אַלע גוטע יידן, אַקוראַט אַזוי האָב איך אַלס אַפּיקורס ליב געהאַט צו לייענען אַלע יידישע ביכלעך, וואָס זענען דאַמאָלס אַרויס, און אַזוי פּלעג איך לייענען אַלע אייזיק מאיר דיקס ביכלעך. איינמאָל איז מיר אַריינגעפאַלן אין האַנט זיינס אַ ביכלעלע פון 6 זייטן מיטן נאָמען „די צוויי קליינע קאַטערינטשיקעס“, האָב איך עס איבערגעלייענט, און געפרעגט מיין ווייב, אויב עס איז נישט קיין פּלאַן צו מאַכן דערפון אַ טעאַטער-שטיק. זי איז אויך געווען ביי דער זעלבער מיינונג, און אַזוי האָב איך טאַקע געמאַכט דערפון אַ פּיעסע אין 4 אַקטן „די דערפילטע ליבע“. די טרופּע האָט באַלד אָנגענומען מיין פּיעסע צום שפּילן. דעם אמת געזאָגט, איז דאָס נישט געווען קיין סימן אַז די פּיעסע טויג, נאָר עס איז גענוג געווען, אַז ס'איז ליברעסקאָס.

דער עולם האט תמיד געהאט צו מיר דרך-ארץ. קיין געבילדעטער מענטש בין איך קיינמאל נישט געווען, אקוראט ווי כ'בין נישט געווען קיין עם-הארץ, נאָר כ'פלעג ליב האָבן שטענדיק צו גיין מיט געבילדעטע מענטשן, און דאָס האָט אימפּאַנירט.

דאָסמאָל האָט די טרופּע געמאכט אַ ריוויקן אַפּיש, ווי נאָך קיינמאָל בין דאָמאָלס. די פּיעסע איז געשטעלט געוואָרן שמחת-תּורה ביינאָכט, ווען דער עולם איז געוויינלעך אין אַ געהויבענער שטימונג.

לאַטיינער, וואָס איז געווען דער „פּאַרפּאַטער“ פּון דער טרופּע, האָט מיר צוגעגעבן חשק ווייטער צו שרייבן, וואָרום ער האָט גאַרנישט געהאַט וואָס אויסצובעסערן אין מיין פּיעסע.

ווען מען איז געגאנגען שפּילן די פּיעסע, האָט מיר לאַטיינער פּריער אָנגעזאָגט, אַז איך זאָל זיך צוגרייטן, וואָרום מען וועט מיך אַרויסרופן אויף דער בינע. עס האָט זיך מיר שטאַרק געוואָלט האַבן דעם פּבּוד, אבער איך האָב זיך שרעק-לעך געשעמט, און ווען דאָס פּובליקום האָט אויף דער פּרע-מיערע מיך אַרויסגערופן, בין איך טאַקע אין אָנהויב נישט אַרויס, נאָר ערשט צום סוף נאָך דער פּאַרשטעלונג, בין איך אַרויס, און האָב פּאַרגעליינט מיינס אַ ליד אין 4 סטראָפּן.

אין מיין פּיעסע איז געווען אַ ראָל פּון אַ ליבהאָבער, און אין דער גאַנצער טרופּע איז נישט געווען ווער עס זאָל שפּילן דיִדאָזיקע ראָל. האָט מאָגלעסקאָ, דער קאָמיקער פּון דער טרופּע, גענומען צו שפּילן דעם ליבהאָבער, וואָרום ער האָט געהאַט חשק צו שפּילן ליבהאָבערס.

ביניתיים איז צו מיר געקומען אברהם בער גאָט־לאָבער פּון „מפיצי השפּלה“, אַז אזוי ווי איך פּאַרנעם זיך מיט פּלל-זאַכן, באַזונדערס מיט צייטונגס-ענינים, זאָל איך זען אים צו שטיצן, וואָרום ער הויבט אָן אַרויסצוגעבן אַ בלאַט „הבקר אור“. גאָט־לאָבער איז דאָמאָלס געווען אַן עלטערער מענטש. ער האָט טאַקע ביי מיר אין שטוב געפּייערט זיין 63 יאָריקן געבורטס-טאָג, אָבער דאָך האָט ער נאָך געוואָלט לעבן פּון

אייגענער אַרבעט. איך בין אַרויס צוזאַמען מיט אים אין גאַס צו באַקאנטע, געשאַפן אייניקע הונדערט פראַנק, און ער איז אַוועקגעפאַרן קיין בוקאַרעסט צו גאַלדפאָדענען. גאַטלאַבער פלעגט מיר דערציילן, אַז ער איז געווען גאַלדפאָדענס לערער אין דער ראַבינער-שול אין זשיטאָמיר אין גאַלדפאָדען פלעגט אים רופן „רבי“.

באַלד נאַכדעם ווי מיין פיעסע איז אין יאָס געשפילט געוואָרן דורך גראַדנערס טרופע, האָב איך באַקומען פון בוי-קאַרעסט אַ בריוו פון גאַלדפאָדענען מיט טענות צו מיר. ווו איז יושר — שרייבט ער מיר — איר האָט מיך געבראַכט צום יידישן טעאַטער, צום סוף העלפט איר נאָך מינע שונאים, און ער בעט מיך, אַז איך זאָל תיכף צוגעמען ביי גראַדנערס טרו-פע מיין פיעסע, און אויב איך וויל ווייטער שרייבן, טאָ זאָל איך נישט שרייבן פאַר זיי.

דער בריוו האָט מיך איבערגענומען, און איך האָב באַלד צוריקגענומען פון דער טרופע מיין פיעסע מיטן אויסרייד, אַז איך וויל זי איבעראַרבעטן און אַריינשמעלן אַ שטיקל קאָמישע דאָל פאַר מאַגולעסקאַ, און כ'האַב זי צוגעשיקט צו גאַלדפאָ-דענען. וואָס ער האָט מיט מיין פיעסע געטון, ווייס איך נישט עד היום. איין זאך ווייס איך, אַז כ'האַב קיינמאָל נישט בא-מערקט, אַז גאַלדפאָדען זאָל זיך האָבן מיט איר באַנוצט. אין בריוו, וואָס כ'האַב געשריבן צו גאַלדפאָדענען האָב איך אויך אָנגעגעבן, אַז מער שרייב איך נישט קיין פיעסן.

נאַכדעם ווי כ'האַב די פיעסע צוגעשיקט צו גאַלדפאָדע-נען, האָב איך דער טרופע דערציילט דעם אמת, און מיר האָבן זיך דערווייטערט איינער פון אַנדערן.

אַזוי ווי ס'איז געוואָרן ווינטער, האָט די טרופע אָנגע-הויבן שפילן אין אַ זאָל.

דערווייל האָט זיך אונטערגערוקט אַ געלעגנהייט צו פאַרדינען געלט ביי צייטונגען. צווייבן קריג איז דער עולם געווען זייער פאַראינטערעסירט צו וויסן, וואָס עס הערט זיך, און אין בוקאַרעסט האָט אָנגעהויבן אַרויסצוגיין אַ יידיש בלאַט,

דאכט זיך, „דער טעלעגראף“, וואָס האָט געבראַכט טעלעגראַ-
מעס פון דער שלאַכט. דאָס איז געווען אַ געשעפט. בלויז אין
יאָס זענען פאַרקויפט געוואָרן 10 טויזנט בלעטער אַ טאָג. איך
בין געווען דער אַגענט, און כ'האַב געהאַט צו מיר 12—15
יינגלעך, וואָס האָבן פאַרקויפט דאָס בלאַט אין גאַס.

ווי געוויינלעך, ווען מען פירט געשעפטן נישט אויפן
אַרט, אַנטשטייען מיספאַרשטענדנישן, און אזוי איז אויך אויס-
געבראַכן אַ מיספאַרשטענדניש צווישן מיר און דער רעדאַקציע,
און איך בין געפאַרן קיין פּוקאַרעסט אויסגלייכן דעם סכסוך.
פאַרפאַרן בין איך אין אַ ביליקן האָטעל נעבן דער באַן, דאָרט
האַב איך איבערגעלאָזט מיינע זאַכן, און אין אַוונט בין איך
אוועק אין יידישן טעאַטער, צו גאָלדפּאַזענען.

אַבער נאָך איידער איך בין אליין געקומען קיין פּוקאַ-
רעסט, האָט גאָלדפּאַדען געהאַט אַ גרויס פון מיר. איך האָב
געהאַט אַ פּריינט, בערקאָוויטש, אַ קלוגער מענטש, און ער
האַט נישט געהאַט אין יאָס וואָס צו טון, האָב איך אים גע-
געבן אַ בריוו צו גאָלדפּאַדענען, אַז איך בעט אים צו באַ-
שעפטיקן ביי עפעס אין טעאַטער, און איך גאַראַנטיר פאַר אים.
גאָלדפּאַדען האָט אים באַלד דערויף צוגענומען אַלס קאַסירער
פון זיין טעאַטער.

ווען כ'בין צוגעגאַנגען צו דער קאַסע האָב איך נישט
געוואָלט אויסנוצן מיין באַקאַנטשאַפט, און האָב אַנידערגעלייגט
4 פּראַנק פאַר אַ בילעט, אַבער בערקאָוויטש האָט מיך דער-
זען, און האָט מיך אָנגעכאַפט ביי דער האַנט.
— וואָס, איר גייט קויפן אַ בילעט — האָט ער געשריגן —
איר זייט משוגע צי וואָס?

באַלד זענען אויך אָנגעקומען גאָלדפּאַדען מיט זיין פּרוי,
און זיי האָבן זיך זייער האַרציק מיט מיר באַגריסט און מיך
אַריינגעפירט אין טעאַטער. דאָ האָט מיך גאָלדפּאַדען קודם פל
צוגעפירט צו גאָטלאַבערן, און אים געזאָגט:

— ס'איז דאָך מיין ליבעסקאַ!

געשפילט דעם אַוונט האָט מען „בריינדעלע קאָזאַק“. דער

זאל איז געווען געטיילט אין צוויי חלקים, אין איינעם איז
 געווען דאָס טעאָטער, און דער אנדערער חלק איז געווען אַ
 זאל פאַר חתונות. גאַלדפּאָדען האָט באַלד געהייסן דעקן אַ
 אַ טיש. און נאָך דער פּאַרשטעלונג זענען אַלע, די גאַנצע
 טרופּע, אַטך חסידים פּון דעם טעאָטער און אַפילו די יידן,
 וואָס פּלעגן פּאַרן געלט די אַקטיאָרן, זיך צוזאַמענגעקומען
 אין דעם זאַל, און פּון אויבן אויף איז געווען אַן אויפּשריפט אויף
 רומעניש „אייניק ליברעסקאַ“. עס איז געווען אַ באַנקעט פּאַר
 מיר. איך בין געווען איבערראַשט און זייער צעפּרידן, וואָס
 גאַלדפּאָדען ווייזט אַרויס אַזאָ דאַנקבאַרקייט. פּאַרשטייט זיך,
 אַז מען האָט אויך געהאַלטן טאַאַסטן, און גאַלדפּאָדען האָט
 פּאַר אַלעמען דערציילט ווי אזוי איך האָב אים געבראַכט קיין
 יאַס, ווי אזוי מיין ווייב האָט געגעבן דעם פּלאַן צום טעאָטער א. ד. ג.
 ווען איך האָב נאָכן באַנקעט געוואָלט צוריקפּאַרן אין
 האָטעל, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אַז איך האָב שוין דאָרט
 נישט וואָס צו פּאַרן, וואָרום גאַלדפּאָדען האָט שוין אַרויסגע-
 נומען מיינע זאַכן צו זיך, און האָט שוין באַצאָלט פּאַרן טאַג,
 וואָס איך בין געווען אין האָטעל.

גאַלדפּאָדען האָט נישט געהאַט קיין צייט. ער האָט גע-
 שריבן נייע זאַכן און געמוזט איינשטודירן מיט דער טרופּע,
 פּלעג איך מיט זיין פּרוי זיך דורכפּאַרן אין אַ שליטן איבער
 דער שטאָט. און אזוי האָט מען מיך אָפּגעהאַלטן 10—12 טאַג
 אין בוקאַרעסט.

ענדלעך בין איך דאָך אַהיימגעפּאַרן און אין צען חדשים
 נאָך מיין באַזוך און בוקאַרעסט, באַקום איך אַ בריוול פּון
 גאַלדפּאָדען.

ער שרייבט מיר:

„איך קען דאָך אייך, ליברעסקאַ, איר זייט נישט קיין
 רעליגיעזער מענטש. וואַרפט אַוועק דעם טעמפל, איר זייט
 אַ פעיקער מענטש, קומט צו מיר. איר וועט ווערן מיין פּאַר-
 וואַלטער.“

יינג בין איך געווען. דאָס טעאָטער האָט זיין רייך, האָט

מיך גאָלדפאָדענס בריוו אינגאַנצן צומישט. איך האָב תיכף מספים געווען צו זיין פּאַרשלאַג. מיין ווייב איז אָבער געווען קעגן און מיט געוואָלד האָב איך נישט געוואָלט גיין. איך האָב דעריבער מיט איר געפירט לאַנגע דיסקוסיעס ביז איך האָב זי איבערגערעדט, און זי האָט אויך מספים געווען. בין איך אוועק צו ניישאַצן און זיך אָנגעגעבן אין די-מיסיע. ביי אַלעמען האָט מיין שריט אַרויסגערופן אַ גרויסע פאַרווונדערונג. מען איז געווען איבערראַשט. אָבער איך בין געווען פעסט און איבערלאַזנדיק מיין פרוי מיט דריי קינדער אין יאָס, בין איך אוועק צו גאָלדפאָדענס טרופּע, וואָס איז שוין בינתיים אַריבערגעפאַרן קיין גאַלאַץ.

5

קיין רוטלאַנד !

נישטאָ וואָס צו שפּילן, פּאַרט מען קיין בראַאי-לאַ — צוריק אין בוקאַרעסט — חברה אַקטיאָרן לעבן אַ גוטן טאָג — גאָלדפאָדענס באַציונג צו דער טרופּע — עס פעלט „זאַלץ און פעפּער“ צו „ני בע, ני מע, ני קוקעריקו“ — ווי אזוי גאָלדפּאָדען שרייבט — לאַטיינער קומט קאָנקורירן מיט גאָלדפּאָדען — מען גנבעט אַרויס לאַטיינערן פון דער טרופּע — גאָלדפּאָדען וויל נישט שפּילן לאַטיינערס פּיעסן — די ראָל פון פּראָצענטניקעס ביים טעאַטער — די אַפּשטאַמונג פון „האַצמאַך“ — גאָלדפּאָדען בעט זיך איבער — דורך אַ רינגל פאַרן מיר קיין אַדעס.

ווען איך בין אָנגעקומען צו דער טרופּע קיין גאַלאַץ, זענען די געשעפטן נישט געווען קיין געהויבענע. די סיבה איז

געווען דאָס, וואָס די טרופּע איז געווען אויסגעשפּילט. זי האָט פּשוט נישט געהאַט וואָס צו שפּילן. גאָלדפּאַדען האָט דערויבער געשיקט בערקאָוויטשן קיין בראַזיליאַ, אַז ער זאָל אַ שמעק טון אויב מען קאָן דאָרט שפּילן. בראַזיליאַ איז פאַר אונדז געווען נאָר אַ האַלב־נייע שטאַט. אמת, אַז געשפּילט דאָרט האָבן מיר נאָך קיינמאָל נישט, נאָר ווייל בראַזיליאַ איז נישט געווען ווייט, פּלעגט מען אָפט פּון דאָרט קומען קיין גאַלאַץ צו אונדז אין טעאַטער.

אַ גאַנצן טאָג האָבן מיר געוואַרט צו הערן שוין די גוי־טע בשורות פּון בערקאָוויטשן, און אַזוי ווי ער איז נישט צו־ריקגעקומען, בין איך צומאָרגנס געפאַרן קיין בראַזיליאַ. איך האָב דאָ באַלד געמנכט אַ קאָנטראַקט מיטן באַזיצער פּון זאָל, און האָב תּיכּף דעפּעשירט צו גאָלדפּאַדענען, אַז ער זאָל קו־מען מיט דער טרופּע. געקומען בין איך פּרייטיק, און האָב תּיכּף אויסגעקלעפט אפּישן און איינגעאַרדנט אַזוי, אַז מיר זאָלן קאָנען שפּילן שבת.

ווען גאָלדפּאַדען האָט באַקומען מיין דעפּעשע, האָט ער אויפּגעלעבט. אַלע האָבן פּשוט געטאַנצט פאַר שמחה, וואָרום פּון גאַלאַץ האָט מען שוין נישט געקאָנט ציען קיין פּרנסה, און דאָ האָב איך אין איין טאָג געדונגען דאָס טעאַטער אין אַ פּרעמדער שטאַט. געדרוקט און אויסגעקלעפט אפּישן אויף קרעדיט.

מיט מיין שנעל איינאַרדענען בראַזיליאַ בין איך באַלד געוואָרן אַ גאַנצער חשובּ ביי דער טרופּע. ווען גאָלדפּאַדען איז געקומען באַלד צופּאַרן און דער־זען קלעבן די אפּישן אין גאַס, האָט ער אָנגעקוואַלן און מיך זייער געלויבט. די געשעפטן זענען דאָ געווען גוטע, נאָר מער ווי אייניקע פּאַרשטעלונגען האָט מען דאָ נישט געקענט געבן און עס איז געבליבן, אַז מיר זאָלן צוריקפּאַרן קיין בוקאַרעסט, וואָרום בינו־ליבנו האָט גאָלדפּאַדען אָנגעהויבן צוגרייטן פּרישע פּיעסן. איצט בין איך שוין געווען דער גאַנצער מאַכער, דער „יאַ טעביע דאָס“ אין דער טרופּע.

חברה אקטיאָרן, וואָס האָבן געהאט עפעס געלט פון בראַ-
איראַ, האָבן זיך געלעבט ווי גאָט אין אַדעס, מען האָט זיך
צום עסן געהייסן דערלאַנגען קאָטשקעס מיט הינער און וויין,
און איידער וואָס-ווען איז יעדערער פון זיי שוין געווען פאַר-
שולדיקט איבערן קאַפּ אַריבער, נאָר זיי האָבן געגלויבט אין
מיר, אז איך וועל זיי אַרויסציען פון דער בלאַטע.

פרוי גאַלדפּאָדען, וואָס האָט פאַמערקט די פּאַציונג פון די
אַקטיאָרן צו מיר, האָט איינמאַל געזאָגט צו גאַלדפּאָדען אין
מיין קעגנוואַרט:

— די אַקטיאָרן האָבן ליברעסקאָן ליבער ווי דיר, ער
וועט דיר נאָך אַרויסטרייבן פון דער טרופּע.

גאַלדפּאָדענס פרוי האָט ווירקלעך געהאט אַ סיבה צו זיין
אייפּערוויכטיק, וואָרום דעם אמת געזאָגט האָט גאַלדפּאָדען, באַ-
זונדערס זיין פרוי, שלעכט באַהאַנדלט די אַקטיאָרן און זיי
האָבן אים נישט ליב געהאַט, נאָר זיי האָבן זיך געפילט אָן
אים הילפּלאַץ, און האָבן געגלויבט, אז אָן זיינע פּיעסן קאָנען
זיי נישט מאַכן קיין לעבן.

גאַלדפּאָדענס פרוי האָט דאָס פאַרשטאַנען, און איינמאַל
האָט זי גאַנץ אָפּן אַרויסגעזאָגט:

— נאָך אַ נס, וואָס גאַלדפּאָדען שרייבט פּיעסן, ווען נישט,
וואָלט מען אים אינגאַנצן אַרויסגעוואָרפּן.

דורך דער צייט וואָס די טרופּע איז געווען אין גאַלאַץ
און אין בראַזיליא, איז דערווייל אין פּוקאַרעסט פּאַרטיק גע-
וואָרן אַ שיין טעאַטער „די זשינגיצע“ מיט לאַזשן און אַ קאָמ-
פּאַרט, וועלכען מיר האָבן ביז דאַמאַלס נאָכנישט געהאַט.
וואָס קומט אָבער אַרויס, אז קיין נייע פּיעסן האָבן
מיר נישט.

גאַלדפּאָדען האָט דאַמאַלס געהאַלטן אין מיטן מאַכן אַ
ניי שטיק „ני בע, ני מע, ני קוקעריקו“, און מיר האָבן גע-
וואַרט דערויף מיט אומגעדולד.

אזוי ווי איך בין געווען דער הויפּטמאַכער פון דער
טרופּע, בין איך צוגעגאַנגען צו גאַלדפּאָדען, און אים געפּרעגט:

— איר מאכט דאך שוין פראָבן אויף דעם נייעם שטיק,
פאָרוואָס שפּילט מען עס נאָכנישט?
— ווייל עס פעלט נאָך זאָלץ און פעפער — האָט מיר
גאָלדפאָדען געענטפערט.

אַט דער אויסדרוק „זאָלץ און פעפער“ איז געווען זיי-
נער, און מיט אים פלעגט ער מיינען צו זאָגן, אז מען דאַרף
נאָך עפעס צו טון צו דער פּיעסע, אז זי זאָל האָבן אַ טעם.
איינמאָל ווען מיר זענען אַלע: גאָלדפאָדען, זיין פרוי,
זיין שוועסטער כינקע, איינער אָן אַלטער מאָן הערצאַל, וועלכען
מען פלעגט אַרומשיקן מיט שליוותן, צוקערמאָן און בערגער
געווען צוזאַמען, דערנען מיר פּלוצלונג, אז גאָלדפאָדען איז
גישטאַ.

פרעגט זיין ווייב:

— ווו איז אברהם?

קיינער ווייסט איר גישט צו ענטפערן.

גאָלדפאָדען האָט געהאַט אַן עקסטרע צימער, ווו ער איז
געזעסן און געשריבן. פּלוצלונג עפנט זיך די טיר פון דעם
צימער און גאָלדפאָדען גיט אַ געשריי:

— לייברעסקאַ!

גיי איך אַריין און דערנע גאָלדפאָדענען זיצן צומישט
איבער אייניקע מוזיק-פּלעטלעך נאָך מיט דער פעדער אין דער
האַנט.

— גייט שוין — זאָגט ער צו מיר — און אַנאַנסירט,
אַז אין 3 טעג אַרום שפּילן מיר מיינע אַ נייע זאָך „ני בע,
ני מע, ני קוקעריקו“. אַלץ איז שוין איינשטודירט, נאָך
ס'האָבן מיר געפעלט נאָך 2 לידלעך, האָבן איך זיי איצטער
געמאַכט.

ווייל מיר רעדן שוין וועגן דעם, ווי אזוי גאָלדפאָדען
פלעגט שרייבן, וויל איך דערציילן, אז גאָלדפאָדען פלעגט
גאָנץ אָפט אינמיטן נאכט זיך אויפכאַפן, ווייל עס איז אים
איינגעמאָלן עפעס אַ ליד, אָן איינפאַל, אַ וויץ, אָדער אַ סצע-
גע, פלעגט ער תיכף אַראָפּשפּרינגען פון בעט, און עס פאַר-

שרייבן. איינמאל האָב איך געטראָפֿן ביי אים פֿאַרשריבן אַ ליד מיט קרייד אויף דער ערד.

די נייע פּיעסע האָט אזוי אויסגענומען, אז די אַקטיאָרן וואָס זענען געווען שולדיק איבערן קאַפּ, האָבן זיך גאַר שנעל פֿון אַלעם אָפּגעצאָלט.

דערהערט אין יאָס, אז אין בוקאַרעסט מאַכט מען גוטע געשעפטן, איז זיך אין אַ שיינעם טאָג אָנגעקומען די יאַסער טרופּע מיט לאַטיינערן אַלס סופּלער און מחבר.

דערווייל האָב איך באַקומען שרעקלעכע שמערצן אין אַ פּוס, און די דאָקטוירים האָבן מיך געעצהט צו פֿאַרן קיין אַדעס און זיך באַדן אין לעמאַן.

גאַלדפּאַדען האָט באַלד געמעלדעט זיין שווער ווערבל אין אַדעס, אז איך קום אַהין, און ווען כ'בין אָנגעקומען האָבן מיך אויפֿן וואַקזאַל אָפּגעוואַרט ווערבל מיט 2 זין און אַ טאַכטער.

אַ פנים אָבער, אז טראַץ דעם, וואָס ער האָט מיך גע- הייסן דאָרט וואַרעם אויפֿנעמען, האָט גאַלדפּאַדען געהאַט אַ השד, אז מיין נסיעה קיין אדעס איז געווען צוליב אַנדערע צוועקן און ווען כ'בין צוריקגעקומען, האָט ער זיך נישט גע- קאַנט איינהאַלטן, און מיך געפרעגט אויב כ'בין נישט געפֿאַרן קיין אדעס וועגן דער צווייטער טרופּע, ד. ה. וועגן לאַטיי- נער און גראַדנערס טרופּע.

אזוי ווי די הויפטראַל האָט דאַמאַלס געשפּילט אין דער טרופּע דער מחבר, איז געווען קלאָר, אז אויב מען וועט ביי דער טרופּע צונעמען איר מחבר, וועט זי זיך לאַנג נישט האַלטן, און גאַלדפּאַדען האָט זיך טאַקע געווענדעט צו מיר, אז איך זאָל זען לאַטיינערן אַריבערצונעמען צו אונדז.

איך בין אוועק צו לאַטיינערן און כ'האַב מיט אים איינגעטענהט, אז ער וועט זיין ביי אונדז סופּלער, און באַקו- מען אַ גוט געהאַלט.

לאַטיינער האָט זיך געטראַכט, אז עס איז באַמת אַ גו-

טער שידוך, וואָרום מסתמא וועט גאָלדפאָדען שפּילן זיינע פּיעסן אויך, האָט ער מיך געפּאָלגט.

ער האָט אַרויסגענומען אַלע זיינע פּיעסן, און אויפן קעסטל אין וועלכן זיי זענען געוויינלעך געלעגן, האָט ער אַרויפגעשטעלט אַ לײַכט. קיינעם פון דער טרופּע איז נישט איינגעפּאָלן, און ער האָט די פּיעסן אַרויסגענומען, אָבער אין דער אמתן האָט דאָס לײַכט באַדייט, און ער איז געשטאַרבן פאַר דער טרופּע און ער שטעלט דעריבער אַ לײַכט ווי ביי אַ מת.

לאַטיינער צוזאמען מיט מיר זענען דאָן אַוועקגעפּאָרן קיין זשורזשאווא ביי דער בולגאַרישער גרענעץ, און עס איז טאַקע אזוי געווען ווי גאָלדפּאָדען האָט גערעכנט: די טרופּע איז זיך צופּאָלן, און זיי זענען זיך פּונאַנדערגעפּאָרן. ערשט דאַמאַלט בין איך מיט לאַטיינערן צוריקגעקומען.

לאַטיינער איז אָבער באַלד געוואָרן אומצופּרידן. ער האָט געמיינט, און גאָלדפּאָדען וועט שפּילן זיינע פּיעסן. אָבער גאָלדפּאָדען האָט נישט געוואָלט שפּילן לאַטיינערס קיין פּיעסע, איז לאַטיינער אַרומגעבאַנגען מיט אַ לאַנגע נאַז און ווען איך בין גראָד צו דער צייט אַרויס פון גאָלדפּאָדענס טרופּע, איז ער אויך אַרויס און צוריק אַריין אין זיין טרופּע, וואָס האָט זיך באַלד ווידער צונויפגעשטעלט.

פאַרוואָס איך בין אַוועק פון גאָלדפּאָדענען איז די טבה געווען אזא: די אַקטיאָרן פּלעגן פּרעסן און זויפן און הויל-טייען. וויפּל מען האָט פאַרדינט איז אַלץ געווען ווייניק, וואָ-רום מען האָט אויסגעגעבן געלט אויף רעכטס און אויף לײַנקס. און אזוי ווי אַזויפּיל האָט מען פאַרט גישט פאַרדינט, פּלעגט מען זיך באַרגן ביי „גוטע ברידער“ — פּראָצענטניקעס. מען פּלעגט זיך נישט שטעלן אויפן פּראָצענט, אבי צו קריגן אַ לעבעדיקן פּראַנק אין דער האַנט אַריין, און אזוי איז דער חוב געוואַקסן פון טאָג צו טאָג. דאָס זעלבע האָט אויך גע-טון גאָלדפּאָדען אַליין. עס איז אַלזאָ געקומען דערצו, און וויפּל דאָס טעאָטער האָט פאַרדינט, איז קיינמאַל נישט געווען

ליבעסקא (4)

קיינ פרוטה ביי דער נשמה, וואָרום דער פּראָצענט, וועלכן מען האָט געדארפט צאָלן די פּראָצענטניקעס, האָט אַלץ אויפגעפּרעסן. ווי געוויינלעך, זענען די פּראָצענטניקעס על פּי רוב געווען פּון געמיינער אָפּשטאַמונג, און אזוי ווי זיי זענען געווען ווען נאָנטע מחותנים מיט די אַקטיאָרן, האָבן זיי געלייגט זיי= ער ססעמפּל אויף דער אויפפירונג פּון די אַקטיאָרן.

דאָס איז געווען קעגן מיינע געפילן, און נאָכדעם ווי כ'האָב וועגן דעם אייניקע מאָל גוט אויסגעמוסרט גאָלדפּאָדע= נען און ער האָט מיך נישט געוואָלט פּאַלגן, האָב איך מיר געמאַכט אַ ברוגז און בין אַרויס פּון דער טרופּע.

דעם אמת געזאָגט, האָב איך געהאַט אַ בייז האַרץ אויף גאָלדפּאָדענען, וואָרום דורך אים האָב איך דאָן פּאַרלירן דעם גוטן פּאַסטן אַלס שמש אין ניישאַצס טעמפּל, וווּ כ'וואלט געקאָנט זיין מיין גאַנץ לעבן אויף אַ גוטע פּרנסה. דאָס איז געווען פּון דער מאַטעריעלער זייט, פּון דער גייסטיקער זייט בין איך אָבער געווען צופּרידן, וואָס אַ דאַנק גאָלדפּאָדענען בין איך פּריי געוואָרן פּון היפּאָקריטטווע, וואָרום שוין דאָ= מאַלס האָב איך יום-כּפּור נישט געפּאַסט און פּסח נישט שטאַרק מקפּיד געווען אויף חמץ, און עס וואָלט מיר זייער נישט באַ= קוועם געווען מיט אזא אַנשוואַנג צו זיין אָנגעשטעלט אין אַ רעליגיעזער אינסטיטוציע.

איך האָב תּיכּף אַראָפּגעפּראַכט מיין ווייב מיט די קינד= דער קיין בוקאַרעסט, און אָנגעהויבן צו ווערן אַ הויזירער. ווען פּרוי גאָלדפּאָדען האָט מיך געזען אַרומגיין מיט מיין ביסל סחורה, האָט זי מיר אַ נאָמען געגעבן „האַצמאַך“. אָט דעם נאָמען, וואָס עס טראָגט שפּעטער דער הויזירער אין „די באַבע יאַכנע“ (די צויבערין).

איך האָב שוין פּריער דערמאָנט וועגן אַ פּאַריין „ציון“, אַ מין פּריימויערער לאָזשע. צווישן די מיטגלידער פּון דאָזיקן פּאַריין זענען געווען פיל געבילדעטע לייט, ווי דאָקטוירים א. ד. ג., גאָלדפּאָדען האָט דורך דער צייט וואָס ער האָט גע= שפּילט אין בוקאַרעסט זיך באַקענט מיט מערערע מיטגלידער,

און אזוי איז ער געגאנגען צו ד"ר בלומפעלד, ח' שמואל לייב אפענבערג און צו איינעם א משפיל עקיבא האשמאל, וואָס האָט אין בוקאַרעסט געשפילט די זעלבע ראל וואָס איך אין יאָס און זיך פֿר זיי באַקלאַגט, פאַרוואָס איך בין אוועק פֿון אים.

אלע דריי זענען דאָן געקומען צו מיר און מיר גע- זאָגט, אז כ'זאָר אוועקלייגן דאָס הויזירן, ווייל כ'וועל דערפֿון נישט האָבן קיין פֿרנסה פֿאַר מיר, מיין ווייב און אונדזערע דריי קינדער, נאָך כ'זאָר צוריקגיין צו גאַלדפֿאדענען. איך האָב זיך אָבער געעקשנט, אַז נישט, זענען זיי אוועק און געקומען צוזאַמען מיט גאַלדפֿאדענען.

גאַלדפֿאדען איז צו מיר צוגעגאנגען, מיר אויסגעשטרעקט די האַנט און מיך איבערגעבעטן. גאַלדפֿאדען איז איינגוטלעך געווען אַ גרויסער בעל-גאווה, און ער וואָלט צו מיר נישט געקומען, און נאָך דערצו מיך איבערבעטן, נאָך די טרופֿע האָט אים נישט ליב געהאַט, און ווען איך פֿלעג זיין, פֿלעג איך פֿאַרגלעטן די סכּסוכים, וואָס פֿלעגן אָפט אויספֿרעכן צווישן אים און די אַקטיאָרן, אָדער צווישן די אַקטיאָרן גופּא. אזוי אָבער ווי איך בין אוועק, האָבן זיי זיך אָנגעהויבן אַרומצו- קריגן, און עס איז געווען שרעקלעכע מחלוקות, דעריבער האָט מען זיך דאָס גענויטיקט אין מיר, דעם רודף-שלוּמניק.

— איך דאַרף האָבן פֿון אייך אַ גרויסע טובה — האָט גאַלדפֿאדען צו מיר געזאָגט, נאָכדעם ווי ער האָט מיך אי- בערגעבעטן.

— אזוי פֿאַרשטיי איך פֿאַרוואָס איר זענט געקומען צו מיר — האָב איך אים געענטפֿערט — לאָמיר טאַקע הערן וואָס איר ווילט.

— מיין שווער האָט מיר געשריבן — ענטפֿערט מיר גאַלדפֿאדען — אז אזוי ווי עס קומען איצט דאָרט צוריק מענטשן פֿון רומעניע, און זיי דערציילן גאַנצע „גבורות“ וועגן מיין טעאָטער, וואָלט געווען אַ געשעפט, אַז די טרופֿע וואָל קומען קיין אָדעס.

אין אָדעס האָבן דעמאָלט שוין געשפּילט ישראל ראָזענ-
בערג מיט אייניקע יונגעלייט, נאָר דער עולם האָט נישט גע-
האלטן פון זיי.

אוודאי האָב איך מספּים געווען, אז אין אָדעס קאָן מען
מאכן אַ געשעפט. ערשטנס, בין איך דאָך נאָך פריער געווען אין
אָדעס און געזעען אויפן אָרט, אז ס'איז דאָרט פאָראַן אַ
פּובליקום פאר אַ יידיש טעאָטער; והשנית, האָט מען דאָרט
געקענט גאָלדפאָדענען נאָך פון פריער; והשלישית, זענען די
צוריקגעקומענע פון רומעניע טאָקע אַרומגעגאַנגען און געפּויקט
וועגן גאָלדפאָדענס טרויפּע.

אָבער ווי אזוי קומט מען מיט דער טרויפּ קיין אָדעס?

דערצו זענען פאָראַן צוויי שטערונגען: גאָלדפאָדען און געלט.

יא, גאָלדפאָדען איז טאָקע אויך געווען אַ שטיקל שטע-
רונג, וואָרום גאָלדפאָדען האָט פריער געפירט געשעפטן אין
אָדעס, און ער האָט דאָרט באַנקראַטירט אַכציק טויזנט רובל
און ווען ס'פּלעגן קומען צו אים בעלי-חובות מאַנען, פּלעגט
ער זיי זינגען לידלעך, וועלכע ער האָט פאַרפּאסט.

אָט די מדה פון זינגען לידלעך האָט גאָלדפאָדען נאָך
געהאַט ווען ער האָט געלערנט אין דער ראַבינער-שולע. ער
פּלעגט אָפט דאָרט זינגען אייגענע פאַראַזישע לידלעך אויף
די לערער. אָבער אָפט פּלעגט ער אויך פאַרפּאסן און באַלד
זינגען פאַרנאָגראַפישע לידלעך.

פאַרשטייט זיך, אז זיינע בעלי-חובות האָבן זיך מיט די
לידלעך נישט פאַנגונגט, און ווען גאָלדפאָדען האָט געזען,
אז זיי ווערן ערנסטער און דראַענדיקער, האָט ער געמאַכט פּיס
פון רוסלאַנד, וואָרום לויט דעם דאָמאָלסטיקן רוסישן געזעץ
(וואָס איז שפּעטער בטל געוואָרן) האָט מען געהאַט דאָס רעכט
צו אַרעסטירן איינעם וואָס איז שולדיק געליט און צאָלעט נישט.
די צווייטע מניעה איז געווען געליט: דאָ איז געווען אַ
דאָפּלעט צרה. ערשטנס, איז מען ווידער געווען שולדיק חובות
אַ גאַנצן באַרג מיט מענטשן, און זיי וואָלטן נישט אַרויסגע-
לאָזט די אַקטיאָרן. והשנית, פּדי צו פאָרן מיט דער גאַנצער

קאפעליע, האָט מען דאָך געדארפט האָבן עפעס אַ סומע, און דאָ איז, ווי דער שטייגער, נישטאָ קיין פרוטה.
אַבער אזוי ווי גאַלדפאָדען האָט מיך געהאַלטן פאַר אַן אויפטוער, דעריבער איז ער עס געקומען צו מיר, אז איך זאָל אויסגעפינען אַ פּלאַן ווי אזוי מיר זאָלן אלע קאָנען פאַרן קיין אָדעס.

איך בין געשטאַנען און געטראַכט וואָס טוט מען דאָ, און דאָ האָב איך געוואָרפן אַ בליק אויף גאַלדפאָדענס אַ פינ-גער, אויף וועלכן ס'איז געזעסן אַ רינגל אין ווערט פון פיר-הונדערט פראַנק און כ'האַב אויסגערוּפן:
— אָט דאָס רינגל אייערס וועט אונדז ברענגען קיין אָדעס.

איך דארף דאָ באַמערקן, אז כאַטש גאַלדפאָדען איז דאַמאַלס געווען אויף גרויסע צרות, אַבער צירונג האָט אים נישט גע-פעלט. אין פאַרלויף פון די גוטע טעג, וואָס זענען אָפט גע-ווען ביים טעאַטער, האָט גאַלדפאָדענס פרוי זיך איינגעקויפט זייער פיל טייערע קאָסטומען און צירונג.

גאַלדפאָדען האָט זיך באַלד אָנגעשטויסן וואָס איך מיין און ער האָט געשמייכלט. קיין לאַמבארדן זענען דאַמאַלס אין בוקאַרעסט נישט געווען, בין איך אַוועק צו אַ באַקאַנטן און ביי אים געבאַרגט דריי-הונדערט פראַנק אויף דעם רינגל. אז כ'בין געקומען צו גאַלדפאָדענען מיט די דריי-הונדערט פראַנק, פּרעגט ער מיך וואָס עס וועט איצטער זיין, וואָרום מיט די דריי-הונדערט פראַנק קאָן דאָך די טויזע סיי ווי סיי נישט פאַרן. באַרויך איך אים:

— מיר וועלן יאָ פאַרן קיין אָדעס, נאָר איר און איך, אלע אנדערע בלייבן דערווייל אין בוקאַרעסט.
איך האָב מיין פרוי איבערגעלאָזט צוואַנציק פראַנק, גאַלדפאָדען האָט זיין פרוי גאַרנישט איבערגעלאָזט, וואָרעם אזוי ווי זיין פרוי האָט געפירט זייער אַ ברייט לעבן און פון צייט צו צייט פלעגט זי דאָך פאַר אלעמען באַצאָלן, האָט זיך קיי-נער נישט אָפגעזאָגט איר צו געבן פון שענסטן און פון

בעסטן, אָן געלט. גאַלדפאדען האָט בכלל דאמאָלס זיך גע-
פירט גרויס. ער האָט געוווינט אין זעקס צימערן און פלעגט
נישט גיין, נאָר פאָרן אין גאס.
בקצור, אזוי זענען מיר מיט קנאפע דרייהונדערט פראַנק
אין טאש אָפגעפאָרן קיין אָדעס.

6

„קארמאַנטשיקעס“ * עליר...

דער קבלת-פנים אין אָדעס — דער גביר וואָס באַרגט
5000 רובל — דאָס געלט אונטערן שאל און
דאָס געלט אין רענצול — דאָס באַגעגעניש מיט
די צוויי יונגע לייט — עט העלפט גאַרנישט! —
אין קעשענעוו מאַך איך ויברח — זיי זענען ווי-
דער דאָ! — דער רוסישער קאפיטאַן ראַזעוועט
מיך — גאַלדפאדען שטעלט מיר פאָר זיינע
„פריינט“ — אָפגעראַטעוועט די טרופע און זיך.

ווען מיר זענען געקומען צו דער גרענעץ-שטאָט אונגען,
האָט מיך גאַלדפאדען דאָרט פאָרגעשטעלט פאַר אַ רוסישן קא-
פיטאַן. דער קאפיטאַן איז געווען אַ דייטש און גערעדט יידיש
ווי אַן אמתער ייד. גאַלדפאדען האָט אים געזאָגט, אז איך בין
זיין סעקרעטאַר, און, אז מיר פאָרן איצט קיין אָדעס דינגען
אַ טעאָטער, און באַלד נאָכדעם וועל איך פאָרן ברענגען די
טרופע פון בוקאַרעסט; דעריבער בעט ער אים, דעם קאפיטאַן,
אז ער זאָל מיר פאַרגרינגערן די פאַרמאָליטען ביים איבער-
קוקן און באַזאָרגן די פעקלעך פון די אַקטיאָרן.
דער קאפיטאַן האָט עס צוגעזאָגט גאַלדפאדענען מיטן
באדינג, אז ער זאָל מיט מיר מיטשיקן אַ פּושקע פאַר סיגאַ-

(* טאַשן-גנבים.)

רעמן פון טולא, וועלכע מ'באקומט צו קויפן אין אָדעס. ווען מיר זענען געקומען קיין אָדעס, האָבן מיר געהאט א גרויסן קבלת-פנים: אפשר 500—600 מאן זענען געקומען צום וואָקאל אונדז באַגריסן. נאטירלעך איז אויך געווען גאָלדפּאָ-דענס פּאַמיליע, אָבער דער איבעריקער עולם איז באַשטאנען פון זיינע פּאַרערער, וואָרום די רוסישע פרעסע האָט געמעל-דעט, אז גאָלדפּאַדען קומט, און מען האָט אים אין אָדעס גע-קענט נאָך פריער אַלס דעקלאַמאַטאָר.

עס איז געווען אייניקע טעג פאר פסח 1879, און מיר זענען איינגעשטאנען ביי זיין פּאַמיליע.

אין אָדעס איז דאָמאָלס געווען אַ רעמעסלעבני קלויב, פלעגן דאָרט שפּילן אייניקע יונגעלייט מיט איינעם אַ ווינקל-אַדוואָקאַט ישראל ראָזענבערג אין דער שפּיץ.

ראָזענבערג איז געווען אין מלחמה-צייט אין בוקאַרעסט, און איז דאָרט געווען אויף גרויסע צרות, האָט ער זיך גע-דרייט אַרום יידישן טעאַטער, מען פלעגט אים אַמאָל געבן אַ סטאַטיסטן-ראָל. אז ער איז געקומען אַהיים קיין אָדעס, האָט ער דאָרט צוזאַמענגעשטעלט אַ שטיקל טרופּע, און געשפּילט אין „רעמעסלעבני קלויב“.

ווען מיר זענען אָנגעקומען, האָבן זיי געשפּילט. נאָך זיי האָבן זיך פאַר אונדז געשעמט לויט די גרוסן, וואָס זיי האָבן באַקומען וועגן אונדזער טרופּע.

מיר האָבן זיך פּאַלד גענעמן צו דער אַרבעט. אָבער וואָס קאָן מען טון, אז פּדי צו פּרענגען די טרופּע דאָרף מען האָבן אייניקע טויזנט רובל? אז פסח וועלן מיר שוין נישט קאָנען שפּילן, איז שוין געווען קלאָר, און גאָלדפּאַדען האָט דערווייל אינדערשטייל אַביסל צוגעהאַלטן ראָזענבערגס טרופּע. ווי זאָגט אָבער דאָס יידישע פּאָלקסווערט: „גאָט באַ-שאַפט דאָך די פּאַטע פאַר דער היץ“, אזוי האָט זיך אויך געפּנט פאַר אונדז אַ האָטענע צו באַקומען די נויטיקע סומע אויף אַראָפּברענגען די טרופּע:

אין אָדעס איז דאָמאָלס געווען אַ יידישע מיליאָנערן-פיר-

מע „קאָהן עט גאַראַוויטש“ אָדער הורביץ. דער עיקר דעה-
זאָגער פון דער פירמע איז געווען קאַזן. ער איז געווען אַזאָ
גביר, אַז ער האָט זיך געלאָדנט מיט דער רוסישער רעגירונג
וועגן אַ פּאַדריאַד, וואָס ער האָט צוגעשטעלט אין דער קריגס-
צייט, און געמאַכט ביי דער רעגירונג 50—60 מיליאָן רובל,
און טאַקע געוונען 24 מיליאָן רובל. אָבער אַז עס איז באַ-
שערט, איז דאָך נישט שייך. איך האָב שפעטער געהערט, אַז
ער איז געשטאַרבן אָן אַביון און משוגע דערצו.

גאַלדפּאַדען האָט זיך דערוויסט, אַז קאָהן האָט אַ
ברייטע האַנט, און ער האָט אויך ליב טעאַטער, און ער האָט
דעריבער אָנגעהויבן אונטערצושיקן קאָהנען פאַרשידענע מענ-
טשעלעך, אַז ער זאָל אונדו אויסבאַרגן דאָס געלד וואָס מיר
דאַרפן האָבן, פּדי צו ברענגען די טרופּע. דער הויפט-פאַר-
מיטלער אין דעם ענין איז געווען איינער אָן עושר מיטן נאָ-
מען זעליגמאַן.

אזוי זענען אַריבער אייניקע טעג, און איינמאָל זאָגט צו
מיר גאַלדפּאַדען:

— קומט מיט מיר. כּהאַב שוין גערעדט און אַלץ פאַ-
זאָרגט, און מיר וועלן באַקומען געלט.

גאַלדפּאַדען האָט זיך אין אַדעס ווייטער ברייט געפירט.
און איידער מיר האָבן זיך ארומגעקוקט, האָט ער געהאַט אויפ-
געגעסן דאָס ביסל געלט, וואָס מיר האָבן געבראַכט. און ער
האַט אָנגעהויבן כאַפן אין בופּעט אָן געלט. אליין צום גביר
קאָהן האָט גאַלדפּאַדען נישט געוואָלט גיין, וואָרום ער האָט
געוויסט, אַז מען האָט צו אים נישט קיין גרויסן צוטרוי
און אים וועט מען קיין געלט נישט באַרגן.

ער האָט מיך דעריבער אַריינגעפירט צו קאָהנען, אין
נאַכדעם ווי ער האָט מיך פאַרגעשטעלט אַלס זיין פאַרוואַלטער
און סעקרעטאַר, האָט ער געזאָגט:

— גאַספּאַדירן קאָהן, אים קאָנט איר געבן געלט. ער איז
אָן ערלעכער מאַן.

און באַלד נאָכדעם איז גאַלדפּאָדען אַוועק. קאַהן האָט
מיך באַקוקט פֿון אויבן ביז אַראָפּ און געזאָגט:

— ווען גאַלדפּאָדען זאָגט, אַז איר זענט אַן אַרנטלעכער
מאַן, האָב איך נאָך נישט קיין צוטרוי. נאָר איר זאָגט דאָך
אַליין, אַז איר זענט פֿון יאַסי. דאָ, אין אָדעס זענען פּאַראַן
זייער גרויסע טוהרים פֿון יאַסי, ווי לייבלינג עט ראָס, קאַהאַנע,
געצ'ל מרגליות. זאָגט מיר ווער פֿון זיי קען אייך, און ביי
וועמען פֿון זיי קען איך פּרעגן אויף לייברעסקאַן.

דאָ מוז איך דעם לעזער עפעס דערציילן, פֿרי עס זאָל
אים אַלץ קלאָר זיין: היינט צו טאָג איז אַמעריקע די תּבואה-
שפּייזערין פֿון אייראָפּע, דאַמאָלס איז געווען אַקוראַט פּאַר-
קערט. אַמעריקע פּלעגט קויפֿן תּבואה אין יאַסי. אין די תּבואה
פּלעגט עקספּערט ווערן דורך אדעס, דעריבער פּלעגן די
גרעסערע יאַסער טוהרים האָבן זייערע אָפּטיילונגען אין אדעס.
פּאַרשטייט זיך, אַז די אַלע יאַסער פּירמעס האָבן מיך
געקענט, און איך האָב דעריבער געענטפּערט קאַהנען, אַז ער
קאָן שיקן צו וועמען פֿון זיי ער וויל.

קאַהן האָט באַלד אַרײַנגערופֿן אַ מאַן, און אים געשיקט
אין גאַס אַרײַן. מיר זענען געבליבן זיצן און שמועסן ביז דער
יונגערמאַן, וואָס האָט זיך געזוימט אַ האַלבע שעה, איז צו-
ריקגעקומען, און אָפּגעגעבן אַזאַ ראַפּאָרט:

— מ'האַט מיר געזאָגט, אַז לייברעסקאַ איז אַן אַרימאַן,
נאָר אַ הויפּט-אַרנטלעכער מענטש, וואָס מען וועט אים געבן
געלט אָדער סחורה (זיי האָבן געמיינט, אַז עס האַנדל'ט זיך
וועגן קויפֿן סחורה) וועט ער צוריקברענגען.

קאַהן איז געווען זייער צופּרידן פֿון דעם ענטפּער, און
נאָכדעם ווי מיר האָבן געמאַכט אַ חשבון, האָט ער אַרויסגע-
בוימען 5000 רובל, זיי אַרויפגעלייגט מיר אויפֿן לייב, און אַרומ-
געוויקלט מיט אַ רויטן שאַל. דאָס האָט ער געטון, ווען אוי-
סער אונדז ביידע איז קיינער נישט געווען, אַזוי, אַז קיינער
האַט דערפֿון נישט געוואָסט, און ער האָט מיר אָנגעזאָגט, אַז
ביז איך וועל קומען קיין פּוקאַרעסט, זאָל איך נישט אויפֿ-

וויקלען. ער האָט מיר אויך אָנגעזאָגט צו קויפן אַ בילעט צווייטע קלאַס ביו בוקאַרעסט און מיר געגעבן הוצאות לדרך.

עס איז שוין באַלד 50 יאָר, און פונדעסטוועגן געדענק איך עס גאַנץ גענוי: 170 קערבלעך. כ'האַב איבערגעצילט, און דאָס געלט אַריינגעלייגט אין אַ רענצול, וואָס כ'פּלעג טראָגן אויף זיך, אַזוי ווי די קאַנדוקטאָרן אויף די טראַמווייען. קאָהן האָט געוואָלט, אַז כ'זאָל תּיפּף ומיד פּאָרן, האָב איך געזאָגט, אז דאָס איז אוממעגלעך, וואָרום אלס אויסלענדישער בירגער האָב איך מיין פּאַס ביים גראַדאַנאַטשאַפּליק.

קאָהן האָט זיך צולאַכט:

— דאָס מאַכט נישט אויס.

און אין אייניקע שעה אַרום האָט ער מיר געלאָזט ברענען

גען מיין פּאַס געשטעמפּלט צום פּאָרן.

אַפּגעפּאָרן בין איך ביינאַכט. אַבער אַזוי ווי איך האָב געהאַט ביי זיך אַזאָ גרויסע סומע, האָב איך מורא געהאַט אַרויס צוגיין איבער דער פּרעמדער שטאַט, און בין שוין ביז אין אַוונט געפליבן ביי קאָהנען אין שטוב. מען האָט געשיקט נאָך גאָלדפּאַדענען, ער האָט מיר באַלד געבראַכט אַ זילבערנע צייגאַרעטן-פּושקע פאַר 14 רובל פאַר דעם רוסישן קאַפּיטאַל, און אַזוי זענען מיר אַלע דריי געפּאָרן צו דער באַן. מער איז קיינער נישט געווען: איך, גאָלדפּאַדען און קאָהן, אַ רויטער ייד מיט אַ רויטער באַרד, וואָס שטייט מיר נאָך היינט פאַר די אויגן. איך האָב געזאָגט, אַז איך וויל פּאָרן דריטע קלאַס, וויל דאָרט בין איך זילבערער, אַבער זיי האָבן מיך נישט אָפּגעלאָזט ריק צווייטע. און ווער וויל דאָס נישט פּאָרן בעסער?

האַב איך טאַקע געקויפט אַ בילעט צווייטע קלאַס, קיין אונגעני, די רומענישע גרענעצן. גון ווען די באַן איז אַוועק, האָב איך זיך אַרומגעווען, אַז איך בין איינער אַליין אין וואַ-גאַן. איך האָב אָנגעהויבן זיך שטאַרק צו שרעקן. אמט, אַז קיינער ווייסט טאַקע נישט, אַז איך האָב מיט מיר 5000 רובל, אַבער אַיך ווייס דאָך יאָ, האָב איך מורא געהאַט.

און דאָ האָט פּאַסירט אַ געשיכטע, וואָס קלינגט ווי רבת

בר רב הנאס גוזמאות, אָבער איך פארזיכער מיט מיין ערן-
וואָרט, אז דאָס איז אַ ווירקלעכע געשיכטע וואָס האָט דעמאָלט
מיט מיר פּאַסירט אין וואָס האָט געקאָנט ברענגען דערצו, אַז
גאַרדפּאַדענס טרופּע זאָל קיין אדעס נישט קומען.

אַלזאָ, צוויי ווי איך זיך עטלעכע מינוט אין באַן, קומען
אַריין צוויי יינגעלייט און זעצן זיך אַוועק נעבן מיר. איך
וואָרף אויף זיי אַ בליק, נאָר איך קען נישט דערקענען אויב
זיי זענען יידן אָדער קריסטן. דאָ נעמט איינער פון זיי אַרויס
א פּלעשל בראַנפן מיט אַ גלעזל, און ווענדעט זיך צו מיר אויף
יידיש:

— נו, מיר וועלן טרינקען?

ער וואָרט נישט, און גיסט מיר אַן אַ גלעזל. איך אָבער
וואָס האָב זיך פריער נאָך גענוג געשראַקן, האָב זיך אָנגע-
געוויפן נאָך מער צו שרעקן, ווייל כ'האָב זיך שוין גענוג אָנגע-
געזעהרט וועגן די שווינדלער, וואָס פאָרן אַרום אויף באַנען און
פאַרשליעפערן מענטשן, און דערנאָך באַראַבעוועט מען זיי, האָב
איך דעריבער שאַרף געענטפערט:

— ליבער פריינט, פון ווען וויסט איר, אז איך טרינקען?
— ווי טרינקט מען עס נישט? — האָב איך באַקומען אן
ענטפער צוריק, אָבער איך בין געבליבן ביי מינס און האָב
נישט געטרונקען.

ערשט מיר פאָרן ווידער אַ שטיקל, רופט זיך דער אַנגע-
דערער אָן:

— פאָרשלאָסטו, (*) נעמט אַ גיבאר!

— כ'וויכער נישט? — ענטפער איך, כאָטש רויכערן פלעג
איך גראַד יאָ.

נאָר וואָס אינטימער די יינגעלייט זענען מיט מיר גע-
וואָרן, אַלץ מער אומצוטרוי האָב איך באַקומען צו זיי.
דערווייל הויבן מיר אָן צו שמועסן. פרעגן זיי מיך ווהיין
איך פאָר, ענטפער איך זיי, אַז איך בין אַ רומבערגער, אַ סוחר,

(*) ביטע.

קיין אָדעס בין איך געקומען צו ליב מסחר. איך דערצייל זיי
און זיי הערן מיך וויק אויס, און איך בין זיכער, אז זיי גלייבן
מיר יעדעס וואָרט...

צווי שמועסנדיק, זענען מיר געקומען צו דער סטאציע
ראזדעל, וווּ מען שטייט אַ האַלבע שעה, ווייל דאָ איז אַ
קנויטפונקט. קיין רענצל מיט זאכן האָב איך נישט געהאַט,
בלויז אַ שטעקן, וועלכן כ'האַב די גאנצע צייט געהאַלטן אין
דער האַנט, און אָפט זיך אַ טאַפּ געטון דאָס רענצל, וואָס
כ'בין געגאַנגען אָנגעטון. דאָס פעקל מיטן גרויסן געלט האָב
איך אַפילו נישט געטאַפּט. כדי עס נישט צו פאַרראַטן.

— איר גייט אַראָפּ טרינקען טיי? — פּרעגן מיך די
יינגעלייט.

עס האָט זיך מיר נישט געגלוסט צו גיין צוזאַמען מיט
זיי, אָבער טיי האָט זיך פאַרט געוואָלט טרינקן, און דאָך האָב
איך זיך מיישב געווען, אז אין וואַקואַל האָב איך אַלענפאַלט
פאַר זיי ווייניקער מורא ווי אין וואַגאַן, וווּ מער ווי מיר דריי
איז קיינער נישטאָ.

ביים טיי טרינקען האָב איך זיי ערשט שטאַרק אָנגעהויבן
חושד צו זיין, אז זיי זענען נישט קיין ערלעכע מענטשן, ווייל
זיי האָבן מיך געזעצט אין דער מיט. איך האָב זיך געפילט
נישט באַקוועם, און כ'האַב מורא באַקומען פאַר מיין געלט, נישט
פאַר די 5000 רובל, וועגן וועלכע כ'בין זיכער געווען, אז קיי-
נער ווייטט גאַרנישט, נאָר פאַר די 150 רובל, וואָס זענען מיר
געבליבן אין רענצל, וואָס כ'האַב געטראָגן אונטערן פאַלטאָ.

כ'האַב זיך כסדר געקנעפלט דעם פאַלטאָ, און בכלל נישט
געוויסט וואָס צו טון. אין טאַש האָב איך געהאַט באַזונדער
קליינגעלט, און ווען עס איז געקומען צו צאָלן, האָב איך גע-
האַט אַ גאַנצן קאַמף, די יינגעלייט האָבן געוואָלט דורכאויס
צאָלן פאַר מיר, און איך האָב נישט דערלאָזט. איך האָב גע-
טענהט, אז איך האָב ליב צו צאָלן פאַר מייַן טיי.

די יינגעלייט האָבן אָבער בשום אופן מיך נישט געוואָלט

לָאָזן באַצאָלן, בין איך געוואָרן ביי מיר נאָך פּעסטער, און שטרענג זיי אָפּגעזאָגט.

די סבה פאַרוואָס איך האָב זיי נישט געוואָלט לָאָזן צאָלן, איז די, וואָס נאָכדעם ווי יענער צאָלט פאַר דיר, ווערט ער געוויינלעך צוגעלאָוענער, אינטימער, און איך האָב דאָס געוואָלט אויסמיידן.

נאָכדעם ווי כ'האָב באַצאָלט פאַר דער טיי, בין איך צו-ריק אַריין אין דער באַן, אָבער נישט מער אין דער צווייטער, נאָר אין דער דריטער קלאַס, צווישן יידן פון אַ גאַנץ יאָר. זאָ האָב איך זיך געפילט עפעס זיכערער, און כ'האָב באַשלאָסן צו פאָרן אין דער דריטער קלאַס ביז אינדערפרי. אָבער אזוי ווי דער צוג האָט אָנגעהויבן גיין, האָב איך באַקומען געסט — די צוויי יינגעלייט זענען אַריינגעקומען צו מיר:

— ה' ליבעסקא (איך האָב זיי זיך פאַרגעשטעלט מיט מיין נאָמען), איר האָט זיך געוויס טועה געווען, קומט אַריין צו אינדו.

און דער אנדערער זאָגט ווידער:

— איר האָט געטרונקען, איר זענט מיר, דאָ האָט איר דאָך נישט וווּ זיך אָנצושפּאַרן, קומט אַריין אין דער צווייטער קלאַס. איר זענט דאָך אַ צווייטער קלאַסניק, בקיצור, זיי האָבן מיך אזוי לָאָנג פאַרנודעט, אַז כאַטש איך האָב פּעסט באַשלאָסן זיך נישט צו רירן, האָב איך אַליין נישט געפילט, ווי איך האָב זיך געלאָזט אָננעמען ביי דער האַנט און איבערפירן צוריק אין זעלבן וואַגאָן אין וועלכן מיר זענען פריער געווען.

עס האָט אפּיסל געדויערט, האָט זיך איינער פון זיי גע-מאַכט, אז ער דרימלט און דער אנדערער, אז ער פאלט פון שלאָפן, און יעדעס מאָל האָט ער מיר ביים פלומרשטן פּאַלן, געגעבן אַ קלאַפּ. איך האָב אָבער מיר אַ נדר געטון נישט צו שלאָפן, און אַלץ צוליב די 150 רובל, וועגן די 5000 האָב איך גאַרנישט געטראַכט, וואָרום וועגן זיי וויסט דאָך קיינער נישט.

חברה האָבן שוין געזען, אַז איך וועל נישט איינשראַפן, האָבן זיי אויך געזאָגט, אַז זיי קענען נישט שלאָפן, און אַזוי ווי עס איז געווען הול-המועד פסח, ווען די טעג זענען שוין גרעסער, האָט בינו לבינו שוין אנגעהויבן צו שארען אויף טאָג, און מיר זענען אָנגעקומען קיין קעשענעוו. דאָ דאַרף מען ווי-דער אַ ביסל וואַרטן, א האַלבע שעה אָדער מער, זענען מיר ווידער אלע דריי אראָפּגעגאַנגען טרינקען טיי, און ווידער האָבן מיר זיך געזעצט אַזוי ווי אויף דער פריערדיקער סטאַציע. מיט פל הקונצן האָב איך זיך פון זיי אַרויסגעדרייט, און באַשלאָסן פאַר קיין פאַר נישט ווייטער צו פאַרן מיט דעם ציג, וואָרום כ'האָב געזען, אַז די חברה-לייט ווילן מיך בשום אופן נישט אַפלאָזן.

איך בין אַריין אין שטאָט, גענומען אַ פּיאַק, און מיך געהייסן צופירן צום שפיטאָל, וווּ זער אויפזעער, ה' כאַזאַן, איז געווען מיינער אַ באַקאַנטער. פּערזענלעך האָבן מיר זיך נישט געקענט, נאָר אַזוי ווי ער איז אויך געווען א מיטגליד אין „מפיצי השפלה“, פלעגן מיר זיך דורכשרייבן.

ס'איז געווען נאָך גאַנץ פרי, כ'האָב אָנגעקלונגען אין טויער, און דער וועכטער האָט מיר געפנט. כ'האָב אים גע-זאָגט, כ'דאַרף צו כאַזאַנען, קוקט ער מיך אָן : אַזוי פרי ? דער-וויל האָט אָבער כאַזאַן דורכן פּענסטער דעהערט מיין נאָמען, האָט ער מיך אַרויפגערוּפן.

ביי אַ גלעזל טיי האָבן מיר זיך צושמוצעט.

— כ'האָב געהערט, אַז איר פירט אַ טרופע, אַז איר זענט געוואָרן אַן אַקטיאָר — זאָגט ער צו מיר.

— עס איז נאָר אמת אויף אַ העלפט — ענטפער איך אים, און דערצייל אים די גאַנצע מעשה מיט דעם געלט און מיט די צוויי יוגע לייט, וועלכע איך בין אפשר אַ חושד בכשרים.

— איר האָט געטון ווי אַ חכם — זאָגט ער צו מיר — זיי זענען זיכער קאַרמאַנטיקעס, איר קאַנט אָבער פון דאַנען פאַרן ערשט מאַרגן, און פּדי אייער פילעט זאָל נישט פאַרלירן

זיין ווערט, מוז מען מעלדן, צו איר זייט קראנק. און דאָס
וואָס איר זייט אין אַ שפּיטאַל, דאָס איז אַקוראט זייער גוט.
ער האָט באַלד געשיקט אַ מענטש צום באַן-נאַטשאַליק,
און מ'האַט מיר צוריקגעבראַכט מיין בילעט מיט אַן אויפשריפט,
אַז ער איז גוט פאַר מאַרגן.

ערשט איצט האָב איך מיר דערלויבט אַ טאָפּ צו טון
דאָס אָרט. ווי עס ליגט דאָס גרויסע גצלעט און כ'האַב גע-
פילט, צו כ'האַב עס.

א גאַנצן טאָג בין איך געווען ביי מיין באַקאַנטן. דאָ
האַב איך אויך איבערגעגעבן מיין פּאַרטיקל, און צומאַרגנס פּאַרטאַג בין
איך אַריסגעפאַרן. אין אַנדערטהאַלף-צוויי שעה בין איך געווען
אין אונגען, די גרענעק-שטאַט צווישן רומעניען און רוסלאַנד.
אַבער ווי גרויס איז געווען מיין פאַרווונדערונג און גלייכ-
צייטיק די שרעק ווען כ'ביי אַרויס אויפן וואַקזאַל און כ'דערנע-
פאַר מיר מיינע צוויי יונגעלייט. פֿון וועלכע כ'האַב זיך געכטן
מיט צרות אַרויסגעדרייט.

זיי לויפן צו מיר צו:

— זדראַוסטוויטע*, וואָס איז געווען מיט אייך?

— כ'האַב פאַרשפּעטיקט — רעד איך זיי אין — און

מ'האַט מיר איבערגעשריבן דעם בילעט אויף היינט.

— וווּ האָט איר געגעבן טיקט? — ווייזן זיי אַרויס צו מיר אַ

גרויסן אינטערעס.

— ביי באַקאַנטע — ענטפער איך, און מיין מוח אַרבעט

שוין פֿלענער ווי פֿון זיי פטור צו ווערן, וואָרום איך זע דאָך

שוין, צו זיי טשעטעווען אויף מיר.

דאָ איז אונטערגעקומען דער רוסישער קאַפיטאַן. ער האָט

מיך באַלד דערקענט.

— נו, וווּ איז מיין פּושקע?

— זי איז דאָ — ענטפער איך און דערלאַנג זי אים.

הברה האָבן דערזען, אַז דער קאַפיטאַן האָט מיט מיר

אַזאָ שמחה, זענען זיי געבליבן שטיין אָן אַ זייט.

* גוט מאַרגן.

דער קאפיטאן האָט מיך דערווייַל אַרײַנגענומען אין בױ-
 פעט, און באַצאָלט פאַר מיר. אז איך האָב געפילט, אַז דער
 קאפיטאן איז שוין „מײנער“, זאָג איך צו אים:
 — קענט איר נישט אַמאָל, ה' קאפיטאן, די צוויי יונגע-
 לײט, וואָס דרייען זיך דאָ ארום?
 — געוויס קען איך זיי — ענטפערט ער — זיי זענען
 קאַרמאַנטשיקעס.

עס האָט מיר געגעבן אַ קלאַפּ אין האַרצן.
 — טאָ פאַרוואָס אַרעסטירט איר זיי נישט, אַז איר וויסט
 וואָס זיי זענען? — פּרעג איך.
 — (דער זאַקאָן*) זאָגט, אַז מען קאָן זיי נאָר אַרעסטירן
 ווען מ'כאַפט זיי בײַ דער האַנט.

דאָ דערצײַל איך דעם קאפיטאן ווי אַזוי זיי היטן מיך
 אָפּ די גאַנצע צײט, און אַז זיי וואַרטן אפנים דאָ אַ גאַנצן טאָג,
 פּדי אַרויסצוקריגן מײנע הונדערט און פּופציק קערבלעך (וועגן
 די פינף טויזנט האָב איך אים אַ מפה דערצײלט, ווייל דאָס
 האָב איך מורא געהאַט אפילו אים צו דערצײלן), טאָ ווי אַזוי
 דרייט מען זיך פון זיי אַרויס?

— אַ, דאָס וועט זיך מאַכן — באַרויקט מיך דער קאַ-
 פיטאן. — זיי וועלן צוזאַמען מיט אייך נישט פאַרן, איר פאַרט
 אַלײן! — און רופט צו איינעם, יאַסקע, אַז ער זאָל גיין אין
 וואַלאַסט** דאָרט לאַזן אונטערשרײבן מײן פאַט, און די פּע-
 סער פֿון די צוויי יונגעלײט זאָל מען פאַרהאַלטן ביז ער, דער
 קאפיטאן, וועט אַהינקומען.

ווען מיר זענען אין פּיפּצן מינוט אַרום אַרויסגעקומען פון
 בײפּעט, האָט מען מיר שוין צוגעטראָגן מײן פאַט. ווי די יונג-
 געלײט האָבן דאָס דערזען, האָבן זיי זיך צו מיר געווענדעט,
 אַז זיי בעטן מיך אַ טובה: זיי האָבן נעכטן געגעבן זײערע פּע-
 סער און ביז איצט האָבן זיי נאָכנישט צוריקבאַקומען די פּע-

(* געזען.)

(** רעגירונגס-באַצירק.)

סער, און דערביפער בעטן זיי מיך, צו איך זאָל וועגן דעם אי-
בעררעדן מיטן קאָפיטאָן.

איך האָב זיי שאַרף געענטפערט, אז איך בין נישט קיין
מעקלער. די יונגעלייט זענען געבליבן שטיין ווי געטראָפן פון
א דוגער. בינו ליניו איז אָנגעקומען דער צוג, און איך בין
אָועקגעפאָרן קיין בוקאַרעסט.

ווער זיי זענען האָב איך נישט געוואָסט.

ווען מיר זענען שוין אַלע געווען אין אָדעס, און דאָרט
געשפּילט צוויי פאַרשטעלינגען, רופּס מיך גאָלדפּאָדען אריין
צו זיך:

— איר ווילט זען צוויי מענטשן, וואָס פּרעגן זיך אויף
אייד?

היפּף זענען מיר אויסן געדאַנק אַרויפגעשוואַמען די צוויי
קאַרמאַנטשיקעס און איך פּרעג אים:

— אַנשר די צוויי, וואָס זענען געפאָרן מיט מיר?

— יאָ, — ענטפּערט גאָלדפּאָדען מיט אַ געלעכטער, און

באַלד קומען אַריין מיינע צוויי יונגעלייט, וואָס באַגריסן זיך
מיט מיר:

— זוראווסטוויטע גאָספּאָדין ליברעסקאַ — און צו גאָלד-

פּאָדענען זאָגן זיי — אָ, ער איז אַ מאַן מיט שכל!

— איר וואָלט מיך דאַמאָלס אַפּשר אָפּגעשאַכטן? — זאָג

איך צו די יונגעלייט.

— אָ, ניין, מיר הרגענען נישט קיין מענטשן.

— וואָס זען האָט איר גערעכנט צו טון?

— מיר האָבן גערעכנט, אז איר וועט איינשלאָפּן, דאָ-

מאָלס וואָלטן מיר זיך שוין מיט אייך אַן עצה געגעבן, וואָרום דער

קאָנדוקטאָר איז אויך אונדזערער, און אויף אונדזערן אַ צייכן

פאַרשליסט ער דעם וואַגאָן, און איר קאָנט זוכן דעם נעכטיקן

טאַג.

— און דאָס אַלץ האָט זיך אייך געלוינט צוליב הונדערט

און פּופּציק רובל, וואָס איך האָב געפּירט?

— פאַר וועמען האָלט איר אונדז? איר מיינט, אז מיר

ליברעסקאַ (5)

האָבן נישט געוואוסט, ווער איר זייט און אז איר האָט פינף
טויזנט רובל אויף אַ שאַץ? מיר האָבן נישט געמיינט די הונד-
דערט און פּאַפּציק רובל. אָבער אויב עס איז אייך יאָ געלונגען
צו קומען אַהיים בשלום, זייט איר אַ גוטער ברודער, און קומט
מאַכן אַ ליהיים.

גאַלדפּאַדען איז די גענצע צייט געשטאַנען און געלאַכט,
ווי די גענצע זאך וואָלט אים גאַרנישט אָנגעגאַנגען.

ווי עס האָט זיך אַרויסגעשטעלט, זענען די צוויי חברה-
לייט געווען „אייגענע מענטשן“ אין טעאָטער. חסידים פֿון די
אַקטיאָרן, וועלכע זיי האָבן מער ווי אייגנמאַל געבאַרגט געלט,
נאָר זייער פּראָפּעסיע איז געווען קאַרמאַנטשיקעס.

ווען מ'האַט קאַהנען דערציילט פֿון דער גאַנצער געשיכ-
טע, האָט ער מיר געדריקט די האַנט אין געזאַגט:

— איר האָט נישט בלויז געראַטעוועט די טרופּע, נאָר
אויך אייער פּבור. וואָרום ווען איר קומט אָן געלט, וואָלט מען
אייך נישט געגלויבט, נאָר מ'וואָלט געזאָגט, אז איר האָט גע-
מאַכט אַן אָנשטעל. אזוי אָבער האָבן מיר אייך צוריק בשלום
און אין דעם זכות אַ יידיש טעאָטער.

ווי גאָט אין אדעם.

די גוטע בשורה פאר דער טרופע — איך באצאל
 די חובות — פאָלי און כינקע גאלדפאדען אלס
 גראנד-דאָמען — די באַן קאָסט נאָר אַ האַלבן פרייז
 — טויזנטער מענטשן באַגריסן אונז אויף די גאָסן
 פון אדעם — אויספאַרקויפטע טעאַטערס — מ'פאַר-
 לאַנגט די „אמתע בריינדעלע קאָזאַק“ — ווי אזוי
 גאלדפאדען שרייבט ראָלן — דאָס שפיצל פון דער
 בוקאַרעסטער טרופע — די געשעפטן אין מאַריוסקי-
 טעאַטער — אויף דאָטשע און דאָס טעאַטער-קאַנ-
 טאָר — גאלדפאדען ווערט גאוועהדיק — דער קלאַפּ
 פון פעטערבורג.

אין פריערדיקן קאפיטל האָב איך דערציילט א זייטיקע
 מעשה. וואָס האָט פאסירט אין צוזאמענהאַנג מיט מיין רייזע
 קיין בוקאַרעסט צו ברענגען די טרופע. דאָ וויל איך דערציילן
 ווי אזוי די טרופע איז געקומען, און ווי אזוי מען האָט אָנגע-
 הויבן שפילן אין אָדעם.

די ליניע פון אונזען קיין בוקאַרעסט איז געווען אַ נייע,
 האָב איך מורא געהאַט אויף איר צו פאַרן. איך בין געפאַרן
 דורך יאָס קיין בוקאַרעסט, און כ'האַב געגעבן אַ דעפעשע צו
 מצדאם גאלדפאדען, אז איך קום. זי איז אָבער שוין געווען
 שטאַרק באַאומרויקט וועגן מיר, ווייל איר מאַן האָט איר אויך
 דעפעשירט, אַז איך בין אַרויסגעפאַרן. און אזוי ווי איך האָב
 פאַרווייט אַ טאָג אין וועג, האָט מען אין בוקאַרעסט זיך גע-
 שראָקן, אויב עס איז נישט געשען מיט מיר אַן אומגליק אין
 וועג, פּרטי, אַז כ'האַב געפירט מיט זיך געלט.
 אויפן וואָקזאַל האָט מיך אָפגעוואַרט דער קאַסירער בער-
 קאוויטש. איך האָב געוואָלט פון דאָ צופאַרן צו מיין ווייב,
 אָבער בערקאוויטש לאָזט מיך נישט.

— ניין — זאגט ער — צו ערשט מוזט איר צופאָרן צו מאַדאַם גאַלדפּאָדען. זי גייט ארום ווי משוגע. און אויב איר וועט נישט באַלד קומען, וועט זי זאָגן, אז איר האָט נישט אין זינען דאָס געשעפט.

איך האָב געמוזט נאָכגעבן און אוועק צו מאַדאַם גאַלדפּאָדען. נאָכדעם ווי כ'האָב איר אָפּגעגעבן אַ באַריכט וועגן דער לַצבּע, האָט זי מיך אָנגעהויבן אויסצופּרעגן אויף ווייב'עך אין אַדעס, אויב איר מאַן איז מיט וועמען פון זיי מחותן.

דאָס האָט מיך גוט פּאַרדראָסן. צו דעם האָב איך זיך געמוזט צווי אַיילן, און נישט זעען זיך מיט מיין ווייב און קינדער, אָבער פּאַרפּאַלן: איך בין אַ סאָלדאַט אויף סלּוזשבע (*). די שמחה ביי דער טרופּע איז געווען זייער גרויס, און מען האָט פשוט נישט געוויסט וווּ מיך צו זען.

די טרופּע איז באַשטאַנען פון צווייאונפערציק מענטשן, נישט חלילה בלויז אַקטיאָרן, נאָר אַקטיאָרן מיט זייערע ווייבער, מינן-זעקס בעסערע מוזיקאַנטן און אייניקע בעלי-חובות, וועלכע עס קומט גרויסע געלטער און מען מוז זיי מיטנעמען קיין אַדעס, פּדי זיי צו באַצאָלן פון די דאָרטיקע איינזאַמען.

ווייזט אויס, אז די אַקטיאָרן האָבן דערשנאַפּט, אז איך האָב אַ סך געלט. האָבן זיי אָנגעהויבן גאָר צו שטעלן קאָנ-זיציעס. דער רוז האָט זיי גענומען, זיי ווילן פּאַרן, אז זיי שטאַרבן פשוט, נאָר דערביי האַלטן זיי זיך גרויס, אז אויב מ'וועט זיי נישט נאָכגעבן דאָס און דאָס, פּאַרן זיי נישט. דער עיקר פּאָדערונג איז, אז מען זאָל באַצאָלן זייערע חובות. פאר-שטייט זיך, אז כ'האָב קיין אַנדערע ברירה נישט געהאַט און כ'האָב דערקלערט, אז כ'צאָל די חובות פון די אַקטיאָרן. און דאָ האָבן די אַקטיאָרן אָנגעהויבן אויפצוגעבן פּאַלשע חובות. מ'האָט אונטערגעשטעלט פּלומרשטע בעלי-חובות, די אמתע האָט מען געבעטן צו טענהן, אז עס קומט זיי מער, און דעם רעשט האָבן די אַקטיאָרן צוגענומען אין טאַש צריין. מיר האָבן דאָס

(* אין דינסט.)

אלץ פארשטאנען, נאָר גיי טו, און דער טרופע קאָן מען
גאַרנישט אויפטון אין אָדעס.

דורך אַ מעקלער האָב איך געגעבן צו מאכן צווייאונפער-
ציק פעסער. וואָס האָבן נאַטירלעך געקאָסט טיערער ווי דורך
אַ דירעקטן וועג, אָבער עס איז געגאַנגען באדייטנדיק שנעלער.
אַלעמענס פעסער האָב איך גענומען צו מיר אין טאַש, און גע-
הייסן ברענגען די פעקלעך צו דער באַן.

מיין ווייב האָב איך איבערגעלאָזט אין בוקאַרעסט מיט
אַ גאנץ קליינער סומע. אויסער איר זענען געבליבן אין בוקאַ-
רעסט פרוי גאַלדפאָדען, גאַלדפאָדענס שוועסטער לינקע, אַ פע-
טער, און עלטער-פעטער יחזקאל, איינער אַ בעל-חוב יאָסל און
דער סומלער בערגער. דאָס פאָרן פון פרוי גאַלדפאָדען אַליין
וואָלט געדארפט קאָסטן מער ווי פון אַ העלבע טרופע. אַזוי
רַאָסקאַשע (* האָט זי זיך געפירט. זי מיט איר שוועגערין כי-
קע זענען געווען אַזוי בצשמוקט מיט צירונג, און זיי האָבן
אויסגעזען ווי די רייכסטע פרויען פון גאַנץ בוקאַרעסט.

פרוי גאַלדפאָדען האָט זיך אויך אויסגעצאָלט פון אירע
חובות, און זי איז דעריבער געוואָרן אַ בטוח. און האָט טאַקע
ווידער אָנגעהויבן נעמען אויף רעכטס און לינקס.

• ביי אַזאַ לאַגע איז קיין ווונדער נישט, און כ'בין געבליבן
שטיין אָן געלט, און כ'האָב טעלעגראַפיש אַרויסגעפאָדערט פון
אַדעס נאָך טויזנט רובל, וועלכע גאַלדפאָדען האָט באַלד צו-
געשיקט.

ווען פרוי גאַלדפאָדען איז געבליבן אין בוקאַרעסט, האָט
מיין ווייב שפּעטער געבאַרגט ביי מיינעם א שוואַגער אייניקע
הונדערט פראַנק פאר איר, פרי זי זאָל קאָנען פאָרן קיין אָדעס.
דער חוב איז אַ לענגערע צייט געבליבן חוב. און ווען מיין
שוואַגער פלעגט מיך דערמאָנען און איך האָב געזאָגט וועגן
דעם פרוי גאַלדפאָדען, האָט זי מיר געענטפערט: „איר זעט
דאָך, אַז עס איז נישט אַ“. אָבער נאָך אַ צייט האָט גאַלדפאָדען
מיר בצצאָלט דעם חוב.

(* רייך.

5' געדענק אזוי ווי איבט: עס איז געווען באלד נאך פסח, דאָ-
נערשטיק ביינאכט. מיר זענען אלע געפאָרן צווייטע קלאַס שנעל-
צוג. די באַן איז געווען פון אַ דייטשישער קאָמפּאַניע. און איך
האַב זיך געווענדעט מיט אַ פעטיציע צום דירעקטאָר. האָט ער
מטפּים געווען אונדז צו רעכענען נאָר 50 פּראָצ. פון פּאַסאַזשיר-
און פּאַגאַזש-טאַריף. דערנאָך האָב איך דעפּעשירט צו גאָלדפּאַ-
דענען, און מיר קומען אלע אָן שבת אינדערפרי.

אויף דער באַן זיצנדיק האָב איך זיך געפילט גליקלעך
און זיך געטראַכט, אַז כ'האַב דערגרייכט דעם העכסטן גראַד,
וואָס אַ יאַסער אָרעמאָן האָט נאָר געקאָנט דערגרייכן.
ווען מיר זענען געקומען צו דער גרענעץ אין אונגען,
האַט דער קאַפיטאַן טאַקע געהאַלטן וואָרט. ער האָט שנעל
דורכגעפירט די רעוויזיע און אונדז באלד איבערטראַנספּאָרטירט,
אזוי, אַז פּיגקלעך שבת אינדערפרי זענען מיר געקומען קיין אָדעס.
אויפן וואָקאַל האָבן אונז באגעגנט גאָלדפּאַדען מיטן שווער,
פּאַרשידענע משפּילים און די וויכטיקסטע טעאַטער-חסידיים. נאָך
אַ גרעסערע איבעראַשונג האָט דערוואָרט אונדז אין דרויסן: די
גאַסן זענען געווען באַלאַגערט פון טויזנטער מענטשן, וואָס זענען
געקומען אונדז באַגריסן און אָנקוקן.
די ערשטע פּאַרשטעלונג האָט געזאָלט גיין „קאָלדווינא“.
(די פּשוט-מאַכערין) אין „רעמעסלענני קלוב“.

זאָ איך צו גאָלדפּאַדענען:

— מ'דאַרף דאָך אַנאַנסירן, מ'דאַרף דאָך געבן צו זענען
אַן אַפּיש.

שמייכלט גאָלדפּאַדען:

— פאַר היינט און פאַר מאָרגן זענען שוין אלע בילעטן
פאַרקויפט. און מ'גייט אַרום אין נאַס, און מען צאָלט איבער
די פּרייוו.

מיר האָבן געענדיקט שפּילן 12 ביינאכט, האָט דער עולם
נישט געוואָלט אַוועקגיין, נאָר כאַטש נעכטיקן אין טעאַטער, און
מען זאָל אָנהויבן איבער אַ נייעס צו שפּילן. אזוי פּאַרכאַפט
זענען זיי געווען פון שפּילן.

עטלעכע וואָסן האָבן מיר דאָ געשפּילט: 5-4 מאָל אין
וואָך, און כסדר איז געווען דער זאָל אויספאַרקויפט.
מיר האָבן באַלד אָפּגעצאָלט דאָס גאַנצע געלט קאָנצען.
קאָהן האָט געמאַכט פאַר אונדז אַן אויפנאָמע ווי פאַר שלמה
המלכה, און גאָלדפּאַדען איז געוואָרן שטאַלץ.
געלד האָט אָנגעהויבן פליסן צו אַלדע רוחות. מ'האַט זיך
געוואָרפן מיט געלט ווי מיט בלאַטע, גאָלדפּאַדען האָט גענומען
אייניקע צימערן אויף רישעלעווסקא (שפעטער פּושקיןסקא) גאָס
און דאָרט געעפֿנט א טעאָטראַלנאָיאַ קאַנטאַראַ. גאָלדפּאַדען
אליין האָט זיך דאָרט געהאַט אַ באַזונדער צימער. ביי דער
סיר איז געשטאַנען אַ שווייצער אין אַן אונטער, און ווער עס
האַט געוואָלט אַריינגיין, אַמילא אָן אַקטיאָר פון דער טרופּע,
האַט מען געמוזט זיך פריער מעלדן.

איינמאָל רופט מיך גאָלדפּאַדען אריין צו זיך אין צימער:
— ליברעסקא, מ'מוז ראַטעווען די טרופּע. איר מוזט
ברענגען די אמתע בריינדעלע קאָואַק.

וואָס עפעס פּלוצלונג רעטעווען, און ווער איז עס די
„אמתע בריינדעלע קאָואַק“? מוז איך דערביילן פּאַנגדיקס.
גאָלדפּאַדען פּלעגט האָבן אַ טבע אָנצושרייבן, די הויפט-
ראַלן פון זיינע פּיעטן צוגעזעסט צו זיינע אַקטיאָרן. ער האָט
אויסגעצייכנט אויסשטודירט דעם כאַראַקטער פון זיינע הויפט-
אַקטיאָרן און נאָכדעם אָנגעשריבן אַ גרויסע ראַל, וועלכע האָט
געהאַט אין זיך די זעלבע אייגנשאַפטן, וואָס דער אַקטיאָר,
וועלכער האָט זי געדאַרפט שפּילן, און אמילא איז דער אַקטיאָר
געווען אויסגעצייכנט אין דער ראַל. גאָלדפּאַדען האָט מיר אַמאָל
געזאָגט, אַז ער וועט זיך מיט מיר, צו מאַכן פאַר מיר אַ ראַל,
וועל איך באַקומען אַ נאָמען אַלס אַ גרויסער אַקטיאָר, כאָטש
כ'האַב קיינמאָל נישט געשפּילט. איך האָב זיך נישט געוועט,
ווייל כ'האַב געגלייבט גאָלדפּאַדען.

אַזאָ, אזוי האָט ער געמאַכט „שמענדריק“ פאַר מאָג-
לעסקאן, און אזוי „בריינדעלע קאָואַק“ פאַר דער אַקטריסע ראָווי
פרידמאַן. זי איז געווען אזוי גלענצדיק אין דער ראַל, אַז מען

האָט גאָר פאַרגעסן ווי זי הייסט און אומעטום האָט מען זי גערופן „בריינדעלע קאָזאַק“. ווען זי פלעגט גיין אין גאַס, האָט מען איר נאָכגעוויזן מיט די פינגער: „אַט גייט בריינדעלע קאָזאַק“. אין בוקאַרעסט נאָך האָט זי זיך צעקריגט מיט גאַלד-פֿאַדענען און ווען די גאַנצע טרופּע איז געפֿאַרן קיין אדעס, האָט זי זיך אָפּגעזאָגט צו פֿאַרן, ווייל זי וויל נישט שפּילן מיט גאַלדפֿאַדענען. איך האָב שוין פּריער דערמאנט, אַז די אַקטיאָרן זענען נישט געווען שטאַרק צופּרידן פון גאַלדפֿאַדענען און זיי פלעגן זיך אָפט צעלוישן פון אים. בלויז איין לייזער צוקערמאַן איז שטענדיק געבליבן מיט אים.

אַפּוואָגן זיך אָבער פון שפּילן „בריינדעלע קאָזאַק“ אין אָדעס האָבן מיר נישט געקענט, וואָרום קיין רֶאָסקאַש אין פּיעסן האָבן מיר נישט געהאַט, האָט גאַלדפֿאַרען איינגעלערנט די טימל-ראַץ „בריינדעלע קאָזאַק“ מיט דער אַקטריסע מאַרגאַרעטאַ שוואַרץ.

אינדזערע פֿאַרשטעלינגען אין אָדעס האָבן אָבער באַזוכט פיל פון די, וואָס האָבן אַנדזו געזעען שפּילן אין בוקאַרעסט „בריינדעלע קאָזאַק“ מיט ראַזי פּרידמאַן, און זיי האָבן אָנגע-הויבן שרייען און געוואַלדעווען אין טעאטער:

— גיט אַנדזו די אמתע בריינדעלע קאָזאַק!

גאַלדפֿאַדען האָט געהאַלטן, אַז זיי זענען גערעכט, און דעריבער איז ער דאָס געקומען צו מיר אַלס פּאַרוואַלטער פון דער טרופּע, אַז איך זאָל ברענגען די אמתע בריינדעלע קאָזאַק. — איך ווייס אפילו נישט, וווּ זי איז — זאָגט גאַלפּאַרען צו מיר — אָבער איר מוזט מיר זי ברענגען. איך האָב שוין צוגעגרייט איינע פּאַס, נעמט וויפּיל געלט איר האָט אין קאַסע, און פֿאַרט קיין רומעניע זי ברענגען. איך האָב אפילו 10 מענטשן צו שיקן, נאָר איך וויל דאָס קיינעם נישט אָנטרויען נאָר איך. פֿאַרט און ברענגט זי פּאַר יעדן פּרייז, איר מעגט אפילו באַלמוטשן אַ פּערטל יאָר אין וועג, און גיט איר נאָך אַלע קאַנדיציעס.

פּאַרשטייט זיך, אַז איך האָב געמוזט פֿאַרן. דורך דער

צײט האָב איך דערווײל מיין ווייב איבערגעשיקט פון בוקארעסט
צוריק קיין יאָס, און פֿרוי גאַלדפֿאָדען איז שוין געווען אָנגע-
קומען קיין ארעס.

אזוי ווי כ'האָב זיך געהאלטן פֿאַר אַ סאַלדאַט אויף סלױש-
בע, בין איך, פֿאַרבייפֿאַרנדיק יאָס, נישט אַריינגעפֿאַרן אין
שטאַט צו מיין פֿרוי און קינדער, נאָר כ'האָב מיין פֿרוי אַרויס-
גערופן אויפן וואַקואַל, און בין באלד פֿון דאָרט געפֿאַרן קיין
בוקאַרעסט.

אָנגעקומען קיין בוקאַרעסט, הויב איך זיך אָן נאָכצופֿרעגן
אויף ראָזי פֿרידמאַן, און צו מיין גרויסער פֿרייַד דערווייט איך
זיך, אַז זי איז דאָ, טאַקע אין בוקאַרעסט. איך האָב זי באַלד
אויפֿגעוואַכט. זי האָט געהאַט אַזאַמענגעשטעלט אָן אייגענע טרוי-
פֿע, און אזוי ווי זי האָט געהאַט אַ נאָמען אין גאַלדפֿאָדענס
פֿיעס, האָט זי זיי ווייטער געשפּילט. אָבער דעם אמת געזאָגט,
איז די גאַנצע טרופֿע געווען קאַליקעס, און נאָר זי איינע איז
געווען אַ רעכטע אַקטריסע.

אַז די אַקטיאָרן האָבן מיך דערזען, האָבן זיי באַלד פֿאַר-
שטאַנען צו וואָס איך בין געקומען, און עס איז געוואָרן גיין זיי
השעה באַב. זיי זענען געקומען צו מיר, און אָנגעהויבן וויי-
נען. אַז איך קוילע זיי. איך האָב זיי געטרייסט, אַז די בעסע-
רע אַקטיאָרן קאָנען פֿאַרן מיט מיר. דאָס האָט זיי באַרויקט,
ווייל יעדערער פֿון זיי האָט דאָך געטראַכט, אַז ער געהערט צו
די בעסערע אַקטיאָרן. איך ווידער האָב מיר געטראַכט, אַז אמת,
מיר דאַרפֿן אין אונזער טרופֿע נישט קיין אַקטיאָרן אויסער
ראָזי פֿרידמאַן, נאָר אזוי ווי גאַלדפֿאָדען האָט מיר אָנגעזאָגט
אַז איך זאָל אָן איר נישט קומען אָן, אַז כ'זאָל איר נאָכגעבן
אַלע קאָנדיציעס, איז נישט קיין געוואַלד אויב איך וועל אויסער
איר מוזן מיטנעמען נאָך אייניקע אַקטיאָרן, אויב אָן דעם וועט
זי נישט קאָנען פֿאַרן.

כ'האָב גענומען אַ דראַשקע, און בין פֿאַרפֿאַרן אין „שאַפֿ-
טעע“, דער פֿלאַץ, וווּ טעו הויליגט, און דאָרט בין איך אַריין

מיט ראָזי פּרידמאַן אין אַ גרויסן רעסטאָראַן, און גענומען מיט איר איינטענהן. אָבער זי איז געווען פארעקשנט.

— איר ווייסט דאָך, אַז איך האָב פיינט גאַלדפּאַדענען, און איך וויל צו אים נישט פאַרן — האָט זי געזאָגט.

— איך האָב אים אויך נישט ליב — האָב איך איר גע-
ענטפּערט און באַלד צוגעגעבן — אָבער מיך, ראָזי, האָסטו
ליב, טאָ זאָל זיך דיר דוכטן, אַז דו פאַרסט מיט מיר.

זי האָט מסכים געווען, נאָר דערנאָך האָט זי געשטעלט
אַ באַדינג:

— איך פאַר מיט אייך, נאָר אויב איך וועל אַרויס פון
דער טרופּע, זאָלט איר אויך אַרויס, און אויב איר וועט אַרויס-
וועל איך אויך אַרויס. מיר גייען ביידע שטענדיק צוזאַמען.

מיר האָבן זיך געגעבן די הענט.

דערווייל האָב איך נאָכאַמאָל געזען די טרופּע אירע שפּילן
און בין געקומען צום באשלוס, אַז עס איז נישטאָ קיין איין
אַקטיאָר פון זיי אַרויסצוגעמען, און דעריבער האָב איך אָפּגע-
מאַכט מיט די אַקטיאָרן, אַז דערווייל פאַר איך מיט ראָזי פּריד-
מאַן, און וועלכער אַקטיאָר עס וועט וועלן קומען צו אונדז,
דאַרף נאָר אָנשרייבן אַ ברייזעלע. בינו ליבנו איז אָבער די
טרופּע ווייטער געבליבן שפּילן אין בוקאַרעסט.

אָבער באַלד ווי מיר זענען אַרויסגעפאַרן, האָט זיך די
טרופּע מיישב געווען, אַז אָן ראָזי פּרידמאַן וועט זי נישט קאָ-
נען שפּילן, און חברה האָבן באַשלאָסן מיר אָפּצוטון אַ שפּיצל.
זיי האָבן טעלעגראַפּירט צו דער גרענעץ קיין ראַטאָן, אַז פּריד-
מאַן איז אַ גנבטע, זי האָט זיי באַגנבעט, און דעריבער בעטן
זיי זי צו פּאַרהאַלטן. נאַטירלעך האָבן זיי געוויסט, אַז ווען עס
וועט קומען צו אַן אויספאַרשונג, וועט זיך אַרויסשטעלן, אַז זיי
זענען אומגערעכט, אָבער ביו וואָס-ווען וועט זי דערווייל נישט
קאָנען פאַרן מיט מיר און האָבן אומאַנגענעמלעכקייטן, און וועט
אַפּשר בינו ליבנו באַקומען הרטה.

ווען מיר זענען ביידע אָנגעקומען קיין ראַטאָן, וווּ מען

דארף טוישן די באן, האָט אונדז דער פּרעפּעקט מקבל-פּנים
געווען און אונדז אַרעסטירט.

איך האָב זיך נישט פּאַרלירן און דערקלערט ראָזין, אַז
אויב איך וועל נאָר קאַנען אַרײַן אין שטאָט און אויפּזוכן
שולדניגס, וועט מען אונדז באַלד באַפּרײַען, און דעריבער בעט
איך זי צו בלייבן דערווייַל אַלײַן אַלס משפּוח, ביז איך וועל
צוריקקומען. זי האָט מספּים געווען און אַזוי האָט מען מיך דער-
ווייַל אָפּגעלאָזט אין שטאָט אַרײַן. אַלס מיטגליד פּון אַרדן
„ציון“, האָב איך אויפּגעזוכט א מיטגליד פּון זעלבן אַרדן, וועל-
כער איז מיט מיר אוועק צו דער פּאַליצײ. מיר האָבן צוזאַמען
דערקלערט די ווירקלעכע טיבה, פּאַרוואָס חברה באַשולדיקט זי
אַלס גנבטע, און דער אַרטיקער מיטגליד פּון „ציון“, וואָס איז
געווען אַ שטיקל דעה-זאָגער בײַ דער פּאַליצײ, האָט גענומען
אויף זיך די פּאַראַנטוואָרטלעכקייט אונדז צוזשטעלן, אויב דער
פּראָצעס וועט פעסטשטעלן, אַז ראָזי פּרירומאַן האָט ווירקלעך
געגנבטע, און אַזוי אַרום זענען מיר באַפּרייט געוואָרן, אָבער
בינתים האָבן מיר פּאַרשפּעטיקט דעם צוג און געמוזט דאָ
נעכטיקן.

פּאַרשטייט זיך, אַז פּאַר דעם „שטיקל“ האָבן מיר באַ-
שלאָסן, אַז קיינער פּון דער חברה אַקטיאָרן טאָר צו גאָלדפּאַ-
דענען נישט אָנגעזשירט ווערן.

די שמחה ווען מיר זענען געקומען קיין אדעס איז געווען
זייער גרויס, און ווען כ'האָב געזאָגט צו גאָלדפּאַדענען, אַז איך
וויל אים אָפּגעבן חשבון, וויפּיל די נסיעה האָט געקאָסט, האָט
ער געענטפּערט:

— אַ קיסר, אָדער אַ מלך, אָדער אַ מיניסטער, אַז זיי
שיקן וועמען אָפטן אַ שטיקל פּאַליטיק, פּרעגן זיי נישט קיין
חשבון. איר האָט אָנגעארבעט אַ דיפּלאָמאַטיש שטיקל, וויפּיל
איר האָט געמאַכט הוצאות, איז כּס ווערט.

— אויב אַזוי — האָב איך זיך אָנגערופן האַלב אין שפּאַס
און האַלב אין ערנסט — טוט מיר באַנג, וואָס כ'האָב נישט
גענומען נאָך 200 רובּל, וואָלט איך געהאַט פּאַר מיר.

שפילן די טרופע האָב איך שוין נישט געטרָאָפֿן אין „רע-
מעסלענוי קלויב“. נאָר אין „מארינסקי־טעאַטער“ און ווען מען
האָט אָנגאַנסירט, אָז מען שפּילט „בריינדעלע קאָזאַק“ מיט דער
אמתער בריינדעלע, פֿ' ראָזי פּרידמאַן, איז געוואָרן אַן אויסכאַ-
פּעניש אויף בילעטן, און איידער מ'האָט זיך אַרומגעקוקט איז
קיין זכר פֿון קיין בילעט נישט געווען.

דאָס גרויסע טעאַטער איז געווען איבערפּולט. נישט מען
איז געזעסן, נאָר מען איז געשטאַנען איינער אויפֿן אַנדערן.
קיין אומניטע האָט מען אינגאַנצן נישט אַריינגעלֶאָזט.
מיט איין וואָרט: עס איז מקוים געוואָרן גאָלדפּאַדענס
נביאות: „מ'האָט געשאַרט גאָלד“.

אז חברה האָבן אָנגעהויבן צו מאַכן אַזעלכע געשעפטן,
האָט מען אָנגעהויבן ערשט אַ לעב צו טון: נעבן אַדעס איז
פּאַרצן אַ דאָטשע און לעב-אַרט אַקערזש, וואָס מען האָט גע-
רופן אויף דייטש „ליבענטאַל“, ווייל עס איז געווען נעבן דיי-
טשישע קאָלאָניעס. אָט דאָרט האָט זיך גאָלדפּאַדען פּאַזעצט מיט
דער גאַנצער טרופּע. יעדער האָט זיך גענומען אייניקע צימערן.
די חברה צוזאַמען מיט גוטע ברידער האָבן פּאַרנומען אפשר אַ
האַלב דאָרף, און אַז אַ גביר האָט געוואָלט דאָרט אַרויספּאַרן,
האָט ער שוין ממש נישט געהאַט קיין אָרט.

אזוי ווי ליבענטאַל ליגט איבערן טייך, האָט די טרופּע
זיך אָפּגעדרונגען אייגענע שיפּלעך אויפֿן טייך. און זי האָט אויך
געהאַט ספעציעל אָפּגעדרונגענע 3-4 לינייקעס (צופּאַר-וואַגאַנעס),
וועלכע האָבן צוגעפירט נאָר די טרופּע.

אז איך האָב דערנען דאָס בילד, האָב איך אָנגעהויבן צו
שרייען צו גאָלדפּאַדענען, אַז ער מאַכט זיך אומגליקלעך.

— הערט אויף — האָב איך צו אים געזאָגט — איר וועט
דאָך דאָ האָבן אַזע שוואַרצן סוף ווי אין בוקאַרעסט.
אַבער ער הערט מיך ווי די קאָץ.

קיין פּראָבן מאַכט מען נישט, ווייל פֿל זמן די געשעפטן
זענען גוטע, האָט גאָלדפּאַדען נישט קיין קאַפּ צו שרייבן. און
ווען ער קומט קיין אַדעס, זיצט ער בייטאָג אין ספעציעלן

טעאטער-קאנטאר, ווו מען מוז זיך פריער מעלרן ביים שוויי-
צער, אפילו איך.

דאָס האָט מיך שטאַרק פאַרדראָסן. איך האָב, להבדיל,
אַזוי ווי ירמיהו, געפילט די רואיגע, דעם חורבן וואָס עס מוז
קומען.

— גאָלדפאָדען — זאָג איך צמאָל צו אים — מיר לעבן
דאָ אַ בוטן טאָג, און מיין ווייב שטאַרבט פאַר הונגערי. מ'דאַרף
דאָך איר שיקן צפעס געלט.
ענטפערט ער מיר קאלט:
— שיקט!

דער טאָן האָט מיין פּעס נאָך פאַרגרעסערט.
אַבער דאָ האָט זיך אונטערגערוקט אַ געשיכטע, וואָס האָט
מיך דערווייל געמאַכט פאַרגעסן אָן מיין פּעס: פון פעטערבורג
איז אָנגעקומען אַ טעלעגראַמע, אַז עס איז פאַרווערט צו שפּילן
אין אַדעס יידיש טעאָטער.
וואָס טוט מען?

8

ויסעו ויחזנו...

גאָלדפאָדען פֿאַרט קיין פעטערבורג — איך ווער
באַלעבאָס פון דער טרופּע — מיר שפּילן ווידער
אין יאַס — ווידער דערלויבט צו שפּילן יידיש
טעאָטער — דער טיפּ פון אַ פּראָצענטניק — די
געשיכטע אין דער לאָזשע — ראָזענבערג וויל אים
מסרן — איך שלאָג זיך מיטן שווייצער — איך
וויל אהיים! — גאָלדפאָדען שיקט מיך קיין יעללי-
סאוועטגראַד.

גאָלדפאָדען האָט אפילו געהאַט אַ סך עצה-געבערס, נאָר
איך בין געווען דער עצה-געבער. מיט מיר פלעגט ער רעדן

אָנווערש און אין אַ באַזונדערער שטוב אויג אויף זײַג.
פֿטבע איז ער געווען אַ שטאַרקער חונף ביים רעדן, ווען
ער פֿלעגט עפעס דאַרפֿן פֿון יענעם. און פֿאַרשטייט זיך, אז אזוי
ווי ער האָט מיך איצט געדאַרמט האָבן, האָט ער מיך שוין
אויפֿגעזוכט:

— איך דאַרף שוין ווידער פֿון אייך אַ טובה, ליבעסקאַ —
זאָגט ער צו מיר.

— וואָס איז נײַעס? — פֿרעג איך.

— איך וויל אייך שיקן קיין פעטערבורג. איך וועל אייך
מיטגעבן אַ בריוו צו אַלעקסאַנדער צעדערבוים. ער קען אייך
נישט פֿערזענלעך, נאָר ער האָט געוואוסט, אז איר זײַט אין יאס.
ער האָט מיר אַמאָל אַליין געזאָגט, אז ער האָט געהערט פֿון
אייך. צעדערבוים וועט שוין עפעס מאַכן, אז מיר זאָלן קאָנען
שפּילן אין וועלכער עט איז פֿאַרם אַלס דײַטש-ײִדיש טעאַטער,
אָדער ווי ער וועט עס מאַכן.

— און וואָס וועט איר ביז דאַמאָלס טון מיט דער טרו-
פֿע? — פֿרעג איך — מילא, איר וועט זיך אָן עצה געבן,
אָבער די טרופֿע וועט זיך דאָך צעפֿאלן, אזא עסק קאָן דאָך
אַמאָל דויערן חדשים.

— ניין, יאָס וועט לאָנג נישט דויערן — ענטפֿערט מיר
גאָרפֿאַדען — איך האָב זיך שוין פֿאַרשטענדיקט מיט צועער-
בויםען. ער הייסט שיקן אַ מענטש.

— אָבער וואָס וועט דערווייל די טרופֿע טון?

— זאָלן זיי דערווייל טון וואָס זיי ווילן.

— ניין, דאָס טויג נישט — דערקלער איך — איר
מיינט, גאָרפֿאַדען, אז תמיד וועט איר האָבן אַזעלכע קרעפֿטן
ווי איצט? איך האָב אָן אַנדערן פֿלאַן. קודם פֿל קאָן איך נישט
פֿאַרן קיין פעטערבורג. אָט האָט מען נאָר וואָס געהאַנגען דריי מאָן
אין אָדעס, צוויי קריסטן און אַ יוד, ווייל מ'האַט זיי געמסרט
אַלס ניהיליסטן. עס איז איצט אזא צײַט וואָס מען זוכט ניה-
ליסטן. איך בין עס נישט, אָבער איך קען נישט קיין רוסיש.
אַ רוסישער אַקטיאָר אָדער אָן אַנדערער רוס קאָן נאָך אַמאָל

אָנרעדן, אַז אײך בײן אַ נײַהײַטס און אײך קען גײן פאַר אַ
כּפּרױ, וײַל כּײַן דאָך שטומ. אַלזאָ, אײך קאָן נישט פּאַרן,
אַבער פאַרוואָס זאָל אײך עפעס פּאַרן? פּאַרט איר אַלײן! נאָר
וואָס וועט דערוײַל זײן מיט דער טרופּע?

— די טרופּע וועל אײך דערוײַל אויסהאַלטן אין די קלײַ-
נע שטעטלעך. דער פּאַרבאַט פּון פעטערבורג איז דאָך בפּירוש
נאָר אויף אַדעס. און פּאַר אַ מתנת-יב וועט מען קאָנען שפּילן
אין די קלײַנע ערטער. צווי גלויב אײך — זאָגט גאַלדפּאַדען.
— נײַן, אײך בײן אין אַן אַנדערע מײנונג — זאָג אײך —
אַבער צוערשט לאָמיר נאָר ענדיקן וועגן פעטערבורג אַלזאָ, איר
פּאַרט. איר קענט רעדן רײַש, צווייטנס האָט איר אַ היטל און
אַ שווערדל פּון דער ראַבינער-שוײַלע, אײך האָב אײך דאָס גע-
זען טראָגן אויף פאַרדן, און עס מאַכט אַן אײנדרוק. און די
טרופּע וועל אײך דערוײַל אויסהאַלטן.

— ווי אַזוי?

— דאָס איז שוין אַן אַנדערע זאָך. די טרופּע מיט אײער
ווייב, מיט די שוועסטערן, מיט אַלע, נעם אײך קײן יאַס. זײ
האַבן דאָך אַלע פעסער.
— אוי וויי — כאַפט זיך גאַלדפּאַדען — דאָס איז דאָך
אַ טײערער פּלאַן. דאָס איז מיר גאַרנישט אײנגעפּאַלן. אין יאַס
זענט איר דאָך בײַ זיך אין דער היים.
די עטלעכע הונדערט קערבלעך, וואָס מיר האָבן צוגעפּ-
געקראצט, האָט גאַלדפּאַדען גענומען אויף הוצאות.
פּאַרן פּאַרן האָט גאַלדפּאַדען צוגעפּגערופּן די טרופּע און
זײ דערקלערט:

— וואָס לײברעסקאַ וועט זאָגן, זאָלט איר אים פּאַלגן. ער
איז פּאַלנער* בעל-הבית!
גאַלדפּאַדען האָט געהאַלטן, אַז ער קאָן זיך אויף מיר
פּאַרלאָן, און ער האָט מיר אויסגעדריקט זײן צופּרידנקײט, וואָס
די טרופּע גײט זיך נישט פּונאַנדער.

(* מילשטענדיקער.

— אָט דאָס האָב איך דאָך געוואָלט — ענטפער איך אים.
 גאָלדפאָדען איז אַוועקגעפאַרן און איך האָב מיר אָנגע-
 הויבן ברעכן דעם קאָפּ, וווּ נעמט מען געלט אַריבערצופירן די
 טרופּע קיין יאַס, ווייל נאָך אַלע ברייַאָנטענע געשעפטן, האָט
 קיינער פון דער טרופּע נישט געהאַט קיין פרוּטה ביי דער נשמה.
 אין אדעס זענען דאָך אַבער געווען אָפטיילונגען פון די
 תבואה-פֿירמעס. בין איך אריינגעגאַנגען צו איינע אַזאָ פֿירמע
 „לייבלינג עט ראָס“, אַ שווער מיט אַן איידעם. זיי זענען געווען
 גרויסע גבירים אין יאַס, בעל-הבתים אין טעמפל, וווּ איך בין
 פריער געווען, און זיי האָבן מיך גיט געקענט.

איך האָב דערקלערט, אַז איך וויל רעדן מיט גאספּאַדיר
 ראָס. דאָס איז געווען דער איידעם, אַ יונגערמאַן נאָך, א וויל
 נער. ער האָט מיך גערן אויפגענומען. איך האָב אים דערציילט
 די גאַנצע סיטואַציע. אַז מיר מאַכן גוטע געשעפטן אין יידישן
 טעאַטער האָבן אַלע געוואוסט, און כאָטש ראָס אַליין פלעגט צו
 אונדז אין טעאַטער נישט קומען. האָט ער אַבער געוואוסט פון
 דער געשיכטע מיט קאַהנען, וואָס האָט אונדז געבאָרגט 6000
 רובל, און נאָכן אויסהערן מיין גאַנצן מאַנאָלאָג, פּרעגט ער מיך:

— וואָס דאַרפסטו?

— געלט זיי צו פירן קיין יאַס.

— און מיט וואָס ביסטו גאַראַנטירט פאַר די שאַלטיקעס?

— ע, איך בין געזיכערט!

— 1000 רובל באַקומסטו ביי מיר.

איך האָב אפילו געדאַרפט מער, נאָר איך האָב מורא גע-

האַט מער צו בעטן טאַמער באַקומט ער אינגאַנצן חרטה.

באין ברירה האָבן מיר דערווייל נאָר מיטגענומען אַ האַלבע

טרופּע.

ווען מיר זענען געקומען קיין יאַס איז געוואָרן אַ גרוי-

סער טומל:

— ליבערסקאָ האָט געבראַכט גאָלדפאָדענס טרופּע!

ערשטנס, האָט נאָך גאָלדפאָדענס טרופּע ביז דאַמאָלס.

נישט געשפילט אין יאסי, און צווייטנס, בין איך דאָ געווען אַ שט-דבר.

איך און פרוי גאָלדפאָדען האָבן זיך געטיילט מיט דער אַרבעט: איך בין געווען פאַרוואַלטער און זי קאָטירער. מיר האָבן באַלד אָנגעהויבן שפּילן. אזוי ווי די געשעפטן זענען געווען זייער גוטע, האָבן מיר גאָר שנעל אַראָפּגעבראַכט די אַנדערע האַלבע טרופּע, און צוריקגעצאָלט דאָסן די 1000 רובל.

אזוי האָבן מיר אייניקע חושים געשפּילט אין „פּאַמול ווערדי“, וואָס איז, ווי כ'האַב שוין דערמאָנט, אַ גרויסער גאָרטן. די טרופּע האָט מיר געוואָלט באַווייזן ווי געשעצט כ'בין ביי זיי, האָבן זיי מיר איינמאָל געשטעלט אַ בענעפיט, דאָס הייסט, זיי האָבן איינפאָך דעם אָונט געשפּילט אוימויסט. איך בין מיט קיין בילעטן נישט אַרומגעגאנגען פאַרקויפֿן, און דערביי איז געווען אַזאָ דערפּאָלג, אז דער אָונט האָט געבראַכט די גרעסטע אייננצמע פאַר דער גאַנצער צייט, און עס איז נישט געווען צו באַקומען קיין לעק פון אַ בילעט.

מיין בענעפיט האָט געהאַט אַ גרויסן דערפּאָלג, ווייל אויף די אַפּישן איז געשטאַנען מיין נאָמען מיט גרויסע בוכשטאַבן, און אין יאָסי איז דאָס געווען אַ גרויסע סענסאַציע, סיי ביי די פּרומע און סיי ביי די אויפגעקלערטע יידן. מ'האַט מיך דאָרט לייב געהאַט און רעספעקטירט.

אייניקע חדשים איז גאָלדפּאָדען געזעסן אין פּעטערבורג. מיר האָבן אים די גאַנצע צייט געשיקט געלט. און ענדלעך איז אָנגעקומען פון גאָלדפּאָדען אַ טעלעגראַמע, אַז ער האָט באַ-קומען אויפֿן גאַנצן תּחום פון רוסלאַנד אַ דערלויבעניש, און פּאָרט קיין אדעס, ווהין די גאַנצע טרופּע זאָל באַלד קומען. עס איז שוין אַריבער אַ לאַנגע צייט פון דאָמאָרט, און פיל זאָכן האָבן איך פאַרגעסן. זיי פעלן מיר איצט שטאַרק. אלזאָ, דארף מען פאַרן קיין אדעס, אָבער ווידער די אל-טע קרענק, נישטא אויף הוצאות. מאַדאַם גאָלדפּאָדען פלעגט פשוט שליינגען געלט, גאָלדפּאָדען האָט מען געשיקט, די אַק-

ליברעסקא (6)

טייטן האָבן געלעבט אַ גוטן טאָג — טאָ פון וואָנען זאָל זיין?
 נישטאָ קיין אַנדער צעה, ווי ווידער צו באַרגן ביי לייב=
 לייג עט ראָס. אָבער זיי זענען גראַד געווען אין אדעס, איז
 געבליבן, אז איך זאָל אַליין פארן קיין אדעס, דאָרט באַרגן
 געלט, און דאָן אַרויסנעמען די טרופע.

די גאַנצע צייט, וואָס מיר האָבן געשפילט אין יאָס, האָבן
 די אַקטיאָרן נאר געהאַט צו טון מיט פּראָצענטניקעס, מ'פּלעגט
 זיך תמיד ביי זיי לייען געלט. בלויז איין אַקטיאָר, דער טוי=
 בער משה טייך, האָט געקליבן געלט, ווייטער אלע אַנדערע,
 וויפּל טויזנטער מען האָט געמאַכט, איז צומאַרגנס נישט געווען
 קיין פּרוטה, און אַט האָבן צוויי פון די פּראָצענטניקעס: ליי=
 זער לודנער און יוסף יהודה נאדלער, וואָס זענען געווען שות=
 פים, פאַרלאָנגט, אַז מיר זאָלן אין דער קאַסע אַריינזעצן זייערן
 אַ קאַסירער, וואָס זאָל האָבן די קאַסע אין דער האַנט, און אזוי
 נאָך זיך אָפּנעמען דאָס געבאָרגטע געלט.

פאַרשטייט זיך, אַז מיר האָבן מסכים געווען, אין יוסף
 יהודה נאדלער האָט צו דעם צוועק געגעבן זיינעם אַ שוועס=
 טערס וון יאַסעלע. דאָס איז דער איצטיקער יאָזעף ענדלשטיין,
 דער דירעקטאָר פון קעסלערס סעקאנד-עוועניו-טעאַטער אין ניו=
 יאָרק. ער האָט באַקומען 2 פּראָנט אַ נאַכט פארן זיין קאַסירער.
 אַט די צוויי פּראָצענטניקעס האָבן מיר פאַרגעלייגט, אַז
 זיי זאָלן אונדו באַרגן אויף הוצאות קיין אַדעס און זיי האָבן
 מסכים געווען. זיי האָבן אונדו געבאָרגט אייניקע טויזנט פּראָנט
 אויף זייער גרויסע פּראָצענט, מיטן באַדינג, אַז מיר זאָלן אויף
 זייערע הוצאות מיטנעמען איינעם פון זיי, לייזער לודנער, וואָס
 זאָל זיין אין אדעס קאַסירער, און נאָך אַ וואָך, העכסטנס צוויי,
 זאָל ער צוריק באַקומען דאָס געבאָרגטע געלט, און פאַר דער
 דאָזיקער קורצער צייט האָבן זיי געדארפֿט באַקומען פּראָצענט
 ווי פאַר אַ יאָר.

עס איז געווען אַ שווערער קרבן. אָבער מיר האָבן גע=
 וויסט, וואָס אדעס איז פאַר אונדו, אז עס ליינט אונדו אַליץ
 און מיר האָבן געשלאָסן דאָס געשעפט.

ווען מיין פאמיליע האָט געהערט, אַז איך לָאָז זיך ווידער מיט דער טרופע קיין אדעס. האָט מען מיך אָנגעהויבן ממש צו שרײַטן, וואָס איך שלעפּ זיך אַרום מיט יידישע שיקסעס און יידישע שקצים. אָבער מיר האָבן די אַלע קללות וחרמות נישט געאַרט, אַבי דאָס ווייב מיינס האָט געהאַלטן מיט מיר. זי האָט אָפּט געליטן צרות און אויך הונגער, אָבער זי איז געווען אויף מיין זייט.

אין אָדעס האָבן מיר שוין געטראפן גאָלדפארענען און נעבן אים האָט זיך געדרייט ישראל ראָזנבערג. ער האָט אין דער טרופע געשפילט קליינע ראָלן, אָבער דערפאר האָט ער געשפילט אַ ברעסערע ראָל ביי דער פּאַליציי...

דער פּראָצענטניק לודנער איז געווען אַ „געפערלעך“ די-קער מענטש. צווישן 500 מענטשן קאָן מען אַזעלכע נישט טרעפן. ווען מיר פלעגן ביידע פאָרן אין אַ דראָשקע, בין איך געלעגן אויף אים, וואָרום ער פלעגט אַריבערבייגן די גאַנצע דראָשקע צו זיך. געוויינלעך פלעגט ער פאר דער פּאַרשטע-לונג זיצן אין דער קאַסטע, און דערנאָך פלעגט ער אַריינגיין אין טעאַטער.

איינמאָל האָבן מיר געהאַט פון אים גרויס עגמת-נפש. צוליב זיין דיקקייט האָט מען אים נישט געקאָגט געבן קיין שטול, נאָר געמוזט געבן אַליין אַ לאָזשע, וווּ ער האָט געהאַט באַקוועם צו זיצן. עס איז נאָך דער פּאַרשטעלונג, דער גאַנצער עולם איז שוין דאָ אין האָטעל, נאָר לודנער איז נישטאָ. אַזוי ווי קיין פּאַס האָט ער נישט געהאַט, נאָר אַ צעטל גילטיק בלויז אַריבערצופאָרן אויף צוויי טעג, האָבן מיר זיך זייער געשראָקן וועגן אים. אַ גאַנצע נאַכט האָבן מיר אים אַרומגעזוכט און אומזיסט. ערשט צומאָרנס, ווען דער וועכטער האָט גענומען אויסרייניקן דאָס טעאַטער, האָט ער אים געפונען שלאָפן אין דער לאָזשע. ער האָט זיך געפילט דאָרט אַזוי באַקוועם, אַז ער האָט זיך געהאַט אויסגעטון די שיד, האָט מען אים טאַקע די שיד און דעם גאָלדענעם זייגער צוגעגבעט בעת ער איז געשלאָפן, און גאָלדפארענען האָט זיי אים געמוזט צוריק קויפן.

ווען ער פלעגט גיין אין גאס, האָט ער אַרויסגערוּפֿן
אַזאַ געקוק, אַז פֿיל פֿאַרבייגענדיקע רוּסן פֿלעגן אים בפֿיוּן
געבן אַ שטופּ אין זיין גראָבן בויך.

דערווייַל זענען אַריבער די 2 וואָכן, און לודנער האָט
נישט צוריקבאַקומען זיין גאַנץ געלד. אין קאַסע איז גענוג
אַריינגעקומען. גאַלדפֿאַדענס „פֿריינטלעך“ האָבן אָפֿער גענוג
געמאַלקן, און עס האָט שטענדיק געפֿעלט איין טאַג צו דער
וואָך...

לודנער האָט אָנגעהויבן שרייען וואָס וועט זיין דער סוף.
ער קאָן דאָ מער נישט זיצן, ער וויל צוריק זיין געלט און
וויל אַהיימפֿאַרן. דאָ איז ראָזנבערג געקומען מיט אַ פֿראַיעקט.
מילאַ, צוריקגעבן אים זיין געלט איז נישטאַ, אָבער מאַכן, אַז
ער זאָל אַהיימפֿאַרן, דאָס קען מען יאָ. אַזוי ווי לודנער
האָט נישט געהאַט קיין רעכט צו וווינען אין אַדעס, האָט ראָזנ-
בערג אים געוואָלט משלַח זיין דורך פֿאַליצי און דאַמאַלס
וועט לודנער מיינען רייך, אַז ער ווערט פֿריי, און מ'לאָזט אים
אַהיימפֿאַרן. איי דאָס געלט, וואָס מען איז אים שולדיק? —
דאָס וועט מען אים אַהיימשיקן ווען ס'וועט זיין.

איך האָב זיך דערפֿון דערוויסט, און עס האָט אַלץ אין
מיר אויפגעקאָכט. איך ברענג אַ מענטש, וועט אים ראָזנבערג
אַרויסשיקן דורך פֿאַליצי. איך האָב באַשלאָסן וועגן דעם זיך
תיכף דורכשמועסן מיט גאַלדפֿאַדענען, אָבער ביי דער טיר
שטייט דער שוויצער און לאָזט נישט אַריין.

— מ'קאָן נישט — זאָגט ער.

— אַ יעדער קאָן נישט — ענטפֿער איך אים מיט

רוגוז — אָבער איך קאָן יאָ.

און איך האָב אַוועקגעשטופֿט דעם שוויצער, בין אַריין
און פֿאַרשלאָסן הינטער זיך די טיר.

גאַלדפֿאַדען האָט דערקענט, אַז עס גייט עפֿעס, פֿרעגט

ער מיך:

— איר זענט אין כּעס, ליברעסקאַ?

— יאָ, איך בין שטאַרק אין כּעס — ענטפֿער איך מיט

היץ — איך האָב געבראַכט אַ מענטש, אַז מען זאָל אים מסרן?
ער איז דאָך אַ דיקער מענטש און איר ווילט, אַז ער זאָל
שטאַרבן פון שרעק.

צעלאַכט זיך גאַלדפאַדען:

— וואָס, איר ווייטט שוין?

— יאָ, איך ווייטט שוין פון דעם, גאַלדענעם פּלאַן. שיקט
שוין נאָך ראָזנבערגן.

ראָזנבערג האָט צוגעזאגט, אַז ער וועט עס נישט טון
איך האָב אים דערביי נישט געשוויגן, ווייל כ'האַב אים פיינט
געהאַט, אָבער ער פלעגט מיך שטאַרק רעספעקטירן.

און איצט, גאַלדפאַדען — האָב איך זיך אָנגערופן —
וויל איך אזוי: די גאַנצע איינקונפט פון שבת און זונטאָג
באַשטימט איך פאַר לודנערן, און מיר וועלן זיך מיט אים אינ-
גאַנצן אָפּרעכענען; ביי אַ דאָקטאָר וועל איך נעמען אַ צעטר, ^{און}
אַז זייט ער איז געקומען קיין אָדעס איז ער קראַנק געווען,
און מיוועט אים צוריקשיקן קיין יאַס.

— גאַלדפאַדען איז מספּים:

— איך האָב דאָך אייך פאַר מיין פּאַרן געמאַכט פאַר
בעל-הבית, זענט איר נאָך בעל-הבית.

מאַנטאָג אינדערפרי האָבן מיר באַצאָלט דעם פּראָצענטניק
און מיר, גאַלדפאַדען, איך און אפילו ראָזנבערג האָבן אים נאָך
באַגלייט צו דער באַן.

אַ צווייט מאָל ווען כ'האַב ווידער געוואָלט אַריינגיין צו
גאַלדפאַדענען און דער שוויצער האָט מיך אויך נישט געלאָזט,
האַב איך אים ווידער אַוועקגעשטופט און געמאַכט גאַלדפאַדענען
אַ סקאַנדאַל.

— וואָס בין איך ביי אייך? — האָב איך געשריגן —
קיין געלט דאַרף מען שוין נישט באַרגן, שפּילן שפּיל איך דאָך
נישט, טאָ צו וואָס דאַרפט איר מיך? כ'קען מער נישט אויס-
האַלטן, כ'וויל אהיימפּאַרן! וואָס בין איך אַ יינגל מיט אַ שומר
ביי דער טיר?

גאַלדפאַדען האָט אַריינגערופן דעם שוויצער, אים גע-
-

מאכט פלומרשט א שווארצן סוף, נאָר איך האָב אפילו אין זיין אויסשגן דעם שוויצער געפילט, אז ער איז צעפרידן דערפון, וואָס מען לאָזט מיך נישט אַריין פריער ווי נאָך דער מעלדונג. אָבער גאָלדפאָדען האָט מיך באַרויקט און דערקלערט, אז ער דאַרף מיך יאָ האָבן און אַלס ראיה האָט ער מיך געהייסן באַלד פאָרן קיין יעליסאָוועטגראַד, כּוּי דאָרט איינצואַרדענען פאַרשטעלונגען פון אונזער טרופע.

9

פּרו אברהם צו נפתלי גאָלדפאָדען

אָבערלענדער פאָרט אַלס דאָלמעטשער — דער מחבר וואָס קומט צו מיר אַלס פאַרלעגער — דאָס מאָדנע באַגעגעניש אין דער „פל נדרי“=נאָכט — יעליסאָוועטגראַדער דירעקטאָר וויל נישט פאַרדינגען אויף יידיש טעאַטער — גאָלדפאָדען שפּילט אין ניקאָלאָיעוו — איך און ראָזע פּרידמאַן טרעטן אַרויס — איך גיי איבער צו נפתלין — די „גע=שעפטן“ אין קעשענעוו — מיין קינד איז קראַנק — אַדיע!

מילא, פאַרפאַלן, אז מ'הייסט פאָרן, מוז מען פאָרן. אָבער איך בין דאָך אַ שטומער. איך קען דאָך נישט קיין רוסיש. האָט מיר גאָלדפאָדען געגעבן דעם יונגענמאַן אָבערלענדער, אַ ברו=דער פון דער אַקטריסע סאַפּיע אָבערלענדער, די שפּעטערדיקע מאַדאַם אַדלער.

גאָלדפאָדען האָט תמיד געהאַט אַרום זיך אַ גאַנצן עט=קאַדראָן מיט מענטשעלעך, וועלכע מיר האָבן גערופן „פּריינט=לעך“, און דידאַזיקע סענטשן האָבן געצויגן פון דער קאַסע אַקוראַט אַזויפיל, ווי דו אַקטיאָרן גופא.

נאכדעם ווי אָבערלענדער איז אַוועקגענאַנגען, האָט זיך
גאַלדפּאַדען צו מיר אָנגערופן:

— איך גיב אייך מיט אָבערלענדערן, אָבער נישט מער
ווי אַלס דאָלמעטשער. ער האָט אייך קיין שום דעה נישט צו זאָגן.
איר דאַרפט זיך מיט אים צפּילו קיין שום עצה אויך נישט
האַלטן.

אַלזאָ, פּאַרן מיר, אָבער פּאַרן פּאַרן זאָגט מיר נאָך גאַלד-
פּאַדען אָן אַ פּטוק מיט אַ שטעקן:

— איך גיב אייך דאָ אַן אינסטרוקציע, וועלכע איר זאָלט
אָפהיטן. איר זייט אַ פּריגעזאָנענער, איך וויל אייך נישט פּרום
מאַכן, נאָר אויף דער צייט, וואָס איר וועט זיין אין יעליסאָ-
וועטגראַד. זאָלט איר נישט אַרויסווייזן וואָס איר זייט. עס איז
צוויי טעג פּאַר יום-כּפּור, זאָג איך אייך אָן, אַז איר זאָלט
נישט עסן עפּנטלעך אום יום-כּפּור. היט זיך, וואָרום עס וועט
ווערן אַ טומל. יידן האָבן פּיינט, אַז מען איז אַן אפיקורס
בפּרהסיא.

כ'ויל דאָ נישט באַרירן ווי אַזוי דער אָנוואַג האָט אויף
מיר געוויקט, נאָר כ'האָב באַשלאָסן צו פּאַלגן גאַלדפּאַדענען.

עס איז געווען שוין באַלד סוף 1879 ווען מיר זענען
אָנגעקומען קיין יעליסאָוועטגראַד, טאקע ווען מען האָט געשלאָגן
פּפּרות. געטריי גאַלדפּאַדענס אָנוואַג, האָב איך זיך געהייסן אָפּפירן אין
אַ יידישער אַכסנייה, נישט אין קיין האַטעל.

ווען אָבערלענדער האָט דאָס דערהערט, פּרעגט ער מיך:

— איר ווילט שפּילן דעם רבי, ליברעסקאָ?

— וואָס איז עס אייער עסק? — ענטפּער איך אים —

איר גייט זיך וווינען אין אַן אַנדערן האַטעל. פּרעגט זיך נאָך
אויפן דירצקטאָר פּון טעאַטער, און מאַרגן באַלד אינדערפרי
זאָלט איר ברענגען אַ ראַפּאָרט.

איך האָב מיר געהייסן אין דער אַכסנייה געבן אַ סאַמאָ-

וואַר. כ'האָב זיך אָנגעזשלאָקעט מיט טיי, און אַזוי ווי כ'בין
געווען זייער מיד, האָב איך זיך באַלד געלייגט שלאָפּן און
פּעסט געשלאָפּן די גאַנצע נאַכט. גאַנץ פּרי — פּ'קלאַפּט. רוף

איך: „ענטרעע“, ווי דער מנהג איז געווען אין רומעניען.
קומט אריין א יונגערמאן מיט א בערוועלע.

— זייט איר ה' ליברעסקא?

און, אז איך ענטפער אים, אז יא, נעמט ער ארויס א
ווייט-קארטע און דערלאנגט זי מיר. איך גיב א קוק, דערזע
איך, אז עס איז אויף רוסיש, זאג איך אים, אז ליידער קען
איך קיין רוסיש נישט לייענען. שטעלט ער זיך פאר מיר פאר:
— בארטשאווסקי! כ'בין א לערער פון העברעיש אין
דער יידישער שול.

זייער וויל. הייס איך שוין דערלאנגען טיי פאר צוויי פערזאָן.

— פונדוואָנען וויסט איר ווי איך הייס און וואָס האָט

איך געבראכט צו מיר?

אַבערלענדער האָט מיר נעכטן דערציילט וועגן איך —

ענטפערט דער יונגערמאן — אָבער נישט נאָר איך, נאָר א סך
חייסן שוין פון איך. דער עולם האָט זיך פשוט מחיה געווען.
אמה, אז די טרופע איז נאָך נישטאָ, אָבער דער פאַרוואַלטער
איז שוין דאָ. אָבערלענדער האָט מיר געזאָגט, אז ער איז איי-
ער דאָלמעטשער. און דאָ האָב איך זיך דערמאָנט, אז איר צו-
זאמען מיט גאָטפאָדין ווערבעל האָבן שוין אַרויסגעגעבן אייניקע
פיעסן פון גאָלדפאָדענען, און ס'איז אַמאָל געווען אַנאָטירט,
אז איר און גאָטפאָדין ווערבעל קויפן זאכן צום דרוקן, און אזוי
ווי איך האָב אָנגעשריבן א זשאַרגאַניש ווערק, בין איך געקומען
צו איך.

און דאָ דערלאנגט מיר דער יונגערמאן זיין ספר. איך

וואַרף בלוין א בליק, דערזע איך, אז די הקדמה אליין איז אויך

גענוג גרויס, זאָג איך צו דעם יונגענמאן:

— כ'זעל דאָך איצט נישט לייענען. ווען מיר וועלן דאָ

שפילן, וועל איך גיכער צייט האָבן, וועלן מיר דאָמאָלס רעדן.

און איצט האָב איך צו איך א בקשה. איר זייט א לערער,

היינט איז ערב יום-כפּוּר, זייט איר דאָך פריי, וויל איך איך

בעטן, אז איר זאָלט מיר ווייזן די שטאָט, און מיך אויך אריינ-
פירן צום דירעקטאָר פון טעאַטער.

— דער דירעקטאָר פון טעאטער — ענטפערט מיר דער
לערער — איז אַ קריסט, אַ רוסי, אַ רייכער מאַן, ער איז
זעלטן אין יעליסאוועטגראַד און, דוכט זיך, אַז טאַקע היינט
איז ער אויך נישט הי.

דערווייל איז אַריינגעקומען אַבערלענדער און געמעלדעט,
אַז דער דירעקטאָר איז אין פעטערבורג אָדער אין מאַסקווע,
און ער קומט ערשט אין עטלעכע טעג אַרום.

כ'האַב געגעבן אַבערלענדערן אַ ביסל געלט און גענומען
ביי אים דעם אַדרעס פון זיין האַטעל. אויב איך וועל אים
הייסט עס דאַרפן, וועל איך אים אָפּזוכן. דערנאָך האָב איך
זיך מיט דעם לערער אַרויסגעלאָזט אין גאַס. צוערשט האָבן
מיר געזאָלט באַקוקן די יידישע אַנשטאַלטן, אַבער איידער וואָס-
ווען, האָב איך געמוזט גיין צו אים אין שטוב, וווּ מיר האָבן
געגעסן אַ גוט מיטאַג, טאַקע מיט קרעפּלעך. דער לערער האָט
דאָן געזאָגט צו זיין ווייב, אַז צום פאַרפאַסטן וועט ער, ווי
זי ווייסט שוין, נישט קומען, און מיר לאָזן זיך אין גאַס
אַריין. איך זאָג דעם לערער, אַז צו „פּל נדרי“ וויל איך
גיין אין אַ שול הערן אַן עכטן יידישן בעל-תּפּילה, נישט קיין
קאַנטאָר מיט אַ כאָר.

דער לערער זאָגט מיר צו, נאָר אַז ס'קומט דער אָונט,
פירט ער מיך אין אַ שול מיט אַ כאָר.

מ'האַלט נאָך אין מיטן די „יעלות“, שריי איך צו אים,
אַז עס נודעט מיך, איז ער מספּים מיט מיר אַרויסצוגיין.

דרויסן רוימט ער מיר איין אַ סוד:

— איר ווילט האָבן פאַרגעניגן, נאָר טאַמער נישט, זאָלט

איר אויף מיר נישט ברוגז זיין.

און דאָס זאָגנדיק, ציטערט ער אינגאַנצן. אַ געדאַנק
פּאַלט מיר איין, אַז דער יינגערמאַן פאַרשטייט מיך נישט, און
ער וויל מיך פירן אויף יענע „מקומות“. די פּאַנטאַויע הויבט
ביי מיר אָן אַרבעטן: די פּל נדרי-נאַכט און אין דער נעץ
פון זינד...

אַבער איך טראַכט מיר, אַז עס איז פאַרט אינטערעסאַנט

צו זעען ווהיין ער וויל מיך פירן, און איך גיי מיט אים.
מיר דרייען זיך אריין אין א הינטערשטע גאס, וואָס איז
נישט ברוקירט אין אזוי קומען מיר צו א הויז. ער קלאַפט
געהיימניספול אָן אין דער טיר.

— ווער איז דאָרט? — הערט זיך א קול, און עס עפנט
זיך אַ שפּאַרע אין דער טיר, און אזוי ווי מ'דערזעט מיך אַ חוץ
דעם לערער, וויל מען צוריק פאַרקלאַפּן די טיר. אָבער דאָ
קלאַפט מיין באַגלייטער נאָך אַמאָל אָן, און זאָגט:
— איך גאַראַנטיר!

אין מיר ווערן ביידע אַריינגעלאָזט אין אַ גרויסער שטוב.
אין שויל זאָגט מען נאָך „יעלות“, און דאָ זיצן ביי אַ גרויסן
טיש יידן מיט בערד, אויף די פענסטער ליגן זעקלעך מיט
טליתים. אויפן טיש שטייט אַ גרויסער סאַמאָוואַר, און דער עולם
זיצט אָן די היטלען און מ'טרינקט. אַנדערע רויכערן נאָך צו אויך.
איך בין געבליבן שטיין ווי צומישט: אַזאָ בילר אין יע-
נער צייט ביי אַזעלכע יידן אין דער נאַכט פון פל נורי האָב
איך מיר אַפילו אין דער פּאַנטאַזיע נישט געקענט פאַרשטעלן.
איך גלויב מיר מיינע אייגענע אויגן נישט, און קוק זיך אַרום
אין אַלע זייטן. ערשט איך דערזע פאַרשידענע שטיקלעך לייזונט
און מאָסן. פאַרשטיי איך, אַז מיר געפינען זיך ביי אַ שניידער.
דער לערער שמעלט מיך פאַר פאַר די יידן און פאַר
דעם בעל-הבית. דאָס איז אַ סאָלדאַטסקער שניידער מיטן נאָמען
סמאָלענסקי. ער זיצט זיך טאַקע אין דער שפיץ פון טיש אויס-
געטון דאָס רעקל. מ'בעט מיך צו צום טיש און מ'גיסט מיר
אָן טיי, אָבער איך זאָג זיך אָפּ צו טרינקען. איז מען מיך
מכבד מיט אַ פאַפּיראַס, דערקלער איך, אַז איך רויכער נישט.
דער עולם, אַ מאָן 30-40, קוקט מיך אָן פאַרחודשט,
אָבער איך דערקלער זיי, אַז זיי קענען טון, וואָס זיי ווילן, איך
וועל זיי חלילה נישט שטערן, נאר איך וועל נישט טרינקען
און נישט רויכערן.

דערהערט ווער איך בין, הויבט דער עולם אָן צו שמועסן
וועגן טעאַטער, מ'פרעגט מיך אויס וועגן דער טרופע, און מיר

ווערן אינטימער. איינציקווייז געוויזן איך זיך צו צום דאָזיקן מערקווירדיקן בייד, און איך פֿאַרבינד אַ שמועס מיטן בעל-הבית. זע איך, אַז ער איז אַ מערקווירדיקער טיפּ, לייג איך אים פֿאַר, אַז מיר זאָלן דערציילן אונדזערע ביאָגראַפיעס, ענטפֿערט מיר דער שניידער, אַז מיין ביאָגראַפיע אינטערעסירט אים נישט, נאָר זיינע וועט ער מאַכן בקצור.

— געבוירן בין איך אין סמאָלענסק, כ'האַב נישט געקענט נישט מיין מוטער און נישט מיין פֿאָטער. ווען כ'בין אַלט גע-ווען 5 יאָר, האָט מען מיך צוגענומען צו די סאָלדאַטן, כ'האַב געפֿאַשעט חורים, אָבער מען האָט מיר כסדר געזאָגט, אַז כ'בין אַ זשיד. ווען כ'בין עלטער געוואָרן, האָב איך אָנגע-הויבן מער צו פֿאַרשטיין, וואָס דאָס באַדייט, אָבער באַלד האָט מען מיך ווידער אָפגעגעבן אַלס סאָלדאַט. ווען מען האָט מיך געוואָלט שמדן, האָב איך געזען, אַז אַנדערע ווילן נישט, האָב איך אויך נישט געוואָלט. גראַד האָבן מיר געהאַט אַ גוטן קאָ-מאַנדיר, האָט ער אַזוי געלאָזט. כ'האַב אויסגעדינט 25 יאָר. כ'האַב זיך פֿאַרליבט אין אַ מיידל, אַ טאַכטער פון אַ סאָלדאַט. אַ יידישער סאָלדאַט האָט אונדז געגעבן חופּה וקדושין, אַט דאס איז מיין מיידל, און מיין ווייב איז אין שויל. ווען כ'בין באַפֿרייט געוואָרן פון זיי סאָלדאַטן, האב איך זיך אויסגעלערנט שרייבן רוסיש און גוט נייטן. איך מעג וווינען אומעטום. מ'האַט מיך געראַטן פֿאַרן קיין יעליסאָוועטגראַד, וויל דאָ שטייען חמיד 15,000 סאָלדאַטן און עס זענען דאָ פֿאַראַן אָפיצירן און עס איז טאַקע אמת. דאָ האָט מען מיך אויסגעלערנט דאָווענען, שפּע-טער האָט מיר מיין רבי געבראַכט יידישע ביכלעך. אין אָנהייב בין איך געווען אַ בעל-הבית אין שויל, שפּעטער בין איך גע-וואָרן אָפגעקילט, דערנאָך האָט מיך מיין רבי געלערנט העברעיִש. דער בעל-הבית האָט איבערגעריסן, און מיך אַריינגעפֿירט אין אַן אַנדערער שטוב. אַרום און אַרום איז געהען אַ ביבליאָ-טעק פון יידישע, העברעיִשע און רוסישע ביכער.

— איר זעט אַט די אַלע ביכער — זאגט ער צו מיר — אַלץ געלעזן! יום-פֿפור האב איך מיר געמאַכט כאַר אַ מצוה

„כ"ל דכפין יחי ויאכל". מיין ווייב גרייט אָן פאַר 20—30 מענטשן.

און ווען מען גייט פון שול, גייט מען אויך פון מיין שול.
דידאָזיקע געשיכטע האָט איינגטלעך נישט קיין שייכות
צום יידישן טעאָטער, אָבער איך האָב זי דאָ דערציילט, פּדי צו
כאַראַקטעריזירן יענע צייט אין וועלכע אַ פאַרוואַלטער פון אַ
יידישן טעאָטער האָט געמיינט, אַז ער מוז זיך מאַכן פרום, פּדי
מ'זאָל נישט באַיקאַטירן די טרופּע, בעת אין דער ווירקלעכקייט
האַבן אפיקורסים שוין דאַמאַלס נישט געפּעלט.

אַפּגעוואַרט עטלעכע טעג, איז טאַקע דער דירעקטאָר צו-
ריקגעקומען, אָבער כאַטש גיב אים אַ קרענק, וויל ער נישט
פאַרדינגען דעם זאל אויף יידיש טעאָטער. אַלס באַזונדער האָט ער
זיב יידן, נאָר אַריינגאַזן יידיש טעאָטער וויל ער נישט, ער וויל
נישט טריף מאַכן דעם בנין.

נישטאַ, אַלזאָ, קיין אנדערע ברירה, ווי אַהיימ צושפּאַרן קיין
אַרעס, אָבער דאָ איז ווידער נישטאַ אויף דער הוצאה, מ'האַט
מיר טאַקע געזאָלט שיקן געלט, אָבער געשיקט האָט מען נישט.
לאָז איך איבער ביים בעל-הבית פון דער אכסניה מינע מלבושים
און 6 צענזורירטע פיעסן, וועלכע כ'האַב מיטגענומען מיט
זיך. דער בעל-הבית האָט זיך אַפילו שטאַרק געקווענקלט
אויב די ביכלעך האָבן עפעס אַ ווערט, אָבער נאָכדעם ווי
כ'האַב אים אויפגעוויזן, אז אָן די ביכלעך קאָנען מיר זיך נישט
ריירן, האָט ער דאָך מסכים געווען און מיר געגעבן אויף
הוצאות.

געקומען קיין אַדעס. קיינער איז נישטאַ. די גאנצע טרופּע
איז אין ניקאַלאיעוו. פאַר איך אַהין, דאָ דאַרף מען מיך טא-
קע האָבן, און נישט אזוי מיך ווי די צענזורקעס.

— ווו זענען די צענזורירטע פיעסן?

— די פיעסן זענען פאַרזעצט!

און וואָס זאָל איך אייך זאָגן: עס איז אָנגעקומען מיט
בריע ווערעם ביז מען האָט אויסגעלייזט די פיעסן און מינע
מלבושים.

אין ניקאַליעוו האָב איך דערפילט, אַז כ'בין שוין אינ-

גאנצן איבעריק, און כ'האָב זיך ווידער געווענדעט צו גאָלד-
פאָדענען, אז איך וויל אַהיימפאָרן קיין יאַס.

גאָלדפאָדען האָט נישט אָפגעלייקנט, אז ער דאַרף מיך
מער נישט האָבן, נאָר ער האָט צו מיר אַן ענין. אזוי ווי
ער האָט אַ ברודער נפתלי און ער האָט אים אַרויסגעשיקט
מיט אַ טרופע קיין קעשענעוו, און אזוי ווי ער ווייסט, אז דער
ברודער טויג נישט, ער איז אַ הוֹליאַק, זאָל איך פאָרן צו
אים אַלס פאַרוואַלטער.

איך האָב אַ טראַכט געטון, אז אַ היים קיין יאַס מוז
איך דאָך פאָרן דורך קעשענעוו, האָב איך מסכים געווען.

איך בין אַרויס פון אברהם גאָלדפאָדענס טרופע. ראָזי
פרידמאַן האָט געהאַלטן אונדזער אָפמאַך, און איז אויך אַרויס און
איך בין אַוועקגעפאָרן צו נפתלי גאָלדפאָדענס טרופע אין קעשענעוו.

די טרופע האָט דאָ געשפילט אין גראַסמאַנס טעאַטער.
דאָס איז געווען אַ שטאַנדיש טעאַטער, וואָס האָט געהערט צו
אַ יידן, וועלכער האָט אויך געהאַט אַ האַטעל, וו די אַקטיאָרן
זענען איינגעשטאַנען.

די אַקטיאָרן האָפן גאַנצע טעג געשיכורט, מ'האַט גע-
האַלטן אין איין שפילן אין קאַרטן, קיינער האָט נישט געהאַט
אין זינען דאָס שפילן און די געשעפטן זענען געווען טאַקע
אזעלכע, אז די אַקטיאָרן זענען שוין געווען פאַרשולדיקט ביי
איבערן קאַפּ, און קיינער האָט זיי שוין נישט געוואָלט געטרויען
קיין פרוטה. עס איז געווען אַ ריזנע, נישט קיין טעאַטער
און איך האָב געזעען, אז איך האָב נישט דאָ וואָס צו פאַר-
וואַלטן.

אַוועקפאָרן אַליין גלוסט מיך אָבער נישט. שרייב איך
אַוועק אַ בריוו צו מיין ווייב, אז זי זאָל מיך קומען אַהיימ-
נעמען, ווייל כ'שעם זיך אַליין אַוועקצופאָרן.

מיין ווייב איז טאַקע באַלד געקומען צו פאָרן. ווען
נפתלי גאָלדפאָדען האָט געהערט, אז איך פאָר אַהיים, האָט ער
געמאַכט אַ געוואָלד:

— וואָס הייסט, איר פּאַרט אַהיים? אברהם האָט דאָך
 אייך געשיקט אונדז אַרויסצונעמען פון דער בלאָטע.
 און דאָ איז מיין ווייב געפאלן אויף אַ גוטן פּלאַן:
 — וואָס זאָל אָבער מיין מאַן טון, אַז אונדזער קינד איז
 קראַנק און ער מוז אַהיימפּאַרן.
 און איך ווידער גיב נאָך צו, אַז אפשר וועל איך דער-
 ווייל אין יאָס שאַפן געלט, און וועל אַראָפּנעמען אַהין די
 טרופּע.

איך האָב געוויסט, אַז איך נאר אים פשוט אָפּ, וואָרום
 כ'האָב גאַרנישט געטראַכט עפעס צו טון פאַר דער טרופּע,
 אָבער איך האָב שוין געוואָלט אַרויסקומען, און איך בין טא-
 קע אַהיימגעפאַרן מיט מיין ווייב.
 געקומען אַהיים פרעגן מיך מיין ווייב מיט איר מוטער:
 — נו, וואָס וועט יעצט זיין?
 — איך וויל מער נישט קענען קיין טעאָטער — דער-
 קלער איך פייערלעך — כ'האָב זיך באַנאַרישט אַ יאָר-אַנדערט-
 האַלבן. כ'בין אָבער נאָך אַ יונגעראַמן, גענוג! אויס טעאָטער.
 פאַר מיר עקזיסטירט מער נישט קיין טעאָטער!

דאָס טעאָטער ציט...

„צו להכעיס“ גאָלדפּאַדענען — ספּיוואַקאָוסקיס פּלאַן-
 דער צענזאָר, וואָס זאָגט אונטער — אַ מאָדערנער
 האָמער — די פאַרייניקונג פון צוויי טרופּעס —
 ווי אַזוי מ'פּטרט שלעכטע אַקטיאָרן — דער סוף פון
 אַרמענישן געליבטן — איך גיי אויף אַן אויסנע-
 טראַטענעם וועג — פעטש אָנשטאַט געלט.

אין עטלעכע האָבן אַרום קומט אַ גאָסט אין שטעטל
 יעקב ספּיוואַקאָוסקי. אַ הויכער שיינער מאַן, ער האָט געהאַט

געשפילט ביי גאָלדפאָדענען און ער האָט מיך געקענט, און דע-
ריבער געקומען צו מיר אין שטוב. מיר האָבן זיך זייער דער-
פרייט, און איך פרעג אים אויב ער איז געקומען מיט אַ טרופע.
שטעלט זיך אַרויס, אַז ניין, ער איז געקומען איינער
אַליין, ער האָט געהערט, אַז איך בין צוקריגט מיט גאָלדפאָדענען.
ענטפער איך אים, אַז צוקריגט מיט גאָלדפאָדענען בין
איך נישט, נאָר איך בין סתם בייז אויף אים.

— גוט — זאָגט ספיוואַקאָוסקי — איך וויל צונויפשטעלן
אַ טרופע אויף רוסלאַנד. אייגמאַל צו האָבן פּרנסה, צווייטנס,
אַפּצוטון גאָלדפאָדענען אויף יִהּכּעיס, אַז ער זאָל נישט מיינען,
אַז ער איז איינער.

מיר איז זייער געפּעלן דער „יִהּכּעיס“, און עס האָט זיך
אין מיר צופּלאַקערט אַ חשק אים מיטצוהעלפּן.
— קיין געלט האָט איר דאָך אבער נישט? — פרעג
איך אים.

— ניין. נאָר איידער מ'וועט צונויפשטעלן אַ טרופע, וויל
איך מאַכן עטלעכע דעקלאַמאַציע-אָוונטן.

אויב עס וועט האָבן אַ מאַטעריעלן דערפּאָלג האָב איך
נישט געקאַנט וויסן, נאָר אַז אַ מאַראַזישן, יא, דאָס האָב איך
געוויסט, ווייל ספיוואַקאָוסקי איז געווען אַן אויסגעצייכנטער
פּאַרלעזער.

אין יצט איז געווען אַ גויישער גאַרטן, האָט ער געהייסן
„מאַקס-גאַרטן“ (נישט שמעון מאַרקס), בין איך אַוועק צום בעל-
הבית, און האָב רעקאָמענדירט ספיוואַקאָוסקי. ער האָט דעק-
לאַמירט אין דעם גאַרטן אייניקע אָוונטן, און האָט טאַקע פּאַר-
דיגט אייניקע הונדערט פּראַנק. איך האָב ביי אים אַלס פּאַר-
וואַלטער גאַרנישט גענומען באַצאַלט, נאָר כ'האַב עס געטון
בלויז אַלס אַמביציע, פאַרוואָס ער האָט זיך צוקריגט מיט גאָלד-
פּאָדענען.

דער פעס אויף גאָלדפאָדענען איז ביי מיר געווען זייער
גרויס צוליב זיין פּירונג, און צוליב זיין האַלטונג צו די אַק-
טיוואַרן און קילער באַציונג צו מיר.

נאך עטלעכע טעג פאלט צו מיר אריין ספיוואקאָווסקי מיט אַ פֿלאַן, אז אַזוי ווי אין באַטאַשאַני, וווּ גאַלדפּאַדען איז מיט זיין טרופּע אין אָנהייב דורכגעפּאַלן, שטייען גיצט לאַטיי-נער מיט מאַגולעסקאַן, און זיי מאַכן שלעכטע געשעפטן, וואָלטן מיר געדאַרפט דאָרט אַריינפּאַרן.

אז מיין ווייב האָט דערהערט ווי מיר פֿלאַנעווען צוזאַמען וועגן פּאַרן, רופּט זי זיך אָן צו מיר :

— דו האָסט דאָך געוואָלט אָפּלאָזן דאָס טעאַטער ? !

— כּהאַב ווידער בצומען חשק — ענטפּער איך איר —

לאַמיר נאָר פּאַרן מיט אים, און מער נישט.

און אַזוי בין איך מיט ספּיוואַקאָווסקין געפּאַרן קיין באַ-טאַשאַני. דאָרט האָבן מיר טאַקע געטראָפּן אַ טרופּע. די נעמען פון די אַקטיאָרן געדענק איך נישט, און אלע פיר ; לאַטיינער, מאַגולעסקאַ, ספּיוואַקאָווסקי און איך זענען מיר אַריינגעפּאַרן קיין אדעס. דאָרט איז גראַד קיינער נישט געווען, ווייל אברהם גאַלדפּאַדען האָט נאָך געשפּילט אין ניקאָלאַיעוו, און זיין ברו-דער נפתלי האָט זיך נישט געקענט אַרויסרירן פון קעשענעוו. דאָס „מאַרינסקי-טעאַטער“ אין אָדעס האָט געהערט צו

איינעם אַ גרעק מיטן באַרימטן נאָמען האַמער, אַ שיינער, הויכער מאַן מיט 2 גרויסע באַקן-בערד. ער פלעגט פּאַרדינגען דאָס טעאַטער פאַר פּאַרשידענע טרופּעס אין אַלערליי לשונות. זומער פלעגט ער פּאַרדינגען דאָס טעאַטער אויף אַ גאַנצער וואָך. ווינטער פלעגט ער האַלטן אַ רוסישע טרופּע, און אייניקע טעג אין וואָך פלעגט ער אָפּגעבן דאָס טעאַטער פאַר אַנדערע טרופּעס. לאַטיינער און מאַגולעסקאַ האָבן געמאַכט מיט האַ-מערן אַ קאָנטראַקט. ספּיוואַקאָווסקי איז געבליבן אין אָדעס דערווייל צו מאַכן דעקלאַמאַציע-אָונטן און איך האָב גענומען איבערשרייבן צענוורקעס. דערפּי האָב איך זיך מיישב געווען מיטן צענוואַר באַרדאך, וואָס איך זאָל יאָ שרייבן און וואס נישט. פאַר מיין אַרבעט האָט מיר האַמער געצאָלט 90 רובל אַ וואַך, און אין קאָנטראַקט איז אויסגערעדט געוואָרן, אז ער איז גילטיק נאָר אויב די פּיעסן וועלן צענוורירט ווערן.

נאָכן איבערשרייבן די צענזורקעס פון די עטלעכע פיעסן.
וועלכע די גייע טרופע האָט גערעכנט צו שפּילן, בין איך
אהיימגעפאָרן, ווייל האָמער האָט דערקלערט, אז אזוי ווי ער
איז שותפות מיט דער טרופע, דארף ער נישט קיין פארוואַל-
טערס. ער וועט אַליין פארוואַלטן.

אהיימגעקומען צו מיין ווייב, זאָג איך צו איר :
— מעגסט מאַכן פטור שפּטרגי. איך גיב זיך מער נישט
אַפּ מיט טעאָטער.

עס איז אָבער נישט אזוי געווען :
איינמאָל באַקום איך אַ בריוו פון פּאַקשאַני. עטלעכע
אַקטיאָרן און אַקטריסעס פון דאָרט, צווישן זיי איינער ראָזענ-
בלום, אַ געוועזענער בעקער, אַ שלעכטער אַקטיאָר, אַ פּיסק,
וואָס האָט זיך ליב צו קהלן, און גאָלדיצע, שרייבן מיר, אז
זיי האָבן געהערט, דאָס איך האָב זיך צוקריגט מיט גאָלדפּאַ-
דענען, האָבן זיי געטאַנצט פאַר שמחה, און אזוי ווי איך האָב
געראַטעוועט גאָלדפּאַדענען, בעטן זיי מיר, אז איך זאָל אויף
זיי רחמנות האָבן, און קומען צו זיי. זיי וועלן זיין מיינע
קנעכט.

באַקומען דעם בריוו, האָט מיר אָנגעכאַפט אַ שטאַרקער
חשק צוצופאָרן צו זיי. אָבער דאָסמאָל האָט זיך מיין ווייב
געשטעלט אַקעגן. זי האָט געטענהט, אז איך מוז שוין אַמאָל
האַלטן וואָרט און איבעררייסן מיט די אַקטיאָרן. אָבער וואָס
מער זי האָט גערעדט אַנטקעגן, אלץ מער האָט זיך דער חשק
אין מיר צופלאַקערט און איך האָב מיין ווייב איבערגערעדט,
און בין געפאָרן קיין פּאַקשאַני.

געקומען אהין — אַ שמחה, אַ גדולה. זיי וואַלטן מיר
גערן געשיקט אויף הוצאות, נאָר זיי האָבן נישט געהאַט.
איך ווייס נישט ווי אזוי עס איז געשען, נאָר ווען מ'האַט
דאָרט באַקומען פון מיר אַ בריוו, אז איך קום, איז געוואָרן
אַ טומל, אזוי, אז אלע האָבן געמיינט, אז עס קומט אַ גביר,
וואָס וועט שוין באַצאָלן אלע חובות פון דער טרופע. מ'האַט
מיר אָפּגעפירט אויף אַ דראַשקע אין „רויטן האָטעל“ פון איי-

ליבעסקאָ (7)

געם פנחס, און דאָס איז געווען אַ נייער באַווייז, אַז ס'איז געקומען אַ גביר. און דאָ איז געקומען דער אמתער קבצן.

אַפגעפרייט זיך, זאָג איך צו זיי:

— איך וויל זען אייער טרופע שפילן.

— ווי אזוי קאָן דאָס זיין, אַז מיר שפילן נאָרנישט? —

פרעגן זיי מיך.

— טאָ מאַכט עקסטרע פראָבע פון אַ שטיק, וועל איך

שוין זען.

מיר זענען אַוועק אין „ליפעסקוס טעאַטער“, וואָס האָט

געווערט צו איינעם אַ קריסט, אַן אַקטיאָר, וועלכער פלעגט

אַליין דאָרט שפילן. נאָר עטלעכע מאָל אין וואָך פלעגט ער

פאַרדינגען דאָס טעאַטער.

לויט דעם טאַראַראַם, וואָס די טרופע האָט געמאַכט מיט

מיר, האָט ליפעסקו אויך געמיינט, אַז די טרופע האָט געפאַקט

עפעס אַ העכט, אַ גביר.

אַליין שפילן האָב איך נישט געקענט, אין טאַקע אויך

קיינמאָל נישט געפראַווט, אָבער אַ מבין אויף יענעמס שפילן בין

איך שוין דורך דער צייט געוואָרן. ווי זאָגט עפעס דאָס ווערטל:

„א שיקסע ביים רב לערנט זיך אויך אויס פסקען שאלות“,

האָב איך זיך אַוועקגעוועצט אין טעאַטער און געהייסן די חברה

שפילן זייערע א פיעסע, נאָר אַן קאָסטיומען און אַן גרים.

אַפגעשפילט, זאָג איך צו דער חברה:

— קינדערלעך, איר קאָנט נישט שפילן קיין טעאַטער.

אייער שפילן קאָן נישט געפעלן, דעריבער קומט מען נישט צו

איר. איר האָט 3-4 קרעפטן, די איבעריקע זענען העלצער.

איר וואָלט בעסער געמאַכט ווען איר שפילט וואַדעוויילן.

חברה זענען געוואָרן אינגאַנצן צעמישט. נאָר דאָ רוימט

מיר איין אַן אַקטיאָר, אַז אין באַקוי איז אויך דאָס זעלבע

און ס'וואָלט דעריבער גלייך געווען צו פאַרייניקן ביידע טרופעס.

דאָס איז מיר זייער געפעלן, און איך זאָג בקול רם:

— קינדערלעך, איך פאַר קיין באַקוי. אָבער אפער ווייסט

איר ווער ס'איז דאָרט די טרופע?

— יא, מיר וועלן אייך זאגן — באקום איך אן ענטפער —
דאָרט זענען גראַדנער, האַראָוויטש, וויינטרויב.
געקומען קיין באַקוי, האָב איך דערנען, אז דאָרט איז
אויך נישט פריילעך. אָט, למשל, האָט דער אַקטיאָר ווייב
טרויב, נישט קיין פרימאָ אַקטיאָר, געדארפט געבן פּרנסה א
ווייב, אַ שוויגער, אַ שוועגערין אין 2-3 קינדער.

צווישן דער טרופע איז געוואָרן אַ מהומה. זיי האָבן נישט
געוויסט, אז כּיבין שוין מער נישט ביי גאַלדפּאָדענען, און איי-
ניקע האָבן דעריבער גענומען האָפּן, אז גאַלדפּאָדען האָט מיך
געשיקט צו זיי אַריבערנעמען זיי צו אים. אַנדערע, די שוואַ-
כּרע, וואָס האָבן מורא געהאַט, אז איר וועל אַרויסנעמען זיי
בעסערע און זיי וועלן בלייבן כּצאן בלי רועה, זענען געווען
צעטראָגן. מיט איין וואָרט, טייל האָבן געקוקט אויף מיר ווי
אויף אַ גולן, טייל ווי אויף אַ מלאַך.

איך האָב אָבער אַלעמען דערציילט דעם גאַנצן אמת,
צווייב וואָס אין פּונדלינגען איך קום. גראַדנער מיט האַראָוויטש
האָבן באַלד מסכים געווען צו דער פּאַרייניקונג.

אָבער עס שטייט פאַר אונדז די פּראָגע, וואָס וועט מען
טון מיט די אַרעמע געבעך, וואָס קאַנען נישט שפּילן, און
שפּילן יאָ. אַריינגעמען זיי אין דער פּאַרייניקטער טרופע קאָן
מען נישט און איבערלעזן אויף הפּקר קאָן מען דאָך אויך נישט.
דאָ רופט זיך אָבער אָן איינער פּון די קאַליקעס:

— וואָס ברעכט איר זיך צווי דעם קאַפּ, וואָס האָב איך,
אז כּשפּיל יאָ? אז מ'וועט מיר געבן אויף הוצאות, פאַר איך
אַהיים.

חברה הייבן זיך אָן פאַר מיר אַראָפּצורעדן. די האָר פּון
קאַפּ זענען נישט זייערע. מ'שטעלט מיר פּאַר אַ פּרוי שרהטשע
וילבערמאַן, וואָס זיצט גראַד שבעה און וואָס קאַכט פאַר זיי
עסן. זי זיצט אין די זאַקן, און דערציילט מיר פּון איר בראַך.
זי איז אומגליקלעך: עס קומט איר אויפּיל געלט ביי די
שפּילער.

איך לייג פאַר אויסצוקלייבן די בעסטע קרעפטן פּון באַ-

קוי און מיר וועלן צוזאמען אריינפארן קיין פאקשאני. איך בין זיכער, אז די געשעפטן וועלן זיך תיבה פארבעסערן, און דאן וועט מען זיך צוערשט אויסלייזן כון די דאָרטיקע חובות. דער-גאָך פון די באקויער.

ס'האָט זיך אָפגעזוכט אַ יידל, וואָס פאַרגט געלט אויף הוצאות. ער וויל זיצן ביי דער קאסע. צוזאמען וועלן זיין 7-8 מענטשן. קיין שום זייטיקע פרעסער. אַ פאַרגעניגן!

מיר האָבן צו מזל אָנגעהויבן שפילן אין פאקשאני אָבער דערווייל איז שוואך. נאָר דאָ האָט זיך אונטערגערוקט אַן אַרמענער. וואָס האָט זיך פאַרליבט אין גאָלדיצאן, און אין איר זכות האָט ער גאָך פריער געבאָרגט געלט דער טרופע. ווען מיר האָבן אָבער דערזען, אז דער אַרמענער מיינט נישט קיין געלעכטער מיט גאָלדיצאן, האָבן מיר זי אוועקגעשיקט. דער אַרמענער האָט אָנגעהויבן שרייען, ווי אז זיין געלט. ער האָט געמאכט שרעקלעכע סקאנדאלן. האָבן מיר אים דערקלערט, אז אויב דאָס געלט קומט ביי דער טרופע, וועט ער עס צוריקבאקומען. נאָר אזוי ווי קיין געלט האָבן מיר נישט. האָט ער מסכים גע-ווען צו נעמען ביי אונדז פאַר זיין חוב צוויי פאַרשטעלונגען. די אַקטיאָרן וועלן שפילן אומזיסט, און ער האָט נאָר בלויז אַרומצוגיין אין שטאָט אין פאַרקויפן די בילעטן.

אזוי ווי דער אַרמענער האָט געזען, אז דער עולם האָט שוין אָנגעהויבן צו קומען אין טעאָטער, איז ער געווען זיכער, אז ער וועט לייכט באַקומען פאַרקויפֿט זיינע בילעטן. ער האָט גענומען די בילעטן און אונדז צוריקגעגעבן די וועקסלען, וועל-כע די אַקטיאָרן האָבן אים געהאט געגעבן.

דער אַרמענער האָט זיך דאָן געלאָזט אין גאַס אַריין מיט די בילעטן. יעדערער האָט אָבער געמאכט ווזוק פון אים, און ער האָט קיין איין בילעט נישט פאַרקויפֿט, און נאָך צוגעלייגט אַביסל הוצאות, וואָס ער האָט אריינגעלייגט אין דער געשיכטע. ער איז געווען שרעקלעך אויפגערגט, אָבער אונדז האָט עס שוין נישט געאַרט, וואָרום אונדזערע וועקסלען האָבן מיר שוין געהאט אין האַנט.

די געשעפטן אין פאקשאני האָבן זיך דערווייל פאַרבע-
טערט און מיר האָבן געגעבן אונדזערע קאַליקעס אויף הוצאות
און זיי אַוועקגעשיקט. דערנאָך האָט זיך אונדזער טרופּע גע-
לאָזט קיין באַקוי.

דאָ האָט מען געמאַכט זייער גוטע געשעפטן און מ'האָט
אַפּגעצאָלט אלע חובות, דארונטער אויך דער אלמנה. אַלעמען
האָט מען באַצאָלט גאַנצע הונדערט פּראָצענט.

פרימאָדאָנע אין אונדזער טרופּע איז געווען שרהלע גאַלד-
שטיין. אָבער אין געהיים האָבן זי און איר מאַן זיך אַפּגערעדט
מיט מאַגולעסקאָן, אַז זיי זאָלן פּאַרן צו אים קיין אָדעס, גראַד-
בערס ווייב ווידער איז געווען בייו, וואָס שרהלע איז די פּרי-
מאָדאָנע, איז זי צוזאמען מיט איר מאַן אַרויס פון דער טרופּע,
און אונדזער גאַנץ שיינדל איז פאַרבליבן שרהלע גאַלדשטיין.

אַפּגעשפּילט אַ שטיקל צייט אין באַקוי, בין איך געפּאַרן
קיין יאַס. דאָרט האָב איך אַפּגעמאַכט מיט מאַקסן, אַז ער זאָל
אונדז דערלויבן אויף אונדזער חשבון צוצושטעלן אַ פּערטע
וואַנט צו די דריי ווענט פון זיין גאַרטן, פּדי מיר זאָלן דאָרט
קאָנען שפּילן. מ'האָב דאָ באַקומען געבאָרגט ביי איינעם 5000
פּראַנק און געהייסן קומען די טרופּע. אַזוי ווי גראַדנער מיטן
ווייב זענען גאָך געווען אין באַקוי, בין איך געווען זיכער, אַז
עס וועט זיך איינגעבן זיי צוריק אַריינצוקריגן אין דער טרופּע,
וועלכע האָט געווארט אין באַקוי, אַזוי, אַז די טרופּע וועט זיין
אַ גענוג שטאַרקע.

איך האָב דעפּעשירט דער טרופּע, אַז איך קומ מיט געלט
זיי נעמען קיין יאַס. אַנגעקומען קיין באַקוי האָט מען מיר תּיכּף
אויפן וואָקזאַל אַנגעזאָגט די גוטע בשורה, אַז שרהלע גאַלדשטיין
מיטן מאַן זענען פון באַקוי אַפּגעפּאַרן קיין אָדעס צו מאַגולעס-
קאָן. דאָס האָט מיך זייער פאַרדראָסן. און באַזונדערס האָב איך
אין דעם געזען אַ גרויסע סכּנה פאַרן געשעפט. האָב איך זיך
דערמאָנט אין דעם שפּיצל, וואָס חברה האָט מיר אמאָל אַפּגע-
טון, ווען איך האָב ביי זיי צוגענומען ראָזי פּירדמאן, און איך
בין אַוועק צום פּראָקוראַר און אים געמעלדעט, אַז אַזוי ווי די

צוויי אקטיארן האָבן מיך באַגובעט, בעט איך, אז מ'זל זיי
טעלעגראַפֿיש פאַרהאַלטן אויפן וועג.

דער פּראָקוראָר האָט מיר דערויף געענטפערט, אז איך
זאָל וויסן, אז איך בין פאַראַנטוואָרטלעך פאַר דער באַשולדיג־
קונג. איך בין אָבער געווען אזוי שטאַרק אויפגעבראַכט, אז
כ'האָב גאַנציש נאָכגעטראַכט, וואָס פאַר אַ שטראַף מיך קאָן
דערוואַרטן און כ'בין געבליבן ביי מיין מעלדונג. פאַרשטייט
זיך, אז ס'איז באַלד אָנגעקומען אַ דעפּעשע, אז מ'האָט די צוויי
אקטיארן מיט אַ פּיצעלע קינד פאַרהאַלטן אין טעקוטש.

דאָ האָב איך זיך דערמאַנט, אז מיט פיר וואָכן צוריק
האָב איך שרהלען געשאַנקען אַ טעאַטער-קאָסטיום, נאָך אזוי ווי
זי האָט נישט געהאַט קיין עדות, אז איך האָב עס איר גע-
שאַנקען, האָב איך מיך באַשלאָסן דערויף צו שטיצן, ד. ה. צו
טענהן, אז אָט דעם קאָסטיום האָט זי מיר צוגעגעבעט.

גראַדנער האָט מספּים געווען צוריק אַרײַנצוטערען אין
דער טרופּע, און זאָלבעדריט: גראַדנער, האָראָוויטש און איך
זענען מיר געפאָרן קיין טעקוטש פירן פאַרהאַנדלונגען מיט די
אַרעסטירטע גאַלדשטיינע. איך האָב פאַר איר געוויינט, ווי אזוי
קאָן זי מיך שטעלן אין אַזאַ לאַגע. איך האָב אומיסטן געבאַרגט
5000 פּראַנק און דערצו אין מײן שטאַט. און זי האָט זיך
ענדלעך פאַרגלייכט, אז זי פאַרט צוריק אויף אַ שטיקל צײַט
שפּילן מיט אונדז און דערנאָך וועט זי פאָרן קיין אָדעס.

אזויווי זי איז געשטאַנען אונטער אַ באַשולדיקונג, האָט
מען זי, לויטן געזעץ, געמוזט פירן קיין יאַס מיט אַ סאַלדאַט,
און איך האָב געמוזט באַצאָלן באַן-געלט אויך פאַרן סאַלדאַט.
געקומען קיין יאַס, האָב איך פאַרשטאַנען, אז זי טראַגט
אויף מיר אַ שטאַרקן כּעס, און זי וועט זיכער פּלוצלונג אַנט-
לויפן, דעריבער האָב איך מורא געהאַט זי צו לאָזן אײַנשטיין
אין דער פּרעמד, און כ'האָב זי מיטן מאַן און קינד אַרײַנגע-
נומען צו אונדז, כאַטש עס איז געווען זייער ענג אין אונדזער
ווינונג.

שרהלע האָט אײַנגעזען, אז מיר ווילן זי נישט אַרויסלאָזן.

איז זי געפאלן אויף אן אנדערן פלאץ: זי האָט אָנגעהויבן אויף
שלעכט צו שפילן, אז אָנשטאַט צו פאַסטן איר בראַוואַ, האָט
מען זי אָנגעהויבן אויסצופייפן.

מיר האָבן געזען, אַז מיר זענען אַריינגעפאלן, האָבן מיר
באין ברירה זיך געמוזט איבערבעטן מיט פרוי גראַדנער.

איינמאָל ביינאכט נאָכן שפילן, איז צווישן אונדז געווען
אַ סקאַנדאַל, וועלכן איך וועל קיינמאָל אין מיין לעבן נישט
פאַרגעסן: איך פלעג איר זאָגן „דו“. רוף איך זי אַריין אין
גאַרדעראַג-צימער, וווּ קיינער איז נישט געווען, און זאָג צו
איר:

— שרהלע, לאָמיר זיך אויסטענהן. זאָג מיר דעם אמת,
דו ווילסט פאָרן קיין אַדעס?

— יאָ — ענטפערט זי און קוקט מיר חוצפהדיק אין די
אויגן אַריין.

איך בין געוואָרן זייער אויפגערעגט און האָב כמעט
אויסגעשריגן:

— ווייסטו כאָטש, שרהלע, אַז דו קאָסט מיך 4200 פראַנק,
און אַזוי ווי באַצאלן וועסטו דאָך מיר נישט, וועל איך מיר
אַליין נעמען באַצאלט.

און דאָס זאָגנדיק האָב איך איר געגעבן צוויי פעטש. זי
האַט גאַרנישט געענטפערט. מיר זענען צוזאַמען אַהיימגעגאַנגען.
און צוזאַרגונט איז זי אָפגעפאָרן קיין אַדעס.

עס איז שוין אַ לאַנגע געשיכטע, אָבער די עוילה צו
שלאָגן און דערצו נאָך אַ פרוי, פיל איך היינט אַקוראַט ווי עס
וואָלט נאָר וואָס געשען.

דער ערשטער מאַרש קיין גאַליציע.

האַראָוויטש אַלס פאַרפאַסער — מ'פאַרט קיין גאַ-
ליציע — פּוילישע אַקטיאָרן מסרן — גראַף פּאַ-
טאַצקי דערלויבט ספעציעל צו שפּילן יידיש טע-
אַטער — אַ פּרייקאַרטע פאַר 10 גרייצער — פּיעסן
זענען פאַראַן אין אָדעס — די נייע דירעקטאָרן —
איך מיט בערגערן ווערן דירעקטאָרן.

עס איז שוין געווען נאָך פּסח און כ'האַב ווידער גענו-
מען דעם „פּאַמול ווערדי“, דעם גאַרטן, וווּ גאַלדפּאַדענס טרו-
פע האָט געשפּילט, בעת ער איז געווען אין פעטערבורג. די
טרופּע איז געווען אַ קאַאָפּעראַטיווע, נאָר איך און האָראָוויטש
זענען מיר געווען די הויפט-מאַכער. איך, ווייל כ'האַב געפירט
די אַדמיניסטראַטיווע זייט און האָראָוויטש, ווייל ער איז גע-
ווען דער „פאַרפאַסער“ פון דער טרופּע. ער איז געווען גוט
באַוואַנדערט אין תּנ"ך און לַהבדיל אין קאַצעבוים פּיעסן און
פּלעגט פון ביידע קוועלן מאַכן „אייגענע“ פּיעסן.
געלט האָט מען פּונדעסטוועגן געדאַרפט ווייטער באַרגן,
און די דאָזיקע אָפּעראַציעס האָבן מיר געמאַכט מיטן דיקן לוד-
נער אָדער מיט נאדלערן. זיי האָבן אונדז געטרויט, ווייל לוד-
נער האָט גוט געדענקט, ווי אזוי איך האב אין אָדעס אַכטונג
געגעבן, און מוזאַל אים אָפּגעבן זיין חוב.
מ'האַט געשפּילט אַ שטיק צייט, געמאַכט אַ סך געלט
און אַריין אין חובות.

גראַדנער און האָראָוויטש האָבן געשפּורט און געהוילעט
און געהוילטיעט אויף וואָס די וועלט שטייט.
אַבער שוילדיק חובות איז נישט געווען די טרופּע, נאָר
יעדער אַקטיאָר פאַר זיך, און פּדי צו באַצאָלן די חובות, האָט
זיך יעדער אַקטיאָר אָנגעהויבן מאַכן בענעפּיסן.
דער רעפּערטואַר איז אָבער געווען אַ קליינער. פּריער

פלעגט מען שפילן נאָר 2-3 מאָל אין דער וואָך, שפעטער
אָבער האָט מען אָנגעהויבן שפילן אלע טאָג און מיר האָבן
אָנגעהויבן צו באַמערקן, ווי ס'ווערט אַלץ שיטערער אין טע-
אָטער, ווייל דער עולם האָט שוין געהאַט געווען אַלע פּיעסן,
וועלכע מיר שפילן. מ'האָט דעריבער אָנגעהויבן טראַכטן וועגן
פאָרן אין אַן אנדערע שטאָט, אָבער אין די גרעסערע שטעט
האָבן מיר שוין דאָך געשפּילט, בלייבן נאָר די קליינע ערטער
און אזעלכע ערטער זענען פאַראַן גישט קיין סך, טאָ וואָס
וועט זיין דער תּכלית? פּאָלט מיר איין אַ פּלאַן, אז מיר זאָלן
פאָרן קיין גאַליציע, קיין רעמבערג.

דערהערט פון מיין פּלאַן, צולאָסט זיך דער עולם, אָבער
מישמועסט אַהער און מישמועסט אַהין און סוף פּל סוף באַ-
שליסט מען, אז איך בין גערעכט, און אזוי ווי איך שפּיל
דאָך גישט און מ'דאַרף דינגען אין רעמבערג דאָס טעאָטער
און אַרויסנעמען דערלויבענישן, בלייבט, אז איך זאָל פאָרן
קיין רעמבערג.

געקומען אַהין, שטעלט זיך אַרויס, אז דאָ מוז מען
האָבן אַ טעאָטער-אַגענט, וואָס זאָל די אַלע זאַכן מאַכן אין
אָרדענונג. איך האָב מיר אַויסגעזוכט איינעם אַ ווינקל-אדוואָ-
קאַט און ער איז אומעטום מיט מיר מיטגעגאנגען. מיר האָבן
גענומען דעם „יעזאָיטן-גאַרטן“, אָנגעוויזן די נעמען פון די
פּיעסן, וועלכע מיר וועלן שפּילן, געמאַכט אַ קאָנטראַקט און
געגעבן דעם אייגנטימער פון גאַרטן האַנט-געלט, און זיך גע-
נומען גרייטן אַראָפּצוברענגען די טרויפּע, קומט פּלוצלונג אָן
אַ מעלדונג פון דער פּאָליציי, אז צוליב פאַרשידענע סיבות
דערלויבט זי נישט אונדזערע פאַרשטעלונגען. עס איז געווען
קלאָר, אז די פּוילישע אַקטיאָרן האָבן געהאַט אַ האַנט אין
דעם שפּיל. זיי האָבן זיך פּשוט דערשראָקן פאַר קאָנקורענץ.

בעל-הבית איבער גאַליציע איז דאַמאָלס, אין 1880, גע-
ווען גראַף פּאָטאָצקי, אַ זקן פון 70 יאָר און אפּשר מער.
אַמזיעל האָט ער געהייסן „שטאַטסהאַלטער פּאָן גאַליציען“,
נאָר יידן פלעגן אים רופן „שני רמלך“, און האָבן זיך אָג-

דערצייילט וועגן אים זייער גוטע זאכן, ראט מען מיך, אז איך זאל נעמען ביי אים אן אוידיעניץ וועגן דער גזרה אויף אונדז, און אז איך וועל זיכער ביי אים פועלן אפצושאפן די גזרה. האָב איך מיר געדונגען פאר 22 גולדן אן אדוואַקאַט, וואָס האָט מיר אויפגעשריבן אַ פעמיציע, און מיך אויסגעלערנט ווי צו האַלטן זיך און וואָס צו ענטפערן אויף די פראַגן. וועלכע גראַף פּאַטאַצקי וועט מיר געוויס שטעלן. צום שטאַטס-האַלטער האָט מיין אדוואַקאַט אַוועקגעשריבן אַ ביטע וועגן דער אוידיעניץ, און איך האָב באַקומען אַן ענטפער ווען צו קומען. איך האָב מיר געבאַרגט אַ פראַק אין אַ צילינדער, וואָס מיקאַן פאַרמאַכן (טשאַפּאַ-קלאַק), און אַוועק צו דער אוידיעניץ. אויפן וועג האָב איך מיר געחורט די אַנווייונגען פון אדוואַקאַט, נאָר עס האָט זיך באַליד אַרויסגעשטעלט, אז די גאַנצע תורה איז געווען אַרויסגעוואָרפן: נישט דער גראַף האָט מיך גע-פרעגט וואָס מיר האָבן אויסגעוועכנט, און נישט איך האָב אים אַלזאָ געדאַרפט ענטפערן וואָס מען האָט מיך אויסגעלערנט. אַרײַנגעפירט האָט מיך אַ ספעציעלער באַאַמטער, און אויפן וועג האָט ער מיך געפרעגט אויב איך רעד פּויליש אָדער דײַטש. איך האָב אים אויף בײדע זאַכן געענטפערט „נײן“, און געזאָגט אז איך רעד יידיש.

האָט דער באַאַמטער זאָס געזאָגט דעם גראַף, האָט מיך דער גראַף געהייסן זיצן, און מיך געפרעגט אויף אַ זײַטש, וואָס איז פּמעט געווען יידיש:

— וואָס איסט איר פאַרלאַנגע?

האָב איך אַרויסגענומען אַ געשריבן פאַפיר, און עס אונטערטעניק דערלאַנגט. דער גראַף האָט עס שוועל דורכגע-קוקט און געזאָגט צו מיר:

— איר שרייבט, אז איר האָט שוין געמאַכט אַ קאָנטראַקט.

— יאָ — ענטפער איך, און ווייז תיכף דעם קאָנטראַקט.

— יאָ, אונד וואָ איסט די געזעלשאַפט? — פּרעגט דער

גראַף.

— אין יאָס — ענטפער איך.

— זינד זי געפאקט ?

— יאוואל, עקסצעלענץ !

בקיזור, דער גראף פאטאצקי האָט זיך מיישב געווען, אז מיט דאָרף מיר יאָ דערלויבן צו שפּילן, און ער האָט באַלד געהייסן דעם סעקרעטאַר אויסשרייבן אַ פּאַפּיר צו דער פּאַלי-ציי און, פּאַרשטייט זיך, אז כּהאַב באַקומען די דערלויבעניש צו שפּילן אין לעמבערג.

דאָרף איך איצטער, הייסט עס, פּאַרן צוריק קיין יאַס ברענגען די טרופּע, און אז מיפּאַרט אין וועג, טרעפט זיך שטענדיק אַ וויטיקע נאָך, אַ קלייניקייט, אָבער דאָך אינטער-רעסאָנט.

איידער כּהאַב זיך געלאָזט אין וועג אַריין, האָב איך אויסגערעכנט, אז איך האָב אַקוראַט אויף הוצאות-הדרך, נאָך ווען ס'איז געקומען צום קויפּן דעם באַן-בילעט האָט זיך אַרויס-געשטעלט, אז איך האָב געלט נאָך אויף אַ בילעט ביז צו דער גרענעץ, ביז סוטשאַווא. וווּ איז אַהינגעקומען דאָס איבע-ריקע געלט ? איך טראכט און טראכט און קאָן זיך נישט דער-מאָנען, ביז לטוף האָב איך זיך געכאַפט, אז כּהאַב פּאַרגעסן צו רעכענען די הוצאות, וואָס די אוידיענץ האָט מיך געקאָסט. נאָך אַ נס, וואָס דער צוג איז געגאַנגען נאָך ביז טשערנאָוויץ און דער קאַסירער האָט מיר פּאַרקויפט אַ בילעט נאָך ביז טשערנאָוויץ. וואָס טוט מען אָבער ווייטער ? בין איך דאָך אַמאָל געווען אַ פרומער, אַ מאמין, באַקום איך צוריק אמונה, אז מסתּמא וועט זיך שוין אָפּזוכן אַ ייד, וואָס וועט מיר באַרגן אויף הוצאות ווייטער.

ווען מיר זענען געקומען קיין טשערנאָוויץ איז שוין באַלד געווען טאָג, בין איך אַריין אין באַן-הויף און געזעסן אין וואַרט-זאַל פּון דער דריטער קלאַס שעפּעריק און הונגע-ריק. דאָס האַרץ חלשט מיר, כּווייל טרינקען אַ גלאָז טיי און דאָ איז נישטאָ קיין פּרוטה און צום בילעט פעלט מיר אויך נאָך צו. דערווייל האָט זיך געעפּנט די קאַסע, בין איך צוגע-גאַנגען צוערשט און נאָך מיר אַ ייד, וואָס איז געזעסן נעבן

מיר אין ווארט-זאל. אז איך האָב מיר געהייסן געבן דעם ביי-
לעט, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, אז איך דאַרף געבן נאָך 10
גרייצער און דאָס האָב איך נישט געהאַט, האָב איך מיך נישט
פאַרלוירן און האָב געבעטן דעם ייד מיר געבן דערווייל 10
גרייצער. דער ייד האָט אַזוי געטון און דערנאָך זענען מיר
צוריקגעגאַנגען צום טיש אין ווארט-זאל, ווייל ס'איז נאָך גע-
ווען אַ האַלבע שעה צייט ביז צום אַריינגיין אין וואָגאָן.

ווען דער ייד איז צוגעקומען צו מיר צום טיש, האָב
איך אים געוואָגט אָט די ווערטער, וועלכע איך געדענק זייער
גוט: „מיין ליבער ייד, אויב איר וועט הייסן געבן אַ גלאָז
טיי מיט אַ קיכל, וועל איך אייך צוואַנגן, אז די 10 גרייצער,
וואָס איר האָט דערלייגט צו מיין בילעט זענען פאַרפאַלן. איך
וועל זיי אייך קיינמאָל נישט אָפּגעבן.“

דער ייד האָט באַלד באַשטעלט טיי און אַ קיכל, פּרעג
איך אים: „נו, און איר?“ זאָגט ער: „איך עס נישט פאַרן
דאווענען.“ דערנאָך זענען מיר אַריין אין איין וואָגאָן, ווייל ער
איז געפאַרן ביז איידעקפאווער. דאָ אין וואָגאָן האָט ער מיך
געפרעגט ווי איך הייס, האָב איך אים געגעבן מיין וויזיט-
קאַרטע. האָט ער דערזען ווער איך בין, האָט ער אויסגערופּן:
אַ, דאָס זענט איר, הער ליברעסקאָ, מיר האָבן געלעזן אין
די צייטונגען פון אייך“ און ער האָט מיר געגעבן זיין וויזיט-
קאַרט, האָב איך געזען, אז ער הייסט פּהנא און ער איז אַ
דראַגיסט אין לעמבערג אויסן רינג-פּלאַץ.

ווען דער צוג האָט זיך אָפּגעשטעלט אַ האַלבע שעה ביי
דער גרענעץ, האָט מיך דער ייד פאַרבעטן, אז ווען איך וועל
קומען קיין לעמבערג, זאָל איך אים מאַכן אַ וויזיט.

געקומען קיין יאַס, האָב איך אויפגעזוכט די הערן אהרן
וועקסלער און שלום ביילעס (זיין מאמע האָט געהייסן ביילעס),
און אָפּגעמאַכט מיט זיי, אז זיי זאָלן ביידע באַרגן אויף הוצאות
פאַר דער טרויבע. זיי האָבן גענומען אַ קליינעם פּראָצענט, ווייל
זיי האָבן געפילט אַ התקרבות צום יידישן טעאַטער און ס'איז
געבליבן, אז וועקסלער פאַרט אויף אונדזערע הוצאות מיט קיין

לעמבערג, פדי אָפצונעמען פון דער קאסע-איינונאמע זיין חוב.
נאָכן שפילן עטלעכע טעג אין לעמבערג בין איך אוועק
מיט אַ באַזוך צו פּהנאַן. ערשט דער בעל-הבית באַגעגנט מיך
פריינטלעך, און זאָגט צו מיר :

— גייט אַראָן אין שטוב, מ'קען ענק שוין. עך האָב
שוין מאָן וואָב דערצייילט, וואָס פאַרע עזותניק עטס זענט.

— איך בין אייך געקומען אָפגעבן די צען גרייצער —
זאָג איך.

— ע, עטס האָט פאַרגעסן אַ בפירושן פּסוק — זאָגט
פּהנאַ — „מוצא שפתיך תשמור“, עטס האָט דאָך מיט מעך
דייטלעך אויסגערעדט, אַז די 10 גרייצער וועל עך מער נישט
צוריקזען.

נ, אָבער עפעס מוז מען דאָך פאַרט גראַטיפיצירן פּהנאַ-
פאַר זיינע 10 גרייצער, גיב איך אים אַ קאַרטע אויף 4 פּערן
זאָן פאַר זיין פאַמיליע אריינצוגיין אויף אונדזערע פאַרשטעלונגען, און
וואָס קלערט איר ? פּהנאַ האָט געמאַכט אַ גאַנץ גוט געשעפט:
עס איז נישט געווען קיין איין פאַרשטעלונג, אַז מען זאָל
נישט קומען אויף דערדאָזיקער פרייקאַרט, אפילו שבת בייטאָג
און אין אָונט. זיין פאַמיליע איז קיין עין-הרע געוואָרן אַזוי
גרויס, אַז זי האָט אַרומגענומען שוין באַלד האַלב לעמבערג...

די געשעפטן זענען געווען זייער גוטע, מ'האַט באַזאָלט
וועקסלערן און אים צוריקגעשיקט. חברה האָבן זיך ווידער גע-
נומען צו הויליען, נאָר דאס איז נישט געווען דאָס הויפט-אומ-
גליק. די צרה איז באַשטאנען אין דעם, וואָס מיר האָבן נישט
וואָס צו שפילן. האַראָוויטש „מאַכט“ פיעסן, אָבער ס'איז נישט
גאָלדפאָדענס, בלייבט, אַז איך זאָל פאַרן קיין אדעס נאָך פיעסן.

געקומען קיין אדעס, טויעף איך דאָרט בערגערן. ער איז
געווען פון די ערשטע סופלערן און ער האָט סופלירט ביי
גאָלדפאָדענען, נאָר זיי האָבן זיך צוקריגט, איז גאָלדפאָדען
מיט דער טרופע אוועקגעפאַרן און ער איז געבליבן זיך אַרומ-
דרייען אין אדעס.

— האָסט דאָך פּיעסן — זאָג איך צו אים — אמשר
וואָלסטו עפעס צונויפגעשטעלט?

— וואָס דארף איך צונויפשטעלן — ענטפערט ער מיר —
אַז כּהא פּאַרטיקע, אויפגעשריבענע, אָבער אויסער דעם גע-
דענק, ייך אייניקע פון אויסנווייניק, אין איך האָב אויך פאַר-
בינדונגען צו פּאַקומען נייע פּיעסן.

מיין אויפהאַלט אין אדעס האָט דאָס מאָל געדויערט 4
וואָכן, און ווען כּיבין צוריקגעקומען מיט בערגערן קיין יאָס,
האָב איך אויסגעפונען, אַז גראַדנער מיט האַראָוויטשן האָבן
בינתים געמאַכט אַ קאָנטראַקט מיט צוויי פּרויען-הענדלער, אַז
זיי זאָלן ווערן די דירעקטאָרן פון דער טרופּע.

זאָג איך צו בערגערן:

— דו האָסט נאָר וואָס חתונה געהאט מיט אַן אָרנטלעכע
פּרוי, ווילסטו אַריינטרעטן אין אזאַ טרופּע.

— ניין — זאָגט ער — איך פּאַר שוין צוריק, כּאַטש כּיהאַב
נישט אויף קיין הוצאות.

— דו וועסט נישט פּאַרן — כאַפּ איך זיך אַרויס — מיר
מאַכן אַן אייגענע טרופּע!

12

דירעקטאָרן!

לוקאַטשער שטעלט צוזאַמען אַ טרופּע — איך לערן
איין מיט דער פּרימאָדאָנע — די נסיעה קיין ווין —
גראַדנער און האַראָוויטש פּאַרלויפן דעם וועג —
די ערשטע ייזשע פּאַרשטעלונגען אין בערלין —
שטעקערס סטודענטן לאָזן נישט שפּילן — איך
ענדיק מיין טעאַטער-קאָריערע.

אַן אַ פּרוטה אין טאַש, אַן אַקטיאָרן האָבן מיר זיך גע-
לאָזט קיין בראַדרי. דאָ האָבן מיר אויפגעזוכט דעם שענק-זינגער

חיים שמואל לוקאטשער. ער איז געשטארבן פאר הונגער און געווען אינגאנצן פארזעצט ביי זיין האטעלשטיק. לוקאטשער האָט מיך געקענט, ווייל זיין פאָטער איז געווען אַ שמש אין אַ קליין שולכר.

— וואָס טוסטו דאָ? — פרעג איך אים.
— כ'פּאָר אַמאָל אַרום מיט אַ פּאָר חברה.
— אפשר קאָסטו מיר צוזאַמענשטעלן עטלעכע זינגערלעך?
— אודאי, און געלט וועט מען זיך אויך קאָנען שאַפן ווען מיר וועלן האָבן אַ טרופע.

אַ נייע נשמה האָט ער אין אונדז אַריינגעזעצט, ווייל ווען נישט ער, פאָרן מיר צוריק מיט גאַרנישט.

לוקאטשער האָט באַלד געבראַכט 7-8 יונגעלייט, וואָס קאָנען זינגען און אַ מיידל, אַ שניידערס אַ טאַכטער, וואָס האָט נאָך אין איר לעבן קיין טעאַטער נישט געזען. זי איז אָבער געווען יונג און שיין.

בערגער האָט פון זיין פעקל אַרויסגענומען גאָלדפּאָדענס פיעסע „די שטומע פּלע-מויד“ און איך, כאַטש כ'קאָן נישט זינאָ גען, האָב גענומען מיט דעם מיידל אַיינשטודירן צוויי לידלעך פון דער פיעסע. שפעטער האָט זיך לוקאטשער דערצו גענומען און טאַקע געמאַכט עס באַסער פון מיר.

דערנאָך האָט לוקאטשער אַיינשטודירט די לידלעך מיט די אַנדערע יונגעלייט.

אין בראַדי איז קיין פּלאַץ וווּ צו שפּילן נישט געווען. איך האָב זיך אָבער דערוואַסט, אַז צוריק מיט עטלעכע וואָכן איז געווען צו גאַסט אין בראַדי דער הייליקער ר' דודל טאַלנער, האָבן די חסידים געמאַכט פאַר אים אַ הילצערנעם שאַלאַש, וווּ ער האָל קאָנען פּראַווען טיש און זאָגן תורה. איצט שטייט דער שאַלאַש ליידיק, האָב איך אים געדונגען און „מטמא“ געווען, געמאַכט אַ בינע, בענק פון לאַנגע ברעטער אויף פּלעקער און עס איז געוואָרן אַ טעאַטער אַלאַ „שעקספיר“.

עפעס אַן אַלטער בחור האָט געגעבן דאָס געלט. ביי

דער קאסע איז ער נישט געזעסן, אָבער זיין געלט האָט ער דערנאָך צוריקבאַקומען.

קיין שטילן זענען אין טעאָטער נישט געווען, נאָר בענק, וואָס האָבן פּסדר געקרעכצט. געקומען זענען די גרעסטע גבירים פון שטעטל און מ'האָט מיך אָנגעהויבן איינצולאָדן אין די גרעס-טע שטובן. אַ קלייניקייט דירעקטאָרן, די פּירמע פון אונדזער טרופּע האָט געהייסן: „רומעניש-יידיש טעאָטער אונטער דער דירעקציאָן פון איזאַק ליברעסקאָ און לעָאָן בערגער“.

אונדזער רעפּערטואַר איז באַשטאַנען פון 6 פּיעסן. אַלע גאָלדפּאַדענס: „די שטומע פּלע-מויד“, „די רעקרויטן“, „די באַבע מיטן אייניקל“, „שמענדריק“, „די קאַפּריזנע פּלע-מויד“ און „ני בע ני מע ני קוקצירקו“, און איידער וואָס-ווען זענען מיר געווען אָפּגעשפּילט אין בראָד.

מ'מוז שוין, אַלואַ, ווידער זוכן אַ נייעם פּלעץ. וווּ צו שפּילן, און דאָ האָב איך דערקלערט, אַז איך פאַר קיין ווין. אַז כ'האָב דאָס אַרויסגעזאָגט, האָבן אלע געמיינט, אַז כ'בין משוגע געוואָרן. כ'האָב אָבער קיינמאָל נישט געהערט, נאָר כ'בין צוועק קיין לעמבערג. דאָרט האָב איך געהאַט מיינע זאַכן, האָב איך פּין דאָרט אַרויסגענומען די בעסערע זאַכן און זיי פאַר-קיפּט צוזאַמען מיט מיין זיידענעם טלית מיט דער גאָלדענער עטרה און פאַר דעם געלט בין איך געפאַרן קיין ווין.

מיין באַגאָזש איז באַשטאַנען פון אַ בלעכן קעסטעלע, אין וועלכן ס'איז געלעגן מיין אוצר: די פּיעסן.

פאַרפאַרן בין איך אין „שמעלצערס גאסטוהויז“ נעבן פּראָ-טער און אָנגעהויבן וואַרטן, אַז מ'זאָל מיר צושיקן געלט פון בראָד, פּדי איך זאָל זיך קאָנען נעמען צו דער אַרבעט. דער-וויל אָבער האָב איך באַקומען אַ בריוו פון בראָד, אַז דאָרט זענען אַזעלכע שלעכטע געשעפטן, אַז וועגן שיקן געלט קאָן גאָר קיין רייד נישט זיין. זיי האָבן אַליין נישט צו עסן. פּונ-דעסטוועגן בין איך אַרויס אין גאַס און האָב אירפּגעזוכט אַ טעאָטער-אַגענט. גראָד איז געווען אַ ליידיק טעאָטער צום פאַר-דינגען.

דער צגענט פירט מיך אריין אין דעם טעאטער. מען
 באַלייכט עס, דערשרעק איך זיך: אזא גראַנדיעז טעאטער אין
 אזא נישטיקע טרופע... אָבער דאָס פּאַלעס מיר איין אַ געדאַנק:
 וווּ שטייט עס אַרויס, אַז דוקא זיי מוזן קומען שפּילן קיין
 ווין, פּאַרוואָס טאַקע נישט אן אמתע גרויסע טרופע און איך
 באַשליס ביי זיך, אַז כאַטש האַראָוויטש און גראַדנער האָבן זיך
 באַשמוצט דורך זייערע שותפים, פּונדעסטוועגן דאַרף מען זיי
 אַרעפּברענגען אַהער.

אָבער בינו לבינו דאַרף מען דאָך עסן, האָב איך מיר
 אויסגעזוכט אייניקע פּריינט, וואָס האָבן מיר דערווייל געבאַרט
 אויף מיינע הוצאות. איך האָב אַלץ געמעלדעט בערגערן און
 געפּרעגט זיין עצה. די בראַדער אקטיאָרן האָבן אָבער בינתיים
 געמעלדעט גראַדנערן, אַז כ'בין אין ווין.

און ביז איך דערוואַרט תשובה פון בערגערן ברענגט מען
 מיר אַ ידיעה, אַז אין דער „נייער פּרייער פרעסע“ איז פּאַראַן
 אַ נאָטיץ, אַז דאָס טעאטער, וועלכעס איך האָב אָנגעקוקט איז
 פּאַרדונגען געוואָרן פּאַר האַראָוויטשן און גראַדנערן. אַלואָ, איי-
 דער איך האָב נאָך געוויזן זיך מיט זיי צונויפּצורעדן, זענען
 זיי אַליין געטאַלן אויף דעם פּלאַן, און איך האָב שוין גאָר-
 נישט וואָס אויסצוטון. איך באַרג מיר ווידער אויף הוצאות און
 פּאַר קיין בערלין. געסאָרן בין איך ווי אַ גראַף, 4 טע קלאַס
 אין געזעסן טאַקע אויף מיין בלעכן קעסטעלע, וואָרום קיין בענק
 צו זיצן זענען דאָרט נישטאָ.

עס איז געווען ענדע דעצעמבער 1880, שבת אינדערפרי,
 ווען איך בין אָנגעקומען אין בערלין. כ'האָב זיך אויפגעזעצט
 אויף אַן אויטאָבוס און מיך געהייסן אָפּשטעלן אין דער יודען-
 גאַסע. אָבער ווען דער קאָנדוקטאָר האָט מיך געהייסן אַרעפּגיין,
 האָב איך מיך ערשט דערפילט עלנט, וואָרום כ'האָב נישט גע-
 ווסט, וווּ כ'זאָל גיין.

דערווייל זע איך איינעם גיין מיט אַ טלית-זעקל אונטערן
 אַרעם. נו, דאָס איז דאָך זיכער אַ ייד, גיי איך צו אים צו און
 כ'זאָג אים, אַז כ'ווייל זיין וווּ יידן וווינען. הייסט מיך דער ייד

ליברעסקא (8)

גײן מיט אים. אויפן וועג וועג קוק איך זיך צו שטארק צום יידן,
און עס דוכט זיך מיר, אז ער קומט מיר פאָר באַקאַנט, באַ-
זונדערס זײן באַרד. קען איך זיך שוין מער נישט איינהאַלטן,
און כּפּרעג אים:

— הייסט איר נישט משה מלך?

— יאָ — ענטפּערט מיר דער ייד און קוקט זיך ערשט
שטארק צו צו מיר — זע נאָר, ס'איז דאָך איציקל — גיט ער
אַ געשריי — קום שוין מיט מיר.

אַ צופאַל! גראָד איז דער ייד אַ יאסער. ער האָט מיך
אַריינגעפירט צו איינעם זינגער, אַ שוחט, וואָס האָט געהאַט אַן
אייגענע שול. דאָרט האָב איך באַקומען אַ צימער צו ווױנען,
אַבער וווּ געמט מען אויף עסן? בין איך זיך מיישב און דער-
קלער דעם שוחט. אז איך וויל זיך ביי אים אַנדינגען נישט נאָר
אויף שלאַפּן, נאָר אויך אויף עסן...

דערווײל צעשמועסן מיר זיך און עס שטעלט זיך ארויס, אז
אין בערלין זענען פאַרען אַ סך באַקאַנטע מיינע. נאָר אַן אַד-
רעס האָב איך נאָר צו איינעם ד״ר טויבעס, אויף דער וועד
בער-שטראַסע 47. דאָס איז געווען אַ ווון פון הרב ר' אייזיק
טויבעס פון בערלאַד, דערנאָך רב אין בוקאַרעסט. איך בין טאָ-
קע אַוועק צו אים און באַקומען פון אים אייניקע מאַרק אויף היימי-
שע הוצאות.

איך הייב זיך אָן נאָכצופּרעגן וועגן אַן אָרט וווּ צו שפּילן,
ווייזט מען מיר אויף אַלעקסאַנדער-פּלאַץ. גיי איך דאָרט אַהין,
געפין איך טאַקע פֿיל לַאָקאלן, און מיט איין אייגנטימער פון
אַזאַ לַאָקאַל האָב איך געמאַכט אַ קאַנטראַקט אויף עטלעכע
וואַכן. ער האָט אַרױטגעשיקט 500-600 מאַרק, פּדי די טרופּע
זאָל האָבן אויף הוצאות קיין בערלין.

דער דירעקטאָר האָט געהאַט אַ וואַריעטע און ער האָט
אויסגעערודט, אז מיר זאָלן געבן קורצע פּיעסן אָדער איינאַק-
טער. די טרופּע האָט געהייסן „דייטש-ײדיש“ און ער האָט איר
געצאָלט טעגלעכן לֶוין.

איך האָב באַלד געלאָזט צענוורירן אונדזערע זעקס פּיעסן,

און איידער מיר האָבן זיך צרומגעקוקט, זענען אונדזערע חברה' לייט געווען אין בערלין.
 גראָד איז דאָמאָלס געווען דער אַנטיסעמיטיזם אין דייטש-לאַנד אין זיין גלאַנץ-פעריאָד. דער באַרימטער שטעקער איז גע-שטאַנען אויף דער טאָג-אַרדנונג.
 אונדזער ערשטע פּאַרשטעלונג איז געווען „די רעקרויטן“, און נאָכן ערשטן אַקט זענען געווען אַזעלכע אַפּלאָריסמענטן, אַז אױסער די אַקטיאָרן האָט מען אויך אַרױסגערופֿן די צװײ דירעקטאָרן: בערגערן און מיך.
 בינו לבינו קומט צו מיר צו א ייד און זאָגט מיר אָן די גוטע בשורה, אַז מאָרגן וועט זיין אַ סקאַנדאַל אין טעאַטער. שטעקערס חברה וועט אין אַ ייִדיש טעאַטער אַ נייעם באַװײז פֿון דער „ייִדישער הוצפֿה“, און זיי וועלן דאָס גישט דורכלאָזן גלאַטיק.

איך קוק זיך אַרום אין טעאַטער, זע איך אַ גאַנצע האַפּטע סטודענטן און װױלע יונגען. דאָס האַרץ קלאַפט מיר. װער װײסט װאָס עה וועט נאָך דאָ זײַן. דאַרף אַקוראַט פּאַסירן אן אומגליק, װאָס זאָל זײַן אַ סיבה אַרױסצורופֿן אַ סקאַנדאַל.
 אין דער פּיעסע איז פּאַרצן אַ סצענע, װען פּיר ייִדישע סאָלדאַטן דאַרפֿן שײַסן, מױזן אַקוראַט זײערע ביקסן זיך פּאַר-האַקן און זײ שײַסן נישט. נון איז געװאָרן אין טעאַטער אַ פּײ-פּערי, און איידער װאָס-װען האָבן אָנגעהויבן צו פּלײען אויף דער בינע אײער, קאַרטאָפּל און בענקלעך. דער טױמל איז װאָס אַ רגע געװאָרן אַלץ גרעסער. מ'האַט געקאָנט מײנען, אַז מ'נע-פּינט זיך אין אַ טשווגעם-הױז. דאָס האָבן אַװײ געפּילרערט שטעקערס חברה.

דער דירעקטאָר איז אַרױסגעלאָפֿן אויף דער בינע און האָט באַרפּתנו געהײסן אַראָפּלאָזן דעם פּאַרהאַנג.
 דער טױמל האָט אָבער נישט אױפּגעהערט און פּאַליצײ האָט זיך געמוזט אַרײַנמישן. די שװאַרצע סטודענטן האָבן געשריגן:

— נידער מיט דען יודען!

— פֿאַרט פֿאַן בערלין!
א טייל פּובליקום איז זיך פונאנדזערגעלאָפֿן, א טייל האָט
די פּאָליציי צעטריבן.

אזוי האָט זיך „געענדזיקט די ערשטע פֿאַרשטעלונג“
נאָך דעם „דערפֿאַלג“ האָבן מיר געהאט אַ באַראַטונג
מיטן בעלי־הבית פֿון טעאַטער וואָס צו טון, און עס איז געבליבן
אַז מ'זאָל נישט קוקן אויף דער היינטיקער געשיכטע און מאַרגן
וידער שפּילן. מ'האָט געמעלדעט דער פּאָליציי און זי האָט
צומאָרגנס צוגעשיקט באַצייטנס עטלעכע פּאָליציאַנטן, אָבער היינט
זענען די חברה געווען נאָך פֿאַרביטענער פֿון נעכטן. תּיכּף ווי
מ'האָט אויפגעהויבן דעם פֿאַרהאַנג איז געוואָרן אַזאַ טומל ווי
נעכטן. דער פּאָליציי-קאָמיסאַר האָט שוין דאָס מאָל נישט גע-
וואַרט אויף יושר און איז באַלד אַרויף אויף דער בינע און
געהייסן אויפּהערן שפּילן.
וועגן נאָך אַמאָל פֿרווון שפּילן האָט שוין נישט געקאָנט
זיין קיין רייד און מיר זענען אַלע געבליבן זיצן אויף דער
פֿלייש-באַנק.

אינדזער פֿריטאָדאַנע, וואָס איז געווען אַ שניידערין, האָט
זיך אויסגעזוכט אַ פֿריינט אַ שניידער און זי איז שוין געבליבן
אַ בערלינערין... בערגער איז מיט קונצן צוריקגעפֿאַרן קיין
אַדעס און איך קיין יאָס.

די יינגעלייט האָט געטראָפֿן אַן אויסערגעוויינלעך גליק.
אַקוראַט דאָמאָלט איז געקומען איינער פֿון אַמעריקע און דער-
ציילט, אַז דאָרט מאַכן די יידישע אַקטיאָרן געוואַלטיקע גליקן,
אין ווער פֿון די חברה שפּילער עס וויל פֿאַרן. נעמט ער מיט
קיין אַמעריקע. פֿאַרשטייט זיך, אַז אַלע יינגעלייט האָבן זיך
אַנגעכאַפט אָן דעם פֿאַרשלאָג.

דערמיט האָט זיך געענדזיקט מיין שייכות צום יידישן טעאַטער.
מיט עטלעכע יאָר שפּעטער האָט מיך אַברהם גאָלדפֿאַדען
געטראָפֿן אין פֿאַריז, זאָגט ער צו מיר:

— איצטער וואָלט איך געדאַרפט האָבן אַ ליברעסקאַ!
— פֿאַרגעסט אָן מיר — האָב איך אים געענטפֿערט.

נאַכוואָרט.

אין 1901 איז ליברעסקאָ געקומען קיין אמעריקע. דאָ האָט ער זיך אינגאנצן דערווייטערט פון יידישן טעאָטער, און בסך הכל האָט ער עס אין משך פון 25 יאָר באַזוכט 3 מאָל.

דער גאַנצער נייער דור יידישע אַקטיאָרן קען אים לחלוטין נישט און ער האָט אויך נישט קיין חשק קיינעם צו קענען. דאָגעגן איז ער געווען זייער צעפרידן, ווען איך האָב אים גע-פרוווט שטעלן אין פאַרבינדונג מיטן אַלטן יאָזעף לאַטיינער. און לאַטיינער איז געווען שטאַרק דערפרייט צו הערן, אַז ליב-רעסקאָ לעבט נאָך, און געפינט זיך אין ניו-יאָרק, אָבער צוזאַם מענגעקומען זענען זיי זיך נישט.

ליברעסקאָ לייענט זייער פיל און ער האָט אַ גרויסע הנאה צו לייטענען טאַקע וועגן יידישן טעאָטער.

פון זיינע מעמואַרן איז צו זען, אַז ער האָט נישט קיין פונות קעגן גאָלדפאָדענען, הגם ער שילדערט אים גאַנץ אַפט נישט אין קיין שיין ליכט.

ליברעסקאָ האָט אויך נישט אָפגעלייקנט, צו ער האָט זיך נישט געוואָלט באַטייליקן אין גאָלדפאָדענס לוי, ווייל ער האָט אים פיינט געהאַט.

זידאָזיקע סבה שטאַמט נישט צוליב אַמביציע, צוליב פּבור, נאָר צוליב דעם אונטערשיד פון זייערע כאַראַקטערן.

ליברעסקאָ גיט אָן אין זיינע מעמואַרן זייער פיל דאַטן, און עס איז גאַנץ מעגלעך, אַז דאָ אָדער דאָרט, האָט ער גע-האַט אַ טעות. אָבער, אַז ער באַציט זיך זייער ערנסט צו זיינע מעמואַרן, וועלכע איך האָב אויפגעשריבן, האָב איך גע-קאַנט זעען דערפון, אַז נאָכדעם ווי כ'האַב זיי אים צוגעשיקט, האָט ער געמאַכט אויף זיי זייער פיל הערות. די אַלע באַמער-קונגען און הערות האָב איך אַריינגעפירט אין טעקסט.

יעקב גארדין אלס באארבעטער פון גאלדפאדעז און האבריו.

גריבלענדיק זיך אין די ערשטע יידישע פעריאָדישע אויסגאַבע פון צמערניקע, האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף אַ זאָך וועלכע איז דעם היינטיקן דור אינגאַנצן אימבאַקאַנט: איך האָב געפונען אייניקע ארטיקלען אין אַ צייטונג פון יאָר 1892, אין וועלכע עס פירט זיך אַ גרויסע דיסקוסיע מיט יעקב גארדינען צוליב דעם, וואָס ער האָט אויפגעפירט אייניקע גאלדפאדענס פּיעסן, אָנגעבנדיק זיך אלס באארבעטער פון זיי.

יעקב גארדין איז דאַמאָלס געווען דער אויטאָר פון „יודינאָן טעאַטער קאָמפּאָזיט׳ן“, וואָס האָט געשפּילט אונטער דער רעזיש פון יעקב פ. אַדלער.

דאָס איז געווען אין דער צייט ווען יעדעס טעאַטער האָט זיך געהאַט זיין מחבר, וועלכער האָט צוגעשטעלט פּיעסן, און דאָס טעאַטער האָט געשפּילט כּמעט נאָר זיינע פּיעסן. דורכדעם איז דאָס טעאַטער געווען פּאַרהייט פאַר קאָנקורענץ, דאָס הייסט, צו אַ צווייט טעאַטער וועט נישט שפּילן די אייגענע פּיעסע.

דער מחבר האָט אַלואַ געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין טעאַטער, און זיין נאָמען איז געווען אָנגעגעבן אין דער הויך אין דעם אַנאַנס, פּונקט ווי דער דירעקטאָר אַדער רעזישער פון דער טרופּע.

האָט עס דאַמאָלס אין יאָר 1892 געטראָפּן, צו גארדין האָט אויפגעפירט גאלדפאדענס „מליץ יושר“ און „משיחס צייטן“ און אַווי ווי ער איז געווען דער מחבר פון דער טרופּע, האָט עס געהייסן, אַז ער גיט די פּיעסן, און ער האָט אויך צו זיי צוגעטון זיין האַנט. גארדין האָט דערפון נישט געמאַכט קיין

סוד און האָט בפירוש געמעלדעט, אַז גאָלדפאָדען ווערט גע-
 שפּילט אין זיין באַארבעטונג. נון האָט זיך אָפּגעזוכט גאָלדפאָ-
 דענס א חסיד און האָט אַריינגעשיקט צום רעזשיסער פון דער
 טרופע אַ בריוו, אין וועלכן ער פּראָטעסטירט קעגן גאָרדינס
 האַנדלונג. אָפּנים אָבער אַז גאָרדין האָט געהאַלטן, אַז די טענה
 אָדער די טענות פון דעם טעאָטער-ליבהאַבער זענען נישט קיין
 ריכטיקע און אָנשטאַט צו ענטפערן פּריוואַט דעם בריוו-שרייבער,
 האָט יעקב גאָרדין אַריינגעשיקט דעם בריוו אין רעדאַקציע, און
 באַלד צום בריוו צוגעשריבן אַ תשובה. אין דערדאָזיקער תשובה
 געפינען זיך בכלל אייניקע כאַראַקטעריסטישע שטעפּן, וואָס קאָ-
 נען דינען אַלס אָפּשטאַצונג פון גאָרדינען וועגן גאָלדפאָדענען.
 דער בריוו מיט דער תשובה זיינען געדרוקט אין וואָכנ-
 בלאַט „די אַרבעטער צייטונג“ (140) 40 פון 30 סעפטעמבער
 1892. אין ברענג זיי דאָ ווערטלעך, ענדערנדיק נאָר די אָרטאָ-
 גראַפיע:

שטימען אויס דעם פאָלק.

יידישע טעאָטערס און יידישע דראַמאַטורגן

דער רעזשיסער פֿון יוגיאָן-טעאָטער קאָמפּאָניע, הער אַד-
 לער, האָט דאָנערשטיק דעם 18-טן סעפטעמבער פון אַן אומ-
 באַקאַנטן דערהאַלטן אַ בריוו, וועלכן איך געפון פאַר נויטיק
 אין דער געאַכטעטער „אַרבעטער-צייטונג“ פּובליצירן 1) מיט
 מיין דערקלערונג, וועלכע וועלן פאַר אייערע לעזער פּילייכט
 נישט איבעריק זיין.

דאָס איז דער בריוו וואָרט אין וואָרט:

„פיל געערטער ה' אַדלער!

אַז איך האָב דערפאַרן פון די יידישע פייפערס 2), אז
 ה' יאָקאָב גאָרדין און ה' אַדלער האָבן זיך פאַרייניקט אום
 דעם יידישן טעאָטער צו פאַרבעסערן. האָב איך זייער גע-

1) צו פאַרענטלעכן, 2) צייטונגען.

פרייט. זען איך בין פון די צוזעער, וועלכע זענען מיט לייב
און זעל איבערגעגעבן דעם, יידישן טעאטער און ווינטשן אים
זען אין אַ בעסערער לאַגע. די 3) ערשטע שטיק איז געווען
„מליץ יושר“, און ווייל עס איז געווען אַנאַנסירט, אַז די שטיק
איז באַאַרבעטעט פון י. גאַרדין, בין איך געווען פאַרזיכערט, אַז
דאָס ווערק איז אינטערעסאַנט, און איך בין זי 4) געגאַנגען
זען... דאָך האָב איך נישט געקאָנט געפינען אין דער פיעסע
דעם שפור פון גאַרדינס פּעדער, וועלכע איז מיר גוט באַקענט...
איצט פירט איר אויף אַ נייע 5) שטיק „משיח ציטן“, ווידער
באַאַרבעט פון יעקב גאַרדין. איז זי אויך זאָ 6) באַאַרבעט ווי
„מליץ יושר“? אַלס ה' גאַרדינס אַ פאַרערער און אַ גוטער
פריינט, בעט איך אים אין מיין נאָמען און אין נאָמען פון נאָך
אייניקע רוסישע אינטעליגענטן, צו זיין פאַרזיכטיק און היטן
דעם נאָמען פון אַ וואָרן 7) לייטעראַטאָר און שרייבער. גאַלדפּאַ-
דען איז נישט גאַרדין און גאַרדין איז נישט גאַלדפּאַדען...
איך ווייס נישט ה' גאַרדינס אַדרעס, דאַרעם 8) שרייב איך
אויף אייער נאָמען.

מיט גרוס

הימעלפאַרב, המכונה שחר"...

דערויף ענטפערט באַלד גאַרדין:

„יא, מיינע הערן, איך האָב זיך פאַרייניקט מיט דעם ה'
אדלער, אום צו פאַרבעסערן די לאַגע פון דעם יידישן טעאַ-
טער“, אָבער איך בין נישט אַזא העלד ווי אַלעקסאַנדער מוקדון 9)
איך זאָל קענען מיט איין האַק פון מיין שלאָסן פּעדער איבער-
שניידן דעם קניפּל, וועלכער האָט זיך פאַרקניפּלט אין דער
ציט פון צענדליקער יאָרן... איצט ווען איך שטיי זאָ נאָנט צום
יידישן טעאַטער, שטודיר די יידישע פיעסן, מאַך זיך באַקאַנט
מיט דעם געשמאַק און פאַרשטאַנד פון די טעאַטער-באַזוכער.
איצט איבערצייג איך מיר, אַז עס פאַדערט זיך פיל קרעפטע,

3) דאָס 4) עס 5) א ני 6) אזורי 7) אמתן 8) דערפאר 9) א. זי

ענערגיע און טעקט צו פארבעסערן דאָס, וואָס איז זאָ טיף און זאָ שטאַרק
 תאָרדאַרבן... אויב עס איז אמת, זאָ איר זענט איבערגעגעבן מיט
 אייער לייב און זעלע דעם יידישן טעאָטער, גיט אונדז צייט
 עטוואָס צו טון, זייט אונדזערע מיטוירקער און העלפט אונדז
 מיט אייערע מאָראַלישע אונטערשיצונג דיזע שווערע אויפגאַבע
 צו דערפילן. נעמט אויך אין אַכט גיט נאָר דאָס וואָס מיר
 קאָנען געבן, נאָר אויך דאָס וואָס מיר מוזן געבן.

ה' גאַלדפאָדען האָט זיך פאַרדינט אַ שיינעם נאַמען אין
 דער דייטש-יידישער ליטעראַטור. דאָך באַהיט מיך גאָט רויבן
 פאַר זיך עטוואָס פון זיין רוּם און פון זיין גייסטליכע (10) רייכ-
 טום, די קליינע ווערקע, וועלכע איך גיב דעם יידישן טעאָטער,
 געהערן מיר! און נימאַלס (11) וועל איך זאָ נידריק פאַלן, (12)
 איך זאָל ביי די יידישע דראַמאַטורגן עטוואָס וועלן געניסן...
 יאָ, איך שעם מיך גיט צום ווידערהאַלן אייער איראַנישן אויס-
 דרוק, ה' שחר: גאַלדפאָדען איז נישט גאַרדין און גאַרדין איז
 נישט גאַלדפאָדען!...

אַ קינד, אַ מענטש, וואָס איז גייסטליך גיט אנטוויקלט,
 דער וואָס האָט קיין עסטעטישן געשמאַק — זיי קאָנען גיט פאַר-
 שטיין דעם אינהאַלט און די וויכטיקייט פון אַ וואַרע, איינפאַכע
 לעבנספילד... זיי פאָדערן נאָר אותות ומופתים, באַבע מעשיות,
 איבעראַשענדע סצענען, איבערפליסיקע עפעקטן, זיי מוז מען
 געבן איין אומגעוויינלעכע פאַרוויקלונג מיט געהיימיסע, מיט
 סודות, מיט קלאַפנדע צופענדע צוזאַמענשטויסונגען און איין אומ-
 נאַטירליכע, אומגלויבליכע אַנטוויקלונג... די צוועער און אויך
 פילע פון די יידישע שוישפילער פאַרשטייען נאָר די אויסערליע-
 כע דערשיינונגען פון דעם מענטשנס לעבן, די אינערליכע באַ-
 וועגונגען פון זיין זעלע, זענען זיי אומבאַקאַנט. פאַר אַזעלכע
 מבינים איז זייער לייכט צו פאַבריצירן דראַמען: קיין אינהאַלט
 פאָדערט זיך גיט, קיין פסיכאָלאָגישע ערפאַרשונג דאַרף מען
 גיט, קיין שילדערונג פון מענשענס אינערליכע אימפולסן מוז

(10) גייטיקן (11) קיינמאַל (12) (18)

מען ניט האָבן. ניט פון די האַנדלונג, ניט פון די באַוועגונגען, ניט פון דאָס פאַרגעשטעלטע לעבן קענט איר דערקענען ווער פון די העלדן איז שלעכט און ווער איז גוט, ווער האָט אַ שטארקן כאַראַקטער און ווער אַ שוואַכן — ניין! דאָס אַלץ דערציילט אייך דער אַקטיאָר מיט „קנאַקענדיקע“ מאַנאַלאָגן, דאָס אַלץ דערקלערט מען אייך נאָר מיט אויסעראַרדענטליכע אַפּעקטן (אויפּרעגונגען), געשרייען... קיין אינהאַלט האָט די דראַמאַ מע ניט. קיין אידעע האָט דער אויטאָר אייך (13) צו זאָגן, דאַריבער פירט ער אייך ארויס וויפיל פּערזאָנען ער וויל, און גיט אייך עפּעקטנע סצענען, אַז עס זאָל כאַפּן ביז 12 אַזויגער אין דער נאַכט... די העלדן האָבן קיין שייכות איינס צו די אַנדערע. געבויט איז אַלץ אָן אַ פּלאַן, צונויפגעשטעלט אַקוראַט ווי דער קאָסטיום פון אַ קלאַאון פון פאַרשידענע רויטע, בלויע, גרינע שטיקלעך; דערום איז לייכט מיט אַזאָ ווערק טאָן וואָס מען וויל, גרעסער מאַכן, קלענער מאַכן, פאַרענגערן, פאַרקורצן, איז אייך ווייניק, קומט נאָך אַ פּערזאָן, און זאָגט אייך נאָך אַ קופּלעט... איז נאָך ווייניק... גיט מען נאָך עטלעכע טאַנצן (14) און מען זינגט נאָך לידלעך... נאָך וואָס דאַרף מען די פּערזאָן נען? וואָס דערקלערן זיי? וואָס פאַרע סמיכה הפרשה קומט דאָ פאַר? נאָך וואָס פירט זיי אַרויס דער אויטאָר? וויפיל איז נאָם טירליך זייער דערשיינונג? דאָס פּרעגט קיינער ניט, און עס האָט צו קיינעם ניט... נאָר די סצענען זאָלן קלאַפּן...

פאַרשטייט זיך, (15) וויבאַלד קיין אינהאַלט איז ניטאָ, קיין פּלאַן, קיין אידעע, קיין פּסיכאָלאָגישע וואַרהייט ברויך מען ניט, איז זייער גרינג צו שרייבן דראַמען פֿון דאָס לעבן פון אַלע פאַרשידענע געוועלשאַפטן, קיסרים, גראַפן, היסטאָרישע העלדן, רוסישע סטודענטן, חסידים, ציגיינער, בויצן, (16) — אלע קאָנצען שרייען, טאַנצן און זינגען קופּלעטן... מען דאַרף נאָר, אַז דער קייזער זאָל גיין מיט אַ לאַנגען מאַנטל און זאָל רעדן אַביסל קוגל-דייטש און דער חסיד זאָל טראַגן אַ בעקעשע און זאָל

(13) ניט (14) טעניץ (15) , (16) פּויערים

קראצן די פאח... אנדערע דראמאטורגן נעמען א פארטיקע דרא-
 מע, צום ביישפיל, פון דעם לעבן פון גראפן און הערצאגן, און "זעצן"
 דאָס אריבער אין יידישן לעבן... עס איז ניט שווער, דעם גראַף
 גיט מען אַ נאָמען אָנשטאָט פּרידריך-געציל, אָנשטאָט באַקנבאָרדן.
 גיט מען אים באָרד און פּאָר, און עס איז שוין פּאַרטיק...
 זייערע אָריגינעלע פּיעסן זענען אויך נאָר אויסערליכע קאַרי-
 קאַטורישע שילדערונגען... זיי קאָנען ניט, ווייסן גיט און
 פאַרשטייען ניט דעם אינערליכן אינהאַלט פון די דערשייגונג-
 גען, וועלכע זיי ווילן אויסדריקן...

דאָרום, מיינע הערן, ווען איך האָב גענומען באַארבעטן
 גאָלדפּאַדענס ווערק, "משיחַס צייטן", האָב איך געמוזט אויס-
 שרייבן אַ גאַנץ נייע דראַמע, פון אַ ניהייב ביזן
 אויספֿאַה, פון ערשטן וואָרט ביזן לעצטן-
 נייע טיפּן, נייע כאַראַקטערע, נייע געדאַנג-
 קען, נייע ווערטער (*). שרייבט מען עוין אַ לעבנס-
 בילד, וויל מען שוין יאָ אויסדריקן אַ געדאַנק מיט די ווערטער
 "משיחַס צייטן", דאָרף מען עטוואָס קענען און עטוואָס פאַרשטיין, מען
 דאָרף קענען דאָס לעבן, וועלכעס מען וויל שילדערן, מען דאָרף
 פאַרשטיין, אַז די אידעע פון "משיחַס צייטן" קאָן ניט אויס-
 געדריקט ווערן מיט קופּלעטן, פאַלשע פאַרטייאישע מיינונגען,
 פאַטריאַטישע לידער פון "אתה בחרתנודיקע" געדאַנקען...

אין דער פּיעסע "משיחַס צייטן" געהערט דעם ה" גאָלד-
 פּאַדען נאָר דער נאָמען און אייניקע קופּלעטן. אַלץ איבריקעס
 איז פאַרפּאַסט פון

יעקב גאָרדין.

ג. ב. צוויי ווי גאָרדין איז אַ מיטאַרבעטער פון "די
 אַרבע צייטן" און דאָרום קענען מאַנכע מיינען, דאָס מיר דרוקן
 זיין בריוו, וויל מיר זיינען געוויסערמאַסן איינפאַרשטאַנד
 מיט אים, אָדער ליל-הפּחות פאַראַינטערעסירט אין דער פּראָנע

© מין קורטיוו. ז. ז. ז.

וועלכע באשעפטיקט איצט א געוויסן טייל פון טעאטער-נאז-
כער — האלטן מיר פאר נויטיק צו דערקלערן, דאס די שפאלטן
פון דער „ארבייטער צייטונג“ זיינען אפן פאר איין אָנשטענד-
קע אַנטוואָרט אויף ה״ גאַרדין׳ס בריוו, ווי אויך פיר אַ לייטע-
ר צרישע קריטיק איבער ה״ גאַרדאָנע׳ס דראַמען און איבער
זייער ווירקונג אויף די זשאַנגאַן-שפּרעכנדע יידן.
די רעדאַקציאָן.

אין יעקב גאַרדינס ענטפער איז פאַראַן אַ שטעל, וועלכע
איך האָב ספּעציעל אונטערגעשטראָכן, ווייל פון איר ווערט
קשה איין זאך.

גאַרדין דערצייילט פשוט, אַז די גאַנצע פּיעסע איז זיינע,
און אַז געבליבן פון גאַרדאָנענען איז בלויז דער נאָמען און
אייניקע קופּלעטלעך, ווייטער אַלץ איבעריקע האָט געטויגט אויף
פּפרות. פּרעגט זיך אַ פּראָגע, פאַרוואָס האָט גאַרדין זיך באַ-
גונגט מיט צוגעבן צו זיין פּיעסע זיין נאָמען בלויז אַלס
באַארבעטער און צונעמען גאַרדאָנענען פאַר אַ שותף בלויז
דערפאַר, ווייל די פּיעסע טראָגט דעם נאָמען, וואָס גאַרדאָ-
נען האָט איר געגעבן און עס זענען געבליבן אייניקע קופּ-
לעטן, וועלכע גאַרדין האָט לייכט געקאָנט אַרויסוואַרפן און אַנ-
שרייבן אייגענע.

אינטערעסאַנט זענען נאָך אין גאַרדינס ענטפער צוויי
חטאים, וועלכע ער וואַרפט פאַר די דראַמאַטורגן פון יענער צייט:
1) דאָס וואָס זייערע פּיעסן זענען נישט פּסיכאָלאָגיש
באַגרינדעט.

2) דאָס, וואָס זייערע פּיעסן זענען גריים, אריבערגעפירט
פון נישט יידישן לעבן, פאַריידישנדיק בלויז די נעמען פון
די העלדן.

גראַד דידאַזיקע צוויי חטאים האָבן פיל קריטיקער שפּע-
טער פאַרגעוואַרפן גאַרדינען בנוגע זיינע פּיעסן, אבער דאָך
האַט זיך, ביז סאַמע לעצטנס אין מאַסקווע, נישט געפונען קיי-
נער, וואָס זאָל פרווון ענדערן גאַרדינס פּיעסן און זיך צו-

שרייבן אלס באארבעטער, ווי גארדין האָט עס געטון בנוגע
גאַלדפּאַדען.

גאַרדינס בריוו האָט אַרויסגעפּראַכט פון געדולד אַ באַ-
קאַנטן זשורנאַליסט פון יענער צייט, יעקב מילך און באַלד
אין קומענדיקן (41) נומער פון דער „אַרבעטער צייטונג“, האָט
ער אָפּגעדרוקט אין דער רובריק „שטימען אויס דעם פּאַלקי“:

„אַ פּראַגע צו הערן גאַרדין!

ווערטער רעדאַקטאָר!

שטיצנדיק זיך אויף אייער אָנמערקונג צו ה' גאַרדינס
דערקלערונג, האָף איך, אז איר וועט מיר דעוילובן אַ שטיקל
פּלאַץ אין די „אַר.ב. צייט“, פאַר עטלעכע קורצע, אָבער, צו
דער זעלבער צייט, גאַנץ וויכטיקע באַמערקונגען.

איך קאָן נישט גאַלדפּאַדענס „מליץ ישר“, איך ווייס
אויך נישט אויב גאַרדין האָט אים באַארבעט. איך וויל אַזאָ
נישט זאָגן מיין מיינונג איבער די פּיעסע גופאַ, צי האָט זי
גאַרדין ווירקלעך באַארבעט צי נישט. איך וויל נאָר איצט פּרעגן
ביי ה' גאַרדין פּאַלגנדיקע פּראַגן:

1) איך קאָן גאַרנישט פאַרשטיין, צו וואָס דאַרף דאָס ה'
גאַרדין איבערהויפּט באַארבעטן גאַלדפּאַדענס דראַמען? ווען ער
געפינט אַרויס, אז גאַלדפּאַדענס פּיעסן האָבן נישט די אַלע
מעלות, וואָס אַ פּיעסע דאַרף האָבן, זאָל ער זיי פאַרוואַרפּן
און אויפּשרייבן נייע. צי קען דען נישט ה' גאַרדין אויפּשרייבן
אַ נייע פּיעסע, וועלכע זאָל זיין אַ „וואַרעס לעבענספּילד מיט
ריכטיקע טיפּן גענומען פון דער נאַטור“ און טאַקע מיט נייע
נעמען אויך? צו וואָס זיך באַנוצן מיט פּרעמדע נעמען?

2) פאַרוואָס פאַרלאַנגט עפעס ה' גאַרדין (17) מען זאָל
אים גלויבן אויפן וואָרט?

עס איז שוין אַ צייט מיט יאָרן, ווי גאַלדפּאַדענס פּיעסן
ווערן געשפּילט אויף די יידישע בינע און האָבן אימער (18)

(17) , (18) שטענדיק

צעהאט א גרויסן דערפאלג, און איך ווינטש נאך היינט, אז אלע יידישע טו-ארדער (19) שרייבער זאלן, ווען נישט קיין בעסערע, על כל פנים קיין ערגערע נישט שרייבן — און דאָ קומט פּרופּיציונג ה' גארדין און דערקלערט, אז זיי זענען נישט גענומען פון לעבן, אז עס איז נישט קיין ריכטיקע טיפן, א. ז. וו. וו. זענען די פאקטן ?

איצט לאָמיר זעען דעם בריוו, וואָס דער געוויסער הי-מעלפארב האָט געשריבן, און די דערקלערונג, וועלכע ה' גארדין האָט געפונען פאר אזוי נויטיק צו פובליצירן. הימעלפארב פרעגט מיט וועלכע רעכט שרייבט זיך ה' גארדין צו די באַארבעטונג פון דעם „מליץ יושר“, ווערענד ער האָט גארנישט באַארבעט, און אין איין וועגס פרעגט דער בריוו-שרייבער צי וועלן (20) די „משיחס צייטן“ אויך ווערן אזוי באַארבעט.

יעדער איינער קאָן דאָ אַרויסזען, אז די הויפט-פראַגע באַצייט זיך אויף דעם „מליץ יושר“, און ווען ה' גארדין האָט שוין יאָ געמוגען פאר נויטיק צו דערקלערן, האָט ער דאָך על כל פנים באַדארפט זיך באַציען אויף די הויפט-פראַגע. וואָס-זשע האָט גארדין געטון ? ער האָט אָנגעשריבן אַ גאַנצן אַרטיקל, וואָס אַ פּיעסע דאַרף זיין, ווי אַ פּיעסע, ווער אַ פּיעסע דאַרף זיין און פירט אויס, אז די משיחס צייטן, וואָס מיר וועלן קורצלעך דערלעבן (21), זענען דאָס טאַקע מיט אלע פּיטשעווקעס באַארבעט פון אים. מילא, צי דאָס אלץ איז אמת, וועלן מיר זעען, אז מיר וועלן דערלעבן משיחס צייטן, אָבער וואָס איז מיט דעם „מליץ יושר“, ה' גארדין ?

(19) „טו-ארדער“ הייסט „אויף באַשטעלונג“. ה' מילך מיינט דערמיט דעם מנהג אין טעאטער צו באַשטעלן ביי געוויסע מחברים, אז זיי זאלן שרייבן פּיעסן אויף געוויסע אָנגעוויזענע טעמעס, אָדער דאָס וואָס מען הייסט אַ מחבר מאַכן אַ פּיעסע אין פאַרלוף פון אַ טאַג-צוויי, ווייל מען דאַרף שטעלן אַ נייע פּיעסע, וואָס קום די אַלטע איז דורכגעפאלן.

(20) (וועט די פּיעסע) (21) (צו זעען שפּילן)

צײַ בלייבט עס אַ „מליץ יושר“ פאר גאַלדפאָדען אָדער נישט? אין דער האַפנונג, אַז איר וועט אין נעקסטן נומער „אַר.ב. צײַט.“ געבן אַן אַנטוואָרט אויף מײַנע פראַגן,
פאַרבלייב איך
יעקב מילרײַ.

מיט אומגעדילד דערוואַרטן מיר דעם קומענדיקן נומער פֿון דער „אַרבעטער-צײַטונג“ צו זען וואָס יעקב גאַרדין ענטפערט ה' מילך, אָבער אומזיסט, נישט אין קומענדיקן נומער, און נישט שפעטער איז פֿון גאַרדינען נישטאָ קיין ענטפער, אָבער גאַרדינס זיבן נעמט זיך אָן אַן אַנדערער, דער באַקאַנטער פאַרשטאַר-בענער זשורנאַליסט לואיס מילער דרוקט אָפּ אין נומער 43 פֿון דער „אַרבעטער צײַטונג“ אַן ענטפער צום ה' מילך, אָבער אין דעם ענטפער רעכנט זיך ה' מילער ביני לביני אָפּ מיט גאַלד-פאָדענען, וועלכן ער וואַרפט פֿאַר וואָס אין דער קאַרט.

ה' מילערס בריוו איז פֿאַלגנדיקער:

אַנטוואָרט אַן גע.נ. (22) מילרײַ.

מיט אַ וואָך צוויי צוריק האָט „די אַרבעטער-צײַטונג“ פֿאַרעפנטליכט אַ בריוו פֿון פריינט גאַרדין, וואו אַנטוואַרטנדיק אַ מאַן מיט דעם נאָמען הימעלסאַרב, ערלויבט ער זיך צו מאַכן אייניקע קריטישע באַמערקונגען וועגן דעם אַריגינעלן פֿאַר-פאסער פֿון „מליץ יושר“ און „משיח'ס צײַטן“ — הערן גאַלדפאָדען.

דיזע פֿאַמערקונגען, ווי עס שיינט, זײַנען גאַרניט געפֿעלן אונזער גענאסע מילך, ער דערקלערט, אַז ער האָט אויך אַ פֿאַר „וויכטיקע“ באַמערקונגען, און מיט דעם טאָן פֿון אַ וואַזש-נעם רב, הייבט ער אָן צו זאָגן גאַרדין (23) מוסר פֿאַר די חוצפה אויסצובעסערן גאַלדפאָדענס שטיק, איבריגנס איז פֿון מילך'ס „באַמערקונג“ ניט אינגאַנצן קלאָר צי ער בייזערט זיך אויף גאַרדינען ווייל דיזער האָט איבערגעמאַכט גאַלדפאָדענס

(22) צום חבר (23) גאַרדינען

שטיק, צי דערפאר וויל ער האָט זיי ניט איבער געמאַכט. יעדנ-
פאלס פריקאזעוועט (24) ער גאַרדינען מיט אַ שטרענגען טאָן,
צו אַנטוואָרטן אים, צי גאַלדפאָדן, צי אַן אַנדערער איז דער
פאַרפאַסער פון „מליץ יושר“. ער האָפט, אז גאַרדין, ניט
אַכטנדיק אויף דעם טאָן פון זיין פריקאז (25), ניט אַכטנדיק
אויף די וויצן פון די „באַמערקונגען“, וועט אים זאָפאַרט ענט-
פערן. איך וועל אים איבערלאָזן מיט דיזע ויסע האָפנונג, אַזוי
ווי ניט דאָס בין איך אויסן. איך וויל דאָ נאָר מאַכן אַ פאַר-
באַמערקונגען וועגן מילד'ס „באַמערקונגען“.

איך וויל דאָ ניט פאַרטיידיקן גאַרדינען. ווען עס איז
אמת, וואָס הימעלפאַרב זאָגט, אז „מליץ יושר“ ווערט געשפילט
אַזו ווי זיין טאַטע גאַלדפאָדען האָט עס געשריבן, זאָ פרייט דאָס
מיר אין די אינטערעסע פון גאַרדינען, יעדער וואָס האָט גע-
זען דיזען שטיק, און פאַרשטייט דאָפּי, וואָס אַ שטיק דאַרף
זיין, ווייטט גאַנץ גוט, אַז עס איז ניט פיל ערע צו רופן זיך
איר פאַרפאַסער און נאָך ווייניקער ערע צו שרייבן זיך איר
רעדאַקטאָר. און ווען גענאָסע מילד, אָנשטאַט דעם צו דער-
קלערן שטאַלץ, אַז ער האָט ניט געזען „מליץ יושר“, וואָלט
טאַקע אַזעלכע דאָס זען, און וואָלט זיך גוט צוגעקוקט ווי צום
ביישפּיל אַ מאַן, גאַכדעם ווי מען האָט אים דאָרטן פאַראַור-
טיילט צום טויט, הייבט אָן פון האַרץ קלעמעניש און יסורים
צו טאַנצן אַ קאָזאַצקע, און זינגען פרייליכע קופלעטן, דאָן
וואָלט ער געוויס פאַרשפאַרט זיך די מי לעכערלעך צו מאַכן,
און פאָדערן, אַז גאַרדין זאָל אים „באווייזן“ מיט „פאַקטן“, אַז
די שטיק איז ניט קיין „לעבנס-בילד“ מיט ריכטיקע טיפן גע-
נומען פון דער נאַטור. וואָס אָנבעטראַכט פאַרוואָס האָט גאַרדין
פּובליצירט, אַז ער האָט איבערגעמאַכט דיזעס שטיק, זאָ גלויב
איך, אַז ווען ניט מילד זעלבסט, זאָ אַמווייניגסטן די „אַר-
בעטער-צייט“, וואָלט געקאָנט דערפאַרן די אירזאַכע דאַפּאָן,
נעמליך, אַז עס איז ניט גאַרדינס שולד, וואָס די אַקטיאָרן

האָבן אַרויסגעוואָרפֿן אַלץ. וואָס גאָרדין האָט דאָרטן אַריינגעשטעלט, און האָבן אַלץ אַריינגעשטעלט, וואָס גאָרדין האָט אַרויסגעוואָרפֿן*.) עס איז לעבערליך צו פאַרגלייכן גאָרדין מיט גאָלדפּאַדען, ווער פֿון זיי האָט אַ ריכטיקערן באַגריף וועגן די אויפגאַבן פֿון די וואַרע קינסט. ווען גאָלדפּאַדען געהערט די ערע, דאָס ער האָט באַשאַפֿן די ייִדישע בינע, זאָ ליגט אויך אויף אים די שמאַך (26), דאָס דיזע בינע, ווי ער האָט איר באַשאַפֿן און ווי זי עקסיסטירט נאָך היינט צו טאָג, איז ניט מער ווי אַ קאַרי-קאַטורע אויף דעם, וואָס אַ בינע דאַרף זיין. גענאָסע מיט דין, ווען ניט אלס אַ מיטאַרבעטער, זאָ אַטווייניקסטן אַלס אַ שטענ-דיקער לעזער פֿון „אַרבעטער צייטונג“, האָט פֿון די אַרטיקלען אין דיזער צייטונג געדאַרפט האָבן אַ קלערערע און מער פּאַרטי-געשריטענע אידעע (27) וועגן די אויפגאַבן און פֿליכטן פֿון אַן אַנשטענדדיקער בינע.

זיין אַרגומענט, אַז גאָלדפּאַדענס פּיעסעס, „האָבן אימער געהאַט אויף דער ייִדישער בינע אַ גרויסאַרטיקן ערפּאָלג“, איז די טרויערדיקסטע פֿון אַלע זיינע „באַמערקונגען“. ווען מען דערמאָנט זיך נאָר וועלכער מין קינסט באַגייסטערט, און האָט אַן ערפּאָלג ביי אונזער ייִדישן פּובליקום. וואָס אַנבעטרעפט וועגן פּונקט, וואָס פּאַרע רעכט האָט גאָרדין איבערהויפּט צו ענדערן אַן אַנדערנס ווערק, זאָ איז דאָס פּשוט קאַמיש. ווען יעקב מיט דין האָט דאָס רעכט „פּריי איבערצוזעצן“, אַלזאָ ע= דערן סמאָלענסקי'ס ווערק „באַגראַפֿן ביים פּאַרקאָן“ (28), זע אין קיין גרונד נישט, פּאַרוואָס גאָרדין האָט קיין רעכט נישט „פּריי“ צו באַאַרבעטן גאָלדפּאַדענ'ס אַ פּיעסע, דעסטא מער (29)

(* מײן קורסיוו ז. נ.

(26 חרפה (27 באַגריף (28 אין דער ועלכער צייט האָט זיך אין דער „אַרבעטער צייטונג“ געדרוקט אין המשכים סמאָלענסקי באַקאַנטער ראַמאַן „קבו“ רח חמור“ אונטערן נאָמען „באַגראַפֿן ביים פּאַרקאָן“, פּריי באַאַרבעט פֿון יעקב מיט דין.

(29 איבערהויפּט

ליבערסקא (9)

ווען דיזע ענדערונגען ווערן נישט געדרוקט שווארץ אויף ווייס
ווי מילך'ס זאָגדערן 30) ווערן נאָר געשפּיט, דאָס הייסט
ענדיקן זיך צוזאמען מיט דער 31) פּיעסע.

איך האָב זייער אַ הויכע מיינונג וועגן לייטעראַרישן טאָ-
לאַנט פון גענאָסע מילך און עס טוט מיר דאָרום זייער לייד,
דאָס ער האָט זיך גענומען פאַר אַ געגשטאַנד, וועלכע שיינט
אים צו זיין גאַנץ פּרעמד.

New-York October 6 1892

פ. מ. י. ע. ר.

אין דאָזיקן בריוו האָב איך אונטערגעשטרעבן אַ זאָך,
וואָס וואַרפט אַ העל ליכט אויף אַ זאָך, וועלכע ווערט אונדז
דורכדעם אויפגעקלערט.

ה' הימעלפאַרב האָט אין זיין בריוו פאַרגעוואָרפן יעקב
גאָרדינען, פאַרוואָס ער האָט אָנגעגעבן זיין נאָמען אלס באַאר-
בעטער אויף דער פּיעסע „מליץ יושר“, בעת ער האָט אין טע-
אטער נישט באַמערקט ביים שפּילן קיין שום ענדערונגען אין
טעקסט, דאָס הייסט, קיין אנדערע פּראָזע, ווי ער האָט געהערט
פּריער, ווען זי איז געשפּילט געוואָרן בלויז אונטער גאָלדפּא-
דענס נאָמען.

פון דער שטעל, וועלכע איך האָב אונטערגעשטרעבן אין
ה' מילערס ענטפער, ווערט קלאַר, אז די אַקטיאָרן, וועלכע זע-
נען געוויינט געווען צו שפּילן גאָלדפּאָדענס „מליץ יושר“ מיט
דעם פּריערדיקן טעקסט, האָבן קיין שום אַכט נישט געלייגט
אויף יעקב גאָרדינס באַארבעטונג, אויף וועלכע זיי האָבן געוויס
געמאַכט פּראָבן און ביינאַכט צום שפּילן האָבן זיי ווייטער גע-
זאָגט די אַלטע, גאָלדפּאָדענס פּראָזע, מאַכנדיק פאַר איר פאַר-
אנטוואָרטלעך יעקב גאָרדינען, וואָס איז געשטאַנען אויף דעם
אַפּיש אַלס באַארבעטער פון דער פּיעסע.

ווידער איז אַוועק אַ וואָך און קיין תשובה פון יעקב

(30 נאָר. 31) (אויפּפירונג פון דער)

גארדין איז נישט געקומען, דערפאר איז אין נומער 44 פון „ארבעטער צייטונג“ אָפּגעדרוקט אַ גרויסע תשובה פון יעקב מילך:

ש ט י מ ע ן א ו י ס ד ע ם פ אָ ל ק.

גענאָסע רעדאקטאָר!

ווען איך האָב געשריבן מיין בריוו אַן הערן גארדין אין „ארב. צייט.“ נומער 41, האָב איך נאָטירלעך, געהאָפט און ער-וואָרט, אַז ה' גארדין, אלס פאַראינטערעסירטע פּערזאָן, וועט נישט אַכטנדיק אויף דעם טאָן פון מיין פּריקאָז, נישט אַכטנדיק אויף די וויצן פון מיינע „באַמערקונגען“ (ווי מילער דריקט זיך אויס) זיך געפינען פאַרפליכטעט, ווען נישט מיר, על פּל פנים דעם פּובליקום, אין וועמענס אינטערעס איך האָב איינגעלעך געשריבן, צו געבן אַ גענוגענדע אַנטוואָרט. אָבער אַז גענו מילער, וועלכער האָט קיין שום אינטערעס נישט אין די גאַנצע צע ביזנעס (32), זאָל ענטפערן, איז מיר אפילו נישט איינגעפאלן, נאָר ווי די מעשה איז, דער פּאַקט איז אַזוי, מען מוז זיך מיט אים רעכנען.

איך מוז זאָגן דעם אמת, אַז עס איז מיר זייער שווער צו ענטפערן אויף גענו. מילערס בריוו: נישט ווייל ער האָט מיר געשטעלט אַזעלכע קלאַץ-קשיות, וועלכע איך קען נישט פאַרענטפערן, ניין, נאָר גאַנץ איינפאַך, ווייל ער איז אַזוי ווייט אַראָפּגעקראָכן פון די טעמא, אַזויפיל פאַרפליאַנטערט און פאַר-דרייט מיינע פּראָגן, אַז עס איז פּמעט אוממעגלעך אין אַ אַג-שטענדיקער ווייזע (33), זי צוריק אויפצופלאַנטערן.

איך וויל דאָ נישט אומזיסט מאַריך זיין איבער די שטע-כענישן, וואָס גענו. מילער האָט געפונען פאַר גויטיק צו שיקן אויף מיין אַדרעס. דאָס בין איך אים מוחל, ווייל איך פּרע-טענדיר איבערהויפּט נישט פאַר קיין „וויסענשאַפטס מאַן“, נאָר פאַר אַן איינפאַכן אַרבעטער, פאַר אַ קינד פון פּאַלק, וועלכן

(32) עין, זאך, (33) אופן.

עס קרענקט צו זען, ווי דאָס פּאָלק ווערט אויסגעלאַכט, און דערפאַר, טאקע נאָר דערפאַר, האָב איך הערן גאָרדין פריער געפֿרעגט און מוז איצט נאָך אַמאָל ערקלערן מיינע פּראָגנאָ. פּרי צו ווייזן ווי ווייט גענו. מילער האָט ניט דערפילט זיין פּרייוויליזיק איבערגענומענע אויפגאבע.

אום וואָס האַנדל'ט זיך דאָ אייגנטליך: (מר. 34) גאָרדין האָט דאָ אויפגעטראַטן אַלט רעפּאָרטאַר פֿון די יידישע בינע און האָט דערקלערט, אַז ער נעמט אויף זיך די ווירקליך וויכ-טיקע אויפגאבע צו רייניקן די בינע פֿון אַלע פּאַסקודסטוואָ (35) און זי אויפציען צו אַ לייטעראַרישע שטופע. איך אַלזאָ, זענדיק און באַטראַכטנדיק אויף וואָס פאַראַ אופן ה' גאָרדין האָט זיך גענומען דערפילן דיזע אויטערנעמונג, האָב געפונען באַרעכטיקט צו פּרעגן:

(1) צו וואָס דאַרף ער באַצערעטן גאָלדפּאַדענס פּיעס, ווען ער זעט אַז זיי טויגן ניט? זאָל ער זיי ניט נעמען אין האַנט, זאָל ער אויפשרייבן נייע, בעסערע און טאקע מיט נייע נעמען. (2) פּאַרוואָס וויל גאָרדין מען זאָל אים גלויבן אויפן וואָרט? עס קען זיין אַז די גרויסע געבילדעטע דאַרפן ניט קיין באַוווּיזע, אַז גאָלדפּאַדענס פּיעסן טויגן ניט; אָבער מיר, פּראַסטע מענטשעלעך, מיר, אַרבעטער, קענען דאָס ניט וויסן, מיר וויסן, אַז גאָלדפּאַדענס פּיעסן האָבן אימער געהאַט אַ ער-פּאָלג, מיינען מיר, אַז זיי זענען גוט; זאָל ער אונז אויפקלערן וואָס זייער חסרון איז. און (3) פּאַרוואָס שרייבט ער זיך צו די באַצערעטונג פֿון „מליץ יושר“, ווערענד ער האָט גאָר ניט באַ-אַרבעט? אָט אויף די 3 איינפאַכע און קלאַרע פּראָגנאָ, האָט גענו. מילער ערשטנס דערקלערט, אַז פֿון זיי איז ניט קלאַר גענוג, וואָס איך וויל, און ער האָט זיי אַזוי פּאַרדרייט און פּאַרפֿאַנד-טערט, אַז מען קען שוין טאקע באַלד גאָרניט אַרויסגעפירגען. גענו. מילער שרייבט (אודאי אויף די פּראָגע, פּאַרוואָס גאָרדין האָט זיך צוגעשריבן די באַצערעטונג), „ווען עס איז

אמת, וואָס הימלפארב זאָגט, צו „מליץ יושר“ ווערט געשפילט
ווי זיין טאטע גאָלדפאָדען האָט עס געשריבן, זאָ פרייט עס
מיך אין די אינטערעסע פון גאָרדינען. אָלרייט! 36) גענו. מילער,
מיך פרייט עס אויך; אָבער איז עס אַ אנטוואָרט אויף מיין
פראַגע, פאָרוואָס וואָט זיך גאָרדין ציגעשריבן צו די באַארבע-
טונג? אדרבה, מיין קשיה איז דאָך איצט נאָך האַרבער: ווען
עס איז אַזאָ אומערע צו שרייבן זיך רעדאָקטאָר פון „מליץ
יושר“, פאָרוואָס נעמט דאָך הער גאָרדין אויף זיך אזאָ „אומערע?“
מפּו די פראַגע אויב די רעדאָקטאָר האָט געקענט דערפאָרן די
אורזאָכע, איז ניט מיין זאָך צו פאָרענטפערן די רעדאָקטאָרן.
יעדנפאלס, איך, ווי דאָס גאַנצע פּובליקום, האָב דעם פאָקט ניט
געקענט וויסן, אזוי לאַנג ווי הער גאָרדין, באַרירנדיק דעם ענין
אין זיין בריוו, האָט דיזע דערקלערונג ניט געמאַכט.

גענו. מילער, אַרויסגעפינענדיק פון מיין בריוו (נאַטירליך
פאָלש, ווייל איך האָב וועגן דעם איבערהויפט ניט גערעדט) צו
איך שטעל גאָלדפאָדענען העכער פון גאָרדינען, האָט געפונען
פאָר נויטיק צו זינגען הלל פאָר גאָרדינען און אויסצולאָזן גאָלד-
פאָדענען, און באַמערקט „ווען איך וואָלט, אָנשטאַט שטאַלץ צו
באַמערקן, אז איך האָב ניט געזעען דעם „מליץ יושר“
ליבער אַוועק אים זעען, א. אַז. וו. וואָלט איך פאָרשפאָרט די
מי זיך לעכערליך צו מאַכן א. ז. וו.“ איך וויל דאָ איצט ווייזן
ענליכע פעלערן אין גאָרדינס פיעסן, נאָר שטעלט זיך פאר גענו.
מילער, אז איך בין אַוועק אין טעאַטער און האָב זיך איבער-
צייגט, צו דער „מליץ יושר“ טויג אויף פּפרות, האָב אָבער גע-
זען אז מאַסן קוועלן דערפון און פרעג ווייטער: פאָרוואָס וויל
גאָרדין צו דיזע מאַסן זאָלן אים גלויבן אויפן וואָרט און אי-
בערצייגט זיי ניט מיט וואָס זאָס טויג ניט? און פאָרוואָס וויל-
דער שרייבט זיך גאָרדין צו די באַארבעטונג, ווערענד ער האָט
דאָס גאָר ניט באַארבעט? און צו וואָס דאַרף ער דאָס נעמען
אין האַנט אז עס טויג ניט? — און וואָס אָנבעטרעפט גענו.

(36) זייער גוט.

מילערס באַמערוקונג, װען איך האָב דאָס רעכט פריי איי-
 בער צוזעצן סמאָלענסקינס, באַגראָבן ביים פארקאָן, האָט
 גאָרין דאָס רעכט פריי צו באַאַרבעטן. מוז איך זאָגן
 דעם אמת, אז איך האָב אַ צו הויכע מיינונג איבער גענ. מי-
 לער, איך זאָל קענען גלויבן, אז ער האָט געמיינט ערנסט און
 ניט געווען פאַרשלאָפן ווען ער האָט געשריבן. לענט דאָך נאָך
 אַמאָל מיין בריוו: האָב איך דען געפרעגט, אויב גאָרדין האָט
 דאָס רעכט, אָדער האָב איך געפרעגט צו וואָס דאָרף
 ער דאָס? איך האָב זיך נישט געוואָלט אָננעמען גאָלדפאָדענט
 קריווע. איך פריג נאָר, ווען הער גאָרדין וויל ריינמאַכן די
 ייזשע בינע פון שמויץ, צו וואָס נעמט ער דאָס, וואָס ער האָלט
 אַליין פאַר שטאַטעס און וויל איבערניצעווען? ווען איך זאָל
 זיך האַלטן פאַר אַ גרעסערן מאַכער ווי סמאָלענסקי און אים
 פאַר אַ פאַרטאַטש, וואָלט איך זיינס אין האַנט ניט גענומען,
 איך וואָלט געשריבן אייגענע, בעטערע, איך איבערזעץ אָבער
 פריי" (און פאַרגעסט ניט, אז עס איז אַ חילוק פון „פריי איי-
 בערזעצן" אין אַן אַנדערע שפראַך, ווי באַאריבעטן אין די זעל-
 בע שפראַך) סמאָלענסקיס, וויל איך האַלט אים פאַר אַ גרעסערן
 מאַכער פון מיר, און שרייב דאָס וואָרט „פריי איבערזעצט“,
 וויל עס איו אוממעגליך פון אַ לייטעראַרישע שפראַך איבערצו-
 זעצן ווערטערליך אין זשאַרגאָן. איך וועל אָבער ניט נעמען אַ
 בבא מעשה און זי איבערניצעווען און פאַרשלייערן, בפרט, ווען מיין
 אויפגאַבע זאָל זיין רייניקן די לייטעראַטור פון אַזעלכע בבא מעשות.

New-York 21 October

יעקב מילרן.

מיטן דאָזיקן בריוו, וואָס האָט אַ מאַסע דייטשישע ווער-
 טער, וווּ די פונקטאַציע איז אין פיל ערטער נישט קיין ריכטי-
 קע און וווּ ס'איז פאַראַן אַ כאַראַקטעריסטישער זאָץ וועגן דער
 יידישער שפראַך (זע דעם סוף פון בריוו), — האָט גענומען אַן
 עק צו דער דיסקוסיע. ווי איך האָב שוין אויבן געזאָגט, האָט
 יעקב גאָרדין זיך נישט באַטייליקט אין דער דיסקוסיע, און איך
 ה' מילער האָט גאָרנישט מער געענטפערט.

פון די אַנאַנסן וועגן די אויפפירונגען אין יידישן טעאַ-
טער, וועלכע איך האָב געזען פאַר די ווייטערדיקע דריי יאָר,
האַב איך נישט געפונען, אַז יעקב גאַרדין זאָל האָבן אויפגע-
פירט זיין באַארבעטונג פון „משיח ציטן“, און אויף אזא אופן
קומט אויס, אַז די גאַנצע דיסקוסיע איז געווען אַ טעאַרעטישע,
אַבער מען מוז מודה זיין, אַז אַן אינטערעסאַנטע,
עס זענען אַריבער אייניקע יאָר, און אויף דער אַרענע
איז אַרויפגעקומען לעאַן קאַברין.

גאַרדין האָט זיך אין פאַרלויף פֿון דער צייט פאַרפעסטיקט
זיין פּאָזיציע אין יידישן טעאַטער. אמת, אַז עס האָבן נאָך גע-
קוינט אויף דער בינע די היסטאָרישע „אַפערעס“ און אַפערעטן
פֿון פּראָפּ. הורוויץ און לאַטיינער, אַבער ווען מען האָט געד-
וואָלט שפּילן אַ לייטישע זאַך, אַן אמתדיק טעאַטער-שטיק, האָט
מען זיך געמוזט ווענדן צו גאַרדינען.

ער איז איינציק אויף דעם געביט. ער איז דער אַליין-
הערשער, און אַט באַווויזט זיך אין דער געזעלשאַפט „פרייע
יידישע פּאָלקס-בינע“, וווּ גאַרדין איז דער פּאַרזיער און דער
גאַנצער רוז-חיים, דער יונגער בעלעטריסט לעאַן קאַברין מיט
אַ דראַמע „גינאַ“.

עס איז נישט אַזוי לייכט צו ברענגען אַ פיעסע, אַז מען
זאָל זי שפּילן. די אַקטיאָרן, וועלכע הערן זי לייענען, לאַכן
אַפּ פון אויפפירן די פיעסע, וועלכע זיי דערקלערן גאַר פאַר
אוממאָראַליש, אַנדערע זענען זי נישט מסכים אויפצופירן ווייל
לויט דעם נאָמען אירן, קומט אויס, אַז זי איז געשריבן פאַר אַ
דאַמע, און זיי זענען דאָך מאַנסלייט.

אַבער דאָ קומט די „פרייע יידישע פּאָלקס-בינע“, און
דערקלערט אַ קאָנקורס אויף אַ גוטע פיעסע, וואָס זאָל פאַרדי-
נען געשפּילט צו ווערן, און מען וועט זי טאַקע אויפפירן.
קאַברין אַליין איז אויך אַ מיטגליד פֿון דעם קאָנקורס-
קאָמיטעט. ער באַטייליקט זיך אין לייענען די פיעסן, וואָס ווערן
צוגעשיקט, נאָר טויגן אַלע אויף פּרות, אַזוי, אַז מען וויל
שוין שיעור אַפילו נישט לייענען די פיעסע, וועלכע ער האָט,

אנאנים, ווי צו א קאנקורס, צוגעשיקט, אָבער ענדלעך לייענט
מען זי (אין זיין אָפּוועזנהייט), און מען דערקלערט זי פאר די
איינציק פאסיקע.

אָבער עס איז דאָ אין פאָרין איין פּערזאָן וועמענס מיי-
נונג וועגט אַריבער אַלעמענס, און דאָס איז — יעקב גאַרדין.
ער איז דער הויפט-עקספּערט, און ווען ער הערט לייענען די
פּיעסע, דערקלערט ער, אַז זי איז אַן שום ספק א גוטע, נאָר
זי איז נישט סצעניש.

נאָך אַ לאַנגע דיסקוסיע איבער דער אַרויסגעזאָגטער מיי-
נונג בלייבט צו מאַכן אַן עפנטלעכע פּאַרלעזונג, אויף וועלכע
מען זאָל לייענען פּאַרן פּובליקום די פּיעסע, און זעען אויב זי
מאַכט אַזא רושם, אַז מען קאָן זי אויפפירן.

יעקב גאַרדין איז מער ווי אַלע פּאַראַינטרעטירט אין
דער פּיעסע, און ווען ער טרעפט דעם אַנאָנימען מחבר, לעאָן
קאַבריען, קען ער זיך נישט איינהאַלטן פון זאָגן אים, אַז די
פּיעסע איז אַ גוטע, און אַן אינטערעסאַנטע, אינגאַנצן אַ נייער
סוזשעט און אינטערעסאַנט געשילדערט, און דעריבער אינטערע-
סירט אים צו וויסן ווער עס איז איר מחבר.

פּאַרשטייט זיך, אַז קאַברין האַלט דעם סוד, אַז ער איז
איר מחבר, אָבער ער קאָן ניט איינהאַלטן זיין נייגיריקייט פון
פרעגן גאַרדינען אויב די פּיעסע וועט האָבן דערפּאָלג, ווען מען
וועט זי שפּירן.

און גאַרדין האַלט זיך אַלץ ביי דאָס זייניקע, אַז אויב
מען וועט די פּיעסע שפּילן אין איר איצטיקער פּאַרם, וועט
נישט גוט זיין, אָבער ווען מען זאָל זי איבעראַרבעטן, קאָן זי
האָבן דערפּאָלג.

צו דער פּאַרלעזונג איז אויך יעקב גאַרדין געקומען,
אָבער באַלד נאָכן ערשטן אַקט, האָט ער זיך אויפגעוויבן און
האַט דעמאָנטראַטיוו פּאַרלאָן דעם זאָל. ווי ער האָט שפּעטער
דערקלערט, האָט ער דאָס נישט געטון צוליב דער פּיעסע, נאָר
צוליב דעם וואָס דער פּאַרלייטענער, יואל ענטין, האָט עלעכט
געלייענט.

די פיעסע האָט זייער אויסגענומען ביי די צוהערער, און ערשט דאָמאָלס האָט קאָברין דערלויבט, אַז מען זאָל אויסזאָגן דעם סוד, אַז ער איז דער מחבר פֿון דער פיעסע.

ווען גאָרדין האָט זיך נאָכדעם דערוויסט פֿון דער פרע-סע, אַז די פיעסע „נינאַ" איז קאָבריןס, האָט ער זיין מיינונג נישט געענדערט, און אין אַ שמועס, וועלכן ער האָט געהאט מיט קאָבריןען, האָט ער אים נאָך אַמאָל איבערגעזאָרט, אַז אַזוי ווי די פיעסע איז איצט, קאָן מען זי נישט שפּילן, נאָר מען מוז זי אינגאנצן איבעראַרבעטן.

די דאָזיקע פֿאַרעקשנטע מיינונג גאָרדינס האָט געבראַכט צו אַ דיסקוסיע אין פֿאַריין, און ווען אַ מיטגלידערין, אַן אינ-טעליגענטע פֿרוי, איז אַרויסגעטרעטן געגן גאָרדינען, אַז ער האַנדלט נישט ערלעך, האָט איר גאָרדין האַרב צוריקגעענטפערט, און באַלד דערנאָך אַלס פֿראַטעסט, וואָס מען האָט נישט צו אים די געהעריקע אַכטונג, איז ער אַרויסגעטראַטן פֿון פֿאַריין, נאָך אים זענען אַרויס נאָך אייניקע וויכטיקע מיטגלידער, און אַזוי איז זיך דער גאנצער פֿאַריין צופאַלן, און פֿון אויפפירן די פיע-סע איז שוין נישטאָ קיין רייד.

צבער אַ הסכמה פֿון פּובליקום איז דאָך דאָ, פֿירט מען זי אַרום איבער די טעצטערס צום פֿאַרקויפֿן, נאָר קיין קונה איז נישטאָ.

אַ שטיקל צייט נאָכדעם האָבן פֿריינט אויף אַ באַל דורכ-געפירט אַ שלום צווישן גאָרדינען און קאָבריןען, און אין עט-ליכע טעג נאָכדעם האָט גאָרדין פֿאַרבעטן שריפטלעך קאָבריןען צו זיך, און דאָרט האָט ער אים פֿאַרגעלייגט, אַז זיי זאָלן צו-זאַמען באַאַרבעטן די פיעסע.

קאָברין איז מסכים, און עס בלייבט, אַז סיי דער האַנאַ-ראַר, סיי די מחברים-רעכט זאָלן זיין אויף גלייכע העלפטן. גאָרדין אַרבעט אויס דעם פּלאַן פֿון דער פיעסע, אַלץ לויט זיין שטייגער, אפילו מיט די „ווערטלעך", וואָס יעדער העלד דאַרף זאָגן. די פיעסע ווערט אַזוי צו זאָגן געטיילט: די נשמה איז אין גאַנצן קאָבריןס, אַבער אין גוף האָט גאָרדין

שוין א גרויסן חלק. ער ענדערט אפילו די פיזיאָנאָמיע פון איין העלד פון דער פיעסע, און איין זאָקט, דעם לעצטן, שרייבט ער אלײן אָן.

גאַרדין, וועלכער איז דאָמאַלס פאַרבינדן מיט יעקב פ. אַדלער, לײענט אים דערנאָך פאַר די פיעסע, און דאָס גאַנצע ג. לט, וואָס ער באַקומט אַלס האַנטגעלט, גיט ער אַוועק קאַבריען.

דאָס אַלץ איז אַלדזאָ געמאַכט געוואָרן בחשאי, ביי זיך אין שטוב, אָבער עס איז באַשערט געווען, אַז עס זאָל זײַן אָן עמנט-לעכער סקאַנדאַל.

א שטיק צײַט נאָכדעם אָנאַנסירט יעקב אַדלערס ווינדזאָר-טעאטער, אַז עס ווערט צוגעגרייט אַ נייע דראַמע „נינא“, אַדער „נאַרא פון יידישן קוואַרטאַל“, פאַרזאַטט פון יעקב גאַרדין, אי-ניציאטיווע לעאָן קאַברין.

פאַרשטייט זיך, אַז ווען קאַברין האָט דערזען דידאַזיקע אָנאַנס, איז ער געווען אויסער זיך און ער האָט זיך באַלד אָן-געפרעגט ביי יעקב גאַרדינען, וואָס זאָל דאָס באַדייטן, האָט אים גאַרדין געענטפערט אין אַ קארטל אויף רוסיש, אַז אַזוי ווי ער (קאַברין, הייסט עס) גייט סײ ווי סײ אַרום איבער דער שטאָט און געוואלדעוועט, אז ער (גאַרדין), האָט אים איבערגעפירט זײַן מוסטערהאַפּט (דאָס איז שוין אַ שטאָך ז. ז.) ווערק, נעמט ער (גאַרדין) אויף זיך די גאַנצע פאַראַנטוואָרטלעכקייט פאַר דעם ווערק, וואָס ער האָט איבערגעפירט.

דערויף האָט אים קאַברין געענטפערט מיט נאָך אַ היציג-קערן בריוו, אָבער גאַרדין האָט זיך נישט צוריקגעצויגן. קאַברין מאַכט נאָך אַ זשעסט צו פאַרטיידיקן זײַן מחברים' ערע: ער הויבט אָן דרוקן אין זשורנאַל „די נייע צײַט“ זײַן פיעסע אין דער פּאַרם אַזוי ווי ער (קאַברין) אַלײן האָט זי גע-שריבן, און דערביי גיט ער צו אין דער הקדמה אַ פאַר ווער-טער וועגן זײַן שותפות מיט גאַרדינען, און וואָס עס איז דער-פון אַרויסגעקומען לויט דעם אָנאַנס. אויסער דעם דרוקט אויך אָפּ די צײַטונג „אָונט-בלאַט“

אן אַרטיקל קעגן גאַרדינען, אָבער ער רירט זיך ווייטער נישט-
דערווייל רוקט זיך אונטער די פּרעמיערע, און ווען דער
פאַרהאַנג פאַלט נאָכן ערשטן אַקט, און דער עולם אַפּלאַזירט
שטארק, קומט אויף דער בינע אַרויף יעקב גאַרדין און פאַר-
נייגט זיך. ערשט ווען דער עולם האָט אָנגעהויבן שרייען „קאַב-
ריין“, האָט יעקב פ. אַדלער אַרויסגעשלאַפּט קאַבריןען אויף דער
בינע און אַזוי איז אויסגעקומען, אז ביידע מחברים, די שונאים,
זענען גלייכצייטיק אַרויסגעטרעטן פאַרן עולם, אָבער יעדער איז
זיך געשטאַנען אין אן אַנדער ווינקעלע.

לעאָן קאַברין, וואס דערצייילט דאָס אלץ אין ערשטן באַנד
פון זיין בוך „ערינערונגען פון אַ יידישן דראַמאַטורג“, דער-
קלערט צום טוף, אַז ער איז זיכער, אז יעקב גאַרדין האָט
לכתחילה נישט געוואָלט אָנגעבן „נינא“ אַלס זיין (גאַרדינס)
פיעסע, וואָרום ווען ער וואָלט דאָס געוואָלט טון, וואָלט ער
דאָס געזאָגט פון דער בינע אַראָפּ צום עולם, און ער וואָלט
אויך נישט פאַרשוויגן דער צייטונג, וואָס האָט אים צויליב דעם
אָנגעגרייפן.

און קאַברין פאַרענטפערט גאַרדינען, אַז געוויס האָט ער
די זאָך געטון אין אַ מאַמענט פון אויפּרעגונג, ווערנדיק פאַר-
פירט דורך רכילות-טרייבער, אָבער דערנאָך האָט ער, גאַרדין,
דאָס געוויס באַדויערט.

אונז אָבער איז נישט באַווסט קיין איין פּאַר, ווען גאַר-
דין זאָל האָבן געפרוּווט שפּעטער פּעסטצושטעלן די עוולה, וואָס
דאָ איז געשען קאַבריןען.

תל-אביב 1927.

יידיש טעאטער אין ארץ-ישראל

I

דער יידישער אַקטיאָר יעקב זילבערט דערציילט אין זיינע זכרונות (*). אַז ווען זייער טרופע האָט געשפּילט אין עגיפטן, האָט די אַקטיאָרן אָנגעכאַפט אַ בענקשאַפט קיין ארץ-ישראל און זיי זענען געפאָרן קיין יפו. דאָ האָבן זיי געהאַט בודעה צומאַכן אַ פּאַרשטעלונג, אָבער די איינוווינער האָבן זיי דערקלערט, אַז אויף פּראָסט יידיש וועט מען זיי נישט לאָזן שפּילן, נאָר אויף העברעיִש.

עס האָבן נישט געהאַלפּן די טענות, אַז די טרופע האָט אַריינגעלייגט אַ מטמון מיט געלט אויף הוצאות, און אויב זיי וועלן נישט שפּילן, זענען זיי אומגליקלעך. מען האָט די יידישע אַקטיאָרן געוואָרנט, אַז מען וועט זיי נישט לאָזן שפּילן אויף יידיש, האָבן זיי זיך אויסגעהויבן און זענען אַוועקגעפאָרן קיין ירושלים. דאָ האָבן אַ טייל אינטעליגענטן זיי מקבל פנים געווען און האָבן אפילו אויסגעדריקט זייער צופרידנקייט, ווען זיי האָבן געהערט, אַז די אַקטיאָרן ווילן שפּילן יידיש טעאטער.

די ירושלימער האָבן זיי דערקלערט, אַז קיין שטערונג צו שפּילן וועלן זיי דאָ נישט האָבן, נאָר צוליב פּוילישענדיקער זיכערקייט איז פּראַי, אַז איינער פון די אַקטיאָרן זאָל אַריינגיין צום רב רבי שמואל סאלאנטער און נעמען ביי אים אַן הסכמה.

איז דער אַקטיאָר זילבערט, אַלס פּאַרשטייער פון דער טרופּ, אַוועק צום רב. אין אָנהויב האָט רב שמואל סאלאנטער

(* זע. זכרונות פון יידישן טעאטער, ווארשע 1928).

געמיינט, אז עס האַנדלט זיך וועגן אַ פּוּריִם=שפּיל, שפּעטער, ווען ער האָט געהערט, אז עס איז עפעס אנדערש, האָט ער אים געפרעגט, וואָס ער שפּילט אַזעלכעס, און ווען זילבערט האָט אים געענטפערט „חורבן ירושלים“, „שולמית“, האָט זיך צווישן דעם אַקטיאָר און דעם רב אַנטוויקלט פּאַלגנדיקער אינ-טערעסאַנטער דיאַלאָג:

— אַזוי, אַזוי? „חורבן ירושלים“? גוט, זייער גוט! ווער איז דער מחבר פון דעם?
— גאַלדפּאַדען.

— אַך, גאַלדפּאַדען! יא, איך ווייס פון אים. געלייענט זיינע שירים. ער קאָן שרייבן, אַ קלוגער מענטש. איז, ווער שפּילט עס? איר אַליין?

— ניין, רבי, אַ גאַנצע טרופּע, אַ חברה.
— צי וואָס דאַרפט איר דאָס? — האָט ער נאָרוו גע-פרעגט.

— דאָס איז אונדזער פרנסה, רבי, מיר לעבן פון דעם.
— נשים זענען אויך דאָ צווישן אייך?
— יא, רבי, עס זענען דאָ.
— דאָס טויג נישט. אזא זאך פאַסט נישט פאַר ירושלים, מיין זון. וואָס, איר האָט דאָרט ניגונים אויך?

— געוויס, רבי, מיר האָבן דאָרט שיינע יידישע ניגונים. האָט דער רב געבעטן דעם אַקטיאָר, אז ער זאָל פאַר אים זינגען די לידער, און ווען זילבערט האָט אָפּגעזונגען דעם „אין בית המקדש“, האָט עס דעם רב אַזוי באַנומען. אז ער האָט געבעטן ביי אים צו זינגען נאָך עפעס, און דער אַקטיאָר האָט אָפּגעזונגען „ציון, ציון, ציון מיין הייליק לאַנד“, דעם רב, וואָס איז, ווי עס איז צו זען פון זיינע רייד וועגן גאַלדפּאַדען, נישט געווען קיין פאַרשלאָפּענער, איז דאָס זייער געפעלן, אָבער ווען זילבערט האָט אים געפרעגט, וואָס איז מפורּ שפּילן, האָט אים דער רב געענטפערט:

— מ'קאָן נישט, זון מיינער, עס פאַסט נישט. אָט ווען אַנשטאַט דער אשה זאָל שפּילן אַ בחור, וואָלט נישט אויסגע-

מאכט. אָבער אזוי קאָן מען נישט, און צו וואָס דארפסטו עס
אינגאנצן? דו, זאָג מיר בעטער, פאָרוואָס ביסטו נישט קיין חזן?
עס וואָלט דאָך שענער געווען ווי אַרומשלעפּן זיך איבער דער
וועלט.

זילבערט האָט גענומען טענהנען, אז די טרופּע האָט גע-
האַט גרויסע הוצאות, אז זיי זענען אומגליקלעך, אָבער דער
רב האָט געטענהט, אז דאָ, אין ירושלים, פאַסט עס נישט און
דער אויבערשטער וועט זיי אין דעם זכות שוין ממלא זיין זיי-
ער שאַדן.

בקיבור, די טרופּע האָט אין ירושלים נישט געשפּילט און
אויף הוצאות הדרך האָבן זיי געהאַט פון אַ קאַצערט, וואָס
זיי האָבן דאָרט איינגעאַרדנט.

קיין דאָטע, ווען דערדאָזיקער עפיזאָד איז פאָרגעקומען,
גיט זילבערט נישט אָן, נאָר לפי-ערוך (ער שרייבט, אז דאָס
איז געווען באַלד נאָך זיין חתונה) דאָרף מען רעכנען, אז
דאָס איז געשען מיט קנאַפע 35 יאָר צוריק.

אן ערך אין דער זעלבער צייט, אין 1891, האָט דער-
איצטיקער פּיעסן-שרייבער און טעאַטער-פּאַרוואַלטער הערי קראָהן*
קומענדיק פון אַדעס קיין יפו, צום ערשטן מאַל אין דער גע-
שיכטע פון יידיש טעאַטער אין ארץ-ישראל, אויפגעפירט גאַלד-
פאַדענס „שולמית“ אויף יידיש. די פּיעסע איז געשפּילט גע-
וואָרן אין ערשטן אויפגעבויטן הויז פון דער דאמאָלסטיקער
יפוער פּאַרשטאַט, און היינטיקער זעלבסטענדיקער, תל-אביב.
דערדאָזיקער פּרווה האָט זיך אָנגעשטויטן אויף שוועריקייטן,
און האָט זיך מער נישט איבערגעחזרט.

פון דעם אויפנגעבראַכטן איז צו זען, אז שפּילן יידיש
טעאַטער אין ארץ-ישראל זענען געווען (אין אַביסל געענדערטער
פאַרם) די זעלבע צוויי שטערונגען וואָס אין רוסלאַנד: דער
אסור מצד דער פרומער יידישער געזעלשאַפט, און דער פאַר-
באָט מצד דער רעגירונג. אָבער דאָ איז די רעגירונג געווען די

* זיין אויטאָביאָגראַפיע אין כתב-יד פארן „זעקסיקאָן פון יידישן טעאַטער“.

יידישע באַפעלקערונג. די דאַמאָלסטיקע טערקישע רעגירונג פון איר זייט האָט נישט געשטערט צו שפּילן אויף יידיש, איר אויפגאַבע האָט אָבער זערפּילט די יידישע באַפעלקערונג אליין. די יידן אין ארץ-ישראל זענען דאַמאָלס באַשעפּענען פון צוויי עלעמענטן: ספרדישע און אשכּנזישע, און זיי האָבן זיך צעטיילט אויף דריי טיילן. דער עלטסטער יידישער איינוווינער אין ארץ-ישראל איז געווען דער ספרדישער עלעמענט. דאָס זע-נען געווען יידן פון די באַלקאן- און אַריענט-לענדער. מערסטנ-טייל אָפּגעשטאַנענע. עם-הארצים, וועלכע האָבן געהאַט א קנאַפן באגריף וואָס עס איז אַזויגנס טעצטער בליל. פאַר זיי איז טעא-טער געווען צירק, קונצנמאַכער, שוואַרצקניצלערס, פּייער-שלינג-גערס. יידיש האָבן זיי נישט געקענט. פרום זענען זיי געווען, און זיי האָבן צובסאָלזט נישט געקאָנט קומען אין באַטראַכט אַלס באַזוכער פון יידישן טעאַטער.

די אשכּנזישע, אייראָפּעיִשע, יידן האָבן זיך צעטיילט אין צוויי מינים: איין טייל איז באַשטאַנען פון די יידן, וועלכע זענען געקומען קיין ארץ-ישראל שטאַרבן. זיי, און דער דור, וואָס זיי האָבן דאָ אויפגעשטעלט, זענען געווען זייער פרום. זייער גאַנץ לבן האָט זיך קאָנצענטרירט אַרום בית-המדרש. זייער פאַרוויילונג איז געווען א בלאַט גמרא, א חזן, א שלוש-סעודות. טעאַטער איז זיי געווען פרעמד. זיי האָבן דאָס אין אייראָפּע אויך נישט באַזוכט, קיין באַדערפניש דערצו האָבן זיי נישט געהאַט. דאָקייגן האָבן זיי זערויף געקוקט דורך די בריילן פון „קול באשה“, „לא תעשה לך פסיל“, „לא תחמוד“ א. ד. גל. אָבער מיט 35 יאָר צוריק איז שוין אין ארץ-ישראל אויך געווען אַן אנדערער עלעמענט פון אשכּנזישע יידן. די חבת-ציון-באַוועגונג איז דאַמאָלט געווען אין איר גלאַנק-פּעריאָד. עס האָבן שוין עקסיסטירט אייניקע יידישע קאָלאָניעס, און עס האָט זיך שוין אָנגעהויבן וועבן דאָס נייע, מאָדערנע, יידישע לעבן. דידאַזיקע יידן זענען שוין אויך נישט געווען אַזעלכע פּאנאטי-קער. זיי האָבן אין רוסלאַנד, פּונזואנען זיי זענען אמערסטן גע-קומען, שוין יאָ געהאַט געווען שפּילן טעאַטער, מ.ר. גוייש ווי

יידיש, וואָרום פיל פון זיי זענען אַוועק קיין ארץ-ישראל נאָך
אידער דאָס יידישע טעאַטער איז געגרינדעט געוואָרן, אָבער
זיי זענען געווען דורכגעדרונגען מיט דער דאַמאָלסטיקער באַ-
ציונג צו יידיש. עס האָט געהויסן „זשאַרגאָן“, און צו וואָס
טויג אַריינצופירן דעם זשאַרגאָן אין ארץ-ישראל, דאָ, ווו עס איז
פאַראן אַן אַלטע שפראַך, פאַר וועלכער אַלע האָבן דרך-ארץ?
דער „העברעזיסם“ אין ארץ-ישראל אין זיין איצטיקן באַ-
ראַקטער איז דעמאָלט נאָך נישט געווען אַזוי קענטיק, אָבער
דער שורש איז שוין געווען, און די „חובבי ציון“ האָבן, ווי
געטרייע שומרים אָפגעהיט, אַז דער „זשאַרגאָן“ זאָל זיך נישט
אַריינכאַפן קיין ארץ-ישראל, און זיי, וואָס האָבן געדאַרפט זיין
דאָס פובליקום פאַר אַ יידישע טעאַטער, האָבן עס דערפילט די
ראַל פון דער רוסישער רעגירונג, און נישט דערלויבט צו שפילן
יידישע טעאַטער.

ארץ-ישראל איז אַלואַ נישט אַריין אין דער ליסטע פון
די יידישע וואַנדערנדיקע טעאַטער-טרופעס.

איבער דער באַנצער וועלט האָבן זיי זיך געוואַלדערט. ווו
עס איז נאָר געווען אַ שטיקל יידישער ישוב, אומעטום, אַ חוץ
אין ארץ-ישראל.

אָבער פאַרט זענען אייניקע פרווון, אַ חוץ די אויבנדער-
מאַנטע, צו שפילן יידישע טעאַטער געמאַכט געוואָרן.

דער גרינדער פון העברעישן טעאַטער אין ארץ-ישראל
ד"ר הררי, גיט מיר איבער, אַז ער האָט מיט בערך 40 יאָר
צוריק געהערט וועגן אַ יידישער אויפפירונג פון „שולמית“ אין
ירושלים. קיין קאָנקרעטעס וועגן דערדאָזיקער פאַרשטעלונג ווייסט
ער נישט, און מיר איז בשום אופן נישט געלונגען ביי ירושלימער
עלטערע איינזינער צו דערוויסן זיך פרטים וועגן דעם.

דערזעלבער ד"ר הררי גיט מיר אָבער איבער וועגן אַ
צווייטער יידישער פאַרשטעלונג, וועלכע איז אַ פאַקט.

דאָס איז פאַרגעקומען אין יאָר תרנ"ט (1899) אין דער
קאָלאָניע „ראשון לציון“. געשפילט איז געוואָרן גאַלדפאָדענס
„ד"ר יאָעלמאַן“. דער רעזשיסער און הויפט-שפילער ווי אויך

דער גאנצער ארגאניזירער סגן דער פאָרשטעלונג איז געווען
 איינער קליינער פון דער קאָלאָניע „רחובות“. קליינער איז שפע-
 טער אחעק קיין אמעריקע און דאָרט געוואָרן א חזן.
 ביז 1914 האָבן מיר נישט קיין שום אינפאָרמאַציעס אויב
 טוענען היידער פאָרגעקומען פרווון צו שפילן יידיש טעאַטער
 אין ארץ-ישראל, ערשט דאָמאָלס קומט אַהין צו פאָרן פון קע-
 שענעו אַ יידישער אַקטיאָר נחמן זיבעל (*). אין אָנהויב שטעלט
 ער זיך גאָר אַרבעטן אין אַ פּרדס אין פתח-תקוה, אָבער נאָך
 4 חזשים ווערט ער קראַנק אויף טאַלאַריע, רייסט איבער די
 ארבעט, און קוכט קיין תל-אביב, וווּ זיין מוטער וווינט. פילן-
 דיק, צו צו פיזישער אַרבעט איז ער מער נישט פּעיק, הויבט
 ער אָן פּלאַנירן צו שפילן טעאַטער, און אַזוי ווי קיין העברע-
 איש קען ער נישט (היינט צו טאָג איז ער אַ העברעישער
 אַקטיאָר אין ארץ-ישראל), זוכט ער זיך אויס נאָך אַ חבר
 און צוזאַמען אָרדענען זיי אין אַ ליטעראַרישן אָונט אויף יידיש,
 אויף וועלכן זיי דעקלאַמירן און זינגען פּאָלקס-לידער. די העב-
 רייסטן פרווון שטערן דעם אָונט, דאָך קומט ער פאָר, און
 צוליב אַמפיציע שטייען צו זיי צו נאָך אייניקע יונגעלייט,
 און צוזאַמען פירן זיי אויף אין די זומער-חדשים פון 1914 אין
 אַן אַראַבישן טעאַטער-זאָל אין יפו די פּיעסע „ושידווקא“
 אויף יידיש.

עטלעכע יאָר שפּעטער, ווען צוזאַמען מיט דער ענגלישער
 אַרמעע קומט אָן קיין ארץ-ישראל דער ספּעציעלער יידישער
 לעגיאָן, ווערט היידער געמאַכט אַ פרווון פון אַ יידישער פאָרשטעלונג.
 דער יידישער שריפטשטעלער הירש לייב גאַרדאָן (**), אַ
 לעגיאָנער, וואָס איז געקומען פון אמעריקע, פירט אויף אין
 מערץ 1919, נישט קוקנדיק אויף די פּראָטעסטן פון פיל ארץ-
 ישראלדיקע אָרגאַניזאַציעס, זיין איינאַקטער, „דאָס אייביקע ליכט“,
 די פאָרשטעלונג קוכט פאָר אין אַמפיטעאַטער פון יידישן לע-
 גיאָן בעפן דער סטאַציע פּאָר.

(* אויטאָגראַפיע אין כתב-יד פארן לעקסיקאָן פון יידישן טעאַטער.

(**) רייזענס לעקסיקאָן פון יידישער ליטעראַטור I באַנד.

אַבער אין דער צייט, וואָס יידיש טעאָטער אויף יידיש
האַט מען נישט געשפּילט, האָט מען דאָ געשפּילט יידיש טעאָ-
טער אויף העברעיִש.

דער גרעסטער טייל רעפּערטואַר, וועלכן מען שפּילט אויף
העברעיִש אין ארץ-ישראל אין משך פּון די לעצטע 40 יאָר,
איז איבערגעזעצט פּון יידיש.

שוין אויף דער ערשטער העברעיִשער פּאַרשטעלונג, וואָס
איז פּאַרגעקומען אין תרמ"ח (1888) אין ירושלים, געשפּילט דורך
שילער פּון דער לעמל-שולע, איז אויפגעפירט געוואָרן „זרובבל“
פּון לידיענבאָם, איבערגעזעצט פּון יידיש. נאָך אַ שטיקל פּויע,
בעת וועלכע מען פירט אויף אין דער קאָלעאָניע „מקוה ישראל“
מאליערס „געזונגענער דאָקטאָר“, שפּילט מען אין תרס"ו (1906)
גוצקאווס „אוריאל אַקאָסטאַ“. די פּיעסע ווערט גלייכצייטיק
אַרויסגעגעבן אין דרוק, און ווען מען פאַרגלייכט דעם העברעיִ-
ישן טעקסט מיטן דייטשן אַריגינאַל און י. י. לערנערס יידי-
שע איבערזעצונג, דערקענט מען באַלד, אַז די העברעיִשע אי-
בערזעצונג איז נישט געמאַכט געוואָרן פּון אַריגינאַל, נאָר פּון
לערנערס איבערזעצונג.

לערנער האָט פּון „אוריאל אַקאָסטאַ“ אַרויסגעוואָרפּן די ראָל
„ברוך שפינאָזאַ“ און האָט בכלל „אַרומגעשוונדן“ די פּיעסע פּון
איר פּאַעטישער פּאַרם. די העברעיִשע איבערזעצונג איז אַ גע-
נויע קאָפּיע פּון לערנערס איבערזעצונג אַ חוץ געוויסע קיר-
צונגען, באַזונדערס אין דער ראָל „אוריאל“.

אין שפּעטערדיקן רעפּערטואַר פּון העברעיִשן טעאָטער
געפינען מיר דוד פינסקיס: „אייביקער ייד“, שלום אַשס „יחוס“,
שלום עליכמס „צעזייט און צעשפּרייט“, גאַרדינס „מירעלע אפרת“
און „גאַט, מענטש און טייוול“, אַלע שלום-עליכמס איינאַקטערס
און ב. שאַפּירס „אַברחמלע דער שוסטער“.

דאָ ברעכט אויס די וועלט-מלחמה און עס קומט אַ פּויל-
שטענדיקע הפסקה אין העברעיִשן טעאָטער. נאָך דער מלחמה
אַרגאַניזירט זיך דאָס ערשטע פּראָפּעסיאָנעלע העברעיִשע טעאָ-

טער און זיין רעפערטואר הויבט זיך אינגאנצן אָן צוצושפּאַן צום פּובליקום.

אַזוי ווי אין פּאַרלויף פון די יאָרן 1920 ביז 1925 איז דער צושטרעם פון עמיגראַנטן אַלץ געקומען פון לענדער, וואָס זייער יידישע באַפעלקערונג רעדט יידיש און האָט דאָרט פאַ-זוכט יידיש טעאַטער, איז דער רעפערטואַר כמעט אינגאַנצן גע-ווען איבערגעזעצט פון יידיש. אַזוי למשל ליגט פאַר מיר אַ רשימה פון פּאַלנדיקע יידישע פּיעסעס, פון וועלכע איך אַליין האָב טאַקע געזען אַ גרויסן טייל שפּילן אויף העברעיִש: שלום-עליכם: „טוביה דער מילכיקער“, דאָס גרויסע געווינט „שווער צו זיין אַ ייד“, „עס פירלט נישט“, „יכנה"ז, דוד פּינסקי: „יענקל דער שמיד“, קאַברין: „דער דאָרפס-יונג“, בימקא: „גנבים“, גאָרדין: „שחיתה“, גאָט, מענטש און טייוויל" צש: „מאַטקע גנב“. האַרי טעקלער: „דעם צויקס נסיעה“ און „זכור“, בערקאָוויטש: „מאַשקע חויר“, פּרץ הירשבין: „דעם שמידס טעכטער“, גרינע פעלדער“ און „גבלה“ (די לעצטע צוויי זענען פאַראַן פון מחבר אליין אין העברעיִש) יושקעוויטש: „סאַנקיס גליק“, דער קעניג“ און זיבן איינצטערס פון י. ג. פּרץ.

II

אין 1923 האָט זיך אָנגעהויבן די גרויסע איינוואַנדערונג אין ארץ-ישראל. עס האָבן אָנגעהויבן צו קומען יידן פון מיטל-שטאַנד, און יידן אַרבעטער פון פּוילן אין ליטע, וועלכע קענען נישט קיין העברעיִש, און פון וועלכע אַ טייל זענען פּרינצי-פיעלע יידישיסטן. זיי האָט דאָס העברעיִשע טעאַטער, אפילו מיט זיין „יויזשן“ רעפערטואַר, נישט באַפרידיקט. זיי האָבן געפילט אַ נויטווענדיקייט צו שפּיין זייערע קולטורעלע באַדערפענישן אין דער שפּראַך, אין וועלכער זיי און זייערע גאַנצע סביבה איז אויפֿגעצויגן געוואָרן — אויף יידיש. דיִזאָזיקע שטימונג האָט דערפילט די גרופּע, גדוד מגיני

השפה, וועלכע האלט, אז די איינציקע שפראך פון די יידן אין ארץ-ישראל מוז זיין נאָר העברעיש.

די מיינונג געהערט אייגנטלעך נישט אין מאָנאָפּאָל צו דערזאָיקער גרופע, אַ גרויסער, אַ באַדייטדיקער פּראָצענט פון אלע שיכטן פון דער יידישער באַפעלקערונג אין ארץ-ישראל האלט זיך ביי דערזאָיקער מיינונג.

דער „גדוד מגיני השפה“ אָבער, וואָס באַשטייט פון אַ גרופע יונגעלייט, באַגייסטערטע, טעמפּעראַמענטפולע, האָט די דאָ-זיקע אידעע פאַרבונדן מיט קאַמף. זי קעמפט מיט אַלערליי מיט-לען פאַר דער פאַרווירקלעכונג פון העברעיש אַלס די איינציקע שפראַך פון די יידן אין ארץ-ישראל.

דער „גדוד“ האָט דערפילט, אז עס גרייט זיך א סכנה פאַר זיין אידעע, אויב ער וועט נישט תיכף אין שורש דער-שטיקן די שטרעבונגען פון דער ניי-ציוניקומצנער יידישער באַפעלקערונג, וואָס פאַרשטאַרקט זיך אין האַלבע טויזנטער מיט יעדער שיף, וואָס קומט וואָך-וועכנטלעך. אויף די גאַסן האָט מען אָנגעהויבן הערן רעדן יידיש, נויטיש, דייטש און אַנדערע לשונות, מיט וועלכע די יידן פלעגן זיך באַנוצן אין זייערע ווין-ערטער.

וואָלט אין יענעם מאָמענט דאָס יידישירען אַרויס פון רשות היתיד און אַריין אין רשות הרבים, וואָלט מען דאַמאָלס אָנגעהויבן אַרויסצוגעבן אין ארץ-ישראל אַ צייטונג אויף יידיש, איינאַרדענען פאַרשטעלונגען, פאַרלעזונגען אָדער קאַנצערטן אויף יידיש, וואָלט די יידישע שפראַך געוואָרן אַן ערנסטע קאַנקו-רענץ פאַר דער העברעישער. אָט די אַלע טויזנטער ניי-ציוני-קומענע, וואָס האָבן גערעדט אויף פאַרשידענע לשונות, האָבן אַלע מער אָדער ווייניקער געקענט יידיש און אַן עפנטלעכע אַרויסטרעטונג (טעאַטער, צייטונג א. ד. ג.) אויף יידיש וואָלט פאַר זיי אַלע — אַן אונטערשיד — געווען פאַרשטענדלעכער, ווי אויף העברעיש.

דער „גדוד“ האָט דאָס דערפילט, און ער האָט אָנגע-הויבן צו קעמפן פון אונטן ארויף. ער האָט אויף די גאַסן גע-

שטערט פריוואטע שמועסן, וואָס זענען נישט געפירט געוואָרן אויף העברעיִש און ער האָט זיך נישט אָפּגעהאַלטן פון מאַכן סקאַנדאַלן, ווען עס זענען פאַרגעקומען פאַרזאַמלונגען אפילו פון טוריסטן (דער באַזוך פון די ייִדישע אַקאַדעמיקער אין דער קאַטינאָ פון תּל-אַביב), אויב די רעדעס זענען געהאַלטן געוואָרן נישט אויף העברעיִש. ביי אַזאַ לאַגע האָט זיך שוין דער ייִדיש-רעדנדיקער אימיגראַנט נאַטירלעך אָפּגעזאָגט פון אַן אַרטיקער צייטונג אויף ייִדיש. עס האָט זיך דאָך אָבער פאַרט געוואָלט ליינען אַ ייִדיש געדרוקט וואָרט, איז אַרץ-ישראל געוואָרן א גרויסער אימפּאַרטער פון דער ייִדישער פרעסע פון אויסלאַנד. אויב ביז 1913 פלעגט די ניו-יאָרקער ייִדישע פּרעסע קומען אין געציילטע עקזעמפּלאַרן קיין תּל-אַביב און ירושלים און די ווארשעווער ייִדישע פּרעסע האָט געהאַט דאָ גאַר אַ קליינע צאָל אַפּאַנענטן, איז דער טיראַזש פון דער ייִדישער פּרעסע פון אמעריקע און פּוילן געשטיגן אין די הונדערטער עקזעמפּלאַרן (איין צייטונג-פאַרקויפער האָט זיך דערפון געקויפט אַ הייל אין תּל-אַביב).

דאָס, וואָס עס איז אָבער מעגלעך בנוגע אַ צייטונג, איז אוממעגלעך בנוגע טעאַטער. ייִדיש טעאַטער האָט מען דאָך נישט אימפּאַרטירן. טויזנטער יידן זענען בכּן געצווונגען געוואָרן זיך אָפּצוזאָגן פון דערפילן זייערע עלעמענטאַרסטע גייסטיקע בא-דערפענישן.

איין טייל פון דער ניי צוגעקומענער ייִדישער באַפעלקער-רונג, דער פּרינציפּיעל ייִדישיסטישער, האָט אָבער בשום אופן נישט געוואָלט רעזיגנירן פון לעבעדיקן ייִדישן וואָרט, און אין 1924 האָט אין חיכה זיך אַרגאַניזירט אַ גרופּע, וואָס האָט אָנגעהויבן איינצוואַרדענען אָונטן, אויף וועלכע מען האָט געליינט דעקלאַמאַציעס אין מאָנאַטאָגן אויף ייִדיש.

דידאָיקע אָונטן זענען נישט פאַרגעקומען אין קיין טע-אַטער-זאַל, וואָרום קיין שום אייגנטימער פון אַ זאַל וואָלט נישט פאַרדונגען זיין לאַקאַל פאַר אַן אָונט אויף ייִדיש, ווייל ער וואָלט געהאַט צרות פון „גדוד“. די אָונטן זענען אַלזאָ פאַר-

געקומען אין פריוואטע שטובן און פאר א געשלאָסענעם קרייז.
א האַלב יאָר שפעטער זענען געקומען קיין חיפה איי-
ניקע יידישע אַרבעטער פון לאַדזש און א געוויסער לייבל ראָ-
בינאָוויטש (גערוּפֿן אין ארץ-ישראל שמעוני) פון קאַוונע, וווּ
ער איז געווען אַ מיטגליד אין דער דאָרטיקער יידישער נאָ-
ציאָנאלער פּאַרזאַמלונג און זיי האָבן אָרגאַניזירט די פּריערדיקע
גרופּע מיט נייע פּאַרשטאַרקטע פּוּחות אַלס אַ לייטעראַריש-דראָ-
מאַטישן קרייז אונטערן נאָמען „אונדזער ווינקל“.

אַן אַרבעטער פון דער צעמענט-פאַבריק „נשר“ אין יע-
זשור האָט געשאַנקען זעק און אַ מיטגליד פון דער גרופּע
האָט דיִדאָזיקע זעק באַפּאַרעט און זיי פּאַרוואַנדלט אין דע-
קאָראַציעס.

איצט האָט מען אָנגעהויבן צו טראַכטן וועגן אַ בינע.
וואָרום די גרופּע איז געווען פעסט אַנטשלאָסן אַרויסצופירן די
פּאַרשטעלונגען אין דער עפּנטלעכקייט.

ענדלעך האָט זיך אָפּגעזוכט אַ זאַל מיט אַ בינע: דאָס
איז געווען בסך-הבאָ אַ גרעסערע טעראַסע פון אַ הויז. די-
דאָזיקע טעראַסע, אויף וועלכער ס'האָט געקאָנט אַריין אַ 100
מאַן, האָט געדינט פאַר בייִדע צוועקן: סיי פאַר דער בינע און
סיי פאַרן טעאַטער-זאַל. און דאָ האָט מען עס אין פעברואַר
1925 אויפּגעפירט ש. אַנ-סקיס איינאַקטער.

די לייִדן פון דערִדאָזיקער גרופּע* שטייגן אין געוויסע
הינזיכטן איבער די צרות און יסורים פון די ערשטע יידישע
וואַנדערנדיקע אַקטיאָרן אין רוסלאַנד.

די „בינע“ האָט זיך געפונען הינטער אַן אַרצביש הויז.
ווי עס פעלן נישט קיין אייזלען, און ווען צו אַקטיאָר אויף
דער בינע האָט אָנגעהויבן צו רעדן, האָבן זיך די אייזלען דער-
שראַקן און אָנגעהויבן צו שרייען, דער אַקטיאָר איז פּסדר
באַגלייט געוואָרן פון דעם יאָמערלעכן אייזל-געשריי.
אַבער דאָס איז נאָר געווען אַ קליינער טייל פון די

* איגמאַרמאַציע פון ה' שמעוני.

צרות. די ערשטע פאָרשטעלונג, וועלכע האָט זיך אָנגעהויבן מיט א רעפּעראַט וועגן אַג-סקין, האָט געמאַכט אַ געוואָלדיקן רושם. דאָס „טעאַטער“ איז געווען פול פון אינעווייניק און פון דרויסן. די אַראַבישע שכנים האָבן באַלאַגערט די דעכער און די הייזער אַרום. דער קרייז „אונדזער ווינקל“ האָט באַקומען אַ נאָמען אין שטאָט, און מען האָט אומעטום גערעדט וועגן דער ערשטער יידישער פּאָרשטעלונג.

דערפון האָבן זיך נאַטירלעך אויך דערוואַסט די מיטגלידער פון „גדוד“, און ווען דער קרייז האָט צו דער צווייטער פּאָרשטעלונג אויפגעמירט צוויי אַקטן פון שלום-עליכמס, גרויסן געווינס, זענען געקומען אייניקע מיטגלידער פון „גדוד“, און אָנגעהויבן שטערן די פּאָרשטעלונג, אָבער מען האָט זיי פּאַריאָגט. דער קרייז האָט זיך דערפילט שטאַרקער. עס איז גע- גרינדעט געוואָרן א ספּעציעל קאָלעגיום (שמעוני, פּרל, וואַלקא- וויטש פון קאַליש און ה' פּוטערשניט פון לאַדזש, וואָס איז דער רעזשיסער) און מען האָט באַשלאָסן אויפצופירן אַ נאַנצע פּיעסע. דער גורל איז געפאַלן אויף בימקאָס „ננבים“.

דאָס איינשטודירן די פּיעסע האָט נעדויערט אייניקע חדשים. עס איז דערוויל צוגעפאַלן דער ארץ-ישראלדיקער וויי- טער מיט זיינע גרויסע רעגנס, און די שרעקלעכע בלאַטעס אויף די נישט געפּאַסטערטע וועגן. אָבער די מיטגלידער פון קרייז, וועלכע האָבן געווינט זייער צעוואָרפן איבער די פּאַר- שידענע טיילן שטאַט, פלעגן אָפהיטן צו קומען פּינקטלעך צו די פּראָבן, וואָס פלעגן פּאַרקומען אין א נידריק אַראַביש צי- מערל מיטן סופּיט אויפן קאָפּ ביי אַ קליינטשיק לעמפּעלע.

ווען עס איז דורך געשריבענע אַפּישן, וואָס ווערן אויס- געהאַנגען אין די אַרבעטער-אינסטיטוציעס, באַקאָנט געוואָרן, ווען די פּאָרשטעלונג וועט פּאַרקומען, האָט דער „גדוד“ בא- שלאָסן איין מאָל פּאַר אַלעמאָל אַ סוף צו מאַכן צום יידישן טעאַטער אין ארץ-ישראל. אַזוי ווי דער „גדוד“ אין חיפה האָט זיך געפילט נישט גענוג קרעפטיק, האָט ער ארויסגערופן הילף פון מל-אניב.

אין אָונט פון דער פּאַרשטעלונג זענען די אַרומיקע היי-
זער און די דעכער געוואָרן באַזעצט מיט ערעמענטן, וואָס זע-
נען געקומען שטערן די פּאַרשטעלונג און אין „טעאַטער“ אַליין
האַבן זיך אַריינגעריסן ביז 20 מאן פון „גוד“ באַוואָפנט מיט
אייזערנע שטעקנס, מעסערס און רעוואָלוערן.

די פּאַרשטעלונג איז פּאַרגעקומען לכבוד דעם 50 יעריקן
יוביליי פון יידישן טעאַטער, און ווען ה' שמעוני איז אַרויף
אויף דער בינע צו הצלחן אַ רעפּעראַט וועגן יוביליי, האָט זיך
פון זאַל דערהערט אַן אויסרוף פון די „גוד“=מיטגלידער, אַז
קיין יידיש טעאַטער וועט אין ארץ-ישראל נישט עקזיסטירן.

דאָס פּובליקום האָט זיך באַלד אַריענטירט, ווער די שטע-
רער זענען און מען האָט זיי אוואָלירט אין אַ ווינקל, און גע-
מאַכט אַ וואַנט פֿון אַקסלען קעגן זיי.

נישט געקוקט אויפן טומל, האָט זיך די פּאַרשטעלונג אָג-
געהויבן. אָבער אין דער זעלבער צייט האָבן די „גוד“=מיטגליד-
ער צעבראָכן מיט אַן איינן דעם קאַמפּ, וואָס איז געהאַנגען
אויף דער טעראַסע (אין זיפּה איז דאַמאָלט נאָך ווייניק וווּ גע-
ווען ערעקטרישע באַלייכטונג). עס איז געוואָרן פינסטער, און
עס איז אויסגעבראָכן אַ געשליעג אין טעאַטער. די שטערער
האַבן דורכויס זיך געוואָלט אַרויפכאַפּן אויף דער בינע און
מקיס-פּסק זיין די אַקטיאָרן, אָבער, דאָס פּובליקום האָט געמאַכט
אַ נייע וואַנט פון זיך, און זיי נישט צוגעלאָזט צו דער בינע,
אויף וועלכער מען האָט ווייטער געשפּילט. די „גודניקעס“, וואָס
זענען געווען אויפן דאָך פון טעאַטער, האָבן דערווייל אָנגע-
הויבן אַראַפּצורייסן די שינדלען, און זיי אַריינזאַרפן אין טעאַ-
טער, אָבער ווען זיי האָבן געזען, אז דאָס אַלץ העלפט נישט,
זענען זיי אַוועק אין דער פּאַליציי, און געבראַכט אייניקע יידי-
שע פּאַליציאַנטן נישט צו לאָזן שפּילן, און ווען דאָס האָט אויך,
אונטערן דרוק פון פּובליקום, נישט געהאַלפּן, זענען די „גוד“=
ניקעס“ ווידער אַוועק אין פּאַליציי, און האָבן געבראַכט אַראַ-
בישע פּאַליציאַנטן.

די אַראַבישע פּאַליציאַנטן זענען אַרויף אויף דער בינע,

האָבן איבערגעריסן דאָס שפּילן און האָבן אַרעסטירט דעם פּירער פון דער גרופּע ה' שמעוני.

אונטער דעם קאָנוואַי פון דער פּאָליציי איז אים נאָך גע' לונגען אַרופּצוגיין אויף דער בינע, און אויסצורופן צום פּובליקום:

— זעט, ווי צווי מען פּייערט אין א ין-ישראל, אין אייגע- נעם יידישן לאַנד, דעם 50 יאָריקן יוביליי פון יידישן טעאַטער. באלד דערנאָך האָט די פּאָליציי צעטריבן דאָס פּובליקום און דעם אַרעסטירטן אָפּגעפירט אין טורמע.

די געשיכטע האָט געמאַכט אַ געוואַלדיקן איינדרוק אין שטאָט. אומעטום האָט מען געפירט דיסקוסיעס איבער דעם, ווער פון די צוויי פּארטייען איז גערעכט. באַזונדערס זענען דידאַניקע דיסקוסיעס לעבּהאַפּטיק געפירט געוואָרן צווישן די אַר' בעטער. מ'קאָן זאָגן, אַז מ'האַט צוליב די דעבאַטן וועגן דער פּראָגע אויף צומאַרגנס כמעט נישט געארבעט.

דער אַרבעטער־ראַט אין חיפה האָט דערווייז דעם אַרעס- טירטן אַרויסגענומען אויף קויזיע, אָבער אַ שטיקל צייט נאָכ- דעם איז פּאַרנעקומען דער פּראָצעס קעגן אים. באַשוילדיקט איז דער אַרעסטירטער געוואָרן אין שטערן די עפּנטלעכע רוי.

דער באַשוילדיקטער האָט אין זיין רעדע זיך באַמיט אַוועק- צושטעלן דעם ענין ווי אַ פּראָגע פון רעכט צו שפּילן יידיש אָדער נישט, אָבער דער אַראַבישער ריכטער, וואָס האָט זיך נישט געקאָנט אַריענטירן אין דעם שפּראַך-קאַמף ביי יידן, האָט די גאַנצע זאַך באַטראַכט ווי אַן אַקט פון שטערן די עפּנט- לעכע רוי און דעריבער באַשטראַפּט דעם באַשוילדיקטן ה' שמעוני מיט אַ געוויסער געלט-שטראַף.

דער גאַנצער סקאַנדאַל מיט דעם אַרעסט האָט די יידישע אַרבעטער נאָכמער אויפּגערעגט, און די לינקע פּעליציון צו- זאַמען מיט אַ גרופּע אומפּאַרטייאישע אַרבעטער האָבן געגרינדעט אַ „באַיווקע"*) וואָס זאָל זיך מער נישט לאָזן פירן ביי דער

*) טעראַריסטישע גרופּע.

נאָן פון „גדוד“. און אזוי ווי צום ערשטן מאָל האָט מען די „גנבים“ נישט פאַרענדיקט צו שפּילן, האָט מען די פּיעסע נאָכאַמאָל איינגעשטודירט און פאַשלאָסן זי ווידער צו שפּילן. דערווייַל האָבן די ליינקע פּועל־ציון געדונגען אַ הויז פאַר אַ קלויב. דאָסדאָזיקע הויז באַזיצט אַ הויף און אַ טעראַסע. איצט האָט די טעראַסע געדינט שוין בלויז פאַר דער בינע אַליין. און דער זאל איז געווען דער הויף. דאָ איז שוין געווען אַרט פאַר 400—500 באַזוכער.

מען האָט אויך געמאַכט נייע דעקאָראַציעס און אויפגעפירט צום צווייטן מאָל די „גנבים“. דער „גדוד“ האָט זיך ווידער באַזעצט אויף די דעכער און דאָרט בעתן שפּילן אָנ־געוויבן צו געבן „קאָנצערט“ מיט בלעכן און טראָמפּייטן. עס איז געוואָרן אַ שרעקלעכער סקאַנדאַל און דאַמאָלס האָבן די גדודניקעס אָנגעהויבן וואַרפן שטיינער אין פּובליקום.

דער עולם, וואָס האָט פאַרפּולט דעם הויף, האָט אַרויסגעוויזן אַ מערקווירדיקן מוט און געדולד און זיך נישט געוויינט פון אַרט. די אַרדנער מיט דער הילף פון דער „באַיווקע“ האָבן אָנגעהויבן צו באַזייטיקן די שטערער. אין שטאָט האָט מען זיך דערווייַל דערוויסט, אַז אין ייִדישן טעאַטער איז ווי־דער לעבעדיק, איז פּאָליציי געגאַנגען גיך אַהין, אָבער זי האָט שוין געטראָפּן נאָך אַלעם.

נאָך דערדאָזיקער פאַרשטעלונג איז געגעבן געוואָרן אַן אַנ־סקי־אָונט, אויף וועלכן עס איז אויפגעפירט געוואָרן „די קאָנ־ספּיראַטיוע דירה“, וועלכע די פּאָליציי אין תּל־אביב האָט נישט דערלויבט צו שפּילן.

דער קרייז „אונדזער ווינקל“ איז דערנאָך צוגעטרעטן צו אַרגאַניזירן אַן אייגענעם כאָר. דער געדאַנק איז אויפגענומען געוואָרן מיט באַגייסטערונג צווישן די ייִדישע אַרבעטער און אַ גרופע באַן־אַרבעטער האָבן לכּבוד דעם געשאַנקען אַ שיינעם טוכענעם פאַרהאַנג.

ביז איצט האָט „אונדזער ווינקל“ אין היסה געשטעלט אייניקע אָונטן, ווי „פּרץ־אָונטן“, „שלום־עליכם־אָונט“, אַנ־

סקי-אָוונט" (צו זייערע יאַרצייטן), א "יהואש-אָוונט" (צו זיינע שלושים) און א "רייזן-אָוונט" (לכבוד זיין יוביליי), בימקאס "גנבים" (צום דריטן מאָל), שלום-עליכם, דאָס גרויסע געווינס (די גאַנצע פיעסע) און אַ ריי אייראָפעיִשע איינאַקטערס.

איצט רעפּעטירט די גרופּע שלום-עליכמס, שווער צו זיין אַ ייד" און אונטער דער רעזשי פון אַ רוסישן אינושינער, אַ טעאַטער-מאַן, האָט זיך בײַ דער גרופּע אָרגאַניזירט אַ דראַמאַ-טישע סטוריע.

די מיטגלידער פון דער חיפהער גרופּע, אונדזער ווינקל" זענען פּוטערשניט (לאָדזש), בראַניאָ זעליקאָוויטש (לענטשיץ), שער (בעסאַראַביע), יהודית (ליטע), יהודית וואַלקאָוויטש (קאַליש), מענדל צווילינגער (בראָד), שמואל לעמער (טאַרנאָגראָד), יוסף ערליך (ווארשע), אברהם וואַלקאָוויטש (קאַליש), קעסטענבוים (פּוילן), סאַניע שוחט (ושיטאַמיר), ישעיה זילבערבערג (רוסלאַנד) און דער פּירער פון דער גרופּע שמעוני (קאָוונע).

אינטערעסאַנט איז אויך, אַז די גרופּע באשטייט היינט פון די זעלבע פּוחות, וואָס אין אָנהויב. דאָס איז נישט קיין לייכטע זאַך, ווען מען נעמט אין אַכט, אַז די אַלע באַטייליק-טע זענען אַרבעטער. און ביים קריזיס אין ארץ-ישראל איז דער אַרבעטער דאָ דער אמתער וואַנדערער, און גאַנץ אָפט ברענגען די מיטגלידער טאַקע די גרעסטע קרבנות, אַבי ניעט צו פאַר-לאָזן די גרופּע.

די פּאַרשטעלונגען זענען עפּנטלעכע. די פּרייזן פון די בילעטן — 2 און אַ האַלבן ביז 3 פּיאַסטער (יעדער פּיאַסטער איז 5 סענט), אָבער די בילעטן ווערן פאַרקויפט נאָר צווישן אַזעל-כע עלעמענטן, וואָס מען איז זיכער אין זייער פּאָזיטיווער באַ-ציונג צו יידיש.

דער "גדוד" האָט שוין רעזיגנירט פון שטערן די פּאַר-שטעלונגען, און זיי קומען פאַר כמעט סיסטעמאטיש יעדן חודש. דאָס יידישע טעאַטער אין חיפה איז נישט קיין בן-יחיד אַביטל שפּעטער ווי אין חיפה איז אַן ענלעכע גרופּע געשאַפן געוואָרן אין תל-א-ב-יב אויך אונטערן אַיגענעם נאָמען, אונ-

דוצר ווינקל". אויך וואָ האָט זיך די טעטיקייט אָנגעהויבן מיט
יודישע דעקלעמאָציעס אין פּאַרלעזונגען.

די ערשטע פּאַרשטעלונג איז פּאַרגעקומען מיט צוויי יאָר
צוריק, ווען עס האָט זיך געעפֿנט דער פּוּעלי-ציוניסטישער קלוב
אין אָן אייגענעם צירף (באַראַק). עס איז אויפגעפירט געוואָרן
שלוֹם-עליכמס „מול-טוב" און נאָך אָן איינאַקטער.

דערנאָך האָט מען זיך געגרייט אויפצופירן אַנ-סקיס
„קאָנספּיראַטיווע דירה", וועלכע די פּאַליציי האָט פּאַרווערט.

די טרופּע האָט דאָן איינגעשטודירט בימקאָס „גנבים",
אַבער אויך דאָ איז בעת דער אויפפירונג געקומען צו אָן ענ-
לעכן סקאַנדאַל ווי אין חיפה. די גדודניקעס האָבן דורכגעהאַקט
דעם דאָך, האָבן געוואָרפן שטינקפּאַמבעס און פּאַרווידעט אייניקע
פּון פּובליקום.

נישט געקוקט אויף די דראַזיקע רדיפות האָט די גרופּע שוין
ביז היינט דורכגעפירט ריזן-פּרץ-שלוֹם-עליכמס און יהואש-
אָוונטן, אַבער די עיקר שווערקייט באשטייט אין דעם, וואָס די
פּאַליציי האָט, צוליב בוי-טעמים, פּאַרווערט צו שפּירן אין דעם
באַראַק.

די מיטגלידער פון דער גרופּע זענען: איטקין (וואַרשע),
מאַרין (גרודעק), פישער (גאַליציע), שמואל מעלער (וואַרשע)
און רעזעלבאַק (זשיכלין).

אין ירושלים האָלט זיך ביים אָרגאַניזירן צוזאָ גרופּע.
ווי עס איז צו זען, האָבן די אַלע גרופּעס נישט קיין
פּרעסעיאָנעלן כאַראַקטער.

אל אביב, יולי 1927.

ווי מ'צאלט מחבר-האָנאָראַר.

פאר דער מלחמה האָט זיך אין „לאָדזער טאָגעבלאָט“ געדרוקט אַ גרויסער ראָמאַן „די שרעקליכע סודות“. ווי זאָגט עפעס שלום-עליכם, דאָס איז שוין איינמאָל געווען אַ ראָמאַן, אַ ראָמאַן פון ראָמאַנען-לאַנד. עס איז רעכט צו זאָגן, אַז דער עולם לייענער האָט די „פּאַרטוצוונגען“ נישט געלייענט, נאָר ממש געשלונגען. מען פלעגט מיט דער גרעסטער אומגעדולד אָפּוואַרטן, וואָס וועט שוין זיין מאַרגן. וואָס וועט ווערן מיטן אָרימען קינד „יודעלע“, און וואָס וועט טון די אַלטע „באַרבאַראַ“, און ווי אַווי וועט זיך עפעס „פּיש“ אַרויסדרייען. בקיצור, דער ראָמאַן „די שרעקליכע סודות“ איז שוין געווען די אמתע סענסאַציע, און די לעזער האָבן געלעקט די פּינגער.

איך האָב דאָמאָלט געאַרבעט אין יידישן „סקאַלע“ טעאַטער ביי יוליוס אַדלער און סיעראַצקי. מיין אַרבעט איז באַ-שטאַנען אין דעם, וואָס איך האָב יעדע זעקס וואָכן געדאַרפט געבן אַן איבערזעצונג אָדער אַ באַאַרבעטונג פון אַ פּיעסע, און אויסערדעם האָב איך געדאַרפט אויסבעסערן פּיעסען, וועלכע מען האָט גישט געקענט שפּילן אין דער זעלבער פּאַרם. ווי זיי זענען געשריבן געוואָרן.

פאר דער דאָזיקער ארבעט האָב איך באַקומען אַ חודש-ליך געהאַלט, אויסערדעם פלעגט די דירעקציע פון טעאַטער-בזון יעדעס מאָל פאַרן שפּילן צאָלן אויטאָרן-האָנאָראַר. דאָס פלעגט צוגיין אויף אַזאַ אופן: אין פּעטערבורג אי-

געווען א „פארבאנד פון דראמאטישע און מוזיקאלישע שריפט-
שטעלער“. אין דאזיקן פארבאנד זענען געווען מיטגלידער אלע
יידישע שרייבער, וואָס האָבן געשריבן פֿאַרן טעאָטער, און אוי-
סערדעם, וואָס זיי פֿלעגן באַקומען באַצאָלט פֿאַר אַ טעאָטער-
שטיק, ווען אַ דירעקציע האָט עס געקויפֿט, פֿלעגט דער פֿאַרזיין
נעמען ביי דער טעאָטער-דירעקציע באַצאָלט פֿאַר יעדעס מאָל
שפּילן די פּיעסע.

דער פֿאַרזיין האָט אין יעדער שטאַט געהאַט זיינעם אַ
פֿאַרשטייער, ער פּי רוב פֿלעגט דאָס זיין דער אָרטיגער פֿאַסט-
דירעקטאָר, און יעדעס טעאָטער פֿלעגט דעם פֿאַרטערטער מוזן
צושיקן דעם אָפּיש פֿון יעדער פֿאַרשטעלונג, און באַצאָלן דעם
האַנדאַראַר פֿאַר דעם מחבר, וועמענס פּיעסע מ'פֿלעגט שפּילן.
איצט אַז כ'האַב שוין דערקלערט, ווי אַזוי מען פֿלעגט
צאָלן האַנדאַראַר, ווען מען האָט געוואָלט, וויל איך אייך דער-
ציילן, ווי אַזוי מ'פֿלעגט נישט צאָלן, ווען מ'האַט נישט
געוואָלט.

און דאָ קומען מיר צוריק צו „די שרעקליכע סודות“.
געווען דעם גרויסן אינטערעס, וואָס די „שרעקליכע
סודות“ האָבן אַרויסגערופֿן ביי טויזנטער לעזער, בין איך גע-
פֿאלן אויפֿן פֿלאַן, אַז עס וואָלט געווען זייער גוט צו מאַכן אַ
טעאָטער-שטיק, אַ פּיעסע, טאַקע פֿון דעם ראָמאַן. און נישט
לענג געטראַכט, האָב איך זיך אַוועקגעזעצט צוזאַמען מיט מיין
ברודער, און מיר האָבן געמאַכט אַ פּיעסע אין אַ סך אַקטן
מיט בילדער, אַ פּיעסע צו שפּילן כאָטש אויף אַ גאַנצע נאַכט,
וואָרום אַזוי ווי דער עולם אין לאַדזש האָט געקענט דעם ראָמאַן
פֿמעט פֿון אויסנווייניק, האָט מען געמוזט זיין זייער פֿאַרויכטיק,
זענען נישט אַרויסצולאָזן קיין איין וואָרט.

היינט גיי מאַך איין פּיעסע פֿון אַ ראָמאַן, וואָס ציט זיך
אפֿש- אַ יאָר צייט אין „פֿאַרטעצונגען“.
אַז אַדלער האָט דערהערט, אַז איך האָב געמאַכט אַ פּיע-
סע פֿון די „שרעקליכע סודות“, האָט ער אָנגעהויבן ביי מיר
צו פֿאַרלענגען די פּיעסע, אַזוי אָבער ווי לויטן קאַנטראַקט

צווישן אונדז, האָב איך גראָד דאָמאָלס קיין פּיעסע נישט גע-
דאַרפט געבן, האָב איך אים דערקלערט, אַז איך וויל פאר דער
פּיעסע אַ ספּעציעלן פּרייז. אדלער האָט נישט געוואָלט געבן,
אַבער דאָ האָט זיך אַריינגעמישט אַ פֿאַרלעגער פון אַ לאַדזשער
יידישע צייטונג, און אָפּגעקויפט ביי מיר די פּיעסע פֿאַר לאַדזש,
און אויך געקויפט ביי אַדלערן צען אויפּפירונג פון דערדאָזי-
קער פּיעסע.

פֿאַרשטייט זיך, אַז ווען דער לאַדזשער עולם האָט דערזען
אַנאַנסירט „די שרעקליכע סודות“, אויפגעפירט צו ווערן אין
טעאטער, איז געוואָרן אַ טומל אין שטאָט, און איידער וואָס-
ווען זענען די בילעטן פון די ערשטע פֿאַרשטעלונגען אויספֿאַר-
קויפט געוואָרן.

אין דער זעלבער צייט, וואָס אַדלער מיט סיעראַצקי
האָבן געהאַט אַ דירעקציע אין לאַדזשער „סקאַלאַ“ טעאטער, זע-
נען זיי אויך געווען מיט-שותפים אין וואַרשעווער קאמינסקי-
טעאטער, און פֿלעגן דאָרט אַראָפּפֿאַרן שפּילן.

ווען אַדלער האָט דערזען, אַז דער דערפֿאַלג פון די
„שרעקליכע סודות“ איז אַזוי גרויס, און אַזוי ווי די פֿאַרשטע-
לונגען זענען דאָך געווען אָפּגעקויפט דורך דער אויבנדערמאָנ-
טער פּערזאָן, האָט אדלער באַשלאָסן אַריבערצופירן „די שרעק-
ליכע סודות“ אין וואַרשע.

צו דעם צוועק האָט ער אַריבערגענומען אַלע בעסערע
שוישפּילער פון לאַדזש קיין וואַרשע, אין דאָ איבערגעלאָזט אַזעל-
כע אַקטיאָרן, ווי „מאָטל אָן לשון“, דער שטומער מאיר“ א. ד. גל.
ווען איך האָב דערהערט, אַז מען גייט שפּילן „די שרעק-
ליכע סודות“ אין וואַרשע, האָב איך זיך געווענדעט צו אַדלערן,
ער זאָל מאַכן מיט מיר אַ קאָנטראַקט, וואָרום בסך-הכל האָט
ער דאָך די פּיעסע נישט געקויפט, און כדי זי אויפצופירן אין
וואַרשע מוז מען האָבן מיין דערלויבניש. אַדלער האָט מסכים
געווען, און געהייסן מיך קומען פּרייטיק קיין וואַרשע, וועלן מיר
דאָרט מאַכן דעם קאָנטראַקט.

געקומען קיין וואַרשע, הענגט דאָרט אַ גרויסער אָפּיש, אַז

היינט, פרייטיק, מאָרגן, שבת בייטאָג און ביינאַכט און זונטיק
בייטאָג און ביינאַכט ווערט צום ערשטן מאָל געשפילט „די
שרעקליכע סודות“.

שפאציר איך מיר אינדערפרי אַריין אין טעאטער. ערשט
סיעראַצקי איז דאָ, אויך די אַנדערע אַרטיסטן זענען פאַראַן, נאָר
אַדלער אַריין איז נישטאָ.

און אז אַדלער איז נישטאָ, קאָן מען דאָך קיין קאָנטראַקט
נישט שליסן.

— וווּ איז אַדלער?

— אַדלער מוז באַלד קומען, ווייל ער שפילט אין וואָר-
שע אַ גאַנץ אַנדערע ראָל ווי אין לאַדזש, אַ הויפטראָל, מוז ער
דאָך כאַטש מאַכן איין פּראָבע, און דעריבער מוז ער באַלד
קומען.

ערשט איך ווארט עטלעכע שעה. מ'מאַכט פּראָבע -- אַד-
לער איז נישטאָ.

נאַכמיטאָג איז ווידער פּראָבע -- אַדלער איז ווידער נישטאָ.
אויף דער נאַכט שפילט מען. אַדלער איז דאָ. אָבער קיין
עולם איז נישטאָ. אין וואָרשע קען מען נישט „די שרעקליכע
סודות“, דערצו איז עס אינמיטן רעכטן זומער. נאכט ווערט
ערשט נאָך 9, און ווער איז פרייטיק נישט אויף זומער-וווינונג?
נאָכן ערשטן אקט גיי איך אַרונטער צו אַדלער, און פּרעג
אים, וואָס ס'הערט זיך מכוּח דעם קאָנטראַקט, ענטפערט ער
מיר, אז ער האָט נישט געקאָנט פריער קומען קיין וואָרשע,
און צווי ווי היינט שפילט ער צום ערשטן מאָל אַ נייע, גרויסע
ראָל, דעריבער בעט ער מיך צו קומען צוםאַרגנס ער אינדער-
פרי צו אים אין האָטעל, וועט ער מיר דאָרטן געבן דעם
קאָנטראַקט.

שבת ערף פרי קלאַפּ איך אָן אין האָטעל ביי אַדלערן.
ס'דערהערט זיך אַדלערס באַריטאָן:

-- אַריין!

איך קום אַריין און טרעף אים מיט סיעראַצקי זיצן אויפן
בעט. ביידע מיט פאַרווערטע פּנימער.

דערזענדיק מיך, פארברעכט סיעראצקי די הענט, און
 צדלער נעמט גיין אויפערענט, ווי אין די שטארקסטע דראַמאַ-
 טישע סצענעס, אַרויף און אַראָפּ איבערן צימער.
 שיינע עטלעכע מינוט האָט געהערשט אַ שטילקייט. מיר
 האָבן זיך רעכט איינער דעם אנדערן נישט אָנגעקוקט, נאָר
 איך האָב פון דעם באַגעגעניש געפילט, אַז עפעס גרייט זיך דאָ.
 ענדלעך איז אַדלער אַרויס מיט לשון:
 — אַ שיינ עסק האָט איר אונדז אָנגעאַרבעט מיט אייער פּיע-
 סע, איר האָט דאָך אונדז געשאַכטן.
 און סיעראצקי הויבט אים אָן אונטערהעלפּן:
 — ווער ווייסט, ווי אַזוי מיר וועלן היינט אַרויס, און
 אַלץ צוליב אייך.

פאַרשטייט זיך, אז איך בין געוואָרן זייער נייגריק צו
 וויסן, וואָס עס איז אַזעלכעס געשען, און פאַרוואָס ביידע זיי-
 רעקטאָרן זענען אַזוי אויפֿגערעגט אויף מיר.
 און דאָ איז ענדלעך אַדלער אַרויס מיט דער באַמבע:
 — די פּיעסע „די שרעקליכע סודות“ איז אין לאַדזש
 געשפּילט געוואָרן אָן צענזור. מיליאָ האָבן מיר געזאָגט, וואָס
 אין טעקסט שטייט, און קיינער האָט אונדז נישט קאָנטראָלירט,
 אָבער אין וואַרשע האָבן מיר אַ שטאַרקע צענזור, און אַזוי ווי
 אין טעקסט זענען פאַראַן שטעלן, אין וועלכע מען רעדט קיין
 קריסטנטום, האָט דער צענזאָר פאַרווערט ווייטער צו שפּילן די
 פּיעסע. היינט שטעלט אייך פאַר, וואָס איר האָט אונדז געמאַכט.
 עס איז איצט שבת, און איר קאָנט זאָך דאָס שבת-נאַכמיטאַג-
 שפּילקום. עס איז אָנגאַנסירט „די שרעקליכע סודות“, און מיר
 טאָרן די פּיעסע נישט שפּילן, מען וועט דאָך אונדז דערהרגענען.
 אוודאי איז עס נישט קיין אָנגענעמע לאַגע, און וועגן קיין
 קאָנטראַקט איז שוין אוודאי איצט נישט קיין געלעגנהייט
 צו רעדן.

אַז אַדלער האָט דערזען, אַז איך בין געבליבן געפּלעפט,
 האָט ער ווייטער געזאָגט:

— און אונדזער פאַרוואַלטער פּראָמאַן איז טאַקע איצט

ליבעסקאָ (11)

ביים צענוואר. אפשר וועט אים פאָרט געלונגען צו פועלן, אָז
מ'זאָל כאָטש היינט מעגן שפּילן די טיעסטע.

אַפּגענוואָגט דאָס, האָבן אַדלער און סיעראַצקי ווידער אָן-
געהויבן צו גיין אַרויף און אַראָפּ איבער דער שטוב זייער
צעטרעגן.

נישט קונדיק אויף דער ערנסטקייט פון דער לעגע, איז
מיר אייגענפּאַרן אַ געדאַנק, אַז מען שפּילט מיט מיר קאָמעדיע,
און אַז די גענצע מעשה מיטן צענוואָר הויבט זיך נישט אָן און
לעזט זיך נישט אויס.

— וואָס בלייבט מיר צו טון?

פון דער רגע, וואָס איך האָב אָנגעהויבן צו האָבן אַ
חשד, אז מען נארט מיך אָפּ, און מען זוכט תּירוצים, פּדי
נישט צו שליסן קיין קאָנטראַקט, האָב איך באַשלאָסן, אַז מיט
גוטן וועל איך מיט אַדלערן און סיעראַצקי גאַרנישט אויפטון,
און איך מוז מיך אַלואַ ווענדן צו מיין פּאַרטייער.

בין איך טאַקע אַוועק אויף דער הויפט-פּאַסט און אַרויפ-
געשיקט צום פּאַסט-דירעקטאָר, וואָס איז געווען דער וואַרשע-
ווער פּאַרטייער פון פעטערבורגער שרייבער-פּאַריין מיין וויזט-
קאַרטע, אויף וועלכע עס איז געשטאַנען אויף רוסיש געשריבן:

ס א ל א מ א נ ז י ל ב ע ר צ ו ו י י ג

ווירקלעכער מיטגליד פון רוסישן דראַמאַטיש-מוזיקאַלישן

שריפטשטעלער-פּאַריין אין פעטערבורג.

די וויזט-קאַרטע האָב איך אַרויפגעשיקט דורכן וואַזשני
פון דער פּאַסט, און באַלד דערויף איז אַראָפּגעקומען אויף די
גרויסע, ברייטע טרעפּ פון דער דאַמאַלסטיקער הויפט-פּאַסט א
דיקער הער מיט אַ גרויסער, ברייטער גאַלדענער קייט איבער
דער ברוסט, און אויסשטרעקנדיק מיר ביידע הענט, האָט ער
מיך וייער פריינטלעך אַרויפגעפירט צו זיך אין קאַבינעט.

דאָס איז געווען דער פּאַסט-דירעקטאָר אַליין.

אין קאַבינעט האָט ער מיך מכבד געווען מיט סיגאַרן,
פּאָ וועלכע כּהאָב זיך גאַנץ שיין אָפּגענוואָגט, ווייל כּרויכער
נישט. דאָן האָט ער זיך צוגעזעצט אויף אַ ווייכער סאַפע האַרט

געבן מיר, און געבנדיק א צופיר מיט זיינע הענט, האָט ער זיך צו מיר געווענדעט:

— נו, וואָס וועט איר זאָגן גוטס, גאָספאָדין סאַלצמאַן?...

— סאַלצמאַן גערשקאוויטש — האָב איך פארענדיקט.

— מיט וואָס קאָן איך אייך דינען? — האָט ער ווייטער

זייער פריינטלעך געפרעגט.

— מיט אַן עצה, ליבער גאָספאָדין נאַטשאלניק — האָב

איך געענטפערט און כ'האָב אים דערציילט די געשיכטע, ווי

אזוי אַרלער און סיעראַצקי האָבן ביי מיר גענומען אַ פיעסע,

וועלכע איך האָב באַארבעט פון אַ ראָמאַן, און ווי אזוי זיי

האָבן אלץ אָפגעלייגט צו שליסן דעם קאָנטראַקט און צום סוף

דערציילן זיי מיר גאָר אַ מעשה, אַז דער צענוואָר דערלעזט

נישט שפילן די פיעסע.

אויסגעהערט מיין מעשה זאָגט דער פאָסט-דירעקטאָר:

— איך ווייס אויך שוין פון דער געשיכטע, אָט איז נאָר

וואָס גאָספאָדין פראָמאַן ביי מיר געווען.

— וואָס?! — וואָב איך כמעט ווי אויסגעשריגן — פראַ-

מאַן, דער פארוואַלטער פון דער טרופע איז נאָר וואָס געווען

ביי אייך און זיי האָבן דאָך מיר געזאָגט, אַז ער איז געגאַנגען

צום צענוואָר.

איצט איז מיין חשד נאָך געוואָרן שטאַרקער, אַז מען וויל

מיך פירן אין באַד אַריין.

דער פאָסט-דירעקטאָר האָט פאַררויכערט אַ סיגאַר, און

צוזיסלענדיק די קייקלעך רויך, האָט ער ווייטער געזאָגט:

— יאָ, פראָמאַן איז ביי מיר געווען און זיך פאַר מיר

באַקלאָגט, אַז איר ווילט פון זיי רייסן די הויט. נישט גענוג

וואָס זיי צאָלן אייך אויטאָרן-האַנאַראַר צו 15 רובל אַ נאַכט,

ווילט איר נאָך אייניקע הונדערט רובל עקסטערע פאַר דער פיע-

סע. עס איז איצט זומער, די געשעפטן זענען נישט קיין איבער-

ריק גוטע, און דערצו באַרעכנט אייך, אַז ווען די פיעסע וואָלט

אויסגעפירט געוואָרן דורך אַן אנדערע דירעקציע (ער האָט אַנ-

גערופן אַ נאָמען) וואָלט מען אייך מער ווי אַ טאָכטער נישט

געקענט געבן... כע... כע... אָבער דאָ, אי איר באַקומט געלֶט,
אי פּבור... איר זעט, אויפן אַפּיש שטייט איר נישט אַלס באַאַרבעטער
פון דער פּיעסע, נאָר אַלס מחבר; דערמאָנט אייך נאָר, איר
זענט נאָך אַ יונגערמאַן און שוין אַ מחבר פון אַ פּיעסע אין
וואַרשע אין קאָמינסקיס טעאַטער...

איך האָב דערזען, אַז מײַן פּאַרשטייער איז שוין גוט
„באַאַרבעט“ געוואָרן פון דער דירעקציע, וואָס וויל זיך אַרויס-
דרייען פון שליסן אַ קאָנטראַקט און אויפגערעגט האָב איך זיך
אויפגעשטעלט און אַ זאָג געטון.

— איך וויל וויסן נאָך אייך זאָך, גאָספּאָדין נאַטשאַליק,
זיי זענט איר מײַן פּאַרטנער, אָדער דער פּאַרטנער פון
קאָמינסקיס טעאַטער?

„מײַן פּאַרשטייער“ האָט פאַרשטאַנען, אַז ער איז אַפּיטל
זיי ווייט אוועק, און פּהרף-זיין האָט ער געענדערט זיין טאָן און
אַפּזיעל אַ פּרעג געטון:

— וואָס קען איך פאַר אייך טון, ליבלינקער?
— איך וויל נישט דערלאָזן שפּילן די פּיעסע — האָב
איך געזעטפערט.

— גוט, אָבער זיי דעם צוועק מוזט איר טעלעגראַפֿירן
קיין פעטערבורג, און ווען איך וועל פון דאָרט באַקומען אַ טע-
לעגראַמע, שטעל איך זאָפּאַרט אָפּ די פּאַרשטעלונג.
— טוט עס!

ער האָט אָנגעשריבן אַ טעלעגראַמע: „רוסישער דראַמאַ-
טישער שריפטשטעלער-פּאַרבאַנד. פעטערבורג. די דירעקציע פון
קאָמינסקיס טעאַטער האָט נישט באַזאָגלט. אָפּשטעלן, די שרעק-
ליכע סודות.“ זילבערצווייג.

די טעלעגראַמע איז תּיבֿף אָפּגעשיקט געוואָרן, און מיר
האַבן זיך זייער „פּריינטלעך“ געזעגנט.

ערשט ווהיין גייט מען איצט? על פי יושר וואָלט געווען
אַ פּלאַן נישט צוזאָגן צום טעאַטער, וואָרום איידער וואָס-ווען
וועט דאָך אָנקומען די טעלעגראַמע פון פעטערבורג, אַז מען
לאָזט נישט שפּילן די פּיעסע און עס וועט זיין אַ סקאַנדאַל.

איז גלייכער נישט צו זיין ביי אונז טקאנדאל. פון דער אנדער-
דער זייט איז דאך אבער אינטערעסאנט צו זיין און זען זיך
מיט דער דירעקציע און הערן ווי אזוי זיי וועלן זיך איצט
פארזארגן.

בקיזור, איך האב באשלאסן צו גיין אין טעאטער.
עס איז שוין געווען נאך 2 אויגער, די צייט ווען מען
גייט שוין שפילן די נאכמיטאג-פארשטעלונג. די גאנצע גאט
איז געווען איבערפולט מיט מענטשן, וואס האבן געקויפט ביי-
לעטן פאר דער נאכט-פארשטעלונג, אדער האבן געוואלט קויפן
בילעטן פאר דער נאכמיטאג-פארשטעלונג, און האבן שוין נישט
באקומען. איבערווייניק אין טעאטער איז געווען חושך, אזוי פיל,
אז מען האט דארט קיין שפילקע גישט געקענט אריינארפן.
מיד פון ארומלויפן, אויפגערעגט און דערשוויצט פון דעם
הייסן טאג, האט מיך שטארק געדורשטן און איך האב געבעטן
א גלאז טיי.

אפנים, אז די מענטשן ביים בופעט האבן מיך געקענט,
ווייל מען האט מיך געבעטן אוועקצוצוין ביי א טישל, און מיר
דארט דערלאנגט דעם טיי... איך האב זיך פשוט מחיה געווען,
און אין מאמענט, ווען כ'האב געוואלט אריינגיין הינטער דער
בינע, איז צו מיין טישל צוגעגאנגען דער גארדער אבער פון
טעאטער און מיר געזאגט:

— איך האב געהערט, אז איר האט עפעס א סכסוך מיט
דער דירעקציע, וואס איז צווישן אייך?
פארשטייט זיך, אז איך האב אים אלץ דערציילט, כ'האב
אים נאך נישט געזאגט, אז כ'האב טעלעגראפיש אפגעשטעלט
די פיעסע.

דערנאך בין איך מיר אריינגעגאנגען הינטער דער בינע
און אָבעקלאפט אין אַדלערס גארדער אָבע:
— נו, וואָס איז געוואָרן מיטן צענזאָר? — מאַך איך מיך
תּמּעוּאַטע.

איך האב דערווארט עפעס א נייעם תירוץ, אבער אום-
דערווארטעט האט אולער געענדערט זיין גאנצע פאליטיק און

עכט דראמאטיש געגעבן א זאג: — צענוואר, שמענוואר, האָס
טויג אייך דער צענוואר, אז איר האָט דאָך טעלעגראַפיש אָפגע-
שטעלט די פּיעסע, מסתמא וועט מען סיי ווי סיי באַלד די
פּיעסע נישט קאָנען שפּילן.

דערהערט אַזעלכע ווערטער, האָב איך זיך „אַרויסגעמאַכט“
פון דער גארדעראַבע.

הייסט עס, אַז צווישן דער דירעקציע פון קאָמינסקיס
טעאַטער אין דעם פּאַרטערטער פון פעטערבורגער פּאַרבאַנד, דעם
וואַרשעווער פּאַסט-דירעקטאָר איז פאַראַן אַן ענגע פּאַרבינדונג.
אויב אַזוי, אפשר האָט דער פּאַסט-דירעקטאָר גאָר איגאָנצן מיין
טעלעגראַמע נישט אַוועקגעשיקט און איך פריי זיך אומזיסט.
אַבער ניין, אַזוי ווייט וועט ער זיך נישט דערלויבן צו גיין.
נאָ אויב אַזוי, האָב איך דאָך טאַקע גוט געטון, וואָס כ'האַב
אָפגעשטעלט די פּיעסע, וואָרום קיין געלט וואָלט מען מיר אָפגיסט.
נישט געצאָלט.

אַלואַ, קריגס-צושטאַנד צווישן מיר און דער דירעקציע פון
קאָמינסקיס טעאַטער.

די היץ ברענט דערווייל ווייטער שטאַרק, דערצו די
אויפּרעגונג און איך בעט אין בופעט אַ גלאָז ביר.

נעבן בופעט שטייען עטלעכע טעאַטער-לייט, איינער פון
זיי טראָגט מיר צו דאָס גלאָז ביר ביי אַ טישל. איך טרינק
אַראָפּ דאָס ביר בנשימה אחת. עס ברענט, צי ברענט די היץ
אַזוי אַדער דאָס ביר? איך קאָן זיך נישט אַריענטירן, נאָר עפעס
גייט מיר דורך אַ היץ איבער די ביינער, און איידער וואָס-ווען
באַקום איך אַ לייכטע צונג, נעבן מיר זיצט איינער אַ מיט-
שולף אין דער דירעקציע, אַדער דער בעל-הבית פון דער גאר-
דעראַבע. דער עיקר: איך דערצייל אים די גאַנצע געשיכטע
וועגן מיין סכסוך און פרעג אים צי כ'בין גערעכט. ער גיט
מיר גערעכט און שיקט מיר צו אַן אַנדערן, וואָס שטייט אויך
ביי דער גארדעראַבע. יעדער נעמט מיך ווידער אויטפרעגן אַרײַן
גענוי און איך ענטפער גענוי. די צונג ברענט מיר און איך
טרינק ביר. עפעס אַ מאָדנער ריה האָט דאָס ביר. עס דוכט

זיך, אז עס פילט זיך דער גערונך פון בראַנפן, אָבער ניין, איך
האַב דאָך געבעטן ביר, נישט בראַנפן, טאָ ווי קומט דאָ בראַנפן?
— הא, ווער איז דאָ? — פראַמאָן, דער פאַרוואַלטער.
— זעצט אייך, ה' פראַמאָן, אַדרבא, זאָנט אַליין, איז
דאָס רעכט אַזוי?

און איך דערצייל אים די גאנצע געשיכטע, אַוודאי גיט
ער מיר רעכט, נאָר וואָס קען ער אַליין טון, ער וועט מיר צו-
שיקן דעם צווייטן פאַרוואַלטער, ה' האַלפּערן, א קוזין פון אסתר
רחל קאַמינסקאַ.

— גיט מיר נאָך אַ גלאַז ביר. עס ברענט מיר אין
האַלדז!

האַלפּערן זעצט זיך צו און נאָיוו פרענט ער:
— וואָס איז? איך הער דאָך עפעס, אַז מען וויל אייך
נישט באַצאָלן פאַר דער פּיעסע, אַן עוולד, ווי כ'בין אַ ייד, אַדרבא,
דערציילט מיר אַלץ.

און איך דערצייל. איך דערצייל אויך, אז אָט-אַט דער-
ווערט איך די פאַרשטייער פון פאַרבאַנד, וואָס וועלן אָפּשטעלן
די פאַרשטעלונג.

— אַך, — ווי עס טרוקנט מיר אין האַלדז, האַלץ, גיט
מיר נאָך אַ גלאַז ביר.

מ'דערלאנגט ביר. איך טרינק, און אין קאַפּ ווערט מיר
הייס און קאַלט, פאַר די אויגן דרייט זיך עפעס. איך קאָן זיך
פון אַרט נישט רירן און אַלע רגע קומען צו נייע מענטשן צום
טיש'ל און בעטן מיך, אז איך זאָל אַלץ גענוי דערציילן.

אַט איז אַרנג'לד, און אָט איז דער קאַסירער, און אָט
איז דער גרימירער, דער קאַסטיומירער, אַלע בעטן זיי מיך דער-
ציילן פון אָנהויב אָן, און איך לאָז זיך נישט בעטן.

איך רעד אַזוי ווי פון אַן אויטאָמאַט. יעדער מאַכט דעם
אַנשטעל פון אויפּרעגונג און יעדער גיט מיר גערעכט און פאַר-
ענדיקט דערמיט, וואָס ער שיקט צו אַן אַנדערן מיך צו הערן.
פלוצלונג הערט זיך אַן אויכרוף:

— זילבערצווייג, די פאַרשטייער טון פאַרבאַנד זענען גע-
קומען, גייט צו זיי צו.

מיט די לעצטע כוחות הויב איך זיך אויף פון טישל און
לאָז זיך גיין. מיר קומען אַקעגן צוויי הערן מיט טעקעס אונ-
טער די אָרעמס אין באַצמטן-מונדירן און היטלען מיט קנעפלעך.
איך דערפריי זיך. זיי זענען טאַקע שוין דאָ, און איך
לאָז זיך צו זיי. אָ, חיי שווער די פיס זענען מיר, אָבער
איך שטרענג זיך אָן. און פאַר אַרויס מיט אַזאָ לשון אויף
רוסיש:

— זייט געגריסט, פריינט מינע. גוט וואָס איר זענט געט
קימען אָפּשטעלן די פאַרשטעלונג. זיי ווילן דאָך קיין קאַנטראַקט
נישט שליסן.

ערשט די צוויי לייט קוקן מיך אָן ווי אַ משוגענעם, און
איבער פון זיי שרייט אָן אויף פויליש.

— וואָס ווילט איר, מיר זענען פון דער עלעקטראָוויניע!
טאַקע, זיי זענען דאָך פון דער עלעקטראָוויניע. ווי אַזוי
האַב איך דאָס באַלד נישט באַמערקט?
וואָס טוט מען איצט? נו, קודם כל, מוז מען עפעס טרונ-
קען, כאַטש אַ גלאָז טיי.

אינמיטן טרונקען רופט מען מיך. די דירעקציע וויל זיך
מיט מיר פאַרגלייכן. איך לויף שנעלער אַרונטער אונטער דער
בינע. עס איז אַן ענגער אריינגאַנג, און איידער איך קוק זיך
אַרום, ליג איך אויף דער ערד. איך בין געפלאָן איבער אַ
שטריק, ווי קומט אַהער אַ שטריק? אפנים איך בין שמור.

איך זיך אויף אדלערן:

— איר האָט מיך געשיקט רופֿן?

— יאָ, איר האָט דאָך נאָר-וואָס גערעדט מיט די דעלע-
גאטן פון פאַריין, וואָס זאָגן זיי, ווען וועלן זיי אָפּשטעלן זי
פאַרשטעלונג?

איך בין געוואָרן שרעקלעך אויפגערגעט:

— וואָס מאַכט איר עפעס נאָך חוזק פון מיר? לאַ ד

איר האָט אויסגענאַרט ביי מיר אַ פּיעסע, לאַכט איר נאָך פון
מיר אָפּ!

צפּנים, אז די ווערטעד האָבן צולערן גערירט, און ער
האָט גאָר אין אן אנדערן טאָן געענטפערט:

— גלויבט מיר, אַז איך בין דאָ גאַרנישט שולדיק, איך
וואָלט גערן געמאַכט אַ קאָנטראַקט, נאָר איך און סיעראַצקי זע=
גען מיר דאָך בלויו מיט=שותפים, און די הויפט-דעה האָבן די
באַלעבאַטיס פון קאָמינסקיס טעאַטער, און זיי ווילן נישט מאַכן
קײן קאָנטראַקט.

פאַרשטייט זיך, אַז פון דערדאָזיקער דערקלערונג איז מיר
נישט קײן סך בעטער געוואָרן, און איך בין צוריק אַרויס אין
באַַט-זאַל עפּעס צו טרינקען. אָבער אויסטרינקענדיק אַ גלאָז
טײ, האָב איך דערפילט אויסערגעוויינלעכע בויך=שמערצן, ווי
מען וואָלט מיר איינגעגעבן עפּעס אַן אָפּפיר-מיטל.
איך בין געוואָרן ווילד...

וואָס הייסער איז געווען געדענק איך נישט, אין זכרון
איז מיר נאָר בלויו פאַרבליבן, אַז דער געהילף-רעזשיסער פון
דער טרופּע, דער קליינער פּישמאַן, וואָס איז אין צוויי יאָר
אַרום געשטאַרבן דורך אַן אוימגליק-צופאַל, האָט מיך אויף אַ
דראַזשקע אָפּגעפירט צו זיך אַהיים...

איבערגעשלאָפּן זיך די נאַכט, בין איך צומאָרגנס באַלד
אינדערפרי אוועק אין טעאַטער. אַרום 10 האָבן זיך אָנגעהויבן
צונויפקומען די אַקטיאָרן, און ווען דער פאַרוואַלטער פון דער
טרופּע ה' האַלפּערן האָט מיך דערזען, האָט ער אַרויסגענומען
זיין גאָלדענעם זייגער און ציניש געזאָגט:

— איר קאָנט דאָ זיין נאָר נאָך 20 מינוט, וואָרום פּינקט
לפּך 11 קומען אָן אַ גרופּע טעאַטער-באַזוכער, און וועלן אייך
שלאָגן. זיי זענען נעכטן געווען אויף דער פּיעסע, און זי גע-
פּעלט זיי נישט, האָבן זיי מיך געפּרעגט אויפן מחבר, האָב איך
זיי געזאָגט, אַז היינט, פּינקטלעך 11 אינדערפרי וועט איר
דאָ זיין.

ווען די טעלעגראמע מיינע איז אָנגעקומען אין פעטער-
בורג שבת נאָכמיטאָג, איז שוין דער פאָריין געווען פאַרמאַכט.
זענטיק איז נאָטירלעך אויך געווען פאַרמאַכט, און ערשט מאָנ-
טיק אינדערפרי האָט מען די טעלעגראמע געעפנט.
מאָנטיק אַרום האָלב צען אינאַונט, ווען מען האָט אין
וואַרשע געשפילט דעם צווייטן אַקט פון „די שרעקליכע סודות“,
איז אין טעאָטער אַריינגעקומען אַ פּאָליציאַנט מיט אַ פּאַפּיר אין
דער האַנט.

אין פאַפּיר איז געזאָגט געוואָרן, אַז אזוי ווי די דירעקט-
ציע פון קאַמינסקיס טעאָטער וויל נישט באַצאָלן קיין האַנאַראַר,
דעריבער זאָל מען תּיכּף אָפּשטעלן דאָס שפּילן די פּיעסע „די
שרעקליכע סודות“.

דער פּאָליציאַנט איז זיך אַרונטערגעגאַנגען אונטער דער
בינע און געהייסן דעם פּאָרהאַנגל ציער אַראָפּלאָזן דעם פּאָרהאַנג
אינמיטן שפּילן.

— פּריקאַז!

אָט אזוי האָט זיך פאַרענדיקט די געשיכטע מיט „די
שרעקליכע סודות“ אין וואַרשע, פאַר וועלכע מ'האַט קיין מחבר-
האַנאַראַר נישט געוואָלט צאָלן.

יידישע יינגעלייט לאָזן נישט שפּילן יידיש טעאָטער.

דאָס איז געווען אין 1912. איך בין דאָמאָלס געשטאַנען
אין דער שפּיץ פון אַ ליבהאַבער-גרופּע מיט וועלכער איך בין
אַרומגעפאָרן איבער דער נאָענטער סביבה פון לאָדזש. אין דער
זעלבער צייט בין איך געווען דער רעזשיסער פון דעם דראַ-
מאַטישן פּאָריין אין פּאַביאָניק, נעבן לאָדזש.

צווישן די כאַרשידענע דראַמאַטישע קרייזן און פּאָריינען
אין פּוילן, האָט דער פּאַביאָניצער געשפּילט איינע פון די
גרעסטע ראָלן. ערשטנס האָט ער געהאַט אויסגעצייכנטע קרעפטן,
נאָך היינט געדענק איך גוט די נעמען פון פּרל, פּראָקענבערג
און די ה"ה ליט, יעלינאוויטש, שטאַל, ווען זיי וואָלטן זיך טאָ-

קע אינגאנצן איבערגעגעבן דער בינע, וואָלט זיכער פון זיי געוואָרן גוטע אַקטיאָרן. צווייטנס, איז דער פאַריין געווען אויס-געצייכנט אָרגאַניזירט. אין דער שפּיץ פון פאַריין ווי געשטאַ-נען א גבירישער זון ה' פּויסט, וואָס איז אין דער מלחמה-צייט געשטאַרבן אין שווייץ. ה' פּויסט איז געווען טאַקע אַזוי ווי זיין נאָמען: אַן אייזערנע פּויסט. ער איז געווען אַ מאַן פֿון אומגע-הויערן דיסציפּלין, און דאָס פֿלעגט אָפט אַרויסרופן געגן אים אומצופרידנקייט מצד די מיטגלידער פון פאַריין, אָבער דאָך האָט מען נישט געוואָגט צו מאַכן געגן אים אַ רעוואָלוציע.

פּדי צו כאַראַקטעריזירן ווי שטרענג אָט דער ה' פּויסט איז געווען, איז פּדאי צו דערציילן, אַז איינמאָל ווען דער סופּלער איז אָביסל איינגעשלאָפּן, האָט זיך פּויסט אַזוי אויפגע-רעגט, אַז ער האָט אַרויסגעכאַפט דעם רעוואָלוצער, וועלכן ער האָט שטענדיק געטראָגן מיט זיך, און אויסגעשאַסן עטלעכע מאָל אין דער לופטן פּדי אַזוי נאָך אויפצוהעקן און איבערצו-שרעקן דעם פאַרשלאָפענעם סופּלער.

דער פאַריין פֿלעגט שפּיץ בערך יעדן חודש, און די פאַרשטעלונגען זענען געווען שטענדיק גוט באַזוכט. וויל ה' פּויסט האָט איינגעאָרדנט אַן אַבאָנאַמענטן-ליסטע, אַזוי, אַז מען האָט כמעט קיינמאָל נישט געדאַרפט פאַרקויפּן קיין בילעטן.

דער זראמאַטישער פאַריין איז אָבער נישט געווען קיין זעלבסטשטענדיקער, נאָר בלויז אַ סעקציע ביי דער אַרטיקער יידישער ביבליאָטעק. און ווי אַ ביבליאָטעק זענען שטענדיק די הוצאות געווען גרעסער ווי די הכנסות. מ'האָט דעריבער תמיד געמוזט זוכן פּאָנדן אויף הכנסות. און אַזוי איז איינמאָל באַ-שלאָסן געוואָרן, אַז כּוואָל אַנגאַזשירן אויף אַ פאַרשטעלונג מיין לאַרזשער ליבהאָבער-גרופע.

אמת, אַז מיין חברה זענען אויך געווען ליבהאָבער, נישט קיין פּראָפעסיאָנעלע אַקטיאָרן, אָבער פּאַרט פון לאַרזש.

מיר האָבן אָפּגעמאַכט אַ פּרייז, און איינמאָל שבת אין אָונט זענען מיר אַלע אַראָפּגעפאַרן קיין פּאַביאָניץ. געאַנגען איז אַ פּיעסע פון יידישן לעבן „אַ מאמע“, פון איינעם אַ

מיטאַרבעטער אין א רוסישער צייטונג אין מינסק, מ קוויצקי.
די פיעסע האָב איך איבערזעצט פון רוסיש. שפעטער האָט דער
זעלבער קוויצקי שוין אליין אָנגעהויבן שרייבן און אַפילו גע-
דרוקט אויף יידיש. די טיטל-ראַל פלעגט ביי אונדז שפילן די
פאַרשטאַרבענע שוישפילערין גיטל זאַרצקאַזעליגער.

אַרפּאָגעקומען קיין פּאַביאָניץ, דערזענן מיר אַ גרויסן
עולם שטייען נעבן טעאַטער. מיר האָבן זיך זייער דערפרייט,
וואָרום אויב דרויסן שטייען אַוויפיל מענטשן, טאָ איז דאָך אינע-
וויניק זיכער פּויל.

מיר זענען דעריבער פּריילעך אַריין אין טעאַטער. דאָ
האָבן מיר אָפּער קיינעם נישט געזען. דאָס האָט אונדז שטאַרק
פאַרווונדערט, אָבער עס איז נישט געווען קיין צייט וועמען צו
פרעגן. מ'האָט זיך געדאַרפט זען גרימירן, און דערצו האָט
ה' פּויסט אונדז געהייסן באַלד אַריינגיין אין די אַקטיאָרישע
גאַרדעאַבעס.

קוים זענען מיר אַריין אין די גאַרדעראַבעס, האָבן מיר
שוין אינגאַנצן פאַרגעסן וואָס דרויסן טוט זיך, און דוד לעדער-
מאַן, וואָס איז היינט אַ באַקאַנטער שוישפילער אין וואַרשע,
האָט אָנגעהויבן אונדז גרימירן.

אַזוי ווי די פיעסע פּאָדערט נישט קיין גרויסן גרים, זע-
נען מיר שגעל פאַרטיק געוואָרן. דאָ איז אַרונטערגעקומען ה'
פּויסט, און געהייסן געבן דעם ערשטן קלונג. איך געב אַ גיי
צום פּאָרהאַנג, און דערלאָנג אַ קוק אַרויס דורכן באַרימטן
לעכל, און פאַר מיינע אויגן באַווייזט זיך אַ שיינער זאַל, שוין
באַלויכטן, אויסגעשטעלט מיט גלאַנצנדיקע שטיל, אויף וועלכער
עס זיצט קיין איין מענטש נישט. דער זאַל האַלט עפעס איבער
צוואַנציק רייען, און פון הינטן גייט נאָך אַ קלענערער זאַל,
און דאָרט זענען אויך אויסגעשטעלט שטילן, נאָר אויך דאָרט
איז קיינער נישטאָ, בלויז ביי די טירן שטייען עטלעכע
אַנגעלענט, אויפגעפּוצט ווי קעלנערס מיט שלייפלעך אויף די
לעצן, דאָס הייסט: זיי זענען די אַרדנער.

אָבער פאַר וועמען?

איך גיי אריין צו מיין חברה און דערצייל זיי די מעשה-
ווערן זיי אביסל אומרויק. וואָרום קיין געלד האָט מען נאָך דער,
ווייל גאַרנישט געגעבן...

דערווייל קומט ווידער אָן ה' פּויסט, און שמייכלענדיק
אינטער זיינע בריִלן, הייסט ער געבן דעם צווייטן קלינג. איך
האָב זיך שוין מער נישט געקאָנט איינהאַלטן פון פאַרווונדערונג
און פרעג אים וואָס ס'איז געשען, אָבער ער איז גאַנץ רויק
און ענטפערט מיר בלויז אויף פּויליש:

— וואָס גייט עס אייך אָן, איר וועט באַקומען אייערס
באַצאָלט, ווען איר זאָלט אפּילו דאַרפן שפּילן פאַר די בלויזע ווענט.
קענענדיק פּויסטס עקשנות, האָב איך פאַרשטאנען, אז עס
קאָן דערצו קומען, און מיר האָבן שנעל אָפּגעהאַלטן אַ באַראַ-
טונג און באַשלאָסן, אַז אויב ס'וועט קיין פּובליקום נישט זיין,
וועלן מיר נישט שפּילן, נאָר אַזוי ווי דאָס איז נישט אונדזער
שולד, טאָ זאָל אונדז ה' פּויסט באַצאָלן פאַר די רייזעס, פאַרן
גרים, און האַלבע שכירות פאַר אייניקע פון אונדזער גרופּע,
וואָס האָבן דאָס שפּילן געמאַכט פאַר זייער פּראָפּעטיע.

ווען פּויסט איז געקומען, אַז מ'זאָל געבן דעם דריטן
קלינג און איך האָב געזען, אַז אין זאָל באַשטייט ווייטער דאָס
פּובליקום פון די ליידיקע שטיין און די עטלעכע טיר-שטייער,
האָב איך פּויסטן דערקלערט אונדזער באַשלוס, אין אָנהויב האָט
ער נישט געוואָלט צושטימען, נאָר פאַרלאַנגט, אַז מיר זאָלן
דורכויס שפּילן פאַר די ליידיקע ווענט. ענדלעך האָט ער זיך
אונטערגעגעבן. מיר האָבן זיך שנעל אויסגרימירט, איבערגעטון
און אַרויס אין אייִבעניש פון טעאַטער, פּדי נאָך באַווייזן צו
כאַפּן דעם לעצטן טראַמוואַי קיין לאַדזש.

אַרויסגייענדיק פון טעאַטער האָבן מיר אין דרויסן גע-
טראָפן נאָך אַ גרעסערן עולם, על פּי רוב יונגעלייט און דער-
זענדיק אונדז, האָט מען אונדז בקול רם געמאַכט אַ „בע“...
ווען מיר זענען אין אַ שעה אַרום אָנגעקומען קיין לאַדזש,
האָבן אונדז די אַלע, וואָס האָבן געוויסט, אז מיר דאַרפן שפּילן
אין דער צייט אין פּאַביאָניץ, אָנגעקוקט ווי גייסטער.

וואָס איז געווען די סבה, פֿאַרוואָס דאָס טעאָטער איז גע-
ווען ליידיק, און פֿאַרוואָס איז אינדרויסן געשטאַנען אזא עולם,
און פֿאַרוואָס האָט מען אונדז אַזוי פֿיינטלעך אויפגענומען?
דאָס אלץ איז מיר צוימאַרגנס אויפגעקלערט געוואָרן דורך
א דעלעגאַציע פֿון פֿאַריין, וואָס איז ספּעציעל צו מיר געקומען.
די דעלעגאַציע האָט מיר איבערגעגעבן פֿאַלגנדיקע גע-
שיכטע: ה' פּויסט איז בטבע געווען אַ שטיקל אַסימיליאַטאָר און
ווען ס'איז געשטאַנען אויף דער טאַג-אַרדענונג די פּראָגע וועגן
צוקויפֿן נייע ביכער, איז באַשלאָסן געוואָרן צו מאַכן אַט אונ-
דזער פֿאַרשטעלונג. אָבער שבת אינדערפרי האָט ה' פּויסט דער-
קלערט, אַז פֿאַר דעם געלט וועט ער קויפֿן נאָר פּוילישע
ביכער.

די מיטגלידער פֿון דער פֿאַרוואַלטונג פֿון דער ביבליאָטעק
האַבן פֿאַרלאָנגט, אַז נאָר אַ טייל געלט זאָל גיין פֿאַר פּוילישע
ביכער, דאָס איבעריקע געלט — פֿאַר ייִדישע ביכער. אַ באַנצן
שבתדיקן טאַג זענען געפירט געוואָרן די אונטערהאַנדלונגען.
אָבער פּויסט האָט נישט נאָכגעגעבן, און דאָן איז באַשלאָסן
געוואָרן צו באַיקאָטירן די פֿאַרשטעלונג. נעבן טעאָטער איז
אָוועקגעשטעלט געוואָרן אַ גרויסע וואַך, און ווען ס'איז גע-
קומען אַן אַבאָנאַמענט מיט אַ בילעט, אָדער אַ קונה צו קויפֿן
אַ בילעט, האָט מען זיי נישט אַרויפגעלאָזט אין טעאָטער. די
וואַך אינדרויסן איז געווען זיכער, אַז מיר ווייסן דעם סכּסוך
און דעריבער האָט די יונגעלייט פֿאַרדראָסן פֿאַרוואַס מיר זע-
נען נישט באלד אַרויס נאָר ערשט שפּעטער, און דעריבער
האַט מען אונדז אַזוי „פּייערלעך“ באַגלייט קיין לאָדזש...

ער נעמט נישט קיין כאַפּאַר.

די געשיכטע, וועלכע איך וויל דאָ דערציילן, האָט זיך
אַנגעהויבן אַביסל קאָמיש, שפּעטער געוואָרן טראַגיש און זיך
חידער געענדיקט קאָמיש.
אינמאָל אין אַ שיינעם אָונט (אזוי איז דאָך דער

סטיל פון א מעשה), זענען געקומען צו מיר אייניקע יונגע-
לייט מיט א ביטע, אז אזוי ווי זיי רעפערטירן איצט יעקב
גאָרדינס „קעניג ליר“, בעטן זיי מיך, אז איך זאָל קומען בא-
זוכן כאָטש איין פראָבע ביי זיי.

וואָס פאָראַ פּוּנה די יונגעלייט האָבן געהאַט, איז מיר
ביזן היינטיקן טאָג נישט באַווסט. איך האָב אָבער זייער פאָר-
שלאַג באַלד אָנגענומען, ווייל איך האָב דעמאָלט אָנגעפירט
מיט אַ גרופע ליבהאָבער (אַמאַטאָרן). אין כּהאָב געזוכט נייע
פעיקע קרעפטן.

געקומען אין דער אָנגעוויזענער ווינונג האָב איך גע-
טראָפּן אַ גרופע, מיר פּוּלשטענדיק, אומבאַקאַנטע יונגעלייט.
מ'האַט געמאַכט פאָר מיר אַ זייער גרויסע וואַרע און מיך
פשוט נישט געהאַט ווי צו זעצן. אייניקע יונגעלייט, וואָס האָבן
ערשט מיט אַ רגע פריער, גאַנץ לייטיש געפילדערט, זענען
געבליבן זיצן ווי מומיעס. ביי אַלעמען איז דאָס לשון אָפּגע-
נומען געוואָרן, ווי זיי וואָלטן דאָ געדאַרפט שטיין אויף פראָבע.
דעגן אַ פראָבע פון לעבן און טויט.

איך האָב געבעטן, אז מען זאָל זיך נישט צערעמאַנירן
און פאָרטזעצן די פראָבע.

מיין היטע האָט געווירקט און דער סופּליאַר האָט גענו-
מען ווייטער סופּלירן, אָבער קוים האָב איך דערהערט דעם
סופּליאַר סופּלירן, האָב איך געמיינט, אז איך וועל עס נישט
איבערהאַלטן. ווייזט אויס, אז ער איז געווען אַ קנאַפער תּלמיד
הכּם און אזוי ווי אין דער פּיעסע זענען גראָד פאָראַן זייער
פיל מאַמרי חז"ל, וואָס עט באַנוצן משה חסיד און זיין שוואַ-
גער דער חריף, האָט ער געזעצט עברי ווי אַ בעקער. די יונ-
געלייט זענען אויך נישט געווען קיין תּלמידי-חכמים, פּונדעסט-
דעגן האָבן זיי אַ ביסל געפילט און אַ ביסל באַמערקט פון
מיין פנים, אז דער סופּליאַר לעבט נישט בשלום מיט דער
עברי און זיי האָבן זיך אָנגעהויבן פאָר מיר צו אַנשולדיקן,
אז ער איז נאָר זייער צייטווייליקער סופּליאַר, וואָרום זיי זוכן
אַ לייטישן סופּליאַר.

אזוי ווי אויף דער פראָבע האָב איך באַמערקט 2-3 פּעיקע יונגעלייט, האָב איך געהאַט אַן אינטערעס בייצוווינען נאָך אַ פּראָבע און כ'בין דעריבער געווען זייער צופרידן אָנ-צונעמען די איינלאָדונג צו קומען צו דער קומענדיקער פּראָבע. געוויינלעך האָט זיך דער עולם דאָס אַנדערע מאָל שוין געפילט מער היימישער און צוגעלאָזענער, אזוי ווייט, אַז מ'האַט מיך געבעטן צו ווייזן אַ „רגע“ דעם סופּליאַר ווי אזוי מ'דאַרף סופּלירן. פון דער רגע איז געוואָרן אַ האַלבע שעה און ווען כ'האַב געענדיקט סופּלירן, האָבן אַלע אין איין קורץ מיך גענומען בעטן, אַז איך זאָל זיי סופּלירן כאַטש אויף די פּראָבן. בינו צבינו האָב איך זיך אויך דערוואַסט, אַז די חברה ווילן אויפפירן דעם „קעניג ליר“ לטובת אַן אַרעמע אַלמנה מיט אייניקע קינדער, נאָר דערווייל קאַנען זיי נישט באַקומען קיין דערלויבעניש. איך האָב זיי דעריבער געעצהט, אַז איך, אַלס מיטגליד אין רוסישן דראַמאַטישן שריפטשטעלער-פאַרבאַנד אין פעטערבורג, וועל אַריינגעבן אַ ביטע צום גובערנאַטאָר אין פּיעטריקאָוו און כ'האַף, אַז מען וועט דערלויבן די פאַר-שטעלונג.

פאַרשטייט זיך, אַז אויף אַזאַ אופן בין איך שוין גאָר געוואָרן היימיש מיטן עולם, און איידער וואָס=ווען איז אָנגעקום מען די דערלויבעניש פון פּיעטריקאָוו טאַקע אויף מיין נאָמען. דערביי איז געשטאַנען בפּירוש, אַז די פאַרשטעלונג קומט פאַר לטובת אַ ווילטעטיקן צוועק.

חברה האָבן דערווייל ביי מיר געפועלט, אַז אַנשטאַט סופּלירן אויף די פּראָבן, זאָל איך מיטשפּילן. און איך האָב גע-נומען אויף מיר די ראַל „יאַפע“. און פּדי דער אָונט זאָל זיין נאָך שטאַרקער, האָב איך צום סוף פון דער פאַרשטעלונג אויפ-געפירט מיינעם אַן איינאַקטער.

איינער פֿון די חברה איז אוועק אין „פּוילישן טעאַטער“, עס געדונגען (ס'איז געווען זומער=צייט) און באַקומען אַ ביכל בילעטן. די בילעטן זענען געווען געשטעמפלט פון פּאָליציימיס-טערס קאַנצלאַריע, ווייל פון יעדן בילעט האָט מען געדאַרפט

אָפּצאָלן שטייער. דער שטייער האָט באטרעפן פון 2 קאָפּ. פאַר אַ גאַלערע-בילעט ביז 40 קאָפּעקעס פאַר אַ לאָזשע. אַזוויי אין „קעניג ליר“ שפילן אַ סך מענטשן, און דער צו באַטייליקט זיך אין דער פיעסע נאָך אַ כאָר אויך, און די אַלע האָבן פאַרקויפט בילעטן, און אַזוי ווי אין יענער צייט האָט קיין פּראָפּעסיאָנעל יידיש טעאַטער נישט געשפילט, איז געווען פאַרויסצווען, אַז אַלע בילעטן וועלן זיין אויספאַרקויפט. די יונגעלייט האָבן דעריבער אָנגעהויבן צו טראַכטן אַן עצה ווי אַזוי איינצושפאַרן די גרויסע סומע פון שטייער, וועלע כּע זיי וועלן דאַרפן דאַמאַלס באַצאָלן, אַזוי ווי איך בין גע- ווען גראַד נאָך אַ פאַרשטעלונג, אויף וועלכער ס'איז דורכגע- פירט געוואָרן אַן ענלעכע „אָפּעראַציע“, האָב איך גערעגטן די פאַרשטייער פון דער פאַרשטעלונג, אַז זיי זאָלן נעמען נאָך אַ ביכל בילעטן, נישט געשטעמפלט, און אין דער גאַס זאָלן זיי פאַרקויפן פונם נישט געשטעמפלטן ביכל. אין טאָג פון דער פאַרשטעלונג, ווען דער קאַסירער זיצט מיט די בילעטן אין דער קאַסע, זאָל מען ארויסרייסן אַביסל בילעטן פון געשטעמפלטן ביכל. מאַכן אַ צייכן אויף די פלעצער, וועלכע זענען פאַרקויפט געוואָרן פון נישט געשטעמפלטן ביכל, און פאַרקויפן דעם טאָג נאָר פון געשטעמפלטן ביכל.

די עצה איז געפּעלן און מ'האָט אַזוי געטון. עס איז געקומען דער טאָג פון דער פאַרשטעלונג. דער פאַרפאַרקויף איז ווירקלעך געווען אַ גרויסער, נישט נאָר וואָס מ'האָט פאַרקויפט דאָס גאַנצע נישט געשטעמפלטע ביכל ביי- לעטן, נאָר דעם גרעסטן טייל פון געשטעמפלטן ביכל, און ווען חברה האָט דערוען, אַז פון געשטעמפלטן ביכל פּעלן שוין אַ מאַסע בילעטן און ס'וועט אויסקומען צו באַצאָלן אַ סך שטייער, האָט מען גענומען אַ דריט נישט געשטעמפלט ביכל, און מ'האָט גענומען פאַרקויפן בילעטן פון דאָרט.

דערביי האָט מען נאָר פאַרגעסן איין קליינלייטיג: אַז די בילעטן זענען נומערירט, און אַזוי ווי מ'האָט די זעלבע פלע- צער פאַרקויפט פון דריי ביכלעך, איז אויסגעקומען, אַז אויף

יעדן פלאץ האָבן געדאַרפט זיצן דריי פּערוואָן. היינט וווּ זענען
עפעס אומזיסטע פּלעצער? אַלע שפּילער האָבן דאָך געבראַכט
זייערע קרובים אומזיסט אין טעאָטער אַרײַן, די כאָריסטן —
דאָס זעלבע, און די טיר-שטייער, אייגענע מענטשן, זענען אויך
נישט געשלאָפּן.

ס'איז זיך דעריבער איצט פּאַרזושטעלן דעם טומל און די
מהומה, וואָס האָט זיך אָפּגעטון אינאָונט אין טעאָטער גופא,
ביי די טירן און אין קאָרידאָר פון טעאָטער. ווער ס'האַט פריי-
ער פּאַרכאַפט אַ פּלאַץ, האָט נישט געוואָלט אַראַפּגיין. ס'האַבן
נישט געהאַלפּן די געשרייען פון די, וועלכע האָבן אויך געהאַט
בילעטן אויפן זעלבן פּלאַץ. מ'האַט זיך געשלאָגן און געשריגן
ביז מ'האַט זיך געלאָזט זוכן פּאַליציי.

און אין דעם מאָמענט איז אָנגעקומען דער רעויראַווי פון
יענעם אוטשאַסטאַק מיט אייניקע סטראַזשיקעס. דער רעויראַווי
האַט געוואָלט צוגיין צו דער קאַסע וועגן אָפּנעמען דעם שטיי-
ער, אָבער דאָ איז דער עולם אים אַקייגנגעלאָפּן מיט די ביי-
לעטן אין האַנט, און געשריגן און געפילדערט. דער רעויראַווי
האַט זיי באַרויקט, אַז ער וועט באַלד מאַכן אין אַרדענונג. זאָל
ער נאָר רעדן מיטן קאַסירער.

אָבער ווען ער איז צוגעקומען צו דער קאַסע, האָט ער
געטראָפּן די קאַסע פאַרמאַכט.

— וווּ איז דער קאַסירער?

דער קאַסירער איז גלייכצייטיק געווען סופּלער, און אַזוי
ווי ס'איז שוין געווען שפּעט, און מ'האַט שוין געדאַרפט אָנהויבן
שפּילן, האָט ער פאַרמאַכט די קאַסע, און איז אַרונטער הינטער
דער בינע.

דער רעויראַווי האָט גענומען עטלעכע פּאַליציאָנטן, זיי
געהייסן אַרויסציען די בלאַנקע שווערדן, און אַ רגע איידער
מ'האַט אָנגעהויבן שפּילן, איז די אַרמיי אַזוי אַרונטערגעקומען
הינטער דער בינע.

דער רעויראַווי האָט אַרויסגענומען אַ גרויסן ווייסן בויגן
פּאַפּיר און שטאַמלענדיק געפּרעגט:

— ווער איז דאָ סססאָלאָממאָן זוזילעבערצצווייג?
 — איך. — האָב איך געענטפערט.
 — ווו איז דער קאסירער? — האָט ער ווייטער געפרעגט.
 איך האָב אָנגעוויזן אויפן סופליאַר, וועלכער איז שוין גע-
 ווען אין קאסטן.
 — ווו איז דאָס ביכל פון בילעטן? — האָט דער פריס-
 מאַן געפרעגט.

דער סופליאַר האָט אויסגעטון דאָס היטל און אַרויסגענומען
 אַ ביכל בילעטן (דאָס זייטע) פון וועלכן ס'האָבן געפעלט אפשר
 הונדערט בילעטן, און די איבעריקע זענען געווען אַריינגעלייגט.
 — וואָס איז דאָס? — האָט דער פריסטאָו אויסגעשריגן —
 אַינדרויסן זענען דאָ צו דריי מאָן אויף איין בילעט, און דאָ
 זענען אלע בילעטן, אַבמאָן! (שווינדל) — און נישט לאַנג
 טראַכטנדיק האָט ער דעם סופליאַר-קאסירער אַראָפּגעלאָזט אַ
 פאַטש, און ווענדנדיק זיך צו מיר, האָט ער אויסגעשריגן:
 — און איר, אַלס פאַראַנטוואָרטלעכער פאַר דעם גאַנצן
 אַבמאָן, זענט אַרעסטירט!

צוויי פּאָליציאַנטן מיט אַרויסגעצויגענע שווערדן האָבן זיך
 אוועקגעשטעלט אויף ביידע זייטן פון מיר.
 דער רעויראַווע גיט אַ קאָמאַנדע צו דער פּאָליציי, און
 מ'ויל מיך אָפּפירן אין אַרעסט. פאַרשטייט זיך, אז ס'איז גע-
 וואָרן אַ גרויסער טומל הינטער דער בינע, און קוים מיט צרות
 האָט מען דערקלערט דעם רעויראַווע, אז אויב ער וועט מיך
 אַרעסטירן, וועט צעשטערט ווערן די היינטיקע פאַרשטעלונג, וואָ-
 רום איך שפיל דאָך.

דער רעויראַווע האָט זיך געלאָזט צורעדן, און נאָכדעם
 ווי ער האָט גרינדלעך באַקוקט די בינע, אַלע טירן און אַלע
 טירן פון דער דעקאָראַציע אין וועלכער מיר האָבן געשפילט,
 האָט ער מיך צייטווייליק באַפרייט פון אַרעסט, נאָר ביי יעדער
 טיר האָט ער אוועקגעשטעלט צוויי פּאָליציאַנטן, און אזוי אויך
 אונטן ביים סופליאַר.

די שטימונג ביי וועלכע מ'האָט אָנגעהויבן שפילן, אין

וואָס איז נאָך באַגלייט געוואָרן דורך אַ שרעקלעכן טומל אין טעאָטער, איז זיך לייכט פאַרצושטעלן.

ערשט ווען דער ערשטער איינדרוק פון אַרעסט האָט זיך אַ ביסל איינגעשטילט, האָט דער גרימירער פון טעאָטער, הערמאַן יעלין, אוועקגענומען דעם רעויראַווע אין אַ זייט, אַרויסגענומען אַ צענערל און, עס אים דערלאַנגט. מיר אַלע זענען געווען זי-כער, אַז דער רעויראַווע וועט צונעמען דאָס ״לאַ יערך-געלט״, און פון דער גאַנצער מעשה וועט גאַרנישט ווערן.

ווי דערשטוינט זענען מיר אָבער אַלע געוואָרן, ווען דער רעויראַווע האָט אַ וואָרף געטון דאָס צענערל, און אויף זיין שטאַמלדיק לשון אויסגעשריגן:

— טשטאַ, כאַבאַר! (וואָס, שוחד?)

זיין פנים איז געוואָרן רויט ווי אַ בוראַק, די פּויסטן האָבן זיך ביי אים געביילט און קלאַפּנדיק אין אַ טישל, וואָס איז גראַד דערביי געשטאַנען, האָט ער אויסגערופן צו יעלינען:

— ווי טאַקזשע אַרעסטאַוואַני! (איר זענט אויך אַרעסטירט).

מיין געמיט איז זיך לייכט פאַרצושטעלן. וואָס כּוּט מען איצט, אַז יעלין, דער שטענדיקער שחדלן אין אַזעלכע פּאַלן, איז דורגעפּאַלן, וואָס טוט מען? — אָבער דאָ רופּט מען מיך, אָט דאַרף איך אויפטרעטן אויף דער בינע.

ווי עס איז געענדיקט דעם ערשטן אַקט, איך וויל אַרייַן-גיין איבערטון זיך פאַרן צווייטן אַקט, די פּאַליציי לאַזט נישט. מען מוז מיר ברענגען די מלבושים אויף דער בינע אַרויף, און דאַרט זאָל איך זיך, אונטער דער שמירה פון דער פּאַליציי, איבערטון, וואָרומ די פּאַליציאַנטן האָבן באַקומען אַ באַפעל, אַז זיי זאָלן מיך נישט לאַזן אַוועקגיין.

— אָבער וווּ איז דער רעויראַווע גופאַ?

— דער רעויראַווע איז אַרויפגעגאַנגען אין בופּעט —

באַקום איך אַן ענטפּער.

איך האָב פאַרשטאַנען, וואָס דאָס הייסט. ער האָט אוועקגעשטעלט פּאַליציי, און אַליין איז ער געגאַנגען מאַכן אַ כּוּסע, פּרי זיך צו שטאַרקן צום קאַמף...

א דערשלאַגענער און א צעטומלטער האָב איך, ווי עס
 איז, דורכגעשפילט די פיעסע אין מיין איינאַקטער, און זיך גע-
 גרייט צו גיין אין אוטשאַסטאַק. כ'האָב זיך שוין אַפילו אָפּ-
 געזעגנט מיט מיינע קרובים, וועלכע זענען געווען אין טעאַטער.
 און דערוויסנדיק זיך וועגן אַרעסט, זיינען זיי אַרונטערגעקומען
 צו מיר, און מיר האָבן צוזאַמען אויסגעאַרבעט גאַנצע פלענער
 פון שתדלנות ווי אזוי מיך צו באַפרייען. אָבער נאָך איידער
 מיר האָבן אינגאַנצן געענדיקט שפילן, האָט מען מיר אָנגעזאָגט
 די בשורה, אז די פּאָליציאַנטן זענען אַוועק.

— וואָס איז דאָס?

איך האָב אָבער נישט געהאַט צייט נאָכצוטראַכטן, וואָס
 עס איז דאָ אזעלכעס געשען, איז מען געקומען מיך רופן אַרויף
 אין בופעט, וווּ דער רעויראַווע וואַרט אויף מיר.

מיט אַ קלאַפנדיק האַרץ בין איך אַרויפגעגאַנגען אין בן-
 פעט פון טעאַטער. דאָס איז געווען אַ גרויס צימער אויפן ערשטן
 שטאָק פון טעאַטער, אַ ביסל זייטיק געלעגן.

ביי אַ טישל איז געזעסן אַ געוויסער אַקטיאָר ריבאַווסקי,
 וואָס איז שטענדיק געווען חצי אַקטיאָר און חצי זעצער אין
 אַ דייטשער צייטונג, דער בעל-הבית פון אַ געוועלבלל נעבן טע-
 אַטער, אַ געוויסער בילאַווסקי, אַ ייד מיט אַ גרויסער נאָז און
 מיט טאַנצנדיקע איינעלעך, וואָס האָט געלעבט דאַמאַלט פון
 שמוגל, איז געווען אויסגעקאַכט אין הלכות כאַבאַר, און נעבן
 אים איז געשטאַנען — אַ שווערד.

יא, נעבן דער שווערד איז געזעסן, אָדער ריכטיקער גע-
 זאַגט, זיך געשאַקלט דער רעויראַווע. אליין אַ גרויסער און אַ
 ברייטער, האָט ער איצט געמאַכט דעם איינדרוק ווי עטלעכע
 מענטשן צוזאַמען, ווי דער וואָס האַלט אונטערן טלית שמחת-מורה
 אַ צענדליק קינדער, אזוי אָנגעבלאַזן איז ער געווען.

דערזעענדיק מיך, און דערהערנדיק מיין נאָמען, האָט ער
 גוט אָנגעשטרענגט זיך אויפצושטעלן, האָט כּיך געגעבן אַ דריק
 צו צו זיך, און מיך אָנגעהויבן קושן.

חלום איך אָדער איך האָב היץ? אָבער ניין, די רוסישע
 שפראַך און דער בראַנפן, וואָס האָט זיך געלאָזט הערן פון וווּ

ווייט, האָבן מײַך נישט געלאָזט טראַכטן, אז דאָס איז נישט קײַן
זײַרקלעכקײַט.

איבעריקנס די שטעכעדיקע וואַנסעס פון דעם רעוויראָווע
אויף מײַן גלאַט ראַזירט פנים און דערצו נאָך געשמײַקט ווי
נאָכן שפּילן, האָבן מײַך געמאַכט פּילן, אז איך שלאָף נישט,
נאָר וואָס אַלץ קומט פאַר אויף אַן אמת.
אַלזאָ, דער רעוויראָווע איז טױט-שפּור, אַ סימן דער טאָ-
אַסט, וואָס ער האָט געהאַלטן לכּבוד דער ייִדישער קונסט און
דערביי מײַך פּראָקלאַמירט אַלס דעם פּאָן-טרעגער פון דער ייִדי-
שער טעאַטער-קונסט.

איך זען זיך אַוועק ביים טישל, אין קאַפּ זענען פאַרשיד-
דענע געדאַנקען, דער עיקר וועגן דער פּאַמיליע, וואָס איז זי-
כער, אז איך בין אַרעסטירט, און צום סוף זיך איך גאַר מיט
מײַן אַרעסטירער בײַ אַ גלעזל משקה.

— נאָ וואָסע זוראַויע! (פאַר אײַער געזונט!) — איבע-
רייט מײַנע מחשבות אַן אויסרוף פון דעם רעוויראָווע, און
באַלד דערויף כאַפט ער זיך ווידער קושן, און דאָס פּולע גלעזל
טראַפט דערווייץ אויף מײַן מלבוש.

מען דערלאַנגט פאַרבייטעכץ, און אין דער צײַט וואָס
דער רעוויראָווע „ספּראַוועט“ זיך מיט אַ גלאַט-שטיקל כּשר'ס
דערצײלט מיר דערווייץ ה' בילאַווסקי, אז דאָס האָט מען אים
צו פאַרדאַנקען די גאַנצע רעוואָלוציע מיטן רעוויראָווע, נאָר
וואָס דען, עס וועט אַריינכאַפּן אַ שײַנע פאַר קערבלעך..

גוט באַכוסהט הויבן מיר זיך אויף, און ס'ווערט געגעבן
אַ קאַמאנדע, אז אַלע אזוי ווי מיר שטייען און גייען פּאַרן צו
צום קאַבאַרעט, וואָס איז דאַמאָלס געווען אין הויז פון קאַנ-
צערט-נאָל.

שנעל ברענגט מען אַ דראַשקע, אָבער כאַטש צעהאַק
דעם רעוויראָווע אויף שטיקלעך, וויל ער נישט פּאַרן.

— נײַט פּראַטצי! (נײַן, ברידער) — קרעכצט ער פּמעט —
זאוטראַ אַיטראַם או מעניאַ סלוזשאַ (מאַרגן אין דער פּרי מונ-
אך גיין צו דער אַרבעט).

מיר ווילן אָבער דעם רעוויראַווע נישט אַרויסלאָזן, וואָס
רום טאַמער ניקטערט ער זיך צו שנעל אויס. מיר שטופן אים
צרויף אויף דער דראַשקע פֿון איין זייט, און ער קייקלט זיך
אַראָפּ פֿון דער אַנדערער זייט.

כאַטש טו אים וואָס! ער לאַזט נישט. ער מוז מאַרגן 9
אין דער פֿרי זיין אין אוטשאַפּטאַק, וועט מען דאָרט דערליידיקן דעם
ענין מיט דעם שטייער.

כ'אַל זאגן, אַז די בשורה האָט טיך שטאַרק דעוּפּרייט,
וואָרט געווען נישט אמת, וואָרום וואָס טוט מען, אז מאַרגן אין
דער פֿרי שטייט דער ערל אויף אַן אויסגעניכטערטער, און ער
וועט רעדן די זעלבע דבורים, וואָס הייגט פֿאַרן אָנהויב פֿון
דער פֿאַרשטעלונג?

9 אַזייגער אין דער פֿרי בין איך געווען אין אוטשאַפּט-
טאַק, אַ פֿולע שטוב מיט די טיפּישע אוטשאַפּטאַק-פֿיגורן. דער
רעוויראַווע איז דאָ. ער באַגריסט זיך מיט מיר נישט מילכיק
און נישט פֿליישיק, עפעס יאָ אַפּיציאל און עפעס נישט אַפּיציאל.
וואָס דערוואַרטעט מיך איצט?

ענדלעך רופּט ער מיך צו, ער ווייזט מיר אויפן גרויסן
עולם און אַזוי ווי דאָס זענען אַלץ דרינגענדיקע ענינים, בעט
ער מיך, אז איך זאָל זיך מטריח זיין צוויי אַזייגער צו אים
אין שטוב.

געקומען אין שטוב האָט מיך נאָך דער דינסט מקבל
פנים געווען אַ ביזער הונט, וואָס האָט מיין שרעק נאָך מער
פֿאַרגרעסערט.

און אָט איז דער רעוויראַווע, ער בעט מיך אַריין צו זיך
אין קאַבינעט, דערלאַנגט אַ שעכטעלע ציגאַרן און ווען איך זאָג
זיך אָפּ צו רויכערן, פיל איך, אַז כ'האַב אים געטון אַן עוולה
און געשטערט דעם אַריינפֿיר צום וויטערדיקן שמועס.

סוף פֿל סוף הייבט ער אָן רעדן קלאָר און שאַרף. ער
האַט געזען ווי די הויפטפיגור אין דער געכטיקער פֿאַרשטע-
לונג האָב איך געשפּילט. רעזשיסער בין איך געווען, אַן איינ-
אַקטער האָט מען געשפּילט מיינעם. די דערלויבניש איז גע-

ווען אויף מיין נאָמען. טאָ וווּ איז דער יושר, אַז איך זאָל
 נישט אַרנאָמלעך באַלוינט ווערן. אַלזאָ — און דאָ פאַרהיקעט
 ער זיך אַפּיטל — האָט ער באַשלאָסן, אַז איך מוז
 האָבן אַ טייל פון דעם שטייַער, וואָס קאַנאַ דאַרף באַ-
 קומען. פאַרשטאַנען? וווּ שטייט עס אַרויס, אַז ס'זענען געווען
 אזוי פיל בילעטן פאַרקויפט און קאַנאַ דאַרף באַקומען אזוי-
 פיל שטייַער? נישקשה, קאַנאַ וועט נישט אַרעמער ווערן אויב
 זי וועט נאָר באַקומען שטייַער פאַר עטלעכע בילעטן און דאָס
 איבעריקע געלט דאַרף צעטיילט ווערן גערעכט צווישן
 אונדז ביידע: מיר פאַר מיין אַרבעט און אים, דעם רעווי-
 ראָווע פאַר באַשיצן מיך.

אַט אַזאָ דיפּלאָמאַטישע דרשה האָט מיר דער רעוויראָווע
 אָפּגעהאַלטן און אויף דערויף איז געמאַכט געוואָרן דער
 חשבון. מיר האָבן זיך צעטיילט גלייך אויף גלייך מיטן שטייַער.
 אינדרויסן האָבן שוין אויף מיר געוואַרט די אַרגאַניזאַ-
 טאָרן פון דער פאַרשטעלונג, איך האָב זיי דערציילט די גאַנצע
 געשיכטע און באַלד אָפּגעגעבן מיין חלק לטובת דער אלמנה.
 און דער רעוויראָווע, וואָס נעמט נישט קיין כאַבאַ? —
 ער כלעגט בפּיוון אויטפּאַסן צו קומען אויף דיזשור, ווען איך האָב גע-
 שפּילט אין „פּוילישן טעאַטער“, אָבער אַזאָ געשעפטל ווי דאָס-
 מאָל האָט ער שוין נישט געהאַט.

פעטש אין קלעפּ פאַר קונסט.

די געשיכטע, וואָס איך וויל דאָ דערציילן, האָט פּאַסירט
 חוץ המועד פּסח, 1915, אין שמעטל זגערזש, נעבן דער גרוי-
 סער שטאָדט לאָדזש.

אין לאָדזש האָבן דעמאָלט געשפּילט צוויי ליבהאָבער-גרוי-
 פעס: איינע מיטן נאָמען „דראַמע און מוזיק“, וואָס אין איר
 שפּיץ איז געשטאַנען הערץ גראַסבאַרד, דער איצט גוט באַקאַנ-
 טער שווישפּילער און מיטגליד פון דער „ווילנער טרופּע“, און
 די צווייטע ליבהאָבער-גרופע „לידאַ“ (לאָדזשער יידישע דראַ-

מאטישע ארטיסטן) אונטער מיין אָנפירונג. כאָטש מיר האָבן צווישן זיך קאָנקורירט, פונדעסטוועגן האָבן קיין פּינטלעכע פאַרהעלטנישן צווישן אונדז נישט געהערשט.

איינמאָל, בערך אַ וואָך פאַר פסח, קומט צו מיר דער געשעפט-פירער פון „דראַמאַ און מוזיק“ ה' פרענקעל, מיט אַ בקשה, היות ווי זיין גרופע האָט זיך פאַרקאָנטראַקטירט אויף אַ פאַרשטעלונג דעם ערשטן טאָג חוץ-המועד אין זגערזש און זי קאָן צו ליב פאַרשידענע טעמים נישט פאַרן אַהין, דעריבער וויל ער, אַז מיין גרופע זאָל אויספירן זייער קאָנטראַקט, ד. ה. שפּילן די פאַרשטעלונג אנשטאָט זיי. די פאַרשטעלונג קומט פאַר אין קינאַ-טעאָטער „ווענוס“, און די באַדינגונגען מיטן איינגטימער פון טעאָטער זענען, אַז ער באַקומט פאַרן זאָל און באַלייכטונג 50 פּראָצענט פון דער ברוטאָ הכנסה.

אין זגערזש בין איך געווען זייער גוט באַקאנט אַלס אַקטיאָר. שוין אייניקע יאָר, ווי איך פלעג דאָרט אויף יעדן יום-טוב פאַרבעטן ווערן אַליין, אָדער מיט נאָך אייניקע ליב-האַבער אָדער אַקטיאָרן זיך צו באַטייליקן אין די דראַמאטישע אָוונטן, וואָס דער דאָרטיקער יידישער „האָנטווערקער-קלוב“ פלעגט איינאָרדענען ביי זיך אין לאַקאָל פאַר זיינע מיטגלידער. אָבער אויסער די אָוונטן פלעג איך זייער אָפט מיט מיין ליב-האַבער-גרופע אַראָפּפאַרן קיין זגערזש אויפפירן פיעסן און מיין ערשטע אַריגינעלע פיעסע האָט אַפילו דאָרט איר פרעמיערע געהאַט.

מיר איז אַלדזאָ דער פאַרשלאַג געפּעצן, ווייל כּבין גע-ווען זיכער, אַז דאָס טעאָטער וועט זיין פול, אין איך האָב אַקצעפּטירט דאָס געשעפט. באַלד דערויף האָב איך זיך געווענ-דעט צו אַ געוויסן לאָוזשער מאָנאָפּאָטור-סוחר, וואָס איז, ווי ס'האָט זיך שפּעטער אַרויסגעשטעלט, צוליב אַ ראָמאַן מיט אַ שיקסע, אַביסל אונטערגעשמדט און ער איז געוואָרן אונדזער געשעפטספירער, און אַריינגעלייגט די קליינע הוצאות, מיט וואָס ס'איז געוויינלעך פאַרבונדן אַ פאַרשטעלונג ווי אַן אַפיש, פאַרוקן, רייזע א. ד. גל.

די פאָרשטעלונג איז געוואָרן אַנאַנסירט אין דער לאַדזשער פרעסע, און יום-טוב האָבן פיל באַקאַנטע מיר אָנגעזאָגט די גוטע בשורה. אַז זיי פאָרן אַראָפּ קיין זגערזש צו דער פאָרשטעלונג, פרי זין אַביסל „צו אַמווירן אין דער פּראָווינץ“. אויך דער גאַנצער דראַמאַטישער קרייז „דראַמע און מוויק“, וואָס האָט איינגטלעך געזאָלט שפּילן דעם אָונט אין אן אנדער שטאַט און צוליב דעם מיר איבערגעגעבן די שטאַט זגערזש, האָט צוליב אַ טעכ-נישע סיבה נישט געשפּילט דעם טאַג, און אַלע זיינע מיטגלי-דער זענען אויך אַראַפּגעקומען קיין זגערזש.

חור-המועד אין דער פרי האָב איך מיט מיין „קאַפעליע“ זיך אויפגעזעצט אויפן זגערזשער טראַמוויי אין לאַדזש און מיר זענען אַריינגעפאָרן קיין זגערזש. אוינדו האָט טקבל פנים געווען אונדזער אַפּיש, וואָס איז בהרחבותדיק געהאַנגען איבער די מוי-ערן. פון אויבן אָן איז געשטאַנען מיין קלישע און ס'איז אָנגעזאָגט געוואָרן דעם זגערזשער עולם די גוטע בשורה, אַז פּונקטלעך 7 אַוויגער אָונט וועט געגעבן ווערן אין קינאַ „ווע-נוס“ אַ גראַנדיעזער דראַמאַטיש-הומאַריסטישער אָונט, אויף וועלכן עס וועלן אויפגעפירט ווערן „די אַגענטן“ פון שלום עליכם „דער משוגענער אין שפיטאַל“ פון גאַנאַל „די עצה“ פון שלום עליכם, פּאָלקס-לידער און נאָך און נאָך גוטע זאַכן.

פאַרוואָס עפעס „אַנהייב 7 אַ זייגער אין אָונט“? — איז דער תירוץ, ווייל דאָמאַלס האָט מען אין זגערזש געמעגט גיין נאָר ביז 10 אין אָונט, און אין לאַדזש — אַלס גרויסע שטאַט — ביז 12 אין אָונט. אונדזער פּלאַן איז אַלואַ געווען אזוי: מיר אַנאַנסירן 7 אַ זייגער, אָנהויבן וועלן מיר אַ האַלבע שעה שפעטער און אין פאַרלויף פון צוויי שעה וועלן מיר האָבן אָפּגעשפּילט און באַלד צוריקפאָרן מיטן לעצטן טראַמוויי קיין לאַדזש. טאַמער פאַרשפעטיקט מען אַביסל, וועלן די וועלכע שפּילן אָפּ פריער, אַהיימפאָרן קיין לאַדזש און די לעצטע באַ-טייליקטע אין דער פאָרשטעלונג וועלן בלייבן אין זגערזש. געקומען קיין זגערזש זענען מיר קורם פל אַריין אין טע-אַטער, און זיך געשטעלט מצדן אויף דער בינע פּראַבּע. און

אין עטלעכע מינוט צרום זענען באַלד אָנגעקומען באַקאַנטע.
מיטגלידער פון „האַנטווערקער-קלוב“, האַלב יום-טובדיק אָנגעטון.
ווי געוויינלעך אום חוץ-המועד, נאָך דער זייער פריינדלעכער
באַגריסונג האָב איך באַמערקט, אז זיי ווילן מיט מיר עפּעס רעדן.

— וואָס איז ?

— איר פאַרשטייט, מיר וואָלטן אייך געבעטן, אז איר

זאָלט היינט נישט שפּילן.

— פאַרוואָס ?

— לייגט אָפּ אייער פאַרשטעלונג אויף אן אַנדער מאָדל.

— אָבער פאַרוואָס ?

— ווייל דער „האַנטווערקער קלוב“ האָט היינט זיין אַל-

געמיינע פאַרזאמלונג, וועט קיינער פון אונדז היינט דאָ נישט
קענען קומען. און פון אַנדערן פּובליקים קאָנט איר אַמאָל האָבן
עגמת-נפש.

אין אָנהייב איז מיר די געשיכטע נישט שטאַרק געפּעלן.

איך האָב עס באַטראַכט ווי אַן אַמביציע. דאָס הייסט, דער
„האַנטווערקער-קלוב“ וויל ווייזן, אז ווען ער אָרדנט נישט איין
אַ פאַרשטעלונג אין זגערזש, קומט זי נישט פאַר און איך האָב
דעריבער אָפּגעוואָרפן די ביטע.

באַלד איז אָבער געקומען אן אָפיציעלע רעלעגאַציע פון

„האַנטווערקער-קלוב“ און עטלעכע גוט-באַקאַנטע פריינט האָבן
מיר גענומען די זאך אַנדערש דערקלערן :

— איר פאַרשטייט, זגערזש, כאַטש זי איז אזוי נאָנט

נעבן לאָדזש, איז נאָך אַ קליין שטעטל, דער עולם איז אַ
פּראָסטער. אונדזערע מיטגלידער קענען אייך, זיי ווייסן ווער
איר זייט און זיי פּאַציען זיך צו אייך און צו אייער טרופּע
מיט דרך-אַרץ. אונדזערע מיטגלידער זענען היינט פאַרנומען.

זיי חלשן צו קומען, זיי קאָנען אָבער נישט. ווייל די אַלגע-

מיינע פאַרזאמלונג איז זייער אַ וויכטיקע און זי וועט זיך זי-

כער פאַרציען צוויי טעג. אונדזערע וועלן אַלדאָ נישט קומען.
קומען וועט נאָר דער המון, גראַבע יונגען און די חברה קאָנען אייך
אַמאָל אָנטון צרות, פאַרשאַפן עגמת-נפש. דעריבער וואָלט גע-

זוען גלייך, אז איר זאלט אפלייגן די פארשטעלונג אויף אן
אנדערן טאג.

אָט די טענות זענען מיר שוין גיכער געקלעטערט אין דער
נאָז אריין און איך בין אוועק צום באזיצער פון קינא, א קריסט
און אים געפרעגט, צי ער איז נישט מסכים אפצולייגן די פאָר-
שטעלונג אויף אן אנדערן טאָג. דער גוי האָט מיך רויק אויס-
געהערט און דערנאָך רופט ער זיך אָן צו מיר :

— היינט איז שוויענטאָ 1, היינט וועלן די סטארא-זא-
קאָננע 2 קומען און עס וועט זיין א פול טעאטער. אויב דו
וויסט אפלייגן, האָב איך נישט דאָגעגן, נאָר באצאל מיר א
העלפט וויפל א פול טעאטער נעמט אריין.
א קלוגער גוי !

הייסט עס, אז ס'איז נישטאָ קיין אנדערע ברירה. נאָר
מ'מוז שפילן.

איך האָב דעם באשלוס געמעלדעט דער דעלעגאציע פון
„האנטווערקער-קלוב“ — און זיי זענען אוועק שטארק אומ-
צופרידן.

II

מיר האָבן דערווייל פארענדיקט די פראָבע און זיך ארויס-
געלאָזט איבערן שטעטל. וווּ מיר זענען געגאנגען, האָבן מיר
געטראָפן באַקאנטע פון לאַדוש. עפעס אזוי ווי גאנץ לאַדוש
האָט זיך אָפגערעדט היינט צו טרעפן אין זגערוש.

מיר האָבן צו מזל געעפנט די קאסע, אָבער קיינער קומט
נישט קויפן קיין בילעטן, נאָר באַלד באַווייזן זיך עטלעכע
„פאטריאָטן“ פון די טיפישע טעאטער-באזוכער, וואָס קויפן
קיינמאָל נישט קיין בילעטן, נאָר שליסן טיפף גוט-ברודערשאפט
מיט אַקטיאָרן, גיבן זיי עצות און זאָגן מבינות.
די „פאטריאָטן“ טרייסטן אונדז, אז עס וועט היינט זיין

(1) יום-טוב.

(2) יידן.

א גוטער באזוך און דאָס, וואָס מ'קויפט נישט קיין בילעטן. איז קיין באַווייז נישט, וואָרום עס איז חול-המועד און דער עולם גרייט זיך צו גיין, נאָר מ'וועט קויפן די בילעטן ערשט ביינאכט ביי דער קאסע.

פאַרשטייט זיך, אז באַין ברירה מוז מען זיך טרייסטן מיט דערדאָזיקער הבטחה.

דער זיגער רוקט זיך דערווייל. עס איז שוין באַלד 6 און אזוי ווי די פאַרשטעלונג איז אנאָנסירט אויף 7 אין אָונט גייען מיר אויף דער בינע, און נעמען זי אויסשטעלן פאַר שלום-עליכמס „אגענטן“, וואָס גייט באַלד אין אָנהייב פאַר-שטעלונג, קיין גרויסע ארבעט האָפן מיר נישט געהאט, וואָרום די בינע איז געווען אזוי נאָקעט, ווי אַ ניי-געבוירן קינד: קיין דעקאָראַציעס, קיין מעבל, און וואָס פאַר אַ „אויסשטאַטונג“ מ'האָט געמאַכט, איז עס שוין געווען אַ גאַנצע רעוואָלוציע.“ פטור געוואָרן פון דער בינע, וויל מען זיך זעצן גרימירן — ערשט מען קאָן נישט. בסך-הכל איז פאַראן איין צימער, ער-געץ אין דער הויך, און אזוי ווי אין צימער איז אַביסל פינס-טערלעך, דאַרף מען דאָך אָנצינדן עלעקטריע, — און די עלעקטריע ברענט נאָך נישט. עס איז נאָך צו פרי. דאָס טעאָטער באַקומט עלעקטרישע באַלייכטונג ערשט אין אַ שעה אַרום. הייסט עס, אז מ'וועט שוין מוזן אָנהייבן אַ רעכט ביסל שפעטער.

פאַרן טעאָטער און אין אונדזער גאַרדעראַבע-שטוב טומלט זיך, מ'האַלט אין איין קומען און שמועסן אויפן קול. דאָס קומט נישט קיינער פון פובליקום קויפן בילעטן, נאָר דאָס זע-נען געסט פון לאַדזש, וואָס וואַרטן שוין זיך צו אַמוזירן, צו זען אַ פאַרשטעלונג אין דער פּראָווינץ.

ענדלעך הויבן זיך אָן באַווייזן די ערשטע שוואַלפן מצד דעם פובליקום: מ'הייבט אָן קומען קויפן בילעטן, אָבער זייער שוואַך. דערווייל הייבט אָן פונקציאָנירן די עלעקטריע און אזוי ווי מיר איילן זיך צו פאַרענדיקן די פאַרשטעלונג, פדי צו קאָנען נאָך צוריקפאַרן קיין לאַדזש, באַשליסן מיר אָנצוהויבן שפילן, כאָטש דאָס פובליקום הויבט ערשט אָן צו קומען.

מ'הויבט אָן שפּילן. דאָס טעאָטער איז נישקשה באַזעצט.
וואָרום עטלעכע באַזוכער האָבן דאָך געקויפט בילעטן, אמת
ביליקע און זיצן אויף טייערערע פּלעצער. די אַרטיקע אימ-
זיסטע באַזוכער האָבן זיך אויך באַצייטנס צוגעשטעלט, היינט
די לאַדזשער געסט!..

דער איינאַקטער פאַרשפּעט זיך לאַנג, דערווייַל קומען
צו נאָך אַ ביסל באַזוכער אויף בילעטן. עס הויבט זיך אָן צו
ווייזן דער געגאַרטער „סבאַר“, אָבער די שטימונג הינטער די
קויליטן איז אַן אויפגערגוטע, ווייַל ס'איז שוין שפּעט. עס
הייבט זיך אָן אַ געקוק אויף די זייגערס. יעדער איינער
ווייזט אויף, אַז ויין זייגער איז דער ריכטיקער. דער עיקר,
עס איז באַשראַסן, אַז באַלד נאָכן צווייטן איינאַקטער לאָזן
זיך די אָפּגעשפּילטע חברה צוריק קיין לאַדזש.

צופעליק האָט זיך די פּויע אַ ביסל פאַרשפּעט און ביי
אַ טייל לאַדזשער געסט איז אנטשטאַנען אַ מיינונג, אז אויף
דעם לעצטן טראַמוויי קיין לאַדזש קאָן אמאָל נישט ויין קיין
פּראָץ אין דעם פאַרלעצטן קאָן מען נאָך חלילה פאַרשפּעטיקן—
דעריבער איז די גלייכסטע זאך שוין אַוועקצופאַרן.

אזוי ווי געסט פון לאַדזש זענען אין טעאָטער געווען
אַ סך, האָט זיך אָנגעהויבן אַ דיסקוסיע אויף דער טעמע, צי
מ'דאַרף נישט שוין פאַרן קיין לאַדזש. די זגערזשער באַזוכער
וועלכע האָבן געצאָלט פאַר בילעטן, האָבן זיך נישט אַריענ-
טירט, ווער עס גרייט זיך שוין צוריקצופאַרן. זיי האָבן בלויז
געהערט: „די ענדע וועט זיך היינט צו לאַנג פאַרשפּעפן.
מ'דאַרף אַוועק אינמיטן“, „אז דאָס טעאָטער באַקומט שפּעט
עלעקטריע, זענען די אַקטיאָרן נישט שולדיק“, „מ'דאַרף זען
נאָך פאַרכאַפן דעם לאַדזשער טראַמוויי“, „עס לוינט נישט צו
בלייבן אין זגערזש“.

אַט אַזעלכע אָפּגעהאַקטע ווערטער פון די לאַדזשער
געסט האָבן די זגערזשער טעאָטער-באַזוכער געהערט און אזוי
ווי זיי האָבן נישט געווסט אויב די לאַדזשער, וואָס זענען גע-
זעסן אין טעאָטער, זענען נישט אויך מיטגלידער פון דער

טרופע, וואָס שפּילט, האָט זיך ביי די זגערזשער טעאָטער-באָ-
זוכער צעשפּילט די פּאַנטאזיע, אַז די לֵאָדזשער אַקטיאָרן ווילן
נישט ענדיקן די פּאַרשטעלונג, נאָר גרייטן זיך אַוועקצופּאַרן
אינמיטן.

דערווייל האָט פּאַסירט אַ מעשה, וואָס איז געווען פּונקט
ווי בוימאָייל אויף אַ פייער: אַלס צווייטער נומער פּון פּראָ-
גראַם איז געגאַנגען „דער משוגענער אין שפּיטאַל“, אָבער
אזוי ווי מ'האַט געוואָלט אַרויפציען דעם פּאַרהאַנג און אָנהייבן
שפּילן, האט זיך דער פּאַרהאַנג פּאַרקלאַפט און בשום אופן
נישט געוואָלט אַרויפגיין אין דער הויך.

דער יונגערמאַן מירטענבוים, וואָס האָט געשפּילט דעם
„משוגענעם“ האָט זיך אָנגעהויבן אויפּרעגן און שרייען, אדער
וועט צוליב די בינע-אַרבעטער נישט פּאַרשפּעטיקן דעם טראַמווי
און געסטראַשעט, אַז ער לֵאָזט אַלץ איבער און פּאַרט אָט
אזוי אין גרים און קאָסטיום אַוועק קיין לֵאָדזש.

אזוי ווי אין זאַל איז שוין געווען פינסטער, האָט דער
עולם זיך צוגעהערט, וואָס עס קומט פּאַר הינטער די קורליסן
און דערהערנדיק די געשרייען פּון מירטענבוים, אַז ער פּאַרט
אַוועק, איז ערשט ביי די זגערזשער באַזוכער פּאַרשטאַרקט
געוואָרן די מיינונג, אַז די לֵאָדזשער אַקטיאָרן וועלן די פּאַר-
שטעלונג נישט ענדיקן, נאָר אַוועקפּאַרן אין מיטן.

ענדלעך האָט זיך דער פּאַרהאַנג אויפּגעהויבן מיטן
„משוגענעם אין שפּיטאַל“, אָבער תּיכּף ווי דער איינאַקטער איז
אָפּגעשפּילט געוואָרן, האט זיך אָנגעהויבן אין זאַל אַ גרויסע
„עמיגראַציע-באַוועגונג“. דאָס האבן זיך די לֵאָדזשער געסט גע-
אייילט צום טראַמווי. ווען די זגערזשער באַזוכער האָבן גע-
הערט, אַז מ'לויפט צום טראַמווי, זענען זיי אַרויסגעגאַנגען
פּון טעאָטער זען ווער עס לויפט.

אַ טייל פּון די לֵאָדזשער געסט זענען נאָך אַרונטערגע-
גאַנגען הינטער די קורליסן זיך געזעגענען מיט אונדז און די,
וואָס האָבן שוין געהאַט אָפּגעשפּילט, האָבן באַשלאָסן אויך
שוין מיטצופּאַרן.

ווען מירטענבוים האָט דערהערט, אָז ס'איז שפעט, האָט ער באַשלאָסן אויך מיטצופאַרן און זיך אויסגרימירן און זיך איבערטון אויפן טראַמוויי, וואָרום דער גאַנצער טראַמוויי וועט דאָך זיין באזעצט פון בלויו היימישע מענטשן — די לאַדזשער געסט. און אזוי איז ער אין קאָסטיום און גרים פון „משוגע-נעם אין שפיטאַל“ אַרויס פון הינטער די קוליסן, נעבן אים איז געגאַנגען דער גרימירער גליקמאַן, אַן אַקטיאָר, וואָס איז היינט אין אַמעריקע, וועלכער האָט שוין געהאַט גרימירט די, וואָס דאַרפן נאָך שפּילן און געהאַלטן אַ קעסטעלע מיט פאַ-רוקן און גרים און נאָך אייניקע שפּילער, רעכט נישט אויס-גרימירט. ווען די עטלעכע שפּילער צוזאַמען מיט די לאַדזשער געסט זענען אַרויסגעקומען אויפן הויף, אין פּראַנגט פון טעאַטער, און די זגערושער טעאַטער-באווער האָבן זיי דערזען, האָבן אייניקע פון זיי אויסגעשריגן:

— איר זעט, די אַקטיאָרן אַנטלויפן דאָך!
 עס איז געוואָרן אַ טומל און באַלד. האָט זיך געהערט אַ געשריי:

— געט אָפּ ס'געלט, אַז עץ ווילט'ס נישט שפּילן!
 די אַקטיאָרן האָבן זיך געפרוּווט פאַרטיידיקן, אַז זיי האָבן שוין אָפּגעשפּילט, אָבער דער עולם, צווישן וועלכן עס זענען געווען אייניקע „ווילע יונגען“, האָבן זיך נישט געלאָזט באַרויקן און נאָך העכער געשריגן:
 — טויט וועט מען ענק מאַכן, אַז ס'עט נישט אָפּגעבן ס'געלט!

און באַלד איז מען פון ווערטער אַריבער צו קלעפּ. קודם פל האָט מען דעם גרימירער אַרויסגעכאַפט זיין קעסטל פון דער האַנט, אזוי ווי דאָס איז געווען זיין גאַנץ פאַרמעגן. האָט ער זיך פאַרטיידיקט ווי אַ העלד, אָבער, פאַרשטייט זיך, אַז דער עולם איז געווען שטאַרקער פאַר אים און מ'האַט אים גוט צוקלאַפט אַן אויג, דערנאָך האָט מען אראָפּגעריסן דעם כאַלאַט פון „משוגענעם אין שפיטאַל“ און אים גוט צוקיילט; דערנאָך האָט מען אַרנטלעך מכבד געווען אויך די איבעריקע שפּילער.

די לאָדזשער געסט זענען אנטלאָפֿן שנעל צום טראַמוויי. איי-
ניקע זענען געלאָפֿן נאָך פּאַליציי. דערווייַל איז דער טומל
און דאָס געשריי געוואָרן נאָך גרעסער. פֿון דער גאָס איז אַנ-
געלאָפֿן אַ גרויסער המון, און אזוי ווי עטלעכע באַזוכער האָבן
נאָר וואָס געהאַט געקויפט בילעטן, האָבן זיי געשריגן, אז
מ'זאָל זיי אָפּגעבן דאָס געלט.

דעם המון איז דאָס געפעלן און שטימען פֿון צענדליקער
מענטשן, וואָס זענען נאָר וואָס אָנגעקומען און נישט געהלומט
אפֿילו צו קויטן אַ בילעט, האָבן געשריגן אויף די העכסטע
טענער:

— גיט אונדז אָפּ אונדזער געלט!

אונדזער געשעפט-פירער איז אַרויס און געפרוּווט באַ-
רויקן דעם עולם, אָבער זיי האָבן זיך געוואָרפֿן אויף אים. ער
האַט געזען, אז עס איז שלעכט, האָט ער זיך אַרויסגעדרויט
און געטענהט, אז ער ווייסט נאָרנישט, נאָר אַלץ די שפּילער.

— טאָ וווּ זענען די שפּילער? — און וווּ אינאָנדר, דער
הויפט-קאָנקער, אַט דער מיט די בריילן, וואָס האָט זיך אזוי
פֿיין אָפּפּאַרטעטלעט אויפֿן אָפּיש, דער זילבערצווייג, וווּ איז ער?
זאָל ער אָפּגעבן דאָס געלט!

ווי אָן אייגנטודירטער כאַר, האָט זיך דערהערט אַ
געשריי:

— זילבערצווייג! גיט אָפּ דאָס געלט!

איך האָב נאָך פֿריער געהאַט בדעה אַרויסצוגיין און פֿרוּוו
באַרויקן דעם המון, נאָר כּוּהאַב זיך צוריקגעהאַלטן דערפֿון,
ווייל כּוּבין געווען גרימירט און אָנגעטון אַלעס דער „יונגערמאַן“
פֿון שלום-עליכמס „עצה“, אָבער באַלד ווי מ'האַט מיר איבער-
געגעבן, אז דער עולם רופֿט מין, בין איך אַרויס און צוזאָ-
מען מיט מיר נאָך אייניקע מיטגלידער פֿון מיין ליבהאַבער-
גרופּע.

רבּנו של עולם! אין טעאטער זענען פּאַרקויפט אייניקע
צענדליק בילעטן און דאָ שרייען אפשר הונדערטער מענטשן.
לאַנג טראַכטן האָב איך אָבער אויך פּאַרשפּאַרט. אָן אַ שיעור

הענט האָבן זיך געגעבן אַ לאַז צו מיר און איידער כ'האָב זיך ארומגעקוקט זענען מיינע ברייַלן מער נישט געווען אויף מיין נאָז. דער הוט, וועלכן כ'האָב אָנגעטון איידער כ'בין צרויס, האָט זיך ערגעץ-וווּ שוין געוואָלגערט אויף דער ערד און פאַר די אויגן האָט מיר אָנגעהויבן בלייצן.

— דערהרגעט אים! — האָבן זיך געהערט געשרייען — זאָלן זיי אונדז נישט אָפּפרייערן. פורים-שפילער, געב אָפּ ס'געלט!

חברה בצונגעגעבן זיך אָבער נישט נאָר מיט מיר, נאָר אויך די אנדערע קאָלעגן באַקומען צוזאָ וואַרעמען „קבלת-פנים“. אַ רעכט ביסל ווייטער פון מיר שלאָגט מען מכות-רצח אונדז דערפון אַ מיטגליד, וועלכער זעט צום שליים-מול אויס ענלעך צו מיר און טראָגט אויך ברייַלן.

וואָס עס איז מיט מיר ווייטער געשען געדענק איך נישט, נאָר אזוי ווי פאַרהיפּנאָטיזירט, האָב איך געשריגן:

— וואָס ווילט איר? איך גיי דאָך שפּילן „די עצה“.

יענע, וואָס פאַרן צוועק, האָבן דאָך שוין אָפּגעשפּילט. פּלוצלונג האָב איך דערפּילט, ווי כ'שוועב אין דער לופטן. חברה האָבן מיך אויפגעוויבן אין דער הויך און מיך גענומען טראָגן.

ווהין? — אין סעאַטער אריין. כ'זאָל ווייטער שפּילן. נאָך מיר האָט זיך נאָכגעשטופּט דער גאַנצער המון, וואָס האָט אויך מיטגעשליסען די איבעריקע שפּילער און צווי האָט מען אונדז צוגעפירט ביז צו דער בינע. פּארשטייט זיך, אַז דאָס איז נישט פאַרגעקומען בלחש. די געשרייען און געוואָלדן זענען ווייטער געגאנגען ביז אונטערן הימל. אָבער דאָ איז גע-שען אַ זאך, וואָס האָט פּלוצלונג צוריינגעבראַכט אַן ענדערונג אין דער לאַגע.

חברה האָבן נישט געקאָגט אויסקומען צווישן זיך. אייניקע האָבן געשריגן, אַז מיר זאָלן אָפּגעבן דאָס געלט, אנדערע האָבן געשריגן, אַז מיר זאָלן ענדיקן די פאַרשטעלונג. די „דיסקוסיע“ איז באַלד געווארן זייער אַ הייסע און

איידער וואָס-ווען, האָבן חברה זיך אָנגעהויבן שלאַנג צווישן זיך. פֿון קלעפּ מיט שטעקנס איז מען אריבער צו די בענקלעך מ'האַט זיך אָנגעהויבן באַוואַרפֿן מיט בענקלעך און חברה האָבן אינגאַנצן פֿאַרלוירן דעם אינטערעס צו אונדז, ווייל זיי זענען געווען פֿאַרנומען מיט זיך. עס האָט נישט לאַנג געדויערט זענען אייניקע בענקלעך שוין געווען צובראַכן, און די עלעקט-רישע דראָטן איבערגעריסן.

אז ס'איז פֿלוצלונג געוואָרן פינסטער אין טעאָטער, האָט זיך ערשט אָנגעהויבן די אמתע טהומה, וואָרום דער עולם האָט זיך געשלאַנג און דער פינסטער. די געוואַלדן און געשרייען זענען געווען שרעקלעכע.

מיר אַלע, וואָס זענען געווען אויף דער בינע, האָבן אויסגענוצט די געלעגנהייט און זיך אָנגענומען ביי די הענט און אָנגעהויבן זיך מיישב זיין, וואָס צו טון. דאָ האָבן מיר זיך דערמאָנט, אז אונטער דער בינע געפונט זיך, איבערן גאַנצן שטח פֿון דער בינע, אַ קעלער, און מיר האָבן זיך דאָרט אַרפֿ-געלאָזט.

דאָס טעאָטער, ״ווענוס״ האָט זיך געפונען אינמיטן פֿון הויף, פֿון פֿאַרנט האָט דער הויף ארויסגעפֿרט אין אייבער פֿון די באלעבסטע גאַסן פֿון זגערוזש, און פֿון הינטן איז דער אַרויס-גאַנג געווען אויף אַ פעלד.

עס איז אַלדאָ, אויסגעקומען, אז זיצנדיק אין קעלער, צו וועלכן עס איז געווען אַן אָפענער צוואַנג פֿון הויף, האָבן מיר געהערט סיי די געשרייען, וואָס זענען געקומען פֿון טעאָטער, סיי דעם טומל, וואָס האָט געהערשט אויפֿן הויף, ווהיין דער עולם האָט זיך אַרויסגעלאָזט פֿון פינסטערן טעאָטער.

דער טומל אין טעאָטער איז דערווייל פֿון מינוט צו מי-נוט געוואָרן שטילער, אַזוי, אז גאַנץ אָפט האָט מען געקאָנט הערן נעשפּרעכן, וואָס זענען אויבן געפֿירט געוואָרן.

און די געשפּר-כן, וועלכע מיר האָבן געהערט, האָבן אונז נישט פֿאַרשאַפט קיין גרויסן נחת-רוח. בסך-הכל האָט מען אויבן אַזוי געשמועסט:

— חברה שפילערס מוזן זיין אנטקומען אין קעלער.
— און דער, וואָס האָט צוגענומען דאָס געלד, דער זיל-
בערצווייג, איז אוודאי אויך אונטן.

— מ'דארף אַ שמעק געבן צו זיי.

— מ'דארף אים צריינפעצן א מעסער!

אַלעמען האָט באהערשט אַ זיכערקייט, אַז מיינע מינוטן
זענען געצייילטע. אַט-אַט קומען אַראָפּ אין קעלער די חברה אין
מ'שטעכט מיר צריין אַ מעסער. ס'איז געוואָרן אַן אטמאָספערע.
ווי איידער מ'פירט אויס אויף איינעם אַ טויט-אורטייל.

אַלע האָבן זיך מיט מיר צעקושט, מ'האַט געוויינט, באַ-
זונדערס האָט געקלאָגט מיין ברודער, וואָס איז געשטאנען געבן
מיר, און אַט-אַט וועט ער מער קיין ברודער נישט האָבן.

עסלעכע מינוט האָט געדויערט די דאָזיקע סצענע, וועלכע
כ'וועל אין מיין לעבן נישט פאַרגעסן. דורך דער צייט איז דער-
ווייל אויבן געוואָרן שטילער, אַזוי, אַז מען האָט געקאָנט אונטן
פילן, אז אויבן געפינען זיך נאָר נאָך געצייילטע מענטשן, ביז
ס'איז אינגאנצן געוואָרן שטיל.

עס איז פאַר אונדז קלאָר געוואָרן, אַז ס'איז שוין אוודאי
צען אַזייער, און דער עולם האָט געמוזט אַהיימגיין.

וואָס טוען מיר איצט?

פון איין זייט — טאָר מען שוין איצט נישט גיין אין
גאַס, פון דער אַנדערער זייט אָבער, קאָן מען דאָך אַ גאַנצע
נאַכט נישט שטיין אין אַ פינסטערן, פאַרדומפטן קעלער.

און דאָ האָט זיך באַוווּן צווישן אונדז איין העלד, אַ בחור
מיטן נאָמען יאַסעלעוויטש, און ער איז, ווי אַ פאַרפאַסטן, דער
ערשטער אַרויף פון קעלער און אַרויף אויפן הויף. דאָרט איז
ער אויסגעקומען קייננאייבער אַ פלויט פון אַ פעלד. ער האָט
אונדז באַלד רעפּאָרטירט, אַז קיינער איז אויבן נישטאָ, און מיר
קאָנען צוריק צווייטן „מאפּלה לאַורה“. אָבער ס'רעדט זיך נאָר
אַזוי. אויבן איז אויך געווען שטאַק-פינסטער, אַזוי, אַז ווען דער
זעלבער יאַסעלעוויטש איז דער ערשטער אריבער דעם פלויט,
האַט ער געלאָזט זייער קענטיקע סמנים אויף זיינע הויזן... באַלד

נאך אים זענען מיר אריבערגעשפרינגען דעם פלוט און גענוג
מען גיין.
אזוי גייענדיק האָבן מיר דערהערט דעם קלאַנג פון אַ
טראַמוויי.

א טראַמוויי איצט? ווי שפעט איז?

פיל פון בויגן זענען מיר אַלע שנעל צוהין, און געטראָפן
אין טראַמוויי א טייל פון אונדזערע באַקאַנטע, וואָס זענען אוועק
פון טעאַטער באלד ווי עס האָט זיך אָנגעהויבן דאָס געשלעג.
זיי האָבן אונדז דערקלערט, אַז זיי זענען פריער געלאָפן אין
דער פּאַליציי, וואָס איז באלד אוועק צום טעאַטער, און דאָרט
שוין געטראָפן דאָס געשלעגעריי צווישן זיך, און זיי אליין
וואַרטן דאָ ביי דער סטאַציע ביז צום לעצטן טראַמוויי, וואָרום זיי
האָבן פאַרשטאַנען, אַז מיר האָבן זיך ערגעץ=וווּ באַהאַלטן, און
צום לעצטן טראַמוויי וועלן מיר קומען.

שוין זיצנדיק אין טראַמוויי האָבן מיר זיך גענומען אויס=
גרימירן, און אזוי זענען מיר צוגעקומען ביז צו דער טראַמוויי=
סטאַציע, וואָס איז אויפן האַלבן וועג זגערזש—לאָדזש, ווייל דאָס
איז געווען דער לעצטער טראַמוויי.

דאָ האָבן מיר גענומען גיין ביז מיר זענען צוגעקומען צו
די גרויסע, הויכע ריוון, וואָס זענען דעמאָלט געווען אויפן וועג,
ווי פּלוצלונג הערן מיר פון אַזא ריוו אַ געשריי:

— האַלט!

צו אונדז קומט אַרויס אַ דייטשישער סאַלדאַט, אַן עלטער
רער מאַן מיט אַ בערדל, פון די לאַנדשטורמס, מיט אַ ביקס
אין דער האַנט.

— וואָהין?

— נאָך לאָדזש!

— ווער זייט איר?

— שוישפילער.

און איך ווייז אים דעם אַפיש, אַז מיר האָבן היינט גע-
האַט אַ יידישע פאַרשטעלונג אין זגערזש און האָבן פאַרשפעטיקט
אָהייטצופאַרן.

דער דייטש פארווערטס א פולקס, און ביים ליכט פון
דעם טליענדיקן טאפאק בעקיקט ער דעם אפיש און אונדו, און
גיט א ברום:

— זייט איר אלע יודן?

— יאהאל!

— דאן געהען זי פארווערטס!

אָנגעקומען קיין ראדאָגאַשטש האָט אונדו ווידער אָפּגעשטעלט
די פּוילישע מיליץ און געהייסן שנעל אַהיימגיין, ווייל ס'איז
שוין קרוב צו צוועיף...

אויפן נייעס מארק אין לאָדזש זענען מיר זיך פאנאָדער-
געבאָנען, און איך האָב מיט מיין ברודער שנעל אַהיימגעאייילט.
אָנגעקלונגען אין טויער, האָב איך דערוואַרט, אַז כ'זעל,
ווי שטענדיק, דאַרפן וואַרטן עטלעכע מינוט, אָבער דאָ האָט זיך
דאָס טויער מאַמענטאַל געעפנט. איך בין אַריין, און באַמערקט,
אַז מיין פּאָטער שטייט אין טויער.

איך הייב אָן פרעגן מיין פּאָטער, וואָס ער טוט דאָ אין
טויער, ענטפערט ער מיר, אַז אזוי ווי ס'איז שוין שפעט, האָט
ער נישט געהאט קיין געדולד צו וואַרטן אין שטוב אויף מיר,
איז ער אַראָפּגעגאַנגען.

איך האָב פאַרשטאַנען, אַז מ'האַט אים שוין עפעס אַנג-
פאַרמירט וועגן דעם „דערפּאָלג“ אין זגערזש, און בין שוין ניין-
גיריק צו הערן וואָס ער וועט מיר זאָגן.

— וואָס עפעס גייסטו אָן די בריילן? — פרעגט מיך דער
טאַטע פלומרשט נאָרוי.

— ע, ס'איז מיר הייס געווען אין וועג, האָב איך זיי
אַרפּגענומען — ענטפער איך.

— און וואָס עפעס טראָגסטו נישט דעם הוט נאָר אַ
קאַפּל (פון דער ראָל אין דער „עצה“)?

— אויך צו ליב דער היץ — פּלאָנטער איך.

— וואָס איז — גייט שוין דער טאַטע איבער אויף אַן

אַנדערן טאָן — די פעטש זענען געווען הייסע?

עטלעכע טעג האָב איך זיך געשעמט אַרױסגיין אין שטאָט
וואָרום אין אַלע קרייזן פון באַקאַנטע האָט מען גערעדט וועגן
זי פעטש, וועלכע כ'האַב באַקומען אין זערוזש, און, ווי געווייני-
לעך, האָט מען צוגעטראַכט פאַרשידענע מעשיות.

נאָך יום-טוב איז צו מיר געקומען דער פאַרשטייער פון
זערוזשער, האַנטווערקער-קלוב, דער זשורנאַליסט מאַרגנשטערן
און נאָכדעם, ווי ער האָט מיך דערמאַנט, אָז זייערע פאַרשטייער
האַבן מיך נאָך פריער געוואָרנט, נישט צו מאַכן די פאַרשטע-
פונג, האָט ער מיר איבערגעגעבן פאַלגנדעס:

עטלעכע מינוטן נאָכדעם ווי ס'האַט זיך אָנגעהויבן דער
סקאַנדאַל אין טעאטער, האָט מען זיך דערפון דערוואַסט אין
האַנטווערקער-קלוב, און די אַלגעמיינע פאַרזאַמלונג איז אי-
בערגעריסן געוואָרן, און די מיטגלידער זענען געלאָפן צום
„שלאַכט-פעלד“. דאָ האָט מען שוין געטראָפן ווי דער עולם האָט
זיך אינדערמינסטער געשלאָסן צווישן זיך. די פאַרשטייער פון
האַנטווערקער-קלוב האָבן געבראַכט פאַליצי, וואָס האָט צו-
טריבן דעם עולם, און זיי האָבן אונז גענומען זוכן און נישט
געפונען.

צומאַרגנס האָט מען „פאַרבעטן“ אין לאַקאַל פון „האַנט-
ווערקער-קלוב“ אייניקע ווילע יונגען, פון די, וועלכע האָבן
נעכטן אָנגעפירט דאָס געשלעג אין טעאטער. יעדערער פון זיי
האַט זיך געפרווט אַרױסדרייען, און וואָרפן די שולד אויפן
אַנדערן. סוף פֿל סוף האָבן חברה מסכים געווען צו באַצאָלן
שטראַף, און אָפּברענגען מיינע בריִלן און הוט, וואָס זענען גע-
בליבן אויפן „שלאַכט-פעלד“.

מאַרגנשטערן האָט טאַקע דעם שליל געבראַכט מיט זיך.
איך האָב אים זייער געדאַנקט, און געמיינט, אז דערמיט
ענדיקט זיך די געשיכטע. אָבער גיין!

— דער, האַנטווערקער-קלוב האָט באַשלאָסן אלס סאָ-
טיספאַקציע פאַר אייך — דערקלערט מאַרגנשטערן — איינצו-
אַרדענען מיט אייך אין די נאָנטסטע טעג אַ פאַרשטעלונג, און

איצט, קומט שוין מיט מיר קיין זגערזש, מיר דארפן איך
דארטן האָבן.

אז מיר זענען געקומען קיין זגערזש, האָט זיך אַרויסגע-
שטעלט, אז מ'האָט מיך צו גאַרנישט געדאַרפט האָבן. נאָר נישט
מער ווי מאַרגנשטערן און נאָך אַ פאַרשטייער פון „האַנטווער-
קערקלוב“ האָבן מיך נענומען אונטער די אַרעמס, און, ווי אַ
חתן-בחור, מיך געפירט דעמאָנסטראַטיוו איבער די
גאַסן פון זגערזש.

— נאָ, זעט, הייסט עס, וועמען איר האָט געשלאָגן!
פאַרשטייט זיך, אז די פעזש און קלעפּ גופא האָב איך
שוין לענג פאַרגעסן, אָבער די געשיכטע דערפון האָב איך נישט
געקאָנט און קאָן נישט פאַרגעסן.

אַ מעשה מיטן „וויילדן מענטש“ און מיט אַן אונטערקליידל

צוליב זון אַקס איז שיער די פעסטונג ביתר חרוב גע-
וואָרן און צוליב אן אונטערקליידל האָט מען שיער נישט גע-
ענדיקט אַ פאַרשטעלונג.

יעדע טרופע האָט זיך שוין אירע פאַטריאַטן, מענטשן,
וואָס זענען גרייט פאַר איר צו טון אלץ אין דער וועלט. ער
פי רוב באַשטייט די אַרבעט פון די פאַטריאַטן צו באַרגן געלט
אין אַן עת צרה. 'מערסטנטייל באַקומען זיי טאקע דאָס געלט
נישט צוריק (די סיבות זענען נישט וויכטיק), אָבער דאָס האַלט
נישט אָפּ אַנדערע ווידער צו ווערן פאַטריאַטן. פאַראן אויך
פאַטריאַטן, וואָס זייער עובדא באַשטייט אין זאָגן מבינות, פאַר-
שטייט זיך, אז בלויז צום גוטן, זיי באַזוכן (און נישט אַליין)
יעדע פאַרשטעלונג און זענען די ערשטע און לענגסטע צו
פאַטשן בראַוואָ. נאָך דער פאַרשטעלונג גייען זיי מיט די אַק-
טיואַרן שפּילן אַ קערטל אָדער גלאַט עפעס עסן און טרינקען.
אַפט צאָלן זיי פאַרן עסן, אָבער ס'טרעפט אויך פאַטריאַטן, וואָס
מאַכן זיך „פאַרגעסן“.

פאַראן אָבער נאָך אַ קאַטעגאָריע פאַטריאַטן; אַזעלכע,

וועלכע ס'ציט צו דער בינע. אינערלעך אין זיך פילן זיי, אז זיי באזיצן א גרויסן טאלאנט, נאָר זיי זענען נישט דרייסט מיט איינמאָל צו שטעלן זיך צום נסיון און זיי גייען שטופנווייז. צוערשט ווערן זיי ממש פעקל-טרעגער פון די אַקטיאָרן, שלוחים צו גיין אַ גאַנג, איינציקווייז פאַרטרעטן זיי אַ סכאמיסט, שפע-טער א קליין ראָלעכע ביז... ביז...

מער ווי איין אָנגעזעענער אַקטיאָר האָט אויף אַזאַ אופן אָנגעהויבן זיין קאריערע.

על פי רוב אָבער זענען די פאַטריאַטן פון לעצטן טיפּ— נודניקעס, גלעזט שלים-מזלניקעס, צוטשעפענישן, פון וועלכע ס'קערט די גאל, נאָר איר קאָנט קעגן זיי גאַרנישט האָבן, וואָרום זיי העלפן דאָך אייך נאָר און תמיד העלפן זיי אין אַ מינוט ווען איר דאַרפט זיי האָבן. אבער נישט געקוקט דערויף, קאָנט איר זיי נישט ליידין, און איר זוכט שפיצלעך ווי אַזוי זייערע פטור צו ווערן, די דאָזיקע פאַטריאַטן זענען אָבער עקשנים: דער הייליקער פונק פון טאלאנט ברענט ביי זיי אַזוי שטארק, אַז זיי זענען מקבל באהבה אַלערליי צרות, וואָס די אַקטיאָרן טיילן זיי אויס.

איינמאָל האָט זיך צו מיין גרופע צוגעטשעפעט אַט אַזאַ יונגערמאַן: אַ גידעריקער, אַ דיקלעכער, מיט אַ שווארצע שטוב-רינע האָר. זיין נאָמען איז געווען ר-רג. בסך-הכל האָט ער געהאַט איין קליינע פאָדערונג צו מיר, אַז ל'אָל אויפפירן זיין פיעסע, דער ווילדער מענטש."

זיין פיעסע, וואָס האָט געטראָגן דעם זעלבן נאָמען ווי יעקב גאָרדינס, האָט געהאַט נאָר אַן אַנדערן אינהאַלט. די גאַנצע פיעסע איז געווען אָנגעשריבן אויף אַנדערטהאַלפן זייטלעך (מיר האָבן נאָך דאַמאָלס נישט געוואוסט, אַז פאַר אַ מאָדערנעם רע-זשיפער איז דאָס אַ גענוגדע פיעסע...). און די דריי אַקטן זע-נען באַשטאַנען פון לערך אַזאַ האַנדלונג:

ע ר ש ט ע ר א ק ט : עס איז אין אַ שטוב. דער ווילדער מענטש וויל נישט לערנען. די עלטערן שלאָגן אים, און ער

שרייט, צו ער איז אַ ווילדער מענטש און וועט אַנטלויפן אין וואַלד.

צווייטער אַקט: די האַנדלונג קומט פאַר אין וואַלד.
דער ווילדער מענטש גייט דאָ אויפגערגט אַרויף און אַרצאָפּ און זינגט צוואַ ליד:

אוי ביינאַכט, אוי ביינאַכט.
האַט זיך מיר געדאַכט,
צו א ליבע, צו אַ ליבע
האַט אין מיר דערוואַכט.

עס קומט אָן זיין מוטער, זי ברעכט צוזאַמען די הענט און שרייט, אַז זי וועט ברענגען דעם פאַטער. דער ווילדער מענטש וואַרפט זיך אויף איר שלאָגן.

דריטער אַקט: ווייטער אין וואַלד. דער ווילדער מענטש גייט דאָ אַרום ווילד, אין שיד, וואָס האָבן אויסגערי- סענע לעכער ביי די פינגער און אין אַ טליח-קטן פון דרויסן. זיין פאַטער קומט אָן און ברענגט מיט אַ גוי. זיי וואַרפן זיך צום משוגענעם מענטש און יענער שרייט „שמע ישראל“.

דאַכט זיך, צו ס'איז קלאָר ווי דער טאַג, אַז ס'איז אַ גוטע פיעסע און דאָך האָט זי זאָנדבערג, דער דאַמאַלסטיקער דירעקטאָר פון יידישן טעאַטער אין לאָדזש, נישט געוואָלט אָנ- נעמען, נאָר איינער פון די פאַרוואַלטער האָט גאָר אָנגענומען דעם מחבר, וועלכער איז נישט מיד געוואָרן צו קומען אייניקע מאָל אין טאַג און אים אַראָפּגעוואַרפן פון אַלע טרעפּ פון טעאַטער.

אַבער דאָס האָט ביים מחבר פאַרשטאַרקט בלוזי די זיכער- קייט. אַז זיין פיעסע איז אַ גוטע פיעסע, גאָר צוליב קנאה וויל מען זי נישט שפּילן און ער האָט זיך אָנגעהויבן באַציינען ביי אונדז, אַז מיר זאָלן אויפפירן די פיעסע. ער גופא איז גע- ווען גרייט צי שפּילן דעם „ווילדן מענטש“ און ער האָט זיך שוין אָפּילו געהאַט פאַטאָגראַפירט אין דער ראָל. עפעס איינער, אַ לץ פון אונדזער גרופע, האָט אים איינגעשמירט מיט סאַדזע, געמאַלט וואַנסעס ווי ביי אַ וואַרעם און צוגעקלעפט מיט אַ לאַק

די ליפן איינער צו דער צווערער און אַ לץ אַ פּאַטאַגראַפּיסט
האַט אים אַראָפּגענומען אין אַ „פּאַזע“.

מיר האָבן צוגעהויבן „מאַכן פּראָבן“ און איינמאַל בעת
מיר זענען אַרויסגעפאַרן אויף דער פּראָווינץ שפּילן אַ פּיעסע,
האַבן מיר דעם מחבר איינגערעדט, אַז צום סוף פון יענער
פּיעסע שפּילן מיר זיין פּיעסע. מ'האַט אים קודם־פּל ווידער
איינגעשמירט („גרימירט“) און ווען מ'האַט געהאלטן ביים ענ-
דיקן די ריכטיקע פּיעסע, איז אַ שפּילער אַריינגעקומען צו לויפן
מיט אַ גוואַלד, אַז פּאַליציי זוכט דעם מחבר פון „ווילדן מענטש“,
ווײַל מ'האַט געוואָלט שפּילן די פּיעסע אָן אַ צענזורקע. דער
מחבר האָט זיך זייער דערשראָקן און געפרעגט, וואָס ער האָט
צו טון און דאָ האָט מען אים געגעבן די גוטע עצה, אַז ער
זאָל זיך באַהאַלטן אונטער אַ בעט (דאָס טעאטער איז עוג פאַר-
בונדן מיט אַ האַטעל און די גאַרדעראַפּע-צימערן זענען אין
האַטעל), און אַזוי איז ער דאָרט אָפּגעלעגן אַ גאַנצע נאַכט...
יענע נאַכט האָט געהאַט אַ גרויסע ווירקונג. מיר האָבן
דעם מחבר שוין מער נישט געזען...

אַ צווייטע צושטעפעניש צו אונדזער גרופּע איז געווען
אויך אַ נידעריקער יונגערמאַן ד-ק. פון באַשעפּטיקונג איז ער
געווען אַ מאַרק-שטייער, נאָר איינמאַל זעענדיק אונדז שפּילן,
האַט זיך אין אים צופּלאַקערט דער געטלעכער פּונק און ער איז
געוואָרן אונדזערער אַ פּאַטריאָט.

מיר האָבן דאָמאָלס געשפּילט סווען לאַנגעס טראַגיקאַ-
מעדיע „שמשון און דלילה“ און איך האָב דאָרט געשפּילט אַ
פּאַנעט. וועלכן זיין פּרוי פאַרראַט און ער ווערט דערפון משוגע,
און גייט אַוועק אין וואַלד. שפּעטער קומט ער צוריק פון וואַלד,
און זיין קאָכטיום איז פול מיט בלעטלעך פון בוימער און
וואַלד-מאָן.

די פּיעסע איז ביי אונדז געאַנגען אייניקע נאָל און יע-
דעס מאָל פלעגט ד. אוועקגיין ספּעציעל און הינטערשטאַטוּשן
וואַלד און ברענגען מיר פון דאָרט בלעטלעך און מאָן.
אין זרימן אַקט פון דער פּיעסע קומט פאַר, ווי דעם

משוגענעם פאָעט דוכט זיך, אז ער איז "שמשון הגבור" אין ער
 טוט זיך אָן אַ היסטאָרישן קאָסטיום פון פּאַפּיר, נון, פּלעגט ד.
 זיצן יעדעס מאָל אַ גאַנצן טאַג און צושניידן דעם קאָסטיום.
 שפעטער פּלעגט ער שוין האָבן הזקה מיר אָנצוטון דעם קאָסט-
 יום און מינוטנלאנג אים פאַרשטעכן פון אַלע זייטן מיט שפּילקעט,
 לויט דעם גאַנג פון דער פּיעסע, דאַרף דער פּאָעט זיין אַ
 דיקער און אַזוי ווי איך בין דאַמאַלס געווען דווקא ווייט פון
 דיקייט, האָב איך מיר אויסגעבעט אַ "טעאַטראַלן" בויך.
 דאַרף זיך מאַכן אמאָל, אז אַט דער יוגערמאַן ד. טשע-
 פעט זיך צו דווקא, אז ער וויל מיטשפּילן אין דער פּיעסע אַ
 ראָל. פאַרשטייט זיך, אז קיין ראָל האָט מען אים נישט געקאָנט
 אנטרויען, נאָר מ'האַט אים געגעבן צו "שפּילן" אַ סטאַטיסט,
 אַ פּלשתי.

דער צווייטער אַקט פון דער פּיעסע שטעלט פאַר אַ בינע
 אויף אַ בינע. עס קומט פאַר די פּראָצע פון דעם דיכטערס
 פּיעסע "שמשון און דלילה" און זיין פּרוז, אַן אַקטריסע, שפּילט
 די ראָל פון "דלילה" און אַזוי ווי ס'איז גענעראַל-פּראָצע רעפּע-
 טירט זי אין קאָסטיום, וועלכן זי דאַרף טראָגן אין דער ראָל
 בעתן שפּילן, און דער קאָסטיום איז נישט מער און נישט וויי-
 ניקער - גאָר קיין קאָסטיום נישט, וואָרום עס שפּילט זיך אויף
 דער בינע אָפּ די סצענע, ווען דלילה פאַרנאַרט שמשונען צו
 זיך אין בעט און אַזוי ווי פון קימאַנאַס האָט מען אין יענער
 צייט נאָך נישט געוואוסט, ליגט דלילה נאַקעט. אָבער אויף דער
 בינע קאָן מען דאָך אַזוי פאַרט נישט אַרויסגיין, טראָגט "דלילה"
 אַ טריקאָט פון פּלייש-קאָליר.

אַפּגעשפּילט דעם ערשטן אַקט, הייט איך תּיכּף געבן אַ
 קלונג צום צווייטן אַקט, ווייל אַזוי ווי ער שטעלט פאַר אַן
 אָפּענע בינע, דאַרף מען דאָך נישט שטעלן קיין דעקאָראַציעס,
 און דער אַנטראַקט דאַרף דעריבער לאַנג נישט דויערן. איך
 דאַרף זיך גאַרנישט איבערטון, דאקעגן דאַרף די אַקטריסע
 זאַריצקאַ, וועלכע שפּילט "דלילה", איבערטון זיך אין דעם אייבני-
 דערמאָנטן טריקאָט.

נאָכן צווייטן קלונג קומט צו מיר צו לויפן דער מאָן פון דער אַקטריסע, וואָס שפּילט „דלילה“, אַז איך זאָל נאָך צוואַרטן, וואָרום זיין פּרוי איז נאָך נישט אָנגעטון. איך וואָרט עטלעכע מינוט און הייס געבן דעם דריטן קלונג. דאָ לויפט ווידער צו איר פּאָן, אַז כּוואָל נאָך נישט אָנהייבן, ווייל זיין פּרוי איז נאָך נישט אָנגעטון. אין זאָל איז דערווייל שוין פּינסטער און עס קומט שוין פּאַר דאָס שרעקלעכע געקלעפּעריי, אַז מ'זאָל אָנהייבן, אָבער צווי ווי כּוואָל קאָן אויפהייבן דעם פּאַרהאַנג, קומט מען צו מיר, אַז מ'קאָן נישט אָנהייבן שפּילן, ווייל די זאַריקאַ קאָן נישט ווייטער שפּילן.

נאַטירלעך מוז מען צוריק מאַכן ליכטיק אין טעאַטער. בעלד הויבן אָן אַרונטערצוקומען באַקאַנטע פּרעגן וואָס ס'איז געשען. איך בין אויפגערגט און דאָ לויפט צו מיר צו דער יונגערמאַן ד. און גיט מיך אַ פּרעג:

— גיט נאָר אַ קוק אויף מיר, ווי נעפעל איך אייך עפעס?
— וואָס דרייט איר מיר איצט דעם קאָפּ? — ענטפּער איך אים, און זוך אויף דער זאַריקאַס מאָן פּרעגן וואָס ס'איז געשען. ער נעמט מיך אַוועק אָן אַ זייט און דערציילט מיר, אַז מ'האַט פּון זיין פּרויס גאַרדעראַבע אַרויסגעגנבעט איר אונטער קלייד, און אַזוי ווי זי טראָגט דינעם טריקאַט פּון פּלייש-קאָליר אויף דער בינע, מוז זי פּון הינטן טראָגן דאָס אונטערקלייד, און דעריבער קאָן זי זיך נישט אָנטון.

איך הויב אָן אַרומגיין צו אַלע מיטשפּילער און פּרעגן אויב ס'האַט נישט ווצר געזעען דאָס אינטערקליידל. גיין — קיינער האָט נישט געזעען.

און דאָ שפּרונגט מיר ווידער צו דער יונגערמאַן ד. — גיט נאָר אַ קוק אויף מיר, איר זעט דעם טיפּ? ווי געפּעל איך אייך?

פּון טעאַטער הויבט זיך אָן דערווייל אַ טומל. דער עולם, וואָס זיצט און וואָרט אויפן צווייטן אַקט, קלאַפט און שטורעמט. איך בין אויפגערגט, און שריי גוט אויף דעם יונגעמאַן, אַז ער זאָל זיך פּון מיר אָפּטשעפּען, אָבער ער מאַכט זיך גאַרנישט

פון מיין געשריי, און טאנצט מיר אלץ אַקיינן, אַרויסשטעלנדיק
אַ בייכל צווי ווי מיינס:

— זעט נאָר, גיט נאָר אַ קוק אויף מיין טיפּ, ווי געפּעל
איך אייך? אַ יאָ, איך זע אויס ווי אַן אַקטיאָר?
— אויב איר גייט נישט אוועק, וועל איך אייך, כ'ווייס
וואָס טון — שריי איך אַן אויף אים, און לאָז מיר צו דער
גאַרדעראַבע פון דער זאַריצקאַ.

כ'קלאַפּ אָן:

— ווער איז דאָרט?

— דאָס בין איך — ענטפּער איך.

— צווי? איר מעגט אַריינגיין.

און די זאַריצקאַ דערציילט מיר די זעלבע געשיכטע, אַז
אין דער צייט וואָס זי האָט געשפּילט דעם ערשטן אַקט, און
אויפגעלאָזט די גאַרדעראַבע, האָט מען איר דערוויל אַרויסגע-
גנבעט דאָס אונטערקלייד.

— איר האָט דאָך דאָ אַ סך ווערטפּולערע זאַכן, האָט מען
שוין נישט געהאַט עפעס אַנדערש צו גנבענען? — טענה איך.
— אָבער איר זעט דאָך!

מ'הויבט אָן אַרומצוגיין זוכן, טאָמער האָט עפעס אַ דאַמע
אַן אונטערקלייד, שפּילט אָבער אין דער פּיעסע נאָר נאָך איין
דאַמע, און זי האָט נישט קיין פּאַסיק אונטערקלייד.
וואָס טוט מען? פינדרויסן שטורעמט מען. דאָ שטייט די
אַקטריסע אַ פּאַרצווייפּלעטע, און איך בין אויפגערעגט ווי אַ רוח.
אין דעם מאָמענט רוקט זיך ווידער אונטער דער יוג-
גערמאַן:

— איר זעט, גיט נאָר אַ קיק, ווי געפּעל איך אייך?
האַ פּונקט אזא בייכל ווי אייערס. הא, אַ טיפּ?
מלא פּעס וואָרף איך זיך אויף דעם יונגערמאַן, און וויל
אים דורס זיין. אָבער ער, מיט אַ תּחננונים-טאַן, רופּט זיך אָן
צו מיר:

— איך וויל אייך עפעס זאָגן. איך זע דאָך, אַז מען
קאָן נישט ווייטער שפּילן, וויל איך אייך עפעס זאָגן.

— נו, זאגט שוין — ענטפער איך רעזיגנירט.
— ניין, איר מוזט מיט מיר אַוועקגיין אין אַ זייט.
— גוט.
— איר זעט אָט דעם טיפּ?
— אַ, הערט שוין אויף צו פאַרדרייען מיר דעם קאָפּ.
איר זעט דאָך, וואָס דאָ טוט זיך, אַז מען קאָן ווײַטער נישט
שפּילן.

— אָט צוליב דעם טאַקע וויל איך דאָך מיט אייך רעדן.
איר זאָלט גישט זיין בייו, איר הערט, איך בעט אייך איר זאָלט
מיר מוחל זיין.

— נו, לאַמיר שוין הערן!
— איך האָב געזעען, אַז איר שפּילט מיט אַ בייכל, נו,
האַב איך מיר אויך געמאַכט אַ בייכל. איצט זע איך אויס ווי
אַן אַקטיאָר.

— איי, לאַזט שוין צורו! אַבער וואָס האָט דאָס פאַראַ
שייכות צים שפּילן?

— אַ, ס'האַט שוין אַ גרויסן שייכות. דאָס האָב איך דאָך
טאַקע ארויסגענומען דאָס אונטערקליידל. איר פאַרשטייט, איך
האַב מיר אריינגעלייגט עטלעכע קישעלעך, נאָר כ'האַב געזעען,
אַז איר האָט נאָך אַ גרעסערן בויך, האָב איך גענומען זוכן נאָך
זאכן, דאָ האָב איך געזעען אָפּן די גאַרדעראַבעס, האָב איך פון
איינער גאַרדעראַבע אַרויסגענומען אייערס אַ וועסטל, און פון דער
זאַרצקאס גאַרדעראַבע איר אונטערקליידל.

ווען דער יונגערמאַן כאַפט זיך נישט באַצייטנס, אַז ער
דארף מאַכן פּיס, וואָלט ער זיכער געפּאַלן אַ קרבן אין מאַמענט
ווען די שפּילער האָבן געזעען, ווי ער שלעפט פון זיין בויך
דאָס אונטערקליידל, וואָס האָט אים געזאָלט מאַכן פאַר אַן
אַקטיאָר.

וואָס דער ייִדישער אַקטיאָר דערציילט

פון רעדאקטאָר

דאָסדאָזיקע ביכל איז דער ערשטער פרווה צו פאָרעפּנען
טלעכן פאר דער ברייטער וועלט די עפיוואָדן און קוריאָזן,
וואָס פאָסירן אויף דער בינע, הינטער די קוליסן און אַרום
דער בינע מיט יידישע אַקטיאָרן, מחברים און מיטן ליבן
פובליקום.

די עפיוואָדן, וועלכע ווערן דאָ איבערגעגעבן גשם אומרם,
שטעלן מיט זיך פאָר אַ העכסט אינטערעסאַנט, און אַזשטמאַל
כאַראַקטעריסטיש בילד פון דעם וואָס די יידישע בינע און
די יידישע אַקטיאָרן, ווי אויך די בינע-מחברים, לעבן איבער
ביי דער בינע. טייל עפיוואָדן כאַראַקטעריזירן אויסגעצייכנט
די שטעלונג פון פובליקום, דעם קוק, וואָס דער יידישער טע-
אַטער-גייער האָט אויפן יידישן טעאַטער, די באַציונגען פון
געוויסע קרייזן צו דער יידישער בינע.

דידאָזיקע לייכטע סצענקעס, אַפּטמאַל צוגעשליפן און
אַ ביסל באַווירצט, וועלן אומבאַרינגט דינען ביים אויפוויקלען
דעם שלייער, אין וועלכן די אַמאָליקע און קעגנווערטיקע יידי-
שע בינע וועט זיין פאַרהילט פאַרן קומענדיקן געשיכטע-שריי-
בער פון יידישען טעאַטער.

דאָס ביכל איז דאָס ערשטע פון אַ סעריע אַזעלכע
ביכלעך, און איך וויל האָפּן, אַז שוישפילער, דראַמאַטורגן
און טעאַטער-פּריינט וועלן מיר גערן מיטהעלפן צוזאַמענשטעלן
די ווייטערדיקע ביכלעך פון דעם שטייגער.

1. ווו עס ליגט די טראגעדיע פון יידישן פאלק.

זומער-צייט פאָרן געוויינלעך ניו-יאָרקער יידישע טרופעס אַרויס אויף דער פּראָווינק, ווו זיי ווערן זייער גוט באַזוכט.

איינמאָל קומט מאָריס שוואַרץ אריין מיט זיין טרופע אין אַ קליינער שטאָט, מיט דער זיכערקייט, אז דאָס טעאָטער וועט זיין אויספארקויפט. דערווייל הויבט אָן שטאַרק רעגענען און אין טעאָטער איז געקומען אַ קליינער עולם.

שוואַרץ איז אַרומגעגאַנגען שרעקלעך צעטראָגן און נאָך דער פּאַרשטעלונג איז ער אַרויסגעטראָגן מיט אַ ספּיטש: (1)

„די אַלע, וועלכע זענען היינט נישט געקומען אונדז זען שפּילן, האָבן פאַרלוירן די געלעגנהייט צו זען אַ גוטע ערלעך געשפּילטע פּאַרשטעלונג. יידן האָבן נישט קיין ערנסטע באַציונג צו קונסט, צו אַ קונסט-טעאָטער. ווי נאָר אַ רעגנדל זיאָן זיי שוין אין דער היים. ביי די אומות-העולם וואָלט מען גע-קויפט אַן אַמברעלאַ (2) און געקומען אין טעאָטער. די יידן אָבער זענען אַ טראַגיש פּאלק, דאָס יידישע קונסט-טע-אָטער לעבט איבער אַ טראַגעדיע. די טראַגעדיע פון יידישן פּאלק באַשטייט אין דעם, וואָס עס האָט נישט קיין אַמברעלאַ.“

(דערציילט פון איזדאַר האַלענדער)

(1) דרשה רעדט.

(2) אַ שערעם.

2. זיי ווילן זען דעם דיבוק!

די ראָל פון „משולח“ אין אַן-סקיס „דיבוק“ פלעגן אין דער „ווילנער טרופע“ דובלירן די אַקטיאָרן פּעדער און נאַכבוש. איינמאָל, שפּילנדיק אין אַן אַמעריקאַנער פּראָווינץ-שטאָט, טרעט דער רעזשיסער פון דער טרופע אַרויס פאַרן פּאַרהאַנג און מעלדעט, אַז אַנשטאַט דעם אַנאַנסירטן פּעדער וועט היינט שפּילן נאַכבוש.

דאָ ווערט אין טעאָטער אַ געשריי:

— מיר האָבן געקויפט טיקעטס (1) צום „דיבוק“. מיר ווילן זען דעם „דיבוק“, נישט נאַכבושן. גיט צוריק דאָס געלט און אַ סך באַזוכער זענען אַוועק צו דער קאסע אָפּנעמען דאָס געלט פאַר די טיקעטס.

(דערצייט פון פּאַליאָ וואַלטער

(

3. ער האָט דערקענט מאַגולעסקאַן.

מיט אַ יאָר 15 צוריק איז אין ניו-יאָרק געשטאַרבן דער גלענצנדסטער יידישער שוישפּילער, וואָס די יידישע בינע האָט פאַרמאַגט — זיגמונט מאַגולעסקאַן. אין עטלעכע יאָר אַרום האָט מען אָנגעהויבן יעדעס יאָר איינצואַרדענען אין טעאָטער אַ פאַרשטעלונג צום אַנדענק פון פאַרשטאַרבענעם און די הכנסה דערפון פלעגט גיין פאַר דער אַלמנה, וואָס איז געשטאַרבן מיט אייניקע חדשים צוריק.

צום לעצטן בענעפיס מיט עטלעכע חדשים צוריק, האָט מען אַנאַנסירט אַ מאַגולעסקאַן-פאַרשטעלונג, אויף וועלכע מען וועט אויפפירן די פיעסע „דאָס פּוילישע יינגעלע“, איינע פון יענע ראָלן, אין וועלכע דער פאַרשטאַרבענער מאַגולעסקאַן האָט געהאַט אַ ריזיקן דערפאַלג.

דער באַליבטער קאָמיקער סעם קעסטין האָט געשפּילט מאַגולעסקאַס ראָלע.

(1) בילעטן.

שטייט אונטער די קוליסן פון טעאטער דער דיריגענט יוסף רומשינסקי און דערזעט ווי א יידל דרייט זיך עפעס דאָרט אַרום און זוכט, פּרעגט ער אים וואָס ער וויל, ענט- פערט אים דאָס יידל מיט גרויס אימפעט:

— איך בין געקומען פון קאַנטרי (1), אייניקע הונדערט קילאָמעטער, ווייל איך האָב ליב מאָגולעסקאַן צום שטאַרפן און איך בין ספּעציעל געקומען אים זען. איר הערט, איך בין שוין אין ניו-יאָרק אפשר 20 יאָר נישט געווען, נאָר אז איך האָב דעהערט, אז עס קומט פאַר אַ מאָגולעסקאַ-פאַרשטעלונג, בין איך אומיסטן געקומען אים זען. אַגו, ווייזט מיר אַקאַרשט וועלכער איז ער.

רומשינסקי האָט באַלד פאַרשטאַנען, אז דער ייד ווייס אפילו נישט, אז מאָגולעסקאַ לעבט שוין מער נישט און אזוי ווי עס איז גראַד אָנגעקומען דער אַקטיאָר קעסטין, וואָס האָט געשפּילט מאָגולעסקאַס ראָל, האָט רומשינסקי אויף אים אָנגע- וויזן און געזאָגט:

— אַט איז מאָגולעסקאַ!

דאָס יידל באַקוקט אים שטאַרק און ענטפערט מיט פרייד:
— אוי, אַ לעבן אויף זיינע ביינער. דערזעלבער מאָגו- לעסקאַ ווי מיט 35 יאָר צוריק אין אדעס. ער זאָל זיך דאָס האָבן אויף אַ האָר געענדערט.

(איבערגעגעבן פון יוסף רומשינסקי)

4. ער וועט שוין פאַרשוואַרצט ווערן.

אברהם גאַלדפּאָדען פלעגט זיך נוהג זיין, אז ער פלעגט גוט דורכשטודירן די אייגנשאַפטן פון זיינע אַקטיאָרן און דער- נאָך פלעגט ער פאַר זיי שרייבן ראָלן, וואָס זענען געווען ענ- לעך צו זייערע אייגענע כאַראַקטערן, און דעריבער פלעגן די אַקטיאָרן האָבן אזא דערפאַלג.
אין דער טרופּע פון גאַלדפּאָדען האָט זיך געפונען אַן

(1) פּראָווינץ.

אויסגעצייכנטער קאָמיק לייזער צוקערמאָן, פאר וועלכן גאַלד-
פאָדען האָט נאָכנישט געהאַט געשריבן קיין ספּעציעלע ראָל, איז דער אַקטיאָר אַרומגעגאַנגען מיט אַ נאָז, און איינמאָל האָט ער זיך מער נישט געקאָנט באַהערשן און ער איז צוגעגאַנגען צו גאַלדפאָדענען מיט אַ טענה, אַז ער זאָל פאַר אים שרייבן עפעס אַ ראָל.

גאַלדפאָדען האָט אין יענער צייט פיינט געהאַט, אַז מען זאָל אים זאָגן דעות און האַלב ערנסט און האַלב אין שפּאַס, האָט ער געענטפּערט צוקערמאַנען:

— וואַרט צו, איך וועל דיר אָנשרייבן אַ ראָל, וועסטו שוין פאַרשוואַרצט ווערן.

און ער האָט פאַר אים אָנגעשריבן די ראָל „צינגעטאַנג“, דעם שוואַרצן דינער אין „שולמית“.

(דערציילט פון פּערדינאַנד שטויב)

5. שטאַרבעט נישט מיט זיין נאַטירלעכן טויט.

דער אַקטיאָר היימאַן מיזל האָט אַמאָל געשפּילט מיט דעם פאַרשטאַרבענעם דוד קעסלער אין אַ פּיעסע, וווּ קעסלער איז געווען אַ באַנקיר, און ער, מיזל, אַן אַרעמער סוחר, וואָס האָט אַריינגעלייגט אין קעסלערס באַנק די לעצטע עטלעכע דאָלאַר, וועלכע ער האָט אָפּגעסייפּט (1). באַלד נאָכדעם ווי דער אַרעמער סוחר גיט אַוועק קעסלערן זיינע לעצטע עטלעכע דאָ-לאַר, באַנקראַטירט קעסלערס באַנק. מיזל קומט צום באַנקיר, בעט צוריק זיין געלט, אָבער קעסלער שטעלט אים אַרויס אַ פּייג. דער אָפּזאָג האָט אַזאַ שטאַרקע ווירקונג אויף דעם אַרע-מען סוחר, אַז פון גרויס האַרצווייטיק באַקומט ער אַ האַרץ-אַטאַק און שטאַרבעט באַלד אויפן אָרט.

אַזוי פאָדערט דער טעקסט פון דער פּיעסע. איז אָבער מיזל אַ פאַרטראַכטער מענטש, און ער פאַרטראַכט זיך פּלוצ-

(1) אָפּגעשפּאַרט.

לונג וועגן קעסלערס קראגן מיט דער שלייף, און פארגעסט
צו שטארבן.

קוים פאלט ער נישט טויט, קאָן מען אָבער ווייטער
נישט שפילן, ווענדעט זיך צו אים קעסלער אינדערשטיף:
— מיזל, שטארב!

מיזל איז אָבער ווייטער פארטראַכט, און הערט אים ווי
די קאָן.

נעמט שוין קעסלער אַ העכערן טאָן:

— מיזל, דו מוזט שטארבן!

אָבער מיזל איז אַלץ נאָך אין אַן אַנדערער וועלט און
עס פאלט אים גאַרנישט איין צו שטארבן. און דאָ אויף דער
פינע איז דאָך יעדע סעקונדע ווי אַ שעה, קאָן זיך קעסלער
שוין מער נישט איינהאַלטן, ווערט אין פעט, כאַפט אָן מיזלען,
גיט אים אַ לייג אַנידער אויף דער ערד, נעמט אים ווערן
און שרייט:

— וועסט שוין היינט מיט דיין אייגענעם טויט נישט

שטארבן, ממזר איינער!

אָט אזוי האָט מען שוין ווי עס איז פאַרענדיקט דעם
אַקט.

(אייבערגעבן פון פֿעד פֿענסעל)

6. דער שמש רופט אין טעאטער אריין.

אין שטעטל וואָס הייסט גרינסבורג, פענסילױניאַ סטייט (*),
איז געקומען אַ יידישע טרופע שפילן טעאטער. נישט געפונען-
דיק קיין פאסיקן פלאץ וווּ צו שפילן, ווייל דער טעאטער-זאל
איז געווען צו טייער, האָט מען די אַקטיאָרן רעקאָמענדירט,
אַז זיי זאָלן זיך זען מיט די גבאים פון דער שול, און באַ-
קומען פון זיי די דערלויבעניש צו שפילן טעאטער אין
דער שול.

אזוי ווי די אַקטיאָרן האָבן באַקומען די דערלויבעניש

(* גובערניע

ערשט שבת ביינאכט, איז געבליבן, אז זיי זאלן שפילן זונטיק
נאָכמיטאָג, וואָרום דאָס איז די בעסטע צייט פאַרן דאָרטיקן
פּובליקום.

צוליב דעם, וואָס די גבאים האָבן דערלויבט צו שפילן
אין דער שול אין לעצטן אויגנבליק, און אַרויסצוגעבן אַפּישן
איז שוין געווען צו שפּעט, איז דער שמש פון דער שול אַרומ-
געגאַנגען צו אַלע מתפללים און גערופן:

— יידן, קומט מאַרן נאָכמיטאָג אין שול אַרײַן, וואָרום —
מען שפּילט ייִדיש טעאַטער.

(דערציילט פון אברהם לייטמאן)

7. וווּ די יידן זענען?

איינע פון די היינטיק באַליבסטע ייִדישע שוישפּילערניס
איז די סוברעטין מאַלי פּיקאַן.

איינע פון די גרעסטע ייִדישע שוישפּילערניס אין אַמע-
ריקע איז בערטאָ קאַליש. מיט יאָרן צוריק איז זי געווען די
קרױן פון דער ייִדישער בינע אין אַמעריקע. דאַמאָלס האָט
זי געהאַט אַ רייזיקע צאָל פאַרערער, אַבער שוין יאָרן-לאַנג ווי
זי שפּילט אויף דער ענגלישער בינע, און דאָס ייִדישע טעאַ-
טער-פּובליקום האָט זי איינציקווייניג, ווי געוויינלעך, כמעט ווי
פאַרגעסן.

מיט אַ יאָר צוריק האָט זי זיך פּרױצלונג מיט געווינן,
און ווידער אָנגעהויבן שפּילן אויף דער ייִדישער בינע. פאַר-
שטייט זיך אָבער, אז זי ציט שוין מער נישט צו אַזוי דאָס
ייִדישע טעאַטער-פּובליקום ווי אַמאָל.

שפּילט אַזוי מאַדאָם קאַליש אין האַפּקינסאָן-טעאַטער אין
בראַנזוויל, דער עכט-ייִדישער שטאַט-טייל פון ניו-יאָרק, און
נאָך דער פאַרשטעלונג טרעט זי אַרויס אין טעאַטער מיט אַזא
ספּיטש:

„ליבעס פּובליקום, איך בין גליקלעך צו שפּילן
פאַר אײַך. איך בין גליקלעך צו זען יידן, איך בין שטאַלץ
וואָס איך בין אַ קינד פון ייִדישן פּאָלק. איך געדענק נאָך ווי

מיט 30 יאָר צוריק האָבן דאָ ציגן שפּאַצירט, און היינט איז דאָ אַ גרויסע יידישע שטאָט, מיט אַ גרויס און שיין יידיש טעאָטער, מיט אַ גרויס יידיש פּובליקום.

אַבער דאָ גיט די שוישפּילערין אַ קוק אַריין אין טעאָטער און דערנענט, אַז עס איז פאַראַן אַ זייער קליינער פּובליקום, און זי פאַרענדיקט, ווי איר שטייגער מיט פּאַטאָס: — — — „אַבער וווּ זענען זיי, מיינע יידן?“

שטעלט זיך אויף אַ זאָאיקעוואַט יידל אין דער ערשטער ריי און ענטפערט איר:

— זוויי זוועננען גגעגגגאַנננען זווען מממאַאַאַר פּפּיקקאַן...

(דערציילט פון בעלא בעלער רינא)

8. פאַר עצות בין איך פאַרוואָרגט.

אַ באַקאַנטער יידישער היסטאָריקער דערציילט אין זיינעם אַ בוך פּאָליגנדיקן זייער כאַראַקטעריסטישן עפּיזאָד:

אין בערלין האָט אַ יידישע טרופּע אויפגעפירט שעקס-פירט „האַמלעט“ אויף יידיש.

אין דער סצענע ווען דער פּרינץ האַמלעט באַגעגנט זיך מיט אָפּעליאַן, איז פאַראַן אַ מאַמענט ווען ער זאָגט צו איר:

— און איצט, אָפּעליאַ, גיי אין קלויסטער!

לויטן טעקסט דאַרף אָפּעליאַ זיך דערשרעקן, אַז דער פּרינץ האַמלעט איז גייסטיק קראַנק, און זי דאַרף זיך ווענדן מיט אַ תּפּילה צו גאָט, אַז ער זאָל באַשיצן דעם פּרינץ. אָבער אונדזער אָפּעליאַ האָט זיך געהאַט איר אייגענעם טעקסט, און באַלד ווי דער פּרינץ האַמלעט האָט איר געזאָגט:

— און איצט, אָפּעליאַ, גיי אין קלויסטער!

האַט אים אפּעליאַ געענטפערט:

— פאַר עצות, פּרינץ, בין איך פאַרוואָרגט!

(דערציילט פון שמחה פיעטרושקא)

9. רעדט אָנשטענדיקער!

אין דעם עקספערימענטן-טעאטער, וואָס אַ גרופע יידישע שרייבער און טעאטער-עסקנים האָבן געגרינדעט אין ניו-יאָרק, האָט מען אויפגעפירט פּרץ הירשביינס פּיעסע „שדים ווייסן וואָס“. גייט זיך צו צו דער קאסע א פרוי און נעמט אַ ביי-לעט. אַוועקגייענדיק פּרעגט זי דרך-אגב דעם קאסירער וואָס מען שפּילט.

יענער ענטפערט איר רויק:

— „שדים ווייסן וואָס“.

די פרוי פּרעגט נאָכאַמאָל איבער, אָבער שוין באַליידיקט

און אויפגערעגט:

— וואָס שפּילט מען?

דער קאסירער אַריענטירט זיך נישט אַז די דאַמע ווייס נישט, אַז עס איז פאַראַן אַ פּיעסע מיט אַזאַ נאָמען און ער ענטפערט ווידער, אָבער שוין מיט אַ העכערן טאָן:

— „שדים ווייסן וואָס“.

דאָ איז שוין די דאַמע געוואָרן גאָר אויפגערעגט און זי

רופט אויס:

— איך קויף אַ טיקעט, איך בין אייערער אַ קאַסטאַ-

מער (1) און אַז מען פּרעגט אייך וואָס איר שפּילט, מעגט איר

ענטפערן אַ ביסל אָנשטענדיקער! ...

(דערציילט פון פּאָליא וואַלטער)

10. די חסידים פון „דבוק“:

ווען אַ טרופע פּאָרט אַרויס אויף דער פּראָווינץ לוינט איר נישט מיטצופירן סטאַטיסטן. געוויינלעך זענען שוין אין יעדער שטאט פאַראַן אַזעלכע יונגעלייט, וואָס שפּילן די סטאַ-טיסטן-ראָלן און דער רעזשיסער זאָגט זיי נאָר פּריער, וואָס זיי האָבן צו טון.

אַריינקומענדיק אַמאָל אין אַ פּראָווינץ-שטאָט אין אַמע-ריקע צו שפּילן דעם „דבוק“, האָט זיך אַרויסגעשטעלט, און

(1) קונה, באַזוכער.

די סטאטיסטן פון יענעם טעאטער זענען נישט קיין יידן, נאָר אירלענדער.

מאָריס שוואַרץ, וואָס איז געווען דער דירעקטאָר און רעזשיסער פון דער טרופע און האָט געשפילט אין „דבוק“ דעם „צדיק“, האָט מיט די אירלענדער איינשטודירט, אַז ווען ער וועט אָפּזאָגן דעם מאָנאָלאָג. אין דער גאַנצער וועלט און ער וועט געבן אַ צייכן מיט דער האַנט, זאָלן זיי ווי חסידים זאָגן: „אוי וואו!“

האַבן דאָך אָבער די אירלענדער גויישע קעפּ און ווען שוואַרץ האָט אָפּגעזאָגט דעם גאַנצן מאָנאָלאָג און געגעבן אַ צייכן מיט דער האַנט, זענען זיי געוואָרן צוטומלט, און אלע ווי איינער האָבן זיי געגעבן אַ געשריי אויס אויף ענגליש:

— „דאטס רייט 17!“

(דערציילט פון אברהם פישקינד)

11. מען פאָרט דאָך נישט גנבענען.

דער אַלטער יעקב פ. אדלער פלעגט דערציילן פאָלגנ-

דיקן עפיוזאָד:

ווען מען האָט פאָרווערט דאָס יידישע טעאטער אין רוסלאַנד, האָט זיך דער עולם אַקטיאָרן געלאָזט איבער דער וועלט. איינמאָל זענען אלע אזוי געזעסן אין אַ רעסטאָראַן און אָפּגעהאַלטן אַ באַראַטונג, אויב עס וואָלט נישט געווען אַ פּלאַן צו פאָרן קיין לאַנדאָן.

צווישן די געסט אין רעסטאָראַן איז גראָד געווען איי-נער, וואָס איז נאָר וואָס געקומען פון לאַנדאָן. דערהערט, אַז די יידישע אַקטיאָרן ווילן אַהינפאָרן, האָט ער זיי אָנגעהויבן שילדערן לאַנדאָן און אזוי רעדנדיק האָט ער זיי דערציילט, אַז אין ענגלאַנד פירט מען זיך זייער שטרענג אויף מיט גנבים און פאר דער קלענסטער גנבה באַשטראַפט מען מיט חדשים לאַנגן אַרעסט.

(1 איר זענט גערעכט)

דאָ שטעלט זיך אויף איינער פון די אַקטיאָרן און רופט זיך אָן זייער ערנסט:

— וואָס מיינט איר, מיר פאָרן קיין לאַנדאָן גנבענען? אז עס וועט זיך מאַכן עפעס אונטער דער האַנט איז עפעס אנדערש, אָבער גנבענען — ווער פאָרט אַהין? (דערציילט פון פּערדינאַנד שטויב)

12. „אַט פאַר זיי שפּילט זשידאָוסקי טעאַטער!“

דער פאַרשטאַרבענער שוישפּילער און רעזשיסער מ. ח. טיטעלמאַן דערציילט פּאָלגנדיקע העכסט-כאַראַקטעריסטישע פּאַ-סירונג:

זיין טרופּע האָט געשפּילט אין רויסלאַנד אין די קליינע שטעטלעך. אין אַ געוויסן שטעטל וווּ זיי זענען געקומען, איז נישט געווען קיין טעאַטער-בנין, נאָר דער פּריץ פון שטעטל האָט געהאַט אַ גרויסן סאַלאָן, וואָס וואָלט געווען זייער פּאַסיק פאַר אַ פּאַרשטעלונג.

געקומען אין שטעטל און זיך דערוואַסט דערפון, פּרעגט דער דירעקטאָר פון דער טרופּע אַן עצה ביי די דאָרטיקע יידן, זאָגן זיי, אז דער פּריץ איז אַ רשע מרושע, נאָר אַ משוגענער. אויב מען זאָל אים כאַפּן אין אַ גוטער מינוט, קאָן מען אַמאָל ביי אים פּוּעלן, אז ער זאָל אַוועקגעבן זיין סאַלאָן פאַר אַ יידישער פּאַרשטעלונג.

מילא, וואָס קאָן דאָ זיין, וואָס האָט די טרופּע צו פאַרלירן?

גיט דער דירעקטאָר אַוועק צום פּריץ און דערציילט אים אין וואָס פאַראַ טרויעריקע לאַגע די טרופּע געפינט זיך און אז אין דעם שטעטל וואָלטן זיי געקאָנט מאַכן גאַלדענע געשעפטן. זיי וואָלטן אַרויס פון זייער דעפיציט, נאָר איין אומגליק איז דאָ, דאָס וואָס זיי האָבן נישט קיין טעאַטער. ווען דער פּריץ גיט זיי זיין סאַלאָן, וואָלט ער זיי מחיה געווען.

הערט דער פּריץ אויס די גאַנצע געשיכטע און פּרעגט

זיך נאך ווער זיי זענען און וואָס זיי שפּילן און אויף וואָס פּאַראַ שפּראַך זיי שפּילן. דערנאָך דערקלערט ער, אַז נישט נאָר וואָס ער גיט זיי זיין סאַלאָן אומזיסט, נאָר ער נעמט אויך אויף זיך אַלע בילעטן צו פּאַרקויפּן און ער צאָלט פּאַר דער גאַנצער הכנסה.

פּאַרשטייט זיך, אַז דער דירעקטאָר איז אַוועק אַ גליק-לעכער און מ'האַט זיך תּיפּף געשטעלט מאַכן די בינע. אַלע אַקטיאָרן האָבן זיך אַרײַנגעצויגן צום פּריץ אין הויז, און האָבן געשוויצט ביים מאַכן די בינע און אינאַוונט האָט געזאָלט פּאַרקומען די פּאַרשטעלונג.

עס איז געוואָרן אַוונט: די בינע איז פּאַרטיק, אַלץ איז צוגעגרייט ווי עס דאַרף צו זיין. אין זאַל זענען אויסגעשטעלט געוואָרן בענק און שטולן.

די אַקטיאָרן גרימירן זיך. דער פּריץ דרייט זיך אַרום ווי אַ מחותן הינטער דער בינע און הייסט געבן דעם ערשטן קלונג.

דער רעזשיסער גיט אַ קוק אין זאַל אַרײַן, נישטאָ קיין אײַן מענטש. ווּנדערט ער זיך און זאָגט דעם פּריץ, אַז אַזוי ווי ס'איז נאָך קיינער נישטאָ, וואָלט מען געדאַרפט אָפּוואַרטן מיטן ערשטן קלונג. אָבער דער פּריץ בלייבט ביי זײַנס: „מ'דאַרף געבן דעם ערשטן קלונג“.

אין עטלעכע מינוט אַרום הייסט דער פּריץ געבן דעם צווייטן קלונג. דער רעזשיסער איז ווידער אַקעגן, ווייל ס'איז נאָך ווייטער קיינער נישטאָ. אָבער דער פּריץ איז אײַנגע-עקשנט.

ערשט, אַז עס איז געקומען צום דריטן קלונג, האָבן שוין די אַקטיאָרן פּאַר קיין פּאַל נישט דערלאָזט, ווייל אין טעאָטער איז ווידער נאָך קיינער נישט געווען.

אָבער דער פּריץ האָט זיך ווידער געעקשנט, אַז דאָ אין שטעטל איז אַזוי, אַז מען דאַרף פּריער געבן דעם דריטן קלונג און דערנאָך קומט ערשט דאָס פּובליקום. וואָס זאָלן די אַרעמע אַקטיאָרן טוין?

האַט מען געגעבן דעם דריטן קלויג און דאן האָט דער פריץ געגעבן אַ פייף, די טירן פון זאָל זענען תיכף געעפנט גע-
וואָרן און אין זאָל האָט זיך אַריינגעלאָזט אַ באַנדע הינט.
מיט טריומף האָט דער פריץ אויסגערופן:
— אַט פאַר זיי קאַנט איר ביי מיר אין סאַלאָן
שפילן זשידאָוסיקי טעאַטער...

(דערציילט פון מענדל עלקין)

13. אַ שלעכטער שפילער.

ווען די „וויילנער טרופע“ האָט גאַסטראַלירט אין דער
אַמעריקאַנער פּראָווינץ, גייט אַ פרוי צו צו דער קאַסע און
הייסט זיך געבן אַ בילעט. ביי דער געלעגנהייט גיט זי אַ קוק
אויפן פּאָסטער 1) און דערזעענדיק מיט גרויסע אותיות דאָס
וואָרט „דאָרפסיונג“, שרייט זי אויס צום קאַסירער:
— נאָ 2), איך וויל נישט קיין טיקעט. דער דאָרפסיונג
איז שוין דאָ געווען 3 מאָל. ער איז אַ שלעכטער שפילער.
ער וועט שוין מיין געלט נישט זעען...

(דערציילט פון פּאַליאַ וואַלטער)

14 ווי אזוי מען דערקענט אַ שרייבער אַ קאַליקע.

מען דערציילט וועגן פּאַלגנדיקער סצענקע צווישן דעם
פאַרשטאַרבענעם קינסטלער דוד קעסלער און דעם עלטסטן
יידישן סופלער ראובן ווייסמאַן.
איינמאָל איז זיך קעסלער געזעסן אין קאַפע-הויז און
געווען פאַרטון אין אַ בריוול, וואָס ער האָט געשריבן צו זיי-
נעם אַ פריינט. ווייסמאַן איז צוגעגאַנגען צו קעסלערן, אַריינ-
געקוקט אין בריוו און מיט פאַטאַס אויסגערופן:
— זעסט דאָך, אַלע געלינקטע שרייבער זענען גרויסע
קינסטלער.

(1) אפיש, טעאַטער-צעטל.

(2) ניין.

קעסלער האָט אויפגעהויבן זיין קאַפּ און פאַרווונדערט
אַנגעקוקט וויסמאַנען.

— וואָס רעדט איר, ראובעלע? — האָט ער זיך אָנגע-
רופן — איך שרייב דאָך מיט דער רעכטער האַנט, איר זעט
דען נישט?

— איך זע, איך זע — האָט וויסמאַן זיך געצופט זיין
סיגאַרעטל — נו, זעטו דאָך, דערפאַר ביזטו דאָך טאַקע
אזא קאַליקע.

קעסלער האָט זיך האַרציק פונאַנדערגעלאַכט.

(איבערגעגעבן פון ז. 5.)

15. מעז ווייסט נאָך נישט וואָס מעז שפּילט.

דער אַלטער טעאַטער = דירעקטאָר מישוראַט פלעגט
פירן איבער רויסלאַנד אַ וואַנדער-טרופע, וואָס האט געהאַט
איינשטודירט אייניקע פיעסן, און מיט זיי פלעגט ער אומעטום
אַרומפאַרן, אזוי, אז קיין פראַפּן האָט ער קיינמאָל נישט גע-
דאַרפט מאַכן. אפישן האָט ער איינמאָל אָפגעדרוקט צו פיל
עקזעמפלאַרן פון יעדער פיעסע, אָן אַ שטאַט און אָן אַ דאַטום,
און ווו און ווען מ'האַט געשפּילט, האָט מען צוגעשריבן דעם
נאָמען פון דער שטאַט, דעם נאָמען פון טעאַטער, און די
דאַטע.

קומט אמאָל אזוי די טרופע אַריין אין אַ שטעטל, און
דער אפישן-קלעבער קומט אַריין נאָך די אפישן. מישוראַט
אַליין איז געווען זייער מיד, זאָגט ער צום אפישן-קלעבער
אז ער וואָל זיך אַרונטעווייגן אונטערן בעט און אַרויסנעמען
די אפישן. דאָרט זענען אָבער די אפישן געווען צונויפגע-
מישט. דער קלעבער האָט נישט געוואוסט פון קיין קונצן, און
ער האָט זיי אזוי אויסגעקלעבעט. די אַקטיאָרן זענען איינ-
קוואַטירט געוואָרן אין פאַרשידענע ערטער פון שטעטל, און
אין אַוונט ווען זיי האָבן גענומען גיין אין טעאַטער אַריין.
האַט יעדערער פון זיי פריער געגעבן אַ קוק אויפן אפישן,
וואָס האָט געקלעפט אין זיין גאַס, צו זען וואָס מען שפּילט.

אזוי אָבער ווי אין איין גאָס האָט געקלעפט אַן אָפּיש פּון „בר-
פּוכבא“, אין דער אַנדערער גאָס אַן אָפּיש פּון „שולמית“ אין
אין אַ דריטער גאָס פּון „כינקע פינקע“, האָט ביינאכט יעדער
אַקטיאָר זיך גרימירט און אָנגעטון לויט זיין ראָל פּון דער
פּיעסע, וועלכע ער האָט געזען אויפן אָפּיש. ערשט ווען
די אַקטיאָרן זענען אַראָפּגעקומען אויף דער בינע, האָט מען
דערזען וואָס פאַראַ מיט-מאַש דער אָפּישן-קלעבער האָט גע-
מאַכט דורך די אָפּישן.

די אַקטיאָרן זענען געוואָרן צומישט. דערווייַל האָט דאָס
פאַרנאָמטע פּובליקום אויך אָנגעהויבן אַרונטערצוקומען אונטער
דער בינע, און אַלע האָבן זיך נאַטירלעך געוואָרפן צום די-
רעקטאָר מיט אַ געשריי וואָס שפּילט מען.
מישוראַט איז געשטאַנען צעטומלט, און קוים אַרויסגע-
שטאַמט:

— גייט אַרויס צום פּובליקום און מעלדעט, אַז דער ווייַל
ווייסן מיר נאָך נישט, וואָס מען שפּילט היינט.
(דערציילט פּון אהרן פּרײַדערײַך)

16. ער וועט שרייבן דעם „ידישו מאָגו“.

אין דעם פּעריאָד, ווען עס האָט זיך אָנגעהויבן די מאַ-
דערנע נאַצאָנאַלע אויפֿלעבונג ביי יידן, האָבן די יידישע טעאַ-
טער-דירעקטאָרן אין אַמעריקע אויסגענוצט די געלעגנהייט, און
אָנגעהויבן שטעלן פּיעסן, געשטיצט אויף נאַציאָנאַלע און רע-
ליגיעזע מאַטיוון.

עס האָבן זיך אָנגעהויבן פּאָוויזן אויף דער בינע די
פּיעסן מיט תּורהלעך, יאַרמולקעלעך. כאַריסטקעס פּלעגן אַרויס-
קומען אין טליתים און מגן-דודס. דער לייט-מאַטיוו פּון יע-
דער פּיעסע איז געווען אַ „ייד בין איך, און אַ ייד וועל איך
בלייבן“.

איין טעאַטער האָט נאַכגעטאַנצט דעם אַנדערן, און גע-
שטעלט אַ פּיעסע, וואָס זאָל טראָגן אין טיטול דאָס וואָרט „יוד“.
אזוי האָט מען אין איין סעזאָן אין דריי טעאַטערס געשפּילט:

„דאָס יידישע האַרץ“. „די יודישע נשמה“ און „דאָס יודישע קינד“.

יעקב גאַרדין, דער גרויסער רעפּאָרמאַטאָר פֿון דער יידי-
שער בינע, איז דאמאָלס געלעגן אויפן טויטן-בעט, און איינ-
מאָל, ווען כ'בין אים געקומען מבקר חולה זיין, האָט דער
חולה געזאָגט:

— איר האָט שוין „דאָס יודישע האַרץ“, „די יודישע
נשמה“ און „דאָס יודישע קינד“. אז איך וועל געזונט ווערן,
וועל איך שרייבן אַ פּיעסע „דער יודישער מאָגן“, וואָס זאָל
קאָנען דאָס אַלץ אַריבערטראָגן...

(דערציילט פֿון יוסף רומשינסקי)

17 די טעאָטערס רייסו זיך איבער אים.

אברהם פּישקינד איז איינער פֿון די עלטסטע יידישע
כאַראַקטער-קאָמיקער, וואָס האָט אָנגעהויבן זיין קאַריערע נאָך
ביי אברהם גאַלדפּאָדען.

אין די לעצטע יאָרן, ווען ער איז שוין געקומען לימי-
זקנה, איז אים שווער געוואָרן צו ווערן אָנגעזשירט אין אַ טרו-
פע, דאָך איז ער נאָך אין 1927 געווען אָנגעזשירט אין שוואַרץ'ס
קונסט-טעאָטער, אָבער אויפן סעזאָן 1928 האָט ער שוין קיין
פּאַסטן נישט באַקומען.

אָן אַנדערער אויף זיין אָרט וואָלט אַרומגעגאַנגען אָן אַ
קאַפּ, אָבער פּישקינד איז בטבע אַ לויטיקער, אַ וויצלוינג, און
ער לעבט און שפּעט אָפּ אַפּילו פֿון זיך אַליין. ערב סעזאָן
גייט צו אים צו אין קאַפע אַ טעאָטער-קריטיקער, און פרעגט
אים:

— נו, וואָס הערט זיך עפעס, פּריינט פּישקינד? וווּ זענט
איר אָנגעזשירט פאַר דעם נייעם סעזאָן?

שטעלט פּישקינד אָן אַ פאַרוואַרטע מינע, בעט דעם קרי-
טיקער זיצן, און ענטפֿערט אים:

— גאָט אַליין האָט אייך צוגעשיקט. איך נויטיק זיך טאָ-

קע איז אן עצה פון א קלוגן מענטש. הערט א מעשה, צוויי טעאטערס רייסן זיך איבער מיר.

ווערט שוין דער טעאטער-קריטיקער שטארק פאראינטער-
רעסירט און פרעגט זייער ערנסט:

— אַזש צוויי טעאטערס?

— יא, — ענטפערט פישקינד, — צוויי מאַריס שוואַרץ
זאָגט, אַז דאָס פּאַבליק-טעאטער זאָל מיך נעמען, און דאָס
פּאַבליק-טעאטער זאָגט, אַז שוואַרץ זאָל מיך נעמען. נה, ווייס
איך נישט צו וועמען צו גיין...

(דערציילט פון ח. ערנינד)

18. „דערווייל זענען מיר נאָך די מערהייט“.

אַמאָליקע צייטן, און טאקע נאָך היינט אין טייל פּראָ-
ווינ-שטעט, איז פּאַראַן אַ מנהג, אז אין די פּאַרהאַנגען פון
דער בינע איז פּאַראַן אַ לֵאָך, דורך וועלכן די שוישפּילער קוקן
אַריין אין טעאטער צו זען וויפּל פּובליקום עס איז שוין דאָ,
און ווער עס איז שוין דאָ אין טעאטער.

איינמאָל בעת מ'האַט געשפּילט עפעס אַן אלטע פּיעסע,
אין וועלכער דער אַקטיאָר אבא שיינגאַלד איז פּלוצלונג אריי-
געשפּרונגען אין אַ ראָל, האָט דער עולם פּאַרגעסן צו קומען,
און אין טעאטער איז געווען בוכשטעבלעך איין באַזוכער.

אבא שיינגאַלד, וועלכער האָט אָבער נישט געקענט די
ראָל, איז אַרומגעגאַנגען שטאַרק פּאַרזאָרגט און מיט ציטערניש
צוגעשפּרונגען אַ קוק צו טון אין לעכץ. דאָרט איז אָבער גע-
שטאַנען יעקב פ. אַדלער, וועלכער האָט שוין געזעען ווי „גרויס“
זאָס פּובליקום איז, וואָרפּנדיק אַ קוק אויף שיינגאַלדן, ווי צע-
שראָקן ער איז, האָט אים אַדלער גענומען באַרויקן:

— האָב נישט קיין מורא, ברודער שיינגאַלד, דערווייל
זענען מיר נאָך (אַנווייזנדיק אויף זיי ביידע) די מערהייט...

(דערציילט פון משה נאָדיר)

19. די אנדערע בעקער-יונגען קומען באַלד.

אין בנין פון יידישן קונסט-טעאטער אין ניו-יאָרק אויף דער 12-טער סטריט 1), געפינט זיך אויך דער אָפיס 2) פון דער יידישער בעקער-יונגאַן 3).

מאָריס שוואַרץ, דער דירעקטאָר פון קונסט-טעאטער, פלעגט האָבן אַ טבע צו זיין דער ערשטער צו אַ רעפּעטיציע, און ביז די אַקטיאָרן קומען זיך צענויף, פלעגט ער שטיין אינ-דרויסן פארן טעאטער.

אינמאָל, ווען ער איז אזוי געשטאַנען, גייט צו אים צי אַ יידל מיט אַ בייכל, קענטיק אַ בעקער-באָזער, וואָס האָט אודאי געהאַט טראָבעל 4) מיט זיינע אַרבעטער, און ער איז דעריבער געקומען אין דער יונגאַן וועגן דעם ענין.

דאָס יידל האָט פּערזענלעך נישט געקענט שוואַרצן, אין האָט אים וואַרשיינלעך אָנגענומען פאַר אַ מיטגליד פון דער בעקער-יונגאַן, און דעריבער האָט ער זיך צו אים געווענדעט:

— מיסטער, ליטען 5)! ווען קומען די בעקערט?

מאָריס שוואַרץ האָט זיך נישט פאַרלוירן און אָנווייזונדיק אויף זיך, האָט ער געענטפּערט:

— איינער איז שוין דאָ, און די אנדערע בעקער-יונגען קומען באַלד אויף רעפּעטיציע...

(דערציילט פון יוסף גרינבערג)

20. אַהאַ, אוריאל אַקאָסטא!

אין דער פּיעסע „אוריאל אַקאָסטא“ איז פאַראַן אַ סצענע זען ער רופט אויס, אַז גערעכט זענען די, וואָס האָבן געזאָגט אַז די ערד דרייט זיך פאַרט.

אַן אַקטיאָר איז אַמאָל געקומען דאָס ערשטע מאָל צו

(1) גאס. (2) בייזא. (3) פאריין, פארבאנד. (4) צרות, עגמת-נפש

(5) הערט נאָר, איר, הער!

פאָרן קיין וואַרשע, און דערזען אויף דער גאַס קאָפּערניקס
דענקמאָל, פּרעגט ער:

— ווער איז דאָס?

— דאָס איז דער באַוואוסטער קאָפּערניק — האָט מען אים
געענטפּערט.

— ווער, קאָפּערניק? נישט געהערט פון אַזעלכן! — ענט-
פּערט דער אַקטיאָר.

— דאָס איז דער, וואָס האָט אַנטדעקט, אַז די ערד דרייט
זיך — דערקלערט מען דעם אַקטיאָר.

— א! — רופט אויס דער אַקטיאָר — איר מיינט אוריאַל
אַקאַסטאָן. טאָ זאָגט שוין באַלד אַזוי. וואָס דרייט איר עפעס אַ
קאָפּ מיט אַן אַנדערן!?

(דערציילט פון יצחק ברודבּערג)

21. מען כאַפט „בולבּעס“.

„בולבּעס“ באַדייט אויפן ליטווישן יידיש קאַרטאָפּל. אויפן
טעאַטער-לישן הייסט אַ „בולבּע“ אַ פאַרפּלאַנטערניש. ווען אַן
אַקטיאָר פאַרפּלאַנטערט זיך אין רעדן, הייסט עס, אַז ער האָט
געכאַפט אַ „בולבּע“. דאָס מיינט, אַז אַ קאַרטאָפּל האָט זיך אים
געשטעלט אין מויל אריין אינמיטן רעדן.

דערציילט די באַקאַנטע דראַמאַטישע שוויפּילערין צילע
אַדלער, אַז איינמאָל האָט זי זיך אַזוי צעדראַמאַטעוועט, אַז אין
אויפּרעגונג האָט זי געמאַכט אַ דרייפאַכע „בולבּע“. זי האָט גע-
דאַרפט זאָגן „גיט מיר פאַפּיר, טינט און פעדער“, האָט זי גע-
געבן אַ זאָג: „גיט מיר טאַפּיר, פינט און פעדער“.

אַן אַנדער מאָל בעת איר ערשטן אויפּטריט אין לאַנדאָן,
האַט זי, אַנווייזנדיק אויף אַ מאַן, פאַרענדיקט אַן אַקט העכסט
דראַמאַטיש מיט אַזאַ אויסרוף: — „אַ, ענדלעך האָב איך דיך
געפינען, דו אויסוורף, פאַרפּירער פון מיין ברודער“ (וועלנדיק
זאָגן „פון מיין שוועסטער“).

מאָריס שוואַרץ דערציילט, אַז איינמאָל, בעת אַ פּאַרשעסע-
לינג אין דער אַמעריקאַנער פּראָווינץ איז פאַרגעקומען אַ גאַנ-

צער מבול סוף „בולבעס“ אויף דער בינע. כמעט יעדער האָט געמאכט אַ „בולבע“, און אזעלכע „בולבעס“, וואָס האָבן פאָר- דרייט דעם זין פון דער פיעסע.

לויט די שוואַכע אַפּלאַדיסמענטן איז געווען צו דערקענען, אַז דאָס פּובליקום אין טעאַטער איז צעטומלט, און ווייסט נישט וואָס מען שפּילט.

אַזוי ווי צומאַרגנס האָט די טרופּע ווייטער געראַרפט שפּילן אין דער זעלבער שטאַט. און די ערשטע פּאַרשטעלונג וואָלט איבערגעלאָזט אַ שלעכטן איינדרוק און וואָלט אפשר גע- האָט אַ שלעכטע ווירקונג אויף דער הכנסה פון דער צווייטער פּאַרשטעלונג, איז געבליבן, אַז מאָריס שוואַרץ זאָל אַרויסגיין צום עולם און האַלטן אַ ספּיטש, אין וועלכן ער זאָל דערקלערן, אַז די אַקטיאָרן האָבן זיך פאַרבולבעט, ווייל אַ קאָפּ איז פּלוצ- לונג דורכגעלאָפּן הינטער דער בינע, און זי האָט זיי צעטומלט. נאָך דער פּאַרשטעלונג איז שוואַרץ אַרויס צום עולם מיט פּאַלגנדיקן ספּיטש: — „האַכנישע צעטעס פּובליקום, איר ווייסט דאָך, אַז מיר שפּילן ריין און ערלעך יידיש טעאַטער. יעדער איינער פון אונז קען אויסגעצייכנט זיין ראָל, אָבער וואַרשיינ- לעך האָט איר באַמערקט, אַז היינט האָט מען זיך אַביסל גע- פּלאַנטערט אויף דער בינע, דאָס הייסט אויף אונדזער לשון, אַז „מען האָט געכאַפט בולבעס“, און ווייסט איר פאַרוואָס דאָס איז געווען, ווער עס איז אין דעם שולדיק?

און דאָ האָט שוואַרץ אָנגעהויבן צו רעדן מיט פּאַטאַס און אונטער דער שטאַרקער ווירקונג פון דעם בולבעס-מבול, האָט ער אויסגערופּן: — „ווייל הינטער דער בינע איז דורכ- געפּלויגן אַ בּאַץ...“

אין זאָל איז געוואָרן אַ שטאַרק געלעכטער. שוואַרץ האָט דעם ספּיטש שוין נישט פאַרענדיקט.

22. זי האָט מיט וועמען צו סטרעשען.

שבת נאָכמיטאָג ברענגען די פרויען געוויינלעך מיט זייערע קליינע קינדער אין טעאטער. איינמאָל בעת אזא פאַרשטעלונג איז געקומען אין טעאטער א פרוי מיט אַ זוי-גענדיק קינד אויף דער האַנט.

אין מיטן שפּילן דערמאָנט זיך די פרוי, אַז ס'איז די צייט, ווען דאָס קינד דאַרף זויגן. זי נעמט אַרויס די ברוסט און הויבט אָן זויגן דאָס קינד, אָבער דאָס קינד וויל די ברוסט נישט נעמען אין מויל אַרײַן, ווייל אויף דער פינע זינגט מען גראָד און עס קוקט גאָר אַהין.

די מאַמע ווערט ביז און גיט אַ געשריי אויפן קינד, שטופנדיק אים די ברוסט אין מויל:

— נא, נא, דו וועסט זויגן, וואָרום, אַז נישט גיב איך עס אַוועק דעם עקטאַר! (1)

(דערציילט פון פּאַליא וואַלטער)

23. זי קאָן שוין רויק אַהיימגיין.

אין מאַריס שוואַרץ קונסט-טעאטער באַטייליקט זיך אַ גרופע אָרגאַניזירטע ליבהאַבער א. נ. „קונסט-רינג“, זייער עובדה איז מיטצושפּילן אין די מאַזן-סצענעס און איינציקווייז אויפצוציען נייע שוישפּילער.

על פי רוב שפּילן די מיטגלידער פון דעם „קונסט-רינג“ אומזיסט, אָבער אייניקע, וואָס זענען דערצו געצווונגען נעמען קליינע וויידזשעס (2).

אין דעם גרויסן קריזיס-יאָר 1927 ביי די יידישע אַרבע-טער אין ניו-יאָרק, האָט אמאָל אַ מיטגלידערין פון דער „קונסט-רינג“, אַ בעל-מלאכהס אַ מאַכטער, זיך מיט געווען, אַז זי וועט בעטן שוואַרצן איר אויך צו געבן וויידזשעס. זי איז אָבער

(1) אַקטאַר.

(2) שכירות, גאזשע, געהאַלט.

נישט געווען דרייסט דאָס אים צו זאָגן. ווען זי האָט זיך
אַבער דערוווסט, אז אירע אַ חברטע נעמט שוין לאַנג וויי-
דזשעס, איז זי געווארן דרייסט און אַרויף צו שוואַרצן אין
גאַרדעראַבע :

— מר. שוואַרץ — האָט דאָס מיידל גענומען שטאַמלען—
איר ווייסט דאָך, אז ס'איז היינט אַ שלעכטע צייט...
— אַוודאי איז אַ שלעכטע צייט — האָט איר שוואַרץ
איבערגעריסן, — ווער נאָך אַזוי ווי מיר אין קונסט-טעאַטער
פילן עס...

— עס איז זייער שלעכט — האָט דאָס מיידל ווייטער
גערעדט — מיינע עלטערן פאַרדינען גאַרנישט.
— אָט דאָס איז עס דאָך — האָט איר שוואַרץ איבער-
געריסן, — אז זי יידישע אַרבעטער אַרבעטן נישט, טאָ פון
וואָס זאָלן מיר האָבן פּובליקום?

— ניין, נישט דאָס — האָט דאָס מיידל זיך אָנגענומען
מיט פּוּח — איך האָב אייך געוואָלט זאָגן, אז אַן אַנדערס
מאָל וואָלט איך עס נישט געזאָגט... איך בין דאָך שוין ביי
אייך אייניקע יאָר, און די גאַנצע צייט האָב איך עס אייך
נישט געזאָגט... אָבער...

— וואָס אָבער! ? — האָט שוין שוואַרץ אומגעדולדיק
געפרעגט — זאָגט שוין, וואָס איר ווילט.
— איך וויל אייך בעטן, אז איר זאָלט מיר באַצאָלן
עטלעכע דאָלאַר אַ וואָך, — האָט דאָס מיידל ענדלעך אַרויס-
געפלאַצט.

שוואַרץ האָט דאָס מיידל געגעבן אַ מעסט אָפּ פון אויבן
ביז אַראָפּ און פּמעט ווי אויסגעשריגן :
— וואָס, געלט? ביי אונדו איז אַ קונסט-טעאַטער, דאָ
נעמט מען נישט קיין געלט, איך אליין נעם אויך קיין געלט
נישט. ווי אַזוי פאַלט אייך איין אַזאַ געדאַנק? *
— אָבער, אז איר צאָלט בעסין, מעגט איר מיר אויך
באַצאָלן — איז דאָס מיידל נישט אָפּגעשטאַנען.
— בעסי נעמט געצאָלט? — האָט שוואַרץ דראַמאַטיש

אויסגערופן — וואָס? מען נעמט ביי מיר אין טעאָטער געלט
און איך ווייס פון גאַרנישט. באַלד, וואַרט, איך וועל זיך
באַלד דערווייטן דעם אמת, זאָל נאָר מיין ברודער מאַרטין
אַרויפקומען.

אין עטלעכע מינוט אַרום איז מאַרטין, דער מענעדזשער [1]
אַריינגעקומען.

מאַריס, זיין ברודער האָט זיך אַ נעם געטון:
— זאָג נאָר מאַרטין, וואָס טוט זיך ביי מיר אין טע-
אָטער, מען צאָלט געלט און איך ווייס פון גאַרנישט. איז עס
אמת, אַז בעסי באַקומט געלט?

אַז מאַרטין האָט געזען, ווי זיין ברודער איז אויפגע-
קאַכט, האָט ער גאַרנישט געענטפערט, נאָר זיין פנים האָט
שוין באַשטעטיקט, אַז דאָס מיידל בעסי באַקומט באַצאָלט.

שוואַרץ האָט דאָס באַלד באַמערקט און מיט אַ געמאַכטן
דראַמאַטיזם, האָט ער צו אים אויסגעשריגן:

— פון היינט אָן זאָל מען איר אויפהערן צו צאָלן, דו
הערסט, מאַרטין, ביי אונדז שפילט מען קונסט-טעאָטער!

און ווענדנדיק זיך צום מיידל, האָט ער מילד געזאָגט:
איר קאָנט רויק אַראָפּגיין שפילן, בעסי וועט שוין מער קיין
געלט נישט באַקומען.

(דערציילט פון יוסף גרינבארג)

24. ער נעמט זיך אָן פאַרזו רביין.

די געשיכטע האָט פאַסירט אין וואַרשע מיט פיל יאָרן
צוריק.

יידיש טעאָטער האָט מען דאַמאָלס נאָך נישט געשפילט
אין אַ טעאָטער, נאָר אין אַ זאָל אויף דזשעלנע גאס.
איינער פון די הויפט-אַקטיאָרן איז דאַמאָלס געווען דער
אַלטער אבא שיינגאַלד.

דאָס פובליקום איז באַשטאַנען פון מענטשן פון דער

(1) פארוואלטער, געשעפט-פירער.

אונטער וועלט, און צווישן זיי איז אויך געווען אַ געוויסער יחזקאל שפיגעלאַגלד, וועלכן מען האָט גערופן „דער רבי“, ווייל ווען די גנבים האָבן געהאַט צווישן זיך א סכסוך, האָבן זיי זיך געווענדעט צו אים, ער זאָגט זיי אויסגלייכן. דערפאַר פלעגט ער באַקומען „פסק-געלט“. אָבער אַ לעבן פלעגט ער אייגענטלעך מצאָן דערפון, וואָס ער איז געווען אַ פאַסער, און פלעגט אָפקויפֿן געגנבעטע זאַכן.

אַז שיינגאַלד האָט דערזעען ווער זיין פּובליקום איז האָט ער זיך מישב געווען, און האָט אָנגעהויבן זינגען אַ קופּ=לעט „מיטן רבינס פּוח“.

אין דעם קופּלעט איז אָפּגעלאַכט געוואָרן פּון דעם, וואָס דער רבי קאָן אַלץ אויסטון. איין קופּלעט איז, ווי געוויינלעך, געווען וועגן די עקרוֹת, וועלכע ווערן געהאַלפֿן דורכן רבין. אַ צווייטער איז געווען וועגן דעם ווי אזוי אַ גנב קומט צום רבין און דערפאַר, וואָס ער גיט דעם רבין אַ פּדיון, ווינטשט ער אים דערפאַר אין דער אַרבעט.

פּלוצלינג האָט זיך דער אויבנדערמאָנטער שפיגעלאַגלד אַ הויב געטון פּון זיין פּלאַץ, ער איז שנעל אַרויף אויף דער בינע, און צוגעשפּרינגען צו שיינגאַלדן, און אָנגעהויבן אויף אים צו שרייען:

— דו הינטישער זון, אַ רוח אין דיין מאַמען אַריין, דעם רבי וועסטו באַליידיקן?! פּון הייליקן רבי וועסטו מיר חזק מאַכן?!

און איידער וואָס-ווען האָט ער שיינגאַלדן אַראָפּגעלאָזט עטלעכע פעטשט...
...
(דערציילט פּון אברהם פּישקינד)

25. ער וועט ברענגען „מירעלע אפרת“.

איינע פֿון די באַרימטסטע פּיעסן פּון יידישן רעפּערטואַר איז יעקב גאַרדינס „מירעלע אפרת“. דיזאָזיקע פּיעסע פלעגט אין רוסלאַנד און אין פּוילן געשפּילט ווערן דורך דער באַרימט

טער קינסטלערין אסתר רחל קאמינסקא, וועלכע איז געשטאָרבן מיט דריי יאָר צוריק.

מיט אַ יאָר צוריק האָט זיך אין ריגע געגרינדעט אַ יידישע טעאַטער-געזעלשאַפט, וואָס אונטערשטיצט דאָס דאָרטיקע יידישע טעאַטער.

צווישן די מיטגלידער פון דער געזעלשאַפט האָבן זיך נאָטירלעך, אויך געפונען אייניקע פּערזאָנען, וואָס אַ חוץ געלט, האָבן זיי גאַרנישט פאַרמאָגט, און איינער פון זיי האָט זיך דוקא גענומען תמיד זאָגן דעות וועגן רעפּערטואַר און די אַרטיסטן. דערווייַל האָבן די געשעפטן אָנגעהויבן שלעכט צו גיין, און עס איז אָפּגעהאַלטן געוואָרן אַ באַראַטונג, וואָס צו טון, אַז די געשעפטן זאָלן זיך פאַרבעסערן.

אונדזער גביר האָט אויף דער זיצונג אַרויסגעוויזן זיין גאַנץ ביסל בקיאות אין טעאַטער, אַזוי, אַז ער האָט אַרויסגע-בראַכט פון געדולד דעם פאַרוואַלטער פון טעאַטער, אַן אַלטער טעאַטער-עסקן, און פּדי חוּק צו מאַכן פון דעם גביר, האָט דער פאַרוואַלטער זיך צו אים געווענדעט:

— ווי מיינט איר, ווען מען זאָל ברענגען די אַקטריסע מירעלע אפרת, וועט דער עולם אָנהויבן צו קומען אין טעאַטער? דער גביר האָט אפילו קיין טראַכט נישט געטון, און תיכף געענטשערט:

— ווען מירעלע אפרת זאָל קומען — יאָ, דער עולם וועט לויפן.

— און ווען אסתר רחל קאמינסקא זאָל קומען? — פּרעגט דער פאַרוואַלטער ווייטער.

— אָ, אסתר רחל קאמינסקא! — רופט אויס דער גביר מיט באַגייסטערונג — נאָך איר מוז איך אַליין פאַרן.

געפעלט עס דעם פאַרוואַלטער, וואָס דער גביר האָט זיך נישט געכאַפט, אַז ער מצאָכט פון אים חוּק, און ער ענטפּערט:

— יאָ, צו דער קאמינסקא וועט קיינער מיט אייך נישט מיטפאַרן, נאָר איר אַליין וועט צו איר פאַרן.

(דערציילט פון מ. קאַרפּינאָוויטש.)

26. אַהייגו גאַט קאָז מעז קייז חכם נישט זיין.

דער יידישער רעפערטואַר איז זייער אַרעם אין אַריגינע לע אָפּערעטן. מערסטנטייל נעמט מען אַ קאָמעדיע אָדער אַ פּאַרס, און מ'שטעלט אַריין עטלעכע לידלעך, און דערנאָך רופט מען עס „אָפּערעטע“. פּדי אָבער די לידלעך זאָלן זיך פּאַסן צו דער האַנדלונג פון דער פּיעסע, מוז מען זיי אַריינשטעלן נאָך געוויסע ערטער אָדער ווערטער, וואָס זאָלן צופירן צו דעם לידל. למשל, דער העלד זאָגט אין אַ געוויסער סצענע: „איך וועל מיט דיר נישט חתונה האָבן, ווייל איך וויל נישט האָבן קיין קינדער, וואָרום היינטיקע צייטן פון קינדער האָט מען נאָר צרות“. אָט דאָ האָט מען די געלעגנהייט צו זינגען אַ לידל „צרות“, „קינדער“, „חתונה האָבן“, אָדער „היינטיקע צייטן“. דער צוגאַנג איז שוין פּאַראַן.

שפּילט אַמאָל דער אַקטיאָר ז. ק. אַ קאָמעדיע, און וויל זינגען דעם קופּלעט „קעגן גאַט קעגן מען קיין חכם נישט זיין“, און ער זוכט אן אַרט, וווּ זיך צו צוטשעפּן. ענדלעך קומט פּאַר אַ סצענע, וווּ ער פּאַרויכערט אַ פּאַפּיראַס, און די פּאַפּיראַס וויל נישט ברענען, גיט ער אַ שאַקל אויף די פּאַפּיראַס, און רופט אויס:

— פּאַפּיראַסן, מ'שטיינט געזאָגט, היינטיקע צייטן, ריינער שטרוי, נישט קיין טאַבאַק, נו, יאָ, קייגן גאַט קאָז מען קיין חכם נישט זיין.

און ער האָט געזונגען דעם קופּלעט...

(דערצײלט פון יוסף סטרוגאטש)

27 דער פּוסק.

אין ליפּאָוואָסקיס טרופּע אין ווילנע האָט מען שבת נאָכ-מיטאַג אריפּנעפּירט אַן אַלטע פּיעסע „דער יידישער קעניג ליר“ פון יעקב גאַרדין. ווי געוויינטלעך, האָט מען אויף אַזאַ אַלטע פּיעסע אפּילו קיין פּראָבע נישט געמאַכט, מחמת אַלע אין דער טרופּע זענען געווען געשפּילטע. העלפט אָבער גאַט, אַז אין דער

ראַל "שמאי" זענען פאַראַן צוויי געשפּילטע: די אַרטיסטן יצחק
נאַזשיק און שטרייטמאַן.

און ביידע זענען פאַרעקשנט. איינער וויל דעם אַנדערן
נישט אַטראַעטן די ראַל. עס העלפּן נישט די טענות פון די
אַקטיאָרן, עס העלפּט אויך נישט די אינטערוויען פון דער די-
רעקציע און רעזשיסער. ביידע האָבן זיך אַפּגרימירט און אַנגע-
טון גרייט צום שפּילן.

דערווייַל איז געוואָרן שפּעט. אין טעאטער האָט די גא-
לעריע אַנגעהויבן קלאַפּן מיט די פיס, ביז אַ פּאַרציעאנט האָט
זיך מטריח געווען הינטער דער בינע.

דאָ האָט ער דערהערט וועגן סכסוך, און אַן שום הכנות
איז ער צוגעגאַנגען צו ביידע אַקטיאָרן. זיי געהייסן זיך גלייך
אָוועקשטעלן, אַפּגעמאַסטן פון אויבן ביז אַראָפּ, און אזוי ווי
נאַזשיק איז העכער, האָט ער ערנסט אויסגערופּן:

— ער מוז שפּילן!

און נאַזשיק האָט טאַקע געשפּילט.

(דערצײלט פון יוסף קאַמיען)

28. אַפּגעפּאַנפּעט פּופּציק פּראַצענט.

אין אַ געוויסער פּיעסע, וווּ דוד קעסלער האָט געשפּילט
די הויפט-ראַל, האָט דער אַקטיאָר היימאַן מייזל געהאַט עפעס
אַ זייער קלאַגעדיקע ראַל, און די גאַנצע צייט אויף די רעפּע-
טיציעס איז מייזל אַרומגעגאַנגען זייער צעטראַגן וואָס ער האָט
אַזאַ שוועכטע ראַל. ער האָט זיך אפּילו אייניקע מאָל געבעטן
פּי קעסלערן, אַז ער זאָל אים די ראַל צונעמען, אָבער קעס-
לער האָט אים געטרייסט, אַז ער וועט שוין פון דער ראַל
עפעס מאַכן.

ווען עס איז געקומען אין אָונט פון דער פּאַרשטעלונג,
איז זיך מייזל מיישב, אַז ער וועט שפּילן אַ פּאַנפעוואַטן.

ער האָט אָבער פאַרגעסן, אַז קעסלער האָט קיין זאָל
נישט אַזוי פּיינט, ווי צו הערן פּאַנפען אויף דער בינע, און

ווען עס פאָדערט זיך אפילו אזוי לויט דער פיעסע, שטרייכט ער דאָס אויך אויס.

גראַד האָט דער צופאַל געוואָלט, און מיין זאָל ביז צום סוף פון צווייטן אַקט זיך נישט צוזאַמענטרעפן אויף דער זיי. נע מיט קעסלערן, און ער האָט זיך גאַנץ שיין אָפגעפאַנגעט זיין ראָל. ערשט, ווען ער איז זיך צוזאַמענגעקומען אויף דער זיינע מיט קעסלערן, און ער האָט גערעדט צו אים פאַנפעוואַט, איז קעסלער געוואָרן אַ פאַרצייטערטער, אויסגעשטעלט אַ פאַר-מוראדיקע אויגן, ווי זיין שטייגער, און אויסגעשריגן פאַר-שטיקט :

— וואָס איז דאָס? וואָס איז דאָס פאַראַ פאַנגען?
מיין האָט אָבער ווייטער מיט אים אַ סצענע, און ער רעדט ווייטער פאַנפעוואַטע, גייט שוין קעסלער אַרויס פון גע-דולד, און נעמט שרייען:

— הער אויף, ממזר, צו פאַנגען, איך דערהרגע דין!
— אָבער איך האָב דאָך ביז איצט געשפילט אַ פאַנפע-וואַטן — שטאַמלט מיין אינדערשטיף.
— וואָס געווען איז געווען — ענטפערט קעסלער — אויף ווייטער זאָלסטו רעדן ווי אַ מענטש.
און מיין האָט די אַנדערע צוויי אַקטן מער נישט גע-פאַנסעט.

(איבערגעגעבן דורך ה. לייבין)

29. גאַרדין איז גרעסער פון שעקספירן.

אין אַמעריקע איז אַ מנהג אין די קלענערע טעאָטערס, און נאָך יעדער פאַרשטעלונג גייט אַרויס דער מענעדזשער פון טעאָטער, און אַנאַנסירט די ווייטערדיקע פאַרשטעלונגען. גייט זיך אַזוי אַמאָל אַרויס אַ מענעדזשער, און האַלט אַזאָ ספיטש:

— קומענדיקע וואָך וועט ביי אונדז געשפילט ווערן די באַקאַנטע דראַמע „דער יידישער קעניג ליר“ פון יעקב גאַר-דין. אַ פיעסע אויף דער זעלבער טעמע האָט אויך געשריבן

דער באַרימטער ענגלישער דראַמאַטורג וויליאַם שעקספיר, אָבער
 גאַרדן איז גרעסער פון שעקספירן, וואָרום אויסער די זעלבע
 דראַמאַטורגישע פעיקייטן, באַזיצט ער אויך דעם ייִדישן חן,
 דעם ייִדישן וויץ און דעם ייִדישן קרעכץ — מעלות, וועלכע
 שעקספיר באַזיצט נישט!

(דערציילט פון זלמן רייון)

30. די געשיכטע מיטן מאַי-קיפער.

דוד קעסלער האָט, ווי באַוווסט, געהאַט אַ מאַדנע באַ-
 ציונג צו די פּיעסן, וועלכע ער האָט געשפּילט. ער איז גע-
 ווען אַ דם-שונא די שונד-פּיעסן, וועלכע ס'איז אים אויסגעקו-
 מען צו שפּילן. אַפּוּזאָגן זיך אָבער אין זיי צו שפּילן, האָט
 ער נישט געקענט, ווייל ער איז נישט געווען דער באַלעבאַט
 פון טעאַטער, און ער האָט געמוזט פּאַלגן דער דירעקציע.
 מ'האַט אים אָבער נאָר געקענט צווינגען צו שפּילן
 די שונד-פּיעסן, אָבער נישט ווי אַזוי צו שפּילן, און ער
 פּלעגט דידאַזיקע פּיעסן אַזוי שפּילן, אַז מ'האַט לייכט געקאָנט
 דערקענען, אַז ער מאַכט אַליין חוּק פון דער פּיעסע און
 זיין ראָל.

געוויינלעך, פּלעגט ער דידאַזיקע ראָלן אינגאַנצן נישט
 אויסלערנען. ער פּלעגט זיך נישט אינטערעסירן צו וויסן, וואָס
 אין דער פּיעסע קומט פּאַר, און ער פּלעגט פון דער בינע
 זאָגן, וואָס עס איז אים געקומען אויף דער צונג.
 צווישן די מחברים, וועלכע ער האָט פּיינט געהאַט פאַר
 זייערע שמירערייען, האָט אויך געהערט דער באַרימטער „פּראָ-
 פעסאָר“ משה האַראָוויטש.

איינמאָל האָט „פּראָפעסאָר“ האַראָוויטש אָנגעשריבן אַ
 פּיעסע מיטן נאָמען „חרם דרבנו גרשום“.

ווי באַוווסט, האָט רבנו גרשום, דער גרויסער ייִדישער
 תּלמיד-חכם, געהאַט צוויי פּרויען. איינע האָט אים ליב געהאַט
 און די אַנדערע האָט אים אויסגעטיילט גרויסע צרות. זי האָט
 אים אַזוי פאַרביטערט דאָס לעבן, אַז ער איז דורך איר אַרייַב-

געפאלן אין א געפענגניש, אָבער די גוטע פרוי האָט אים אויך דעמאָלט נישט פאַרלאָזט, און זי האָט דאָרט אַהין געבראַכט צו איר מאַן עסן און טרייט-ווערטער.

רבנו גרשום איז עס טאַקע דער, וואָס האָט אַרויסגעגעבן דעם באַוווּסטן אסור צו האָבן צוויי פרויען.

אַלדאָ, האָט „פּראָפּעטאָר“ האַראָוויטש געמאַכט פון דער גאַנצער מעשה אַ פּיעסע.

קעסלער האָט געשפּילט די ראָל פון „ר' גרשום“. די סצענע דאָס פאַרגעשטעלט דאָס געפענגעניש. ר' גרשום שטייט פון אויבן. אַרום און אַרום איז אַ געשלאָסענע מויער. קיינער קאָן צו אים נישט צוקומען. אויך קיין עסן קאָן צו אים נישט צוקומען, און אָט באַזייזט זיך זיין פרוי, די גוטע פרוי, און זי הויבט אָן צו שמועסן מיט איר מאַן, און דערנאָך דאַרף זי זיך אָנהויבן מיט אים צו באַראַטן וועגן דעם, ווי אזוי ער זאָל באַקומען עסן. דאָ דאַרף ר' גרשום איר זאָגן, אַז זי זאָל נעמען אַ מאַי-קיפּער (1), וואָס קלעטערט אויף די גלייכע ווענט און צו זיין עק צובינדן אַ פעקל מיט עסן, אַרויפשטעלן דעם מאַי-קיפּער אויף דער וואַנט פון געפענגעניש, און אזוי נאָך וועט דאָס עסן קומען צו אים.

באַלד נאָכדעם דאַרף ר' גרשום פרוי אַרויסגיין הינטער דער בינע, ברענגען אַזאַ מאַי-קיפּער און צובינדן דאָס עסן. געוויינלעך, איז שוין געווען איינגעאַרדנט אזוי, אַז דורך אַ געוויסע מאַשינעריע גייט דער מאַי-קיפּער מיטן עסן אַרויף אינדערהויך.

דאָס איז אין יענער צייט געווען אַ גרויסער בינע-עפעקט. איז דאָך אָבער קעסלער נישט געווען אויף די פּראָבן. און ער ווייסט נישט פון דער גאַנצער געשיכטע. ער ווייסט אויך נישט, וואָס עס איז אַזעלכעס מאַי-קיפּער, און ווען דער סופּליאַר זאָגט צו אים:

— גיי, ברענג אַ מאַי-קיפּער, וועל איך אזוי נאָך באַ-קומען עסן —

(1) אז אַ וואָרם.

גייט זיך קעסלער א שטעל אוועק, און א זאָג צום סופ-
פּיאָר הויך אויפן קול:

— האָ, וואָס?

פּוילט זיך נישט דער סופּליאַר, און זאָגט שוין העכער:
— גיי, ברענג אַ מאַי-קיפּער.

זאָגט קעסלער:

— גיי אויף מיין קבר, וועל איך אַזוינאַך באַקומען עסן.

צעלאַכט זיך דער סופּליאַר אין קעסטל, און שרייט:

— נישט מיין קבר, נאָר אַ מאַי-קיפּער.

— ווייסט אָבער קעסלער נישט, וואָס מ'וויל פון אים,

און ער זאָגט:

— גיי אויף מיין קבר און שטעל זיך אויף אַ קופּער (1).

דער סופּל אַר גייט שוין אַרויס פון די פּלום, און שרייט:

— מען קען נישט גיין ווייטער! קעסלער, זאָגט מאַי-

קיפּער.

קעסלער קאָן זיך בשום אופן נישט אַריענטירן וואָס דער

סופּליאַר וויל, און ער שרייט אויס:

— נישט אויף מיין קבר, נאָר אויפן קבר פון מחבר,

פון מחברניו פון אַזאַ פּיכטיקער פּיעסעניו.

דערזעט דאָך שוין דער סופּליאַר, אַז קעסלער וועט דאָס

וואָרט „מאַי-קיפּער“ נישט אַרויסזאָגן, ווייזט ער צו דער אַק-

טריסע, וואָס שפּילט ר' גרשומט פּרוי, אַז זי זאָל אַרונטערגיין

הינטער די קוליסן, און ברענגען דעם מאַי-קיפּער, און אים

אַרויפשטעלן מיטן עסן אויף דער מויער.

ווען די אַקטריסע איז אַריינגעקומען און אַרויפגעשטעלט

די בלעכערנע מאַשינקע אויף דער מויער, האָט קעסלער, וועל-

כער האָט געדאַרפט זיין זייער ערנסט, זיך שטאַרק פּאַנאָדער-

געלאַכט, און אָנגעהויבן זיך מאַכן משוגע:

— זע נאָר די צאַצקע, אַ קלאָג צום מחבר — האָט ער

געשריגן — קוקט נאָר אָן די בלעכערנע פּלי.

(1) אַ קאַסטן.

פארשטייט זיך, אז פון דער גאנצער דראַמאַ איז אַרויס-
געקומען אַ נאַרישער שפּאַס.
אַט אַזוי האָט זיך קעסלער נוקם געווען אין „פּראָפּע-
טאָר“ פאַר זיין „קונסט“=פּיעסע.
(דערציילט פון אברהם פישקינד)

31. די „הבימה“ זאָל שפּילן רעליגיע.

ווען די „הבימה“ האָט גאטראַקטירט אין אמעריקע, האָט
זי דאָרט אויפגעפירט אַנסקיס „דבוק“. די ראָל פון „צדיק“
פלעגט שפּילן דער אַקטיאָר טשעמערינסקי.
איינמאָל קומט צו אים אַ רייכער ייד, אַ „פרעזידענט“
פון אַ שול, און זאָגט, אַז ער וויל מיט אים עפעס רעדן.
טשעמערינסקי האָט אים פאַרבעטן אויף צומאַרגנס.
דער ייד איז געקומען, און נאָכדעם, ווי ער האָט גע-
מאַכט קאָמפּלימענטן דעם אַקטיאָר פאַר זיין שפּילן זייער יידיש-
לעך און פשוט דעם רבין, האָט ער פאַרגעלייגט, אַז אַזוי ווי
עס איז איצט אַ ביסל שוואַכער געוואָרן מיט יידישקייט אין
אַמעריקע, און מ'דאַרף די שול-יידן פאַרבייטן דעם ביז איצ-
טיקן צערעמאָניאַל און שאַפן אַ נייעם אינהאַלט פאַר דעם רע-
ליגיעזן לעבן, אָדער ריכטיקער, אַ נייע פאָרם, דעריבער וואָלט
געווען אַ פלאַן, אַז די „הבימה“ זאָל געבן יעדן שבת אָדער
זונטיק אַ פאַרשטעלונג אין דער שול. די פאַרשטעלונג זאָל
נישט זיין פון דער אָדער יענער דראַמע, נאָר אַ „רעליגיע-
שפּיל“. די אַקטיאָרן זאָלן שפּילן — רעליגיע.
(איבערגעגעבן פון ב. צ. גאָדבערג)

32. אויף ציוניסטישע לידער — קייז סענט.

אַ וואַנדער-טרופע איז אָנגעקומען אין שטעטל ביבער-
פּאַלס, פענסילוויניאַ=סטייט, אין אמעריקע, שפּילן טעאַטער. איז
אַבער דאָרט נישט פאַראַן קיין טעאַטער-זאָל, נאָר אַ האָל 1).

אין וועלכן עס געפינט זיך די שול. גייט דער פארשטייער פון דער טרופע ארום צום פרעזידענט פון דער שול, צו ער זאל דערלויבן דאָרט צו שפילן, זאָגט ער אָפּ, ווייל עס וואָלט גע- ווען א חלילה-הקודש.

רעקאָמענדירט צום פרעזידענט האָט עפעס א יידישער קצב, און דערהערנדיק פון אָפּוואָג, האָט ער אָנגעוויזן אויף עפעס אַ הער, וואָס האָט פלל נישט אויסגעזען ווי אַ ייד, וואָס איז אָבער געווען דער באַלעבאָס פון האָר.

דער פארשטייער פון דער טרופע גייט צו דעם מאן, דערציילט אים, אין וואָס פֿאַראַ לאַגע די טרופע געפינט זיך און, אַז זי וויל נאָר דאָ מאַכן אויף הוצאות ווייטער צו פֿאַרן, דעריבער בעטן זיי אים, צו ער זאל זיי פֿאַרדינגען דעם האָל. דער מאַן וויל גאַרנישט הערן דערפֿון. דער אַקטיאָר שטייט אָבער נישט אָפּ, און דאָ פרעגט פֿלוצלונג דער הער, וואָס זעט אויס ווי אַ גוי:

— איר וועט זינגען ציוניסטישע לידער אויך?
— געוויס, מיר שפילן דאָך „שולמית“, און דער אַקטיאָר צעזינגט זיך:

„דאָרטן אין בית-המדרש...“

— אויב אַזוי, אויב ציוניסטישע לידער, גיב איך אייך דעם זאל אַן אַ סענט.

(דערציילט פון אברהם ליטמאן)

33. יעדוואָבס רעזשי.

אין פוילן האָט ביז מיט אייניקע יאָר צוריק געשפילט אויף דער בינע אַ באַקאַנטער כאַראַקטער-קאָמיקער הערשל יעד- וואָב. באַזונדערט האָט ער זיך אויסגעצייכנט מיט ליינענע הוי- מאַריסטישע טאָנאָלאָגן. אָבער אייסער אויף דער בינע, איז ער אויך אין לעפן געווען זייער אַ לוסטיקער תּבֿרה-מאַן, און פון אים שטאַמען זייער פיל ווערטלעך. באַזונדערס אָבער איז פֿאַ- פּולער זיינס אַ ווערטל, וואָס גייט אונטערן נאָמען „יעדוואָבס רעזשי“.

ווי באוויסט, זענען אין יידישן טעאטער ביז די לעצטע
יאָרן נישט געווען קיין ספעציעלע רעזשיסאָרן. יעדער אַקטיאָר,
אויבערהויפט דער הויפט-ראַליסט, האָט אויסגעפירט אַ פּינסע.
ערשט מיט אייניקע יאָר האָט מען אָנגעהויבן אָנגאזשירן ספע-
ציאלע רעזשיסאָרן, אָדער יבֿל הפּחות אַקטיאָרן, וועלכע גיבן
זיך דער עיקר אָפּ מיט דער רעזשי פּון די פּיעסן, און זייער
שפּילן איז אַ נעבן-זאָך.

ווען יעדענעם האָט דערהערט, אַז מען נעמט צו אַ רעזשי-
סער אין דער טרופּע, אין וועלכער ער האָט געשפּילט, האָט
ער זיך צעלאַכט און געזאָגט:

— איך ווייס נישט, צו וואָס מען דארף אַ רעזשיסאָר.
איך האָב מיר שוין מיין רעזשי: שטייט דער ליבהאַבער אויף
דער רעכטער זייט, שטיי איך אויף דער לינקער זייט. קומט
אַרויף דער הויפט-ראַליסט, לאָז איך אים אַרויס אין פּראָגנא, און
איך גיי מיר אין אַ ווינקל, טאַמער קומט אָבער אַרויף זיין ווייב,
די מרשעת, טראָג איך מיך אינגאַנצן אָפּ פּון דער בינע... טאָ,
צו וואָס דארף איך דאָ אַ רעזשיסאָר, אַז איך האָב מיר מיין
רעזשי?!

(דערציילט פּון זישע קאָן
)

34 צו וואָס מען באַמאָקט אים.

איצט איז שוין כמעט אין אַלע יידישע טעאטערס פּון
איראָפּע אָפּגעשאַפט געוואָרן דער מנהג פּין בענעפיסן פאר די
אַקטיאָרן. אָבער פאר דער מלחמה איז דאָס געווען אַן עפּי-
דעמיע. יעדער אַקטיאָר האָט זיך געשטעלט כאָטש צוויי בענע-
פיסן אַ יאָר, און אַ וואַנדערעדער אַקטיאָר האָט געהאַט עט-
לעכע בענעפיסן אַ יאָר.

על-פי-רוב נלעגט דער אַקטיאָר שטעלן דעם בענעפיס,
וואָס האָט אויך געהייסן „ערן-אַוונט“, נישט מחמת פּבּלי, נאָר
שווט צו כאַפּן אַ שטיקל מטבע. די שכירות פלעגן נישט
קלעקן אויף חינוּה, מען פלעגט אריינקריכן אין חובות, און דער
בענעפיס פלעגט שוין אַרויסראַטעווען פּון אַלע צרות. יעדער

עקטיאָר האָט דאָך אביסל באַקאָנטע, פריינט אין פארטרער, פֿלעגט ער נעמען דאָס ביכל בילעטן און אַרומגיין צווישן זיי פאַרקויפן.

פאַרשטייט זיך, אַז קיין גרויס פּבור האָט עס דעם יידישן עקטיאָר נישט צוגעגעבן.

איינמאָל גייט צווי דער עקטיאָר א. ט. אין לאַנדאָן צו אויף דער גאַס צו אַ הער, אויף וועלכן מען האָט אים אָנגע-וויון, אַז ער איז זינער אַ פאַרערער, און לייגט אים פֿאַר צו קויפן אַ בילעט.

דער הער באַקוקט אים שטאַרק, דערנאָך בעט ער דעם עקטיאָר זיך אויסצודרייען, דאָן באַטראַכט ער אים דאָס פנים, די הענט און די פיס.

דער עקטיאָר שטייט פאַרווונדערט. ענדלעך פּרעגט ער:

— וואָס באַקוקט איר אין באַטאַפּט מיך אזוי ?

— פאַרשטייט איר מיך — ענטפּערט אים דער הער —

איר לייגט מיר פֿאַר צו קויפן אַ בילעט אויף אַ בענעפּיס.

בענעפּיס הייסט לטובת, נאָר פאַרשטיי איך לטובת אַ קראַנקן.

זאָגן מיר לטובת אַ קראַנקן אויפן קאַפּ, אויף אַן אויג, אויף אַ

האַנט, אויף אַ פוס, זוך איך אלזאָ וואָס עס פּעלט אייך...

(דערציילט פון אהרן נאגער)

35. ער וועט שוין טוין !

דער עקטיאָר אדאָלף שראַגע אין אַמעריקע איז געווען באַקאַנט אלס אַ גרויסער לץ, אָבער ווען ער איז געקומען אויף די עלטערע יאָרן, האָט ער געמוזט ווערן אַ ביסל ערנסטער, הייל עס האָט זיך אָנגעהויבן די דאגת פרנסה. עס איז געווען שווערלעך פאַר אים צו באַקומען אַ דזשאַב* אין אַ טרופּע, ווייל זיינע נוצן זענען שוין געווען צווייפּלעהאַפטע. באַזונדערס איז ער נישט געווען שטאַרק, מרוצה דעם באַקאַנטן שוישפּילער

(* פאַסטן, שטעל, באַשפּטיקונג.

יעקב פ. אדלער, אָבער ער, שראַגע, האָט זיך דורכויס גע-
 שפארט נאָר צו שפּילן אין אַדלערס טרופע.
 איז שראַגע אַזעק אין אַקטיאָרן-יוניאָן, 1) און ווי עס איז
 געוואָרען, אַז די יוניאָן זאָל אים אַריינזעצן אין אַדלערס טרופע.
 ווען אַלער איז געקומען, און דערהערט אַז די יוניאָן
 האָט אים אַריינגעזעצט שראַגען, איז ער געוואָרן זייער בייז,
 און ער ווענדעט זיך גאַנץ ערנסט צו שראַגען:
 — זאָגט נאָר, איר ייד, וואָס וועט איר דאָ ביי מיר
 שפּילן, וואָס וועט איר מיר דאָ טוין? איר האָט דאָך ביי
 מיר גאַרנישט וואָס צו טוין.
 איז דאָך שראַגע אַן אַלטער לץ, טראַכט ער נישט און
 ענטפערט אים:

— ע, מאַלט אייך אַז איך האָב יאָ וואָס צו טוין ביי
 אייך, איך וועל אייך טוין צו להכעיס.
 (דערציילט פון פּעאַן גאַטליב)

36. די ברכה פון אַ מאַמע.

על פי רוב שטאמען יידישע אַקטיאָרן פון פאַמיליעס,
 וואָס זענען פרום, און קוקן זייער קרום אויף טעאַטער. ביי זיי
 איז דאָס אַ שרעקלעכע אַפיקורסות. אַן אומגליק רחמנאָ לַצֵּלָן,
 פונקט ווי געשמדט.
 ס'איז זיך דעריבער לייכט פאַרצושטעלן די שטימונג פון
 אַזעלכע עלטערן, ווען זיי דערוויסן זיך, אַז זייערס אַ קינד
 גייט אויף דער בינע.

דערציילט דער אַקטיאָר ז. ק., אַז ווען זיין מוטער האָט
 זיך דערוויסט, אַז ער איז געוואָרן אַן אַקטיאָר, האָט זי זיך גוט
 צעוויינט, פאַרבאָרען די הענט און נאָכדעם ווי זי האָט מיט
 אים איינגעטענהט און געזען, אַז ס'וועט שוין גאַרנישט העלפן,
 האָט זי פול מיט שרעק אַ קוק געטון אויף איר יונגן זון און
 ערנסט אויסגערופן.

(1) אַרטיסטן-פאַרײן.

— רבוננו של עולם, מיִא, מיין זישע איז דאָך שוין פאַר-
פּאַלן, נור איך בעט דיך, וואָס איך בין נישט ווערט אָנצורופּן
דיין נאָמען, אַז ווען מיין יונגערער זון משהלע וועט אויסוואַקסן,
זאָל שוין מער קיין זכר נישט זיין פון ייִדישן טעאַטער. אַז
איך זאָל וויסן זיין, אַז כּבּין שוין בּעהיט דערפּון, אַז ער זאָל
זיין אן אַקטיאָר.

(דערציילט פון זישע קאַז)

37. רער פּריסטאָר⁽¹⁾ זאָגט עדות.

דער באַקאַנטער טעאַטער-דירעקטאָר גוזיק האָט אין 1912
געשפּילט אין קאָוונע, וואָס האָט דאַמאָלט געהערט צו רוסלאַנד.
דאָס טעאַטער פּלעגט גוט באַזוכט ווערן, כאָטש ער האָט אויפּ-
געפירט אַלטע פּיעסן. אַ סך יידן האָבן דאַמאָלס געפירט מסחרים
מיט וואַרשע, און ווי געוויינלעך, אַראָפּקומענדיק קיין וואַרשע,
האָבן זיי זיך אויך אַריינגעכאַפט אין ייִדישן טעאַטער. דאַמאָלט
האָט מען גראַד געשפּילט „דאָס פינטעלע ייד“ און גאַנץ וואַרשע
איז געגאַנגען צו דער פּיעסע.

ווען אייניקע סוחרים זענען צוריקגעקומען פון וואַרשע,
האָבן זיי צווישן אַנדערעס זיך אויך אָנזעצייילט פון „פינטעלע
ייד“, אַזוי, אַז דער טעאַטער-עוואָלם האָט אָנגעהויבן צו פאַרלאַנג-
גען, אַז גוזיק זאָל אויך שפּילן דאָס „פינטעלע ייד“.

ווען די טרופּע האָט דאָס דערהערט, האָבן די אַקטיאָרן
אָנגעהויבן אַרומצוגיין אָן קעפּ, וואַרום, ווי נעמט מען די פּיעסע,
אַז בּטך-הפּל איז זי אַ געשריבענע און סיי די אַקטיאָרן און
סיי גוזיק וויסן אפילו נישט די האַנדלונג פון דער פּיעסע.

אַבער גוזיק אַליין האָט זיך נישט פאַרלוירן, ער האָט
גענומען עפעס אַ גאָר אַלטע פּיעסע, וועלכע ער האָט אין קאָוונע
נאָך נישט געשפּילט, און אַוועק צום פּריסטאָר, האָט צוגעשריבן
צום אַלטן נאָמען פון דער פּיעסע אויך דעם נאָמען פון „פּינט-
טעלע ייד“, עס געלאָזט צענוזירן און דאָן איז ער געקומען
צו דער טרופּע און געגעבן אַ פּריקאַז:⁽²⁾

(1) אַ פּאַליציי-פּאַרטייער אין רוסלאַנד.

(2) באַפעל, אַרדער.

— חברה, איבערמאָרגן, פרייטיק, גייט ביי אונז "דאָס פינטעלע ייד".

די אַקטיאָרן, וואָס האָבן נישט געוואָסט, וואָס גוויק האָט געטון, זענען געווען זייער פאַרחידושט.

— האָ, ווי אזוי וועלן מיר באַווייזן אין משך פון צוויי טעג אויפצופירן "דאָס פינטעלע ייד"?

אַבער גוויק האָט פון באַרנישט געוואָלט הערן, אויב מען וועט נישט שפּילן, דאָס פינטעלע ייד — האָט ער געטענהט — וועט דער עולם אויפהערן צו קומען אין טעאטער, מ'מוז אליאָ צוליב טון דאָס פּובליקום.

ווען מען האָט אָנגעהויבן צו מאַכן פּראָצעס אויפן "פינ-טעלע ייד", האָבן די אַקטיאָרן דערזען, אז ס'איז באַרנישט די פּיעסע, וועגן וועלכער זי געסט פון וואַרשע רעדן, אָבער גוויק האָט זיי באַרויקט, אז דאָס פּובליקום וועט זיך נישט כּאַפּן דערויף.

פאַרשטייט זיך, אז פּרייטיק צו דער פּרעמיערע איז דאָס טעאטער געווען איבערפּולט. דער עולם, וואָס איז אין וואַר-שע נישט געווען, און וואָרט נישט געזען, דאָס פינטעלע ייד, האָט די פּיעסע זייער גוט אויפגענומען אלס דאָס ריכטיקע, פינ-טעלע ייד. אין זאָל זענען אָבער געווען אייניקע פון די, וועלכע האָבן די פּיעסע געזען אין וואַרשע, און ווען זיי האָבן דערזען, וואָס פאַר אַ פּיעסע מען גיט זיי אונטער דער פּירמע פון "פינטעלע ייד", האָבן זיי אָנגעהויבן שרייען, אז די אַקטיאָרן נארן אָפּ.

עס איז געוואָרן אַ טומל, מען האָט די שרייער געוואָלט באַרויקן, אָבער עס האָט נישט געהאַלפּן. איינציקווייז איז די שרייער געלונגען צו געווענען דאָס פּובליקום אויף זייער זייט, אז דאָס איז אַ פּאַלש "פינטעלע ייד", און די מהומה איז גע-וואָרן אזוי גרויס, אז די אַקטיאָרן האָבן געמוזט אויפהערן צו שפּילן אין מיטן.

אַבער דאָ איז די אַקטיאָרן געקומען צו הילף דער פּריס-

טאון. ער האָט זיך אַרויפגעכנאָפּט אויף דער בינע, און הויך
אויפן קול האָט ער אויסגערופן:

— טובלעט נישט, מיינע הערן! איר ווילט „דייַס פינטעלע
ייד“, טאָ שווער איך אייך, אַז דאָס איז „דאָס פינטעלע ייד“,
איך האָב אַליין אונטערגעשריבן די צענזורקע „פינטעלע ייד“,
יעי באַגו. 1)

(דערצײַט פון אהרן פריידענריין)

38. טשאַרלס דיקענס איז געוועזען.

געוויינלעך פירט זיך אין יידישן טעאטער, אַז עס קומט
אַ יידישער שרייבער אָדער קינסטלער אין טעאטער, לאָזט מען
אים אַרײַן אָן אַ בילעט, און אין זײַן זכות געניסט אויך זײַנע
אַ באַגלייטערין.

ווי איז אָבער דער דין, אַז מען קומט מיט צוויי באַג-
לייטערנס, אָדער מיט נאָך אַ הער אָדער אַ דאָמע?

קומט זיך טאקע אַזוי אמאָל צו גיין אין יידישן טעאטער
אין וואַרשע דער שריפטשטעלער אפרים קאַגאַנאָוסקי מיט צוויי
באַגלייטערנס, און דאָ זיצט דער פאַרוואַלטער אַליין בײַ דער
קאַסע. דערצו איז גראָד פאַרצן אן עולם, און בײַ דער קאַסע
איז אַ גרויסע רײ, איז זיך קאַגאַנאָוסקי מײַשב, און גיט ראַפּ-
טום אַ גײ צו צום פאַרוואַלטער און רוימט אים אײַן אַזאַ סוד
אין אויער:

— גיט מיר שנעל אַ פריי-קאַרטע פאַר טשאַרלס דיקענס-

— ווער איז דאָס? — פּרעגט דער פאַרוואַלטער.

— אַ באַרימטער ענגלישער שרייבער — ענטפערט ק.

ער האָט אַ סך געהערט פון אייער טעאטער, און ער איז גע-
קומען הײַנט אײַך באַזוכן.

פאַרשטייט זיך אַז דער פאַרוואַלטער האָט געלאָזט אַליין
שטיין, און שנעל אַרויסגעגעבן אַ פריי קאַרטע פאַר אַזאַ חשובן

(1) אַזוי ווי ס'איז פאַראַן אַ באַט אויף דער וועלט:

גאסט, ווי טשאַרלס דיקענס, (וועלכער איז מיט אַזויפיל יאָר צוריק שוין געשטאָרבן).

שטייט אין דער זייט א פארוואַלטער פון אַן אנדער טעאטער און הערט זיך צו צו דער געשיכטע, זאָגט ער מיט א קרעכץ:

— ווי דען, איר האָט הצלחה, אַז ס'קומט קיין וואַרשע אַ גרויסער גוישער שרייבער, גייט ער צו אייך. צו אונדז אין טעאטער שמעקן דאָך אַט די חברה גישט אַריין... מען דאַרף מיט אים רעדן, אפשר האָט ער עפעס אַ פּיעסעלע?

(דערציילט פון משה בראַדערזאָן)

39. אין טשיקאָגאָ איז נישטאָ קיין מיטוואָך.

דאָס ייִדישע טעאטער אין אמעריקע שטיצט זיך שטארק אויף די בענעפיט־פּאַרשטעלונגען אין די וואָכן־טעג. פרייטיק, שבת און זונטיק, ווען דער עולם אַרבעט נישט און איז דעריבער בפהו צו קומען אין טעאטער, ווערן קיין בענעפיט־פּאַרשטעלונגען נישט פּאַרקויפֿט, נאָר אויף די איבעריקע טעג פון דער וואָך.

פאלט אמאָל איין די דירעקטאָרן פון א ייִדישער טרופע אין טשיקאָגאָ, אַז אויף מיטוואָך דאַרף מען אויך נישט פאַר־קויפֿן קיין בענעפיטן. פרייטיק, שבת און זונטיק שפּילט מען, איז מאָנטיק און דינסטיק דער עולם אויסגעמאַטערט פון באַ־זיכן דאָס טעאטער, דאָנערשטיק גרייט ער זיך שוין צו צום שבת, נו דאַרף מען מאָנטיק, דינסטיק אין דאָנערשטיק ברענגען דעם עולם מיט געוואָלד אין טעאטער, דעריבער דאַרף מען פאַרקויפֿן בענעפיטן. אָבער מיטוואָך איז דער עולם שוין אויס־גערוט פון שבת און זונטיק, און ביז צום קומענדיקן שבת זענען נאָך אייניקע טעג.

קומט זיך אזוי אַ דעלעגאַט פון אַ חברה דינגען אַ בענעפיט־פּאַרשטעלונג, און אינדערהיים האָט ער זיך אויך געמאַכט די זעלבע אויסרעכענונג, אַז דער בעסטער טאָג אינמיטן דער וואָך איז מיטוואָך.

מען דיסקוטירט וועגן פרייז, דערנאָך וועגן דער פּיעסע.
און ווען מען קומט שוין מיט אלץ אדורך, פּרעגט דער דירעקטאָר:

— אויף ווען ווילט איר נעמען דעם פּענעפּיס?

— מיטוואָך איבער דריי וואָכן!

— וואָס, מיטוואָך?

— יעס, מיטוואָך, דעם 17-טן.

— זוממעגלעך!

— פאַרוואָס? איר האָט שוין דעם טאָג אוועקגעגעבן אָן

אַנדערן. נו, וועלן מיר נעמען אַ וואָך שפּעטער, מיטוואָך דעם 24.

— ניין, — פאַרשטייט איר מיך — ענטפּערט דער דיר

רעקטאָר, — אַז איר קאַנט אויף מיטוואָך נישט באַקומען דאָס

טעאטער, וואָרום אין טשיקאַגאָ איז גאַרנישטאָ קיין מיטוואָך.

— וואָס הייסט ס'איז אין טשיקאַגאָ נישטאָ קיין מיט-

וואָך? — בלייבט דער דעלעגאַט שטיין צעמישט — ווי דען?

— אין טשיקאַגאָ גייען די טעג אזוי — ענטפּערט זיך

רויך דער דירעקטאָר — זונטיק, מאַנטיק, דינסטיק, דאָנערשטיק,

פּרייטיק און שבת. איר זענט אַ טשיקאַגער?

— יאָ.

— איז מיר טאַקע אַ ווונדער, אַז איר וויסט דאָס נישט?!

דער דעלעגאַט שטייט אַ צעמישטער און וויסט נישט

וואָס ער זאָל טון. אַזויפיל יאָר האָט ער אָפּגעלעבט אין טשי-

קאַגאָ, און האָט גאַרנישט געוואָסט, אַז אין טשיקאַגאָ איז נישטאָ

קיין מיטוואָך... דער דירעקטאָר דערזעט, אַז דער דעלעגאַט איז

אַביסל צעמישט, רופט ער אַן אַקטיאָר, וואָס אַריענטירט זיך

באַלד וואָס דאָ קומט פאַר, און ער ווענדעט זיך צו אים:

— אַ, נו, מר. פּ. איז אין טשיקאַגאָ פּאַר אַן אַ טאָג

מיטוואָך?

דער אַקטיאָר מאַכט אַן ערנסטע מינע און עכט דראַמאַטיש

ענטפּערט ער:

— גיין אין טשיקאַגאָ איז נישטאָ קיין מיטוואָך.

ווערט שוין דער דעלעגאַט נאָכמער צעמישט, און דער דיר

רעקטאָר פּרעגט אלץ כּסדר אַקטיאָרן, און אַלע ענטפּערן בפה

אחד, אז אין טשיקאגא אין קיין מיטוואך נישטא. אין טשיקאגא
גייען: זונטיק, מאָנטיק, דינסטיק, דאָנערשטיק, פרייטיק אין
שבת.

זעט דער דעלעגאט, צו אלע ווייסן דאָס, נאָר נישט ער,
נעמט ער די בענעפיס-פאַרשטעלונג אויף דאָנערשטיק, וואָס איז
א דאנקן גאָט יאָ דאָ אין טשיקאגאָ.

(דערציילט פון בעני ראָזנבוים)

40. ער שפּילט אַליי דעם פּריסט צוו!

דער צקטיאָר הימאָן מיזל אין ניו-יאָרק, וועלכער איז
איצט פאַראַלייירט און שפּילט היינט מער נישט, איז מיט עט-
לעכע יאָר צוריק געווען באַקאַנט אלס אַ גרויסער לין, וואָס האָט
ליב געהאַט אָפּצוטון פאַרשידענע שפּיצלעך. אויסערדעם פלעגט
ער האָבן אַ טבע זיך אָמט צו פאַרטראַכטן, און דאָן פלעגט ער
טמש פאַרגעסן וווּ ער איז ערגעץ אויף דער וועלט.

מיזל האָט אייניקע סעזאָנען געשפּילט מיט יעקב פ. אַד-
לער אין גרענד-טעאַטער אין ניו-יאָרק אין לאַטיינערס א פיעטע.
זיין ראָל איז געווען אַ רוסישער פּריסטאוו, וואָס טראָגט צוויי
אַנזעעוויקע באַקנבערד. פון גרענד-טעאַטער איז ער אָנגאַזשירט
געוואָרן צו שפּילן אין אַן אַנדערע טרופע, אין פיפּלס-טעאַטער.
גיט ער אַזוי איינמאַל אינאָונט צום טעאַטער, וווּ ער
דאַרף שפּילן די ראָל פון אַ הויזבאַזיצער אין ליבינס אַ פיעט-
סע. אויף אַ געוויסער גאַס פאַרקוקט ער זיך דערווייל אויף אן
אַמיש פון גרענד-טעאַטער, אין וועלכן מען שפּילט גראַד די זעל-
בע פיעטע פון לאַטיינערן, אין וועלכן ער האָט געשפּילט די
ראָל פון פּריסטאוו. פאַרגעסט ער זיך אויף אַ רגע, מאַרשירט
צו אין פיפּלס-טעאַטער, גייט אַריין אין זיין גאַרדעראַבע, טוט
זיך אָן רוסישע פּאַליציי-קליידער, גרימירט זיך אָן אלס דער
פּריסטאוו מיט די צוויי אָנגאַזשענע באַקנבערד, און גייט אָט
אַזוי אַרויף אויף דער בינע.

אַז מיזל איז אַרויף אויף דער בינע, און אָנשטאַט אַ ייִדישן

לענדלאָרד (1) פון עכט יידישן קווארטאל אין אמאָליקן ניו-יאָרק, האָט זיך גאָר בצוויין אַ רוסישער פריסטאָוו, איז געוואָרן אַ טומל אין טעאָטער. און די אַקטיאָרן אויף דער בינע זענען געוואָרן צעמישט און אָנגעהויבן שרייען:

— מיידל, וואָס טוט זיך מיט דיר, דו שפּילסט דאָך היינט גאָר אַ לענדלאָרד.

ערשט דאמאלס איז מיידל געקומען צו זיך און איז אינ-מיטן שפּילן אַראָפּ פון דער סצענע.

(דערציילט פון לעד פענסיל)

41. נעבער אויף אַ פאלשו אַדרעס.

אין רעפערטואַר פון דער „ווילנער טרופע“ איז געווען אויך אַנדרייעווס פיעסע „די טעג פון אונדזער לעבן“.

די פיעסע איז, ווי באוואוסט, נישט קיין באַמבצעסטישע, און אנטהאַלט מער שטימונגס-סצענען ווי אַקציע.

ווען די „ווילנער טרופע“ האָט אַ קורצע צייט געשפּילט אין ליפּצין-טעאָטער אין ניו-יאָרק, וווּ אַנדערע טרופעס פלעגן ביז דאמאלס שטעלן על פי רוב מער אַדראַמאַטישע פיעסן פון סיגעל, קאַלאַמאַנאָוויטש און שטיינבערג, האָט זי דאָרט אויך אויפגעפירט „די טעג פון אונדזער לעבן“.

פאַרשטייט זיך, אַז דאָס טעאָטער איז ווייטער באַזוכט גע-וואָרן פון פריערדיקן פּובליקום.

איינ באַזוכערין זיצט אמאָל אזוי אויס אויף דער גאַנצער פאַרשטעלונג פון „די טעג פון אונדזער לעבן“. זי הויפט נישט אָן צו פאַרשטיין אַ וואָרט, און דערצו וואָרט זי נעבעך אומזיסט אויף אַ לידל, אַ קופלעטל, אַ טענצל.

ענדלעך האָט מען געענדיקט די פאַרשטעלונג. דער עולם גייט צוהיים, און די פרוי לאָזט זיך מלאַ פעס צום מענעדזשער פון דער טרופע:

— סעי, מיסטער, ווער האָט עס אָנגעשריבן אָט די ליכ-

(1) הויבאויצער.

טיקע שאו 1) -- שטיינבערג? אז ברעכן זאָל ער הענט אין פיס
אזא טייערער שרייבער איז ער!
(דערציילט פון פאליא וואַלטער)

42. נאָך נישט, ס'איז נאָך צייט.

א טרופע שפילט אין מאַנטשעסטער (ענגלאַנד) אין אַ האָל
אָן לייטענס 2). פאָליציי האָט זיך דערפון דערוואַסט און צוגע-
שיקט פאָליציאַנטן איבערצורייסן די פאָרשטעלונג. די פאָליציאַנטן
זענען אַרויף אויף דער בינע און אָנגעהויבן אַראָפּפירן די
אַקטיאָרן.

געשפילט האָט מען „די בלינדע יתומה“ און אין דער
פיעטע איז פאָראַן אַ סצענע אין וועלכע פאָליציי דאַרף אַרויפ-
קומען און אַרעסטירן די פערזאָנען, וואָס געפינען זיך גראָד
אויף דער בינע. ווען דער סופלער האָט דערזען די פאָליציי
אויף דער בינע און געמיינט, אז דאָס זענען די אַקטיאָרן, וואָס
דאַרפן שפילן די פאָליציאַנטן, האָט ער גענומען צו זיי שרייען
צוצושט אין דער שטיל און דערנאָך וואָס אַמאָל העכער
אויפן קול:

— נאָך נישט, באַהעלפערס, נאָך נישט, עטלעכע סצענעס
שפּעטער, ס'איז נאָך צייט צו דער סצענע!..
(דערציילט פון בערנארד פישמאַן)

43. ווי אזוי אַ ישיבה-בחור פלעגט רעדן יידיש.

היינט ווייס מען שוין מער נישט דערפון, אז אַן אַבתער
אַקטיאָר דאַרף אויף דער בינע רעדן דייטשמעריש. אַמאָל אָבער
איז דאָס געווען איינס פון די וויכטיקסטע באַדינגונגען צו זיין
אַן אַקטיאָר.

דערציילט וועגן דעם דער אַלטער אברהם פישקינד: איך
פלעג תמיד שפילן די ראָל פון פשוטע יידן: מלמדים, חזנים,

1) פיעטע.

2) דערלויבעניש.

נאיווע, ערלעכע מענטשן, וואָס מאַכן דעם עולם לַאָכּן מיט זייער
נישט געקניצלטיקייט. איך בין געווען, ווי מען רופט דאס, אַ
כאַרעקטער־קאַמיקער.

בראַד האָט מיך דער מול אַריינגעוואָרפן אין אַ טרופּט,
ווי מען האָט גערעדט לויטער דייטש. יידיש איז דאָרט געווען
אין גלות און דאָס האָט מיך געמאַכט זייער שלעכט פילן. אָבער
וואָס טוט מען נישט צוליב פּרנסה, איבערהויפּט צו מען האָט
אַ ווייב מיט קינדער און קיין בעלט אין באַנק האָט מען נישט?
איינמאַל גיט מען מיר צו שפּילן די ראָל פון אַן אַרימען
ישיבה-בחור, וואָס עסט טעג פאַרשטייט זיך, אַז איך רעד יידיש,
אָבער צוקומענדיק צו אַן אָרט, ווי איך זאָג:

— איך האָב נישט ווי צו עסן מאָנטאַג.
שפּרינגט אויף דער דירעקטאָר מיט אַ פאַרקרומט פנים
פאַר פעס און גיט אַ געשריי:

— ווי אַזוי זאָגסטו? וואָס איז דאָס פאַר אַ שפּראַכע?
איך האָב זיך אַרומגעקוקט מיט אַ צומישטן בליק, האָב
נישט פאַרשטאַנען, וואָס ער וויל פון מיר און האָב נאַכאַמאָל
איבערגעזאָגט:

— איך האָב נישט ווי צו עסן מאָנטאַג.
דער דירעקטאָר איז צו מיר צוגעלאָפּן ווי אַ ווילדע
היה און אָפּשטופּנדיק מיך אין אַ זייט האָט ער אויסגעזונערט:
— מאָנטאַגען, מאָנטאַגען דאַרף מען זאָגן, מאָנטאַגען.
וויססט שפּילן טעאַטער, דאַרפסטו רעדן ווי מיר אַלע רעדן,
וואָרום ווער וועט דיך פאַרשטיין, ווען דו וועסט זאָגן מאָנטאַגען?
איך האָב גענומען טענהן, אַז די אַקצענטירונג דאַרף
פאַרן אויף דעם ערשטן האַלבן וואָרט, מאָן" און דאָ וועל איך
גאָר פאַטאַנען, האַגען". אָבער דער דירעקטאָר האָט זיך גע-
האַלטן ביי זיינס, אַז מען וועט מיך נישט פאַרשטיין, און וואָס
קלערט איר? — איך, דער ישיבה-בחור, מיט אַ פאַרוויינט
פנים, האָב מיט אַ פאַרשטיקט קול, געמוזט זאָגן:
— איך האָבע נישט ווי צו עסן די מאָנטאַגען!

(איבערגעגעבן דורך אַלסער עפּשטיין)

44. פון אמעריקע וויל מען ווייניסער.

א געוויסער דירעקטאָר דעפעשירט אַמאָל צו מאַרק אַרנ־
שטיינען, אָו ער זאָל קומען צו אים מיט אייניקע פּיעסן. אַרנ־
שטיין איז געקומען און מיטגעבראַכט מיט זיך פינף פּיעסן,
דערפֿון אייניקע זיינע אַר־גינעלע, און אייניקע איבערזעצונגען
פֿון הויפטמאַן און סטרינדבערג.

אַר־גינעקומען, פּרעגט אים דער דירעקטאָר:

— נו, איר האָט געבראַכט פּיעסן?

— יאָ.

— ווייזט זיי מיר!

אַרנשטיין האָט אַרויסגענומען די פּיעסן אין זיי געגעבן
דעם דירעקטאָר. יענער נעמט זיי אין דער האַנט ווי צום וועגן
און פּרעגט:

— וויפיל ווילט איר פאַר זיי?

אַרנשטיין קוקט פאַרהידושט אָן דעם דירעקטאָר און

זאָגט:

— אָבער איר מוזט דאָך צוערשט וויסן וואָס פאַר אַ

פּיעסן איך האָב, פֿון הויפטמאַן אין סטרינדבערג.

— וואָס טייג מיר צו וויסן, ווער קען דען דידאָזיקע

שרייבער? — און דער דירעקטאָר האַלט ווייטער די פּיעסן אין

האַנט און וועגט זיי.

— וויפיל ווילט איר פאַר זיי? — פּרעגט ער.

— 800 רובל.

— וואָס טוט זיך מיט אייך? — ענטפערט דער דירעקטאָר

טאָר, און וועגט אַלץ די פּיעסן — אָט האָב איך מיט צוויי

וואָכן צוריק באַקומען אַ גרעסער פּעקל פּיעסן פֿון אמעריקע.

און האָב דערפֿאַר באַצאָלט נאָר 400 רובל.

(דערציילט פֿון טאַרק אַרנשטיין.)

45. אויב שוין יאָ חזיר, טאָ זאָל רינען

איבער דער באַרד.

קיין וואַרשע איז געקומען אַ טרופע הונגעריק און באַר־
וועט. און דער צופאַל האָט גראָד געוואָלט, אז מאַרק אַרנשטיין
זאָל זיך פאַרבינדן מיט דער טרופע, און, ווי געוויינלעך, האָט
ער פאַרלאַנגט, אַז זיי זאָלן שטעלן אַ לײַטעראַרישן רעפערטואַר.
די טרופע האָט זיך געלאָזט צורעדן, און געשטעלט אַ
לײַטעראַרישע פּיעטע, און ס'איז טאַקע געווען אַ „לײַטעראַרישער
סבאַר“, דאָס הייסט, אַז ס'איז קיין עולם נישט געקומען, באַלד
דערויף האָט די טרופע משלח געווען אַרנשטיינען.

אַרנשטיין איז אָבער נישט מיד געוואָרן, און ס'איז אים
געלאָנגען איבערצורעדן דעם רעזשיסער פון דער טרופע ה' קרוי-
זע, אז מען זאָל ווידער פרווון שטעלן אַ לײַטעראַרישע פּיעסע.
קרויזע האָט מסכים געווען און דערקלערט:

— איך בין נישט קיין קעגנער פון לײַטעראַטור, פאַרקערט,
איך בין אויך דערפאַר, אַז מ'זאָל שפּילן לײַטעראַרישע פּיעסן,
נאָר זאָל כאַטש זיין אַ גרויסע הכנסה אין קאַסע. ווי זאָגט
מען עס: ממה נפשך, עסט מען חזיר, זאָל כאַטש
רינען איבער דער באַרד...

(דערציילט פון מאַרק אַרנשטיין)

46. וועט זיין נאָך אַ דראַנג.

סוכות-צייט קומט זיך צופאַרן קיין לעמבערג צו דער דאָר-
טיקער סטאַבילער יידישער טרופע אַ שוואַכער אַקטיאָר, וואָס
וואַנדערט נעבעך פון איין טרופע צו דער אַנדערער, און ווערט
אין ערגעץ נישט צוגענומען.

אין לעמבערג האָט ער טאַקע אויך נישט שטאַרק נושא
חן געווען. געזאָגט האָט עס אים קיינער נישט, נאָר אין דער
„וואַרעמער“ באַציונג פון דירעקטאָר האָט ער עס דערקענט.
שטייט זיך אַזוי דער אַקטיאָר אויף דער בינע, און זינגט
זיך אַ ליד, וואָס פאַסט זיך שטאַרק צו צו דעם אין וואָס ער

לויטיקט זיך אזוי. ער זינגט דעריבער דאָס ליד מיט געפיל און גשמהדיק.

דאָס ליד האָט אַ רעפריין :

„נעמט מיך, נעמט מיך, ליבע מענטשן“.

גייט זיך פאַרביי דער דירעקטאָר הינטער די קוליסן, און הערט די ווערטער, רופט ער זיך אָפּ:

מיילא, פאַרפאַלן, אז איר בעט זיך אזוי, וועל איך אייך שוין ציונעמען. עס איז דאָך סופות, וועט זיין נאָך אַ דראַנג צו דער סופה...
(דערציילט פון לעאָן קאַזיש)

47. הלואי זענען אלע אקטיארן טויב.

צווישן די יידישע שוישפילער האָבן זיך אויך געמונען אייניקע טויבע. אזוי איז איינער פון די ערשטע יידישע שוים-שפילער, וואָס האָט אָנגעהויבן נאָך מיט גאַלדפּאָדענען, משה טייך (גאַזניק), געווען אַ טויבער, און ער פלעגט דערקענען די רעפליק פון זיין פאַרטנער זורך דער מימיק, וואָס דער אַקטיאָר האָט געמאַכט. זעלטן ווען זאָל האָבן געהאַט אַ טעות און פאַר-שפּעטיקן אָדער צו פרי אַריינפאַלן מיט זיין רעפליק.

פאַרשטייט זיך, אז טייך און זי אנדערע טויבע שוישפיל-לער פלעגן גוט אויסלערנען זייערע ראָלן, און זיי תמיד נע-קענט בעסער ווי די אנדערע אַקטיאָרן.

איינמאָל קומט משה שאָר אַריין מיט אַ טרופע קיין יאַסי. מ'שטעלט זיך מאַכן פּראָבצ און דאָ קען קיינער נישט זיין ראָל, אַ הויך דער טויבער אַקטיאָר ראָזענברג, ווערט שאָר שטאַרק אויפגערגט, און גיט אַ רוף אויס אויפן קול: — רבוננו של עולם, ווי האַלט מען שוין דערביי, צו אלע יידישע אַקטיאָרן זאָלן זיין טויב, וואָלטן זיי דאָך אלע געקענט די ראָלן!...
(דערציילט פון איציקל גאַלדענבערג)

48. א האנטעכל פאר צוועלף טויזנט דאללאר.

דער אַקטיאָר איזידאָר האָלצנדער איז אייניקע יאָר גע-ווען דירעקטאָר פון אַ טרופע מיט וועלכער ער איז אַרומגעפאַרן

איבער דער ראוד *) און מאַנטרעאל, און די לעצטע שורה איז
געווען, אז ער האָט דערלייגט צוועלף טויזנט דאָלאַר.
פאַרשטייט זיך, אז די שטימונג אין דער קאָמפּאָניע (**)
איז פּסדר נישט געווען קיין פּויגליקע, און אזוי ווי מ'האַט
נאָר אָפּגעשפּילט א פאַרשטעלונג פּלען זיך די אַקטיאָרן שנעל
פּונאַנדערגיין.

האַלענדער פּלעגט זיך געוויינלעך גרימירן אין אַ באַזונג=
דערע שטוב, און אזוי ווי בטבע איילט ער זיך נישט אויסצו-
גרימירן, איז אויסגעקומען, אז ער איז געבליבן איינער
אַליין אין טעאַטער. ער וויל זיך אויסגרימירן, שטעלט זיך אַרויס,
אז ס'איז נישטאָ מיט וואָס און ס'איז אַפּילו נישטאָ ביי וועמען
צו בעטן אַ טיכל.

פאַלט האַלענדער אריין אין פעס אין נעמט היסטעריש
שרייען :

— גיט מיר כּאָטש אַ האַנטיכל פאַר 12 טויזנט
דאָלאַר ! גולנים, אַ האַנטיכל פאַר 12 טויזנט דאָלאַר !
(דערציילט פּון איינאָר האַלענדער)

49. אייער מאַנס — הייערמאַנס.

דאָס איז געווען אין מאַסקווע. אַ גרויסע יידישע שוי-
שפּילערין, וואָס איר מאַן גייט אָן אַלס פּיעסן-שרייבער, האָט
דאָמאָלס דאָרט גאסטראָלירט. זי פּלעגט שפּילן נאָר איר מאַנס
פּיעסן און פּלעגט פֿון זיי האַלטן אַ וועלט, פאַר איר איז שעקס-
פּיר געווען איין גרויסער מחבר און איר מאַן דער צווייטער.
מאַרק ערנשטיין איז דאָמאָלס געווען רעזשיסער ביי דער
„הבימה“, און גייענדיק אַמאָל אין גאָס מיט דער אַקטריסע
און נהום צמחן, דעם רעזשיסער פּון „הבימה“, האָבן זיי געפּירט
צווישן זיך אַ דיסקוסיע וועגן דער פּראָגע, צי מ'זאָל אויפּפירן
הייערמאַנס פּיעסע „די האַפּענונג“, אָדער נישט.

(* פּראַזויניק.

(**) טרופּע,

אַרנשטיין איז געווען דאָקעגן. ער האָט געהאַלטן, אז זי פּיעסע האָט נישט קיין לייטעראַרשן ווערט. זי איז געווען נאָר אַן אַקטועלע און דאָן אַ לאַקאַלע. צמח איז געווען ביי אַן אַנדער מיינונג, אָבער אַרנשטיין איז געבליבן פּעסט ביי זיינס, און פּאַרענדיקט:

— אז איך בין קעגן הייערמאַנסעס פּיעסע.

די שווישפּילערין, וואס רעדט אַ ביסל מיט דעם דיאלעקט וואָס פאַרבייט אַ „ה“ אויף אַן „א“ און פאַרקערט, האָט בלוז דערהערט די לעצטע ווערטער, וואָס האָבן פאַר איר געקלונגען ווי: „איך בין קעגן אייער מאַנס פּיעסן“, האָט זי זיך זייער אויפגערעגט:

— וואָס טשעפעט איר זיך עפעס מיט מיר? פאַרוואָס זייט איר קעגן מיין מאַנס פּיעסן?

אַרנשטיין, וואָס האָט זיך אין ערשטן אוינגבליק נישט אָריענטירט, האָט זי פאַרחידושט געפרעגט:

— ווער האָט קעגן אייער מאַן? אז איך רעד דאָך נאָר= נישט וועגן אייער מאַן!

דאָ האָט זיך די שווישפּילערין ערשט צעקאָכט:

— פון וועמען מאַכט איר חזק? איר האָט דאָך ערשט אַליין געזאָגט, אז איר זענט קעגן מיין מאַנס פּיעסן.

— ווער האָט געזאָגט „אייער מאַנס פּיעסן“? איך האָב דאָך געזאָגט „הייערמאַנסעס פּיעסן“.

— איי, פאַררעדט מיר נישט די ציין, וואָס איז דער אונ= טערשיד הייערמאַנסעס, אייערמאַנסעס, איר רעדט דאָס אַזוי אַרויס, און איך רעד דאָס אַנדערש אַרויס — איז די אַרטיסטקע גע= בליבן ביי אירס.

און אַרנשטיינען האָט זיך בשום אופן נישט איינגעגעבן אויפצוקלערן דעם טעות.

(דערציילט פון מאַרק אַרנשטיין)

50. צוויי בילעטן פאר אייז מענטש.

די פרייזן אויף בילעטן זענען פארשירן אין יעדן טעאטער. אַבער אויך יעדער טעאטער האָט פאַרשירענע פרייזן אויף די זעלבע פלעצער. דאָס איז אָפהענגיק ווען די פאַרשטעלונגען קומען פאַר. אזוי קאָסטן די אַוונט-פאַרשטעלונגען טייערער ווי די נאַכמיטאָג-פאַרשטעלונגען, ווען עס קומט צו פֿאַרן אַ גאַסט-האַלער זענען די פרייזן טייערער הי אויף די געוויינטלעכע אַוונט-פאַרשטעלונגען. טיילמאָל אין מיטן האַך ווערן איינגעפֿאַרע דענט ספעציעלע ביליקע פאַרשטעלונגען און דאַמאָלס הייסן די פרייזן, פּאָפּולערע פרייזן.

אין אַמעריקע דאַקעגן איז איינגעפירט דאָס סיסטעם פון „צוויי באַזוכער אויף איין טיקעט“, אָדער „ליידיס 1 פרייז“. דאָס הייסט, אַז דער פרייז איז אַ האַלבער ווי געוויינלעך. דאָסזעלבע סיסטעם איז אויך לעצטנס איינגעפירט געוואָרן אין רומעניע, און אזוי ווי אַ טרופּע, וואָס איז דאָרט אַרומגעפֿאַרן, האָט גע-מאַכט שלעכטע געשעפטן, האָט זי פּסדר געשפּילט פאר „צוויי באַזוכער אויף 1 בילעט“. דערווייל האָט אין דער טרופּע אָנ-געהויבן גאַסטראָלירן דער אַקטיאָר באַראַטאַוו, און די געשעפטן האָבן אָנגעהויבן גוט צו גיין.

איז זיך דער דירעקטאָר יאָשקע עטינגער מיישב, און שאַפט אָפּ דאָס סיסטעם פון „צוויי באַזוכער אויף 1 בילעט“ און הויבט נאָך מער די פרייזן ווי געוויינלעך. אז דער עולם האָט דערהערט, אַז די בילעטן זענען געוואָרן צוויי טייער, קומט צולויסן אַ דעלעגאַציע און פרעגט „היתכן?“

ענטפערט דער דירעקטאָר:

-- ביז איצט האָבן מיר געשפּילט פאַר צוויי באַזוכער אויף איין בילעט, און פון איצט אָן שפּילן מיר 2 בילעטן פאַר 1 באַזוכער.

(דערציילט פון פעטער אַמאַטין)

(1) פּרויען, דאַמען.

51 „אויב שיין אָדער רעגן — אַ מענטש זאָל מען זיין

אין לעמבערג שפילט זומער די יידישע טרופע אין אַ גאַרטן. דערנעבן געפונט זיך אַ קליינער פאַרמאכטער טעאַטער-בנין אין וועלכן מ'שפילט הינטער, אָדער זומער ווען עס רעגנט. זומער ווערן די פאַרשטעלונגען אַנאַנסירט אין גאַרטן. נאָר דערביי שטייט מיט קליינע אותיות אַ באַמערקונג, אַז „אויב ס'וועט זיין רעגן, וועט געשפילט ווערן אין פאַרמאכטן טעאַטער“.

איינמאָל צעפאַלט זיך דער זאַץ אין דער דרוקעריי, און אַזוי ווי ס'איז שפעט, שטעלט מען אין איילעניש צוריק דעם צעוואָרפענעם אָפּיש און מ'פאַרגעסט אַריינצוגעבן עטלעכע שורות. שפעטער ווען דער אָפּיש האָט זיך באַוווּן אין גאַס, האָט ער זיך אַזוי געלייענט:

„יידיש טעאטער אין זומער-גארטן“

היינט מאָנטיק 8.15 אינאַוונט אויב שיין (דאָ פעלט דער זאַץ)
אָדער רעגן (דאָ פעלט דער זאַץ) „אַ מענטש זאָל מען זיין.“
(דערציילט פון געאַרג ראָט)

52 ווען דאָס פובליקום קומט.

געוויינלעך איז דער אָנהייב פון די אַוונט-פאַרשטעלונגען אַנאַנסירט אויף 8 אָדער 8.30 אינאַוונט, אָבער דער יידישער עולם האָלט נישט אַזוי שטאַרק פון פּיגקלעכקייט, און פאַרצן אַ סך ערטער, וווּ ערשט אַרום 9 אינאַוונט הויבן זיך אָן באַ-וווּיזן די ערשטע שוואַלפן פון פובליקום.

אָבער, אז דער זייגער זאָל שוין זיין נאָך 9 אין קיינער פון פובליקום זאָל נישט זיין, געהערט טאקע צו די זעלטנקייטן. קומט זיך אַמאָל אַזוי צופאַרן אַ טרופע קיין יאַסי. אין דער טרופע שפילן אַקטיאָרן, וואָס האַלטן זיך פאַר סטאַרס, און גלייבן, אַז זיי האָבן אַ גרויס פובליקום פון פאַרערער. צום סוף שלאָגט שוין דער זייגער 9 און מ'זעט נאָך אַלץ נישט קיין עולם. טראַכטן זיך די אַקטיאָרן, און אַט-אַט קומט דער עולם.

און זיי שווייגן. ערשט, צו ס'גייט אריבער א פערטל שעה נאך
צו פערטל שעה און מ'זעט אין טעאטער אפשר א מנין מענטשן.
קען זיך שוין דער הויפט-קנאקער פון דער טרופע פאר נישט
איינהאלטן. און ער גייט צו צום דירעקטאר, און גיט אים אזוי
מיט א ירגון א פרעג:

— כ'בעט אייך, ווען קומט דאָ דאָס פובליקום?
דעם דירעקטאר איז אויך גוט אָנגעוידט אויפן האַרצן
פון דער גרויסער הכנסה, און דערצו פאַרדריסט אים דער טאָן
מיט וועלכן דער אַקטיאָר האָט אים געפרעגט, גיט ער אים אַן
ענטפער:

— דאָס פובליקום דאָ קומט ווען מאַלי פיקאַן שפּילט...
(דערציילט פון אייזיק אשמוני)

53 מען פאַלט אין חלשות.

ווען די טרופע קאמינסקי-קאמפאניען האָט זיך צעטיילט
אויף צוויי טיילן, איז געבליבן, צו קאמינסקיס טרופע, וועלכע
פאַרט גאַסטרואַליין קיין פעטערבורג, זאָל דאָרט שפּילן דעם
דאָמאָלסטיקן ריינעם ליטעראַרישן רעפערטואַר (גאָרדין, ליבין און
אַבימיל איבערזעצונגען), און קאמפאניען מיט דער אנדערער טייל
טרופע זאָלן אָנהייבן שפּילן אין וואַרשע מעלאָדראַמעס.

אַבער וווּ נעמט מען עפעס אַ לייטישע מעלאָדראַמע, אַזאָ,
אַז דער עולם זאָל קומען? איז זיך קאמפאניען מיישב, און לאָזט
מאָכן אַ פיעסע פון שמרס אַ ראַמאָן, און דידאַזיקע פיעסע אונ-
טערן נאָמען „די בלינדע יתומה“ ווערט אזוי באַאַרבעט, אַז זי
ווערט אַן עכט וואַרשעווער. די האַנדלונג ווערט אַריבערגע-
פירט אויף געוויסע גאַסן פון וואַרשע, און טייל פערזאָנען באַ-
קומען נעמען פון וואַרשעווער אונטערוועלט-מענטשן. די אַקציע
אין דער פיעסע איז אַ שרעקלעכע: מען כאַפט נעבעך אַ יתומה,
מען פאַרפירט זי, דערנאָך שטעכט מען איר אויס די אויגן
און נאָך אַזעלכע גוואַלדיקע זאַכן.

דער עולם, וואָס איז געקומען אויף דער פרעמיערע, האָט
די פיעסע זייער גוט אויפגענומען, און ווען עס איז צוגעקומען

צו די טראגישע סצענעס, זענען אייניקע פרויען געפאלן אין חלשות.

די דירעקציע האָט דאָס באַרד אויסגענוצט אַלס רעקלאַ-
מע פאַר דער פּיעסע, און צומאָרגנס איז אין די אָנאַנסן צוגע-
געבן געוואָרן אַזע זאַץ:

„צוליב די טראַגישע סצענעס, וואָס שפּילן זיך אָפּ אין
דער פּיעסע, ווערן נערוועזע מענטשן געבעטן נישט צו קומען.
טאָמער אָבער פּאַלט ווער אין חלשות, דאַרף ער זיך נישט
שרעקן, ווייל אין טעאָטער געפונען זיך ספעציעלע דאָקטוירים,
וואָס וועלן דערמונטערן דאָס געערטע פאַרחלשמע פּובליקום.“

פאַרשטייט זיך, אַז די דראַמאַטיקע אָנאַנס האָט געמאַכט אַ גע-
וואַלדיקן רושם. נערוועזע מענטשן האָבן דווקא אָנגעהויבן צו גיין
אין טעאָטער, וואָרום אַ פאַרבאָטענע זאַך איז דאָך גוט. און אויף
דער צווייטער פאַרשטעלונג האָבן טאַקע אפשר 30 באַזוכער
אָוועקגעחלשט. קיין ספעציעלע דאָקטוירים זענען אפילו אין טע-
אַטער נישט געווען, נאָר די בילעטערן האָבן געהאַט מיט
זיך סלעשלעך מיט אויפמונטערונגס-טראָפּן, אין ווי זיי האָבן גע-
זעען, אַז איינער חלשט. האָבן זיי אונטערגעטראָגן זייער פּלעשל
צום שמעקן.

די דריטע פאַרשטעלונג איז געווען נאָכמער געפאַקט, און
אויף איר האָבן נאָכמער געחלשט. און אַזוי איז עס געגאַנגען
אייניקע וואָכן. יעדן אָונט איז געווען פול געפאַקט, און אויף
יעדער פאַרשטעלונג זענען אייניקע צענדליק מענטשן געפאַלן
אין חלשות, ביז נאָט האָט געהאַלפּן, אַז די צאָל חלשות-פּאַלער
האַט אָנגעהויבן ווייניקער צו ווערן, און גלייכצייטיק איז געוואָרן
קלענער די צאָל באַזוכער.

עס איז אַוועק אַזוי ווייט, אַז ס'איז אַראָפּ א פאַרשטעלונג,
און קיינער האָט שוין נישט געחלשט.

געהערט דערפון, איז קאָמפּאַנעעץ שיער אַליין נישט גע-
פאַלן אין חלשות.

— שוין זאָל מען מיר אָנהייבן חלשן אין טעאָטער —

הָאָט ער אויסגערופֿן — וואָרום אויב נישט וועט מען אינגאנצן אויפהערן צו קומען אין טעאטער.

אָבער וווּ נעמט מען אַזעלכע, וואָס זאָלן חלשן ?
איז זיך קאָמפּאָנענען מיישב, אַז אזוי ווי ער האָט אין דער טרופּע איינעם אַ כאָריסט, אַ דאַר, שוואַך מענטשעלע, וואָס ברענגט סיי ווי סיי נישט קיין גרויסע נוצן, און אזוי ווי אַ ביסל טעאטער־שפּילן קאָן ער דאָך, וועט מען אים אַרייַנ-שיקן אין טעאטער, און בעת די שטאַרקע סצענעס וועט ער סײַ בולירן אַ פּאַרהלשטן, און אזוי נאָך וועט מען אַפּראַטעווען די פּיעסע.

געזאָגט און געטון: צומאָרגנס בעת דער פּאַרשטעלונג איז אין טעאטער שוין געזעסן דער כאָריסט, און ווען ס'איז צוגעקומען צו דער שטאַרקער סצענע, האָט ער אָנגעהויבן חלשן. די בילדעטערן זענען, ווי געוויינלעך, צו אים שנעל צוגעלאָפּן, און אים אָנגעהויבן מונטערן — אָבער, אַ נעכטיקער טאָג.

אזוי ווי דער כאָריסט איז בטבע געווען אַ שוואַכער, האָט ער זיך בעתן קינסטלעכן חלשן אזוי איבערגענומען, אַז ער האָט טאַקע אויף אַן אמת אַוועקגעחלשט, און טאַקע גאָר שטאַרק. מ'האַט אים קוים אָפּגעמונטערט און אים תּיכּף געמוזט אָפּפּירן צוהיים, וווּ ער איז געלעגן צוויי וואָכן צייט אין בעט ביז ער איז געקומען צו זיך פון יענעם חלשות.

(דערציילט פון אבא קאמפאנענען)

54. „מיט בענעפּ, סײַ פאַרנעם איר זיך נישט“.

דער אַדוואָקאַט טשאַרלי וויינבלאַט, אַ זון פון איינעם פון די אַמאָליקע אָנגעזעענע אַקטיאָרן און דירעקטאָרן ישראל וויינבלאַט, איז באַקאַנט אַלס אַ גרויסער רײַך.

זיינע ווערטלעך זענען זייער באַליבט צווישן די אַקטיאָרן, הגם אָפּט גיט ער אַ ציפּ דעם אָדער יענעם אַקטיאָר, אָבער מען איז אים אַלץ מוחל, ווייל מ'האַלט אים פאַר אַ ייד אַ חכם. דעם לעצטן סעזאָן איז וויינבלאַט געווען מענעדזשער אין אוירווינג פּלייס טעאטער, און זיין שטייגער איז געווען אין

וונט, בעת דער פארשטעלונג, צו שטיין נעבן דער קאסע-
איינמאל אין וונט, ווען ער איז אזוי געשטאנען ביי דער
קאסע איז צו אים צוגעגאנגען א יינגערמאן, און מיט אים פאר-
פירט א שמועס וועגן קינסט בכלל און וועגן יידישן טעאטער
בפרט, און אויסגעלאזט דערמיט, אז לויט זיין מיינונג איז איצט
די בעסטע טרופע אין אוירווינג — פלייס טעאטער.

פארשטייט דאך וויינבלאט, אז דער יינגערמאן וויל אריינ-
גיין אין טעאטער אומזיסט, שרייבט ער אים אויס א פעס 1).

דער יינגערמאן זאגט א דאנק, און נעמט זיך צו דעם
פעס פונקט ווי ער וואלט אים געקומען.

אין א וואך ארום קומט זיך דער יינגערמאן מיט א דאמע.
און גייט זיך גלייך צו צו וויינבלאטן:

— איך וויל אייך פארשטעלן מיין פרוי. איך האב איר
דערציילט וועגן דער דאמע, וואס מען שפילט ביי אייך אזוי
שיין, און זי איז באגייסטערט זי צו זען שפילן מיט אייער
קינסטלער-קעסט 2).

גיט וויינבלאט א קוק אן מיט זיינע ברילן און מיט זיין
שמייכלע דעם יינגערמאן, גיט א פארצי זיין סיגאר, און גאר-
נישט רעדנדיק, שרייבט ער אים א פעס פאר 2 פערזאן.
דער יינגערמאן זאגט א דאנק, און נעמט צו דעם פעס
פונקט ווי ער וואלט אים געקומען.

אין עטלעכע טעג ארום איז דער יינגערמאן ווידער דא.
שוין נישט זאלבעזווייט, נאר זאלבעדריט: ער און צוויי דאמען.
דאסמאל גייט ער נישט צו צו וויינבלאטן, נאר שטעלט זיך אים
הינטער די פלייצעס, און רעדט מיט התפעלות וועגן דעם טעא-
טער, וועגן די אקטיארן, און וועגן דער אויסגעצייכנטער
דירעקציע.

וויינבלאט איז דערווייל נישט געשטאנען ליידיק. ער האט
דערווייל אויסגעשריבן א פעס אויף דריי פערזאן, און ווי אפ-

(1) פאספארט, פרייקארטע.

(2) פערסאנאל, טרופע.

בערעדט, האָט ער זיך אויסגעדרײט צו דעם יונגמאַן, און אים
געגעבן דעם פעס.

דער יינגערמאַן זאָגט אַ דאַנק, און נעמט זיך צו דעם פעס
פונקט ווי ער וואָלט אים געקומען.

אין אַ שטיקל צײט אַרום ווען וויינבלאַט איז געשטאַנען
בײ דער קאַסע, קומט צו דער יינגערמאַן מיט אַ גאַנצן עולם —
אַפער 6 פּערזאָן, באשר אַזוי ווי ס'זענען געקומען צו אים געסט
פון טשיקאַגאָ, האָט ער זיך מיט זײ פונאַנדערגערעדט וועגן
ײדישן טעאַטער, און ער האָט זײ דערצײלט וואָס פאַר אַ גוט
טעאַטער דאָס „אירווינג פלייס טעאַטער“ איז, און כּדי צו אײ
בערצײגן זײ, בעט ער אַ לאַזשע פאַר זײ.

זעט דאָך שוין וויינבלאַט מיט וועמען ער האָט צו טון.

גיט ער אַ צי זײן סיגאַר, און אַ זאָג:

— יינגערמאַן, אײך פאַרנעם זיך גאָר מיט געבן פעסעס,
מיט בענעפּיס-פאַרשטעלונגען (1) פאַרנעמט זיך בײ אונדז אַ
אַנדערער.

(דערצײלט פון חיים ערנרײך)

55. די אַקטיאָרן האָבן נאַכגעגעבן!

אײניקע אַקטיאָרן קומען צופאַרן שבת-צו-נאַכטס שפּײלן
אין שטעטל אַמדור בײ גראָדנע. אַזוי ווי ס'איז שבת-צו-נאַכטס
הויבט מען אָן אַרום 10 אינאַוונט ערשט צו מאַכן די פאַרברײ-
טונגען צו דער פאַרשטעלונג. די פּרײזן פון די בילעטן זענען
פון 1 ביז 3 גילדן (א גילדן איז 12 סענט).
ערשט ווען דער עולם הויבט אָן צו קומען צו דער קאַ-
סע, שטעלט זיך אַרויס, אַז מען ווײל קײן בילעטן נישט קײפן.

(1) אין די אמעריקאַנער ײדישע טעאַטערס פאַרקױפט מען בענעפּיס-פאַר-
שטעלונגען. ד. ה. פאַר ווײלעטיקע צוועקן. די אינאַרדנער פון אַזעלכע פאַר-
שטעלונגען, קױפן טײלמאַל אַפ אַ גאַנצע פאַרשטעלונג, און טײלמאַל נאַר בילעטן
אויף געוויסע סױען. יעדעס טעאַטער האָט אַ ספּעציעלן פאַרוואַלטער פאַר בע-
נעפּיס-פאַרשטעלונגען.

ווייל ס'איז צו טייער. דער עולם פארלאנגט, אז אלע בילעטן זאלן זיין צו האלבע גילדן. עס הויבן זיך אן אונטערהאנדלונג-גען מיט די אקטיאָרן. דאָס פארציט זיך אזוי ביז נאָך 1 ביי-נאכט. ביידע צדדים זענען איינגעקשנט. די אקטיאָרן טעהנען. אז צו האלבע גילדן לוינט זיי נישט צו שפילן. דאָס פובליקום ווידער טעהט, אז מער לוינט זיי נישט צו צאלן.

בקיצור: דער גאנצער עולם אָרגאניזירט זיך, און מ'גייט אהיים.

דער זייגער איז שוין האלב צוויי. די אקטיאָרן האלטן אָפּ אַ באַראַטונג. זיי האָבן געמיינט, אז דער עולם וועט חרטה באַ-קומען און צוריקקומען. אָבער אז דער עולם איז פארעקשנט איז דאָך שלעכט, וואָרום אפילו צו האלבע גילדן איז דאָך אויך בע-סער ווי גאָרנישט. נעמט מען עטלעכע יונגעלייט פון די „פאָט-ריאָטן“, און מ'בעט זיי גיין מעדן דעם פובליקום. אז מ'גייט נאָך דעם פרייז פון די בילעטן צו האלבע גילדן.

גייען די יונגעלייט און קלאָפן ביי אלעמען אין די פענטטער:

— יידן, שטייט אויף און גייט אין טעצטער אַריין. די אקטיאָרן האָבן נאָכגעגעבן!

(דערציילט פון שעפּטל זאָק)

56. נאָר איין שפּילעכין!

קיין סוכאָוואָלע, נעבן גראָדנע, קומט פרייטיק צופאָרן אַ יידישע טרופּע שפּילן אייניקע פאָרשטעלונגען. פארשטייט זיך, אז אין מיטן וואָך לוינט נישט צו שפּילן, נאָר שבת און זונטיק אינאַונט.

געקומען, לאָזט די טרופּע אריינשטעלן אין אייניקע פענס-טער די פאָטאָגראַפיעס פון די אקטיאָרן. גייען יידן פאַרביי, און זעען די פאָטאָגראַפיעס, זאָגן זיי:
— אוי, א קלאָג, געקומען אַ פאָטאָגראַפיעס. פון וועמען וועט ער ביי אונז ציען פרנסה?!

די אקטיאָרן לאָזן זיך צרויס אין גאָס זוכן אן אָרט, וווּ

צו שפילן, נאטירלעך פרעגן זיי זיך קודם כל אויפן זאָל פון די אַרטקע פייערלעשער.

פאָראַן אַזאָ זאָל, נאָר מ'הייצט אים נישט, און אַזוויי אין גאַס איז אַ גרויסע פּראָסט, מוז מען זוכן אַן אַנדער אָרט. ענדלעך אויסגעפונען אַ בעקער, וואָס האָט אַ גרויסע בע-קעריי. וועלכע וואָלט זיך זייער געפאַסט פאַר אַ טעאָטער. דער פאַרשטייער פון די אַקטיאָרן גייט צו צום בעקער, און פרעגט אים:

— איר וועט אונדז אָפגעבן אייער בעקעריי אויף מאָרגן?

— ווער זענט איר?

— אַקטיאָרן.

— אַ קאָמעדיאַנטשיקעס! וואָס וועט איר טון, איר וועט

זיך קוילען? (1)

— יע.

— נו, גוט.

— טאָ גיט אונדז אָפ דאָס חדר אויף שבת צו נאָכטס

און זונטאָג צו איינצעלנע פאַרשטעלונגען. וויפל ווילט איר דערפאַר?

— 200 גילדן.

— איר זענט משוגע אָדער חסר דעה? דער גאַנצער

סבאָר (2) קאָן אפשר זיין 200 גילדן.

בקיבור, מ'קומט דורך אויף 50 גילדן, נאָר מיטן באַרינג,

אַז מ'זאָל פריער באַזאָלן.

שבת נאָכמיטאָג ווילן זיך די אַקטיאָרן נעמען שטעלן

מאָכן די בינע - דער בעקער לאָזט נישט. ער לאָזט אפילו

נישט פאַרציען אַ דראָט אויף וועלכן מ'זאָל אויפהענגען די

פאַרהאַנג. ערשט נאָך הבדלה נעמט מען זיך צו דער אַרבעט. אי-

נעווייניק שטעלט מען די בינע, וואָס ווערט איינגעאַרדנט אויפן

אזוון, מען מאַכט דעם פאַרהאַנג, און פון דרויסן שטופט זיך

שוין דער עולם.

(1) דרייען, שפּרינגען, מאַכן קונצן.

(2) חכמה, איינקופט.

דערווייל קומט אָן צו לויפן דער איינגטימער פון טעא-
טער — דער בעקער, אז ער וויל, אז אַ קליין שטיבל געבן
דער גרויסער שטוב פון דער בעקעריי, זאָל מען אים צוריק=
געבן, וועט ער עס האָבן פאַר זיין משפחה, וואָס איז געקומען,
און וויל גיין אין טעאָטער. די אַקטיאָרן זענען נישט מסכים.
זיי האָבן אים באַצאלט און ער וויל זיי אויסברענגען „פּובליקום“.
ווערט אַ געשריי, ביז די אַקטיאָרן געבן נאָך.

ענדלעך הייבט מען אָן שפּילן. די אַקטיאָרן פּילן זיך זיי=
כער אויף דער בינע, וואָס איז אויפן אויוון, און זיי דאַרפן
נישט מורא האָבן, אז זי וועט איינפאלן, ווי אין אַנדערע קליינע
שטעטלעך, ווען זי בינע ווערט געמאַכט אויף אַ טיר אָדער אויף
ברעטער, געלייגט אויף פעסלעך. פּלוצלונג דערפּילן די אַקטיאָרן,
אַז עס ווערט זיי הייס אין די פּיס. די היץ שטייגט פון מינוט צו מינוט,
וואָרום דער בעקער האָט געהאַט איינגעהייצט דעם אויוון צו באַקן ברוט.
קוים געענדיקט דעם ערשטן אַקט. וואָרפן זיך די אַקטיאָרן
מיט טענות צום בעקער, וואָס ער האָט שוין איינגעהייצט דעם אויוון,
וואָרום ווי אזוי וועלן זיי אין אזא היץ קאָנען ווייט ער שפּילן.
קוקט זיי דער בעקער תּמנוּצטע אָן:

— וואָס הייסט איר וועט ווייט ער שפּילן? איר האָט דאָך
מיט מיר אָפּגערעדט, אז היינט וועט איר טאַכן אײן שפּיל-
לעכען. נו, האָט איר דאָך שוין אָפּגעמאַכט. טאָ וואָס ווילט
איר נאָך?

די אַקטיאָרן הויבן אים אָן דערקלערן, אז די פּיעסע האָט
4 אַקטן און זיי האָבן דערווייל ערשט אָפּגעשפּילט דעם ערשטן
אַקט, אָבער דער בעקער בלייבט ביי זיינס:
— איר וועט מיר נישט פאַררעדן די ציין, איר האָט
מיט מיר אָפּגערעדט אײן שפּילעכען. נו, האָט איר היינט
שוין אָפּגעשפּילט. איך האָב אָבער באַלד געוואָסט, אז די קאָ-
מעדיאַנטשיקעס וועלן מיך אָפּוואַרן, זיי וועלן באַצאָלן פאַר איין
שפּילעכען און מאַכן 4. מאָרגן וועל איך פּריער נישט דאָן
אָנהייבן ביז איר וועט מיר פאַראַויס באַצאָלן פאַר אלע שפּיל-
לעכען און פאַר די היינטיקע אויך!...

(דערציילט פון שעפּטל זאק)

57. איין פובליקום.

דער באַקאַנטער טעאַטער-דירעקטאָר גימפּעל, איז אַמאָל גע-
קומען שפּילן אין אַ קליין שטעטל אין גאַליציען. אַזוי ווי ס'איז
געווען אַ גרויסער שטורעם, איז קיין איין איינוווינער פון שטעטל
נישט געקומען. אין טעאַטער איז אָבער געקומען איינער, אַ יידישער
פּריץ, וואָס איז געווען אין שטעטל געשעפטלעך און עקסטראַ פּאַרבלעבן
צוליבן יידישן טעאַטער.

אַזוי ווי דער יידישער פּריץ איז געווען דער גיינציקער
באַזוכער, איז גימפּעל אַרויס פאַרן פּאַרהאַנג און זיך געוועגן-
דעט צו אים:

— געערטער הער, אַזוי ווי ס'איז היינט קיין פּובליקום
נישט געקומען, וועלן מיר היינט נישט שפּילן.

אַנשטאַט זיך אויפצוהייבן און פאַרלאָזן דאָס טעאַטער, איז
דער ייד אויפגעשטאַנען און צוגעגאַנגען נאָענט צו דער בינע,
און קלאָר און דייטלעך זיך אָנגערופן:

— איר האָט אַ טעות, איך בין איין פּובליקום, איך
צאָל פאַר דער גאַנצער היינטיקער פּאַרשטעלונג און שפּילט
פאַר מיר.

(דערציילט פון אברהם פּיטמאַן)

58. ער שפּילט דעם קעניג.

געוויינלעך האָט זיך יעדער אַקטיאָר זיין אַמפּלואַ: איינער
שפּילט ליבהאַבער-ראָלן, אן אַנדערער איז אַ פּאַטער-ראָליסט, אַ
דריטער שפּילט אינטריגאַנטן-ראָלן, ווידער אן אַנדערער איז אַ
כאַראַקטער-קאָמיקער.

פאַראַן אָבער שווישפּילער, וואָס האָבן זיך צוגעוויינט צו
שפּילן ראָלן פון געוויסע טיפּן, ווי למשל, שמשים, רבנים,
להבדיל גלחים א. ד. גל. און ווען עס קומט אַזאַ ראָל, נעמען
זיי זי שפּילן, נישט קוקנדיק, וואָס מען קאָן געהערן צו דער
זעלבער פּראָפּעסיע, און דאָך זיין אַ גאַנץ אַנדערער כאַראַקטער,
בעת זיי שפּילן תמיד די זעלבע טיפּן אויפן אייגענעם שטייגער.

אזוי, למשל, פלעגט דער אקטיאָר טרייטלער שפילן די ראָלן פון מלכים אין די שטרויענע היסטאָרישע אָפּערעטן פון פּראָפּעטאָר האָראָוויטש און לאַטיינער. געוויינלעך פלעגט אין יעדער פון דיראָזיקע פּיעסן זיין אַ קעניג, און מ'האַט שוין גע-וואָס, אַז די ראָל פון קעניג געהערט טרייטלערן. טרייטלער איז שוין געווען אזוי זיכער אין זיין ראָל, אַז ער פלעגט קומען צו דער פּאַרלעזונג פון דער פּיעסע און באַלד איינשלאָפּן, וואָ-רום ער האָט דאָך געוואָס, אַז קיין אַנדערע ראָל ווי דעם „קעניג“ וועט ער נישט שפילן.

רוט מען אמאָל צוזאַמען די טרופע, און מען לייענט פאַר אַ היסטאָרישע פּיעסע, אָבער זי געפּעלט נישט, און מען באַשליסט פּאַרלויפיק צו שטעלן אַן אַלטע געשפּילטע פּיעסע: גאָלדבאָדענס „קוני לעמעל“.

באלד, ווי מ'האַט זיך געזעצט לייענען די פּיעסע, איז טרייטלער איינגעשלאָפּן. די אקטיאָרן האָבן דערויף נישט געלייגט קיין אַכט, און נאָכדעם, ווי מ'האַט זיך איינגעטיילט מיט די ראָלן פון „קוני לעמעל“, אין וועלכע אַלע זענען געווען גע-שפּילט, האָט מען אויפגעוועקט טרייטלערן.

טרייטלער האָט זיך אביסל פאַרשעמט, באַלד איז ער אָבער געקומען צו זיך און גאַנץ כונטער אַ זאָג געטון:

— און איך שפיל אין דער פּיעסע „דעם קעניג“!...
(דערציילט פון יוליוס גוטמאן)

59. אַט אַזוי דאַרה מען שפילן.

איינער פון די בעסטע יידישע אקטיאָרן אין אַמעריקע איז געווען דער יונג-פאַרשטאָרבענער סעם שנייער, וועלכער האָט אַ סך יאָרן געשפּילט צוזאַמען מיט קעסלערן. ווי יעדער אקטיאָר האָט ער געהאַט ראָלן, צו וועלכע ער האָט נישט געהאַט קיין חשק, נאָר אָבי ווי עס איז געשפּילט. צוזאַם מוז האָט ביי אים געהאַט די ראָל „בן יוחאי“ אין גוצ-קאָוס, אוריאַל אקאָסטע.

אין לעצטן אַקט פון „אקאָסטע“ איז פאַראַן אַ סצענע,

ווען יהודית, די פלה פון בן-יוחאי סמט זיך, ווען בן-יוחאי דער-
זעט דאָס, דערף ער נאָטירלעך אויפציערן, אָבער שנייער, וואָס
האָט זיך באַזיגן קאַלט צו דער ראָלע, האָט זיין פלהס טויט
אויפגענומען גאַנץ קאַלטבלוטיק. דאָס האָט קעסלערן, וואָס האָט
געשפילט „אוריאל אַקאַסטאַ“ זייער פאַרדראָסן, נאָר ער האָט
באַשלאָסן זיך אָפצורעכענען מיט שנייערן ערשט נאָך דער
פאַרשטעלונג.

ווען אַלע אַקטיאָרן האָבן שוין גענומען אַהיימיגין, איז
קעסלער צוגעגאַנגען צו שנייערן, און פּמעט אונטער דער נאָז
אים אַ ברום געטון:

— שנייער, כ'האַב אייך עפעס צו זאָגן.
— וואָס? — האָט שנייער פאַראַינטערעסירט געפרעגט.
— כ'ווייס, עפעס אייער פרוי... — האָט קעסלער גע-
פלאַנטערט מיט דער צונג.
— וואָס, מיין פרוי? — האָט שנייער שוין מער פאַראַי-
טערעסירט געפרעגט.

— כ'ווייס עפעס אָן אומגליק — זאָגט זיך קעסלער פאַ-
מעלעך.

— וואָס פאַראַ אומגליק? — שרייט שוין שנייער אויס
איבערגעשראַקן אויף טויט.
— נו, — רעדט זיך ווייטער קעסלער — עפעס אָן אוי-
טאַמאַביל...

— גאָט איז מיט אייך! — שרייט שנייער מיט אַרויס-
געסטאַרטשעטע אויגן, און זיין גאַנצער קערפער וויגט זיך פון
אַיפּרעגונג — זאָגט שוין וואָס איז געשען מיט מיין פרוי?
— גאַרנישט איז איר געשען — שרייט קעסלער צוריק —
אָבער, ממזרק, יהודית איז אויף דער בינע אויך געווען אייער
פרוי, טאָ פאַרוואָס, אַז איר האָט געהערט וועגן איר טויט, זייט
איר געשטאַנען ווי אַ קאַלטער גולן? אָט ווי אַזוי מ'זאָרף שפילן
די טענע, אַזוי ווי איר האָט עס נאָר וואָס געמאַכט!

(דערציילט פון בועז יאָנג)

60. זאָגט שוין באַלד אזוי!

דורך די צארישע רויפות געגן יידישן טעאָטער, האָבן זיך א סך אַקטיאָרן צוגעוויינט אַרויסצורעדן פיל יידישע ווירטער מיט פתחן, אַז ס'זאָל קלינגען „דייטש“, וואָרום נאָר אויף אזא אופן איז געווען מעגלעך דורכצושמוגלען דאָס יידישע טעאָטער אין רוסיאַנד.

דערציילט מען וועגן דעם פאַלגנדיקן קוריאָז:
דער רעזשיסער הייסט קומען אלעמען צומאַרגנס אינדער פרי אויף אַן איינמאַליקע פראָבע אויף אַ פיעסע, העלכע גייט אין אַוונט, ווייל אלע האָבן אין איר געשפילט.

דאָ רופט זיך אָן איין אַקטיאָר:
— וואָס פאַראַ פיעסע?

— דער „פאַטער“ פון סטרינדבערג.

— איך בין נישט קיין געשפילטער — ענטפערט דער אַקטיאָר.

— וואָס הייסט דו ביסט נישט קיין געשפילטער, —
חידושט זיך דער רעזשיסער — דו האָסט דאָך מיט מיר אליין געשפילט אין דער פיעסע ערשט מיט אַ חודש צוריק.
— איך? — ווונדערט זיך דער אַקטיאָר.

— נו, געוויס, דו האָסט נישט געשפילט אין סטרינדבערגס „פאַטער“?

— א, „פאַטער“, זאָגט שוין באַלד אזוי!
(דערציילט פון זמן רויטמאַן)

61. ווי אזוי מ'פאַפּולאַריזירט יעקב גאַרדינס פיעסן.

אַ געוויסער אַמעריקאַנער אַקטיאָר איז געקומען קיין רוס-מעניע און אויפגעפירט יעקב גאַרדינס פיעסע, „דער ווילדער מענטש“. נאָך דער פאַרשטעלונג איז ער אַרויס, ווי געוויינלעך, מיט אַ דרשה:

— האַכגעשעצטעס פובליקום! איך בין געקומען צו אייך שפילן נישט צוליב געלט. מיר האָבן גענוג געלט אין אַמעריקע,

הלוואי וואָלטן מיר נאָר אזוי געוואָלט דאָרט שפּילן ווי יידן
טראָגן אַקעגן די דאָלערס.
ניין, איך בין נישט געקומען אַהער צו אייך, יידן פון
רומעניע, צוליב געלט, נאָר אין אַ מיסיאָן, אין אַ הייליקע
מיסיאָן.

איר ווייסט דאָך, אַז מיר האָבן אַ גרויסן שריפטשטעלער,
אַ דראַמאַטישן קינסטלער יעקב גאַרדין. ער האָט געשריבן זייער
פיל שיינע ווערק, דראַמען, עכטע קונסטווערק, נישט אזוי ווי
די שמירעכצן פון די לאַטיינער א. ד. ג. איז אַט דער קינסט-
לער יעקב גאַרדין איצט קראַנק, און ער ליגט אויפן שטאַרב-
בעט, האָבן מיר, די גרויסע יידישע בינע-קינסטלער פון אַמע-
ריקע, באַשלאָסן, זיך אַרויסצולאָזן איבער דער וועלט, אין באַ-
קאנט מאַכן די ברייטע יידישע טעאַטער-מאַסן, מיט די ווערק
פון אונדזער גרויסן דראַמאַטורג יעקב גאַרדין. מיר האָבן זיך
פונאַנדערגעטיילט מיט דער מיסיאָן איבער אַלע טיילן פֿון דער
וועלט. מיר איז אויסגעפאלן דאָס שיקזאָל צו פאַרן קיין רו-
מעניען, און דאָ פּאָפּולער צו מצבן די ווערק פון איינציקן דראַ-
מאַטישן קינסטלער-שרייבער יעקב גאַרדין, און דעריבער האָב
איך היינט אויפגעפירט זיין מייסטערווערק „דער ווילדער מענטש“,
און אויך ווייטער וועל איך נאָר שפּילן די מייסטערווערק פון
יעקב גאַרדין.

האַכגעשעצטעס פּובליקום! מאַרגן, פּרייטיק, שבת און זונ-
טיק קומט עטוואָס איבעראַשענדעס. עס ווערט אויפגעפירט
דורך מיר מיט דער גאַנצער קינסטלער-קאָמפּאַניע דאָס באַרימט-
טע ווערק „מישקע און מאַשקע“ פון יאַזעף לאַטיינער.
(דערציילט פון בערל סעבאל)

62. דיין זון עמדת-יצחק!

דער גרעסטער טייל שפעטער פּאָפּולער-געוואָרענע יידישע
שווישפּילער, האָבן אָנגעהויבן זייער בינע-קאַריערע אין זייער
קליינע ראָלן, די אזוי גערופענע „דינער-ראָלן“, וואָס באַשטייען
פֿון מעלדן וועמען, אָדער זאָגן איין זאָך.

פארשטייט זיך, אז אזוי ווי דאָס איז דער ערשטער אַרויס-
 טריט פון אַקטיאָר אויף דער בינע, גייט עס זייער זעלטן אָפּ,
 אז דער אַקטיאָר זאָל נישט באַקומען קאָמפּן-פּיבער, און זאָל
 נישט אינגאנצן פארנעסן וואָס ער האָט צו רעדן, אָדער אין
 בעסטן פאל ער ווערן אזוי צעטומלט, אז ער דרייט איבער
 דעם זאָך מיטן קאָפּ אראָפּ און מיט די פיס אַרויף.
 אזוי האָט איין אָנפאַנגער-אַקטיאָר געדאַרפט מעלדן אין
 דער פּיעסע „אוריאל אַקאַסזאַ“ דעם העלד „אוריאל“, אז זיין
 רבי ד"ר דע סילוואַ איז געקומען.

גו, האָט זיך דער אַקטיאָר אַרויסקומענדיק אויף דער
 בינע דערשראָקן, און אויסגערופן:

— אוריאל, ד"ר אַלמאַסאָדאַ איז געקומען!

(ד"ר אַלמאַסאָדאַ איז דער העלד פון גאָלדפּאַדענס א
 פּיעסע פֿון גירוש שפּאַניע.)

אָן אַנדערער אַקטיאָר, וואָס האָט געדאַרפט שפּילן אין
 „עקדת יצחק“ די ראָל פון מלאך, וואָס קומט אָנזאָגן שרה, אז
 איר זון יצחק איז גענומען געוואָרן אויף דער עקידה, האָט
 אַ רגע פאַרן אַרויסגיין אויף דער בינע זיך אזוי פאַרלוירן, אז ער
 האָט זיך אָפּגעזאָגט אַרויסצוגיין. די אַקטיאָרן האָבן אים אָבער מיט
 גוואַלד אַרויסגעשטופּט אויף דער בינע, און דאָ האָט ער מיט
 די לעצטע כוחות אויסגערופן:

— שרה, זיין זון עקדת יצחק האָט מען שיר דערשאָסן.

(דערציילט פון איציקל גאַלדנבערג)

63. זיי ווילן קומען צום פּסוקה.

אָן אַקטיאָר גייט צו צו אַ דראַמאַטורג, וועלכער האָט גע-
 האַלטן ביים שרייבן אַ פּיעסע פאַר דעם טעאַטער, וווּ דער אַק-
 טאָר איז געווען אַנגאַזשירט, און בעט אים:

— מיסטער A, איך בעט אייך, זעט, אז אונזער סטאַר

זאָל אין דער פּיעסע דאַרפן וואָס אָפּטער בייטן זיינע קאָסטיומען.

— וואָס אַרט אייך וויפיל קאָסטיומען ער וועט טראָגן? —

פּרעגט דער דראַמאַטורג פאַרווונדערט.

— עס ארט מיך שוין יאָ — ענטפערט אים דער אַקטיאָר —
וואָס מער ער וועט לויפן הינטער די קוליסן זיך איבערצוטאָן,
אַלץ אַ בעסערן טשאַנס (וועלן מיר, די איבעריקע אַקטיאָרן,
האַבן צו זאָגן עטלעכע ווערטער אויף דער בינע, וואָרום אזוי
לאַנג ווי ער איז אויף די ברעטער, לאַזט ער דאָך קיינעם נישט
קומען צום פּוסק.

(איבערגעגעבן פון חיים ערנרייך)

64. אַ קאַלעקטיווע „איבערזעצונג“.

מיט עטלעכע און צוזאָנציק יאָר האָט דער פּאַרשטאַרבע-
נער דוד קעסלער איבערגעגעבן אַנשף שאָרן, אז ער זאָל נאָר
אים איבערזעצן איבסענס, פּאָלקס-פּיינט (ד"ר שטאַקמאַן).
נאָרוועגיש, די שפּראַך אין וועלכער איבסען האָט גע-
שריבן די פּיעסע, איז שפּאַרן פּרעמד, און ער האָט דעריבער
די יידישע איבערזעצונג געמאַכט פון דער דייטשער, דערביי
האָט ער שטאַרק אַכטונג געגעבן, אז די שפּראַך זאָל זיין עכט יידיש.
ווען קעסלער האָט גענומען לייענען די איבערזעצונג, האָט
ער זיך פּאַרקרימט:

— פּע, פּע, וואָס הייסט אַ בירגערמייסטער רעדט אזאָ
פליינעם (2) יידיש? עס פּאַסט נישט.

שאָר האָט געפרווט אויפווייזן קעסלערן, אז דער בירגער-
מייסטער דאַרף יאָ אזוי רעדן, וואָרום אויב מ'שפּילט די פּיעסע
אויף יידיש, איז נישט קיין נפּקא מינה ווער דער העלד איז,
אַבער אזוי ווי אין יענער צייט האָט מען אויף דער בינע געקנאַקט
„דייטשמעריש“, האָט קעסלער בשום אופן נישט געוואָלט נאָכ-
געבן, און פּאַרלאַנגט, צו שאָר זאָל „ענדערן“ די איבערזעצונג.
שאָר האָט זיך דערפון אָפּגעזאָגט, האָבן די אַקטיאָרן בעתן
שפּילן גענומען אַליין רעדן „דייטש“, יעדער זיין אייגענעם
„דייטש“. איינער-אַ קאַלעמעער, דער אַנדערער — אַ בראַדער,
אַ דריטער — אַ לעמבערגער דייטש. קעסלער אַלס בירגער-
מייסטער האָט גערעדט — בערלינער דייטש...

(איבערגעגעבן פון חיים ערנרייך)

(1) געלעגנהייט
(2) פּושטן.

א י נ ה א ל ט

1. וו עס ליגט די טראגערע פון יידישן פאלק דערציילט איזדאָר האָלענדער
2. זיי ווילן זען דעם דיבוק " פאליא וואלטער
3. ער האָט דערקענט מאַגלעסקאַן איבערגעגעבן יוסף רומשינסקי
4. ער וועט שוין פארשוואַרצט ווערן דערציילט פערדינאַנד שטייב
5. שטאַרבט נישט מיט זיין נאטירלעכן טויט איבערגעגעבן לעד פענסיל
6. דער עמש רופט אין טעאטער צריין דערציילט אברהם ליטמאַן
7. ווו די יידן זעגען " בלאַס בעלערינא
8. פאר עצות בין איך פארוואַרט " שמחה פיעטרושקא
9. רעדט אָנשטענדיקער! " פאליא וואלטער
10. די חסידים פון „דבוק" " אברהם פישקינד
11. מען פאַרט דאָך נישט גנבענען " פערדינאַנד שטייב
12. „אַס פאַר זיי שפילט זשידאַחסקי טעאטער!" " מענור עסקין
13. אַ שלעכטער שפילער " פאליא וואלטער
14. ווי אזוי מען דערקענט אַ שרייבער אַ קאַלעקט איבערגעגעבן ז. 9
15. מען חייסט נאָך נישט וואָס מען שפילט דערציילט אהרן פריידענרייך
16. ער וועט שרייבן דעם „יידישן נאָטן" " יוסף רומשינסקי
17. די טעאטערס רייסן זיך איבער אים " חיים ערנרייך
18. „זערווייל זענען מיר נאָך די מערהייט" " משה נאָדיר
19. די אנדערע בעקער-יונגען קומען נאָלד " יוסף גרינבערג
20. אַחא, אוריאל אַקסטאַט! " יצחק גרוזבערג
21. מען כאַפט „בולבעס" " " "
22. זי האָט היט וועמען צו טראַשן " פאליא וואלטער
23. זי קאָן שוין רויק אַהיימגיין " יוסף גרינבערג
24. ער נעמט זיך אָן פֿאַרן רבין " אברהם פישקינד
25. ער וועט ברענגען „מירעלע אפרת" " מ. קארפּינאָוויטש
26. אַקעגן באַט קאָן מען קיין חכם נישט זיין " יוסף טטרוגאַסט
27. דער פּוסק " יוסף קאַמינען
28. אָפּגעפּאָנפּעט פּופּציק פּראָצענט איבערגעגעבן ז. ליבין
29. גאַרדין איז גרעסער פון שעקספירן דערציילט זלמן רייין
30. די געשיכטע מיטן מאַי-קיפער " אברהם פישקינד

איבערזעענען ב. צ. גאָלדבערג
 דערציילט אברהם ליטמאן
 " זישע קאץ
 " אהרן נאגער
 " לעאָן גאָטליב
 " זישע קאץ
 " אהרן פריידענרייך
 " משה בראַדערזאָן
 " בעני ראָזענבוים
 " לעו פּענסיל
 " פּאַליאַ וואַלטער
 " בערנארד פישמאן
 איבערזעענען אַלטער עפשטיין
 דערציילט מאַרק אַרנשטיין
 " " "
 " לעאָן קאַליש
 " איציקל גאָלדענבערג
 " איודאָר האָלענדער
 " מאַרק אַרנשטיין
 " פעטער אַמאַטין
 " געאַרג ראָט
 " אייזיק אשכּנזי
 " אבא קאַמפּאַניעץ
 " חיים ערנרייך
 " שעפּטל זאָק
 " " "
 " אברהם ליטמאן
 " יוליוס נוסטמן
 " בועז יאָנג
 " זלמן רויטמאן
 " בערל סענאַל
 " איציקל גאָלדענבערג
 איבערזעענען חיים ערנרייך
 " " "

31. די „הבימה“ זאָל שפּילן רעליגיע
 32. אויף ציוניסטישע לידער — קיין סענט
 33. יעדוואָס רעזשי
 34. צו וואָס מען באַקוקט אים
 35. ער וועט שוין טון!
 36. די ברכה פון אַ מאמע
 37. דער פּריסטאָוו זאָגט עדות
 38. טשאַרלס דיקענס איז געקומען
 39. אין טשיקאָגאָ איז נישטאָ קיין מיטוואַך
 40. ער שפּילט אַלץ דעם פּריסטאָוו!
 41. נעבעך אויף אַ פּאַלשן אַדעס
 42. נאָך נישט, ס'איז נאָך צייט
 43. ווי אזוי אַ ישיבה-בּחור פּלעגט רעדן ייִדיש
 44. פון אַמעריקע וויל טען ווייניקער
 45. אויב שוין יאָ חזיר, טאָ זאָל שוין ריגען
 איבער דער באָרד
 46. וועט זיין נאָך אַ דראָנג
 47. האַרצי זענען אַלע אַקטיאָרן טובים
 48. אַ האַנטוּכל פאַר צוועלף טויזנט דאָלער
 49. אייער מאַנס — הייערמאַנס
 50. צוויי בילעטן פאַר איין מענטש
 51. „אויב שוין אַדער רעגן—אַ מענטש זאָל מען ווין“
 52. ווען דאָס פּובליקום קומט
 53. מען האַלט אין חלשות
 54. „מיט בענעפיטן פאַרנעם איך זיך נישט“
 55. די אַקטיאָרן האָבן נאָכגעגעבן!
 56. נאָר איין שפּילעכץ.
 57. איין פּובליקום
 58. ער שפּילט דעם קעניג
 59. אַט אזוי דאַרף מען שפּילן
 60. זאָגט שוין באַלד אזוי!
 61. ווי אזוי מ'פּאַפּולאַריזירט יעקב גאַרדינס ביסען
 62. דיין זון עקדת-יעחק!
 63. זיי ווילן קומען צום פּסוק
 64. אַ קאַלעקטיווע „איבערזעענע“

טעאטער-זכרונות

פון רעדאקטאר :

די יידישע לומערמאגאזין און זונער אָרעם און מעמוארן פֿון ייִדישן טעאָמעטער. בחד-הכל זענען און משך פֿון די 52 יאָר, וואָס דאָס ייִדישע מעאָמעטער עקסטרומט, דערשונען און סעפּעראַטע אַויסגאַבן 2 מעמוארן-ווערק : בעסן טאָמאַשעווסקוס און לעאָן קאַברניס.

און דער פּעריאָדישער פרעסע זענען דאָקאָנט געווען געדרוקט זונער פֿיל מעמוארן פֿון אַ כּד שווישפּילער. דערמנט ווערט גע- מאַכט דער ערשטער פּרויז אַרויסצוגעבן און סעפּעראַטע אַויס- גאַבן זכּרונות וועגן ייִדישן טעאָמעטער.

אַ טויל פֿון דיראַזיקע זכּרונות זענען איבערגעדרוקט פֿון פּעריאָדישע אַויסגאַבן, אַ טויל ווערן איצט פֿאַרעפֿנטלעכט צום ערשטן מאל.

און איצט עפֿלעכע ווערטער וועגן די שרעבער :

יעקב גאַרדן דאַרף גישט, אַז מען זאָל אים פֿאַרשטעלן. אַ אייזנשלאַם און געווען אַ ייִדישער שרעבער און דראַ- מאַטורג און גאַלוציע און פּוילן. אַ סך פּיעסן זענען אַויפֿ- געפֿירט געוואָרן און גאַלוציע, פּוילן און אמעריקא. ער און געשטאַרבן אין 1925 אין לאָדז.

פֿאַר אַ טאָמאַשעווסקי און דער באַרומטער ייִדישער שווישפּילער, דער ערשטער ייִדישער פּראָפּעסאָר פֿאַר דער שווי- שפּילער און אמעריקע, און מהפּר פֿון זונער פֿיל אָפּערעטן. יעקב זילבערט און אַזונער פֿון די ערשטע ייִדישע אַקטיאָרן און רומעניע און שפעטער אין אמעריקע.

אַברהם לעוונינסקי און אַ בעקאַנטער ציוניסטער פּאַלומיקער און פּוילן, וואָס און געווען מיט יאָרן צוריק פֿאַר-

בוגרו מימן העברענישן און יידישן מעאַטער.
 פוטער גראף און אונגער פֿון די ערשמע יידישע
 שוישפילער און גאלוציקער, הינט צו מאָג און ער אַ באַטאָנמער
 שוישפילער אין אמעריקע.
 ב. וווינשטיין און אונגער פֿון די עלטסטע יידישע אר-
 בעטער-עסקנים אין אמעריקע, וואָס האָט מוטגעמאַכט די ערשמע
 מעג פֿון יידישן מעאַטער און אָדעס און שפעטער אין אמעריקע.
 סעמייעל טאַרנפערד און געווען אַ מאַלאַנטפֿילער
 אַקטיאָר, פֿאַר וועלכן יעקב גאַרדון האָט געשריבן ספּעציעלע דאָלן.
 ש. קויטנער און געווען אַ מיטגליד פֿון דער באַרוימטער
 הורשבוין-טרופען, און הינט פֿאַרנעמט ער אַן אָנגעזעענע אָרם און
 דער יידישער אַרמוסן-וועלט אין אונראָפּע.
 יעקב וואַקסמאַן און אַן אלטער מעאַטער-דירעקטאָר,
 דראַמאַטיק און מעאַטער-אויבערוועצער. זיינע זכרונות וועגן
 מעאַטער געהערן צו די אינטערעסאַנטסטע.
 דאָראַ וויסמאַן און די מאַכער פֿון ערשטן יידישן
 פּראָפּעסיאָנעלן ספּילער ראיבן וויסמאַן, זי און אונגער פֿון די
 פּאַפּולערסטע שוישפילערונג און דער יידישער מעאַטער-וועלט.
 א. ג. קאַמפּאַנעץ און אונגער פֿון די לעצטע מאַ-
 היקאָנער פֿון אַלמן טופּ יידישע שוישפילער און דירעקטאָרן,
 וועלכע באַווויזן זיך אָבער צו צוויפּאַסן צו די נייע אומשמענדן.
 א. לערמאַן און אַ זשורנאַליסט, האָט געשריבן אונזיקע
 פּיעסן אין געווען אַמאָל אַ ספּילער.

וויזן, 20. אָקטאָבער 1928.

ווי אזוי איר ביז געווארן א דראמאטורג

„דעוואַניא“ און דער נאָמען פֿון דער שוף, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט דעם 31 יולי 1891 קעגנאַרבער דער פֿרייהיטס-סטאַמען. אויפֿן דעם פֿון דער שוף האָט צווישן אַנדערע גרויסע עמיגראַנטן זיך געפֿונען אַ רוסישער ייד מיט אַ גרויסע שוואַרצע באַרד און מיט אַ גרויסן פֿלאַן צו גרונדן און אַמעריקע אַנטע קאָמוניסטישע קאָלאָניע...
און דער דאָזיקער רוסישער ייד איז געוואָרן — אַ יידישער ליטעראַט!

וויסט איר, ווער דאָס און געווען?
איר שעם מיר אַ ביסל, נאָר וואָס זאָל איר טון? מיר זענען דאָך אונגעגעסענע מענטשן, און איר מוז איר זאָגן דעם אמת: דאָס איז געווען טאַקע איר אַליוו, איבער אַלעער גוטער פֿריינט ר' יענקל ב"ר יהואל מיכל הלוי נאָרדין.

די הוסטאָריע דערצוילט, אז אַלע גרויסע דערפֿונדונגען זענען געקומען דורך אַ צופֿאל. די פֿיניקאָנער האָבן דערפֿונדן אַ גרויסע זאָר, ווען זיי האָבן געקאָכט און פֿעלד לאַשע... מוזן מאַ-לאַנגט צו שרעבן דראַמען האָבן איר אינגעפֿונען, ווען איר האָבן אָנגעהויבן טראַכטן פֿון קאַשע... פשוט, ווען איר האָבן אָנגעהויבן טראַכטן: ר' יענקל, וואָס קענט מען — האַ? אמת, אַמעריקע און אַ פֿריי לאַנד, אָבער קענען דאָרף מען דאָך, זאָל איר מיר טויזנט מאַל מוזל זיין.

- אין דיסלאנד האָב איר נישט געשריבן קיין יידישע אַרמאָקלען, און ביזן געווען זײער ווייניק באַקאַנט מיטן יידישן טעאַטער. ווען מ'האַט מיר פֿאַרנעלונגן שרעבן פֿאַרן יידישן טעאַטער, האָב איר נאָר געוואוסט, אַז ס'איז פֿאַראַן אַ קלאַסישע יידישע אָפּערעטקע „בױדרים דור אַדער ברענדל קאַזאַק“. דאָס איז דערפֿאַר, רבּותי, ווייל איר האָב מיך גערעכנט כמעט פֿאַר אַן אונטערלונגענען מענטש — און וועלכן אונטערלונגענען מענטש שטויט עס אָן צו אונטער-רעסירן זיך מיטן יידישן טעאַטער ?

דער ערשטער, וואָס האָט מיר געגעבן דעם געדאַנק צו ווערן אַ דראַמאַטורג איז געווען ה' פֿיליפּ קראַניץ, וועלכער האָט מיך אויך צוזאַמענגעפֿירט מיט די פֿאַרשמוגער פֿון דער יידישער בינע... מיטן ערשטען באַקאַנטשאַפֿט מיט זיי האָב איר געמאַכט און אַרעסטירט.

איר ביזן געווען זײער נעגוריק צו זען אַ יידישן אַקטיאָר. אַנקומן וואָס איז דאָס פֿאַרע חיה. איר האָב געמוזנט, אַז זיי איר וועל נאָר זאָגן, אַז איר וויל שרעבן אַ דראַמע, וועט דער יידישער אַקטיאָר שוין אַנהייבן שפּילן אַראָף. ער וועט אָפּווישן די נאַז מיטן אַרבל, וועט אַרױפֿשפּרונגען אױף אַ בענקל, און וועט רעקל-לאַמירן אונטע פֿון די פּאַפּולערסטע פֿאַלקס-שירים, זיי :

„צונעלע מינגעלע קאַמענקע, רױטע פּאַמעראַנצן,

ווען דער טאַטע שלאַנט די מאַמען, גווען די קינדער טאַנצן“ ..

שמעלט איר פֿאַר, אַז אַנשטאַט דעם האָב איר מיר באַ-

געגנט מיט אייניקע דושענמל-לייב, וואָס האָבן נישט נאָר געמראָגן

זינדענע הוט, און געהאַט נאַז-מיכלער, נאָר וועלכע האָבן אויך

גערעדט צו דער זאַך... פּע אייניקע פֿון זיי האָב איר געזען אייגן,

דורך וועלכע ס'האַט זיך אַרױסגעוויזן דער פֿונק פֿון טאַלאַנט.

אױף די פּינסער האָב איר געזען דעם אויסדרוק פֿון אונטערלונגעני.

— אזוי נאָר ? — האָב איר געמראַכט — אױב דער יידישער

שווישפּילער איז אַזאַ מענטש זיי די שווישפּילער פֿון דער גרויסער

וועלטליכער פּונע, טאָ פֿאַרוואָס זאָל איר דאָס יידישע טעאַטער

נישט זיין זיי אַלע טעאַטערס. אדרבא, מהיכא היתא, מיר וועלן

טאַקע זען...

די הערן אדלער איז מאַנלעסקא האָבן מיך פֿאַרבעטן איז
זויער טעאָמער, און איד מוז אונד דערצוילן ווי אזוי מיין ערשמער
באזנד איז צוגעגאנגען. איך האָב דאָמאָלט געוואוינט אין דער
בארימער לודלאַוו-סטריס נעבן הויסטאָן. איך האָב אָנגעטון
מיין רויסישן פֿאַלמאָ, מיט מיין גרונדקרושן הויט, און וויא יעקב :
און יעקב גאָרדין איז אַרױסגעגאנגען פֿון לודלאַוו סט. צו גױז צו
דעם דאָמאָלדיקן ווינאַן-טעאָמער. אױפֿן וועג האָט מיך פֿלוצלונג
עפֿעס געגעבן אַ טראַסק אױבערן קנפֿ... איך קוק מיך אַרום,
אױנגוק וויסעך חברה־נוקעס שטױען און רעדן נאָניז קאַלטפֿלוטיק.
הײַנט פֿון וואָגען קומט דער קלאַפּ? איך האָב נאָך נישט געקאָנט
פֿאַרענטפֿערן די פֿראַגע ווי איך האָב געקרוגן נאָך אַ גרעסערן
גרום פֿון אױפֿן... דאָ האָב איך באַמערקט ווי אױנער פֿון די וויסעך
חברה־נוקעס ציט אַרױף אַ גרויסן שטון אױף אַ שמריק אױבערן
טעלעגראַף-דראַט... איך בין דאָמאָלט זויער ברויז געוואָרן אױפֿן
יידישן טעאָמער, און בין דערפֿאַר געקומען שוין צום דריטן אָקט.
שפעטער אָבער, ווען כ׳האָב זיך דערמאָנט אין דעם צופֿאַל, האָב
איך מיך געטראַכט: אצבע אלקים! דער חברה-מאן מוטן שטױן
האָט מיך געלערנט ווי אזוי מ׳דאַרף און אַמערוקא זײַן אַ קרוי-
טױקער...

איך בין שוין נישט בין געוואָרן אױפֿן יידישן טעאָמער,
ווען אַ וויסער חברה-מאן האָט מיך געגעבן מיט אַ שטױן...
נאָך דאָס, וואָס איך האָב געזען און טעאָמער האָט מיך
נאָך מער אױבערראַשט ווי דער שטױן. איך האָב דערזען אַן אַלמן
יידישן מולנער, אַ בלינדער, וואָס האָט געמאַכט אױף דער בנייע
קלאָסישע טרום, האָט געקנאַקט שרעקלעך קונגל-דימש, אין האָט
געזונגען אַן אַרױע פֿון אַן אױטאָליענישער אָפּערע. איך האָב גע-
הערט בנים מילנער און דאָרף דאָווען מנחה מיט אַ כֶּאָד אזוי ווי
אין אַ גרויסן טעמפל, צוויי יידן ר׳ יוקל און ר׳ שמוקל האָבן זיך
געשלאָגן אױף אַ דעל מיט שווערדן... אַלע האָבן געשטעלט
פֿיסלעך און געשריגן ווי מ׳שריט ביי אונז און רוסלאַנד אין די
קלונגע שטעמלעך: און באָד אַרױן! וו באַניו, וו באַניו!
דאָס פּובליקום האָט געפֿילן... אין טעאָמער האָט געשטעקט

נישט פֿריש... סונדער האָבן געווינטשעט און ינגלעך זענען אַרומ־געגאַנגען און האָבן געשריגן: סאָדע־וואַסער! אַפּעל־ניצען! אַפּעל־סיניען!

אַלץ וואָס איר האָב געזען און געהערט איז געווען וועט פֿון ייִדישן לעבן! גראָב, אומעסטעמיש, פֿאַלש געווען און פֿאַרדראָבן. און איר האָב נישט לאַנג געטראַכט, ביזן אוועקגעגאַנגען אַהיים און זיך געזעצט שרעבן מיין ערשמע־דראַמע, וועלכע מ'האַט אויפֿן ברית אַ נאַמען געגעבן „סובוריאַ“.

איר האָב געשריבן מיין ערשמע־פּיעסע, ווי אַ ספֿער אַ ירא־שמים שרעפט אַ ספֿר־תורה. נאַטירליך בין איר און מוה נישט געגאַנגען, נאָר איר האָב געהיט מיין פֿעדער, אַז יעדעס וואָרט זאָל זיין ריין, און יעדער געדאַנק זאָל זיין הויליג. איר האָב געשריבן מיין פֿרום פֿון מינע אַדערן און מיין מאַרד פֿון מיין קאַפּ.

— אַבער וואָס איז מכה קופּלעטן, ר' יענקל? — און געווען די ערשמע פֿראַגע, וואָס האָט מיך דערשראָקן און מיין שרעבן. — קופּלעטן! קופּלעטן! ווי קאָן עס זיין אַ ייִדישע דראַמע אָן קופּלעטן? — האָט מען מיר געזאָגט.

— קופּלעטן ווילט זיך איך נאָר? — האָב איר געענט פֿערט — וואָס טאָב! האַנדיאָ קניש, און האָב זיי געגעבן אַ קופּלעט, אַ קופּלעט טאַקע מיין נאַמען, „וואָס טאָב! האַנדיאָ קניש“.

ווען איר בין געגאַנגען פֿאַרלווענען מיין ערשמע־פּיעסע, האָב איר מיטגענומען מינע דרע לאַנדסלייט, אַז זיי זאָלן שטיין ביי דער טיר און וואַרטן, וואָרום מ'האַט מיר געזאָגט, אַז אַלע ייִדישע אַקטיאָרן זענען גנבים, רוצחים, זיי וועלן אַרויסכאַפּן ביי מיר די פּיעסע און וועלן אַנטלויפֿן... איר האָב דערזיכערט שטאַרק צוגע־האַלטן די פּיעסע, און זיך אַרומגעקוקט מוט ביי דעם אויגן... אַבער חס וחלילה, מ'האַט מיך נאָרנישט פֿאַרגוואַרטיקט. אַלץ און אַרבעט בשלוס בין די פּראָבן האָבן זיך אָנגעהויבן. דאָס ערשמע האָט מען אָנגעהויבן שמועסען דערפֿון, אַז „וואָס טאָב! האַנדיאָ קניש“ איז נאָך וווייניק, און מ'דאַרף אַרענשטעלן אַ קאָמאָדיסטי, ווידער, האָט מען מיין פּיעסע פֿאַרמישט, און מיין העלד ראָע זענקראַפּט האָט אָנשטאַט די פּשוטע ווערטער „ר' בערל טאָרי“

טאמא. פאר וואס ווילט איר מיר אומגלוקליך מאַכן? אראפ-
געזאגט אן ערר אזא מאַגאָלאַג: „היינצויריקער הער באַרעל מאַ-
דעמיטיע, ווען דער לעווע פֿאַנגט אן צו ברומען אין זיין קעפֿלינג,
ווען דער מינגער קנאַקט אין שפרונגט, ווען די לעמפערטן רעסן
און בעסן, דאן זאָל די גערעכטקייט אין הנמל טרוימפֿירן, און
די רוינגע ייִדישע פּאַטריאָטישע געפֿילע זאָלן הילפֿן: שמע ישראל.“
די ערשטע צוויי פֿאַרשטעלונגען פֿון מיין ערשטער פּיעסע
האָב אין נישט בענגעוואוינט, ווייל איך בין געווען קראַנק, גערווען,
באַלדדוקט, אומצוגיפֿירן. מיט מיין ערשט-געפֿירן דראַמאַטיש
קינד האָב איך מיר באַקענט ערשט גאָכדעם ווי איך האָב באַקומען
אן אַנטשולדיקונגס-בריוו פֿון די הערן אַדלער, מאַגלעסאָקאָ, קעס-
לער און פֿוונמאַן.

ווי שלעכט מיין פּיעסע „סובוריאַ“ זאָל נישט זיין, מוז איך
פֿאַרט זאָגן, אן אַלס אָנהויב אין דאָס געווען זייער גוט. מיין
ערשטע פּיעסע אין געווען די טויב, וואָס האָט געבראַכט די בשורה,
אז דער מבול אין אַרובֿער. ס'איז שווער צו גיין אַלזוי מיט אַ
געשעס וועג, ס'איז שווער צו באַפֿירדיקן מיט מן פֿון הנמל אַ פֿאַלקס,
וואָס אין געוואוינט געוואָרן אין מצרים צו קנאַבל, ס'איז אומ-
מעגלעך צו דינגען פֿרע אן אידעאָל, ווען ס'ווילט זיך עסן און
מ'דאַרף מורא האָבן מאַמעך וועט מאַרגן נישט זיין וואָס צו עסן.
ווען ס'וואַלט זיך אין רוסלאַנד באַוויזן אַ שרעבער מיט אַזעלכע
שמרעבונגען, וואַלט ער נישט געשמאַגען אַלזוי, די בעסטע פּחות
פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור וואַלט אים געקומען צו הילף, ווען
איך וואַלט אין אַמעריקע אויפֿגעקערט שרעבן, וואַלט קינער נישט
געפֿילט, און ס'פֿעלט עפעס, אַ חייז בלויז איך אַלזוי, און ס'פֿעלט
מיר עטלעכע דאָלאַר...

איך וויל גאָר אונטערנעבן אייניקע פֿאַראַקטערס ווישע פֿאַקטן,
ווי אַזוי די שוישפּילער האָבן אַ מעות אין אַ פּיעסע און ווי אַזוי
דאָס פֿאַלקס פֿאַרשטומט אַ פּיעסע: ווען איך האָב פֿאַרגעלונגענט
דעם „ייִדישן קעניג ליר“, האָט איין שוישפּילער געזאָגט, און די
פּיעסע וועט זיך האַלטן פֿון פֿרעמטאָג בין שבת. אַ צווייטער האָט
געזאָגט, און ער האָט זי געזען וואָרט אין וואָרט אין דעמיט פֿון

א' שרונבער הער שעקספור. א' ירושער לומער אט האט געזאגט, אז
ס'איז גענומען פֿון א' מעשהלעך פֿון טורגעניעווס, „שמופניאק“.
דער גרעסער טונל פֿון עולם פֿארשטווט גארנישט וואָס פֿארע
ראָל דער אויטאָר שפּילט.

נאָך דער ערשטער פֿארשטעלונג פֿון „מענוג ליר“, האָב איך
געהערט וווּ אז אַלטער ייד האָט געזאָגט: „א גוט שמוק, ס'איז
א מוסר פֿון לעבן“.

— איך דאַנק אונד — האָב איך אים געזאָגט מיט פֿרונד.

— וואָס איז מיט אונד דו שמחה?

— איך בין דער אויטאָר.

— וואָס הויסט אויטאָר?

— איך האָב עס געשריבן.

— נאָך וואָס האָט אונד געדאַרפֿט אונדערשריבן?

א' יינגערמאַן האָט מיר א' מאָל געבראַכט א' פּיעסע אין 5
אַקטן אויף 5 קלענע שמוקלעך פֿאַפּיר. ערשטער אַקט: דער העלד
זינגט, זיין געלובטע וויינט, דער כּאָר מאַנצט, דער פֿאַמער בוזערט
זיך און דער אונטרוואַנט קריצט מיט די ציין, דער קאַמיקער זינגט
קיפלעמן. עס דיגערט און בליצט. צווייטער, דריטער אַקט — אויך
דאָס אוינגען.

— ניי, און וואָס וועלן דו אַקטיאָרן ריידן? — האָב אונד אים
געפֿרעגט.

— די ירושע אַקטיאָרן זיינען שוין נישט קיין יאָלדן, זיי
וועלן שוין וויסן, וואָס זיי האָבן צו זאָגן — האָט ער מיר גע-
ענטפֿערט.

אַנדערע ווידער ברענגען א' פּיעסע, און וועלכער יעדער מאַנאָ-
לאַג פֿאַרנעמט 4—5 בלעטלעך און מ'וואָלט זי געדאַרפֿט שפּילן
7 מעג נאָכאַנאַנד.

אונד וויל אָבער וועגן דעם מער נישט רעדן, וואָרום איך האָב
נאָך געוואָלט דערציילען וווּ אזוי איך בין געוואָרן א' פֿאַרפֿאַסער
פֿון ירושע דראַמעס.

יידיש טעאטער איז די עסטריי- כישע באראקו-לאגערס

I

און דער צייט פֿון וועלט־קריג האָבן מיר אַמפֿעסן געקאָנט זען, ווי וועט מיר אונטערשוידן זיך פּסיכאָלאָגיש פֿון די אומות העולם. בעת בני זמן זינגט מען נאָר ווען עס איז פֿרוילעך אויפֿן דארצן, ווען איז שטוב איז ליכטיק, ווען דער מאָגן איז פֿיל, ווען די געבליטן זענען צעשפּולט און ס'איז בכלל גוט אויפֿן געמוט, איז עס בני אונז נאָני אַנדערש. דער ייד קאָן זינגען אפֿילו יאָ-מאַלט, ווען איז שטוב בני אים איז פֿונסטער, ווען זיין מאָגן איז לונדיק און אויפֿן האַרצן בני אים איז טרויעריק... אדרבא, ווען דער צער בני ייד דערנענטערט שוין די העכסטע מדרגה, ווען בני ייד איז שוין באו מים עד נפש — ערשט דאָמאַלט זינגט זיך אים נאָר שטאַרקער...

דאָרט זיך, וואָס קאָן שוין זיין ערגער ווי, און מיגעפֿונט זיך גע ונד. ווען מ'וואַלגערט זיך אַרום איז אַ וויסן העק, וועט פֿון דער הונם, און מ'ליגט אין בהפּונדיק אויפֿגעשטעלטע שאַפּעס... אויסגעמושט יינג און אַלט, מענער און פֿרויען, וואו אַלץ ליגט במעט אויף דער הוילער פּאָדלאָגע... (גושט יעדער האָט זוכה געווען צו פֿאַרבראַפּן אַ שמרויזאק מוט אַקאָרדע...) בעת איז דער הונם האָט מען אונטערגעלאָזט גרויסע פֿאַרמעגנס און פּרעכט־מיסקע אינערוועלטונגען. וועמען וואַלט עס אין אַזאַ צייט נאָר געלאָנגן אין קאָפּ צו זינגען אַדער שפּילן טעאַטער ? ! בני אונז אָבער איז

יָעַר מִטְּלֵךְךָ גִּעוּעוֹן. מִזֵּר הָאָבִן גִּעוּעוֹנֶיךָ! מִזֵּר הָאָבִן גִּעִשְׁפִּילִי! ...
 אִיזוּ דוּ צַעֲמֵלִיקֶךָ מִיִּזְמֵר זַעֲנֵן מִזֵּר גִּעוּעוֹן צַעֲשִׁפְרוּמִי
 אִיבֶר אֶלְעָרִלִּי בִּצְרָאקִי-לֵאנֶרֶם פֿון גֵּאָנִי בַּהֲמוּש־מַעְהָר, וּוְאָם
 דִּיאָט צו יַעֲנֵר צִיט נֶאָךְ נַעֲהֶרֶט צו עִסֶמֶרֶךְ. אִיזוּ אִיזוּ בִּצְרָאקִי-
 לֵאנֶרֶךְ פֿון מַעְהָר זַעֲנֵן גִּעוּעוֹן בִּזוּ אִיבֶר זַעֲסִמִּיזִינִט נַפְשׁוֹת.
 זַעֲסִמִּיזִינִט מַעֲנִטִּשׁוֹן אָנְגֶּלֶאָפֿעֶנֶךְ פֿון פֿאַרשִׁידֶנֶךְ מַקּוֹמוֹת, פֿון
 אֶלְעָרִלִּי קִלְעִנְרֶךְ אִיז גִּרַעֲסֶרֶךְ שְׁמַעֲט אִיז שְׁמַעֲטֶלְךָ פֿון גֵּאָנִי
 גִּצְלִיצִי, דֶּרֶזֶנְטֶךְ אִיז אִיךְ גִּעוּעוֹן אַ גִּרִיסֶךְ צֶאָל רוֹסִישֶׁךְ אִיז
 רוֹסִיש־פֿילִזִּישֶׁךְ בִּירֶגֶר, וועלכֶּךָ הָאָבִן צו יַעֲנֵר צִיט גִּעוּעוֹאִינִט
 אִיז אִיזִינְקֶךָ גִּרַעֲסֶרֶךְ גִּצְלִיצִישֶׁךְ שְׁמַעֲט, וּזוּ לְמִשַׁל קִרְאָקֶךָ, פֿשֶׁ-
 מוּשֶׁל, לֶעֱמִבֶּרְגֶךָ א. ד. גל. כְּמַעַט אֶלְעֶךָ זַעֲנֵן מִזֵּר גִּעוּעוֹן נֶאָקֶעֶט
 אִיז בִּצְרָאקִי, אַנְטֶלֶאָפֿון הֶאָלְבֶּרֶךְ נֶאָכְט כְּמַעַט אִיז אִיזִינְקֶךָ פֿאַרן
 כְּסִדֶּר אָנְרוֹקֶנְדִּיקֶךָ שׁוֹנֵא, דוּ גִּעוּעוֹזֶנֶךְ צֶאָרִישֶׁךְ קֶאָזֶאקִי-בִּאָנְדֶּךָ,
 וועלכֶּךָ הָאָבִן צו יַעֲנֵר צִיט גִּעִהֶאָלִט אִיז זײַנְרֶךָ לֶאָפֶּעֶם כְּמַעַט
 דֶּעם גִּרַעֲסִטֶךָ פֿון גִּצְלִיצִי.

וּזוּ מ'הָאָט זִיךְ אִיזִינְקֶךָ בִּירֶגֶר אִיז דֶּרֶךְ נִיעֶר הַיּוֹם, אִיבֶרֶךָ-
 שְׁלֶאָפֿנִדִּיק נֶאָךְ עֶטְלֶעֶכֶךָ וּוְאָכוּ, הָאָבִן זִיךְ בִּאָלֶךְ צוֹאָמֶעֱנֶגֶנְגִּיזִינְטֶךָ
 עֶטְלֶעֶכֶךָ מַעֲנִטִּשׁוֹן, וּוְאָם הָאָבִן גִּעִהֶאָלִט, אַז — „לֹא עַל הַלַּחֵם
 לִבְרוֹ יִתִּיה הָאָדָם“... אִיז הָאָבִן צוֹוִישׁוֹ זִיךְ גִּעִבִּלְדֶּךָ אַ מִין מֵלֶךְ-
 טוֹר-קֶאָמוּסִיֶךָ, וּוְאָם הָאָט קוֹדֶם כֹּל גִּעִדֶּרֶפֿט זֶאָרְנִי דֶּרֶפֿאַר, אַז
 דֶּרֶךְ עוֹלָם זֶאָל נִישׁט אַרַעֲנֶאָלֶךָ אִיז אַ מֶגֶלֶאָנְבֶּאָלִישׁוֹ אֶדֶר אִיז
 אַ פֿאַרצוֹוִינֶאָלִט צוֹשְׁטֶאָנֶר. עֶטְלֶעֶכֶךָ מוֹטִגִּלְדֶּר פֿון דֶּרֶךְ קֶאָ-
 מוּסִיֶךָ זַעֲנֵן אַוּעֶךָ צוֹם קֶאָמוּסֶר פֿון בִּצְרָאקִי-לֵאנֶרֶךְ, אַ מַאָדִּיאֶר,
 נִישׁט קִינֵן שְׁטאַרְקֶר אֹהֶב יִשְׂרָאֵל אִיז אִיז גִּעִבֶעֶטֶן, אַז עַד זֶאָל
 דֶּרְלִיבִן אָפֶהֶאָלֶט פֿאַרלֶעֶזֶנְטֶךָ, אִיזִינְקֶךָ אִיזִינְקֶךָ אִיזִינְקֶךָ אִיזִינְקֶךָ
 שְׁפּוֹלֶן טַעֲאָטֶר. אִיזִינְקֶךָ דוּ בַּקֶּשָׁה, הָאָט דֶּרֶךְ קֶאָמוּסֶר
 אִיז אַ גֵּאָנִי פֿרַעֲנֶלְעֶכוֹ מֶאָן דֶּרְקֶלְעֶרֶט, אַז פֿאַרזֶגֶלְעֶךָ אִיז עַר
 גִּאָרְנִישׁט קֶעֶנֶן דֶּעם, אַז מ'זֶאָל שְׁפּוֹלֶן טַעֲאָטֶר, נֶאָךְ דָּאָס לִגֶט
 נִישׁט אִיז זַיִן קֶאָמֶפֶעֲטֶעֱנִי, אִיז וועגן אַזֶעֶלְעֶךָ דֶּרְלִיבִישׁוֹ דֶּאָרְף
 מֶעֶן זִיךְ ווערן צו דֶּרֶךְ בִּצְרָאקִי-הוּיִפֶּטֶמֶאָנְשֶׁאָפֿט, אִיז וועגן זו
 וועט דֶּרְלִיבִן, וועט ער נִישׁט מֶאָכוֹ קִינֵן שׁוֹם שׁוּעֶרִיקֶט. בִּנְזֶע
 דוּ פֿאַרלֶעֶזֶנְטֶךָ אִיז אִיזִינְקֶךָ קֶאָן עַר אַזֶעֶלְעֶךָ דֶּרְלִיבִן, נֶאָךְ דֶּרְבִּי

האָט ער געגעבן אנצוהערן, אז זי דארפן טראָגן אַ פאַמיליאַמישן
כאַראַקטער...

פֿאַרשמוץ זיך, אז מיר האָבן תּיבֿף אוועקגעשליקט אַ בּקשָה
און דער באַזירקס-הילפּטמאַנשאַפֿט אין געגעמען יחזנונים וועגן
אָדערלויבנוש, אָנגעבנדיק, אז פֿון אַרומגעבן טאָג אין נאַכט מען
לאַנגבאַלויש און פֿאַרצוווּפֿלט, וועט מען זיכער אַראָפּ פֿון זינגען...
און פֿרי אויסצומערן אַזאַ סכּנה, און זייער געוואונטשן אָדער
לויבנוש אויף טעאַטער-פֿאַרשטעלונגען. ס'האָט לאַנג נישט גע-
דויערט, און צוריקגעקומען אַ תּשובּה, אז הגם די צייט און זייער
נישט פּאַסק צו שפּילן טעאַטער, דאָך ווערט געגעבן אָדער
לויבנוש אויף ייִדישע טעאַטער-פֿאַרשטעלונגען, עס מוזן אָבער
אומבאַדינגט צוגעשויקט ווערן און דער דייטשער שפּאַך צו צוויי-
עקוועפּלאַרן פֿון די פּיעסן, וואָס זאָלן אויסגעפֿורט ווערן.

באַר ווי די תּשובּה און אָנגעקומען, און געוואָרן אַן אמתער
„ליהודים“... ס'האָבן זיך תּיבֿף געפֿונען פּראַפֿעסיאָנעלע אַרמוסמן,
אָקטאָמיש פֿאַרל, אַ געוויסער וואַלדבערג און זיין פֿרוי, וועלכע
זענען מאַקע שפּעטער אַריבער אויף דער „ייִדישער בּונד“ און ווון,
אויך אַ באַראַקטער-קאָמוקער — אַ געוויסער זילבער מוט אַ מאַכ-
מער (זי האָבן געזאָלט שפּילן און לעמבערג), דאָן דער דירעקטאָר
פֿון דער באַראַק-שולע ה' לילקער און זיין פֿרוי, וועלכע פֿלעגן
און דער הויב, נאַלוציען, אויך מוטווירקן אויף אַמאַטאָרישע פֿאַר-
שטעלונגען. מוט און וואָרט, עס איז באַלד צוזאַמענגעשטעלט
געוואָרן אַ טרופּע בדתּ משה וישראל...

דאָ האָט מען זיך אָבער פּלוצלינג אַרומגעזען, אז אין נאַען
לאַנגער און נישטאָ קיין אונזיק ייִדיש טעאַטער-פּובּל. וויסן-
דיק נישט, אַז דאָס וועט מען און ערגעץ, אַ חוץ אין ווון, נישט
באַקומען, האָט מען אָנגעהויבן צו אַרבעטן מיטן קאָמוסאַר,
אז ער זאָל אַרויסגעבן אַ פּאַסיר-שני, ד. ה. אָדערלויב-
ניש, אַז אונזער פֿון אונז זאָל אַרבעטן קיין ווין פֿרי ברענגען אַם-
לעכע טעאַטער-פּובּלעך. דער קאָמוסאַר האָט אָבער בשום אַופן
אזאַ דערלויבנוש נישט געוואָלט אַרויסגעבן, און פֿאַרן אָן אַדער-
לויבנוש האָט פּשוט געהוויסן זיך אַנישמעלן דאָס לעבן.

די גאנצע שמהה איז שיר נושט צושטערט געווארן צוליב
 דעם. געראמעוועט די שלעכטע סומאציע האט די שטרענגע דע-
 וויזיע וואס ה' וואלדבערג האט געמאכט בני זיר און קויבער, און
 דארט אויכגעפונען אלטע ראלי פֿון „דיענאָ-פֿראַנטשושאַן“ פֿון
 דער אַפערעטע „בל נדרי“. ס'איז דעריבער באַשלאָסן געוואָרן צו
 מאַכן דערווייל אַן אָונט פֿון געזאַנג און דעקלאַמאַציע, און דאָס
 פֿאַרל וואַלדבערג זאָל אויספֿירן אלע סצענעס פֿון דינאָ-פֿראַנט-
 ששושאַן, מ'האָט אויך אוועקגעשויקט אַ ברוי צום ביכער-פֿאַרלאַנג
 שלעזונגער און ווי, און אים געבעטן, אַז ער זאָל אינו צושונן אלע
 שלום-עליכסס אונאַקטער, איבערהויפט דעם „דאָקטאָר“, און
 יעלכו דער דירעקטאר און זיין פֿרוי זענען געווען זייער גוט אינגי-
 געשפּולט, און אויך געלעכע פּיעס: פֿון גאַרדו און לאַטביגער...
 אַ גוטן ייִדישן זינגער האָבן מיר געהאַט און לאַגער, אַ געווע-
 יענער קאַנדידאַט אויף אַבערקאַנטאַר. ער האָט געהאַט אַ שוונעם
 לויפֿ-טענאַר, און געזינגען זייער אַנגענעם און סומפּאַמיש אַלעקלוי-
 ייִדישע און דייטשע לידער.

באַלד האָט זיך אויך אָפּגעזוכט אַ סומפּאַמיש פֿרעילע, וואָס
 האָט געקענט פֿון אויסוויניק ראָזנפֿעלדס „גרינג“, און נאָך אינגי-
 קע קלענערע לידער און דעקלאַמאַציעס פֿון פֿרוי, פֿרוי, א. א. מיט
 אזויפֿיל קרעפֿטן האָט מען געקאַנט אינגאַרדען אַ גענוג גרויסן
 אָונט.

ביים קאַמיסאַר האָט מען געפֿעלט, אַז ער זאָל אָפּגעבן
 אַ ספעציעלן באַראַק, וואו מ'זאָל קאַנען אויפשטעלן אַ שטענדיקע
 בינע. אַדאַנט דער מוטעהלף פֿון באַראַקס-פֿאַרוואַלטער, אַ מעהדי-
 שער גוי, גראַד נושט קוון שלעכטער, האָט מען באַלד אוועקגע-
 שמעלט צוויי פּראָפֿעסיראַנעלע טישלער, און אינטער די אָנווייניג-
 גען פֿון די ה"ה זולבער און וואַלדבערג איז אין עטלעכע טעג אויפֿ-
 געשטעלט געוואָרן אַ בינע מיטן גאַנצן קנאַק.

עס האָט זיך אויך באַלד געפֿונען אַ סונסטמאַלער, וואָס האָט
 אָפּגעמאַלט עטלעכע שוונע דעקאָראַציעס, געמאַכט אַ צימער מיט
 פֿענסטער, בלוזען-טעפּ, אַ שפּוגל, אַן אויוון, א. א. וו. אלע מאַ-
 טעריאַלן האָט, פֿאַרשטייט זיך, געגעבן די באַראַקס-פֿאַרוואַלטונג,

אָדער, בעסער געזאָגט, דער באַראַקן-פֿאַרוואַלטער, ביי וועמען די גאַנצע זאך האָט זיךער שטאַרק גוּשאַ חו געווען, און ער אַלעין האָט זיךער פֿיל מיטגעהאַלפֿן, און אַלע זאָל אַרױסקומען על צד היותר טוב.

דער אינטרוויו האָט געדאַרפֿט זיין אינגאַנצן בחנם, אזוי האָט בֿירוש געזאָגט די דערלויבנוש פֿון דער באַצירקס-הויפּטמאַן = שאַפֿט, דאָך האָט דער קאָמוסאַר דערלויבט צו נעמען 20 העלפֿער פֿאַר זײַן-ערסטער און 10 העלפֿער פֿאַר שטײן, דערפֿון האָט גע = דאַרפֿט אַ דעלפֿט זיין פֿאַר די אנטוויקלעמער און אָונט, און די צווייטע העלפֿט פֿאַר דער קאַסע פֿון דער קולטור-קאָמוסיע, פֿדי צו קאָנען פֿירן אַ ווייטערדיקע טעמיקט. דער קאָמוסאַר האָט אויך אויף דעם אָונט דערלויבט די שטאַטושע בורגער אַרײַנגעווייזן און באַראַקן-לאַגער, וואו קיין אונצוקער מענטש האָט אזוי נישט געקאָנט אַרײַן אָדער אַרױס אָן אַ ספּעציעלן פּאַסיר-שײן, וועלכער איז אויך נאָך שטרענג קאָנטראָלירט געוואָרן דורך דער זשאַנ = דאַרמער-וואַך, וואָס איז שטענדיק געשטאַנען פֿאַרן אַרײַנגאַנג פֿון לאַגער. מ'האַט אָנגעשריבן אונזיקע איינלאָדונגס-קאַרטן, צוויי גרויסע פּלאַקאַטן, און אונזער פֿון דער קולטור-קאָמוסיע איז אַרײַן אין שטעטלעך. וואָס איז געווען דרײַ קולטור-עמער פֿון באַראַקן = לאַגער, פֿונאַנדערגעטוילט די איינלאָדונגס-קאַרטן צווישען דער פּני, דעם קולטור-פֿאַרשטאַנד, דעם טעמפל-פֿאַרשטאַנד, דעם ראַבבּנער, דעם ייִדישן בורגערמייסטער, דעם איינציקן ייִדישן דאַקטאָר און נאָך אַזעלכע חשובים... די צוויי פּלאַקאַטן האָט מען אויפֿגעהאַנגען און די צוויי קאַפּע-הינדער פֿון שטעטלעך, וועלכע האָבן געדונט אַלס די פֿאַרזאַמלונגס-פּונקטן פֿון אַלע בורגער פֿון שטעטל, אויף די פּלאַקאַטן איז געווען אויסגעשריבן דאָס גאַנצע פּראָגראַם פֿון אָונט, קיין פּרײַז זענען איז ערנען נישט אָנגעגעבן געוואָרן, נאָך פֿלײַז פֿון אונטן איז געווען צוגעשריבן אַ קלײַן שורחלעך — „אינ = מרט נאָך בעלזבונג“.

דער אָונט איז באַשטימט געוואָרן אויף אַ זונטאָג זעקס אַ זײַנער נאַכמיטאָג, דאָס האָט מען ספּעציעל געפֿון צוליב די שטאַט-טוישע בורגער, וועלכע מ'האַט דורכאַוים געוואַלט האַפּען אויפֿן

אונג, די דערפֿונג איז געווען זייער אַ פֿינערֿלעכע, אַ ספּעציעל־
 צוגעגרייטער כֿאָר האָט קודם־כל אָפּגעזונגען דעם עסטרעֿלישן
 הימן, וואָס אַלע האָבן, פֿאַרשטויט זיך, אויסגעהערט שמוענדוק
 מיט אַנטבלן זמע קעפּ, דערנאָך האָט דער עולם פֿאַרנומען זייערע
 ערמער. די ערשמע דרבי רייען זענען געווען אויסגעשטעלט מיט
 שטילן, וועלכע מ'האָט צוזאַמענגענומען ביים קאַמיסאַר, פֿאַרוואַל־
 טער, באַראַקו־דאַקטאָר, שפּיטאַל, קאַנצעלאַריע, זשאַנדאַרמעריע
 א. א. וו.

די ערשמע רייע איז, פֿאַרשטויט זיך, געווען באַזעצט פֿון
 דער באַראַקו־לויטונג. אויפֿן ערשטן שטיל איז געזעסן דער קאַ־
 מיסאַר. אָנגעמיין־טובֿדיק. געבן אים אויף אַ צווייטן שטיל איז
 זיך געזעסן גאַנץ בכבודיק זיין גרויסער הונט „טוראַלי“, וואָס
 איז געווען דרעסירט אַ לאַ „מאַרוי דער ערשמער“... און אַן וועלכע
 זיין בעל־חבית האָט זיך אַרבע נישט געקאַנט באַהיטן, און מיט
 אים צוזאַמען געגעסן, געטרונקען און אפֿילו געשלאָפֿן... דערנאָך
 זענען געזעסן דער פֿאַרוואַלטער מיט זיין משפּחה, דער באַראַקו־
 דאַקטאָר, דער שעף פֿון דער זשאַנדאַרמערע. די קאַנצעלאַריע =
 באַזעצט א. א. וו. די אַנדערע צוויי רייען שטילן זענען געווען
 פֿאַרנומען דורך די שטאַמושע בורגער, וואָס האָבן צוזאַמען מיט
 די „פּני“ באַטראַפֿן אַן ערך עמלעכע און דרעסיק פֿערוואַן, בעת
 די אַלגעמינע צאָל ייִדישע בורגער און גאַנצע שטעטל און נישט
 געווען קיין גאַנצע הונדערט...

דער אָונט איז אַרעפּ מיט אַ גוואַלדיקן דערפֿאַלן. דער זינג־
 גער האָט זייער שוין און גיט געזונגען. דאָס פֿרויליך האָט שוין
 און גיט דעקלאַמירט, דאָס פֿאַרל וואַלדבערג האָט אויסגעצויכנט
 געשפּולט, געזונגען און געטאַנצט. מ'האָט געהאַלטן און און
 פּאַטש „בראַוואַ“ און שרייען „בוים“, אַזוי, אַז דער אָונט. וואָס
 האָט זיך געזאַלט ענדיקן ניין אַ זינגער — האָט זיך געענדיקט
 ערשט אַרום עלף. דער עולם איז אַוועק צופֿירן בון גאָר, און
 ווען דער קאַמיסאַר האָט ביים אַרויסגיין געפֿרעגט זיין הונט :
 — נו, טוראַלי, וואָר דאָס שעחן ? — האָט דער הונט בהרחבת־דיק
 עמלעכע מאַל געשאַקלט מיטן קאַפּ און אַרויסגעשטעקט דערבע

זינו לַעֲנוּתֵי אִיזוּ גְרוּסֵי צִוּנוֹ, מִיֵּזוּ וְעֵלְכֶסֶר עַד הָאָם זֶיךְ הָאָד גְרוּסֵי
תַעֲנוּג בְּאֵלְעִקֵּט אִיזוּ אִיזוּ דְעַר גַּאֲנַעַר מְאָרְדֵי...
דָּאָם פֿרָאָגְרַאָם הָאָם אָנְגֶהאַלְטֵן גַּאֲנַעַר פֿוֹנֶה טָאָג, אִיזוּ יַעֲדֵעַ
נַאָכְט אִיזוּ גַעוּעֵן אִיזוּ אִיזוּ אִיזוּ מ'הָאָם זֶיךְ דְעַר אִיזוּ גַענוֹמֵעֵן גְרוּסֵן
צוּ אַ צוּוֹיטֵן אָוּנֵט, וואָס אִיזוּ בַאָשְׁמִיט גַעוואָרן אִיזוּ פֿוֹרִים. דִּי
צִיט אִיזוּ גַעוּעֵן קוֹרֵן, בִּים"ה צוּוֹיטֵן דְרַבֵּי וואָס, אִיזוּ גִישְׁט־הָאָבְנִיק
מַעַר קִינֵן שׁוּם מַאָטֶרִיאַל אִיזוּ, פֿאַרשְׁמִיט זֶיךְ, וואָס גַעוואָרן
גִישְׁט הִימֶלְעךְ...

דָּאָ הָאָם זֶיךְ אָבְעַר וואָס גַעפֿעֶזֶט אַ גַעַר, „שְׁמַעֲרוּ“, דָּאָם
אִיזוּ גַעוּעֵן אַ גַעוּעֵן ה' מִוּוֹעֵלְס, וואָס הָאָם גַעזַאָלְט זֶינֵן פֿוֹן
אַ גַעזַאָלְטֵן וואָס גַעזַאָלְטֵן עַד הָאָם גַעקֶעֶנֶט ווי אַ מִזְמוֹר
אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן פֿוֹן אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן דָּעם אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן, „דְעַר מַאָן אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן
טוֹשׁ“. בַּאָר זַעֲנֵן דִּי רַאָלֵן אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן גַעוואָרן, מ'הָאָם זֶיךְ
אִיזוּ גַעפֿוֹנֵעֵן אַ שְׂרַיִבֶעַר, וואָס הָאָם אָנְגֶהאַלְטֵן אִיזוּ אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן
אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן, טַאָקֵעַ פֿוֹן בַּאָרֶאָן־לֶעֶבֶן גִּיבֵא, וואָס עֵנְדִיקֵט זֶיךְ מִיֵּזוּ
גַאָר אַ לֶעֶבֶר־דִּיקוּן שׁוֹשֶׁנֶת יַעֲקֹב... דְעַר אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן אִיזוּ שׁוּם לִימֵעַ־
רַאָרִישׁ וואָס, אִיזוּ אָבְעַר גַעוּעֵן זֶיךְ צוּגַעפֿאַסֵט צוּ דְעַר צִיט,
אִיזוּ דָּאָם הָאָם גַענוֹגֵט, אִיזוּ מ'זַאָל אִיזוּ שְׁפִילֵן.

הָאָבְנִיק שׁוֹיֵן צוּוֹי אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן, הָאָם מַעַן וואָס גַענוֹמֵעֵן
דָּעם זֶיךְ גַעזַאָלְטֵן, דָּאָם דְעַר־מִזְמוֹרִיקֵעַ פֿוֹרִילֵן אִיזוּ צוּגַעפֿעֶנֶט־שְׁמַעֲלֵט
אַ פֿרָאָגְרַאָם. דְעַר קַאָמִיטֶר הָאָם וואָס גַעזַאָלְטֵן דְעַר־לִיבֵט דִּי שְׁמַעֲלֵט
פֿוֹרִיגֶעַר אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן, מ'הָאָם וואָס גַעזַאָלְטֵן אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן,
פֿלַאָקֶטֶן א. א. וו., אִיזוּ ווי בַעֲתוּ עַרשְׁטוּ אָוּנֵט.
אַרַאָפֵט אִיזוּ דְעַר פֿוֹרֵט־אָוּנֵט מִיֵּזוּ גַאָד אַ פֿוֹלֵט גַעזַאָלְטֵן דְעַר־
פֿאַלֵג ווי דְעַר עַרשְׁטֶעַר.

דִּי „שְׁמַעֲלֵט־בַּאָרֶאָקֵעַ“ אִיזוּ שׁוֹר גִישְׁט צַעלִיגֵט גַעוואָרן פֿוֹן
שְׁמַעֲלֵט „בַּאָרֶאָקֵעַ“ פֿאַמֶשֶׁן אִיזוּ פֿוֹן דָּעם פֿסֶדֶר־דִּיקוּן שְׂרַיִעֵן „בִּים“.
אִיזוּ דְעַר בִּכּוּדִיקֶעַר „מִזְרַאָלִי“, וואָס אִיזוּ אִיזוּ עַרשְׁטוּ אָוּנֵט
גַעזַעֶסֶן רִואִיק, שְׂפִילֵט אִיזוּ זֶיךְ גַעזַאָלְטֵן ווי אַ בַעֲסֶעֶרֶט צוּשׁוֹעֶר,
הָאָם זֶיךְ דָּאָם מַאָל גִישְׁט גַעקֶאָנֵט אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן אִיזוּ בִּים גַעזַאָלְטֵט
מִיֵּזוּ קַאָפֵט, אִיזוּ שְׁמַעֲלֵט־דִּיקוּן אִיזוּ וואָס זֶיךְ גַעזַאָלְטֵן אִיזוּ גַעזַאָלְטֵן,
אִיזוּ זֶיךְ בַּאָלְעִקֵּט פֿאַר גְרוּסֵי תַעֲנוּג, שׁוֹיֵן גִישְׁט וואָס גַעזַאָלְטֵן בִּים זֶיךְ

צער-היות וועט אים פֿרעגן ווי ס'געפֿעלט אים.

זענדיק, אז מ'קאן אפשריבן ראָלן פֿון זכרון און אז דאָס האָט נאָך אפֿשר מער דערפֿאַלג ווי ווען מ'זאָל די ראָל אפֿשריבן פֿון בוד, און וועלנדיק פֿסח מאַכן אַ דרום אָונט, האָט מען באַ-שלאַסן, אז יעדערער זאָל אפֿשריבן וואָס ער געדענקט. דאָס ערשמע און געוואָרן דורך דעם שול-דורעקמאַר ה' לילקער מיט זיין פֿרוי אָפגעשריבן דער, „דאָקטאָר“ פֿון שלום-עליכם, דורך דעם פֿאַרל וואָלדבערג — „חיה-שמעיה“ פֿון „שבת קודש“, „שואלין“ און „שונדעלעך“ פֿון „צווייטן המון“, פֿרץ און מלכהלעך“ פֿון „אשה רעה“, דורך ה' זילבער — „נחום ענגעלעך“ פֿון דעם „נאָלדענער חתונה“, „מרדכי נאָז“ פֿון „בשלן“, דורך ה' מינועלעך זענען אויך אָפגעשריבן געוואָרן עמלעכע ראָלן. מיט איין וואָרט עס איז געשאַפֿן געוואָרען אַ גאַנצער ים מיט ראָלן, נאָטורלעך האָט יעדערער ביים אפֿשריבן נישט קיין עיקה געטון זיין ראָל און מקצר ימים געווען די ראָל פֿון זיין פֿארטנער, דער „שריבער“ האָט געמוזט דערזיבער עפעס צוגעבן, כדי די רעפליקעס זאָלן בֿאַמט קלאַפֿן... און אזוי ארום האָט זיך געשאַפֿן אַ גאַנצער באַרג מיט פֿערטל, האַלבע און גאַנצע פּיעסן, וואָס האָבן צוזאַמען גע- האָט אַ פֿנים פֿון גראַם שטראַם מאַך מיר אַ לעטניק...
קיין רעצענזענטן און קריטיקער זענען נאָטורלעך און לאַגער נישט געווען, און ווען אפֿילו זיי וואָלטן יאָ געווען, וואָלטן זיי אויך זילבער נישט אויסגענוצט זייער טאַלאַנט. דאָס לעבן איז געווען זייער פֿאַרבימערט, קיין פֿרוילעכע גרויסן פֿון דער היום האָט מען נישט געהערט, און הגם די צייטונגען האָבן געהאַלטן און איין שרייבן, אז אַלץ איז אין בעסטן אָרדנונג, האָט זיך דאָך יעדערער געשראַקן, אז דער „איז בעסטן אָרדנונג“ שטומט נישט אינגאַנצן מיטן אמת... דער עולם האָט זיך געוואָלט באַטויבן, פֿאַרגעסן אזוי אַ ווייל און אַלע צרות, און דערצו האָט דאָס „מעאַמער-שפּיל“ זייער פֿיל מיטגעהאַלפֿן...

די „מעאַמער-באַראַקע“ איז וואָס אַמאָל אַלץ מער און מער באַרימט געוואָרן. דערצו האָט זיך די טרופֿע זייער גוט אינגע- עפּילט. הגם עמלעכע פֿון די קרעפֿטן זענען שוין געהאַט אָפגע-
18

האלו, זענען אבער צוגעקומען נייע... זענען דעם טעאטער האט מען אָנגעהויבן רעדן כמעט און אלע לאַגערן פֿון גאַנץ בעהמען און מעהרן. אלע האָבן דעם באַראַק-לאַגער סקנא געווען און דער נאָמען פֿון דער טרופּע און אפֿילו דערנאָנגען פֿון ווין. דער באַ-צירקס-הויפּטמאַן אַליין און געוואָרן אַ גאַנץ אַפּטער באַזויגער פֿון דו טעאטער-פֿאַרשטעלונגען, און ס'האָט שוין אפֿילו געהאַלטן דערבײַ, אז די טרופּע זאָל קריגן אַ ספּעציעלע דערלויבניש אַרויס-צופֿאַרן אויף אייניקע גאַסמאַלן און דו אַנדערע לאַגערס פֿון זעלבן באַצירק.

אויף ווי ווייט דער נאָמען פֿון דער „טעאטער-באַראַקע“ און געווען באַרימט, קאָן דינען אַלס פֿאַסט דאָס, וואָס בעת דער דאָ-מאַלסדיקער באַרימטער געגערטאַל באַראָן פֿאַן קעוועס (קייזער-לעכער פֿאַמיליען-מוטגלור), און דורכגעפֿאַרן דאָס שטעטלע, האָט ער זיך ספּעציעל אָפּגעשטעלט אויף דער סטאַציע, פֿרי צו קאָנען בײַ דער געלעגנהײַט באַזוכן די „טעאטער-באַראַקע“ און ער האָט זיך דאַמאַלט טאַקע געלאָזט פֿאַרשמעלן די גאַנצע טרופּע. אַדאָנט דעם דאָזיקן באַזוך און דער באַראַק שפּעטער דערקלערט געוואָרן אַלס אַומבאַררעבאַר, און אפֿילו און נויטקסטן פֿאַל האָט מען זיך נישט געמאַרט מיט דעם דאָזיקן באַראַק באַנוצן צו קען שום אַנדערן צוועק.

דער גורל האָט אַבער אַנדערש געוואָלט. געווען און עס, דאַכט זיך, בעת דער צווייטער אינוואַזיע און 1916. גאַנצע מחנות „פֿליכטלינגע“ האָבן זיך געלאָזט פֿון גאַנץ מזרח-גאַליציען. מ'האָט געדאַרפֿט האָבן גרויסע לאַגערן, וואו אַרײַנצוגעמען די נייע גרויסע שטראָמען הוּמלאַנען, וואָס האָבן זיך געצויגן ווי אומאויסערלעכע פֿוואַליעס... און דאָ און פֿלוצלינג אָנגעקומען אַ טעלעגראַמע, און דער לאַגער ווערט אויסגעלאָזט, דאָס הוּסט, און אלע בוז-אויצמיקע תושבים פֿון לאַגער ווערן פֿיגאַנדערנעשיקט גרופּנווייז און די פֿאַרשידענע קלענערע און גרעסערע ישמעט און שטעטלעך, ווי אויך און די דערפֿער, פֿרי צו מאַכן פֿלאַץ פֿאַר די נייע מחנות הוּמלאַנען. די קולטור-קאָמוניע האָט אויף גיך אָפּגעהאַלטן און אַלגע-בוּנגע פֿאַרזאַמלונג, וואָרום די ציט און געווען קורץ. דער באַפֿעל

האָט געזאָגט, און „בין 48 שטונדן מוז דער באַראַקן-לאַגער זיך
פֿאַלקאָם ריון פֿון די בון יעצט אונגעפֿורגטע פֿלויכטלונגען.“ די
קולטור-קאָמוניסיע האָט געהאָט פֿיל בויכער און אַ בוסל געלט,
וואָרום מ'דאַרף נישט פֿאַרנעסן, און די „טעאָטער-באַראַקע“ האָט
דעם גאַנצן פּאָג אויך געדונט פֿאַר אַ לעזען-האַלע, וואו ס'האַבן
זיך געפֿונען כמעט אַלע עסטרייכישע און דויטשע מעגלעכע צײַט-
פּונגען, זײַער פֿיל וואָד= און חרדש-זשורנאַלן. פֿון ייִדישע צײַטונגען
און געווען „לעמבערגער טאָגבלאַט“ און „די בודאַפּעסטער אַל-
געמונגע ייִדישע צײַטונג“, נאָר לעצטנס האָט מען אויך אויסגע-
שריבן דעם „מאַמענט“, „הענט“ און „העפֿירה“ פֿון וואַרשא. עס
זענען אויך געווען זײַער פֿיל אַמעריקאַנער צײַטונגען, איבער-
היפט דער „פֿאַרווערטס“, וואָס ס'פֿלעגן צושיקן די אַמעריקאַנער
צו זײַערע קרובים און לאַגער. און צווישנעצט, ווען ס'זענען
נישט פֿאַרגעקומען קיין טעאָטער-פֿאַרשטעלונגען, פֿלעגן כמעט
יעדע נאַכט אָפּגעהאַלטן ווערן גאַנץ אינגערעסאַנטע פֿאַרלעזונגען
פֿון באַראַקן-דאָקטאָר, שול-דירעקטאָר און אַמאָל אויך פֿון אַג-
דערע לערער, וואָס זענען כמעט אַלע געווען מיטגלידער און דער
קולטור-קאָמוניסיע. די פֿאַרלעזונגען זענען געווען אויף פֿאַרשידענע
טעמעס. דער אָפּצאָל פֿאַרן אַרײַנגאַנג און געווען זײַער אַ קלונגער,
כמעט די גאַנצע הכנסה פֿון די טעאָטער-פֿאַרשטעלונגען און גע-
גאַנגען אויף בויכער. אויף אַזאַ אַזאַ האָט די קולטור-קאָמוניסיע
אין אַ גאַנץ קורצער צײַט זיך דערוואָרבן אַ זײַער שײַנע ייִדישע
בובליאָטעק פֿון כמעט אַלע ייִדישע שרעפֿער, און אַ שפּאַר בוסל
דיטשע און פֿיליזשע בויכער. אויף די ווענט פֿון דער „טעאָטער-
באַראַקע“ זענען געהאַנגען בויכער פֿון די ייִדישע שרױטשטעלער,
ווייל דאָס האָט אָנגעהערט אַלעמען, האָט מען געוואָלט, און אַלע
זאָלן זיך אַרויסזאָגן, וואָס מ'זאָל דערמיט טון.

די פֿאַרזאַמלונג האָט זיך צעטוילט אין צוויי לאַגערס, איינער
האָט געזאָגט, אַז אַלץ זאָל בלייבן אין לאַגער. עס קומען דאָך
ווידער אַן ייִדישע הוימלאַזע, וואָס וועלן זיך פשוט מחיה זיין מיט
אַ ייִדיש בויכל, און וואַרשיינלעך וועלן זיך געפֿונען פֿרוישע „חברה“,
וואָס וועלן די אָנגעהויבענע אַרבעט וועטער פֿירן... אַנדערע זענען

אָבער געווען קאָמפּעגאַרניש קעגן, און געטענהט, אז מ'קאָן נישט
 זוכן ווער עס וועט אַרבעטן און לאַגער (מ'האָט געשמועסט,
 אז מ'ברענגט און לאַגער געפּאַנגענע רוסן), און אויבערלאָזן אָם
 אזוי אַלץ אויף העכער, און פּשוט אַ פּאַרברער. זיי האָבן דערניבער
 פּאַרנעלונגט, אז אַלץ זאָל ווערן אָפּגעשוקט קיין לעמבערג צום
 ייִדישן רעטונגס-קאָמיטעט, וואָס האָט צו יענער צייט אָנגעפּירט
 מיט דער הילף- און רעטונגס-אַקציע כמעט און אַלע קלוינע
 שטעטלעך פֿון גאַנץ מזרח- און מיטל-גאַלוציען. און דער שפּוץ
 פֿון דעם דאָזיקן רעטונגס-קאָמיטעט און געשטאַנען אַ געוויסער
 פּראָפּעסאָר בראַמבערג. גובר געווען האָט די צווייטע מונג, און
 נאָך אינם אויגעגעסן מאָג זענען אַלע ביכער מיטן נאָמען געלמ
 (אויבער הונדערט קראַנען) אָפּגעשוקט געוואָרן קיין לעמבערג.

II

אַ גרופּע פֿון צוועלף הונדערט מאַן זענען געשוקט געוואָרן
 קיין לונדענבורג. ווי און גאַנץ בעהמוש-מעהרן זענען אויך און
 לינדענבורג געווען אַ ייִדישע און אַ קרויסטלעכע געמיינדע, בערך
 גיין הונדערט הונדערט האָט אויבערגענומען די קרויסטלעכע גע-
 מיינדע און די אויבריקע — די ייִדישע. עס מוז דאָ געזאָגט ווערן,
 אז די ערשטע האָבן אויך פֿיל מער געזאָרגט פֿאַר די הוימלאָזע,
 ווי די ייִדישע געמיינדע, די ערשטע עטלעכע וואָס האָט מען
 פּאַרבראַכט און פּאַרשידענע שטאַלן, שיערו, ברוי-הויזער א. ד. גל.
 מ'איז אָבער צופֿירן געווען דערמיט, ווייל דאָס לעבן איז דאָ
 געווען פֿרייער, מ'האָט נישט געמוזט זיצן פּאַרשפּאַרט ווי און
 תּפֿיסה, נישט געוואוסט פֿון קיין פּאַסיר-שנין אַרױסצוגיין און
 שטאַט, פּשוט געווען פֿון דער זשאַנדאַרט-באַגלויטונג, פֿון די פּאַר-
 שידענע שמראַפֿן און פֿון די אויבריקע צרות. כמעט אַלע הוימ-
 לאָזע האָבן זיך געפֿונען און שטאַט גיפּא, בויסלעכויניז האָבן אויך
 צענדליקער הוימלאָזע באַקומען פּרוואַט-וואוינונגען, פֿיל פֿון די
 לינדענבורגער בורגער האָבן אָפּגעגעבן וואוינונגען פֿאַר די הוימ-
 לאָזע אינגאַנצן אוימוסט.
 אויך מיט עסן איז דאָ געווען פֿיל בעסער, מ'איז פּשוט גע-
 וואָרן פֿון דעם שלעכטן באַראַפּ-עסן, יעדער איז געווען אַ בעל-

הבית פאר זוך, געקאמט און געגעסען וואס ער האט געוואלט. די צוויי קראנען א טאג, וואס יעדער קאפ האט באקומען האבן צו יענער צייט געקאנט ווי ס'איז קלען אויף א צופרידן לעבן. און די ערשטע צייטן האבן די הוימלאזע ביי אלע ארויס גערופן צו זוך א געוויסן מיטגעפיל און מיטלונד. ס'איז די עפנטלעכע, ס'איז די פריוואט-געוועלבער, האט מען זיי אלץ פארקויפט בולקער ווי די אויגעגע בורער. ביי דער פאפעלקערונג, אפילו ביי דער יידישער, וואס האט געהאט א גאנץ קנאפע ידיעה פון יידישן לעבן, האבן די גאלצישע יידן מיט זייער טראכט און מנהגים, אויסגעזען ווי אומגלוקליכע וואנדערער, וואס קומען פון יענער זייט הרי הוישר. שפעטער איז דאס אבער פארוואנדלט געווארן און א שטארקן אנטוסעמיטוזם, וואס איז דערנאנגען אזוי ווייט, אז מ'האט פשוט א גאלצישען ייד גארנישט געוואלט פאר-קויפן, נאר ערשט מיט פאלצוואוישע הילף האט ער געקאנט עפעס קריגן.

עס איז דערנאנגען דערצו, אז עס איז פשוט שווער געווען פאר א גאלצישן ייד דורכצוגיין אויפן מארק. פרייטאג צו נאכטס, בעת די הוימלאזע פלעגן אהיימגיין פון דער שול, זענען זיי איי-פערפאלן געווארן פון קלענערע און גרעסערע קריסטלעכע בחורים, וואס פלעגן זיי גוט שלאגן און אנרופן זיי מיט די שענדלעכסטע זידל-נעמען. דערפון האט זיך דערוואוסט דער בירגערמייסטער, וואס האט תיבה געלאזט אויספויקן איבער דער גאנצער שטאט און אויך אויסגעהאנגען פלאקאטן, אז ווער עס וועט פאלגן דיסקו א הוימלאזן, דער וועט ארעסטירט ווערן אויף צוויי וואכן און, אז די עלטערן זענען פאראנטווארטלעך פאר די קונדער. גאטזאלעך האט דאס געהאלפן און די שוקאנגען האבן אויפגעהערט.

פארשטייט זיך, אז ביי אפעלכע פארהעלמנישן, האט מן רינד נישט געקאנט זיין וועגן שפולן יידיש טעאטער, אדער מאכן וועלכע ס'איז יידישן אונט. א חויז דעם איז עס געווען פיל שווערער, ווי איז פריערדיקן לאגער. בעת דאס זענען אלע הוימלאזע געווען קאנצענטרירט אויף איין ארט, איז מען דא געווען צושפרייט איבער דער גאנצער שטאט, און א גרויסער טייל הונטער דער

שמאמ. כמעט אובער א העלפט הוימלאזע זענען א חויז דעם
געווען א גאנצן סאג באשעפטיקט אין פארשודענע פארברוקן, אין
ס'איז פשוט שווער געווען צו באקומען א שמוקל קבוצ. דאך האבן
זיך געפונען זייער פיל, וועלכע האבן געבענקט און געלעכצט נאך
א יידיש ווארט, און ווער רעדט נאך א יידישן אונט.

ווען די לאגע איז געווען אזעלכע אין לינדענבורג, איז זי
אבער געווען א פיל בעסערע אין דעם קלוינעם שלנוהדיקן שמעטל
קאסטעל, אינגאנצן אונזיקע קולאמעטער ווינט פון לינדענבורג,
וואס האט אויך אנגעהערט צום זעלבן באצירק. דאך, אין דעם
קלוינעם קאסטעל, זענען ארטינגעשקט געווארן בוז מויזנט הוימ-
לאזע אויך פון פארדיקן לאגער, אין אלע זענען אנגעווארטורט
געווארן אין צוויי גרויסע צוקער-פארברוקן. פסדר צוזאמען, אין
שוין זענדריק אפגעוואוינט פון טרוקענעם און נורעם לעבן, האבן
זיי אנגעהויבן טראכטן וועגן אינגארדען אפעס א שמוקל יידישע
פארשמעלונג. דער צופאל האט געוואלט, אז עמלעכע ייגעלייט
פון קאסטעל, דערונטער אויך א געוויכער ה' פרוימעל פון פישע-
מישל (געזאלט זיין א שוישפילער פון גאלנצישער וואנדער-
טרופעל), זאל זיך באקענען מיט עמלעכע ייגעלייט פון לינדענבורג,
און זיי האבן צוזאמען אנגעהויבן אויסארבעטן א פלאן פון א
יידישער טעאטער-פארשמעלונג.

פון דערשלאגן זיך צו א „טעאטער-בארקע“ האט גאטורלעך
דאך קיין רייד נישט געקאנט זיין. אין קאסטעל ווידער איז נאך
בכלל נישט געווען קיין שמוקל ארט, וואו מ'זאל קאנען אינגארד-
גען א פארשמעלונג, אדער בכלל וועלכע ס'איז אונט. אין לינדענ-
בורג איז אפילו יא געווען א טעאטער-זאל, דער אזוי-גערופענער
זאל איז „האטעל צו קראנע“, וואו עס פלעגן פארקומען גאנץ
אפט קאנצערטן ווי אויך פארשמעלונגען פון פארשודענע דיטשע
און בעהמישע (משעכוישע) דורכוואנדער-טרופעל, האט מען אבער
גוט געוואוסט, אז קיין „פליכטלינגע“ וועט מען דעם זאל נישט
פארדינגען פאר קיין שום געלט אין דער וועלט. דאך איז אבער
פרייצלינג ווידער געשען אן אומגעריכטער צופאל, וואס האט מעג-
לעך געמאכט צו שפילן טעאטער, און טאקע אין לינדענבורג, און

כצאקע און דעם גרויסן זאל פֿון „האַטעל צו קראָנע“.
 און געשעען איז אַט וואָס: על פי צוֹבֵּחַל האָט מען זיך
 דערוואוסט, אַז דער הילפֿס-קאַמוטעט אין לונדענבורג גרונט זיך
 אויף פסח מיט עפעס אונטערצושטיצן די פֿלוֹטלונגען. באַלד
 זענען אַוועק עטלעכע מענטשן צום ייִדישן בורגערמייסטער, וואָס
 איז געווען דער פּרעזעס פֿון דעם הילפֿס-קאַמוטעט, און אים
 דערקלערט, אַז זיי וועלן קיין שום הילף אויף אַזאַ אַלען נישט
 אָנגעמען, און בכלל נישט דערלאָזן צו אַזאַ הילף. די הוימלאַזע
 זענען נישט קיין שנאָרער און זיי דאַרפֿן נישט, אַז מ'זאל פֿאַר
 זיי צוזאַמענמאַכן געלט מיט דער פּוּשקע... דאָסענן לונגן זיי פֿאַר,
 אַז דער בורגערמייסטער זאל זעען, אַז מ'זאל פֿאַר די הוימלאַזע
 פֿאַרדינגען דעם זאל פֿון „האַטעל צו קראָנע“, וואו זיי וועלן אַנגע-
 אַרדנען אַ ייִדישע טעאַטער-פֿאַרשטעלונג. וואָס קאָן אַרענברענגען
 עטלעכע הונדערט קראָנען, און דאָס געלט זאל באַשטומט ווערן
 אַלס אונטערשטיצונג פֿאַר די נישט-פֿאַרמעגלעכע הוימלאַזע אויף
 פסח.

דער בורגערמייסטער האָט באַלד צוזאַמענגערופֿן אַ זיצונג
 פֿון הילפֿס-קאַמוטעט, פֿאַרנגעלויבט דעם פּלאַן, וואָס איז אַן שום
 דיסקוסיעס אָנגענומען געוואָרן. באַלד צוזאַנגס האָט דער
 בורגערמייסטער געגעבן אַ תשובה, אַז דער פֿאַרשלאַג איז אָנגע-
 גימען געוואָרן, און דעם זעלבן טאָג איז ער אַוועק מיט אונזעם
 פֿון דער „חברה“ צום אונטערמער פֿון האַטעל, און נאָך לאַנגע
 אונטערהאַנדלונגען האָט מען באַקומען דעם זאל אויפֿן ערשטן
 טאָג חוה"מ פסח.

אַבער דאָ האָט מען זיך אַרומגעזעען, אַז מ'געפֿינט זיך אין
 דער זעלבער לאַגע ווי אין אָנהויב אין פֿרוערדיקן לאַנער, דאָס
 הויסט, אַז מ'האַט נישט פֿון וואָס צו שפּילן. מ'האַט אָנגעהויבן
 זוכן, נישטערן, אַבער נישט און קאַסמעל און נישט אין לונדענ-
 בורג האָט מען נישט געקאָנט געפֿינען קיין ייִדיש טעאַטער-בינל.
 מאַכן אַן אָונט פֿון געזאָנג, דעקלאַמאַציעס און אונטערמערס האָט
 מען נישט געקאָנט, ווייל ס'האַבן געפֿעלט די געהעריקע קרעפֿטן.
 פֿאַרן קיין ווין, וואָס איז געווען אונטערצו פֿון שעה רונדע פֿון

לינדענבורג, און צוליב די שווערע קאנטראלעם אויפ'ן וועג, געווען
 פשוט אוממעגלעך אפילו פאר בורגער גוטא. אויסשריבן, און
 מ'זאל עפעס צושיקן, און שוין אויך געווען צו-שפעט, אינגאנצן
 גאך צוויי וואָכן צו פסט, און אזוי און מען ווידער געוואָרן פאר-
 צווייפלט, און דאָך אָבער לא אלסן ישראל! און און מ'זיכט גוט,
 געפונט מען. ביים שרייבער פֿון די שורות האָט זיך געפֿונען אַ
 געשריבענע אונגעגע פיעסע, „די געשטערטע חתונה“, וואָס איז
 אויך און אונגעגעס יאָר אויפגעפֿירט געוואָרן פֿון דער „ידישער
 בונען“ און ווין, און הגם די פיעסע איז נישט געווען אזוי לעכט
 אויפצופירן, אבערהויפט צוליב'ן גרויסן פערסאָנאל, האָבן זיך
 דאָך די „חברה“ געוואָרפֿן אויף איר, אבערהויפט דער אויבנ-
 דערמאָנטער פֿרובמער, וואָס האָט זיך אונטערגענומען צוזאמענ-
 צושטעלן אַ פערסאָנאל...

חברה האָט זיך גענומען צו דער אַרבעט. מ'האָט אַבער-
 געשריבן די ראָלן, געשאַפֿן אַ פערסאָנאל. דאָ האָט מען זיך
 ווידער ארומגעזען, און מיר האָבן מער דאָסען ווי מענער, און
 מ'האָט דערזיכער געמוזט און מענער-ראָל פֿאַרבייטן אויף אַ
 דאָמע-ראָל, און אַנשטאָט אַ „בערנארד“ איז געוואָרן אַ „בערטא“...
 און אַ צווייטער מענער-ראָל, וואָס האָט דירכאָים געמוזט געשפּילט
 ווערן פֿון אַ מאָן, האָט זיך אַ דאָמע אַבערמאָן און מענער-קלויזער
 און האָט שפעטער זיך און זי אזוי גוט געהאַלטן, און ס'איז באמת
 שווער געווען צו דערקענען, און זי איז אַ דאָמע.

זעענדיק, און די ערשטע פראָבעס זענען גוט אוועק, האָט
 מען אָפגעדרוקט און פֿינאָנצירגעקלעבט פלאַקאָטן, און פֿאַלד זענען
 אַלע בילעטן צוזאַמט געוואָרן. דערביי זענען דריי פֿורמל טאַקע
 געקויפֿט געוואָרן פֿון די פֿיליזאָפֿיע גוטא. „חברה“ האָט גע-
 אַרבעט מיט מסירת נפש, געהאַלטן במעמ דעם גאַנצן טאַג און
 שטודירן די ראָלן, פראָבן זענען געמאַכט געוואָרן צוויי מאל אַ טאַג.
 און אַרם אויף די פראָבן איז געווען זייער אַ גוטס. די קאָסטלעך
 ידישע געמונדע, וואָס האָט באַקומען לויט און אָפמאָך דרייבונט
 פראָצנט פֿון דער הכנסה, אַלס אונטערשיידונג פֿאַר אירע הוימ-
 גאַנצ, דערפֿאַר וויל אַלע אַקמיאָרשמשוּקעס זענען געווען פֿון איר

געמונדען. האָט אָפּגעקענט און גרויסן זיצונגס-זאַל אויף פּראָבעס.
 דעם ערשטן טאָג פּסח איז די גאַנצע טרופּע אַרטינגעקומען צופּוים
 פֿון קאַסטעל קיין לינדענבורג. דאָ האָבן זיך ערשט אָנגעהויבן
 די אמתע פּראָבעס אין טעאַטער. אין טאָג פֿון דער פֿאַרשטעלונג
 איז פֿאַרמיטאָג געמאַכט געוואָרן די גענעראַל-פּראָבע אין גרויס,
 קאַסטימען. אַלע גוימוקע רעמוניזשן, קאַסטימען האָט זייער
 גערן אויסגעבאָרגט דער לינדענבורגער אָבער-קאָנטראָר ה' גאַלדענ-
 בערג, אַללין אַ לעמבערגער.

עס פֿאַרשטויט זיך, אַז נאָך אזוי פֿיל הכנות, איז די פֿאַר-
 שטעלונג אַראָפּ מיט אַ גרויסן דערפֿאַנג, און וועלכע ס'האָט אַ
 גרויסן חלק געהאַט די פּיעסע גופּא, וואָס און געווען אַקטועל איז
 צוגעפּאַסט פֿאַר דער דאַרמוקער סביכה. די שפּילער זענען אימ-
 געהויער פֿיל מאָל אַרויסגעווען געוואָרן. דאָס שרביען „בוים“ איז
 קלאַפּ „בראוואָ“ האָט פֿאַרציגן די פֿאַרשטעלונג ביז האַלב צוויי
 ביננאַכט... ערשט דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן די רעכטע שמחה,
 די בורגער האָבן געהאַלטן און אַיין שטעלן סאַדע-וואַסער מיט
 וויי, וואָס איז דאָרט דער בעסטער געטראַנק און פּסער זיך
 פֿאַסמאַקעוועט — „אָ, די פֿאַלגישע, די האָבן עס זעער גוט
 געמאַכט“...

דער רושם, וואָס די פֿאַרשטעלונג האָט געמאַכט, איז געווען
 אזוי שטאַרק, אַז דער בורגערמייסטער אַללין איז פֿאַר צומאַרגנס
 אַראָפּגעפֿאַרן אין דער באַצורקס-הויפטמאַנשאַפֿט און געבעטן אַ
 דערלויבניש אויף צוויי פֿאַרשטעלונגען פֿון דער זעלבער פּיעסע.
 די פֿאַרשטעלונגען זענען שוין אָבער מער נישט פֿאַרניקעקומען,
 ערשטנס צוליב די שאַרפֿע סכּסוכים, וואָס זענען אויסגעבראַכן
 צווישן דער טרופּע גופּא פֿאַר די נישט-גלייכע האַנדאַרדן, וואָס
 זיי האָבן באַקומען פֿון קאַמיטעט, און צווייטנס, ווייל עסלעכע
 סאַמעס האָבן זיך זייער שאַרף אַנטקעגנגעשטעלט, אַז זייערע
 טעכטער זאָלן שפּילן טעאַטער...

און דגם מ'האָט שוין מער קיין טעאַטער נישט געשפּילט,
 האָט אָבער די אַויגע פֿאַרשטעלונג געבראַכט אַ גרויסע ענדערונג
 לשוּבת די הוימלאַזע. פֿון דאַמאַלט אָן האָט מען נאָר אַנדערש
 געקוקט אויף די „פֿאַלגישע“, זיך נאָר אַנדערש צו זיי פּאַצויגן,
 און זייער פֿאַנגע איז געוואָרן פֿיל בעסער.

די געשיכטע פון „אלי-אלי“

מיט עטלעכע און צוואנציק יאר צוריק האט פראפעסאר הורוויטש פארפאסט אן אפערעטע מיטן נאמען „ברכה“, די פרוסאדאנע סאפיע קארפ האט געשפילט די ראָלע פֿון „ברכה“. און דער פיעסע קומט פֿאר א סצענע ווי א יידיש מוידל ווערט געיאָגט פֿון אַנטוויקעמוטן און פֿאר אַ געוויסן חטא פֿארמשפט מען זי געקרוניצקט צו ווערן און מיטן מאַרק; מ'בונדט צו דאָס יידישע מוידל צו אַ גרויסן הילצערנעם קרויז און אלע פֿארבינגונגען שפּיטן איר און פנים און וואַרפֿן אויף איר שמוץער.

פֿאר דער קרויז-סצענע האָט דער פראָפעסאר אָנגעשריבן אַ גרויסן מאָנאָלאָג אויף עטלעכע בלעטער. און דעם מאָנאָלאָג באַקלאָגט די אָרעמע „ברכה“ איר אויגענע לאַגע און די פלאַגן פֿון פֿל ישראל. קרעכצט און וויינט און קוועטשט עפעס משונהדיק פֿילאָזאָפֿישע ווערטער.

די אָרעמע סאָפיע געבער האָט זיך געמושטעט גאנצע טעג און גאנצע נעכט, געלערנט דאָס גרויסע שמוק פֿילאָזאָפֿיע. עס איז איר אָבער געווען אוממעגלעך אויסצולערנען אזויפֿיל זאָגענדין, און זי האָט פשוט געוויינט פֿון די פראַבעס און זיך געבעטן פֿון מיר, אַז אויך זאָל דעם גרויסן מאָנאָלאָג שנידן, מאַכן ווייניקער ווערטער.

אָבער דער פראָפעסאר, אַן אינגעשפּאַרטער רומענישער ייד. האָט זיך אינגעקשנט און גושט געוואַלט אַראַפּלאָזן אפֿילו אונז וואַרט.

די טעג זענען געלויבן אלץ גענטער צו דער פֿרעמאָנדיקער
פֿאַרשייטלינג און סאָפֿיע האָט גאָר אלץ דעם מאָנאַלאָג גוט געקענט.
איך בין צוגעשטאַנען צום פֿראַפֿעסאָר, און מ'זאָל מאַכן
אַנישטאַט אַ מאָנאַלאָג אַ ליד.

דער פֿראַפֿעסאָר האָט דאָס אויך גושט געוואָלט. מען
דאַרף, — האָט ער געזאָגט, — פֿאַווינגען די ייִדישע צרות,
גושט פֿאַווינגען... .

אַבער איך בין צוגעשטאַנען שטאַרקער מיט גוטן און מיט
ביוזן, מיט דערקלערונגען און באַווויזן, און די פיעסע וועט אַס
געווינען, אויב סאָפֿיע וועט זינגען אַ שוין ייִדיש האַרצרעיסנדיק
ליד.

דער פֿראַפֿעסאָר האָט אונטערן גאָר געבורטשעם: „טוט וואָס
איר ווילט“, און און מיט רציחה אַוועק פֿון טעאַטער און אַ רומע-
גושן ווינקעלעך.

איר האָב געקאָזט רופֿן מיין באַרמיווסטער, אַ געוויסן סענדלעך,
אַ דראַקער ייִדישער ייִנגערמאַן, וואָס האָט זיך יאָרן-לאַנג געוואָל-
נערט ביי ייִדישע חוננים, אַ גאַנץ פשוטער מוזיקער. איך האָב
אויב דערקלערט. און איר וויל האָבן אַ ייִדיש ליד, אַ האַרצרעיסנדיק
ליד, האָלב רומעניש, האָלב ייִדיש אַזוי, און סאָפֿיע קארפּ זאָל זיך
קאָנען אויסצובלענען.

— גוט מיר — זאָגט סענדלעך — ווערטער, און איך וועל
שריבן דערויף מוזיק.

ער האָט מיר געהאַלטן אויסזוכן דעם פּסוק פֿון תהלים, „אלי
אלי למה עזבתני“, און איך האָב צוגעשריבן דעם ייִדישן טעקסט.
די גאַנצע געשיכטע האָט געדויערט ביי מיר עטלעכע מינוט און
סענדלעך האָט זיך אַוועקגעזעצט סאַקס און מיין גאַרדעראַבע
שריבן מוזיק. און אַ 10 אָדער 15 מינוט האָט סענדלעך מיר
אַראַפּגעבראַכט דאָס פֿערטונקע ליד (אַס ווי אַזוי מ'זינגט עס הינט)
און האָט מיר פֿאַרגעזינגען דעם הענטליכן פּאַפּלעטן „אלי אלי“.

דאָס ליד האָט מיר גושט שטאַרק איבערראַשט אַלס מוזיק-
קאָלירש ווערק, אַבער און דער פֿראַסטיקט, די ייִדישע שונקע
און די רומענישע קונצלעך, האָב איך געזען אַ גרויסן בייפֿאַל

בנים מעצמך-עולם.

דאָס ליד, אלי אלי" איז אַרבינגעוועזענע געוואָרן אָנגעמאַכט דעם גרויסן מאָנאַלאָג, און, "ברכה" איז אויפֿגעפֿירט געוואָרן מיט אַ ריזיקו דערפֿאַלג.

דאָס שטיק אַלזוי פֿאַר זיך און געווען אַ ביזליקע מאַכערדיקע. עפעס אַן איבערזעצונג פֿון דייַטש אָדער רומעניש. עס האָט זיך נישט געקלעפט און סצענע צו דער אַנדערער. מיר האָבן אַלע חוזק געמאַכט פֿון דער פּיעסע, פֿון אונזערע ראַלן, פֿון דער מוזיק. און וואָס מער מיר האָבן חוזק געמאַכט און וואָס מער מיר האָבן אָנגעקומט ווי משיגע דעם עולם, וואָס קומט און טעאַטער אַרבעט זען, "ברכה", אַלץ מער זענען זיי געקומען, אַלץ מער האָבן זיך פֿאַרשטאַרקט דער בעפֿאַל און די הכנסות. מיר האָבן זיך אַלע נישט געקאָנט קיין חשבון אָפּגעבן פֿאַרוואָס לויפֿן די יידן און צו וואָס שמופֿן זיי זיך צו דער קאַסע און וואָס פֿאַר אַ וואַנדער זענען זיי און דער נאַרישער האַנדלונג פֿון, "ברכה".

נאָר אַט וואָס עס האָט פֿאַסירט און האָט אינוערע אַייניג געעפֿנט :

מאַדאַם דינה פֿויגמאַן, איינע פֿון אונזערע באַדייַטנדסטע דראַמאַטישע אַרטיסטיןס, האָט שטאַרק חשק געהאַט צו שפּילן "ברכה". עס איז, — האָט זי געטענהט, — אַ דראַמאַטישע ראַל און דעם גרויסן מאָנאַלאָג פֿון די זעקס פֿלעטער וועט זי אַראָפּזאָגן מיט גרויס געפֿיל אַז מ'וועט בני אור וווינען פּשוט ווי אים יום-בפור. און איינמאַל זיצנדיק בני אַ גלעזל וויין, שמוזט צו מיר צו דער פֿאַרשטאַרבענער פֿויגמאַן, אַז מיר זאָלן אַרויפֿלאָזן די מאַדאַם פֿויגמאַן שפּילן, "ברכה", און דאָס געשעפֿט איז געמאַכט געוואָרן. אויף דער אַנדערער וואָך האָבן מיר אַנאַנסירט און אַלע ייִדישע צייַטונגען, אַז פֿרעיסטאָג און שבת וועט אויפֿטרעטן צום ערשטן מאַל און דער ראַלע, "ברכה" אונזער באַלויבטע דראַמאַטיסטין דינה פֿויגמאַן.

אַלע בילעטן זענען געווען אויספֿאַרקויפֿט, ווי אַלע מאַל. דער ערשטער אַקט איז בשלום אַרביכער. די אַפֿלאַדיסמענטן זענען געווען די אייגענע ווי אַלע מאַל.

אין צווישן אַקט קומט פֿאַר די גרויסע סצענע, וואו ברַכה
שמוּט צוגעבונדן צום קרויז. מאַדאַם פֿונמאַן רעדט דעם מאַנאַלאָג
מיט פֿייער, מיט מעמפֿעראַמענט און מיט גיסנדיקע טרערן. און
מעאַטער ווערט אומרואַק, עפעס רודערט זיך. אַפֿשר וויינט דער
עולם אַזוי שמאַרק פֿון די רירנדיקע ווערטער? אָבער עס דער =
הערן זיך נאָך דוּטלעכע שטימען פֿון דער גאַלעריע, פֿון פּאַלקאָן
און פֿון אַלע ווינקעלעך אַנפֿערן מעאַטער — „אלי אלי“, „אלי
אלי“!

מאַדאַם פֿונמאַן שמוּט אויף דער בונע אַ פֿאַרצוווּלפֿטע און
שריט נאָך העכער אירע שוויגע פֿראַזן פֿון מאַנאַלאָג. אָבער דאָס
געשרי און מעאַטער ווערט שמאַרקער און שמאַרקער, העכער
און העכער, ביז עס ברעכט אויס ווי אַ וואַלקאָן אַנפֿערן נאַנצן
מעאַטער: „אלי אלי“! „מיר ווילן אלי אלי!“...

מאַרס פֿונקל, אַוונער פֿון אַוונערע גרויסע קונסטלער און
יעגער ציט, און אַרויף אויף דער אָפֿענער בונע און געבעטן דעם
השובֿן פּובליקום זיך רואַק פֿאַרהאַלטן. מאַדאַם פֿונמאַן און
אַ פֿאַרמיטע דראַמאַטיסטן און נישט קיין זינגערין, אָבער דער
ענטפֿער פֿון נאַנצן עולם איז געווען מיט געוואַלדן און ליאַרעמדיקע
געשרייען: „אלי אלי“! „מיר ווילן אלי אלי!“

פֿונקל איז פֿון דער בונע אַראַפֿ אַן אויפֿגערגנטער, אַ פֿאַר =
צווּלפֿטער און געבעטן פֿונמאַנען, אַז ער זאָל רעדן צום עולם.
פֿונמאַן מיט זיין קלינגענדיקער פּאַסאַווער שמום האָט אויסגע =
שרינגן: „רבֿותי!“ און עס איז שטיל געוואָרן.

ער האָט דעם עולם אַנפֿערגעגעבן דעם גרויסן זין פֿון פֿילאָ =
זאָפֿישן מאַנאַלאָג און ווי שוין מאַדאַם פֿונמאַן דעקלאַמירט אים
און ווילפֿיל בכּוֹד עס איז פֿאַר יידן צו האָבן אַן אַרטיסטן ווי
מאַדאַם פֿונמאַן, וועלכֿע זאָל קאַנען אַנפֿערגעבן אַזאַ גרויס מוּזיק =
מערווערק און פּראָזע. און ווען פֿונמאַן איז פֿאַרטיק געוואָרן
מיט זיין רעדע, האָט דער עולם ערשט אויפֿסגנונג אַנגעהויבן שרייען
מיט נאָך גרעסערע קולות, „אלי אלי!“

איך האָב דערווייל אַראַפֿגעלאָזט דעם פֿאַרהאַנג, וועל וועטער
פֿירן די פֿאַרשטעלונג און געווען אוממעגלעך. איר פֿון אַלעוּ

גרויסגעגאנגען פֿארן פֿאַרהאַנג און אָנגעהויבן מיט גוטן, מיט אַ פֿאַר וויצן, און פֿראַבירט אױסצוווּרקן, און דער עולם זאָל זיך באַרואיקן, וועל הינט און אוממעגלעך מער צו זונגען „אלי אלי“, כאַרן וועט מאַדאם קאַרפּ שפּילן „ברכה“ און וועט זונגען „אלי אלי“!

אַ שטורם פֿון אַפֿלאַדיסמענטן האָט אױסגעבראַכן. באַלד אָבער קען אָנגעהויבן פֿליען פֿראַמעסן מיט געהויבענע הענט פֿון רציחה:

— אור וועט נישט שפּילן ווימער! מיר וועלן נישט פֿאַרן שפּילן!“ — האָבן זיך געהערט הונדערטער שטימען — מיר ווילן „אלי אלי“!

און אַ ווינקעלע פֿון אַ פֿאַרזשע און געזעסן סאַפֿיע קאַרפּ אױנגעוויקלט און איר פֿעלן, און מױזל זי נישט דערקענען. און בון אַרױן און דער פֿאַרזשע. געכאַפט סאַפֿיען ביי די הענט און מיט געוואַלט זי אַרױפֿגעשלאַפט אױף דער בונע.

אַפצומאַלן דאָס בילד פֿון דער גרויסער שמחה, וואָס סױזן געוואָרן ווען סאַפֿיע און אַרױפֿגעקומען, און פֿאַר מיר אוממעגלעך. דער סוף איז געווען, און סאַפֿיע האָט געמוזט אָפּזונגען „אלי אלי“ — נישט אונטאַל, נאָר אַ סך, אַ סך מאַל, אונטער דונערט־דיקע אַפֿלאַדיסמענטן, און דאַמאַלט זענען מיר געוואָרן געוואָרן, און נישט דאָס שטיק „ברכה“ און נישט אונזער קונסטלעך־ישער אַנטאַמבל, נישט אַלע אונזערע דראַמאַטישע און קאַמוישע „טרעפֿטן“ זענען געווען דער גרויסער דערפֿאַלג פֿון „ברכה“, נאָר דאָס פּשוטע ליד „אלי אלי“.

דעם דאַנק פֿאַר „אלי אלי“, וואָס און הינט פּשוט אַ פֿאַלקס־ליד און ווערט אױך געזונגען דורך די בעסטע און גרעסטע זונגער, פֿעררונגען מיר בודע — סענדלעך און מאַמאַשעווסקן.

יידיש טעאטער איז ירושלים

פֿון דער וועטער פֿארנאָנגעהיט שווימט מיר אַרױס אַנטֿע
קעגן זײַן פֿאַטריאַרֿכאַלישע געשטאַלט און מיר דאַכט זיך, אז עס
קוקט נאָך אױף מיר זײַנע מולדע, גוטע אױגן. און דו אױערן
קלונגט מיר נאָך זײַן קול :

— פֿאַרשאַף מיר נישט קײַן עגמת־נפֿש, מײַן קונד.

* * *

דאָס איז געווען פֿאַלד נאָך מײַן חתונה, וואָס איז פֿאַרנעקטֿע
כײַן און קאַנסטאַנטֿינאָפֿאָל. מיר האָבן אָפֿער נישט געהאַט קײַן
מעגלעכקײַט לאַנג זיך משמח צו זײַן און מיר מיט דער גאַנצער
טרויער זענען אַוועקגעפֿאַרן שפּילן מעאַטער און קאַאָראַ (עגופּטן).
מיר האָבן דאָרט געשפּילט מעאַטער און ווי ס'איז זיך דורכ־
געשלאָגן. עס איז מיר און מײַן יונגער פֿרױ געווען נישט שלעכט.
מיר האָבן געהאַט וואָס צו עסן. מיר זענען נישט געווען עלנט
און עס וואָלט זיך געלעבט נאַניז גוט.

אָפֿער אײַן זאך האָט מיר נישט געלאָזט רוען. אור האָב
זיך געפּילט נאָנט צו ארץ־ישׂראל, מיר האָט שמאַרק געצױגן אַהײַן.
פֿון קונדעֿהײַט אָן האָב איר אַליץ געטרוימט אַמאָל צו זײַן און דעם
לאַנד פֿון אונזערע עלטערן, וואו אברהם, יצחק, יעקב, שרה, רבקה
און רחל האָבן געלעבט, וואו דער בית־המקדש איז געשטאַנען. אַך,
ווי מיר האָט געצױגן אַהײַן! און נאָך אַ לאַנגען אַרײַנרעדן מיט
דער חברה, האָט זיך מיר אײַנגעגעבן דאָס מעניקע אױסצופֿירן.
מיר האָבן זיך געלאָזט און וועג אַרײַן, אונגלײַכ האָט אונז דו שױף
געבראַכט קײַן יפֿו.

וואָס איך האָב געפֿילט, באַטרעטנדיק דעם באַדן פֿון אונזער
לאַנד, האָב איך נישט בדעה צו דערציילן. אינו זאָד געדענק איך
נאָר, אַז איך האָב זיך געמוזט באַהאַלטן פֿון חברה, איך האָב
זיך געשעמט מיט די טרערן, וואָס האָבן נישט געוואַלט אויפֿהערן
פֿלייסן פֿון מינע אויגן.

עס איז אָבער נישט געווען קיין צייט צו טראַכטן, מ'האַט
געמוזט זאָרן וועגן חיונה, און מיר זענען אוועק און שמאַט באַ-
זאָרן אונזערע געשעפטן. מיר האָבן זיך געקלונדן אָנזאָגן דעם
עולם, אַז מיר, ייִדישע אַקטיאָרן, זענען געקומען שפּילן ייִדיש
מעאַטער און אונזער אונגן לאַנד, אונטער אונזער אונגעם פֿלייען
הומל, און מיר האָבן זיך גערניכט אויף אַ שיינעם קבלת-פנים.

מ'האַט אונז אָבער באַלד באַוווּזן, אַז מיר האָבן זיך גענאָרט
און אונזער השבון.

— איר קאָנט שפּילן מעאַטער, נאָר אויף לשון הקודש. אויף
פראַנסס ייִדיש וועט מען איך נישט לאָזן.

— אָבער, סטעטש, מיר קענען נישט קיין לשון-קודש, טאָ
וואָס קומט אינו דערפֿאַר? — האָבן מיר געטענהט.

— מיר קאָנען איך נאָרנישט העלפֿן. אויף ייִדיש וועט מען
איך נישט לאָזן שפּילן.

— אָבער די אויסגאַבן! עס האָט דאָך אינו אָפּגעקאָסט אַ
סטמון מיט גאָלד. איר דאַרפֿט דאָך האָבן גאָט און האַרצן!

רעד צו די וועגן. אַז עס איז זיך געגאַנגען און אַ פּרוּבאָנע,
איז דאָך נישט שוין. אָבער איז דער אמתו האָט אויף מיר די

זאָר נישט געמאַכט קיין צו שטאַרמן אינגרויט. עפעס איז מיר
יפֿו אויסגעקומען ווי אַ פֿאָדער-חדר צו ארץ-ישראל. דאָס איז

נאָך נישט געווען דאָס אמתע, דאָס ריכטיקע לאַנד אונזערס. אַט
און ירושלים איז די זאָר עפעס אַנדערש. דאָרט וועלן מיר זיין

ווי איז דער הויב. דאָרט הערשט דאָך דער אמת און יושר

די גאַנצע צייט, וואָס מיר זענען געפֿאַרן מוטן דילוזשאַנס
דורך די פֿעלדער פֿאַרביי בערג און טאָלן, האָט מיין האַרץ זיך

נישט אויפֿגעהערט צו וואַרפֿן פֿון דער גרויסער דערוואַרטינג, וואָס
באַלד וועלן מיין אויגן זעען דאָס, וואָס עס איז ביי אונז פֿאַר

מיר געווען א חלום, א לעגענדע. איר האָב געפֿילט, ווי דאָס לייב
צומערט אויף מיר.

און ווידער אמאל האָב איך זיך געדארפֿט באַהאַלטן פֿון
מינע חברים. מיין פנים און געווען נאָם פֿון טרערן, ווען איך האָב
דערזען די מויערן פֿון ירושלים.

נאָכדעם, ווי מיר האָבן באַטראַכט די שמאָט און פֿיל הום-
טאָרושע פֿלעצער, און באַשלאָסן געוואָרן, אז מ'זאָל זיך טאַקע
באלד אַנעם טון אינגאָרדנען אונזערע עסקים.

און שמאָט האָט מען זיך דערוואוסט פֿון אונזער אַנקומען און
זינט פֿון דער אונטערלונגעניז און אונז אַרױם מקבל פנים זיין.

— מיר ווילן דאָ שפּילן טעאַטער, — האָבן מיר דערקלערט.

— זונער גוט, מירן איר העלפֿן מיט וואָס מירן קאָנען — האָט

טען אונז פֿאַרזיכערט.

— וועלן מיר קיין שמערונג נישט האָבן ?

— ווער וועט עס איך שמערו ?

— פֿונדעסטוועגן וואָלט נישט געשאַדט, אז איר זאָלט אַרױס-
בערנוון צום רב, רבי שמואל סאַלאַנטער, אויב ער וועט אונד

געבן אַ הסכמה, וועט איר שוין זיין גאָר זיכער, — האָט אונזער
פֿון עולם אונז געראַטן.

מיר האָבן זיין עצה באַלד אָנגענומען, און אזוי ווי איך בין

געווען דער אָנפֿירער (וועל איך האָב געקענט זינגען), און באַ-
שלאָסן געוואָרן, אז איר זאָל עס גיין זיך דורכדערן.

אין פֿאָרער-צומער האָט מיך באַגענגט אַ ייד מיט אַ שוואַר-
צער באַרד, מיט אַ שוואַרץ פנים, שוואַרצע אויגן און מיט אַ סאַ-
מעמעגער שוואַרצער יאַרמולקע אויפֿן קאָפּ.

— וועמען דאַרפֿט איר דאָ ? — האָט ער מיר געפֿרעגט מיט

אַ הויש, קונדניק אויף מיין ראַזערט פנים.

— דעם רב דאַרף איר — האָב איך געזאָגט, וועלנדיק אים

אויסמירן און גיין וועטער.

— איר קאָנט דעם רבין נישט זען, איר מוזט מיר פֿרעגן

זאָגן, וואָס איר דאַרפֿט צו אים.

איר האָב דעם דאָזיקן ייד פֿינט געקרוגן פֿון ערשטן אוינג-
זאָגן.

בלויס. די אויגן זיינע זענען אַרומגעלאָפֿן אַהין און צוריק, ווי
ביי אַ ווילדער זיה, און אינגאנצן האָט ער מיר דערמאָנט אַז
א בלב, וואָס היט דעם בעל-הביחס הייז. איר האָב זיך געמאַטערט
צו זיין ראַזק און העפֿלעך.

— איר בין אַן אַקטיאָר און איך בין געקומען זיך דורכרעדן
מיטן רבין וועגן דעם.

— וואָס? וואָס זינט איר? — האָט ער געפֿרעגט מיט
שרעק און מוט וואונדער אין קול — אַן אַקטיאָר? וואָס און דאָס
אזויגס?

— מיר שפּילן טעאַטער. יידיש טעאַטער.

— קאָמעדיאַנטשניקעס? כַּע-כַּע-כַּע!

— גו, גושט קיין קאָמעדיאַנטשניקעס, נאָר אַקטיאָרן

— וואָס טוט איר אָבער דאָרט און טעאַטער?

— אָט וועגן דעם וויל איך עס זיך דורכרעדן מיטן רבין.

איר וועל אים שוין אַלץ דערציילן.

— איר קענט אים נישט זען. איר דאַרפֿט מיר אַלץ דער *

ציילן — האָט ער געזאָגט מיט רוגז.

— איר האָב אַיך, ר' ייד, גאַרנישט צו דערציילן. און וויל

זען דעם רב, — האָב איך אַיך, געזאָגט מיט רוגז.

זעענדיק מיין עקשנות און ער ווילדער געוואָרן.

— גוט, איכל אים אַנזאָגן. וואָרט דאָ אַ וויל.

און אַרבע צרום און ער געקומען און געזאָגט קורץ:

— איר קאָנט אַרײַן.

מיר און אַנטקעגן געקומען אַ ייד מיט אַ וויסער באָרד און

מיט געדריטע וויסע ברעמען. ער האָט געמראָגן אַ ברויטן

שמדעמל און אַ לאַנגע וויסע זשוּפֿצע.

— שלום עליכֶם! פֿון וואָגען קומט אַ ייד?

איר האָב אים געזאָגט פֿון וואָגען איך קום.

— און וואָס אזויגס דאַרפֿסט, צו מיר, מיין זון? — האָט

ער געזאָגט מיט אַ ווילדן, גוט, לובן קול.

— איך בין געקומען צו אַיך, רבין, וועגן אַ הסכמה צו שפּילן

טעאַטער.

— וואָס איז דאָס אַזוינס? אַ פּוּרִים־שפּוּל אַזאַ?
 אַיך האָב אַ שמוּנֶכֶל געטוּן און געזאַגט:
 — נײַ, רבֿי, עס איז נישט קען פּוּרִים־שפּוּל.
 — נו, זײַ מיר מוֹחֵל, מײַן זון, אײַך ווײַסט נישט וואָס דאָס
 איז אַזײַנס. זאָג מיר, וואָס טוט איר דאָרט. ווי רופֿט מען דאָס,
 וואָס איר שפּוּלט?
 — „חורבן ירושלים“, „שולמית“.
 — אַזײַ, אַזײַ? „חורבן ירושלים“? גוט, זײַער גוט! ווער
 איז דאָס דער מחבר פֿון דעם?
 — גאַלדפֿאַרען.
 — אַר, גאַלדפֿאַרען! יאָ, אײַך ווײַסט פֿון אים. געלײַענט זײַנע
 שירים. ער קאָן שרײַבן, אַ קלײַנער מענטש. איז ווער שפּוּלט עס?
 איר אַלײַן?
 — נײַן, רבֿי, אַ גאַנצע טרופֿע, אַ חברה.
 — צו וואָס דאַרפֿט איר דאָס? — האָט ער נאָאָוו געפֿרעגט.
 — דאָס איז אונזער פּרנסה, רבֿי, מיר לעבן פֿון דעם.
 — נשים זענען אײַך דאָ צווישן אײַך?
 — יאָ, רבֿי, עס זענען דאָ.
 — דאָס טײַג נישט. אַזאַ זאַר פּאַסט נישט פֿאַר ירושלים, מײַן
 זון. וואָס, איר האָט דאָרט נײַגונים אײַך?
 — געוויס, רבֿי. מיר האָבן דאָרט שײַנע ייִדישע נײַגונים.
 — קענט אַ אײַף אײַסווייניק? — האָט ער געפֿרעגט, און
 אײַף מיר אָנגעשטעלט די גוטע, מילדע אײַנען.
 — אײַך קען, רבֿי, אַ סך נײַגונים אײַף אײַסווייניק.
 — נו, זײַג מיר וואָס ס'איז. לאָמיר הערן.
 עס איז מיר געוואָרן אײַסווייניקעם. אײַך האָב זײַך געשעמט אַ
 זײַנען און זײַן אָבוועקגעהײַט.
 — זײַג, מײַן זון, זײַג עפֿעס — האָט ער געמאַנט.
 אײַך האָב קען פּרירה נישט געהאַט און אָנגעהויבן:
 און דעם בית המקדש און אַ ווײַנקל חדר
 זיצט דו אלמנה בח ציון אַלעוּן...
 ער איז געזעסן אָנגעשטאַרט דעם קאַפּ אײַף דו דאַרען האָנט,

די איינז פֿאַרמאַכט און דעם שמעֿרן האָט ער שטאַרק צוזאַמענגע-
צויגן. איך בין נישט געווען זיכער אויב ער הערט מיר, אָבער ווען
איך האָב געענדוקט, האָט ער די איינז געעפֿנט, אָנגעשמעלט זיין
בלויס אויף מיר, געטראַכט אַ וויל און געזאָגט:

— קענסט נאָך עפעס?

— איר קען, רבי.

— זינג.

ציון, ציון,

מיין הויזליכ לאַנד,

ווי טייער בוסמו

בני מיר.

— נישט, זייער נישט! אפֿשר קענסטו עס מאַכן אַבוסל העכער?

— איר קען רבי. אָבער איר וועט מיר מוחל זיין, איר וויל

וויסן וועגן שפּילן.

— מען קאָן נישט, מיין זון. עס פֿאַסט נישט. אָט, ווען

אָנשטאַט דער אישה זאָל שפּילן אַ בחור, וואָלט נישט אויסגעמאַכט.

אָבער אזוי קאָן מען נישט, און צו וואָס דאַרפֿסטו עס אינגאַנצן?

די זאַג מיר בעסער, פֿאַרוואָס בוסמו נישט קיין חזן? עס וואָלט

דאָך שענער געווען ווי אַרומשלעפֿן זיך איבער דער וועלט. קענסט

עפעס לערנען?

— אַ בוסל קען איר, רבי, נישט קיין סך.

— נין, איז וואָס? אַ חזן האָסטו דאָך געקאָנט זיין?!

— אָבער, רבי, מיר האָבן דאָך געהאַט גרויסע הוצאות, וואָס

קאָנען מיר איצט טון? מירן דאָך, הלילה, אומגליקלעך ווערן—האָב

איר זיך גענומען בעטן.

— נישקשה מיין זון, נאָט וועט דיר משלם זיין דערפֿאַר, וואָס

די וועסט נישט אָנזון קיין בזיונות אינגוערע יידן.

— אָבער, רבי, מיר שלעפֿן זיך אַהער אַזש פֿון קאָאִיראַ. עס

האָט איינז אָפֿגעקאָסט אַ מסמין מיט געלט.

— איר קאָן דאָס נישט, מיין קינד. צו וואָס דאַרפֿסטו מיר

פֿאַרשאַפֿן עגמת-נפֿש. פֿאַרמ איך געזונדערהייט פֿון דאַנען ערגעץ

אַנדערשוואַ. דאָ פֿאַסט עס נישט.

און ער האָט אױף מיר געקױרט מױט אַוױסל צער, און די
גומע אױגן זױגט און געווען אַוױסל רחמנױט און געבעט, און די
״ענט האָבן זיך בױ מיר אַרױפגעלױזט, אױך האָב מער קױן מױט
גושט געהאַט אום צו באַאומרוואַזן״.

אין האָט מען מױט אומגעדולד געוואַרש אױף מיר.

— נױ, וואָס?

— ער לױזט גושט.

— ווער הערט אום? וואָס פאַר אַדעה האָט ער? — האָט
הברה געשריגן — מירן שפּילן מעאַמער און זאָל ער אױגן עפעס טױן.
— נױן, ברודער, מיר וועלן גושט שפּילן קױן מעאַמער און
ירושלים. מױאַר גושט.

— ס׳טױטש? — האָבן אַלע געפֿרעגט פֿאַרוואַנדערט.

— און דער רב הווסט גושט, דאַרף מען גושט, לאַמיר בעסער

טרעכטן וועגן און אַנדערן פּלאַן.

נאָך אַ לאַנגען ישובֿ-הרעה און באַשלאָסן געוואָרן, און אױך
זאָל געבן אַ קאַנצערט און אַ זאַל. און גאָט האָט מיר געהאַלפֿן:
גאַנצע זעקסהונדערט פֿראַנק און געווען די הכנסת.

און בױ אױצט בױ אױך צופֿרירן, וואָס אױך האָב אום געפֿאַלגט.

„פֿאַרשאַף מיר גושט קױן עגמת-גושט, מױן זױן״

בױ אױצט קלונגט עס מיר נאָך און די אױערן.

(אױפֿגעגעבן צום דרוק דורך אַלטער עפֿשטױט)

„אונזער ווינקל“

I

אלס אונזער פֿון די, וואָס זענען נאָנט געשטאַנען צום קונסט-
לערנישן ייִדישן טעאַטער און באַרקאָוו, וועלכער האָט מיטגעווירקט
צו זיין אַנטוויקלונג, געזעען זינגען שווערע חבלי-לידה, און די
לויטליכע תקופֿה פֿון זיין אייפֿל:אונג, וויל אײַך דאָ פֿאַרציילען
עפֿעס וועגן יענעם טעאַטער.

די גרויסע באַזאָלע פֿון ייִדישע „ביעזשענצעס“, וואָס האָט
און אַנהויב מלחמה פֿאַרפֿלוצט גאַנץ רוסיאָנער, האָט צווישן אַנדערע
שטעט פֿאַרוואָרפֿן אײַך אײַן באַרקאָוו אַ באַרוהטנדיקע צאָל ייִדישע
אַרטסטן. דאָס זענען געווען על פּי רובֿ שוישפּילער, וועלכע האָבן
פֿאַר דער מלחמה געשפּילט אויף די בונגעס פֿון גרויסע ייִדישע
צענטערס (וואַרשע, לאָדז, ווילנע), וואָס זענען דערצײגן געוואָרן
און האָבן דערצײגן די מאַסן און גויסט פֿון אַלטן ייִדישן רעפּער-
טואַר און לײַט די דאַמאָלדיקע השגות וועגן קונסט. צוזאַמען מיט
די דאָזיקע אַקטיאָרן און אַוועק און רוסישן גלות אײַך דער גויסט
פֿון „ברטיגלע קאָזאַק“, „וועלויל עסט קאַמפּאַט“ און „אַ מאַן
פֿון 3 וויבער“.

דער מזל פֿון ייִדישן קונסטלער האָט זיך ווײַניק וואָס גע-
ענדערט פֿון דעם שניי מקום. די ייִדישע אונטערזײכענדישע קריזיס,
די נאַציאָנאַלע, די עקסטרעם-לינגקע זענען געווען פֿאַרנומען מיט
פּאַליטישן קאַמף אויף דער אַלגעמײַנער און ייִדישער נאַט, און
האַבן זיך באַצײגן מיט אַן אַפּסאָלויטער גלעבנולייטיקע צום

פראבלעם פֿון ייִדישן טעאטער און צום ייִדישן קינמאטער. די מאסן זענען געווען אנערט, אומרוף, און האָבן נישט געהאט קיין העכערע עסטעטישע פֿאָדערונגען ווי זייערע ברודער און לויט און און פֿילן. די ייִדישע שוישפּילער האָבן באַי ברירה געמוזט זיך נעמען צום אלטן, געשמאקלאַזן אָפּערעטן-רעפּערטואַר און אויפֿלעבן די עקלריקסטע שונג-לויטערטור. עס זענען ווידער אויפֿגעשטאַנען פֿון קבר דער אכזריותדיקער גראַף מוטן געלען ממזר, מוטן מוראדוקן מאַנאַלאַג, מוט די געפֿעקערטע קופּלעטן, פֿון וועלכע דער עולם האָט געקליבן פּוֹדן נחח.

באַר אָבער האָט אָנגעהויבן בלאַזן אַ נייער דערפֿרײַשנדיקער ווינט אין לעבן פֿון ייִדישן טעאטער. די רוישיגע רעוואָלוציע, וועלכע האָט זיך נאָר וואָס בלוימלאַז פֿאַרענדריקט, האָט אויך אין דער ייִדישער געזעלשאַפֿטלעכקייט און און דער קינמאטער-וועלט אַרויסגעריפֿן דעם אַנערלעכן דראַנג פֿון אַיבערשאַצן אלטע ווערטן. צוזאַמען מוט נאָנץ רוסלאַנד האָט פֿרע אָפּגעקאָסטעט דער באַפֿרײַטער טער ייִדישער קבוצ, פֿאַר וועלכן עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ גאָלדענע תקופֿה פֿון אַ ברויטער נאַציאָנאַלער שאַפֿונג. די לויטערטור — סײַ די העברעאישע, סײַ די ייִדישע — האָט אָנגעהויבן בליען. עס און און אַ קורצער צייט געשאַפֿן געוואָרן אַ געדולטע נעץ פֿון פֿאַרלויטשע, קולטורעלע, און עקאָנאָמישע אַנשמאַלן. בלויז די דראַמאַטישע קונסט און געווען געפֿענטעט מוט פֿאַרראַסטע קונסט, וועלכע ס׳האָבן פֿאַר איר געשמודט די „אומשמערבלעכע“ הור-וויטש און לאַטוויגערס. אָבער אויך די דאָזיקע קונסטן האָבן געמוזט פֿלאַצן. צווישן די אַקטיאָרן, באַזונדערס פֿון דער כאַרקאָווער גרופּע, האָבן זיך געפֿונען אַזעלכע, וועלכע האָבן געשפּילט אין דער קינמאטערדישער טרופּע פֿון פּרץ הורשבוין (זילבערבערג, שרײַבמאַנע, דאָלסקאָ א. א.), וואָס האָבן שוין דורכגעמאַכט דעם ערשטן הויסטאָריושן ניסין געזונט צו מאַכן דעם ייִדישן טעאטער, און וועלכע עס האָט באַהערשט אַ טיפֿע בענקעניש נאָר די פֿאַר-לאַזנע קוואַל פֿון רײַכער ייִדישער קונסט. די דאָזיקע רעגעסאַנס-שטימונגען, וועלכע האָבן געהאט אַ באַזונדערט בולטן אויסדרוק בײַ דער כאַרקאָווער גרופּע, האָבן אָבער געטראָגן אַ כּאַמפּיושן כּאַ-

ראקטער, וואָס איז נאָך מער צעשוואַומען געוואָרן צוליב דעם שווערן מאַטעריעלן מצב, און וועלכן עס האָט זיך געפֿונען די צעווייטע און צעשפּרױטע ייִדישע באַהעמען. עס האָט געפֿעלט אַ שטאַרטע האַנט, וואָס זאָל אָרגאַניזירן דאָס ייִדישע מעאַמער-וועג, צענטראַלזירן און קאָאָרדינירן די מעטאָדישע פֿון אױנצולען קונסט-לער-גרופּעס און פֿאַרשנדענע שמעט, ליען די עקאָנאָמישע און רױט-מעכנישע פּראָבלעמען, שאַפֿען אַרעפּערטואַר, אױסראַטן דעם דעמאָראַליזירנדיקן גױסט פֿון אַלטן אױטאָרעטער, און ועל כּולם — שאַפֿן אַ מעכטיקן בעזעם, וואָס זאָל אױסקערן דאָס ביסל שונד און מיכט, וואָס האָט זיך און אַ משך פֿון לאַנגע יאָרן אַנ-געקלױבן אױף דעם פֿאַרלאַזענעם הפּער-פֿעלד פֿון דער ייִדישער קונסט.

די ראָל פֿון אַזאַ אָרגאַניזיר-האַנט האָט און אַ באַדױטנדיקער מאַס געשפּילט דער ערשטער (און לעצטער) קוועער צוזאַמענפֿאַר פֿון די ייִדישע אַרטיסטן, וואָס און צוגעגאַנגען צום ייִדישן מעאַמער-פּראָבלעם מיט אַ ברויטן פֿאַרנעם, און וועלכער און נע-וואָרן אַן אױפֿגאַנג-פּונקט צו אַ נױער לױבליכער שעפֿערשישער תקױפה.

דער צוזאַמענפֿאַר האָט פֿאַראַרטױלט אַלס אױבערבלעבונג פֿון עבר די שעדליכע פּרױאַטע מעאַמער-אױטאָרעטער, אַרױט געטראָגן און דער מעאַטראַלער מעטאָדישע דעם פּרױנציפֿ פֿון קאַל-פּעראַציע, אָפּגעשטעלט זיך אױף דעם דערציאָונגס-פּראָבלעם פֿון די קינדער פֿון פֿאַרשטאַרבענע אָדער פֿאַראַרעמטע שױשפּילער, אָנגעמערקט וועגן צו לעזן די מאַטעריעלע, מעכנישע און רעפּער-טואַר-פֿראַגן, ווי אױך די ספּעציעלע פֿראַגן פֿון עטויק און דױס-צױפֿלן אין דער טרױפֿע, און אױסגעוויילט אַ צענטראַלע, וואָס זאָל אָנפֿירן די אַרבעט פֿון אַן אַלאַוקראַאָנישן אַרטיסטן-פֿאַרבאַנד און גױסט פֿון די אָנגענומענע החלשות.

צום באַדױערן אָבער האָט די צענטראַלע נישט אױסגעפֿירט אַרױס פּונקציעס. דער אױטאָרעטער באַשטאַנד פֿון אַרױס-טױט-גלױדער, די פֿרעמדקױט פֿון די נױט-אױסגעאַרבעטע שטרענגע פּרױט-צױפֿל פֿאַר דער אױסצױפֿלונג-טער אַקטױאַרן-מאַסע, און הױפּט-

זעלעך די שפעטערדיקע אומגונסטדיקע פאָלמושע געשעענישן
און רוסלאַנד, האָבן גיך געבראַכט דערצו, אז די צענטראַלע און
פֿאַקטישע זעפֿאלן געוואָרן, און די אַרטיקלעך גרופֿעם האָבן אויפֿן
אונגענעם חשובֿן געמוזט אָנגורן די אַרבעט. צווישן זיי האָט זיך
אויסגעצווּנגט אַלס די גרעסטע און אירע קונסטלערישע דער =
גרונטגענישן די „כאַרקאָווער גרופֿע“, וועלכע האָט אונטער
דעם נאָמען „אונזער ווינקל“ אַרבייטגעשריבן דאָס שענסטע
פֿאַמ און דער געשוכטע פֿון דער ייִדישער דראַמאַטישער שאַפֿונג
אין אוקראַינא.

II

שווער און שמערצעלעך זענען געווען די ערשטע טריט פֿון
„אונזער ווינקל“. אויך האָב שוין פֿריער אָנגעוויזן אויף די פֿאַרניג =
אונגען פֿון געזעלשאַפֿטלעכער אַפֿאָטיע און גלעבליכקייט, און
וועלכע עס איז אויסגעקומען „אונזער ווינקל“ צו דעביזירן פֿאַרן
ייִדישן עולם. און די מויער פֿון גלעבליכקייט צו ייִדישער קונסט,
וועלכע טוילט נאָך עד היום אָפֿ ווי אַן איבערנע מחיצה די ייִדישע
אינטעלוגענץ פֿון דער ייִדישער בונד, און געלונגען „אונזער ווינקל“
צו ברעכן, דערפֿי און אָפֿער „אונזער ווינקל“ געווען פֿאַרוואַנדלט
אין דער אַרבעט. נאָך דער טרויעריקער תקופֿה פֿון ייִדישן באַ =
פֿאַנגאָניזם איז געווען אַ ספּנה, אַז דער נעער קונסטלערישער
פעאַטער וועט לויטן געזעץ פֿון אַ נאַטירלעכער רעאַקציע אַרױפֿגיין
אויפֿן וועג פֿון דער צווייטער עקסטרעמומעט, אויפהויבן זיך אויף
אַ הויכן אַרומט פֿון קלאַסישער אַדער מאַדערנער קונסט און פֿאַר =
וואַנדלט ווערן און אַ „מעמפֿל“ פֿאַר יחידים-גורלה, וואָס איז נישט
צוגעגלעך פֿאַר די ברויטע מאַסן. ביי די פֿאַרונגונגען פֿון אוק =
ראַאינישן ייִדישן לעבן, וואוּ ביי נישט לאַנג און און אזא שטאַט
ווי כאַרקאָו נישט געווען אַפֿילו אַ נאָגז קלונער ייִדישער ישובֿ און
וואוּ דער נעער ישובֿ איז פֿאַשטאַנען דאָס רובֿ פֿון „ביזשענעס“,
וואָלט אזא עקסטרעמער וועג געבראַכט „אונזער ווינקל“ צו אַ
שנעלן אונטערנאָנג אַדער צו אַ צוריקער צום אַלטן שונד-רעפֿער =
טואַר. „אונזער ווינקל“ האָט דערפֿער אויסגעוויילט דעם מומל =
וועג פֿון אַ קונסטלערישן „פֿאַלקס-טעאַטער“. דאָס וואָרט „פֿאַלקס =

מעצמער" און נישט געווען בלויז אדעקאראטיווער נאמען. נאך
 האט אויסגעדרוקט דעם אמתן געזעלשאַפֿטלעכען מהות פֿון „אונזער
 ווינקל". און דער שפּוץ פֿון מעצמער און געשמאקען אַ לויטונג פֿון
 שווישפּילער — פֿאַכמענער. זי האָט קאָנצענטרירט און אונדע הענט
 די פֿאַקטישע לויטונג פֿון מעצמער, די דיסציפּלין לויט אַ שטרענג-
 גען אויסגעארבעטן רעגולאַציע, די מעכנישע און ווירטשאַפֿטלעכע
 אַרבעט; געבן און האָט עקסטרעמ אַ שמענדיקע לויטאַרזש-
 קונסטלערישע קאָמוניקע, וואָס האָט געזאָרגט וועגן רעפּערטואַר.
 די דאָזיקע קאָמוניקע האָט מוט זיך פֿאַרגעשמעלט און מוניאַטיר
 דאָס בילד פֿון ישׂעיהוס נביאה: דאָ האָבן געאַרבעט צוזאַמען
 פֿאַרשטענער פֿון אלע פּאַרטייען און פֿון אלע אַרבעטס-קלויבן
 (קלויב פֿון „הרצליה", גראַסער, ראַטנער, באַדאַכטאָו און לויבנעכט).
 און די דאָזיקע קלויבן פֿלעגט מען האַלטן אַלעמען פֿאַרטראַגן אונזער
 קונסט און מעצמער-ענינים, די ייִדישע אַרטיסטן פֿלעגן אויפֿ-
 מרעפּן מוט דעם פֿאַרשוידנען מוזיקאַליש-לויטאַרזשן רעפּער-
 מואַר, דאָ פֿלעגט מען אויך פֿאַרקויפֿן צווישן די צאָלרעכע מוט-
 גילדער פֿון די קלויבן אַפּאַנאַמענטן און אויף אַזאַ אַלפֿון און
 צושיפּלען געוואָרן אַ לעבעדיקער קאָנטאַקט צווישן דער ראַמפּע און
 דער ייִדישער נאַט. דער דאָזיקער געזעלשאַפֿטלעכער פֿאַראַקטער
 פֿון „אונזער ווינקל" האָט אַרױסגערופֿן אַ דערשיינונג, וועגן וועלכער
 מ'האַט ביי אונז — ביז דער ווילנער פּרופּע — געקאָנט נאָך
 חלומן. פֿיל פֿון דער אונטערלונגענטער און דיפּלאָמאַטער יוגנט
 זענען אָנגעקומען און „אונזער ווינקל", וואו זיי האָבן זיך געלערנט
 מעטאָדעניש (און דער דראַמאַטישער סטודיע) און פּראַקטיש און
 געשאַפֿן נייע קאָרדען פֿון צוקונפֿטיקע קונסטלער.

וואָס אָנבעלאַנגט דעם רעפּערטואַר, האָט „אונזער ווינקל"
 הומנדיק שמרענג דעם פֿאַלקס-פֿאַראַקטער פֿון מעצמער, אויפֿגע-
 פֿורט פֿון איינן זעט פּיעסן פֿון אַלען ייִדישן ריזן-לויטאַרזשן
 רעפּערטואַר, ווי די דראַמען פֿון פּרין הירשבוין („גבלה", „פּוסימע
 קרעמשימע", „דער לעצמער"), ש. אַש („נאַט פֿון נקמה", „משיח
 צייטן", „דער לאַנדסמאַן"), קאַברין („דאָרפֿס-ייִנג"), „דאָקטאָר
 קאַהן" פֿון מ. נאָרדווי א. א. גלויבצערטיק אָפּער זענען אויפֿגעפֿורט

געוואָרן אויך פּיעסן פֿון דער אַויראַפּעאַישער נאַטור און קלאַסישער
לויטערטאָר, ווי צ. ב. „די האַמעל-ווירטין“ פֿון גאַרדאַני, „זשאַן
און מאַרלענאַ“ פֿון מורבאַ, „די המצאות פֿון סקאַפּען“ פֿון מאַליער,
„הויטאַט“ פֿון זורערמאַן א. א. דערבב זענען אַלס געהאַלטן גע-
וואָרן קורצע פֿאַרטראַגן וועגן דעם ליטעראַרישן ווערט פֿון די פּיעסן
און די פּערזענלעכקייט פֿון זייערע אויטאָרן.

באַזונדערס הויר און און „אונזער ווינקל“ אַוועקגעשטעלט
געוואָרן די רעזשו. פּיעסן פֿלעגט מען רעפּעטירן וואָכן און חדשים,
קונסטלעריש באַארבעטן די קלענסטע דעטויילן, דערצו האָט מען
א הויז די פֿאַקטושע רעזושיוסערן פֿאַרבעטן אויך די רעזושיוסערן פֿון
כאַרקאָווער רוסישן קינסטלערישן מעאַטער (סונגעלנוקאָווס אונטער-
געמונג), ווי מ. מאַרכאַנאָוו, באַראָוו, ווילנער, מורסן א. א., וועלכע
האַבן מיט דעם רוסישן מעקסט און האַנט רעזושיוסירט די פּיעסן.
דאָס ייִדישע מעאַטער האָט אַרײַסגעוויזן נישט נאָר אַן אוי-
סערלעכע דיסציפּלין און זין פֿון פּינסטלעכקייט בנוגע די רעפּע-
טיוועס, צייט פֿון פֿאַרשטעלונג, דעקאָראַציעס און רעקוויזיטן, נאָר
אויך אַן אינערלעכע דיסציפּלין און ערנסטע באַצואונג פֿון דער
קינסטלער-קאָלעגייט צו אורע ראַלן און נעמונגאַמען שאַפֿן. אויף
דער ייִדישער בונג האָט זיך באַוויזן אַ פּוילישע, אַ רוקציע, אַ טעמפּאַ,
אַ קונסטלעריש-באַארבעטער מיט און אַ מאַסן-סאַענע. יעדע פֿאַר-
שטעלונג איז געווען אַ געשעעניש, וועלכע מ'האַט געקאָנט קריטי-
קירן, אַנווייזן אויף הסרונות און שאַטנס, אָבער וועלכע האָט
געוואַנט אַ נע וואָרט און אַנטפלעקט נייע קינסטלערישע פֿאַרמען
און געשטאַלטן.

עס איז נישט קיין ספק, אַז פּיע אַ ווייטערדיקער נאָרמאַלער
אַנטוויקלונג וואָלט „אונזער ווינקל“ געוואָרן דער נאַציאָנאַלער
ווינקל פֿון ריינער געלטימערטער קינסט, און וואָלט דערנעבן צו
דער העכסטער מדרגה פֿון דראַמאַטישער שאַפֿונג.

אָבער די אַלעמע פּאַליטישע טרויסלונגען, וועלכע זענען שפּע-
טער פֿאַרגעקומען און אוקראַאינע, האָבן אינגיכט אונטערנעגראַבן
דעם קיום פֿון „אונזער ווינקל“. פּיע די נע-געשאַפֿענע באַדינגונגען
און „אונזער ווינקל“ אויסגעקומען פֿון איין זייט זאָרגן וועגן זיין

מאמעריעלן קיים אין דער אנדערער, צופאסן זיך — אונטערן
דרוס פון אויבן — צו די פֿאָדערונגען און אנשויאונגען פֿון
„פראלעטקולט“, און „אונזער ווינקל“ האָט אָנגעהויבן פֿאלן. זינגע
בעסטע פחות האָבן אים פֿאַרלאָזן און פֿונדערנעפֿאַרן זיך און
קיעוו, לומע און פּוילן.

„אונזער ווינקל“ לעבט נישט מער, אָבער עס לעבט נאָך אין
זברון פֿון זינגע שפֿעטער די ליבליכע מראַדיציעס, וועלכע ער האָט
קולטיווירט אין דער ייִדישער געזעלשאַפֿט.

יידישע אהטיארן אויף דער העברעאישער בינע

איך וויל נישט, אויב דאס איז געווען די ערשטע העברעאישע פֿארשטעלונג אין דער וועלט. עס קאן זיין, אז אַמעריקע האָט נאָר פֿונדן געהאט העברעאישע פֿארשטעלונגען, נאָר איז אונדאַפֿע איז דאָס געווען דער אָנהויב.

איז געשען איז עס דוקא איז דער שטאַט, וואָס האָט געגאָלדן אַלס אַ „פּונקט“=שטאַט, אַלס אַ פֿעסטונג פֿון גשמיות, אַ מין אַמעריקאַ — איז לאָדן.

דער צופֿאל האָט געוואָלט, אז איז דער שטאַט זאָל וואוינען אונטער פֿון די טאַלאַנטפֿילסטע ייִדיש=העברעאישע דילטער, יצחק קאַצענעלסאָן, וואָס האָט אויסגער לונדער, דאַמאָלט שוין אויך געהאט אָנגעשריבן אונזיקע מעאטער=שמוק, דערונטער אויף העבֿרעאיש, „מכירת יוסף“.

בזו צו יענער צייט פֿלעגט מען אויך אָפֿט שפּילן אויף העבֿרעאיש, אָבער די „פֿארשטעלונגען“ זיינען נישט אַרונדער אונטער די ברעטער פֿון דער שול. די פֿארשודעגע חדרים=מתוקנים אין שולן, איז וועלכע מען האָט געלערנט העברעאיש, פֿלעגן נאָכן שיל=סעזאָן פֿארשטעלן לילונג פּיעסן איז פֿארשודעגע שפּראַכן. איז דערונטער אויך אויף העברעאיש. וויבֿער האָט עס נישט דערגרונט.

יצחק קאַצענעלסאָן איז געווען דער ערשטער, וואָס האָט צוגענומען אונזיקע יונגעלעכט מערסטנס: אַל העברעאישע לערער,

און פאקט אוננוקע פֿון זיין פֿאמיליע, און מוז זיי אונשמודירט
זיין פּיעסע, „מכירת יוסף“.

„מכירת יוסף“ איז אונגנטלעך אַ פּיעסע פֿאַר יוגנט, איר
נאָמען זאָגט עדות אִיף דער האַנדלונג, וואָס קומט און איר פֿאַר,
נאָר זי איז באַהויבט מוזט קאַצענעלסאָגס אונגענטומלעכען דריטע
רושן פּאַלאַנס, און זי האָט אוננוקע גרעסערע ראָלן, וועלכע לאָזן
זיך באַמט מער דעקלאַמירן ווי שפּילן, און לויט די דאַמאַלסדיקע
פּאַנוראָן איז די העברעאישע שפּראַך געווען זייער פּאַסוק דערצו
די דאָזיקע פּיעסע וואָס קאַצענעלסאָג אײַפֿינגעפֿירט און לאָזן
און זאל פֿון „הומיר“, לערך אײַן יאָר 1908. דער זאל האָט דאָס
מאָלט געהאַט 288 פּלעצער, און זאלע זענען געווען באַזעצט. די
טרופּע, וועלכע האָט אײַפֿינגעפֿירט די פּיעסע, האָט זיך אַ נאָמען
געגעבן „הבמה העברית“, און זי האָט די פּיעסע אוננוקע מאָל
אונטערגעהערט, אָבער קיין דרייַסמאָנט צו שפּילן און אַ אַמתרוק
מעמער האָט זי גישט געהאַט.

די גרופּע איז באַלד פֿאַרשטאַרקט געוואָרן מיט נאָך קרעפֿטן
(פֿון וועלכע, כ׳אזי אונטערשטאַנט צו באַמערקן, אַז קונגער און
גוט געוואָרן קיין פּראָפּיעסיאָנעלער שוישפּילער) און זי האָט אײַפֿי-
געפֿירט אַרנאָס פּיעסע, „מלהמה ואהבה“ און לובאַשוואָס אײַ-
בערזעצונג. צו דער פּיעסע האָבן זיך שױן געפֿינדערט דאַמען
אײַך, און ווידער האָט מען זיי גענומען פֿון די לערער-קרײַזן.

אַן ערך און דער צײַט האָב איר און לאָזן געגרינדעט
אַ פֿאַרײַן „לומדי שֵׁת עבר“. דאָס איז געווען אַן אומפּאַרטײַ-
אישער פֿאַרײַן, וואָס האָט זיך געשטעלט פֿאַר אַן אײַנזאַמע צו
לערנען מוזט זינען מוטגלדער די העברעאישע שפּראַך. דער
פֿאַראַזן האָט געשמעקט מיט „רעוואָלוציע“, וועל אַ העברעאישער
פֿאַרײַן האָט שױן דאַמאַלט געזוכטורט, דאָס איז געווען די חברה
„החבבי שֵׁת עבר“. און וועמענס שפּיץ כ׳זענען געשטאַנען: עליאַ-
שעוו, אַ קוויז פֿון באַרימטן קרוניקער בעל-מחשבות און ד״ר ש.
בערנשטיין, דער איצמאָקער רעדאַקטאָר פֿון „דאָס יודישע פֿאָלק“
— אַפּוּציעלער אַרנאָן פֿון דער ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע און
אַמערקע. אָבער „החבבי שֵׁת עבר“ איז געווען אַ שמערענג-

עיונים־מושער פֿארבאנד אין אַ אַרומטאַקראַט־מושער, אויב ל'זאָל
נישט וועלן זיין נאָך האַרבער, און זיך אויסדרוקן אַ „ביוראָקראַט־
מושער“.

אין „לומדי שפֿת עבר“ זענען די: מוטאָלידער דאַקען על פֿע
רוב געווען אַרבעטער, אפֿילו אַפֿוֹזיעלע בוגדיסמן, וועלכע האָבן
אַבער געוואָלט קענען העברעאיש און תנ"ך. אונזער פֿאַראַיין און
געווען אַן אומלעגאַלער, ווייל לויט די רויסישע געזעצן זענען מיר
געווען צו יונג זיך צו לעגאַליזירן און בכלל איז לעגאַליזירן אַזאַ
פֿאַרזון נישט געווען פֿון די לעבטסטע זאַלן. צוליב אונזער אומ־
לעגאַלעט, וואָס האָט געבראַכט דערצו, אַז מיר האָבן בסדר אַז
פֿערגעצויגן אונזערע „קלאַסן“, זענען אונזערע אויסגאַבן געווען
אויך גרויס, און מיר זענען באַלד אַריין און אַדפֿיציוז, און בדי
אום צו דעקן און באַשלאָסן געוואָרן צו מאַכן אַ פֿאַרשטעלונג.

איר בון דאַמאַלט געקומען מיטן געוואַגטן פֿאַרשלאַג צו מאַכן
די פֿאַרשטעלונג אין אַ מעאַטער. נאַטורלעך האָט מען דאָס
„משונעת“ אויסגעלאַזט, אָבער סוף כל סוף איז באַשלאָסן גע־
וואָרן צו מאַכן די פֿאַרשטעלונג אין אַ מעאַטער. און עס האָט
לאנג גענומען, בון מען האָט באַקומען די הסכמה פֿון דער „חובבי
שפֿת עבר“, אַז זי זאָל די פֿאַרשטעלונג אַרומגעגעבן אונטער
איר פֿורמע, ווייל „לומדי שפֿת עבר“ איז דאָך געווען אומלעגאַל.

די פֿאַרשטעלונג איז פֿאַרנעקומען און הנופה 1908 אָדער
1909 אינגם דאַמאַלטיקן „פֿיליזשן פֿאַפּילערן מעאַטער“ (קאַנס-
טאַנטונער 18), און געשפּולט האָט מען צווישן אַנדערע לעבעדיקע
בילדער דעם אוואַקטער „חנה ושבעת בינה“. די אַנטוואַלגעמער
זענען געווען יונגעלייט פֿון 15—20 יאָר און אזוי ווי אין דער
פּרעסע זענען פֿאַראַן אויניקע קינדער־ראַלן, האָבן מיר געהאַט
אפֿאַרדרויען קאָפּ צו פֿאַרשאַפֿן פֿאַר זיי הויסטאַרוישע קאָסטימווען,
אין ווען מען האָט פּאַקע אַזעלכע נישט באַקומען, האָבן זיך די
פּיליזשע אַקטיאָרן מילעווסקי און סטעפֿאַן יאַראַטש, וואָס האָבן
דאַמאַלט געשפּולט אין יענעם מעאַטער, גענומען צום האַרצן אינעם
זאָך ענמה־נפֿש און אַלען צוזאַמענגענומען גרויסע מענער־ישע קאָס-
טימווען און זיי פֿאַרוואַנדלט אין קינדער־קאָסטימווען.

דער מאַטעריעלער דערפֿאַלג פֿון דער פֿאַרשטעלונג איז געווען אַ גוטער, נאָר דער מאַראַלוישער גוט. שולדיק אין דעם איז געווען די „הברה הספרדית“ (שפּאַניאַלישע אויסשפּראַך).

אין „חנה ושבעת בניה“ שפּילט די הויפּטראָל אַ פֿרוי — „חנה“. וואו געמען מיר אָבער אַ פֿרוי צו שפּילן די ראל? דערווייז איך זיך. אַז קיין לאַדז איז געקומען איז געסט פֿון פּאַלעסטינע אַ הער טורנער מיט זינס אַ מונדל פֿון אַ יאָר 13—14. אויב זי קאָן יאָ שפּילען, אָדער גוט, האָט אונז גוט אינטערעסירט. פֿאַר אונז איז געווען גענוג, אַז זי קומט פֿון ארץ ישראל און קען העבן רעאויש. אַז ערעמעאניעס בון איר צוזאַמען מיט אונזער הויפּט שפּילער יצחק קאַצענעלכאָגען (דאַמאַלט — שילער און גומאזיע, אונט — ד״ר מעדוּצון און ירושלים) אַרויף צום ה' טורנער און אינגעלאַדן דאָס מונדל צום שפּילן. עס איז געווען אַ שווערער בויס, אָבער דאָך האָבן מיר דאָס אינגערליקע אויסגעפֿירט.

פֿאַרשטויט זיך, אַז אַלס געקומענע פֿון ארץ ישראל האָט זי ווערדט מיט דעם ספּרדישן דיאַלעקט און דאָס פּובליקום האָט גוט פֿאַרשטאַנען אַ וואָרט פֿון דעם, וואָס זי האָט גערעדט. נאָר מער, ווען זי האָט יך „צעדראַמאַטעוועט“ האָבן די „שילפֿילער“, הערנדיק איר מאַרנע אויסשפּראַך, זיך אינגאַנצן פֿאַרגעסן... און מיילא איז דער גאַנצער עפֿעקט פֿון דער דראַמע געווען זייער אַ פּלאַסער.

נאָך דער דאָזיקער פֿאַרשטעלונג האָט יצחק קאַצענעלכאָגן ווידער פֿאַרגרעסערט די מעמוקניט פֿון זיין „טרופע“, און עס האָט זיך אָנגעהויבן אַ שטיקל קאָנקורענץ צווישן זיין טרופע און צווישן די יונגעלייט, מיט וועלכע אַך האָבן אויפֿגעפֿירט „חנה“.

די פּונע האָט דאָך אַ ציזיאונגס־קראַפֿט, האָט זיך מאַקע נאָך דער ערשטער פֿאַרשטעלונג פֿאַרגלויסט די יונגעלייט וויטער צו שפּילן. אַך האָבן דאָס געוואָרפֿן די לאַזונג צו שפּילן אַן אַפּערעסע אויף העברעאויש. מיר האָבן גענומען די פּיעסע „דוד וגלית“ פֿון ד״ר זאַלקונד, געלאָזט מאַכען מזונט צו אונזיקע לירלעך, וואָס געפֿונען זיך דאָרט, אַריינגעשטעלט אונזיקע לירלעך, צו וועלכע מיר דאָפֿן אויסגענוצט באַקאַנטע מעלאָדיעס. אַזוי געט

דענק איר, אז איין לוד, „גפל אויב“ האָבן מיר געזונגען מיטן זונער-מארש פֿון „בר-בֿוכבא“.

די אָפּערעטע האָבן מיר אונטער דער לויטונג פֿון דירינגענט זעלמאַן אויפֿגעפֿירט און „הומיר“ און אזוי ווי עס פֿאָדערן זיך צו איר אַכט און מענצערונגס (די פּאַסטור־ענגס), האָבן מיר מיט שווערע מי געווירקט אויף אייניקע סאַליסטונגס פֿון „הומיר“, אז זיי זאלן זיך באַמיינליקן אין דער אָפּערעטע.

אין דערזעלבער צייט, וואָס דער „הומיר“ האָט געשפּילט אַ גרויסע ראָל אין דער אַנטוויקלונג פֿון דער ייִדישער מוזיק און אין דער פֿאַרשפּרעטונג פֿון דער ייִדישער ליטעראַטור, וועל ער פֿלעגט אַפֿט אַנטאָרדנען ליטעראַרישע אָונטן, און וועלכע ס'האָבן זיך באַמיינליקט אלע גרעסע ייִדישע שרעבער, אַנהויבנדיק פֿון מענדעלע מוֹכר ספֿרים, שלום עליכם, פֿרושמאַן בון די יונגסטע שרייַטשער, — און דערזעלבער צייט איז אַטוול פֿון די „הומיר“ מיטגלידער געווען אַסומילאַטאָריש געשטומט, באַזונג־דערס די דאַמען, און אובערהויפּט נאָך די סאַליסטונגס. זיי האָבן געקומט פֿון אויבן אַראָפּ אויף ייִדיש, האָבן שטענדיק גערעדט נאָך פּויליש, און אזוי ווי העברעאיש איז דאָך אויך „געשמראַפֿט“ גע־וואָרן כּוונן ייִדישן אלה-בית, איז עס נישט געווען קיין ליכטע זאך זיי צו באַוועגן צו שפּילן אין אַ העברעאישער אָפּערעטע.

צוליב דעם אַלזאָ, וואָס די סאַליסטונגס האָבן נישט געקענט קיין העברעאיש, און בכלל האָבן זיי נישט געקענט, אָדער זיך געמאַכט נישט קענען, לויטענען ייִדישע אַותיות, האָבן מיר דעם מעקסט פֿון די לידער געמוזט אויפֿשרייַבן פֿאַר זיי מיט לאַטיינישע אַותיות, און מען האָט דעם מעקסט מיט די נאָמן אַרטיינגעלונג און די פּינקלעך, מיט וועלכע די זונגערונגס האָבן צוגעקלאַפּט בעת די לידער און די מענין. די ערשטע העברעאישע אָפּערעטע איז אַראָפּ מיט אַ גרויסן דערפֿאָלג, און איז טאַקע באַלד אובערגעזורט געוואָרן.

נאַטורליך האָבן די דאָזיקע פֿאַרשטעלונגען איינציקווייז דערצויגן אַ העברעאיש טעאַטער-פּופּוליקום, אָבער דאָס שפּילן העברעאיש האָט זיך פֿאַרט נישט גערוקט פֿון אַרט. ווידער האָט קאַצענעלסאָן געשפּילט „מכירת יוסף“ מיט אַ צוגעשריבענעם

אָסמ, אין ווידער אין „הזמיר“ זאל פֿאַר 300 מענטשן.
ווען די „הבמה העברית“ האָט דאָן אָפּגעזאָלט אַ זיצונג זיך
צו באַראַטן וואָס וועטער צו טון, האָב אין אַרױסגעזאָגט אַ מױנונג,
וואָס האָט אױסגעזען, ווי אפיקורסות.

אין האָב נעמלעך געזאָגט, אַז און אזא טעאָמער-שמאַט, ווי
לאָדן, וואָס האָט געהאַט די בעסטע ריכטיגע, דעמשע, פּוילישע
און ייִדישע טרופּעס, אין אַן אומזון צו שפּילן העברעאיש טעאַ-
מער, אַזוי ווי מיר שפּילן. ביי אונז אין דאָך דער עיקר העב-
דעאַיש און דערנאָך נעמען מיר יעדן יוגנטמאַן, וואָס קען העב-
רעאַיש, צו שפּילן ראָלן, בעת דאָס פּובליקום אין אױסן צו זען
שפּילן. מױן מױנונג אין דערנאָך געווען, אַז אױסלערנען
אַ שפּראַך קאָן מען גיכער, ווי אױסלערנען שפּילן. צום שפּילן,
זײַן אַן אָסמאַר, מױן מען האָבן טאַלאַנט, און לערנען אַ שפּראַך
אין אַ אַרבעט.

אין האָב דערנאָך פֿאַרגעלאָנגט, אַז מיר זאָלן קומען אין
פֿאַרבונדונג מיט די ייִדישע שױשפּילער, וואָס האָבן דאַמאַלט גע-
שפּילט אינם ייִדישן טעאַמער, אַז זײַ זאָלן זיך באַטױליקן אין אונז-
זערע פֿאַרשטעלונגען, און דאַמאַלט וועלן מיר קענען שפּילן
טעאַמער ווי ביי לייט.

מיין פֿאַרשלאַג אין אָפּגעוואָרפֿן געוואָרן. אין בױן אָבער ביי
מיר גוט געפֿאלן, און אונזאַל אין אַוונט, בעת מען האָט אין
זאַנדבערג, „גרויסן טעאַמער“ געשפּילט „אַ מענטש זאָל מען זײַן“
און דער רעזושמער און פרעמיער פֿון דער טרופּע יוליוס אַדלער
אין געווען פֿריי, און זיך געזעצט ביים טישל אױבן אױף די טרעפּ,
פֿאַרן אַרױנגאַנג צום פּאַרטער, בױן איר צו אים צוגעגאַנגען און
אום געזאָגט, אַז איר וויל מיט אים רעדן.

אין יענער צײַט צוגױן רעדן מיט אַדלערן האָט קױנער גישט
געהאַט קײן דרויסטקױט, אפֿילו די אָסמאַרן, וואָס זענען געווען
„חבר-לאַפּ“ אונזער מושל אַנדערן, האָבן געהאַט צו אום גרויס
דוך-ארג. ווער רעדט נאָך די בינגע-אַרבעטער. אַז אזא אונגעם
פֿלעגט אױסקומען אָפּעס צו וועלן פֿונם פֿאַרשטאַרבנעם דירעקט-
מאַר זאַנדבערג, אָדער להבדיל פֿון אַדלערן, פֿלעגן אים פֿרױער

צויערן הענט און פֿום.

און ווידער, בין געווען א בחורל פֿון א יאָר 18, א דארטער יונג-
געראמאנטישק, נישט קיין גרויסער מקפיד אויף מלבושים, און ס'איז
זיך דערזענער פֿעלט פֿאַרצושטעלן דעם „געוואלטיקן“ אנדרוק,
וואָס עס האט געמאַכט אויף אַרלעךרן מיין ווערונג, אז איך וויל
מיט אים רעדן.

עס איז זיכער געווען פֿאַר אים א ווייז, ווען ער האָט זיך
אויפֿגעהויבן פֿון שטיל הונטער דעם באַרוימטן טישל אין „גרויסן
מעזשאַנערי“, און זיך געלאָזט מיט מיר שפּאַצירן אונטער דער לאַנג-
גער טעראַסע, וואָס פֿירט אַרויס פֿון דער גאַס. די קנאה פֿון
די „מעזשאַנערי-פּאַטריאַטן“, וואָס פֿלעגן שטענדיק און דרויסן שטונדן.
וועלכע דער פֿאַרוואַלטער פֿלעגט האָבן אַן אַרבעט זיי צו טרייבן,
געמערונג צו הילף פּאַלוצן — און גאַרנישט צו באַשרייבן, ווען
זיי האָבן געזען, אז אַרלעךר גויט „שפּאַצירן“ מיט געפֿעס אַ יאָר.
ווינט אויס, אז אַרלעךר האָט דערפֿילט, אז ער האָט „אַריבער-
געפֿאַסט די מאַס“, און ער האָט זיך פֿאַרקורגעוועט מיט מיר
הינטערן פֿלוזט פֿון אנדערן העלפֿט הויף, וואו ס'איז געווען
אַ באַד-אַנשטאַלט. דאָרט האָט אינאָם קוונער נישט געזען גיין און
שמועסן.

מיט געפֿעס אַ מערקווירדיקע עקשנות און זיכערקייט האָב איך
גערעדט צו אַרלעךר, און אים פֿאַרגעלונגט צו שפּילן מיט אינאָם
„אוריאל אַקאַסמאַ“ אויף העברעאיש. איך האָב דאָס שמוק אויס-
געקליבן צוליב עטלעכע טעמים: ווייל עס איז ייִדיש שמוק,
אַ פּיעסע מיט אַ שטאַרקער אַקציע, אַ גרויסע ראָל פֿאַר אַן אַר-
טיסט, און ווייל אַרלעךר איז און דער דאָזיקער ראָל געווען אינאָם
געשפּילט און געהאַט אין איר אַ גרויסן דערפֿאַנג.

און אָנהויב האָט זיך אַרלעךר אויסגעלאָזט. מאַמעריעל
האָט ער זיך אין דעם נישט גענויטקט, מאַראַלוש האָט ער נישט
געווען קיין דערפֿאַנג, ווייל ער האָט נישט געהאַט קיין באַגריף
אין דער העברעאישער שפּראַך, און ער האָט מיין פֿאַרשלאַנג אָפֿ-
געוואָרפֿן. איך בין אָבער געווען אזוי באַגוואַסערט פֿון מיין אַוי-
געגעס פֿאַרשלאַנג, אז איך האָב נישט געקענט באַגרייפֿן ווי אזוי

מען קען אים אפּוואַרפֿן און אונד האָב זינט דאָן אַרלערן מער נישט אָפּגעלאָזן. בון עס איז מיר געלונגען אים צו געווינען אלס אַן „אינגעליק“.

מיר האָבן באַרד אויפֿגענוכט אַ העברעאישע איבערזעצונג פֿון „אוריאל אַקאסמאַ“ און זיך גענומען אויסשרייבן די ראָלן. דאָס איז געווען אונגער פֿון די מערקווירדיקסטע מעאַטער-עפּוואַרן. די העברעאישע איבערזעצונג איז געווען אַ קאָלעקטיווע, אזוי און דעמלעך געשטאַנען אויפֿן שער-בלעטל: „מתרגם ע“י מורי הגמנ-סיה העברית ביהו“ (אויבערזעט דורך די לערער פֿון דער העב-רעאישער נוממאָניע און יפו). געדרוקט איז דאָס בילס מאַקו אויך געוואָרן און יפו. אָבער כאַמיש עס איז געשטאַנען בפֿירוש געדרוקט. אַז די איבערזעצונג איז אַ קאָלעקטיווע, פֿינדעטמאָנען האָבן מיר באַרד באַמערקט, אַז די איבערזעצונג, אָדער 55 הפּחות די רעדאַקציע איז געמאַכט געוואָרן דורך איין פּערזאָן, און דורך אַ פֿאַראַנטווערטלעך פּערזאָן, און דיינו — דורך איינעם, וואָס האָט געשפּילט איינע פֿון די ראָלן און דער פּיעסע.

עס האָט זיך, געמלעך, אַרויסגעוויזן, אַז אין דער צייט, ווען איז דעםשישן אַריינגאַל איז אויך אין אַלע איבערזעצונגען און אַנדערען שפּראַכן איז די הויפּטראַל „אוריאל“, און דאָ, און דער העברעאישער איבערזעצונג אויסגעקומען, אַז די הויפּט-ראַל און גאָר „דע סילוואַ“. די גאַנצע פּראָצע פֿון אוריאל האָט געפֿעלט, עס איז נישט געווען כּמעט קיין אונגער פֿון זיינע באַרימטע מאַנאַ-לאַגן, און טאַמער און עפּעס יאָ געווען צו רעדן, אָדער צו שפּילן, און עס איז דער העברעאישער איבערזעצונג געווען באַשמומט פֿאַר דע-סילוואַן.

אַ פּנים, אַז דער איבערזעצער אָדער דער רעדאַקטאָר פֿון דער איבערזעצונג האָט געהאַט עפּעס אַ שייכות צו דעם, וואָס האָט געשפּילט די ראַל פֿון „דע-סילוואַ“, און ער האָט זיך פֿערוואַרנט מיט עולם-הזה...

פֿאַרשמוט זיך, אַז ווען מיר האָבן אָנגעהויבן איבערצושרייבן פֿאַר אַרלערן די ראַל. האָבן מיר דערזען דאָס אומגלוק, און מיר האָבן זיך געמוזט אוועקנעצן און מאַכן אַ נייע איבערזעצונג. דער

גענאצער טעקסט פֿון אוריאַלס דאָל און געוואָרן מנוקד (פּונקטורט, געפונטלט), און אינדערהױך, איבער יעדן וואָרט און געשריבן געוואָרן די ייִדישע איבערזעצונג.

די רעזשױ פֿון דער פּיעסע האָט איבערגענומען יוליוס אַרלער. אַלע דאָליסטן געדענק אױך נישט, נאָר עמלעכע פֿון זױ זענען מיר געבליבן אינגערע און זכּרון, ווי דער העברעאישער שרױפֿט = שטעלער אברהם פֿראַנק, וועלכער און דאָמאַלט געווען צוריקגע = קומען פֿון ארץ־ישׂראל און ער האָט געשפּילט די ראָל פֿון דע = כּולווא, שפעטער האָט די ראָל געשפּילט דער סטודענט אברהם לעווינסאָן, דער שפעטערדיקער „התאחדות“־פֿירער און פּילזישער סױם־דעפּוטאַט, דער העברעאישער לערער מנחם גנעסין, דער שפעטערדיקער מוטגרינדער פֿון דער מאַסקווער „הבּימה“ און דערנאָך רעזישער פֿון העברעאישן טעאַטער (תא“י) און ארץ = ישׂראל, און דער אַנפֿירער פֿון דער לאָדזער „דראַמאַטישער קונסט“ י. מ. מאַשקאוויטש.

צו לערנען די ראָל מוז אַרלערן האָבן אױך איבערגענומען, אַלס דער „שרדן“, און אזױ ווי ער האָט זױר שױן צוגעוואוינט צו מיין העברעאישער אויסשפּראַך און צו די קלאַנגען פֿון די ווערטער, ווי אזױ אױך האָבן זױ אַרױסגערעדט, און געבליבן בהספּם בולס, און אױך מוז ספּילן די פֿאַרשטעלונג, כּאַמט אױך האָבן נאָר געהאַט שטאַרק חשק צו שפּילן אַ ראָל און דער פּיעסע.

די פרעמיערע פֿון „אוריאַל אַקאַסמא“ און געגאנגען אױן „גרויסן טעאַטער“. דאָס טעאַטער און געווען פֿיל געפּאַסט. עס האָט דאָמאַלט געהערשט און אויסגעוועוונלעכע יום־טובֿדיקע שטױ = מונג. לאָרן און ממש געגאנגען כּאַדאַראָם.

און אױף דער פֿאַרשטעלונג האָבן נישט געפּעלט קיין קוריאָון, און זעלבסטפֿאַרשטענדלעך, און אינגעם פֿון זױ וויל אױך דאָ דער = צווייל: אַלס פֿאַרשטױער פֿון דער חברה „לומדי שפּת עבר“ האָבן אױך דאָמאַלט דערלאַנגט אַרלערן אַלס מתנה זױן בולד, געצױכנט פֿון לאָדזער מאַלער י. ווילענסק. דאָס בולד האָט אַרױסגערופֿן אַ שטורעם פֿון אַפּלאַודוסמענטן, וועלכע האָבן אָנגעהאַלטן עמלעכע מינוט, און בעת אַרלערן האָט מיר געדריקט די האַנט אַלס דאַנק.

האָט ער מור אין דער שטיל געזאָגט: „זילבערצווייג, זינט זיך מרחם און גוט אַראָפּ און קאַסטן סופּלירן דעם דאַנק.“

דער עולם האָט זיך זיכער גישט אַרײַנגערױרט, וואָס ער זאָגט מיר. אַלע זענען געווען זיכער, אז דאָס דאַנקט ער מיר פֿאַר דער מתנה, וואָרום וועמען האָט עס געקאָנט אינפֿאַלן, אז מיר האָבן באַצײטנס צוגעגרויט אויף העברעאיש אַ דאַנק, וועלכֿן אַדלער האָט זיך פֿריער אויסגעלערנט, פונקט אזוי ווי די גאַנצע ראַל, און אזוי האָבן מיר ביז דער לעצטער מינוט דערהאַלטן ביים פּובליקום די אולטימע, אז אַדלער קען העברעאיש.

אז אַדלערס קאַלעגן, די ייִדישע שוישפּילער, האָבן דערוואַרט, אז אַדלער וועט האָבן אַ גרויסע מפּלה, און זעלבסטפֿאַרשטענדליך, און דערנאָך און ביי זיי די קנאה נאָך גרעסער געוואָרן, נאָכדעם ווי זיי האָבן געזען, אז ער און מיט עברי ווייניק געשמרײַכלעט געוואָרן און דער פֿאַרפֿאַנג און געווען אזא גרויסער. דערווייל האָט זיך די טרופּע פֿון „גרויסן מעאַטער“ געענדערט, אַדלער און אוועק גאַסטראָלירן קען רוסלאַנד און אַלס ערשטער שוישפּילער פֿון „גרויסן מעאַטער“, און אָנגעקומען דער יונגער אַרטיסט רודאַלף זאַסלאַוסקי, און אַונמאַל און אַונט. ווען אַיך ביז אַרונטערגע = קומען הונטער די קוליסן פֿון „גרויסן מעאַטער“, גווען מיר אַנטקעגן די אַרטיסטן זאַסלאַוסקי, דער פֿאַרשטאַרבענער מאַרק מווערסאָן און וואָלף זילבערבערג, און זאָגן מיר אָפּ אויף אויסנאָם ווייניק גאַנצע שמוקער פֿון „אשרי יושבי ביתך“ און „גשמת כל הי“.

איך האָב זיך גישט פֿאַרשטאַנען אויף דעם ווײַ, אָבער פֿאַלד און מיר אַלין קלאָר געוואָרן. איך האָב פֿאַלד דערהערט פֿון זייערע נאַרדעראָבן דעקלאַמירן אויף העברעאיש גאַנצע שמוקער פֿון „אוריאל אַקאַסטאַ“.

בקיזור, חברה אַקטיוואַרן אונטער דער אָנפֿירונג פֿון יצחק קאַצענגעלסאָן האָבן זיך אָרגאַניזירט און אינגעשטודירט אין קאַ = צענגעלסאָנס איבערזעצונג „אוריאל אַקאַסטאַ“ אויף העברעאיש, און פֿאַלד נאָכדעם זענען זיי אַרויסגעפֿאַרן אויף אַ טורנע איבער פּוילן, ליטא און רוסלאַנד. דער דאָזיקער טורנע און געווען אזא פּרױמפּ, וועלכֿן ס'האָט זעלבן וועלכֿער ייִדישער שוישפּילער גע =

מאכט און זיין לעבען, און א צייט נאכדעם האבן די עלטערע אקטיאָרן, וואָס האָבן זיך באַטויליקט און דעם טורנען, נישט גע- קאָנט באַפֿרײַען פֿון דעם בישוף, אונטער וועלכן זיי זענען גע- שטאַנען צוליב די גראַנדיעזע קבלת-פֿנימער און דער דאָמאַלטן קער, „משערטאָ“.

מיר, ווידער, האָבן גאָך לאָרן געשפּילט און וואַרשע, און ערשט נאָכדעם, ווי אַדלער און ווידער צוריקגעקומען קיין לאָרן, האָבן מיר אויפֿגעפֿירט ד״ר הערצלס, „נייע געטאָ“ אויף העברע- אַוּש מיט אַדלערן און דער הויפּראָל. אויב און אום שוין, נאָ- טורלעך, געווען פֿיל לעבטער זיך אויסצולערנען די ראל אַויף העברעאַיש, אָבער איר האָב ווידער געמוזט זיין דער סיפּלער, צוליב דעם אויבנדערמאָנטן טעם.

דערווייל האָט זיך צו אונז דערטרעגן אַ קלאַנג, אַן זאַסלאָוו- סקו מיט קאַצענעלסאָנען טראָגן זיך אַרום מיט אַ פּלאַן צו פֿאַרן קיין ווין אויפֿן ציוניסטישן קאָנגרעס, דאָרט צו שפּילן העברעאַיש טעאַטער. דער פּלאַן פֿון אַזאַ טורנען און אויגענטלעך געווען מינער, נאָר אזוי ווי אַדלער און ווידער נישט געווען און לאָרן, האָב איר נישט געהאַט מיט וועמען זיך צו באַראַטן. אָבער ענדלעך האָב איר זיך שרײַבלעך פֿאַרשטענדיקט מיט אַדלערן און מונסק, און עס האָט זיך אַרויסגעוויזן, אַן ער האָט אַ אומגע- הויערן פֿאַרלאַנג צו פֿאַרן שפּילן העברעאַיש טעאַטער אויפֿן ציי- ניסטישן קאָנגרעס. ווידער זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן זיצונגען און זיצונגען, און ענדלעך האָט די „חובבי שפּת עבר“ באַשלאָסן, אַז מיר פֿאַרן קיין ווין שפּילן „אוריאל אַקאַסמאָ“ און, דאָס נייע געטאָ“. און וועלכע עס האָט זיך אויך באַטויליקט דער פּראָפּע- סיאָנלעך יידישער אַקטיאָר הערשעל יעדוואב.

מיר הויבן אָן מאַכן פּראָבן. אונזער דאַמען-פּערסאָנאַל ווערט פֿאַרשטאַרקט מיט אַדלערס פֿרוי, די שוישפּילערין עמיליע אַדלער, וועלכע שפּילט דאָס מאָל די ראל פֿון „יהודית“ און די יונגע שוישפּילערין שושנה, און נאָכדעם, ווי אונזער פֿאַרוואַלטער, דער העברעאַישער פּעדאַגאָג ה' מלאַמעס (אויב און טשווקאַ) פֿאַרט אַראַנזשירן אַלע צוגרײַטונגען, פֿאַרן מיר אַלע, אַן ערד 25

פערזאן, צום ציוניסטישן קאנגרעס.

דאס איז געווען אין אויגוסט 1913. אינזער אויסרעכנונג איז געווען, אז מען וועט אונז, "פארצויקערן". עפעס א קלויניקייט: העברעאיש טעאטער פאר די געסט פון קאנגרעס, און דערצו נאך הערצליך, "נישט געמא". דערווייל אבער באקומען מיר א ידיעה, אז קען ווין איז געקומען נאך א העברעאישע טרופע.

ווער איז דאס, ווידער זאמלאווסקי? נו, דאס איז צמח מוט זיין עולם. צמח האט שוין דאמאלט געמאכט אייניקע העברעאישע פארשמעלונגען אין ווארשע און ביאלוסטאק, און אזוי ווי איז יענער צייט איז אומעטום געשפילט געווארן מיט גרויס דערפאלג אסאך דימאווס, "דער אויבויקער וואנדערער" (דאמאלט האט מען טאקע אויך און לארז געשפילט די פיעסע אויף רוסיש. בארויס טאמאשעווסקי האט גראד דאן גאסמראלירט אין לארז, און די פיעסע איז אים אזוי געפאלן, אז ער האט אראפגענומען דעם מחבר אסאך דימאוו קען אמערוקע און אים געמאכט פאר א "ידישו" שרייבער), האט אויך צמח איינגעשטודירט דעם "אויבויק וואנדערער" אויף העברעאיש מיט א גרויסע ליבהאבער און איז מיט זיי ארוינגעפארן. און ווען עס איז אונטערגעקומען אזא גוטער, "קונה" ווי דער ציוניסטישער קאנגרעס, האט ער זיך נישט געפילט און איז אראפגעפארן קען ווין.

אבער מיר האבן זיך נישט דערשראקן פאר קאנקורענץ. מיר זענען געווען זיכער, אז עס וועט אין ווין זיין גענוג פובליקום פאר אונז און פאר צמח. מיר האבן אבער געהאט א גרויסן טעות אין אינזער השביל. אזוי ווי מיר זענען געקומען קען ווין, האט אינוינזער געשעפלטס-פירער אונטערגאנג די סרויעריקע בשורה, אז צמח'ס טרופע, וועלכע שפילט שוין אייניקע טעג, מאכט זייער שלעכטע געשעפטן, און עס וואלט דעריבער גלייך געווען אזוי איינצוארדנען, אז בודע טרופעס זאלן נישט שפילן אין אונז מאכן מיר האבן זיך נישט געוואלט צוגלויבן, אז עס איז טאקע אזוי, נאר בארד האבן מיר זיך אויף איינזערע פלינצעס אויבערצונגעבן... אינזער השביל איז געווען, אז די עטלעכע הונדערט דעלעגאטן און די געסט וועלן באזוכן אינזערע פארשמעלונגען, אבער דער

חשבון איז געמאכט געווארן און באלעבאס. יעדער דעלעגאט
איז געווען אזוי פארטון אויף די זיצונגען פון קאנגרעס גיפא, פון
די לאנדסמאנשאפטן אין קאמוניעס, אז נאך זייער ווייניק פון זיי
האבן זיך אראפגעכאפט אויף אונזערע פארשטעלונגען, און מיר
זענען מאטעריעל ארויס „בשן ובעיו“, אזוי, אז די, וואס האבן
נישט מוטגענומען קיין אייגן געלט, האבן עטלעכע טעג גאנץ
לייטש געהונגערט...

צמח מיט זיין טרופע, אויף וויפיל איר געדענק, איז נאך
פריער פארשוואונדן.

אדלער האט זינט דאמאלט פארלוירן דעם חשק צו שפילן
העברעאיש, אונזער טרופע איז זיך ציפאלן, קאצעגעלסטאן האט
שפעטער איינגעפירט זינגע א נייע פיעסע מיט לובהאבער, און
מוס'ן אנטויל פון שריפטשטעלער ב. אפעלבויס, וואס איז איצט
אויך און אמעריקא, און ערשט אין דער קריגס-צייט האב איך
ווידער ארגאניזירט א העברעאישע טרופע, וואס האט געגעבן רע-
גולערע פארשטעלונגען. איין זאך זענען מיר געווען זיכער, אז
צמח איז אינגאנצן פארשוואונדן פון דער ארענע.

צמח איז אבער באלד דערזיף אוועק קיין רוסלאנד, און וואס
עס איז געווארן מיט אים, און מיט זינגע פלענער פון א העברעאיש
מעאטער, געהערט שוין צו דער געשיכטע פון דער „הבימה“.

מאמענטן פון אקטיארן-לעבן

אונטער האָב איך אים שוין מוחל געווען. אָבער דאָ האָב איך אים געשאַלט.

פאַסירט האָט עס אזוי :

ווי אַ בלוץ האָט זיך צושפּרונט די געזעס, און ה' ווונדשטאָק, דער „סטאַר“ פֿון דעם ייִדישן טעאַטער אין לעמבערג, אין פֿאַר-שוואַינדן.

אין יענער צייט האָט מען אויפגעפירט מיט גרויס דערפֿאַלג „שלמה המלך“. ה' ווונדשטאָק האָט געשפּילט אַלס דער קעניג שלמה. די נאַנצע ייִדישע באַפֿעלקערונג איז געווען אין אים פֿאַר-קאַמט. מען האָט אים אַפּלאַדירט, מען האָט אים באַוואַרפֿן מיט בלוטמען, מען האָט אים פֿאַרגעטערט; און דערביי האָט דאָס טעאַטער געמאַכט זייער גוטע געשעפֿטן, עס איז געווען וואָס צו הערן. די אַקטאָרן, די זינגער, האָבן געלעבט אַ טאָג. און דאָ מיט אַמאָל איז אַלעס אויס, עפעס אַ קלונגיקייט, וואָס עס האָט זיך אָפּגעטון, וואָס מיר האָבן זיך צוקאַמט.

עס רעדט זיך נאָר אזוי „מיר“, און סך-הכל בון איך דאָן אַלס געווען אַכטצו יאָר, און מיין שייכות צו דער בונע איז באַשמאַנען אין דעם, וואָס איך האָב געזינגען אין כּאָר, אונטער דעם דיריגענט עסקרייז, וועלכער האָט מיך געקענט נאָך פֿון דער סונאַנגע, וואו איך האָב געזינגען ביים חזן. עסקרייז האָט שטאַרק געהאַלטן פֿון מען קול-גנינה און ער האָט מיר אַרבעטגענומען אין טעאַטער-כּאָר. פֿון אָנהויב בון איך אים, עסקרייז, אויך קיין פֿריינד נישט

געווען דערפאר, וואס ער האט פון מיר געמאכט א טעאטער-מעגש. איך האב שטארק מורא געהאט, אז איך זאל צוליב דעם נישט פארלירן די, וועמען מין הארץ האט אויסגעווילט, מוט וועמען און פלעג ארומשפאצירן בשתיקה אין די פארווארפֿענסטע ווייניג קעלער פֿון שטאט-גארטן. שווינגנדיק ארומגעשפאצירט, אָבער מיר האט זיך געדאַכט, אז איך שוועב אייף די פֿלונקען, אז איך בראַג זיך הויך, אזש אונטערן פֿלונקען הומעל, וואָרום אויסער דעם, וואָס זי האט געשטאַמט פֿון אונטער פֿון די שענסטע, פֿרוםסטע חסידישע פֿאַמיליעס און לעמבערג, וואָס זי און געווען אויסגע- קנאַטן, ווי מען זאָגט דאָס, און יחוס, איז זי אַלעו געווען אַ שוין מודל, טאַקו גאָר אַ וואונדער-שוניגע; אַ פֿאַוויז האָט איר, אַז נישט גאָר איר, גאָר אַז פֿיל אַנדערע בחורים, העכערע, שענערע פֿון מיר זענען איר נאָכגעגאַנגען און אויסגעגאַנגען פֿאַר איר.

מיטא, איך האב געזונט, מיט צרות און מאַטערנש געזונט, ווייל פֿאַמיליע פֿון איר קאָן מען זאָגן אויך אַ שמוקל בעל- הביתשער בחיר געווען, האָב איך אָבער געהאַט אַ פֿעלער, נישט קיין פֿונוישן חילוק, גאָר אַ געסטונקן פֿעלער: איך האָב געהאַט אַ גוטע שמומע און מיר האָט זיך אינגעגעבן אויסצווווינגען בע דער מאַמען וואָס האָט געצומערט און געפֿלאַמערט אונטער איר בויחיד, אז זי זאל מיר לאָזן זונגען פֿיב חזו, דאָס איז געווען מוט אַ ציט פֿרוער און איך בין געוואָרן אַ משורר. אָבער דאָס איז געווען אַ גרויסע שטערונג; דאָס האָט מיר אַראָפֿגעגנדריקט און די אויגן פֿון מין „געטוי“; זי האָט זיך געבלאָזן אויף מיר, זי האָט זיך נישט גע- קאַנט פֿאַרשטעלן, אז „זי“ זאל געמען אַרומגיין (די אַפֿיציעלע שפראַך פֿון דער לובע), מיט אַ זונגער. אָבער ווי שמוט דאָס און פֿסוק: „געתי מצאתי“, אַז מען זיכט געפֿונט מען. זי איז געוואָרן מוט גאָסם הילף מייגע, דאָס הויסט, זי האָט גענומען אַרומגיין גאָר מוט מיר, און מיר האָבן אָנגעהויבן חלומען וועגן... וואָס אַלע פֿאַרלופֿטע זיט די וועלט שמוט, חלומען; אָבער, אז זי האָט דערהערט, אַז עס האַלט דערביי, און זאל געמען זונגען און מעאטער-פֿאַר, נו, נו, האָט זיך עס אַ פֿיסל אָפֿגעטון. עס איז קעגן בוק, אַז צו אַ מענטשנס פֿאַלן און גאָר קיין שיעור נישטאָ.

געוואוסט האָב איך, אז אױף מיין מזל איז אױסגעפֿאַלן צו זינגען און כֵּאָר, דאָס אַליי. וואָרום, וואָס נאָך קאָן דערגרונטן אַזאַ קליין יידיש בהורל, ווי איר? אָבער גאַנצט צו מיין קליין אָרעם וועלטל און געווען נאָך אַ וועלט, אַ רונגע, אַ שונגע, אַ צױבערלעכע, דאָרט, וואו די מענטשן זענען נאָך אַנדערש, אַזעלכע שונגע, וואוּ= דערלעכע; נאָך צווישן מיר און זיי און געשטאַנען אַ וואַנט: זיי זענען געווען די אַקטיאָרן, די אַרטיסטן, וואָס האָבן זיך יעדע נאַכט פֿאַרוואַנדלט אין קעניגן און פּרינצן, און גאָלה און זילבער געקלודעט (אױף דער בינגע פֿאַרשטױט זיך), וועמען דער עולם האָט באַשטאַטן מיט אַפּלאַודיסמענטן, באַגרויסט מיט הוראָ=געשרעיען, אױף וועמען מען האָט געקוקט, וון אױף געמער. וואָס פֿאַר אַ שייכות האָט געקאַנט זיין צווישן מיר, דעם זינגער, און זיי, די אַקטיאָרן?

אמת, ווען איך בין פֿאַרבליבן אַלליין און מיין אונטן וועלטל, האָט מיר קינגער נישט פֿאַרווערט צו הלומען וועגן אַ ציט, ווען איך וועל אױך שטיין פֿאַרן פּינלוקס און די קיזערלעכע פּנדים, אַלע וועלן מיך באַוואַונדערן, מען וועט פּאַסטן בראַוואַ, מ'וועט וואַרפֿן בלומען... געוויס האָט מיר קינגער נישט פֿאַרווערט צו טרוימען וועגן אַזעלכע זאַכן, אָבער איך האָב געוואוסט, אז דאָס זענען גאַרנישט, אומגעלונגענע חלומות. אָבער געטראַכט האָב איך פֿאַרט און איך מוז איך זאָגן, אז דאָס זענען געווען די שענסמע, בעסטע טרוימען מינגע.

קינגער אָבער האָט נישט געטאַרט וויסן פֿון דעם. איך האָב עם געמוזט האַלטן פֿאַרבאָרגן טיף און זיך. דעם קלענסטן צױכן האָב איך נישט געטאַרט געבן, אז איך האָב אַזעלכע „אױסגעלאַט סענע“ געדאַנקן; זיי, דאָס מױדל מיט די גאָלדענע האָר, מיטן ראַזעווען פֿילן פּימל וואָלט אַזעלכע זאַכן נישט געדילדעט; און איר קרייז האָט מען אױף אַקטיאָרן געקוקט ווי אױף בעטלערס, ווי אױף הפֿער=מענטשן, וועמען מען טאַר און קיין יידיש הױז נישט אַרױנגלאָזן. איך האָב און יענער ציט תּמיד געקלערט ווי אַזוי איר זאָל קריגן די הסכּמה פֿון אירע עלטערן, עם און מיר אָנגע= קומען שווער צו געפֿונען זיי און זייערע אױגן. איך האָב זיך גע=

מאמערה צו זיין אַ שמוֹלעֶר, רױאִקעֶר, פֿרױמעֶר, גאַטס-פֿאַרְכֿמיקער
 בחור, וואָרום, אויב נישט, האָב איך זיך געמאַגט געזעגענען מיטן
 געדאַנק ווען-עס-איז מיט איר חתונה צו האָבן. איך האָב פֿרום,
 פֿון טיפֿן האַרצן געדאַונט. און מיטן פֿון אַ געשפּרעך פֿלעג איך
 פֿאַרלאָזן די קאַמפּאַניע, זיך שטעלען מיטן פנים צום וואַנד און
 דאווענען מנחה אָדער מעריב. איך בין מיט אַ פֿיין גענאַגען און
 דער שיל, וואו איר פֿאַטער האָט געדאַונט און אים באַשינעפֿערלעך
 באַוווּזן, וואָס פֿאַר אַ פֿרומער, גאַטס-פֿאַרְכֿמיקער איך בין. און
 מונט איר, אַז עס האָט נישט געהאַלפֿן, אַז איר האָב נישט גע-
 פֿאַסט אַ מגיב און פֿעקל דערפֿאַר — האָט איר אַ מעות...

אַט אזוי האָב איך זיך געקעבט רואיק און פֿירדלעך. שבת,
 יום-טובֿ האָב איך געזונגען פֿעם חזן; יעדן אָונט און טעאַטער =
 פֿאַר; און דער פֿרענער צייט ראַמאַנסורט מיט מיין פֿלה (עס איז
 גאָך געווען אַ סוד).

ערשט, עס צומראַנט זיך די בשורה, אַז ווינשטאָק און אַוועק
 און מיטן פֿון דעם גרויסן דערפֿאַלג, וואָס שלמה המלך האָט געהאַט.
 — וואָס טוט מען? — האָט אונזער דעם אַנדערן געפֿרענט.
 — טאַקע, וואָס טוט מען? — האָט אונזער דעם אַנדערן גע-
 ענטפֿערט.

— אַזאָ חרפה, עס וועט דאָך זיין אומגעלעך צו ווייזן די
 אויגן פֿאַר לייטן.

— און וואָס וועלן מיר עסן? אונט וועט אונז אויסקומען צו
 לייגן די ציין אויפֿן פֿאַלוצען.

— נאָ, נו פֿאַרלאָז זיך אויף אַ מענטשן; ווער האָט זיך דאָס
 געקאַנט ריכטן אויף אים?

זאָגן, אַז די זאַר האָט מיך שטאַרק אינטערעסירט, קאָן איך
 נישט. פֿאַר קיין הונגער האָב איך קיין מורא נישט געהאַט, פֿי
 מיין פֿאַטער און הייז האָב איך געפֿונען פֿון שענסטן און בעסטן.
 מיר האָט נאָך פֿאַרדראַסן, וואָס מיין פֿלה וועט זיין אַנטשווישט.
 זי האָט געקויפֿט אַ בילעט אויף דעם אָונט, זי האָט זיך געוויס
 אויסגעפֿוצט צוליב דעם און דאָ מיט אַמאַל אויס פֿאַרשטעלונג;
 אַט אזוי טראַכט איך מיר. ערשט, איך הער אַ געשריב:

— גראָף! וואו זינט איר?
דאָס איז געווען דעם דרייגנעטס הילפליקער קול.
— דאָ ביו איך, הער עסקרונז!
— אהער צו מיר די מינוט!
עס איז מיר אונגעפֿאלן דאָס האַרץ, עפעס אזוי שמרענג, מיט
אזא בעס האָט ער נאָר צו מיר קונומאָל גושט גערעדט.
— גראַף, שנעלער אהער!
ער האָט מיך אַרבינגענומען איז זיין קלונן חדרל, האָט אַרױפֿ־
געלונט זינגע הענט אויף מינגע אַקסלן, אָנגעשמעלט אויף מיר די
גרויסע אויגן איז אַ זאָג געמוז:
— הער גראַף, זי שפּילן הינט שלמה המלך.
— וואָס-אַס? — האָב איך אויסגעשרינגן און ביו געוואָרן
בלאָס ווי די וואַנט.
— זי שפּילן הינט שלמה המלך.
— אָבער, הער עסקרונז!
— קיין וואָרט מער! זי שפּילן הינט שלמה המלך.
איך האָב גענומען אינטענהן מוט אים, עס זענען מיר אַרױס
שרען און די אויגן. איך האָב זיך ביי אים געבעטן, אַז ער זאָל
מיך אָפּלאָזן, ווי קום איך צו אזא ראַל? נאָר איין נאָט און מיין
ערות, אַז איך האָב געוואָלט, ער זאָל מיך גושט אָפּלאָזן פֿאַר קיין
פֿאַל און נאָר הונטן שפּילן. ער זאָל מיך גויטן איבערגוואַלט שפּילן
די ראַל.
— אָבער, וואָס וועט זיין, אַז זיי דאַרט וועלן זיך דערוויסן,
אַז איך ביו געוואָרן און אַקטיוואַר, דאַן מיינט דאָך דאָס: אויס
בלה, אויס גליק און אויס לעבן, — האָב איך ביי זיך געמראַכט,
אָבער אַ צווייטע שטימע האָט און מיר געשרינגן:
— גראַף, נעם אָן די ראַל, שפּיל! מאַרסט גושט דורכלאָזן
די געלעגנהייט.
— נאַ, אָט איז די ראַל, קוקט עס דורך, די געזענגע קענען
זי דאָר, גרויס זי זיך צו — האָט עסקרייט געזאָגט, דערלאַנגנדיק
מיר אַ געשריבענעם העפֿט.
פֿאַרפֿאַלן, איך האָב גענומען. אַ בכירה האָב איך געהאט?

אָבער וויפיל איד האָב זיך נישט געמאַטערט אַרבייטונגעמען די
ווערמער און מיין מוח, האָט זיך מיר נישט אינגעגעבן. די גע-
דאַנקן מינע האָבן זיך געדרויט, געמראָנן ווי אַ שמוּרם. מיין גאַנץ
וועגן איז און איין רגע צוטרויסלט געוואָרן. מיט אַמאָל האָט
זיך עס אויף מיר אַראָפּגעלאָזט. נאָט מינער! איד, אַ יונגל,
אַ זינגערל אַלס שלמה המלך, און אַ קרוין און אַ קעניגלעכען
מאַנטל! מיינער אייגן וועלן קוקן נאָר אויף מיר, וועלן זיך
איבערן און מיר, וועלן איד עס אָבער אויסהאַלטן? וועלן איד נישט
הליש? זאָל איד אַמאָל נאָר נישט אוועקשטאַרבן אויפֿן אַרט פֿאַר
שרעק און אויפֿרענגונג? וואָס וועט דער טאַמקע זאָגן און זי, מיין
קליין מוידל? קען עס זיין, אַז אַלץ וועט זיין געענדיגט, אַז איד
וועלן שוין מינע אייגן נישט טאָרן ווייזן פֿאַר איר? אפֿשר אַרויס-
דרייען זי, אוועק און לאָזן דאָס אַלעס הינטער זיך? לוינט זיך
עס צוליב זיין אַן אַקטיאָר פֿאַרלירן די, וואָס איז מיר טיערער
ווי מיין לעבן?

איד האָב געקוקט און די שוואַרצע פּונטעלעך, און אַ קאַל-
טער שוויים האָט זיך מיר געגאַסן אונטערן לעב, איד האָב אָנגע-
הויבן צומערן ווי פֿון גרויס קעלט.
— נאָט, איד זאָל אַקאַרשט נאָר נישט קראַנק ווערן — האָב
איד צו זיך געזאָגט מיט שרעק.

איד וואָלט אפֿשר נישט אַרױבערגעטראָגן די יסורים ווען איד
זאָל קראַנק ווערן און נישט שפּילן די ראַל, ווען איד זאָל דורכלאָזן
די געלעגנהייט, איד האָב און זיך מיט גאַנצער נשמה גע-
וואוסט, אַז שפּילן „שלמה המלך“ מוז איד, אַז דאָס איז דאָס
העכסטע, וואָס דאָס לעבן האָט מיר געקענט געבן.

פּלוצלינג איז מיר אינגעפֿאַלן אזא געדאַנק:
איד וועלן שפּילן שלמה המלך, אָבער אזוי גוט, איד וועלן עס
מאַכן אזוי שוין, אַז זי וועט פּאַצויבערע ווערען. זי וועט דערזען,
אַז איד פּון אַ טאַלאַנט, אַז אַרטיסט. און זי וועט נישט קענען
בשמשױן דעם נסיון. זי וועט קומען צו מיר, זי וועט פֿאַלן אויף
מיין האַלד און וועט זאָגן:

— גראַף, איד פּון דינע, זי אַן אַקטיאָר, מיר און אַלץ איינס,

איר האָב דורך לויב.

די דאָזיקע מחשבה האָט מיך געראַטעוועט. אין דעם האָב
איר דערזען מיין אונזצוקע הילף. וואָרום אויף אזא אַרט וועל
איר דאָך דערגרייכן צוויי זאַכן מיט אַמאָל: איר וועל שפּילן
שטאַטער, איר וועל זיין אַן אַקטיאָר, און זי וועט מיך נאָך מער,
נאָך שטאַרקער ליבן האָבן; וואָס קען דען זיין בעסער? דער נאָכ-
צער שרעק איז מיטאַמאָל אַוועק; איר בין געוואָרן ביי זיך שטאַרק
און זיכער; איר בין געווען גרויס צו קעמפֿן פֿאַר מיין מזל, און
איר האָב פּאַשלאָסן פֿאַר יעדן פּרייז צו זיין.

איר בין געשטאַנען מיט דער קרוין אויפֿן קאַפּ, מיט דעם
שווערן פֿאַנגען מאַנטל אויף די אַקסלן און איר האָב געפֿילט, אַז
אַלע מינע גלודער זענען געלויבט, אַז איר בין גישט ביי זיך
אַריר צו זיין. דאָרט, אויף יענער זייט, האָט דער כאָד געזינגען.
דער עולם האָט אָנגעפֿילט יעדן ווינקעלע, אַלעס איז געווען גרויס,
נאָך איין פּלונגע ווילע און איר וועל דאַרפֿן ערשיינען.

ערשיינען! — עס איז גרינג צו זאָגן! אַז סך-הכל און מיר דע
צויג געווען פֿאַרטרוקנט ווי אַ האַליק, די ליבן זענען מיר געווען
אַפּגעשטאַרבן, איר האָב דעם גאַנצן גישט געקענט אַריר זיין, און
קאַפּ איז געווען פּוּטט אין ווייט, אָן דער מינדעסטער מחשבה.
איר האָב קיין וואָרט גישט געוואוסט פֿון דעם, וואָס איר וועל
דאַרפֿן זאָגן, נאָר איין זאך האָב איר געפֿילט און געוואוסט, אַז
איר גיט אַרענפֿאַלן אין אַן אָפּגרינגט, אַז אַלעס איז פֿאַר מיר
געענדיקט; פֿאַרד וועט זיך אויפֿהויבן אַ גוואָלד, אַ טומל, מען וועט
מיך מיט חרפה פֿון דער פּונע אַראָפּיאָגן און דאָן? ...

— דער קעניג קומט! דער קעניג קומט! — האָב איר דער-
הערט פֿון יענער זייט וואָנט.

מיין צייט איז געקומען, קיין צוריק-וועג איז גישט געווען;
אזוי ווי פֿון עמיצן אינגערנעשטויסן, אזוי בין איר אַרויס אין
דער עפֿנטלעכקייט.

פֿון יענער רגע אַז בין איר גישט געווען איר; דער, וואָס איז
דערשינגען אינגער אַ דינגער פֿון אַפּלאַדיסמענטן, איז גישט געווען
דער אַכטצו-יעריקער בחור; יענער איז ערנעץ פֿאַרבליבן; דאָ

אז נעשמתאנען אז אנדערער, איך ווייס נאר, אז דער אנדערער
האט מיר אפגעצויגן דעם אָמעס, אז אים האָט געשווינדלעך פֿאַר
די אַיגן, און די פֿויס אונטער אים האָבן זיך געוונגט, און אז יענער
האָט אַ טראַכט געטון: „מען מוז זיך שמעלן אויף אַיגן פֿויס“.
וואָרעם אויב נישט, וועט ער פֿאַלן. דאָס האָט אָבער געדויערט
אַזוי רגע, וואָס האָט זיך מיר אויסגעוויזן און אונטערמיט. דער זעל-
בער פֿת, וואָס האָט מיר אַ שטויס געטון אויף דער בונץ, האָט מיר
אויס וועטער אַ יאָג געטון:

„איך דאַנק איר, מינע קינדער,

פֿיל גלויב איר אַ יעדן פֿאַזונדער!“

די שטימע און געווען מינע, אָבער איר בון אויף איר קיין
בעל-הבית נישט געווען; איך האָב אפֿילו נישט געוואוסט, צו הערט
עמיצער, אָדער נישט; צו און עס גוט, אָדער שלעכט; נאָר דאָס,
וואָס איר שטון אויף און פֿויס, העלעט מיר, איך פֿיל, אז דאָס
ברענגט מיר צו זיך.

אַ געדאַנק האָט מיר אַ בלויז געטון:

— זי הערט!

און איר בן פֿילעלינג וואָר, זיכער געזיין.

און מיר האָט גענומען וואָסן דער חשק צו געפֿעלן; מיר האָט
זיך געוואלט ווערן דער הערשער אונטער די פֿלע, וואָס זיצן און
קוקן אויף מיר מיט אָנגעשמרענע בליקן. איך האָב געוואוסט,
אז זיי מוזן מיר פֿאַזונדערן, זיי מוזן ווערן מינע קנעכט. מיין
שטימע האָט זיך צושפּרונט; זי האָט באַקומען איר קלאַנג און
אונטערמיט; דער ציטער און אַוועק, איר שטון שוין אויף בונדע
פֿויס, און מיר און גוט. איר פֿיל מיט מיין גאַנצן וועזן, אז דאָ,
צווישן די פֿיל הונדערטער אַיגן, זענען אַיך דא אירע צוויי בלאַטע,
גוטע, מחיהדיקע אויגעלעך, און דאָס זינג איך פֿאַר איר.

אַ קוויטש, אַ גרוילצענדער געשרי, האָט זיך דורכגעטראָגן
דורך דער לופֿט, עפֿעס האָט מען עמוצן אויפֿגעהויבן און אויף דע
הענט אַרײַנגעטראָגן; אָבער דאָס איז נישט ווילטניק, דאָס קי-
פֿערט מיר נישט. אויב בון איך און אַקטיאָר; און בון שלמה
המלך, איר טראַג אַ קרוין אַיפֿן קאַפּ. מיין וועטער הלום, די

אויממענלעכסטע פֿאַנמאַויקֿ און פֿאַרווירקלעכט געוואָרן. און שוועב
און דער לופֿטן. מיר און גוט, עס גוט און אַקט נאָכֿ אַנדערן,
און מיר האָט זיך עפעס צעשפּילט, עס האָט זיך דורכגעריסן,
אזוי ווי אַ וואַנדערער, וואָס האָט געבלאָנדזשעט און אַ פֿאַנמאַערן
וואַלד, און און פּלוצלונג אַרױס אויף דער ליכטיקער שני, און צו
עס און געקומען צו שלמה המלכֿס ליד:

„אויך בין געווען גרויב,

אַצינד בין איך קלונ,

וואָס העלפֿט מיין שרעק

און מיין געווינ!”

דאָס זיך עס ווי אַ פֿלאַקער צעגאַסן; און האָב אונגאַנצן פֿאַרגעסן
ווער און וואו איר בין; מוט מיין גאַנצער נשמה האָב איר אַרױס=
געוואַקערט דאָס דאָזיקע ליד, און מיר האָט עפעס געזונגען, גע=
ווינט און געפֿרויט זיך און און און און דערנעלפֿער ציטט...

* * *

— ווינט, וואָס עכ האָט פּאַסירט? — האָט מיר אַנגע=
דזומט און אַייער אַ חבר פֿון כֿאַר.
— וואָס האָט פּאַסירט? דערצויל! — האָב איר אויסגעשרונגן
אין שרעק.

איר בין נאָך געשטאַנען און דער קרוין און אין דעם קע=
ניגלעכֿן כאַמפֿ, מיין פנים האָט מיר געברענגט און אונגאַנצן בין
איך געווען נאָס, ווי אַ היץ.

— זי האָט דאָך געהלשט.

— ווער?

— דינגע.

— ווען?

— נאָך אין מיטן פֿון דעם ערשטן אַקט.

די קנעכלעך דאָבן זיך מיר אונגערגעבויגן. איצט ערשט האָב
איר זיך דערמאַנט אַן דעם הילפֿיקן געשריב.

— וואו איר זי איצט?

— מיין האָט זי אַוועקגענומען אַהיים.

פֿון האַרצן האָט זיך מיר אַ קרעכֿי אַרױסגעריסן. איצט,

בזו איד געווען זיכער, אזו אלץ פארלוירן. זי האסט, זי פארטלעכט
מיך, ווייל איד בין אן אקטיאר, — אלץ איז פארלוירן.
— מען האט מיך אפער נישט געלאזט זיין לאנג אומקומט, פאר-
צווייפלט. עס זענען געקומען דער באר-דיריגענט און די אקטיארן.
מען האט מיך געטרויסלט, געפאשט אונזער דער פלוזע און
געשריגן:

— פון, זייער גוט געשפילט! עס וועט זיין פון דיר א ליט,

גראף!

— ווירטלעך — האט עסקריין געזאגט, קנעפנדוק מיך די

באק — אזוינס פון איך נישט פרווארטעט.

זינגע קאמפלימענטן האבן מיך געווארעמט דאס הארץ. די

אפלאדיסטענטן, דער „הורא“-געשרי און געקומען פון א פערעמער
וועלט. איצט האב איך זיך אזוי גענויטקט און א ווארעם ווארט

איך בין דאך געווען אזוי יוג, אזוי ריין און אומשוילדיק.

איצט דערמאן איך זיך אפט און טראכט, וואס עס האט

געקאנט זיין די אירואך, פארוואס איך האב שפעטער — קומענדיק

אהיים, און ליגנדיק אין בעט, ווען מען האט דאס ליכט פאר-

לאשן — געוויינט; א לאנגע צייט האבן זיך מיך זידיגע פערען

גענאסן אונזער די באקן און א שלוכצן האט זיך געריסן פון הארצן.

איך קאן עס פאר קיין פאל נישט באגרייפן; אפער איך געדענקט,

אז איך האב בין טאג קיין אויג נישט צוגעמאלט און האב אלץ

געוויינט. איז דאס געווען די גרויסע אונשטרענגונג, וואס האט מיניע

ינגע געווען צעטרויסלט? אדער דאס איז געווען דערפאר, ווייל

איך האב דערפילט אונטערניקטוו, אז די וועלט פון קינדעהייט, פון

ייגנט-הלומות, האט זיך פאר מיך אויף אייביק געענדיקט, און אז

מיט דעם ערשטן אויפטריוט אויף דער זינג, האב איך אויך גע-

מאלט דעם ערשטן טריט איז דער פערעמער, ביזער וועלט? אדער

ווייל איך האב דערשפורט די אלע לונדן, צרות, פרויד, און מא-

טערגישן, וואס מיך וועט אויסקומען דורכצולעבן און מיין קארעקט

אלס יידישער שוישפילער?

איה ווייס דאס נישט!

אפער איך געדענק, אז נאך מיין ערשטן אומדערוארטענטן

דערפאלג, האב איך א גאנצע נאכט געוויינט.

(אונזערענגעבן צום דרוק דורך אלטער עפשט 110)

די ערשטע יידישע מעאטער- פארשטעלונג איז אמעריקע

און די לעצטע יארן האָבן מיר און ניו-יאָרק אלטן 10 גרויסע יידישע מעאטערס מיט 17 טויזנט זויג-פלעצער. און די 10 יידישע מעאטערס טרעפן אויף אַן ערך 170 אַקטײַרן און אַקטריסעס, צוזאַמען מיט די מוזיקאַנטן, באַרוסטן, בונע-אַרבעטער, שנוורער, אַפּוּשױ-מאַלער, פּוּלעטערן, קאַנטראַלערן ווערן און די דאָזיקע 10 יידישע מעאטערס באַשעפּטיקט בון 700 פּערזאָן. ס'איז אַלואַ גאַנצע אינדוסטריע און וון גרויס ס'איז די צאָל פֿון די יידישע אינוואוינער און ניו-יאָרק קאָן מען זען דערפֿון וואָס די 10 יידישע מעאטערס זענען בעזעצט כמעט יעדן אָונט.

ווען איר בין געקומען קיין ניו-יאָרק און יאָר 1882, און די צאָל יידישע אינוואוינער און ניו-יאָרק געווען אַ זונער אומבאַ-רויפנדיקע. און די יארן 1881 און 1882, באַלד נאָך די פּאַנאַמאַ און דוסלאַנד, זענען אַהערגעקומען אַ דרייסיג-פּערציק טויזנט יידישע אימוגראַנטן פֿון קיעו, אָדעס, באַלטאָ און אַנדערע שטעט און דרום-רוסלאַנד. בע די דאָזיקע יידן און געווען זונער לוב דאָס יידישע מעאטער, וואָס אברהם גאַלדפֿאַרען האָט געבראַכט צו זיי פֿון רומעניען.

צווישן די אַלע יידישע אימוגראַנטן, וואָס זענען דאַמאַלט אַהערגעקומען, איז אַבער נישט געווען קיין איין אוינגעקער יידי-שער אַקטײַר, נאָך אוינגעקע דילעטאַנטן, וואָס האָבן אין דער הונט זיך אַמאַל באַזונדערט אַלס לובאַבער און יידישע מעאטער-

פארשטעלונגען.

דער ערשטער אנוציאטאר צו שפולן יידיש טעאטער און ניו-יארק און געווען א געוויסער אזוראעל בארסקו. און באלמא, פון וואסן ער איז געקומען, איז ער געווען אן אינטעליגענט, און ניו-יארק האט ער זיך פארנומען מיט שניידערט, און ער טאקע האט עס שפעטער געגרינדעט דעם ערשטן שניידער-פארבאנד און ניו-יארק. אזוראעל בארסקו, וועלכער האט זיך אויך גערופן „פועלם“, און געווען א ייד, וואס האט זיך ליב געהאט מיטן און קהלשע געשעפטן. ער איז געווען א שרייבער, ארענדער און אונגמאל און אום אינגעלאן צוגיפאזשטעלן א טרופע און און טאקע דר-אנג אליוו געווארן אן אקטיאר. ער האט אויך אנט-דעקט די צוויי ברודער גאלובאק, פון וועלכע דער יונגערער איז דערגאך געווארן א גוטער קאמוקער. און פארסקו'ס טרופע איז אויך געווען א געוויסער מ. ספעקטאר און זיין פרוי, אן ארעסקער גומנאזוסטקע. די נעמען פון די איברינקע אקטיארן און דער דאזיקער ערשטער טרופע און אפערוקע גערענק און נישט פרויען אקטריקסס האט די טרופע געהאט זייער ווויניק, קיין פיעסן האט זי אויך נישט געהאט. האט אזוראעל בארסקו גע-נומען שרייבן גאלדפארנס פיעסן פון קאפ. די ערשטע פיעסן וואס בארסקו האט צוגיפגעשמורט זענען: „שמענדרוק“, „קאלדוניע“, „די פשוט-מאלערוו“, „די קונע-לעמעלס“ און און נוקע שטאטעס, וועלכע ער האט אליוו אָנגעשריבן.

רעפערטעניעס האבן די אקטיארן געמאכט און „נוגער-הויז“, דאס איז געווען א גרויס הויז אויף עליואבעט-סטרוט. אמאל האבן דאָרט געוואוינט נעגערס, שפעטער האבן זיך אריינגעצויגן יידישע אימיגראנטן און אויך בארסקו האט דאָרט געוואוינט.

די פועסע „שמענדרוק“, וואס די טרופע האט אנטשטא-דירט, האט נישט געהאט קיין שום ענלעכקייט צו גאלדפארנס קאמעדיע מיטן זעלבן נאָמען. און ווען ס'איז געקומען צו זיך א טעאטער, וואו צו שפולן, האט זיך ארויסגעוויזן, אן ס'איז נישט קיין ליכט שטיקל ארבעט. ענדלעך גאָר א סך זיכו, האבן די אונטערגעטער פון דער טרופע געפונען אן ארט אויף דער פאזער.

דער גאטען פון טעאטער און געווען „באזערן גארדן“, נומער 113 1/2 באזערן. דאס און געווען א לאנגע שמאלע שענק, וואו ס'האט זיך געפונען א שמוקל בונע, און דארטן פלעגן ארויס טרעטן פולקע ענגלישע וואדעוויל-אקטיארן. ווער ס'האט נאך געטרונקן א גלאז ביר פאר א נוקל, האט געהאט דאס דעם ארבעטונג זען שפילן דעם וואדעוויל. די אונטערנעמער פון דער יידישער טרופע האבן דעם דאזיקן „זאל“ אפגעדינגען אויף א פרימאט צו נאכט. אבער ערשט פון 10 און אונט, ווארום פון 10 זאלן קאנען ארבעטומען די שמענדיקע געסט. ארום 10 האט מען געענדיקט דעם וואדעוויל, פונסטער געמאלט און טעאטער, אלע צושיינער זענען ארויס, און דאס יידישע פובליקום און ארבעט זען „שמענדיק“, וואס און אנאנסירט געווארן אויף פלוג-פולקער, וועלכע זענען פארטוילט געווארן צווישן די אימה גראנטן דורך די אקטיארן, דעם מחבר און זייערע קרובים.

די פארשטעלונג האט זיך אנגעהויבן שוין נאך האלב עלף. ווען דער פארקאמפ האט זיך אויפגעהויבן, איז ארויסגעקומען אויף דער בונע דער יונגער גאלובאקס, אנגעטון אלס „שמענדיק“ צוזאמען מיט א חבר, וואס האט געטרעטן א ברעט, אויף וועלכן זיי האבן זיך אוועקגעזעצט, גענימען הירן זיך און זינגען „אויף דעם הויכן בארג און אויפן גרינעם גראז“.

דער עולם און „מעאטער“, וואס און געזעסן ארום די טיש-לעך, האט גענומען שמארק אפלאדירן. פלוצלונג אבער און גע-ווארן א טימל און טעאטער. די בילדע-לעט האבן פארלאנגט, אז דער עולם זאל קויפן ביר. דאס פובליקום האט זיך אבער אפגעזאגט, ווארום מ'האט באצאלט פאר פולקע און אויסגעבן נאך אויף ביר אויך, און שוין געווען צופיל. ס'האט געדויערט א שמוקל צייט פון ס'איז ווידער שמוג געווארן און „שמענדיק“ האט גענומען ווייטער מאכן זינע שמוקלעך אויף דער בונע. אבער דא האט זיך ווידער אנגעהויבן א פראטעסט מצד דעם פובליקום, ווארום די רייד וואס די אקטיארן האבן גערעדט, האבן זיך גע-קלעבט ווי אן ארבעט צו דער וואנט, און דער גרעסטער טייל פון די באזוכער, וואס האט געזען „שמענדיק“ און רויסלאנה

האָט אױסגעױנדקט אומצוֹדֵרוֹנהױט. דו „שױשפּולער“ אױף דער
בױנג האָבן דערױזל ציליב דער גרולצערױ פֿון פּובליקום, פֿאַר-
לױרן דאָס לשױן. כ׳װאַלט זױכער געקומען צי אַ סקאַנדאַל װען
דער רעזױסער גױט זױך נישט אַן עצה און שױס נישט אַרױס
אױף דער בױנג אױנגעם אַ זױנגער מױט אַ פֿלעשל משה און האָנט
דער זױנגער האָט זױך אױגעקעגשטעלט זױנגען „גראַפֿאַנטשױק, נאָ-
לױבטשױק“, דער עולם האָט באַלד און אַלץ פֿאַרנעסן און מ׳האַט
אַנגעהױבן אַפּלדירן און אזױ האָט מען מױט מױ קױם דורכגע-
פֿירט דו ערשטע ייִדישע טעאַטער-פֿאַרשטעלונג און נױ-יאָרק.

אינזאַעל באַרסקו האָט זױך אַפֿער װױניק געזאָרט װען
דורכפֿאַל פֿון זױן ערשטער פֿאַרשטעלונג, ער האָט גענומען
אַנשטױרן דו „כשױף כאַכערױן“ פֿון גאַלדפֿאַדען, אַפֿער דאָ האָט
זױך אַנגעהױבן אַ צרה: מ׳האַט גױט געקענט קױנג קױן פֿרױ צי
שפּילן דו הױפּטראָל פֿון „מירעלע“, האָט מען אױסגעױכט
אַ זױנגענמאַן, אַ זױנגער מױט אַ שױנגעם סאַפּראַן, װאָס האָט זױך
אונטערגענומען צי שפּילן דו ראָל פֿון „מירעלע“, דאָס און געױען
דער אױצױקער באַקאַנטער שױשפּולער באַרױס טאַמאַשעױסקו.

דו צװױטע פֿאַרשטעלונג, װאָס און פֿאַרנעקומען און זעלבן
זאַל, און שױן אַראָפּ מױט מער דערפֿאַלג. דער זױנגער טאַמאַשעױ-
סקו האָט געהאַט אַ גרױסן דערפֿאַלג מױט זױן זױנגען און שפּילן.
יעדעס מאַל װאָס ער האָט געשפּילט, און דער זאַל געױען געאַ
פּאַקט. דאָס און געױען דו ערשטע גרױנגען פֿון ייִדישן טעאַטער
און נױ-יאָרק

און 1863 און אַנגעקומען און נױ-יאָרק דו ערשטע װירקלעכע
ייִדישע טרױפּע אונטער דער דירעקציע פֿון משה זילבערמאַן און
זױן פֿרױ. און דער טרױפּע זענען געױען מ. קאַרפּ, מ. כױמאַװישע,
פֿרױ כױמאַװישע (אױצױקע פֿרױ אַדלער), דער שרױבער יאַזעף
לאַטױנגער און נאָך אױנגע אַרױסן. דו דאָזיקע טרױפּע האָט
שױן געהאַט פּיעסן, מוזיק א. ד. גל. דו ערשטע צױט האָבן זױ
געשפּילט און מאַנהעטן לױסעאָם, אױף דער פֿערטער סטריט און
גאַכדעם האָט מען דעם זעלבן „באַרױ גאַרדן“ אױבערגעבױט און
געמאַכט דערפֿון אַ רעגולער טעאַטער, װאָס האָט זױך געױען
„אַרױמאַל טעאַטער“.

ווי אזוי איר ביז געווארן אז אקטיאר

דערצווייטן בון איך געוואָרן און לאָרן, ביי ריכטיגן, אָבער זייער
פֿאַנאַטישע עלטערן. זייער ציל איז לעבן און געווען מיר צו
מאַכן פֿאַר אַר.ב. איר האָב געלערנט ביי גרויסע גמרא-מלמדים,
וואָס האָבן נביאות געזאָגט, אז לון מיר וועט אַרױס אַ גרויסער
עלוי, און שפּעטער ווען די זעלבע מלמדים האָבן פֿאַרוואַכערט
מיין פֿאַמער, אז איך קען שוין לערנען פֿאַר זיך אַלױן, האָב איר
צו 13 יאָר אָנגעהויבן גוון און בית-המדרש אַרױס. די השפּלה
האָט אָבער צו יענער צייט אויך אָנגעהויבן אַרױסצודרוגן ביי
אינו און שפּאַט, און זי האָט אינגיכט אויך אָנגעהויבן צו פֿאַר-
נעמן אַ חשוב אַרט ביי די בית-המדרש בחורים. ס'האָט גישט
פֿאַנג געדויערט און איך האָב זיך פֿאַקענט מוט אַ יונגען משפּיל,
בערנשטיין, אַ קורלענדער, וואָס האָט מיר אָנגעהויבן לערנען
דייטש און חכמת הפּינאָקלעריע. ער האָט מיר אויך פֿאַקענט
געמאַכט מוט אַ נאַנץ אַנדערן קרוין מענטשן, צווישן וועלכע
ס'זענען געווען מער ליטוואַקעס און רוס שיע ווי פּוילישע יידן.
די רעזולטע געזעלשאַפּט האָט געדאַט אַ גרויסע ווירקונג אויף
מיין מיינונגען און אונטערזוונגען און אויף מיין אַרט לעבן,
וואָס האָבן זיך שפּאַרק געענדערט, און איז אַ געוויסן מאַנג האָבן
זיך חברה צו מיר צוגעגעצט, אז איר זאָל גוון מוט זיין און
יידישן שפּאַטער. נאָך אַ פֿאַנגען ישוב-הדעת האָב איך מסכים
געווען און בון מוט זיין געאָנגען זען נאָרפֿאַדענס, „בר-זוכא“.

ש'לדערן דעם אנדרדוק וואָס די פֿאַרשטעלונג האָט אויף מיר געמאַכט, בין איך גושט אומשטאַנד. איך ווױס נאָר אז פֿון דאָזיקן טאָג אָן האָט זיך און מיר דערױעקט אַנע געפֿיל און נײַע געדאַנקן, וואָס האָבן געמאַכט אַן איבערקערעניש און מיין מוֹח — איך בין געװאָרן גאָר אַן אנדערער.

מיט דער הילף פֿון מינע חברים האָב איך זיך דערוואַיסט, אַז ס'איז פֿאַראַן אַ גרויסע ייִדישע לױטערטור, און הגם מענטשן פֿון דעם טיפּ ווי מיין פֿאַטער פֿאַראַפֿן זי, איז אָבער שױן פֿאַראַן אַ גרויסע מאַסע, וואָס לױענט די לױטערטור און אַנטװיקלט זיך דורך איר. איך האָב זיך פֿאַרל באַקענט מיט אַנצװײסן מוֹר־ספֿרים און ער האָט מיר צוגעשטעלט די בוכער פֿון די בעסטע שרעבער. מיט אַן אַפענטן פֿון אַ װאָלף, האָב איך זיך אַ װאָרף געטון אויף די װערק פֿון זױרע, שלום־עליכם, מ. ספּעק = טאָר, משה לױב לױענבלום, מױל אַ גאַרדאָן און י. ל. פֿרױ. שפּעטער איז אַרױס, „דער װעקער“, אַ זשורנאַל מיט אַ נאַציאָנאַל־לער טענדענץ, רעדאַגירט פֿון לױענבלום, און דער דאָזיקער זשורנאַל האָט אויף מיר געהאַט אַזאַ װירקונג, אַז ער האָט צו־רױצט מיין פֿאַנטאַזיע, און איך האָב אַנגעהויבן חלומן װעגן װערן אַ העלד ווי בר־בוֹבא און צוזאַמענקלעבן דעם שארית ישראל און מיט גװאַלט אָפּגעמען דאָס הױלוקע לאַנד ביים טערק... ביסלעכװײַז האָב איך אַנגעהויבן פֿאַרלירן דעם אונטערעם צו „זױר שנגח את הפּרה“, און „ביצה שנוֹלדה ביום טוב“, און ס'האַט מיך מער געצויגן צום קרויז פֿון מינע נײַע באַקאַנטע, װאָו מ'האַט דעבאַטירט אױבער יעדע נײַע דערשװונג און דער ייִדישער לױטערטור, און װען דאָס ייִדישע טעאַטער איז אַװעק פֿון לאַדז, האָב איך אַנגעהויבן פֿאַזױבן דאָס דיטשע און פֿױלױשע טעאַטער, און הגם די שױשפּילער מיט זױערע שטיק זענען מיר און גױישן טעאַטער בעסער געפֿעלן געװען ווי די ייִדישע, האָב איך דאָך געבענקט נאָך די לעצטע — ס'האַט מיר געפֿעלט דאָס „ידיש“, די שפּראַך און װעלכע איך האָב אַנגעהויבן דענקן.

אַ גאַנצן יאָר האָט עס מיר געצויגן, מיין האַרץ האָט געפֿילט אַז אױנגעהויער בענקעניש בין איך האָב ענדלעך דערזען אַן אַפֿיש.

וואס האָט מיר אָנגעזאָגט דו פֿרױלעכע בשורה, אז אַ ירושע
טרופע אין געקומען.

אונזער פֿון מינע געט באַקאָמט, אברהם יצחק דובאַווסקי,
האָט שוין דאַמאָלט געהאַט אַ דריט-הרגל צו דו אַקטיאָרן,
וועל ער האָט געהאַט איבערזעצט עטלעכע נומע פּיעסן פֿון רוסיש,
וואָס זענען אַבער קינמאָל נישט אױפֿגעװרט געוואָרן אױף דער
ירושע פּונע — אַראָפּ אים פֿון אױך באַקאָמט געוואָרן מױט
דירעקטאָר שלױפֿערשטױן, אַטאַלאַנטפֿיליער אַקטיאָר און ער
געווען נאָר אַ גרויסער זשיליק (זאָל ער מיר מױל זױן), אױך האָב
זיך מױט אים פֿינאַנדערגערעדט און אים פֿאַרטרויט בסוף סודות,
אז הנם אױך פֿון נאָך יונג, פֿינאַנסמוועגן פֿיל אױך, אז אױך וואָלט
אױך געקענט נאָכמאַכן אַזאַ מין העלד אַדער אַן אַלמױטשקן, און
פּאַסע תּױך כדי דבור האָב אױך אים געוויזן ווי אַ העלד גױט און
ווי אַ זױרע רעדט. אױך האָב אים פֿאַרטרויט, אז אױך פֿון גױט
אפֿילו מױן לעבן אַוועקצוגעבן, אבי כּאַמטש אונמאָל אַרױסצו •
מקטן פֿאַר אַ פּױבליקום. ער האָט, וויצט אױס, נישט פֿאַר •
שטאַנען מינע געפֿילן און האָט מױך גענומען ווי מ'זאָגט אױף
„זױער“, מױך געהױסן ברענגען געלט און מױך זױן אלע אַקטיאָרן.
בקצור, ער האָט מױך פּשוט געהאַלטן — ווי מ'זאָגט אױפֿן
אַקטיאָרשױן לשױן — פֿאַר אַ יאָר.

אױך האָב גאַנץ נישט פֿאַרשטאַנען, אז מ'האַלט מױך פֿאַר
אַ „יאָר“, אַבער אױך האָב זיך געמאַכט נישט וויסנדיק, וואָרום
אױך האָב נישט געוואָלט פֿאַרלירן דעם צױטרױט צו דו מענטשן,
וועלכע אױך האָב פּשוט פֿאַרגעמערט. שלױפֿערשטױן האָט מיר
אונגערעדט, אז אַזױ ווי און מיין אונגענער שטאַפּט וועל אױך
קינמאָל נישט קענען מיין צױל דערגרױכן און אױפֿטרעטן אױף
דער פּונע — מחמת מיין פֿאַמיליע וועט עס נישט דערלאָזן —
פֿון זאָל אױך בעסער זען קריגן געלט און צוזאַמען מױט זױן
טרופע אַוועקפֿאַרן קיין לאַנדאָן אַדער קיין אַמעריקע, וואו אױך
וועל קענען נישט געשטערט ווערן און אַקטיאָר.

אױך האָב אױן שלױפֿערשטױגס ווערטער נישט געצױפֿלט.
װיל אױך האָב געזען, אז װײן טרופע נױטיקט זיך אן געלט, פֿון

איך אוועק אהום, ארויסגענומען פֿון מיין פֿאָמערס קאָסע אַ הויפּשע
סומע, און ביזן געלפֿען צום דירעקטאָר אָנזאָגן אים די נישט
בשורה, אַז מיר קענען זיך גרויס און וועג אַרביי. דאָ האָב איך
אַבער ערשט דערנען וואָס פֿאַרצ פֿאַרשויזן דער דאָזיקער דירעקט
מאָר איז. ער האָט מיר קאַלמפּלומען אויסגעפֿערט און מיר
געזאָגט, אַז פֿאַרו קענען זיי אַניצט נישט, גאָר איך זאָל אום געבן
אַ טייל פֿון דער סומע, וואָס איך האָב, אויב נישט, וועט ער מסרן
און פֿאַליציי מיין פֿאָמער, אַז איך גיי אַנטלויפֿן.

זינע רייד האָבן מיר געטראָפֿן ווי אַ דונער. איר האָב זיך
אפֿילו נישט געשראַקט פֿאַר זינען מסירות, וואָרום מיין פֿאָמער
וואָלט גרויס געווען צו פֿאַרלירן דאָס געלט, אביי איך זאָל פֿלעבן
אין דער הויב, אָבער, אַז איך זאָל ווערען געפֿורט מיט פֿאַליציי
און זיך אזוי באַנאָרשן — איז מיר נישט אָנגעשטאַנען, און
כִּ׳האָב זיך פֿעסער מיט אים אויסגעגלעכט און אים געגעבן לאַ
זערי=געלט...

פֿאַרד גאַנצעם האָב איך אַראָפּגעוואָרפֿן פֿון זיך דעם ייד,
און אַרויפֿגעצויגן דעם ריטש, ד. ה. איך האָב זיך אָנגעטון אין
קורצע. מלבושים. אַ שטיקל צייט האָב איך זיך נאָך אַרומגע
דרויט, און ענדלעך ביזן איך אוועקגעפֿאַרו קיין אַמעריקע, וואו איך
האָב געהאַפֿט, אַז מיין חלום וועט מקוים ווערן און איך וועל ווערן
אַן אַקטיאָר. דעם דירעקטאָר שלופֿערשטיין האָב איך געזאָגט,
אַז איך וועל אויף אים וואַרפֿן און דיטשלאַנד, וועל איך האָב אַלץ
מורא געהאַט, אַז ער וועט ביי מיר צוגעמען מיין געלט. שפעטער
האָב איך זיך דערוואוסט, אַז ער האָט מיר געזוכט אין אַלע
גרויסע שטעט אובער גאַנץ אייראָפּע און האָט זיין געלט — ד. ה.
מיין געלט — אינגאַנצן פֿאַרפֿאַרו.

דאָר דערלעבט אָן אים אַ נקמה!

* * *

קומענדיק קיין אַמעריקע האָב איך מיר געפֿילט שרעקלעך
עלנט, איך האָב דאָ נישט געהאַט קיין באַקאַנטע, קיין פֿאַמיליע
אין פֿון נאַטור ביי איר געווען אַ בושט=פֿנים. צו די אַקטיאָרן
האָב איך מיר געשעמט צו צוגוין, מיין געלט האָט זיך אויסגע=

לְהַזְמִינֵנוּ, אִם אֲנִי אֵינִי אֶחָד מֵעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל, אִם מִן הַלֹּאִם אֵינִי נֶאֱדָר
אֶלֶּם נִשְׁמַע פְּאָרְוִירְקֵלְעִם גְּעוּוֹרָן — פֿאַרְקֶרֶט, אִם הָאָב זִיד
אִוְצֵם גְּעוּוֹרֵלֵם ווִיטְמֶר פֿון מִן שוּנְעֵם הַלֹּאִם, ווִי בַעַת אִיךְ בִּן
גְּעוּוֹרֵן אִם דָּער הַנּוֹם.

דָּאָם אִם גְּעוּוֹרֵן גֵּרָאָד דֶּאמֶאָלֵם ווען יַעֲקֹב פֿ. אַדְלֶער הָאָט
גְּעִשְׂפֹּלֵט אִם דָּער 8-טער סְטְרוֹם פֿוּפֶּלֶס מַעֲמֶטֶר. אִם הָאָב
מִיד דֶּאמֶאָלֵם גְּעִדְרוּט בֵּין טָאָג אִם בֵּין נֶאֱלֵם אַרוֹם דִּן מִיד פֿון
יַעֲקֹב מַעֲמֶטֶר, בִּין אִם הָאָב צוּגְעִיגֵן צו מִיד דִּן אִיִּמְקֶר =
זֶאמְקֵט פֿון אַ ווִינְגֶמֶאָן, וואָס אִם גְּעִשְׂמֶאָנֵן בֵּין דָּער מִיד פֿון
מַעֲמֶטֶר. עַר הָאָט זִיד מִיד פֿוֹנֶאָדֶרְנֶטֶרֶט, אִם אִם הָאָב
תִּיבֶה אִיִּסְנֶטֶאָסן פֿאַר אִם מִן בּוּטְמֶר הָאָרִץ אִם אִם פֿאַר =
מִרְוִיט וואָס פֿאַר אַן אִיִּדֶעֶאָל אִיךְ הָאָב, וואָס ס'אִז דָּער אִיִּנְזִיקֶער
צוועק פֿון מִן לֶעֶבֶן. עַר הָאָט מִיד גְּעִעֶבֶן יַעֲקֹב פֿ. אַדְלֶער
אַדְרֶעס אִם מִיד פֿאַרוֹבֶטֶר, אַז אַדְלֶער זִיכֵם שְׂמֶעֲנִיק גִּיעַ
אַקטִיבֶרן, אִם הָאָב זִיד אֲזִי ווִידֶער 8—9 טָאָג אַרוֹמְגְעִדְרוּט בֵּין
אַדְלֶערס הַיִּז. בִּין אִם הָאָב אַדְלֶער דָּאָךְ פֿאַשְׁלֶאָסן אַרְוִיִּפֶעֲנִין
צו אִם, אִם אִם אִיִּבֶעֲרֶעֶבֶן מִן פֿאַרְלֶאָג.

אַרְוִיִּקֶעֲנִיק הָאָב אִם גְּעִמְדֶּאָן מִיד אַ קֶלֶן בּוּכֶלֶע
אִם הָאָט, זִיגֶנִּיק בֵּין אַ קֶלֶן מוֹשֶׁל. זִינ פֿנים הָאָט זִיד אַבִּיסֶל
אִיִּסְנֶטֶאָסן אִם מִיד זִיגֶע גִּרִיסֶע אִיִּגֶן הָאָט עַר מִיד שְׂמֶעֲנִיק
אַגְעֶקֶט (אִם בִּין דֶּאמֶאָלֵם אַלֵּט גְּעוּוֹרֵן 17 יָאָר אִם בִּין נִשְׁמַע
גְּעוּוֹאִיִּגֶט גְּעוּוֹרֵן צו רֶעֶדן מִיד פֿרֶעֲמֶדֶע מַעֲטֶשֶׁן). זִינ בִּלִּיִּם
הָאָט מִיד אִיִּנְגֶאָנֶען צַעֲטִמֶלֵם, אִם ווען אִם הָאָב קוִים אַרְוִיִּסְנֶע =
שְׂמֶאָלֵם:

— אִיךְ ווִיל... אִיךְ ווִיל...

הָאָט אַדְלֶער אִיִּנְטֶרֶטֶט:

— ווערן אַן אַקטִיבֶר.

דָּערִיף הָאָב אִיךְ צוֹמֶשֶׁט גְּעִעֶמֶטֶר:

— נון, אַ סִּפֶּלֶער.

אַדְלֶער הָאָט אַרְאָפֶגֶנוּמֶען פֿון מִיד זִינ שְׂמֶעֲנִיק בִּלִּיִּם

אִם זִיד צו מִיד פֿרִיִּבֶלֶער גְּעוּוֹנְדֶעט:

— קֶעֶט אִם לִוְעֶען דִּיִּשׁ?

ווען איך האָב אים געענטדערט, אז קיין גרויסער מומחה
און דעמיש בון איך נישט, נאָר לױעגען פֿלעסיק קען איר, האָט
ער מיר דערלאָנגט דאָס פֿיל, „ראַנצוי“ פֿון ערקמאָ—שאַטריאָן.
איך האָב אױבערגעלױענט הייר עמלעכע פֿלעמלעך, און אַדלער און
געבלױבן צופֿירן פֿון מיין דעמיש און געזאָגט :

— איר רעבן, אז איר וואָלט געקענט זײַן אַ ייִדישער סױפֿלער.
פֿון דאָמאַלט אָן און אַדלער געווען זױער פֿרענמלעך צו מיר
און איר האָב פֿאַר אים סױפֿלירט אַ סך פֿיעסן, אָבער נאָר ווען ער
פֿלעגט זײַ שטודירן בײַ זיך און שטוב. מיין אָפּזײַע און מיין
מאָן זענען אָבער נישט געווען באַפֿרױקט פֿון דער דאָזיקער
אַרבעט, און כִּ׳האַב מיך שױן געהאַט אונגאַנצן מיאש געווען ווען
ס׳איז צו דערגרייכן מיין ציל.

איר בון אַוועק קיין נױ-הױווען, וואו איך בון אַרײַן און
אַ געשעפֿט, און האָב אָנגעהױבן פֿאַרדינען געלט, אָבער עפעס
אַ קראַפֿט האָט מיך געצױגן צום טעאַטער און האָט אָפּגעריסן
מינע געדאַנקן פֿון געשעפֿט. איר האָב זיך דאָרט באַקענט מיט
עמלעכע אונטערגענטע יונגעלעכט, און ס׳איז אונז אײַנגעפֿאַלן
צו גרינדן אַ „דראַמאַטישן פֿאַרײַן“, מיר האָב געדונגען אַ זאַל
און אױסגעבױט אַ בונע, די דעקאָראַציעס האָב איך אַלױן גע-
מאַכט פֿון צױן, און יעדן שבת בענאַכט געשפּילט טעאַטער. ווי
מאָגער דער ייִדישער רעפּערטואַר איז געווען, און ער איז דאָ
לוב געווען, וועל מיר האָבן צוגעצױגן די אױפֿמערקזאַמקײט פֿון די
בעסערע קלאַסן יידן און די אונטערגעניץ, וואָס האָט זיך מיט
אונז אונטערגעטורט, און האָבן אױף מיר געזאָגט נבױאות, אז
איר וועל אַמאָל זײַן אַ „סטאַר“ און ייִדישן טעאַטער.

איך האָב פֿיסלעכױני אָנגעהױבן פֿאַרגאַלעסיקן מיין גע-
שעפֿט און מוזן גאַנצן פֿעער פֿון מיין יוגנט זיך גענומען צום
שפּילן. איר האָב מיט מינע חברים שטודירט די ראַלן, אױפֿ-
געפֿירט די פֿיעסן, צוזאַמענגעשלאַעפט יעדע וואָך די קרעפֿטן
בױ... כִּ׳האַב זיך ווידער „פֿאַרטעמפּעוועט“ און ווען ס׳איז
אױסגעבראַכן און 1894 דער קרונוס, בון איך צוריקגעקומען
קיין נױ-אַרק.

געקומען צופארן צוריק קיין ניו-יאָרק ביי איר אַרבעט צו
"עקס אַרבעטן. ער האָט דאָמאלס געהאַלטן דאָס קלונע טעאַטער
,"רומעניע אָפּעראַ-הויז", וועלכעס ער האָט משנה-שם געווען אויף
,"אַרבעט טעאַטער". ווי אַרבעט האָט מיך דערזען, האָט ער מיך
הויבן דערקענט און זיך פשוט מיט מיר דערפֿרויט. איך האָב
אויס דערצוהילט וואו איר ביי געווען די גאַנצע צייט, און אום
געזאַנט צוליב וואָס איר ביי געקומען.

אַרבעט האָט אַפּוסיטל פֿאַרצויגן מיט דעם שטערן און מיט
באַרזיערן מיר געענטפֿערט, אַז הגם דאָס טעאַטער און זינט,
סוף ער זיך פֿונדעסטוועגן משאל. עצה זיין מיט די אויבריקע
אַקטיאָר, וואָרעם זיי שפּילן אלע אויף מאַרקן, נאָר ער איז כמעט
זיכער, אַז די אַקטיאָרן וועלן קיין געעס נישט צולאָזן.
איר האָב אַזא דערקלערונג בשום אַפֿו נישט געקענט פֿאַר-
שטען.

— נישט צולאָזן? — האָב איך געמעגהט — טאָמער האָב
איר אָבער טאַלאַנט, טאָמער קאָן פֿון מיר ווערן אַ גוטער אַקטיאָר,
באַנווען זיי דאָך פשוט אַ פֿאַרברעך, אַז זיי אונטערדריקן מיך?
איר ביי זיך זיכער, אַז אַן אַקטיאָר וועט נישט דערלאָזן,
אַז ס'זאל הילף אַימקומען אַ טאַלאַנט, אָט דאָס איז דאָך די
אַמתע לויבע צו דער קינסט, די פֿאַרגעמערונג פֿון דער קינסט,
אַז מען זאל נישט דערלאָזן פֿאַרלאָשן ווערן דעם געטלעכע לויב;
אָט דערמיט אונטערשוידן זיך דאָך די קינסטלער, וואָס זענען
באַשאַפֿן געוואָרן בצלם אלקים, פֿון אלע אַנדערע בשר ודמם.
אַבער יעקב אַרבעט האָט אַ שמויכל געטון אויבער מיין
גאַנצווייטע און מיר געמרויסט:

— וואָרט אויס, ס'קען אפֿשר זיין, אַז ס'וועט זיך מיר אַנגי-
געבן זיי אַנבערצווינגן, דערווייל איז מיין עצה, אַז אַזוי ווי איר
זינט אַן אונטערלויגענטער יונגעראַן, זאָלט איר זיך מאַכן נוצלעך
אויף אַן אַנדערן אַפֿו, ביי ס'וועט קומען אַנער, „אַטשערעד",
און איר וועט קענען אַרויף אויף דער בונע.

און ווי ער האָט דאָס געזאָגט, האָט ער אַרויסגענומען
אַ גאַנצן פּאַק פּאַפּירן און זיי מיר דערלאָנגט.

— גויט אראפ אונטן אין קאנצעלאריע, און קומט דורך די פייסן, זעט וואס מ'קען פֿון זיי מאַכן.

אויך האָב אַראָפּגעטראָגן דעם פּאָק לויטעראַטור און קאָג-צעלאַריע און גענומען עס לויטענען, מיטן אַנטישונג און געווען געוואַלדיק: אזא שוישפּולער, אזא סונסטלעך ווי אַדלער זאָל האַלטן אזא באַרג שמאַמעס פֿאַר פּייסן!

אויך קען מיר שוין נישט דערמאָנען וועמענס מייסטערווערק דאָס זענען געווען, איר געדענק נאָר, אז אַסך פֿון זיי, דורכ'ן לויטענדיק נאָר עטלעכע שורות, האָב איר געמוזט אוועקוואַרפֿן. פּאַסע ליבער, איר דאָס געווען אַ אויסלויגן און אַ מין לשון — באַהוט זאָל מען שוין ווערן!

נאָר גאָרנישט, איר ביר געזעסן אין קאנצעלאַריע, און האָב זיי צושריבן, און האָב אלץ געוואַרט ביי מיר אַטשערעד וועט קומען, און איר וועל שוין האָבן די זכיה צו שמוען אויף דער בונע, און כ'האָב זיך ווירקלעך דערוואַרט: מ'האָט אויפֿגעפֿירט אַ פּייסע, „די רוישישע נאַנוקע“, פֿאַרפֿאַסט פֿון... איר געדענק שוין נישט ווער דער מחבר און געווען, נאָר דאָס געדענק איר, אז מיר האָט מען געגעבן אַראָפֿ אַזוי גרויס ווי אַ כּוית. פֿאַר מיר און נישט געווען מיטן חלוק, אבי אַראָפֿ, אבי שמוען אויף דער בונע, און צאווייזן פֿאַר אַ גרויסן עולם מיטן סאַלאַנט, דאָס איר געווען מיטן אונצויקער געדאַנק און מיטן אונצויקע האַפֿנונג, מער האָב איר גאָרנישט געדאַרפֿט. אַפֿעס אַ קלוינקע זען אַן אַקטיאָר! — צוליב דעם ביי איר דאָך אוועקגעפֿאַרן פֿון מינגע עלטערן און מיטן הונט, וואו איר האָב אַזוי גוט געלעבט.

פֿאַרשמוט זיך, אז הנם כ'האָב געהאַט אַ קלונגע ראָל, האָב איר אָבער געמאַכט גרויסע הכנות צו איר, ראשית האָב איר נישט נאָר מיטן ראָל, נאָר די גאַנצע פּייסע אויסגעלערנט אויף אויסוועגניק, דערנאָך האָב איר גענומען ערנסט טראַכטן ווי אַזוי איר זאָל אויסזען און מיטן ראָל און און וואָס פֿאַר אַ טאָן איר זאָל רעדן. עטלעכע געבט ביי איר צוליב דעם נישט געשלאָפֿן, איר האָב געוואַלט און די ווערטער אַרבעטווען אלץ, וואָס ס'איז געווען און מיר, בדי צו ווייזן, אז איר מיר לעבט ווירקלעך אַן אַקטיאָר.

אויך בון ש'וין כמעט געווען אונגאנצן פארמיט, און האב ש'וין
 מוט הארצקלאפעניש געווארט אויף דעם ווילמיסן מאמענט פון
 מיין לעבן, ווען ס'וועל ארויסטרעטן צום ערשטן מאל אויף אן
 אמתער בונע, און אפער פלוצלונג געקומען צו מיר אדלער, און
 בע מיר געבעטן אנטשולדיקונג, אז אויך זאל אים צוריקגעבן די
 דאל, וועל ס'אז געקומען צו אים עפעס אן אקסויאר, וועלען ער
 דארף זייער נויטיק האבן, און אויב ער וועט אים נישט געבן
 א דאל צו שפילן, וועט ער אים פארלירן.

פאין ברירה האב אויך גענומען און אפגעגעבן די דאל, וואס
 האט מיר געקאסט אזוי פול געזונט, אזוי פול ארבעט און אזוי
 פול שלאפלאזע נעכט.

אויך בון ווייטער געזעסן אין קאנצעלאריע און ווייטער
 קאפירט און קאריקירט ווערס פון דראמאטישע דוכטער, וואס
 האבן אפילו נישט געקאנט אנשרייבן קען לאהובי-ידידי-בריוועלע.
 די ארבעט האט מיר ש'וין אנגעהויבן עקלען, און אויך האב ש'וין
 געוואלט אוועקלאזן, ווי ס'האט זיך געמאכט, אז אדלער האט אפ-
 געקויפלט א מיניסטערוערק פון א געוויסן דיכט אדאלף פיליפס מיטן
 נאמען „דער רב הפולע“, און דארט האט זיך גראד געמאכט א
 פלונע דאל פאר מיר. אויך בון דערמיט אויך געווען צופרידן.
 אפן ס'זאל ש'וין קומען מיין אמשערער...

דאס און געווען טובות און יאר, דאלט זיך, 1895. אדלער
 איז דאמאלט געווען צוקריגט מיט יעקב גארדינגען, און אים אויף
 להכעיס האט אדלער אויפגעפירט די דערמאנטע פיעסע פון
 דיטשן מחבר מיט גלאניז אין פראכט, ווי דער שמוינער בנין
 אויפלייטן שמאמעס. און דער דאזיקער פיעסע איז מיר געווען
 באשערט צו שפילן מיין ערשטע דאל און ניו-יארק. מיין דאל
 האט זיך אנגעהויבן און צווישן אקט, און דאך בון אויך געקומען
 אין טעאטער ארעז זיך אנטון און גרימירן ארום 6 פארנאכט, ד.ה.
 א שעה דריטעהאלבן אונדער די פארשמעלונג האט זיך אנגעהויבן.
 אויבערגעבן דאס, וואס אויך האב אויפגעגעלעבט בעת אויך
 בון געשלאגען אויף דער ניו-יארקער יידושער בונע פאר אן עולם
 און אראפגעזאגט מינע געזונלע ווערטער — בון אויך צו שוואך.

א רגע האָט זיך מיר אויסגעוויזן, און איך ווער אינגעוויקן און דער ערד, באַלד האָט זיך מיר געדאַכט, און איך שמוּ גאַרנישט אויף דער ערד, איך פֿיל נישט אונטער מינע פֿיס קיין האַרמון באַדן. נאָר איר שוועב איז דער לופט און פֿלוי און הומל אַרעין. דאָ האָט זיך מיר אויסגעוויזן, און דאָס פּובליקום לאַכט און באַלד ווידער, און ס'איז זייער צופֿירן מיט מינע פֿאַר ווערטער. און בערהויפט האָט זיך מיר אויסגעוויזן, און אלע אַקטיאָרן שמוּען און די ווינקלעך און קוקן זיך צו מיין שפּילן. און דערנאָך האָב איך מורא געהאַט אויסצודרויען דעם קאַפּ און אַ קוק טון, נאָר עס איז גאַרנישט אזוי שלעכט געווען — ס'ווער האָט זיך מיט מיר נישט אונטערעסירט; אפֿילו אַדלער אַלעין אויך נישט. איר האָב דערוואַרט, און ער, וואָס האָט מיר אַרויסגעוויזן אזוי פֿיל אויפֿמערקזאַמקייט, וועט זיך כאַטש פֿאַראַנמערקטירן מיט מיין שפּילן, און וועט שמוּען הינטער די קולוס און זיך צוקוקן — איך האָב אָבער געהאַט אַ מענט. בעת איר בין אַראָפּ פֿון דעם בינע, האָב איך נאָר באַגעגנט אַ צוויי דריי אַקטיאָרן מיט פֿאַר אַ קרימסע פּנימער, איינער האָט זיך צו מיר געווענדעט מיט פֿאַלגנדיקער פֿראַגע:

— ווער האָט איר אינגערעדט, און איר זינט און אַקטיאָר?
איר רעדט דאָך אויף דער בינע פּונקט ווי מ'רעדט ביי זיך און דער הויב!

און אנדערער, וואָס האָט זיך געבויט די לופט פֿאַר כּעס, און צוגעלאָפּן צו מיר מיט אַ געשריי:

— וואָס ווילט איר פֿון טעאַטער? וואָס קענט איר? זינגט נישט, מאַכען נישט, וואָס דען — רעדן? רעדן קען מיין באַבע איר.

דאָס איז געווען אַ גאנצן שוויגער שלום עליכם פֿאַר אַ נייעם קאָלעגע, אַ חוץ דעם האָב איך נאָך פֿיל אלע זימן געהערט שטאַר-ווערטלעך און הויב.

דער מאַמענט איז געווען דער ערשטער ווען איר האָב זיך פֿאַרמראַכט און זיך אַלעין געפֿרעגט, אויב איך מאַך אפֿשר נישט קיין פֿעלער, צו לויבן זיך אזוי פֿיל מקריב צו זיין און לידן צוליב

א בונע, וואָס געפֿונט זיך און אזאָ טרויערליכן מצב, וואָרונג און דארפֿט נישט פֿאַרנעסן, אז פֿאַר מינע 7-8 וואָכֿן אַרבעט ביי די פּויעסן און ראָלן שרעבן און פֿאַרן שפּילן, האָט אויף מיין חלק אויסגעמאַכט אַ קימאָ לן פֿון ווינגער ווי 2 דאָלאַר אַ וואָך. און כּיין פֿאַרצווייפֿלונג האָב איך מיר געווענרעט צו מאַשקאוויטשן, ער איז נישט געווען אַנפֿערראַשט ווען איר האָב אים דערצוילט ווי די קאָלען האָבן מיר אויפֿגענומען, און ער האָט מיר גע- מרוכט, אז באלד וועלן קומען אַנדערע צייטן, ווען ס'וועט זיין אַרשט אויף דער בונע פֿאַר אמתע טאַלאַנטן. ער האָט מיר אויך פֿאַרמירט אַ סוף, אז יעקב גאָרדין קומט צוריק פֿון „מאַליאַ“ צו אַדלערן, און ער, גאָרדין, באַמוט זיך צו רעפֿאָרמירן דאָס ייִדישע טעאַטער און שאַפֿן אינטעלעקטועלע שוישפּילער און אַ בעסערן דעפּערטמאַנט.

נאָך דעם שמועס מיט מאַשקאוויטשן און פֿון דער ידיעה, אז גאָרדין נעמט אַנפֿער די קונסטלערנישע פֿירונג פֿון אַדלערס טעאַטער, האָט זיך און מיר דערוועקט די אַמבויצע צו וועזן זיך. און אַראָל פֿאַרן רעפֿאָרמאַטאָר, פֿאַר גאָרדינען. פֿערזענלעך האָב איך אום נישט געקענט, זיין נאָמען האָב איך געוואוסט פֿון זיינע סקיצן, וואָס האָבן זיך געדרוקט און דער דאַמאַלטיקע „אַרבעטער-צייטונג“ און פֿון זיין „סובּוריאַ“, וואָס איך האָב גע- האַלטן פֿאַר דאָס אַוונציקע און הערלעכע ווערק אויף דער ייִדישער שפּעך בונע.

די צייט איז געקומען. גאָרדין איז אַרעט צו אַדלערן און טעאַטער, און עפעס מיט צוויי-דריי פּראָפּעס האָט מען אויפֿגע- פֿירט „די ברידער לוריאַ“.

קינגער האָט מיר פֿאַר גאָרדינען נישט פֿאַרגעשמעלט, און אַלען האָב איך מיר געשעמט צו אום צוצוגיין דערין, — איר פֿון נאָך געשטאַנען פֿון ווייטנס און פּאַוואַנדערט זיין אַנמעלני- גענט אויסווען. מ'האָט מיר געגעבן צו שפּילן די ראָל פֿון „דאָס טאָד“ די ראָל ווערט איצט געשפּילט פֿון אַ געוויינלעכן כּאַ- רמטן. איך בין געקומען אַן טעאַטער זייער פֿרי, האָב זיך גענומען גרימירן און מאַכן הכנות ווי כּייד וואָלט פּאַרגעשטאַנען

צו שיפילן „אָטעלעך“ אָדער „האַמלעם“. יעדע אוינצלחונט, יעדע דער דעטויל, יעדע קלויניקייט פֿון דער דאָזיקער ראָל האָב איר פֿריער גענוי פֿאַטראַכט און באַרעכנט, און מוט גרויס ערנסט האָב איר אָפּגעשפּילט די ראָל.

נישט מוקנדיק דערזיף, וואָס איר האָב אוינגעזען געהאַט צו זאָגן אַטעלעך ווערטער, בין איר מוט אַ הדרת-כבוד צוגעטרעטן צו מיין אויפֿגאַבע און געוואַלט אַפּעס באַשאַפֿן פֿון דער ראָל. נאָך דרום אָפט, בעת איר בין געזאָגען צו זיך און גארדעראַב, בין איר פֿאַרבטיגעזאָגען אַלערס גארדעראַב — דאָרט איז געװען גאָרדן, און האָט מוט אום אַפּעס גערעדט, ווען איר בין צוגעקומען האָב איר דערקערט, אז זיי דערן טאָקע וועגן מיר. ווען אַלער האָט מיך דערזען, האָט ער געזאָגט אַפּעס צו גאָרדן ווען אויף רוסיש, וואָרום ער האָט אַ פנים געמוזט, אז איר פֿאַרשטן נישט קען רוסיש. גאָרדן האָט אים דאָ איר אַ פֿרעג געטון אויף רוסיש :

— וואו האָט איר אום גענומען? דער יונגערמאַן איז אַן אַרטיסט מוט טאַלאַנט! האָט איר געזען ווי גענוי ער האָט אויסגעאַרבעט די דעטויל און ווי אזוי ער האָט געשפּילט די ראָל פֿון „דאָקטאָר“!

זיי האָבן נאָך וועטער אַפּעס גערעדט וועגן מיר, אָבער איר האָב שוין מער גאַרנישט געהערט. דער קאַפּ האָט מיר אָנגעװיזן שווינדלעך און מינע אויגן האָבן זיך אָנגעפֿילט מוט טרערן. איר האָב געוואַלט צוגעזען צו גאָרדן און אים אויסדריקן מיין דאַנק. איר האָב אום געוואַלט זאָגן, אז אזוי ווי ער אַלען איז אַ גרויסער קונסטלער, דערפֿאַר קאָן ער זען דעם „הוייליקן פֿונד“ ביי אַנדערע, אָבער איר האָב צוריקגעהאַלטן מינע געפֿילן. וואָס האָבן איז מיר געשמורמט, אין בין אוועק צו זיך איז גארדעראַב. דאָ האָב איר זיך אוועקגעשמעלט פֿאַרן שפּוגל און זיך אָנגעהויבן רויזן מוט מיין אוועגעם שאַטן :

— אַהא, זעסטו, מ׳האַט מיך פֿאַרט אָנערקענט! איר בין איצט געווען שטאַלצער ווי ווען איר וואַלט געשפּילט אַ גרויסע ראָל. איצט בין איר געווען זיכער, אז איר שוין פֿאַר

דער בונע, וואָרום ווען אַ מענטש וויל גאָרדן, אַ גענומען איז מען-
מען-קונסט, האָט געקאָנט באַמערקן מיין פֿעאָזיקעט און אַזאָ קלוג-
נער ראָל — איז דאָ אַ סימן, אַז ס'איז עפעס דאָ אין מיר. איך
האָב — פֿאַרשמוט זיך — ווימער געאַרבעט, ערנסט געאַרבעט
איבער זיך, שמודרט מינע ראָל, אפֿילו די קלענסטע און געווען
באַשאַפֿן עפעס פֿון זיין.

פֿון דאָמאָלט אָן, זינט גאָרדן האָט אַרויסגעזאָגט זיין מונונג
ווען מיר, האָט מען זיך אָנגעהויבן שטאַרק צוקוקן צו מיר און צו
מיין שפּילן. מ'האָט מיר אָנגעהויבן געבן גרויסע פֿאַראַנמוואָרם-
לעכע ראָלן, מ'האָט אפֿילו אָנגעשריבן ספעציעלע ראָלן פֿאַר מיר.
אינוער קלוגן מעאַטערל האָט זיך גערעכנט פֿאַר אַ מעמפל
פֿון דער קונסט, און מיר, די אַקטיאָרן, האָבן געקוקט מיט פֿאַר-
אַבמוג אויף די אַנדערע מעאַטערס, וואָס האָבן זיך נאָך געבאָדן
און שונד, און הנם מיר אלע האַפֿען כמעט געלויבן גויט און
זויער אַבס פשוט געהוונערט, און עס דאָך געווען די שענסטע,
די דערהאַבנסטע צייט און מיין לעבן.

מיין חלום איז פֿאַרוורקלעכט געוואָרן — איך בין געוואָרן
אַן אַקטיאָר.

זכרונות וועגן דער הירשבייזן- טרופע

דאס איז געווען אין אָרעס אין 1909. אין שמאָט זענען
 דאָסאַלס געשטאַנען 2 ייִדישע טרופּעס: סאַפּסנים אָפּערעמן -
 טרופּע און די הורשבוין-טרופּע, און פּונקט אזוי ווי גוּסמאָק ווע-
 גען זון געווען וועט פֿון זיך, אזוי נאָנט זענען זויערע פּנינים געווען
 אונט פֿון אַנדערן, בסך-הכל און גאָס. פֿאַרשטויט זיך, אז אין
 יענער צייט האָט הורשבוין טרופּע מער ווי אַ מאָראַלישן דער-
 פֿאַלג בעים בוסל ייִדיש-העברעאישע שרופּע-שטעלער און אָרעט
 אין אַ קלונגעם טויל פֿון דער ייִדישער אונטערלונגען, נישט געהאַט,
 בעת סאַפּסנים טרופּע האָט געמאַכט זויער גוטע געשעפֿטן, פֿינג-
 דעס-טוועגן האָבן די אָרמאָסטן פֿון יענער טרופּע מקנא געווען די
 אָרמאָסטן פֿון הורשבוין טרופּע, וואָס האָבן געשפּולט כמעט פֿאַר
 לונדיקע פּענק, און וואָס האָבן געלעבט אין זויער שלעכטע באַדונג-
 גונגען. ווי גרויס איז אַלזאָ געווען זויער קנאה, ווען אונטמאַל און
 אָונט האָבן איר פּליצלונג באַקומען אַ וויזוי-קאַרטע פֿון פֿרין
 הורשבוין גיפּא מוט פֿאַלגענדע ווערמער:

„געערטער ה' ק, איך האָב אַיך געזעען און איר גע-
 פֿעלט מיר אַלס אַ פּאַלאַנמירמער אַקטיוואַר. אַפֿשר וואָלט
 איר געוואָלט אַרענמירעמן צו אונז אין טרופּע ?

פֿרין הורשבוין“

אויפּערגעבן וואָס פֿאַרע שמהח איך האָב אויפּגעלעבט
 אין די מיניפּטן ווען איך האָב באַקומען די דאָזיקע וויזוי-קאַרטע.

אין מיר שייער, איר האט פשוט געמוזט, אן איר בין אויפן
זופען הנמל אין נישט זאגנדיק קיין שום ווארט, האב איר צו
מארגנס 11 און דער פרוי זגט זיך איר פראגע צו טאכטון
אין פעאטער זיך פארטערענעט אין מעאטער „הארמאניע“, וואו
הורשפון האט געשפילט. דא האט מען מיר זייער ווארעם אויפ-
גענומען.

צוויי ווי איר האב ברעה זיך דא נאך אפצושמעלן אויף דער
ציט, ווען מ'האט זיך באמוט צוויק אויפצובויען די הורשפון
פרופע, וואס אין זיך שפעטער צופאלן, וועל איר לאנג נישט שול-
דערן, ווי צוויי ס'האבן אויסגעזען אינגערע פארשטעלונגען, איר
וועל אויך נישט רעדן וועגן די באדינגונגען. ביז וועלעך די פרופע
אין אנשטאטען, ווארעם ווען איר בין איר ארבייטערעטן, האט
זי שוין עקסיוסטרט, ד. ה. זיך געמאכט א געוויסע ציט.

אונגאנצן פארשוועגן די אויסערנעוונלעכע דיסאפולן, די
אומגעווענע אפערנעגענקעט פון דער נאנצער פרופע צו איר
אויפנאכט, אופערהויפט פון די אנפארער פון דער פרופע, הורש-
פון און בן-עמי, קאן איר אפער איר נישט. הורשפון, וואס
אין געווען דער גרינדער פון דער פרופע האט פאר איר אפגע-
געגעבן זייער א סך לעבן. ער האט געוואלט איבער די פארשטע-
לונגען ווי א געמיינע מאמע אפער איר אינאז קונד, און איבער-
געלטן אלערליי קאפירן און אימפובל פון די ארמוסען און אפליי-
זיך נישט אפגעהאלטן פון זיין א פשוטער סצענאר, אפן אויפבויען
א בעסער יידיש טעאטער. די פרופע און אינגמאלך באלד גע-
ווען א מוים-געבוירן קונד, זי האט אפער די נאנצע ציט געהאט
ביז דער האנט אלעב-דאקטאר, וואס האט מוט אויסערנעוונלעכע
אנשטרענגונגען זי דעהאלטן ביים לעבן, דאס און געווען דער
פאררוואלטער די יאקובזאן. אינגמאלך אין דאס געווען זייער
א פסקעווארגען, ווארעם יאקובזאן אין געווען פאלימוש, נישט
בשר, אין דאס, וואס ער האט געמאלטן אלס פאררוואלטער ביז
א פרופע, האט אים געגעבן די מעגלעכקייט צו זיין אויף דער
פירט. אויב ער האט דאס אויך אויסגענוצט היינער צו פירן
זיין רעוואלוציאנערע טעטיקייט אין קיינעם נישט געווען ברוואוסט,

נאָר, אַז ער איז געווען איבערגעגעבן דער טרופע בלב ונפש, דאָס האָט מען געקענט ליכט זען. ביי יעדער קאמפאטראַפֿע פֿלעגט ער הייבן אָפּשלאָגן די שוועלן ביי די ייִדישע „פני“, און יעדעס מאל האָט ער שוין אָפּגעזוכט אַ מעגענאַט, וואָס זאָל געבן די מעגלעכקייט נאָר אַבוסל צו זשופּן און ווייטער האַלפֿן אויף בע = סערע צייטן.

די טרופע איז צו יעגער צייט באַשטאַנען פֿון פֿאַלגנדיקע קרעפֿטן: בן-עמי (דראַמאַטישע ראָלן), זילבערבערג (רעזונאַר), קאַן (כאַראַקטער), לאַזאַר פֿרונד (יונגמלעכע), קוטינער (כאַראַקט = טער), אַשון (עלמערע ראָלן), טאַנסקי (פראַסטאַקס), ב. שאַפֿיר (סופֿלעט), שוואַרצער (געוילף-רעזושוסער), פריז הורשבוז (רע = זשוסער און סצענאַרייט), געמי (כאַראַקטער), מאַגולנער—בור = קונאַ (מוטער), עסטרו (לוריקערן), דאַלסקאַ (דראַמאַטישע ראָלן), אַרלאַוסקאַ (דראַמאַטישע ראָלן), באַשנאַ (קאָמוקערין) און נאָך 2 אַקטיוואַרן. רעזושוסאַרן זענען געווען פריז הורשבוז און בן-עמי. אַ פּיעסע פֿלעגט מען געוויינלעך איינשטודירן אַזן טיש פֿון 2—3 דעשיים. דערביי פֿלעגט בן-עמי פֿרויער זיך אָנ = צינדלען אַ גענױ רעזוש-בוד מיט אלע דעטיילן, נאָר ער האָט אויך יעדעס מאל איינגעקערט די מיינונגען פֿון די אַרטיסטן.

אין אַדעס האָט מען זיך אַזוי אָפּגעמוטשעט אַ גאַנצן וויג = טער, ערשט ווען בן-עמי האָט זיך שוין מתיר געווען, און אויפֿ = געפֿירט צו זיין פּענעפֿים גאָרדונס „גאַט, מעגש און שטויל“, האָבן די געשעפֿטן זיך אַבוסל פֿאַרבּעסערט, און אויף זיין בע = געפֿים און דאָס טעאַטער געווען אויספֿאַרקויפֿט. די אויפֿפֿים רינג האָט זיך וויער אויסגעצויכנט לגבי דער אויפֿפֿירונג פֿון דער זעלבער פּיעסע אויף די אַנדערע ייִדישע בונדעס און און רויסישן טעאַטער, וואוּ זי און דאַמאַלט געשפּילט געוואָרן, און מ'האַט טאַקע וויער גערומט אינווער שפּילן, אָבער גראַד דאַמאַלט האָט זיך געענדיקט דער קאָנטראַקט מיטן טעאַטער, און די טרופע איז אַוועקגעפֿאַרן קיין וואַרשע, דאָ האָט די טרופע אין אַנהייב געמאַכט גישט שלעכט, זי האָט אָבער גישט געפֿאַנגען קיין גע = האַרטיקע אינווערשטיוונג פֿון דער ייִדישער אינסעלוגעני און פֿון

דער קלוינער הכנסה, וואס איז יא געווען, האבן די דורעמאירן
פון מעאמער אויך גענוג אראפגענוגט, אזוי, אז ס'איז רמזע
נאָרנישט געבליבן פֿאַר די אַקמירן. דער צער און ענטה-נעש
פֿון דער טרופּע צוליב די שרעקלעכע קרוניסס פֿון ד"ר מוקדוני,
זענען נאָרנישט צו באַשרעבן.

און וואַרשע איז מען דערווייל נישט געזעסן לונדיק, און
אונטער דער פּערזענלעכער לוימונג פֿון פֿאַרשמאַרבענעם י. S.
פּרץ האָט דוד הערמאַן אַנגערעזשוסירט ,,די נאָלדענע קוויט",
נאָך ווען אויפֿליירו די פּיעסע האָט נאָרנישט געקענט זיין קיין
רונד, וואָרעם און משך פֿון דער צייט, וואָס מיר האָבן געשפּילט
און וואַרשע, האָבן מיר באַוווּן נאָך טאַג-טעגעלעך פּראָבן אַנגע-
צושטודירן אַזוי דעם גאַנצן האַלפּן ערשטן אַקט.

פֿון וואַרשע זענען מיר געפֿאַרן קיין מינסק, באַברויסק,
וואו די געשעפֿטן זענען געווען נישט שלעכט, פֿון דאָרט זענען
מיר געפֿאַרן קיין דווינסק, דאָ האָט די קאַסע געפּיאַסעוועט מומן
גאַנצן קנאַק, און דאָ איז אויך די טרופּע זיך צוגעלאָן.

איר געדענקט אזוי ווי איצט יענע שרעקלעכע מינוטן, ווען
און אַ נומער פֿון האָמערל אויפֿן ערשטן שטאַק זענען זיך צוגויליפֿט-
געקומען אלע אַקמירן, וועלכער דער פֿאַרוואַלטער האָט צוגויליפֿט-
גערוילט. אַרבע האָט געהערשט אַ שטולקענט, אַוונגטלעך האָט
מען געפֿילט אין דער ליפֿטן, וואָס ס'גרויט זיך, אַוונגטלעך האָט
די טרופּע שטענדיק געשוועבט צווישן לעבן און טויט, אַוונגטלעך
האָט מען יעדן טאַג געקענט דערוואַרפֿן די קאַמפּאַרטמענט, אַבער
פֿאַרט האָט זיך קוונעם נישט צוגענליפֿט, אַז ס'וועט אַמאָל קיי-
מען דער דאָזיקער שרעקלעכער מאַמענט, און ער איז אַבער
פֿאַרט געקומען. יאָהיגזאָן האָט מומ אַ געקונסטלעך רואיקע
שטייט אַפּוּציעל דערקלערט, אַז פֿון הינטקען טאַג אָן איז זיך די
טרופּע צוגעלאָן, און יעדער וועט באַקומען געלט צו פֿאַרן וואוהין
ער וויל. הירשבוין איז בעת מעשה געשמאַנען אויסגעדרויט מומן
פּנים צו דער וואַנט, ער האָט געמאַכט דעם אינדרויט פֿון אַ פֿאַ-
שער, וואָס וויל מומ גוואַלט אין זיך דערשטיקן די פּרען נאָך
אַ געשמאַרבענעם בוי-יחיד. אלע זענען נאָך דער דערקלערונג געבליבן
ווי געלומט. שיינע עפּילעכע מינוט האָט געהערשט אַ שטיל-
קייט ווי אויף אַ ביזעל-עלמין.

קריסטל אויף דער פיד יידישער בינע איל אייראפע

דער ערשטער קרום, וואס האט זיך באוויזן אויף דער
יידישער בינע, איז געווען מאקאר אסאפאווטש רעזניקאוו.
גערופן האבן אים די אקמירן „מאקארקא“. מאקאר אסאפאווטש
ווינט אין געווען איינער פויער פון טווערסקער גובערניע, און
האט אין זיין קינדער-יארן געדונט פון א יידישן קצב און פון
טערבורג, וואו ער האט זיך אויסגעלערנט רעדן יידיש מיט אלע
פופטישקעס, ווי ער אליוו האט זיך אויסגעדרוקט, דערצו האט
ער געהאט א שונע בארומטן שמועס און ווען די יידישע טרופע
פון גאלדפארדען אונטער דער לויטונג פון ה' צוקערמאן האט
אנגעהויבן שפולן אין פעטערבורג אין 1881 און טעאטער פון
קרעטמאווסקים נארוס, איז מאקאר געווען א בונד-ארבעטער און
יענע טעאטער. ווען ס'פלעגט דער טרופע פארפאלן אראליסט
האט מען זיך באנוצט מיט מאקארן. זיין ערשטער דעביוט איז
געווען אין דער ראל „זרח“ און גאלדפארדענס „באפע יאכגע“.
ווען די טרופע איז אפגעפארן פון פעטערבורג, האט מען מאקארן
נישט מיטגענומען, ווייל ער איז געווען א גרויסער שפור. מאקאר
איז פארבלובן אין פעטערבורג, אבער שוין נישט אלס בונד-מא-
שניסט. נאר אלס קופלעמיסט און פארשידענע ענטלעכע בא-
לאנגען. וואו ער פלעגט זינגען רוסישע אנטוויקעלענישע און
יידישע לידער.

ווען אין 1883 איז אפגעצאל פארוערט געווארן דאס יידישע

טעאמער און רוסלאנד, און די יידישע טרופעס זענען געצוואנגן
 געווארן צו שפילן „דיטשטערדיש“, פֿלעגן זיך די יידישע טרופעס
 פֿארזען מיט איינע אָדער צוויי דעטשע אַרטיסטקעס, וואָס האָבן
 קיין באַדעטנדיקע ראָל אין טעאמער-לעבן נישט געשפּילט, זיי
 פֿלעגן זעלבס אויפֿטרעטן אין גאָר קלונגע ראָלן, דערפֿאַר האָבן
 זיי אָבער געבראַכט גרויס נוצן דעם יידישן טעאמער דערמיט,
 וואָס אַדאָר זייער דעמשי-קרוסלעכע אַפּשטאַמונג און פֿעלטער
 געווען צו באַקומען אַ דערלויבניש צו שפּילן „דיטשטעס“ טעאמער.
 ווען דאָס יידישע טעאמער און אַדאָק דעם מאַנולעקס פֿון
 17 אָקטאָבער 1905 ווידער דערלויבט געוואָרן און רוסלאַנד,
 טרעפֿן מיר שוין אויף דער יידישער בונד אייניקע קריסטן פֿון
 רומעניע, וואָס האָבן זיך שוין גערעכנט פֿאַר פּראָפֿעסיאָנעלע
 יידישע שווישפּילער. אזוי למשל, האָט געשפּילט און בערג-
 שטיינע טרופֿע די דעטשע אַקטריסען עלזא, וואָס האָט זיך אזוי
 איינגעלעבט אין דער יידישער שפּראַך, אז זי האָט אויסגעפֿירט
 באַדעטנדיקע ראָלן און גאַרדיום רעפּערטואַר. די אַרטיסטן
 ווינגאַלד, בודעסקא, פֿרויסטעווסקאַ (רוימוש-רומעניע) האָבן זיך
 גערעכענט פֿאַר פּראָפֿעסיאָנעלע יידישע אַרטיסטן און רומעניע,
 און האָבן געשפּילט און פֿאַרשידענע יידישע טרופֿעס אין רוס-
 לאַנד און אין פּוילן. ווינגאַלד האָט זיך מגייר געווען און בודאַ-
 פעסט און שפּילט און פּוילן, און בודעסקאַ האָט זיך מיט אייניקע
 יאָר צוריק מגייר געווען און רוסלאַנד און האָט דערנאָך געפֿירט
 אַלעין אַ יידישע טרופֿע אין קרום. פֿרויסטעווסקאַ שפּילט עד
 היום אויף דער יידישער בונד.

פֿון פּאָליאָקו קענען גאָר פֿאַרצווייגט ווערן צוויי פּערזאָנן:
 רומעניע און זשומקאָוסקו. בודע געפֿינגען זיך אין אוקראַינע.
 זשומקאָוסקו פֿורט אַלעין אַ יידישע טרופֿע און רעכנט זיך פֿאַר
 אַ טאַלאַנטפֿולן אַקטיאָר.

דאס ארט שפולן פֿון די קרוסמלעכע אקטיארן אויף דער ייִדישער בונגע האָט נישט קוקנדיק אויף דעם. וואָס זיי האָבן מער אָדער ווונדוקער באַהערשט די ייִדישע שפראַך, דאָך אַרבייטן בראַכט אַדוואַנאַנס אין די אויפֿפֿירונגען. אין זייער שפּולן האָט זיך בילט אַרױסגעװיזן אַ נישט אויפֿרױכטיקט, עפעס אַ געװנצלטקױט. אַמבולאַסטן האָט זיך דאָס געפֿילט װען אַזאַ אַקטיאָר האָט פֿאַרגעשמעלט אַ טױף פֿון אַפּשוין ייִד אָדער חסיד. דאָ האָט מען געזען פֿאַר זיך אפֿילו דעם גױשן אַקטיאָר מױב אַלע קנוטשעך און נאַכטרומענישן אַ ייִד, װוּ מ'איז געװאָרנט צו זען אויף אַן אַנטױסמישונגען פֿאַרשטעלונג. ס'האַט זיך פֿילט געפֿאָרן מערדן. אַז די גאַנצע ייִדישע סביבּה איז אים פֿרעמד, און ער אַלױן פֿילט זיך פֿרעמד און דער ראַל. דערפֿאַר זענען זיי אָבער שטאַרק צוגױן געקומען און די אָפּטערען פֿון טױף פֿאַר זיי — טאַמאַשעװסקי, װען זיי האָבן געקאַמט דיטש.

אין דער צײַט פֿון דער דיטש־עסטרײַכישער אָפּפּאַציע אין פּוילן, האָבן די דירעקטאָרן פֿון די ייִדישע טעאַטערס און װאַרשע אַנאַזשורט פֿון דיטשלאַנד דיטשע אַקטרויסעס. פֿאַר די נייע אַװאַרפֿענישע אָפּפּאַציען. סױס פֿל האָט מען געזילט דערמאָנט אַבױסל צו פֿאַרדייטשן די ייִדישע שפּראַך, פּרי די דיטשע אָפּפּאַציע. צערדער זאָלן באַװײַן דאָס טעאַטער.

די באַקאַנטסטע פֿון די דיטשע אַקטרויסעס זענען געװען פּױנאַ סערבּע און מױזי האַפּע. פּױנאַ סערבּע אַ געבױרענע דיטשקע פֿון פּרעסטי האָט מױס אַן אמת געװאַלט שפּולן ייִדיש, און האָט פֿיל געאַרבעט, אַז זי זאָל די שפּראַך באַהערשן, און אָבער דאָס אױסגלױב געװען די האַרמע „ל“ װאָס די דיטשן קענען נישט אַרױסרעדן, װײַל ס'איז פֿע זיי אַזאַ אױס נישט פֿאַרהאַן און אַנשטאַט „בלה“ איז פֿע איר אױסגעקומען „קאַליע“ א. ד. גל. מױזי האַפּעס ייִדיש איז פּאַשטאַנען אין דעם, װאָס זי האָט שױן געקענט אַרױסרעדן „חתונה האָבן“, „בחור“ און נאָך עטלעכע געברעאישע װערטער. די דאָזיקע 2 אַרטױסמעס האָבן ער פֿי רוב געשפּילט „ייִדיש“ און װאַרשעװער טעאַטער „צענטראַל“ און פֿון מאַמענט, װאָס די דאַרמקע טרופּע איז פֿאַרוואַנדלט געװאָרן און אַ „קאַטעדיע — דראַמ. טרופּע. זענען די צװײ דיטשקעס צוריקגעפֿאַרן און זייער פֿאַמערלאַנד.

די ביטערע ווירקלעכקייט

די גרעסטע צרות, די גרעסטע שוועריקייטן אין מיין ארמוס-מישער קארירערע האָב איך שמענדיק געהאט מוזן וווינען. איך האָב פֿאַר קיין פֿאַל נישט געקאָנט אַרויסבאַקומען קיין טרערן דאָן, ווען מען האָט עס באַדאַרפֿט. פֿון מיין פֿרוסטער קינדהייט אָן האָט זיך מיר שמענדיק וויער ליבט אינגעגעבן צו ברענגען דאָס פּובליקום צום לאַבן. אָן דער קלענסטער אַנשמרענגונג האָב איך געקאָנט מאַכן, אז דער טעאָטער זאָל רוישן פֿון געלעכטער, אָבער וווינען — דאָס האָט זיך מיר וויער שווער אינגעגעבן.

מעגלעך, ווען איך וואָלט זיין נישט קיין ייִדישע אַקטריסע, ווען דער מזל וואָלט מיך פֿאַרוואַרפֿן צווישן גוים, וואָלט איך פֿון דעם דאָזיקן פֿעלער טענעם גאַרנישט געלומן. ביי זיי נויטיקט מען זיך נישט אין קיין טרערן. דאָרט פֿאַרלאַנגט מען פֿרונד און לויב. דער, וואָס קאָן עס געבן, איז אַיפֿן ריכטיקן פּלאַץ.

האָט אָבער דער מזל געוואָלט, אז איך זאָל דוקא זיין אַ ייִדישע אַקטריסע, און ביי אונז נויטיקט מען זיך אין אַ טרער מער, ווי אין וואָס-נישט-אין אַנדערש. דערפֿאַר איז טרויעריק די לאַגע פֿון דעם שווישפּילער אָדער שווישפּילערין, וואָס קאָן נישט וווינען און מאַכן אַנדערע צו וווינען.

עס איז מעגלעך, ווען ביי איינע וואָלט זיין אַ פּעסערע אַרדנונג, ווען יעדער וואָלט טון נאָר דאָס, צו וואָס ער איז אַמפּעסעטן פֿעאָק, אז איך וואָלט פֿון דעם נישט געלומן, וואָרום עס איז דאָ פּינקט אזאָ גרויסער פֿעלד אַיפֿן געבויט פֿון קאָמוז, ווי אַיפֿן דראַמאַטישן געבויט. ביי איינע אָבער מוז דער שווישפּילער טון אַליי, וואָס

מען הויסט אים. מען מוז זיין צו אליין פֿעאיק. קיין זאך דארף
 נישט זיין צו שווער. און פֿאר א מענטשן, וואָס פֿילט און זיך א
 פֿינג פֿון נאָט און האַרצן, און דאָס אַ גרויסער אומגלוק.
 מאַכן זיך וווינגען, גלאַט אזוי קרימען דעם פֿנים, העלפֿט
 נישט. דאָס פּובליקום דערפֿילט באַלד, אַז עס איז געמאַכט, און
 איז נישט צופֿרירן. מען פֿאַרלאַנגט אמתע בלוטיקע טרערן, אַז
 עס זאָל צופֿן ביי דער נשמה.

אַבער גױט ברעכט אינון. איך האָב געדאַרפֿט מאַכן וווינגען
 און האָב עס געטון. די צושייער האָבן צוזאַמען מוט מיר גע-
 ווינט. אָבער, נאָט מינער! וואָס פֿאַר אַ מיטלען איך האָב עס
 באַדאַרפֿט אַנווענדן כדי אַרויסצומירן טרערן פֿון מינע אויגן.
 איך קום און מעאַמער אַ פֿרוילעכע, אַ ליסטויקע; קיין סימן
 פֿון טרויער און מיין נשמה נישטאַ. אַליי לעבט און בלוט פֿאַר
 מינע אויגן. די יוגנט האָט שױן אין זיך אַזאַ כּח: זי באַפֿאַרשט
 אַליי און די ליבטוסמע ליטערסטע קאַלירן. און דאָ ווייס איך,
 אַז באַלד, און עטלעכע מינוט אַרום, וועל איך דאַרפֿן יאָמערן.
 וואָס-זשע טוט מען? פֿאַל איר אויף אַ פֿלאַן:

איך האָב אַ פֿריינטון, מוט וועמען איר בון צוזאַמען און שול
 געגאַנגען. איר ליב זי מוטן גאַנצן האַרצן. מיר וואָלמן אונזע
 פֿאַר דער אַנדערער און פֿיער געגאַנגען. און אָט, מאַל איך זיך
 אויס, ווי זי, מיין פֿריינטון, גוט איצט און גאט און אַ אויסטאַ-
 מאַבול טראַגט זיך אָן, זי פֿאַלט אין אַ טינד בלוט, זי לונט אין
 גאט אויף די האַרטע שמוינער און קרעכעט אזוי הולפֿלאַן! די
 אויגן פֿאַרלויפֿן מיר מוט טרערן. די ליב! ציען מיר. איך איי-
 טעדריק און זיך קוים מוט צרות דאָס שלוכצן, און אַז איך קום
 אַרויס אויף דער בונגע, ווען איך דאַרף רעדן, טענהן און יאָמערן,
 טראַכט איך אַליי וועגן מיין אומגלוקלעכער פֿריינטון. איך טראַכט
 וועגן אירע צעשמעטערטע גלידער און דאָס פּובליקום ווינט צו-
 זאַמען מוט מיר.

איך האָב פֿינט לויט, די טרויער-פּראַצעסיס. דער שוואַרץ
 צער מױט-וואָגן יאָגט אויף מיר אָן אַ שוידער, און ווען איר
 דאַרף פֿאַרגיסן טרערן, מאַל איך זיך באַלד אויס אַ לויט, איר זע

פֿאַר זיך דעם פֿאַרגליווערטן פנים פֿון דעם מת אויך וויזן מוט
בוטקעק טרערן.

אַט פֿון דעם דאָזיקן מומל ווייסן פֿיל פֿון מינע קאַלעגן שוין
שפּולער. אַלס שפּאַסס מען דערפֿאַר אויף מיין השבון:

— דאָראַ, וועמען האָט איר שוין הינט באַגראָפֿן? וועמען
האַט איר דערהרגעט?

יא, איז דער יוגנט און אזוי שווער צו ווינגען, ווען מען דאַרף.
די פֿרונד, די לעבעדיקייט פֿאַרטרעבט יעדן שוואַרצן שאַטן פֿון
די געדאַנקן. אונטערהויפט נאָר, ווען אלע אַרומ איך זענען געזונט,
צופֿירן און גליקלעך.

* * *

מוט דער צייט האָב איך זיך גענומען פֿאַרבעסערן און דער
הונזליכט פֿון ווינגען.

מיין מוטער האָט זיך גענומען פֿירן נישט געזונט. מיר האָבן
מוט שרעק אָנגעהויבן מערקן, אז זי ווערט שוואַכער, מאַנגערער,
בלאָסער.

— וואָס און דיר, מאַמע. פֿילכמו זיך שלעכט? — האָב איר
איר אַלס געפֿרענט.

— וואָס פֿאַלט דיר איין, מיין קונד, און בון געזונט — האָט
זי געענטפֿערט מיט איר נוטן לויבן שמוצל אויף די לויפן.

אַבער זי האָט מיר נישט געקאָנט נאָרן. מינע אויגן האָבן
געזעען און באַמערקט די ענדערונג, וואָס עס קומט פֿאַר אין איר.
איר בון געוואָרן אומרואַק. פֿון די געדאַנקן און ביי מיר נישט
אַרויס אויף איין מינוט, און זי ליבט, און זי באַהאַלט עס פֿאַר אויגן.
אַ פֿאַרגעפֿיל פֿון עטוואָס שרעקלעכעס האָב איר דערשפּורט, און
אויך פֿלעג זיך אַלס באַזיס מוט זוריקע טרערן.

דאן האָב איר זוער גערן גענומען מראַגנישע ראָלן. מיין צו
ווימאַנט האַרץ האָט געזוכט אן אָרט, וואו עס זאָל פֿאַנגען זיך
אויבשטילן, צאָרוואַקן...

די יוגנט, די איינגעבוירענע לעבנס-ליבסדיקייט, פֿאַרברט אָבער
אַלץ אַפֿ איז העלע, ליבטיקע קאַלירן.

אויך האָב זיך געמאַטערט צו פֿאַרגעסן. אויך האָב פֿאַרטרובן

די ברויזע פֿינסטערע מחשבות. איר האָב זיך געפֿרובט אינגערן, אז דאָס איז נאָר אזוי אַ ליכטע קראַנקהייט, וואָס וועט באַלד אַרוי־בערנין. און ווידער אַמאָל האָט מיין גשמה אויפֿגעשטראַלט. איר האָב געזונגען, געטאַנעט און געמאַכט דאָס פּובליקום הילפֿליך לאַזן. נאָר אַט האָט דער דאָקטאָר אָנגעזאָגט די בשורה, אז די קראַנקייט איז אַ געפֿערלעכע, אז מען דאַרף זיך גענויט צו אַלץ. און דאָ האָט זיך אָנגעהויבן אַ מאַדנע האַרצברעכענדע שפּיל: זי, די קראַנקע מומער אינגערע, האָט און אינגערע אויבן גענומען זיך צו באַגריפֿן, וואו עס האַלט מיט איר. זי פֿלעגט זיך איבערשען און מיר מיט אירע פֿרוקן און איר פֿלעג דאָרט לויגען די פֿראַגע:

— קינד מינים, וואו האַלט עס מיט מיר?

איר האָב געוואוסט, אז פֿאַר קיין פֿאַר טאָר זי נישט דער־שפּורן, וואו עס האַלט, אז דאָס קאָן איר דערהרגענגן און איר האָב געמאַכט אויף זיך די גרעסע אַגשטרענגונג צו זיך אזוי ווי שטענדיק, דאָס מונט: לויטן און פֿרויליך.

איר האָב דאָן באַדאַרפֿט זיך אַ גוטע אַקטריסע... איר האָב זי געמוזט מאַכן גלויבן, אז קיין געפֿאַר איז פֿאַר איר נישטאָ, אז אַלץ איז גוט, אז עס וועט זיך, ווי שטענדיק; אַבער און גאָט און הומל ווייסט, ווי שווער מיר איז אָנגעקומען די דאָזיקע שפּיל.

און יענער צייט האָט מען אָנגעהויבן צו שפּילן, דער מסור... און עפעס אזוי ווי פֿיין הימל וואַלט עס באַשערט געווען, אז איר זאל דאָרט קריגן אַ ראַלע פֿון אַ מאַכער, וועמענס מאַמע עס איז קראַנק און שטאַרבט אַוועק. איר האָב באַדאַרפֿט ווייניג, יאָמער, און איר האָב עס געטון זייער גוט. אַלע האָבן מיר פֿאַר דעם שטאַרק געלויבט; אַבער קיינער האָט נישט געוואוסט, צוליב וואָס איר האָב דעם דערפֿאַלן; ווי אזוי און צוליב וואָס מיין טרויער און געוויזן איז אזוי טיף און אויפֿריכטיק. דאָ האָב איר נישט גע־שפּילט קיין טעאָטער, דאָ האָב איר דורכגעמאַכט אַ שמוץ פֿון מיין אינגער וורקלעכקייט. די געמאַכטע ווייטאָגן און די לונדן פֿון דער פּונע־מוטער האָבן מיר דערצוילט וועגן די לונדן, די יסורים, וואָס מיין אמתע מאַמע פֿילט. און יענער צייט, ווען עמוצער האָט

צו סיר געזאגט: „פֿרוילוי ווייסמאן, וועמען האָט איר שוין הנגמ
 באַנראָפֿן?“ — פֿלעגט סיר אַ שוידער אַרובֿער איבערן לעב, ווייל
 און זיך האָב אײך דאָך געוואוסט, אז אײך האָב און דער אמת
 געזעען מיין מוטער ראַנגלדיק זיך מיין מלאך=המות, אז דאָס
 האָב אײך און געדאַנק געזעען איר טויטן קערפֿער.
 און עס איז געקומען יענער שרעקלעכער מאַמענט; דאָס איז
 געוואָרן אַ בויטערע, פֿונסטערע ווירקלעכקייט.

* * *

און איצט דאַרף איר זיך שוין מער נישט אויסמאַלן פֿאַר
 שידענע אומגליקן, לווין, פֿויט און לווין; און מיין מאַרד לעבט
 עס שמענדיק; וואו איר גיט און וואו איר שמויט פֿראַגט זיך פֿאַר
 סיר דאָס בילד פֿון מיין מוטער; איר זע זי און אירע יונגע יאָרן,
 און איר בלאַונגס=צייט, און איר זע זי און אירע יסורים; אײף
 סיר קיין שמענדיק אירע טונקעלע גוטע, מילדע אויגן, און פֿאַר
 מיין בלוט שוועבט שמענדיק יענער מאַמענט, ווען מען האָט זי
 און דעם שוואַרצן קבר אײף אײביק אַראָפֿגעלאָזט.
 און קומט אַ מאַמענט, ווען איר דאַרף שפּילן אַ טראַגישע
 דאָלע, וואו מען דאַרף ווינגען, קאָן איר דאָס טון זייער גוט,
 יא, איצט קאָן איר זייער גוט ווינגען.

(אויבערגעגעבן צום דרוק דורך אַלטער עפֿשטווין)

קוריאזן פון אמאל

1.

כדום ועמורה אין באנאפאליע

א הויז די גרויסע שוועריקייטן צו באקומען א דערלויבנוש פון דער צארישער מאכט צו שפילן יידיש טעאטער, איז איינס פון די גרעסטע צרות געווען אמאליקע צייטן צו באקומען אן ארט, א לאקאל צו שפילן. מערסטנס וויל האָט מען זיך געמוזט באַנגוגע-גען מיט א „סאראי“ (שפּעטלעך), א שטאָל, אָדער איז בעסער סאַל — אן איינפאַר-הויז. איז די 80-ער און 90-ער יאָרן פֿון פֿאַרזיין יאָרהונדערט האָבן אפֿילו נישט אַלע גרויסע רוסישע שמעט געהאט ספּעציעל אויפֿגעבוימטע טעאטערס, בפרט איז עס פֿאַר אַ יידישער טרופֿע נישט געווען בנמצא. דערפֿון האָט עס זיך גענומען, וואָס יידישע אַקטיאָרן האָבן מערסטנס פֿאַרבראַכט זייער לעבן און די וואַנאַנעס, פֿאַרנדיק פֿון איין אָרט צום אַנדערן שפּילן טעאטער. דורכמאַכן אַ שטרעקע פֿון מיליאָנער וויאָרטס — פֿען איבערפֿעקלען פֿון איין שפּיל-אָרט צום צווייטן — איז געווען אַ מעגלעכע דערשנינונג. מ'האָט פשוט געוועל פֿען ערנעץ און אָרט, וואו מ'זאָל קאָנען שפּילן יידיש טעאטער. מאַקע נאָך אַ סך מעג זיבענטיג בון איד איינמאַל אזוי אָנגעקומען קען באַנאָפּאָליע, פֿאַר דאָזיקער גיבערניש. דאָס דאָזיקע שמעטל געפֿינט זיך איינמיטן צווישן שמעטל גאָלדע און שטאַט אריאל. די דרע שמעט גע-פֿינען זיך און אַ נאָענטער שכנות און גרענוצן זיך מיט אַנאָנדער דורך אַ בריק, וועלכן מ'האָט באַדאַרפֿט אַרױפֿצוגעבן פֿון איין

שמעל אין צווישן. נישט געלייגנדיק קיין פאסנדערן ארט האָב
איר זיך אָפגעשמעלט אין מוטלסטן — אין באַנאָפּאָליע, רעכנענ-
דיק צוצוציען און עולם פֿון בורע שמעלעך פֿון דער רעכענער אין
פֿון דער לינקער זייט.

דער בעל-הבית פֿונם גרעסטן טויל הנוער אונם דאָזיקן
שמעל אין געווען דער „אויאָדניק“ נופֿא. די דערלויבעניש צו
שפּילן מעאַסער האָב איר פֿונם אויאָדניק באַקומען פֿאַר אַ באַ-
שטומטן אָפּצאל פֿון יעדער פֿאַרשטעלונג. אזוי, און קיין מניעה
אין נישט געווען. דערפֿאַר אָפּער אין נישט געווען מעגלעך צו
באַקומען אַ לאַקאַל פֿאַר די ספּעקטאַקלען. נאָך לאַנגע זיכענישן
האָב איר געלייגט אַ שפּעכלעך, וועלכע איך האָב געדוונען פֿאַר
אַ פֿעסע סטבע און מיר האָבן זיך גענומען בויען אַ בונע. די
בונע אין געבויט געוואָרן אויף לינדקע פֿעסלעך אין „קאָזלעס“,
אויף וועלכע ס'זענען אויסגעלייגט געוואָרן לאַנגע ברעטער. פֿאַר-
טויס-ווערנדיק מוז דער „בונע“ האָבן מיר אויפֿגעשמעלט די דע-
קאַראַציעס אין „אונסטאַלירט“ די רעפֿעקטאָרן, וואָס זונגען באַ-
שמאַנען פֿון גאַט בלויז-לאַמפּן. דער עולם צוזאַמען מוז די שפּו-
לעך האָבן זיך שמאַרק גערעכט צו דער דערפֿונג-פֿאַרשטעלונג.
שבת-צוינאַכטס — דער שפּעכלעך אין געפּאַקט פֿון עולם, אַ
שפּולקע צו דער ערד נישט צו וואַרפֿן. די אַקטאָרן גרעטן זיך
פֿיבערהאַפֿט צו „עקידת יצחק“ פֿון גאַלדפֿאַדן. דער ערשמער
אַקט אין אַדורך מוזן גאַנצן קנאַק. דער עולם פּאַטשט „בראַוואַ“
און קנאַקט קערלעך אויף ס'גויט אַ רויך. נאָך בעים צווישן אַקט,
בעת דער סצענע וואָס שמעל פֿאַר די „גאַמור-קאַמאַסטראַפֿע“,
דאָס אויבערקערעניש פֿון סדום-עמורה, האָט זיך אַ פֿעסל פֿון
צווישן די, אויף וועלכע די בונע האָט זיך געלייגט, אַ קער-געמו-
מחמת אַ צושטאַרקע באַוועגונג פֿון אַן אַקטיאָר בעתן שפּילן, און
די בונע אין אונגעפֿאַלן צוזאַמען מוז די אַרמיוסטן. דאָס פֿיער
פֿון די אַרפּאָפּעפֿאַלענע לאַמפּן האָט אַרומגעכאַפּט די דעקאַראַציעס,
און דער זאַל אין אַנגעפֿולט געוואָרן מוז אַ שטויקנדיקן רויך.

דאָס פּינפֿליקום, וואָס האָט אין אַנהויב געמונט, און דאָס
שפּילן מיר נאָר, און די „אויבערקערעניש“ פֿון „סדום“ ווערט

„דען אַ פּאַרטיקלעך“ געשפּילט און האָט דערנאָכער שטאַרק אַפּלאָדירט,
 האָר זיך צום סוף, דערנאָכער דו אמתע געפאַר, מוט אומפּעט
 געלאזט צו די טורן. די קולות און געשרייען זענען גענאנגען עד
 לב השמים. די אַרמוסמן: נויז (אברהם), לאה קאַמפּאַניעני
 (שרה), אַפּעלאַן (תובל) און אַלס „לויט דער שפור“ — זענען
 אַזוי קוים אַרויסגעקראָן פֿון אונטער די ברענגענדיקע פּעסער און
 קלעצער, און און די הוסמאַרושע קאַסמיומען מיטן צעשמורטן
 גרום אויף די פּנימער, זיך געלאָזט לויפֿן איבערן גאַנצען שטעטל
 צו זיך און „האַטעל“ פּאַנלויט פֿון אַ גאַנצער מהנה „וויסע =
 חברהנוקעס“, וועלכע האָבן אונדו נישט געקאַרט קען פֿאַרלויטע
 קאַרטאַפּלעס, מווערן און אַנדערע... „שטורמישע אַפּלאָריום =
 מענטש“... פֿון דער טעאַטער-געבונדע און קען זיך נישט געבליבן
 און משך פֿון צוויי שעה. אַלץ און פֿאַרברענט געוואָרן אויף קויל.
 אַ גליק, וואָס די „אויבערקעגניש פֿון סדום ועמורה“ האָט נישט
 געשאַרט קען מענטשן. און דאָס אַלץ איז געשען צוליב אַז אַי-
 בערגעקערט פֿעסל...

2

אַ מעשה מיום אַ פּריסטאון

און יענע צעמן האָט מען געשפּילט ייִדיש טעאַטער אונטער
 אַזאַ מין שילד: רוסיש-דייטשער קאַנצערט (אָדער: קוואַרטעט)
 „שולמית“, „קאַלדוויא“ א.א.וו. דער פּריסטאון אָדער אים =
 פּראָונוק (1) האָט די דאָזיקע „קאַנצערטן“ טאַלערום און דער
 אוריאַדניק (2) פֿינ'ס שמעטל האָט פֿאַר כַּאַבאַר (3), „אָוועקגעקומט“.
 דערבע און די דירעקציע פֿון דער גאַסטראָל-רענדער טרופֿע
 פֿונדעסטוועגן תּמיד געווען פֿאַרזיכטיק און בעת דער פֿאַרשטעלונג
 און אונטער פֿון „אַנסאַמבל“ געשטאַנען אויף שמירה, פֿרי ווען
 ס'וועט גויטיק זיין, צו „געבן צונג“, אַז ס'נויט אַ „קנעפל“.
 האָט זיך אַמאָל געמראָפֿן, אַז און שמעטל בערעזעוואָקע (כאַר-
 סאַנער גובערניע) האָט מען אַ געוויסן „שטאַם-אַסט“, וועלכע

1, 2, פּאָליציי-אַרשטייַער, (3) שוחד

יערעם שמעמל האָט פֿאַרמאָנט, אָפּגעוואָלט צו זען אַ, קאָנטראַ-
מארקע" (4) און מעצמער אַרעו. האָט ער זיך נישט געפֿילט
און און אַוועק און דערבנאָקו שמעמל צום סטאַנאָוואַי (5) און
פֿאַרמערט די טרופּע, אַז מ'שפּילט ייִדיש מעצמער.

דער פּרויסמאַו, דערדערנדיק אַזאַ מעשה האָט ער זיך פֿונאַג-
דערנעשרינגן: „מ'מנטש, זשודאָוסקו מעצמער? מאַקאיאָ מער-
זאַסט!" (6), האָט ער זיך בכבּידו ובעצמו כּסריה געווען אויף
אַן אינספעקציע צו אונדן און פֿלומרשמן דיוש-דינטשן מעצמער
אַרעו. גראַד האָט מען און יענעם אָונט געשפּילט נאָלדפֿאַדענס
אַפּערעמע, „שולמית" און דער אַדון און אַרענגעפֿאַלן פּונקט צו
דער סצענע פֿון ערשטן אַקט, ווען אבשלום און שולמית זונגען
דעם ליבעס-דויעם, „בנים ברוגעם". מאַמענטאַל האָט מען אונדן,
מיר און מיין פֿרוי, (אבשלום און שולמית), צווייטן געטון וועגן
באזנד פֿון דעם, „השובו" גאַסט און און און גנע זענען מיר
בינדע נאָר אַן אַפּאָרוואַס, אינמיטן געוואַנג, נישט געוואָרן... די
בונע און געפֿלובן לונדיק.

דער פּרויסמאַו האָט פֿאַרנומען אַ שפּיל און ערשטן, (יאָד" (7)
אַנשטעלנדיק אַ פּאַר שאַרפֿע אַיגן און אַ פּאַר שפּיציקע אַיערן,
כּדי צו זען און הערן דאָס פֿאַרבאַמענע, „זשודאָוסקו" שפּיל...
נאָר נאָך אַוינקע מינוטן בין איד, אבשלום, דער הויסטאַרזשער
העלר, פֿאַרוואַנדלט געוואָרן און אַ מיפּישן קאַצאַפּ, אָנגעטון און
אַ רויטע, כּאַללאַצקע רובאַשקע, (8) אַ פּאַר גרויסע שמוול מיט
אַ פּענעם און האַנט און אַזוי, „מראַנספֿאַרמאַטאַרוש" איבערגעטון
בין איד אַרויס אויף דער בונע און. לאַזנדיק זיך און אַ פֿעיערדיקן
רויסושן האַפּאַק (9) האָב איד גענומען זונגען דאָס כּאַראַקטער:ס-
טוישע פֿאַנשע לירל: „יאָ-ישע פּאַריען נייע דוראַק זנאָי לאַדיט
ס'קיעם אַ קאַפּ" (10). נאָר דעם דאָזיקן, „נומער" און אַרויף
אויף דער בונע, „שולמית", אָנגעטון און אַ מאלאַרויסן קאַסמיום,

(4) פֿרעבידעס, פּאַסאַרעג, (5) פֿאַליציי-פֿאַ-שטייער (6) אַזאַ הוצנח!
(7) ריי, (8) העמער, (9) פּאַנץ, (10) איד בין גיט קיין יאָלר, איד ווייט
וואָס מ'האָב צו זען.

מיט א פאָר עמפֿערס וואָסער אויף קאראמיסלעס (11) און גענומען
 זינגען דאָס קלונרוסישע פֿאַלקס־לידל : „אוי, קאזאלא מעגע מאַ-
 מי“... (12) דעם פרויסטאווים פֿרויערדיקע אַנטטוישונג און שפּעטער-
 דיקע באַנווסטערונג און נישט צו באַשרעבן. צו זען אַפּלאָדירן
 האָט קיין סוף נישט גענומען. ער האָט בעת דעם אַנטראַקט מור
 געדריקט די האַנט און פֿיערלעך באַשמעטקט, אז אונדזער
 „שולמית“ און אַ בשרער קאַנצערט... דער מסור האָט פֿאַר אַ
 פֿאַלשן „ראַנאַס“ (13) באַקומען זען פּסק: ער און פֿאַרמשפּט
 געוואָרן אויף 8 טעג אַרעסט.

(11) הענגערס, (12) די מאַמע האָט זיך געהיטן; (13) ייִדיש.

ווי אזוי יידן זענען געבליבן אז קאפאטעס צוליב טעאטער

געווען איז עס און דער צייט פֿון דער דעמאָקראַטיע. איז אַ זומערדיקן פֿרעמאָג האָט דאָס שמעטל ראַדזומן זיך אַ ווינגעלן. אויפֿן מאַרק-פּלאַץ, געבן דער פּאַסט, האָט זיך באַוווּן אַ פּלאַקאָט, געשריבן מיט רויטע בלעפֿעדער-שריפט. גע- שטאַנען איז דאָרט אַט-וואָס :

„סענסאַציען איבער סענסאַציען. מאַרגען, שבת, פּונקט- ליד 9 אויך אַפּענדס, וועט און זאל פֿון די פֿעיערלעשער שטאַטפֿונדען דער געגעפֿום און עהרען-אַפּענד פֿון בערוהממען קאַמיקער און קינסטלער אַרטיסט ל. עס ווירד געגעבען און גראַסעס פּראָגראַם מיט פֿועל געזענגען און מענצען. אויסער דוועס אַלעס ווירד געשפּילט פֿילע קאַמישע אונזאַקטערס אינד סענעסעס. אַם שלום — קאַנפֿעס און פּאַסט. בומע צאהלרטיך צו בעזוכער, וואָרים אַזאָ געלעגנעהייט פּרעפֿט אונטער און פֿול יאָהרען.“

די טרופֿע אונטער דער לוינג פֿון אַרטיסט נאָרפֿלום, האָט זיך געפֿונען אויף גרויסע געהאָקטע צרות. די אַקטיאָרן האָבן געהלומט פֿון אַ שמוקל חמין, דערובער און באַשלאָסן געוואָרן צו מאַכן אַ טורע אונטער דער פּראָוויני. די ערשטע „שטאַט“ איז געווען פּאַקע ראַדזומן.

האַט מען פֿאַרוועט אַ זולבערנעם זונער, און שבת פֿאַרנאַכט איז מען מיט דער לעצטער קאַלוקע (צופֿאַר-באַן) אַרענגעפֿאַרן

קנין ראדזומז.

ווי נאך די טרופע איז אָנגעקומען, איז זי גליבד פֿאַרפֿאַרן און
מעצמער אַרביי. עס איז פֿאַרגעשמאַנען אַ כּר אַרבעט: פֿאַרקויפֿן
בילעטן, אויסשמעלן די דעקאָראַציעס און שאַפֿן קאַסמיומען.
מוט פֿאַרקויפֿן בילעטן — האָט מען זיך גליבד אָן עצה גע-
געבן. מען האָט אַרביינגעזעצט געלעך די „קראַסאוויצע“
אַ ליטוואַטישקע פֿון דור דורות, וועלכע האָט געשפּילט און דער
טרויפֿע דראַמאַטישע דאָלן.

מוט קאַסמיומען אָבער און געווען אַ שלעכט עסק. וואו געמט
מען קאַסמיומען? די טרויפֿע איז געווען אזוי אַרעם, און אַ שפּוקל
קאַפּאַמען איז און יענער ציט געווען אזא ליבסום, אַז די טרויפֿע
האָט דערפֿון נישט געקאָנט הלומן אַפֿילו.

צום פּראָגראַם האָט מען געדאַרפֿט האָבן נאָנצע 8 קאַפּאַמען
מוט ייִדישע הומעלער. וואו געמט מען עס?

האָט זיך די טרויפֿע אוועקגעזעצט באַראַטן, און קנין עצה
נישט געפֿונען. מוטאַמאָל האָט זיך אויפֿגעשטעלט דער פֿאַמ-קאָ-
מוקער און מוט זיין הונדערטיק שטוימעלעך האָט ער אויסגערופֿן:
— ס'איז דאָ! ל'האָב עס! פֿאַרקאָז אַיך אויף מיר, און
וועל מיין דאָל אויסשפּילן ביזן סוף!

נישט לאַנג קלערנדיק האָט זיך דער פֿאַמ-קאָמוקער אוועק-
געשטעלט פֿאַרן מעצמער און אַ געשרי-געטון צום פֿאַרוואַלט-
ער:

— ווער פֿון אַיך וויל אַרבייגיין אומזוםס און מעצמער?
ווער וויל דאָס נישט גיין אומזוםס און מעצמער? און וויל
מענטשן עס זענען געשטאַנען און דרויסן, אזוי פֿיל האָבן אַרומ-
גערונגלט דעם פֿאַמ-קאָמוקער, און געשריגן, אַז זיי ווילן אַרבייגיין.
זעננדיק, אַז עס האַלט שטאַל, אַז מען קאָן אים צומראַגן
ציוואַמען מוט דער מעצמער-שאַפֿע, האָט דער פֿאַמ-קאָמוקער
צוגעגעבן:

— ווער עס וועט פּרענגען אַ קאַפּאַמען מוט אַ חסיד'יש הומעלעך
ציוואַמען, וועט קאָנען אַרבייגיין און מעצמער!
האָבן זיך געמאָלדן 12 שמעלשע יונגעלייט, מעצמער-מען-

לאַמאַנען, וועלכע האָבן זיך אונטערגענומען צו ברענגען קאפּאָמעס
מוט הימלען.

בױן וואָנען האָבן די יוגגעלייט גענומען קאפּאָמעס מוט הימ-
לען? הערט-זשע:

דער זינגער און שוין געווען נאָר 11, די טאַמעס זייערע זענען
שוין געשלאָפֿן, זענען דאָך זייערע קאפּאָמעס פֿריי געווען, טאָ
פֿאַרוואָס זאָלן די קאפּאָמעס נישט, „שפּילן“ טעאַטער? די טאָ-
מעס וועלן דאָך סט-ווי-סטי נישט וויסן דערפֿון, ווייל אונדער זיי
וועלן זיך אויפֿבלאַפֿן, וועלן דאָך די יוגגעלייט באַווייזן צוריקצולייזן
די קאפּאָמעס...

אלאָ, דאָס שווערסטע פּראָבלעם איז געוואָרן געלעזט. די
אַקטיאָרן זענען געווען צופֿרידן, און דער פּאַט-קאָמוקער האָט
טרוימפֿירט.

מוט איין זאך האָט עס אָבער ווייטער געהאַלטן שמאַל:
דער עולם האָט געקויפֿט ווייניק בילעטן. געכע די „קראַסאוועזע“
איז געזעסן און דער קאַסע און געזינגען אַ האַרצערעסנר ליד. גע-
גלויבט האָט זי, אַז מוט איר זינגען וועט זי צוציען דעם עולם און
אום אַרענגאַרן און טעאַטער אַרײַן...

די אַקטיאָרן זענען געווען פֿאַרבימערט. דער זינגער און שוין
געווען 1 ביינאַכט, דער זאַל-אוינגנומענער האָט זיך געבייזעט, אַז
ער וועט נישט לאָזן ברענגען אַזוי לאַנג די עלעקטרי, האָט מען
זיך אָפּגעבעטן ביי אום אויף נאָך אַ שעה און ערשט אַרום 2 האָט
זיך געעפֿנט דער פֿאַרהאַנג.

מילא און געווען אַ פֿאַרשמעלינג, — זאָל זיך און נאָט דער-
באַרעמען. די קאַסע און געווען פּוסיט. עס האָט אַפֿילו נישט
געקלעקט צו באַצאלן פֿאַרו זאָל; וואָס-זשע וועט נאָך זײַן מוט
הוצאות צוריקצופֿאַרן קען וואַרשע?

און געוואָרן אָפּגעשמועסט ביי חברה אַקטיאָרן, אַז אונדער
וואָס-ווען זאָל מען זיך געבן אַרום-אָרויס און „אַנפֿעפֿן“ דעם
אוינגנומענער פֿאַרו זאָל...

איז ער אָבער געווען אַ חכם אַ גױ, דער „דירעקטאָר“. זיי
נאָך ער האָט געזען, אַז די פֿאַרשמעלונג האָלט ביים סוף, איז ער

ארטו צו די אקטיארן און א געשרע-געטון :
— פאנאווע ארטוושטשו, פראשע פלאטשיושט ! (מענע הערן
אקטיארן, זינט מוחל און באצאלט).

זענען אלע פלוך געווארן ווי די וואנט. מען האט געפרוהט
אינטענדהן מיט אים :

— פאניע לעבן, האט רחמנות, מיר האבן אפילו נישט אויף
הוצאות צורוק, נעם עפעס ווייניגער.

דער ערל און אפער געווען קאלט ווי איז. די פולע סומע זאל
מען אים געבן, אויב נישט וועט ער געמען די קאפאמעס פאר
א משבון.

האבן די אקטיארן זיך נישט לאנג געלאזט בעמן. ווילסט
די קאפאמעס ? נא, נעם זיך דיר, אבן לאז אונדז ארויס !

אזוי איז טאקע געווען, דער נוי האט גענומען די קאפאמעס,
און הברה אקטיארן האבן זיך גענומען ארויסרוקן פון טעאטער,
כדי צופנים זיך לאזן לויפן קיין ווארשא.

קודם-כל האט מען עקספערירט די אקטרויסעס, אפער ווען די
אקטיארן האבן זיך אנגעהויבן ארויסרוקן פון טעאטער, זענען די
יונגעלעט אנגעקומען מיט א מענה :

— וואו זענען אינדערע קאפאמעס ?

— גויט צום דירעקטאר ! — האט דער פאט-קאמוקער אויס-
גערופן — ער וועט עס אינד אומקערן.

זענען זיי געלאפן צום דירעקטאר, האט ער געענטפערט :

— פארוואס דען נישט ? באצאלט פארן טעאטער, וועל איך
ארויסגעבן די קאפאמעס !

האט זיך אויפגעהויבן א געשרע מיט א געווייז, אז עס איז
געווען גאטס רחמנות צו הערן...

נאך ניי טו עפעס, אז מען קאן גארנישט העלפן, די אק-
טיארן האבן אלעו געהאט פולע אויגן מיט מרערן.

— א שרעק, וואס פארע פרוימארגן דאס שמעטל ראדומיזן האט
געהאט.

ווען די אונגלעקער פון די קאפאמעס האבן זיך אויפגעלאפט

פון זונער זיסן שלאף אין געוואלט זיך אנטון האבן זיי דערזען.
אז די קאפאטעס זענען נישטא.
האט זיך אויפגעהויבן א פרוש געוואלד:
— א שמוק ראדומיזן — אן קאפאטעס!

דעם גאנצן פעס האבן די מאטעס אויסגעלאזט צו די זון.
פעטש זענען געפליגן אויף רעכטס און אויף לינקס.
די יידן זענען, געבער, ארומגעגאנגען אן די קאפאטעס, ביי
יעדער האט זיין קאפאטע געמוזט אויסלויזן בעם טעאטער-דירעקט-
טאָר פֿאַר גוט געלט.

א י נ ה א ל מ :

.5	ווי אזוי איך בין געווארן א דראפט זינג	—	—	—	יעקב נארדין
.11	יודיש מעטער אין די געמיינליכע בשראקן-האזערס	—	—	—	א. אייזנשלאם
.27	די געשיכטע פון „אלי אלי“	—	—	—	ב. מאמאשעווסקי
.32	יודיש מעטער אין ירושלים	—	—	—	יעקב זילבערמ
.39	„אונזער ווינקל“	—	—	—	אברהם לעווינסאן
.46	יודישע אקטיוון אויף דער העב- רישער בינע	—	—	—	זלמן זילבערצווינג
.59	מאטעמאטיק פון אקטיוון-לעבן	—	—	—	ביטער גראף
.69	די ערשטע יודישע סעאטער-פארשטעלונג אין אמעריקא	—	—	—	ב. ווינשטיין
.73	ווי אזוי איך בין געווארן אן אקטיוו	—	—	—	סעמועל פארנבערג
.86	זכרונות וויגן דער הירשמיין-פרייע	—	—	—	ע. קומנער
.90	קריסטן אויף דער יודישער בינע	—	—	—	יעקב וואכסמאן
.93	די בוטערע וויקלעכקייט	—	—	—	דאָראַ וויסמאן
.98	קוריאן פון אמא“	—	—	—	א. ג. האמפאניענין
.103	ווי אזוי יידן וויגן זיך ליבן אן קא- פאטעס צוליב מעטער	—	—	—	א. לערמאן

